INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY

INSPIRATION FOR THE MODERN RESEARCHER

2024 №7

intereduglobalstudy.com

Ilmiy-nazariy va metodik jurnal
Научно-теоретический и методический журнал
Scientific-theoretical and methodological journal

IE&GS

2992-9024

2024 № 7 ISSUE 7 ISSN 2992-9024

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №7

INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY

Ilmiy-nazariy va metodik jurnal
2024-yil, 7-son

BUXORO – 2024

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №7

INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY

Ilmiy-nazariy va metodik jurnal

UZB

Muassis: Buxoro davlat pedagogika instituti
Jurnal O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Administratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan 2023-yil 08 avgust №-111889-sonli guvohnoma bilan ro‘yxatga olingan
Bosh muharrir: Yadgarov Nodir Djalolovich, pedagogika fanlari doktori, professor
Jamoatchilik kengashi raisi:
Ma’murov Bahodir Baxshulloyevich, pedagogika fanlari doktori, professor, Buxoro davlat pedagogika instituti rektori

Jurnal O‘zbekiston Respublikasi OAK Rayosatining 2024 yil 31- yanvardagi 350-son qaroriga asosan pedagogika, psixologiya, san’atshunoslik fanlari bo‘yicha falsafa doktori (PhD) va fan doktori (DSc) ilmiy darajasiga talabgorlarning dissertatsiya ishlari yuzasidan “Dissertatsiyalar asosiy ilmiy natijalarini chop etish tavsiya etilgan ilmiy nashrlar ro‘yxati” ga kiritilgan

Jurnal 2023 yilda tashkil etilgan, o‘zbek, rus va ingliz tillarida nashr etiladi

«INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY» ilmiy-metodik jurnalidan ko‘chirib bosish tahririyatning roziligi bilan amalga oshiriladi

Tahririyat manzili:
200100, O‘zbekiston Respublikasi, Buxoro shahri Namozgoh ko‘chasi 24-uy,
E-mail:
pedagogicalperspective2023@gmail. com
Tel:+998(97) 300-34-00
Jurnal sayti:
intereduglobalstudy.com
Maqolada keltirilgan faktlarning to‘g‘riligi uchun muallif mas’uldir

TAHRIR HAY’ATI:

Dr.Ihsan Taktash, professor, Yildirim Boyazit nomidagi Anqara universiteti, Turkiya.

Tanirberganov Medeubek Jumataevich, pedagogika fanlari doktori, professor, Qozog‘iston Pedagogika fanlari Akademiyasining akademigi, M. Auyezov Janubiy Qozog‘iston Universiteti, Qozog‘iston

Baydabekov Auez Kenesbekovich, t.f.d., professor, L.N. Gumilyov nomidagi Yevroosiyo milliy universiteti, Qozog‘iston

Chernikova Svetlana Mixaylovna, pedagogika fanlari doktori, professor, I.S. Turgenev nomidagi Oryol davlat universiteti, Rossiya

Tajixodjayev Zokirxo‘ja Abdusattorovich, texnika fanlari doktori, professor, O‘zbekiston

Qahhorov Siddiq Qahhorovich, pedagogika fanlari doktori, professor, Buxoro davlat universiyeti, O‘zbekiston

Olimov Shirinboy Sharofovich, pedagogika fanlari doktori, professor, Buxoro davlat universiyeti, O‘zbekiston

Jo’rayev Husniddin Oltinboyevich, pedagogika fanlari doktori, professor, Buxoro davlat universiyeti, O‘zbekiston

Sharif Ramazanovich Baratov, psixologiya fanlari doktori, professor, Buxoro xorojiy tillar va psixologiya instituti, O‘zbekiston

Nazarov Akmal Mardonovich, psixologiya fanlari doktori (Dsc), professor, Buxoro davlat universiyeti, O‘zbekiston

Jabborov Xazrat Xusenovich, psixologiya fanlari doktori (Dsc), dotsent, Toshkent davlat sharqshunoslik universiteti, O‘zbekiston

Saidova Mohinur Jonpo‘latovna, pedagogika fanlari doktori (Dsc), professor, Buxoro davlat pedagogika instituti, O‘zbekiston

Qo‘ldoshev Rustambek Avezmurodovich, pedagogika fanlari doktori (Dsc), dotsent, Buxoro davlat pedagogika instituti, O‘zbekiston

Ergashov Mansur Yarashovich, Buxoro davlat pedagogika instituti professori, O‘zbekiston

Sayfullayeva Dilafro‘z Axmadovna, pedagogika fanlari bo‘yicha falsafa doktori (PhD), Buxoro davlat pedagogika instituti, O‘zbekiston

Kamolov Iftixor Baxtiyorovich pedagogika fanlari doktori (Dsc), professor, Qarsi davlat universiteti, O‘zbekiston

Ochilov Farxod Egamberdiyevich, texnika fanlari nomzodi, professor, Qarshi davlat universiyeti, O‘zbekiston

Shovdirov Sunnat Aslanovich, pedagogika fanlari bo‘yicha falsafa doktori (PhD), dotsent, Navoiy davlat pedagogika instituti, O‘zbekiston

Mas’ul kotib: **Mamurova Dilfuza Islomovna**, pedagogika fanlari bo‘yicha falsafa doktori (PhD), dotsent, Buxoro davlat pedagogika instituti, O‘zbekiston

Texnik muxarrir: **Davronov Ismoil Ergashevich**, dotsent, Buxoro davlat pedagogika instituti, O‘zbekiston

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №7

INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY

RU Научно-теоретический и методический журнал

Учредитель: Бухарский государственный педагогический институт

Журнал зарегистрирован Агентством информации и массовых коммуникаций при Администрации Президента Республики Узбекистан свидетельством №111889 от 08 августа 2023 года.

Главный редактор: Ядгаров Нодир Джалолович, доктор педагогических наук, профессор
Председатель Общественного совета: Мамуров Баходир Бахшуллоевич, доктор педагогических наук, профессор, ректор Бухарского государственного педагогического института
Журнал включен в список национальных изданий, рекомендованных для публикации основных научных результатов диссертаций кандидатов на соискание ученой степени доктора философии (PhD), доктора наук (DSc). Согласно решению Президиума ВАК РУз от 31 января 2024 г. №350. По направлении педагогики, психологии и искусствоведение

Журнал был основан в 2023 году и выпускается на узбекском, русском и английском языках
Использование научно-методического журнала «INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY» с согласия редакции
Адрес редакции:
ул. Намозгох 24, г. Бухара, Республика Узбекистан, 200100, E-mail: pedagogicalperspective2023@gmail. com
Tel: +998(97) 300-34-00
Сайт журнала: intereduglobalstudy.com
За достоверность информаций, представленных в статье ответственность, несет автор

РЕДАКЦИОННАЯ КОЛЛЕГИЯ:

Dr.Ихсан Токташ, профессор, Анкаринский университет имени Йылдырыма Беязыта, Турция
Танирбергенов Медеубек Жуматаевич, доктор педагогических наук, профессор, академик Академии педагогических наук Казахстана, Южно-Казахстанский университет им.М. Ауэзова, Казахстан
Байдабеков Ауезу Кенесбекович, д.т.н., пофессор, Евразийский национальный университет имени Л.Н. Гумилева, Казахстан
Черникова Светлана Михайловна, доктор педагогических наук, профессор, Орловский государственный университет им. И.С.Тургенева, Россия.
Таджиходжаев Зокирходжа Абдусатторович, доктор технических наук, профессор, Узбекистан
Каххаров Сиддик Каххарович, доктор педагогических наук, профессор, Бухарский государственный университет, Узбекистан
Олимов Ширинбой Шарофович, доктор педагогических наук, профессор, Бухарский государственный университет, Узбекистан
Жураев Хусниддин Олтинбаевич, доктор педагогических наук, профессор, Бухарский государственный университет, Узбекистан
Шариф Рамазанович Баратов, доктор психологических наук, профессор, Бухарский институт иностранных языков и психологии, Узбекистан
Назаров Акмал Мардонович, доктор психологических наук, профессор, Бухарский государственный университет, Узбекистан
Жаббаров Хазрат Хусенович, доктор психологических наук, доцент, Ташкентский государственный университет востоковедения, Узбекистан
Саидова Мохинур Жонпулатовна, доктор педагогических наук, профессор, Бухарский государственный педагогический институт, Узбекистан
Кулдошев Рустамбек Авезмуродович, доктор педагогических наук, доцент, Бухарский государственный педагогический институт, Узбекистан
Эргашов Мансур Ярашович, профессор, Бухарского государственного педагогического института, Узбекистан
Сайфуллаева Дилафроз Ахмадовна, доктор философии педагогических наук (PhD), Бухарский государственный педагогический институт, Узбекистан
Камолов Ифтихор Бахтиёрович, доктор педагогических наук, профессор. Каршинский государственный университет, Узбекистан
Очилов Фарход Эгамбердиевич, кандидат технических наук, профессор, Каршинский государственный университет, Узбекистан
Шовдиров Суннат Асланович, доктор философии педагогических наук (PhD), доцент, Навоийский государственный педагогический институт, Узбекистан
Ответственный редактор: Мамурова Дилфуза Исломовна, доктор философии педагогических наук (PhD), доцент, Бухарский государственный педагогический институт, Узбекистан
Технический редактор: Давронов Исмоил Эргашевич, доцент, Бухарский государственный педагогический институт, Узбекистан

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №7

INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY

Scientific theoretical and methodical journal

ENG

Founder: Bukhara State Pedagogical Institute
The journal was registered by the Agency of Information and Mass Communications under the Administration of the President of the Republic of Uzbekistan with certificate
No. 111889 dated August 08, 2023

Editor-in-Chief: Yadgarov Nodir Djalolovich, doctor of pedagogical sciences (Dsc), professor
Chairman of the Public Council: Mamurov Bakhodir Bakhshulloevich, doctor of pedagogical sciences (Dsc), professor, Rector of the Bukhara State Pedagogical Institute

The journal is included in the list of national publications recommended for publishing the main scientific results of dissertations of candidates for the degree of Doctor of Philosophy (PhD), Doctor of Science (DSc). According to the decision of the Presidium of the Supreme (Higher) Attestation Commission of the Republic of Uzbekistan dated January 31, 2024 No. 350. In the direction of pedagogy, psychology and art science

The journal was founded in 2023 and is published in Uzbek, Russian and English.

Use of the scientific and methodological journal «INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY» with the consent of the editorial board
Editorial address**:** st. Namozgokh 24, Bukhara, Republic of Uzbekistan, 200100, Email**:** pedagogicalperspective2023@gmail.com
Tel:+998(97) 300-34-00

Website of the journal: intereduglobalstudy.com
The information presented in the article. are the responsibility of the author for reliability

EDITORIAL TEAM:

Dr. Ihsan Toktash, professor, Ankara Yıldırım Beyazıt University, Turkey
Medeubek J. Tanirbergenov, doctor of pedagogical sciences, professor, Academician of the Academy of Pedagogical Sciences of Kazakhstan, M. Auezov South Kazakhstan University, Kazakhstan
Auyez Baidabekov, Dr.tech.s., professor, L.N. Gumilev Eurasian National University, Kazakhstan.
Svetlana M. Chernikova, doctor of pedagogical sciences, professor I.S. Turgenev, Oryol State University, Russia
Zokirxo'ja A. Tadjixodjayev, doctor of technical sciences, professor, Uzbekistan.
Siddiq Q. Qahhorov, doctor of pedagogical sciences, professor. Bukhara State University, Uzbekistan
Shirinboy Sh. Olimov, doctor of pedagogical sciences, professor, Bukhara State University, Uzbekistan
Khusniddin O. Juraev, doctor of pedagogical sciences, professor. Bukhara State University, Uzbekistan.
Sharif R. Baratov, doctor of psychological sciences, professor, Bukhara Institute of Foreign Languages and Psychology, Uzbekistan
Nazarov M. Akmal, doctor of psychological sciences, professor, Bukhara State University, Uzbekistan
Jabbartov Kh. Khazrat, doctor of psychological sciences (Dsc), associate professor, Tashkent State University of Oriental Studies, Uzbekistan
Mokhinur J. Saidova, doctor of pedagogical sciences (Dsc), professor, Bukhara state pedagogical institute, Uzbekistan
Rustamdek A. Kuldoshev, doctor of pedagogical sciences (Dsc), associate professor, Bukhara state pedagogical institute, Uzbekistan
Mansur Y. Ergashov, professor, Bukhara State Pedagogical Institute, Uzbekistan.
Dilafroz A. Sayfullayeva, doctor of philosophy of pedagogical sciences (PhD), Bukhara State Pedagogical Institute, Uzbekistan.
Iftixor B. Kamolov, doctor of pedagogical sciences (Dsc), professor, Qarshi State University, Uzbekistan.
Farxod E. Ochilov, doctor of philosophy of technical sciences (PhD), professor, Qarshi State University, Uzbekistan
Sunnat A. Shovdirov, doctor of philosophy of pedagogical sciences (PhD), Navoi State Pedagogical Instituti, Uzbekistan
Managing editor: Dilfuza I. Mamurova, doctor of philosophy of pedagogical sciences (PhD), associate professor. Bukhara state pedagogical institute, Uzbekistan.
Technical editor: Ismoil E. Davronov, doctor of philosophy of pedagogical sciences (PhD), associate professor. Bukhara state pedagogical institute, Uzbekistan

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №7

INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY

Ilmiy-nazariy va metodik jurnal

UZB

13.00.00 – Pedagogika fanlari		
K.M. Mirzokulova	O'zbekistonda klasterlarni barqaror rivojlantirishda agroturizmning o'rni: Italiya tajribasi misolida	14-21
Sh.R. Rustamaliyeva	Ijtimoiy madaniyatda xotin-qizlarning o‘rni	22-33
Q.X. Mo‘minova	Inklyuziv ta’limni boshqarishning tarixi va huquqiy asoslari jahon tajribasi misolida	34-42
I.A. Elmurodova	Boshlang‘ich sinf o‘quv jarayonini fanlar integratsiyasi asosida takomillashtirishning o‘ziga xos xususiyatlari	43-52
D.A. Raxmatova	Talabalarda yetakchilik qobiliyatini shakllantirish- yangi zamon ehtiyoji va talabi sifatida	53-58
X.B. Ismonov	Chizmachilik darslarida arxitektura dizayni va modellashtirishni o‘rgatishda innovatsion ta’lim texnologiyalaridan foydalanib “3d max dasturini o‘qitish	59-68
X.S. Xaydarov	Abu Nasr Forobiy ilmiy merosida musiqa ta’limi	69-75
D.Y. Xudoyberganov	Boshlang‘ich sinf o‘quvchilarining kognitiv kompetensiyasini shakllantirish bosqichlari	76-83
N.A. Xushmatova	Innovatsion hamkorlik asosida professional ta’lim o‘quvchilarining kasbiy kompetensiyalarini rivojlantirish modeli	84-92
F.U. Toshpulatov	Chizmachilik darslarida talabalarning estitik tasavvurini rivojlantirish	93-100
M.I. Nigmatullayeva	Katta va tayyorlov guruhlarda kommunikativ o'yinlarni tashkil etish orqali muloqot ko'nikmasini shakllantirish	101-108
L.Z. Namazbayeva	Madaniy meros bilan tanishish orqali maktabgacha yoshdagi bolalarda milliy o'ziga xoslikni shakllantirish	109-116
Z.T. Radjapova	Respublikamizda madaniy landshaftni saqlash va tiklash	117-123
Y.R. Maxmutazimova, D.R. Xamrayeva	Maktabgacha yoshdagi bolalarni ta’lim-tarbiyasida ertaklardan foydalanishning zaruriyati	124-130
D. X. Sadikova, D. B. Kasimova	Zamonaviy bolalarda steam muhandislik qobiliyatlarini shakllantirish	131-136
Sh.T. Musulmonova	Maktabgacha yoshdagi bolalarda muloqot Ko’nikmalarini shakllantirishda o'yinlarning ahamiyati	137-143
X.Sh. Ochilova	Maktabgacha yoshdagi bolalarda kitobxonlik madaniyatini shakllantirish yo’llari	144-148
G.A. Kamalova	Bolalarni maktabga tayyorlashda oilaning o‘rni	149-157
N.N. Ravshanova, A.O. Shukurullaev	Maktabgacha ta’lim tashkilotida ekologik teatrni tashkil etish orqali ekologik konseptual asoslarini shakllantirish.	158-164
D.Sh. Isabekova, M.A. Giyasova	O‘zbekistonda maktabgacha ta‘limda tarbiyachilarni kasbiy madaniyatini oshirish va tarbiyalanuvchilarni kasbga yo‘naltirishda xorijiy tajribalarni o’rganish.	165-170
M.G. Egamberdiyeva	Multimedia vositalari asosida tayyorlov guruhi bolalarini ijodiy hikoya tuzishga o‘rgatish metodikasini takomillashtirishning didaktik usullari.	171-179
S.A. Nazarova	Xorijiy tillarni o’rganishda musiqa darslaridan foydalanish	180-186

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №7

	asoslari.	
S.T. Shaturayeva	Bo‘lajak tarix o‘qituvchilariga jadidlar ilmiy me'rosini o‘rgatish metodikasini takomillashtirish.	187-194
X.U. Rizayeva	Oila, maktabgacha ta’lim tashkiloti va maxalla xamkorligining bola tarbiyasidagi o‘rni.	195-204
S.G‘. Samatova	Affiliatsiya motivi ijtimoiy-psixologik kategoriya sifatida.	205-211
M.Sh. Mustafoyeva	Ilk va maktabgacha yoshdagi bolalar nutqini rivojlantirishning samarali usullari.	212-219
G.Q. Hasanova	Maktabgacha yoshidagi bolalar o‘yinining psixologik xususiyatlari.	220-227
M.M. Xakimova	Ta’limda simulyatsion geymifikatsiya va uning ahamiyati.	228-237
A. N. Abdullayev	Ish qismini olish usulini tanlash va texnik-iqtisodiy asoslash texnologik jarayonini loyihalashda talabalar mustaqil ta’limini tashkil etish..	238-247
Sh.Sh.Nazarova	Kompyuter grafikasining asosiy tushunchalari va vositalari: bo‘lajak mutaxassislar uchun grafik bilimlar bazasi.	248-253
Sh.Sh. Xolmetov	Optika fanini o‘qitishda kollobrativ ta’limning roli.	254-258
B.B. Maxmudov	Fazoviy tasavvurni mustahkamlashda karrali integrallarni o'qitishning interfaol usullari.	259-264
G.Q. Usmonova	Ingliz tilini tinglash malakasini oshirish uchun zamonaviy vositalarni integratsiyalash masalalari	265-270
G.A. Abduraxmonova	Media ta'limni qo'llab-quvvatlovchi o'rganish nazariyalari: kognitiv rivojlanish va ommaviy axborot vositalarining o'zaro ta'siri..	271-276
G.K. Rasulova	Ona tili ta’lim mazmunini adaptiv qo‘llash, lingvometodik tizimini ishlab chiqishda gibrid ta’lim imkoniyatlari.	277-284
N.G. Gulyamova	Ta'limda boshqaruvning yevropa tajribasining ilmiy-nazariy asoslari.	285-290
T.F. Ibragimova	Informatika fanini o`qitishda sun'iy intellekt yutuqlaridan samarali foydalanishning metodik usul va vositalari.	291-297
M.S. Muxitdinova	Umumta’lim maktabi musiqa madaniyati darslarida fanlararo integratsiya vositasida obrazli tafakkurni shakllantirish.	298-305
N.R. Nazarova	Ta'lim imkoniyatlarini kengaytirish. Maktablarda o'yinlar orqali sun'iy intellektni qo'llash.	306-311
M.X.Qilichova	Sharof Rashidov asarlaridan yoshlarni ma’naviy-axloqiy tarbiyalashda foydalanish masalalari.	312-318
O.M. Qodirova	Ekspermental psixologiyani rivojlanishi: tarixiy asoslari va metodolik prinsiplari.	319-325
M.S.Ochilova, F.A.Xamroeva	Xalqaro ta'lim platformalarini tahlili.	326-337
O.M. Temirova	Tarbiya fanini o’qitishning huquqiy-pedogogik asoslari.	338-343
S.E. Jumanazarova	Kompyuter o‘yinlarida –yoshlarning salbiy obrazi.	344-349
S.M. Saidjalolova	"Til portfeli" texnologiyasi nolingvistik universitetda Til o'qitish sifatini oshirish vositasi sifatida.	350-356
X.N. Qodirova	Pedagogning diagnostik faoliyat modeli ishlanmasi.	357-362
D.Sh. Kenjayeva	Autentik internet video materiallari orqali ingliz tili kolokatsionlarini o‘rgatish.	363-367
D.K. Karimov	Yosh akrobatlarning tana turlarini sportdagi ixtisosligi bilan o‘zaro bog‘liqligi.	368-375

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №7

G.Q. Hasanova	Kompetentsiyaga asoslangan yondashuv asosida bo'lajak boshlang'ich maktab o'qituvchilarining mustaqil va ijodiy faoliyatini rivojlantirish.	376-383
E. Saitova	O‘zbek merosiy raqs san’ati tarixi va uning o’ziga xosligi.	384-390
F.A. Nazarov	O‘quvchilarni estetik tarbiyalashda folklor qo‘shiqlarining ahamiyati	391-400
O.Sh. Axmadov	Buxoroda an’anaviy ta’lim tizimi va tarbiyada jadid marifatparvarlarining manbalari va adabiyotlarining tahlili.	401-406
17.00.00 – San’atshunoslik fanlari		
Sh.Sh. Ayubova	Tasviriy sanat turlari va janrlari.	407-413
S.X. Muzafarova	Qo‘shiq kuylash – yoshlarda vatanparvarlik tuyg‘ularini rivojlantirish omili sifatida.	414-422
D.Q. Yusupaliyeva	O’zbekistonda jamiyatni liberallashtirish va demokratlashtirish sharoitida televideniyaning rolini oshirish.	423-435
M.Y. Rahimova	Tasviriy san'atda manzara chizmasining nazariy asoslari	436-444
E. Qudratullayeva	Hind mumtoz musiqasi hamda milliy raqslarining o‘zaro uyg‘unligi va murakkabligi.	445-450
S.X. Madiyev	Cholg’u ijrochiligida talabalarning individuallik xususiyatlari bilan ishlashish pragmatikasi.	451-458
K.X. Umarov	O‘zbek teatrining rivojlanishida ijtimoiy-madaniy jarayonlarning o‘rni.	459-467
B.B. Inatullaev	O’zbekistonda ijtimoiy-madaniy faoliyatning tashkiliy-huquqiy asoslari.	468-475
Shukurov Alisher	Madaniyatshunoslik fani taraqqiyoti, muammo va yechimlar.	476-483
19.00.00 – Psixologiya fanlari		
U.N. Nazirova	O'smirlarning intellektual fazilatlarini shakllantirishda psixolingvistik omillarning roli.	484-490
X.X. Jabborov	Milliy tarbiya shakllantirishga qaratilgan targ’ibot ishlar samaradoroligini oshiruvchi ta'sirchan psixologik texnologiyalar.	491-498
M. Norbosheva	Maktabgacha yoshdagi bolalar ijtimoiy moslashuvini yengillashtirish yo‘llari.	499-503
A.Sh. Abdullayev	Professional sport yutuqlari va psixologik salomatlikning o‘zaro aloqadorligi.	504-509
I.A. Teshaboyev	Ta’lim tizimida imij fenomenining ijtimoiy-psixologik jihatdan tadqiq etilishi.	510-522
Sh.F.Mustafayeva	Yoshlarda harbiy vatanparvarlik ruhini shakllantirishda psixologik omillar ahamiyati.	523-529

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №7

INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY

Научно-теоретический и методический журнал

RU

13.00.00-Педагогические науки		
К.М. Мирзокулова	Роль агротуризма в устойчивом развитии кластеров в узбекистане: на примере итальянского опыта.	14-21
Ш.Р. Рустамалиева	Роль женщин в социальной культуре.	22-33
К.Х. Муминова	История и правовые основы управления инклюзивным образованием как пример мирового опыта.	34-42
И.А. Эльмуродова	Особенности совершенствования образовательного процесса начальных классов на основе интеграции наук.	43-52
Д.А. Рахматова	Формирование лидерских навыков у студентов – как необходимость и требование нового времени.	53-58
Х.Б. Исмонов	Обучение по программе 3d max с использованием инновационных образовательных технологий при обучении архитектурному проектированию и моделированию в черчении.	59-68
Х.С. Хайдаров	Музыкальное образование в научном наследии Абу Насра Фараби.	69-75
Д.Я. Худойберганов	Этапы формирования когнитивной компетентности у учеников начальных классов.	76-83
Н.А. Хушматова	Модель развития профессиональных компетенций учащихся профессионального образования на основе инновационного сотрудничества.	84-92
Ф. У. Тошпулатов	Развитие эстетического воображения учащихся на уроках черчения.	93-100
М.И.Нигматуллайева	Формирование коммуникационных навыков через организование коммуникативных игр в больших и подготовительных групп.	101-108
Л.З. Намазбаева	Формирование национального самосознания у детей дошкольного возраста через приобщение к культурному наследию.	109-116
З.Т. Раджапова	Сохранение и восстановление культурного ландшафта в нашей республике.	117-123
Ю.Р. Максмутазимова, Д.Р. Хамраева	Необходимость использования сказок в образовании дошкольников.	124-130
Д.Х. Садикова, Д.Б. Касимова	Формирование инженерных способностей steam у современных детей	131-136
Ш.Т. Мусулманова	Значение игр в формировании коммуникационных навыков у детей дошкольников.	137-143
Х.Ш. Очилова	Пути формирования библиотечной культуры у детей дошкольника.	144-148
Г.А. Камалова	Роль семьи в подготовке детей к школе.	149-157
Н.Н. Равшанова, А.О. Шукуруллаев	Формирование экологических концептуальных основ через организацию экологического театра в дошкольной образовательной организации.	158-164
Д.Ш. Исабекова, М.А. Гиясова	Изучение зарубежного опыта повышения профессиональной культуры воспитателей и профессиональной ориентации воспитанников в дошкольном образовании в узбекистане.	165-170

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №7

М.Г. Егамбердийева	Дидактические методы улучшения методов обучения детей детей, подготовленных на основе мультимедийных инструментов на основе мультимедиа.	171-179
С.А. Назарова	Принципы использования уроков музыки при изучении иностранных языков.	180-186
С.Т. Шатураева	Совершенствование методики преподавания научного наследия джадидов будущим учителям истории.	187-194
Х.У. Ризаева	Роль семьи, дошкольной организации и махаллинского сотрудничества в воспитании ребенка.	195-204
С.Г. Саматова	Мотив аффилиация как социально-психологическая категория.	205-211
М.Ш. Мустафоева	Эффективные методы развития речи детей раннего и дошкольного возраста.	212-219
Г.К. Хасанова	Психологические особенности игры дошкольников.	220-227
М.М. Хакимов	Симуляционная геймификация и ее значение в образовании.	228-237
А. Н. Абдуллаев	Организация самостоятельного обучения студентов проектированию технологического процесса выбора способа получения рабочей части и технико-экономической возможности	238-247
Ш.Ш. Назарова	Основы и инструменты компьютерной графики: база знаний в области графики для будущих профессионалов.	248-253
Ш.Ш. Холметов	Роль совместного образования в преподавании оптической науки.	254-258
Б.Б. Махмудов	Интерактивные методы обучения кратным интегралам для развития пространственного воображения.	259-264
Г.К. Усмонова	Вопросы интеграции современных средств для совершенствования навыков английского языка на аудировании.	265-270
Г.А. Абдурахмонова	Теории обучения, поддерживающие медиаобразование: взаимодействие когнитивного развития и СМИ.	271-276
Г.К. Расулова	Адаптивное использование родного языкового образовательного контента, гибридные образовательные возможности в развитии лингвометодической системы.	277-284
Н.Г. Гулямова	Научно-теоретические основы европейского опыта управления в образовании.	285-290
Т.Ф. Ибрагимова	Методологические методы и средства эффективного использования достижений искусственного интеллекта в образовании информатических наук.	291-297
М.С. Мухитдинова	Формирование образного мышления путем междисциплинарной интеграции на уроках музыкальной культуры в общеобразовательной школе.	298-305
Н.Р. Назарова	Расширение образовательных возможностей. Применение искусственного интеллекта через игры в школах.	306-311
М.Х. Киличова	Использования произведений шарафа рашидова в духовно-нравственном воспитании молодежи.	312-318
О.М. Кодирова	Развитие экспериментальной психологии: исторические основания и методологические принципы.	319-325
М.С. Очилова, Ф.А. Ҳамроева	Анализ международных образовательных платформ.	326-337

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №7

О.М. Темирова	Правово-редогогические основы преподавания науки образования.	338-343
С.Е. Джуманазарова	Негативный образ молодежи в компьютерных играх.	344-349
С.М. Саиджалолова	Технология «языкового портфеля» как средство повышения качества языковой подготовки в условиях неязыкового вуза.	350-356
Х.Н. Кадирова	Разработка модели диагностической деятельности педагога.	357-362
Д.Ш. Кенджаева	Обучение английским словарям через аутентичные видеоматериалы интернета.	363-367
Д.К. Каримов	Взаимосвязь типов телосложения юных акробатов по специализации в спорте.	368-375
Г.К. Хасанова	Развитие самостоятельной и креативной деятельности будущих учителей начальной школы на основе компетентностного подхода.	376-383
Е. Саитова	История узбекского наследия танцевального искусства и ее уникальность.	384-390
Ф.А. Назаров	Значение народных песен в эстетическом воспитании учащихся.	391-400
О.Ш. Ахмадов	Анализ источников и литературы джадидских марифатистов в традиционной системе образования и воспитания в Бухаре.	401-406
17.00.00-Искусствоведение		
Ш.Ш. Аюбова	Виды и жанры изобразительного искусства.	407-413
С.Х. Музаффарова	Пение – как фактор развития патриотических чувств у молодежи	414-422
Д.К. Юсупалиева	Повышение роли телевидения в либерализации и демократизации общества в Узбекистане.	423-435
М.Й.Рахимова	Теоретические основы пейзажного рисунка в изобразительном искусстве.	436-444
Э.Кудратиллаева	Гармония и сложность индийской классической музыки и национальных танцев.	445-450
С.Х. Мадиев	Прагматика работы с индивидуальными особенностями студентов в инструментальной работе.	451-458
К. Х. Умаров	Роль социально-культурных процессов в развитии узбекского театра.	459-467
Б.Б. Инатуллаев	Организационно-правовые основы социально-культурная деятельность в Узбекистане.	468-475
А.Шукуров	Развитие культурологии, проблемы и решения.	476-483
19.00.00 – Психологические науки		
У.Н. Назирова	Роль психолингвистических факторов в формировании интеллектуальных качеств подростков.	484-490
Х.Х. Джаббаров	Эффективные психологические технологии, повышающие эффективность пропагандовской работы по формированию национального воспитания.	491-498
М. Норбошева	Пути облегчения социальной адаптации дошкольников.	499-503
А.Ш. Абдуллаев	Связь между профессиональными спортивными достижениями и психологическим здоровьем.	504-509
И.А.Тешабаев	Социально-психологическое исследование феномена имиджа в системе образования.	510-522
Ш.Ф. Мустафаева	Значение психологических факторов в формировании военно-патриотического духа у молодежи.	523-529

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №7

INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY

Scientific theoretical and methodical journal

ENG

	13.00.00-Pedagogical sciences	
Kumush M. Mirzokulova	The role of agri-tourism in the sustainable development of clusters in Uzbekistan: the example of italian experience.	14-21
Rustamaliyeva R. Shahnoza	The role of women in social culture.	22-33
Qunduz K. Muminova	History and legal basis of inclusive education management as an example of world experience.	34-42
Inoyat A. Elmurodova	Specific characteristics of improving primary class educational process based on the integration of sciences.	43-52
Dilbar A. Raxmatova	Building leadership skills in students - as a need and demand of the new time.	53-58
Khurshidbek B. Ismonov	Training in the 3d max program using innovative educational technologies in teaching architectural design and modeling in drawings.	59-68
Xumoyun S. Xaydarov	Music education in the scientific heritage of Abu Nasr Al-farabi.	69-75
Doniyor Y. Xudoyberganov	Stages of formation of cognitive competence in primary school students.	76-83
Nilufar A. Xushmatova	Model for the development of professional competencies of students of professional education on the basis of innovative cooperation.	84-92
Toshpulatov U. Fakhriddin	Development of students' aesthetic imagination in drawing lessons.	93-100
Matluba I. Nigmatullayeva	Forming communication skills through organizing Communicative games in large and preparing groups.	101-108
Lola Z. Namazbaeva	Formation of national identity in preschool children through familiarization with cultural heritage.	109-116
Zukhra T. Radjapova	Preservation and restoration of the cultural landscape in our republic.	117-123
Yulduz R. Maxmutazimova, Dildora R. Xamrayeva	The necessity of using fairy tales in the education of preschool children.	124-130
Dilafruz Kh. Sadikova, Dilrabo B. Kasimova	Formation of steam enjineering abilities in modern children.	131-136
Shaxnoza T. Musulmonova	The importance of games in the formation of communication skills in preschool children	137-143
Xilola Sh. Ochilova	Ways of forming library culture in preschool children	144-148
Gavhar A. Kamalova	The role of the family in preparing children for school	149-157
Nargiza N. Ravshanova, Ozodbek A. Shukurullaev	Formation of environmental conceptual foundations through the organization of an ecological theater in a preschool educational organization	158-164
Dilafruz Sh. Isabekova, Mushtariy A. Giyasova	The study of foreign experience in improving the professional culture of educators and the professional orientation of pupils in preschool education in Uzbekistan	165-170
Muqaddas G. Egamberdiyeva	Didactic methods of improving the methods of training children of children prepared on the basis of multimedia tools on the	171-179

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №7

	basis of multimedia	
Sabrina A. Nazarova	Principles of using music lessons in learning foreign languages	180-186
Sevara T. Shaturayeva	Improving the methodology for teaching the scientific norm of jadids to future history teachers.	187-194
Husnia U. Rizayeva	The role of the family, preschool organization and mahalla cooperation in the upbringing of a child.	195-204
Sevara G. Samatova	Ffiliation motive as a social-psychological category.	205-211
Mehrangiz Sh. Mustafoyeva	Effective methods of speech development in children of early and preschool age.	212-219
Gulnoz K. Xasanova	Psychological features of the preschool children's game.	220-227
Mamura M. Khakimova	Simulation gamification and its importance in education.	228-237
Abdukhakim N. Abdullayev	Organizing independent education of students in designing the technological process of choosing the method of receiving the work part and technical and economic feasibility.	238-247
Shahnoza Sh. Nazarova	Computer graphics fundamentals and tools: a graphics knowledge base for future professionals.	248-253
Shavkat Sh.Kholmetov	The role of collaborative education in teaching the science of optics	254-258
Bahodirjon B. Makhmudov	Interactive methods of teaching multiple integrals to strengthen spatial imagination	259-264
Gulhumor Q. Usmonova	Issues of integration of modern tools to improve english listening skills.	265-270
Gulandom A. Abdurakhmonova	Learning theories supporting media education: the interaction of cognitive development and the media.	271-276
Gulbahor K. Rasulova	Adaptive use of native language educational content, hybrid educational opportunities in the development of a linguo-methodical system.	277-284
Nadira G. Gulyamova	Scientific-theoretical foundations of the european experience of administration in education.	285-290
Tabassum F. Ibragimova	Methodological methods and means of effective use of artificial intelligence achievements in information sciences education.	291-297
Malohat S. Muxitdinova	Formation of imaginative thinking by means of interdisciplinary integration in musical culture lessons in a secondary school.	298-305
Nilufar.R. Nazarova	Expanding educational opportunities. Applying artificial intelligence through games in schools.	306-311
Marhabo X. Qilichova	The issues of using the works of sharof rashidov in spiritual and moral education of youth.	312-318
Ozoda M. Qodirov	The development of experimental psychology: historical foundations and methodological principles.	319-325
Mehribon S. Ochilova, Feruza A. Hamroyeva	Analysis of international educational platforms.	326-337
Odinaxon M. Temirova	Legal-redogogical basis of teaching science of education.	338-343
Sarvinoz.E. Jumanazarova	Negative image of youth in computer games.	344-349
S.M. Saidjalolova	The technology of "language portfolio" as a means of improving the quality of language training in a non-linguistic university.	350-356
Halimaxon.N. Kadirova	Development of the teacher's diagnostic activity model.	357-362

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №7

Diana.Sh. Kenjayeva	Teaching english collocations through authentic internet video materials.	363-367
Doniyor K. Karimov	The relationship of body types of young acrobats by sports specialization.	368-375
Gulshod K. Xasanova	Development of independent and creative activities of future primary school teachers on the basis of a competency-based approach	376-383
Erkinoy Saitova	History of uzbek heritage dance art and its uniqueness.	384-390
Farxodjon A. Nazarov	The importance of folk songs in the aesthetic education of students.	391-400
Olimjon Sh. Axmadov	Analysis of the sources and literature of the jadid marifatists in the traditional system of education and upbringing in Bukhara.	401-406
17.00.00-Art history		
Shohsanam Sh. Ayubova	Types and genres of fine art.	407-413
Saodat M. Xaydarovna	Songs as a factor of development patriotic feelings among students.	414-422
Dilafruz Q. Yusupaliyeva	Increasing the role of television in liberalizing and democrating the society in Uzbekistan.	423-435
Rahimova Y. Madina	Theoretical fundamentals of landscape drawing in fine arts.	436-444
Ehtiromxon Qudratullayeva	Harmony and complexity of indian classical music and national dances.	445-450
Sobir X. Madiyev	Pragmatics of working with students' individual characteristics in instrument performance.	451-458
Umarov X. Kamoliddin	The role of socio-cultural processes in the development of uzbek theater.	459-467
Baxromjon B. Inatullayev	Organizational and legal basis of socio-cultural activity in Uzbekistan.	468-475
Alisher Shukurov	Development of cultural studies, problems and solutions.	476-483
19.00.00 – Psychological sciences		
Ulguza N. Nazirova	The role of psycholinguistic factors in the formation of intellectual qualities of adolescents.	484-490
Hazrat H. Jabbarov	Effective psychological technologies increasing the efficiency of propaganda works for the formation of national education.	491-498
Maqsuda Norbosheva	Ways to facilitate the social adaptation of preschoolers.	499-503
Akobir Sh. Abdullayev	The interaction of professional sports and psychological health.	504-509
Inomjon A. Teshaboyev	Social-psychological research of the image phenomenon in the educational system.	510-522
Shirinoy F. Mustafayeva	Importance of psychological factors in the formation of military patriotism in youth.	523-529

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №6

Original paper

THE ROLE OF AGRI-TOURISM IN THE SUSTAINABLE DEVELOPMENT OF CLUSTERS IN UZBEKISTAN: THE EXAMPLE OF ITALIAN EXPERIENCE

© Kumush M. Mirzokulova[1]✉
[1]Bukhara State University, Bukhar, Uzbekistan

Annotation

INTRODUCTION: in the article, the author suggests as the most effective way to organize and develop agrotourism in the region, the creation of an agrotourist cluster as an informal association of participants in tourism activities and organizations included in the infrastructure complex. There are many state programs for the development of national and international tourism in the republic, but none of them provides for a mechanism for creating a tourist cluster, does not define the core of the cluster (the main subjects of the tourism industry) and the shell of the cluster (infrastructure facilities).

AIM: the purpose of the study is to substantiate the role of agrotourism as a promising direction for ensuring sustainable rural development. As the most effective tool for solving these problems, it is proposed to create regional agrotouristic clusters with a synergistic effect and contributing to the multiplicative growth of the economy of an agricultural region, solving a number of socio-economic, demographic and environmental problems, preserving the historical and cultural heritage of the population living on their territory.

MATERIALS AND METHODS: the problem of organizing and further development of agrotourism has become relevant in recent decades against the background of increasing competitiveness of national tourism. The issues of the development of agrotourism as a way to strengthen the competitive position of tourist organizations, as well as the involvement of farms in the promotion of rural tourism are widely covered in the works of foreign and Russian scientists such as O.E.Akimova, K.Dashper, A.I. Tarasenko, V.A.Klitsunov, B.Lane.[1]

DISCUSSION AND RESULTS: the solution of the tasks of sustainable development of each specific region should be carried out taking into account the specifics of this territory, its resource provision, trends in human development, natural, transport and other conditions that affect the processes of expanded reproduction as a determining factor in

[1]Акимова О.Е. Особенности мотивации предпринимательской деятельности в сфере туризма на сельских территориях /электронный ресурс/: Региональная экономика: теория и практика. - 2-13.; Dashper K.Rural Tourism: An international Percpective.2014-421 p.; Бизнес в агро- и экотуризме: пособие / Под общ. ред. к.г.н., доц. А. И. Тарасенка. - Минск, 2014; Клицунова В.А. Стр. Агротуризм: учеб. -метод. пособие. - Минск: РИПО, 2014.; Lane B. Tourism strategies and rural development// Organization for economic co-operation and development. -1994.-N94 (49)/-94 p.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №6

achieving socio-economic sustainability. The levers of state and market regulation used in this case should ensure the harmonization of the interests of the regions and the country as a whole within the framework of sustainable development management at the macro level, equality of all forms of ownership, guarantees and incentives for increasing entrepreneurial activity, minimizing destabilizing factors.

CONCLUSION: foreign experience shows that the results of the implementation of cluster policy are an increase in productivity and innovation activity of enterprises forming a cluster, the development of small and medium-sized enterprises, the growth of direct investment, sustainable socio-economic development of the cluster-based regions. Thus, the development of agrotouristic clusters can contribute to the modernization of the economy and become a “catalyst for economic growth not only at the micro, but also at the macro level.

Key words: DOC, cluster, gastronomy tourism, wine tourism, and agrotourism.

For citation: Kumush M. Mirzokulova. (2024) ‘Agri-tourism in the sustainable development of clusters in Uzbekistan: the example of italian experience’, Inter education & global study, (7), pp. 14-21. (In English).

РОЛЬ АГРОТУРИЗМА В УСТОЙЧИВОМ РАЗВИТИИ КЛАСТЕРОВ В УЗБЕКИСТАНЕ: НА ПРИМЕРЕ ИТАЛЬЯНСКОГО ОПЫТА

© К.М. Мирзокулова[1]✉
[1]Бухарский государственный университет, Бухара, Узбекистан

Аннотация

ВВЕДЕНИЕ: в статье автор предлагает в качестве наиболее эффективного способа организации и развития агротуризма в регионе создание агротуристического кластера как неформального объединения участников туристической деятельности и организаций, включенных в инфраструктурный комплекс. В республике разработаны много государственных программ по развитию национального и международного туризма, однако ни одна из них не предусматривает механизма создания туристического кластера, не определяет ядро кластера (основных субъектов туристической отрасли) и оболочку кластера (инфраструктурные объекты).

ЦЕЛЬ: целью исследования является обоснование роли агротуризма как перспективного направления обеспечения устойчивого развития сельских территорий. В качестве наиболее эффективного инструмента решения данных задач предлагается создание региональных агротуристических кластеров, обладающих синергетическим эффектом и способствующих мультипликативному росту экономики аграрного региона, решению ряда социально-экономических, демографических и экологических проблем, сохранению исторического и культурного наследия населения, проживающих на их территории.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №6

МАТЕРИАЛЫ И МЕТОДЫ: проблема организации и дальнейшего развития агротуризма стала актуальной в последние десятилетия на фоне повышения конкурентоспособности национального туризма. Вопросы развития агротуризма как способа усиления конкурентной позиции туристских организаций, а так же вовлеченности фермерских хозяйств в продвижении сельского туризма широко освещены в работах зарубежных и российских ученых таких, как О.Е.Акимова, К.Дашпера, А.И. Тарасенко, В.А. Клицунова, Б.Лане.

ОБСУЖДЕНИЕ И РЕЗУЛЬТАТЫ: решение задач устойчивого развития каждого конкретного региона должно осуществляться с учетом специфики данной территории, ее ресурсного обеспечения, тенденций развития человеческого потенциала, природных, транспортных и других условий, оказывающих влияние на процессы расширенного воспроизводства как определяющего фактора достижения социально-экономической устойчивости. Применяемые при этом рычаги государственного и рыночного регулирования должны обеспечивать гармонизацию интересов регионов и страны в целом в рамках управления устойчивым развитием на макроуровне, равенство всех форм собственности, гарантии и стимулы для повышения предпринимательской активности, минимизацию дестабилизирующих факторов.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ: зарубежный опыт показывает, что результатами реализации кластерной политики является рост производительности и инновационной активности предприятий, образующих кластер, развитие малого и среднего предпринимательства, рост прямых инвестиций, устойчивое социальноэкономическое развитие регионов базирования кластеров. Таким образом, развитие агротуристических кластеров может способствовать модернизации экономики и стать “катализатором экономического роста не только на микро, но и на макроуровне.

Ключевые слова: DOC, кластер, гастрономический туризм, винный туризм, агротуризм.

Для цитирования: Мирзокулова К.М. Роль агротуризма в устойчивом развитии кластеров в узбекистане: на примере итальянского опыта. // Inter education & global study. 2024. №7. С. 14-21.

O'ZBEKISTONDA KLASTERLARNI BARQAROR RIVOJLANTIRISHDA AGROTURIZMNING O'RNI: ITALIYA TAJRIBASI MISOLIDA

© K.M. Mirzokulova[1]✉
[1]Buxoro davlat universiteti, Buxoro, O‘zbekiston

Annotatsiya

KIRISH: mintaqada agroturizmni tashkil etish va rivojlantirishning eng samarali usuli sifatida turizm faoliyati ishtirokchilari va infratuzilma majmuasiga kiruvchi tashkilotlarning birlashmasi sifatida agroturizm klasterini yaratish imkoniyati mavjud. Respublikada milliy

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №6

va xalqaro turizmni rivojlantirish bo‘yicha ko‘plab davlat dasturlari ishlab chiqilgan, biroq ularning hech biri turizm klasterini yaratish mexanizmini ta’minlamaydi, klasterning o‘zagi (turizm industriyasining asosiy sub’yektlari) va turizmning qobig‘ini belgilamaydi.

MAQSAD: tadqiqot maqsadi qishloq joylarining barqaror rivojlanishini ta'minlashning istiqbolli yo'nalishi sifatida agroturizmning rolini asoslashdan iborat. Ushbu muammolarni hal etishning eng samarali vositasi sifatida sinergik ta’sirga ega bo‘lgan va qishloq xo‘jaligi hududi iqtisodiyotining multiplikativ o‘sishiga, qator ijtimoiy-iqtisodiy, demografik va ekologik muammolarni hal etishga hissa qo‘shadigan hududiy agroturizm klasterlarini yaratish taklif etilmoqda.

MATERIALLAR VA METODLAR: milliy turizmning raqobatbardoshligi oshishida so'nggi o'n yilliklarda agroturizmni tashkil etish va yanada rivojlantirish muammosi dolzarb bo'lib qoldi. Agroturizmni turizm tashkilotlarining raqobatbardosh mavqeini mustahkamlash yo‘li sifatida rivojlantirish, qishloq turizmini rivojlantirishga fermer xo‘jaliklarini jalb qilish masalalari O.E.Akimova, K.Dashpera, A.I. Tarasenko, V.A Klitsunova, B. Leyn tadqiqotlarida o‘z aksini topgan.

MUHOKAZA VA NATIJALAR: har bir aniq mintaqaning barqaror rivojlanish muammolarini hal qilish ushbu hududning o'ziga xos xususiyatlarini, uning resurslarini qo'llab-quvvatlashini, inson salohiyatini rivojlantirish tendentsiyalarini, ijtimoiy-iqtisodiy barqarorlikka erishishning hal qiluvchi omili sifatida kengaytirilgan takror ishlab chiqarish jarayonlariga ta'sir ko'rsatadigan tabiiy, transport va boshqa sharoitlarni hisobga olgan holda amalga oshirilishi kerak. Bunda qo 'llanilayotgan davlat va bozorni tartibga solish qo' llanmalari makroiqtisodiy barqaror rivojlanishni boshqarish doirasida hududlar va umuman mamlakat manfaatlarini uyg'unlashtirishni, mulkchilikning barcha shakllarining tengligini, tadbirkorlik faolligini oshirish uchun kafolatlar va rag'batlantirishlarni, beqarorlashtiruvchi omillarni minimallashtirishni ta' minlashi kerak.

XULOSA: xorijiy tajriba shuni ko'rsatadiki, klaster siyosatini amalga oshirish natijalari klasterni tashkil etuvchi korxonalarning unumdorligi va innovatsion faolligini oshirish, kichik va o'rta biznesni rivojlantirish, to'g'ridan-to'g'ri investitsiyalar hajmini oshirish, barqaror ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishdir. klasterlar joylashgan hududlar. Shunday qilib, agroturizm klasterlarini rivojlantirish iqtisodiyotni modernizatsiya qilishga hissa qo‘shishi va “nafaqat mikro, balki makro darajada iqtisodiy o‘sish katalizatoriga aylanishi mumkin.

Kalit so'zlar: DOC, klaster, gastronomik turizm, vino turizmi, agroturizm.

Iqtibos uchun: Mirzokulova K.M. O'zbekistonda klasterlarni barqaror rivojlantirishda agroturizmning o'rni: italiya tajribasi misolida. // Inter education & global study. 2024. №7. B. 14-21.

With a GDP of roughly 2.01 trillion US dollars in 2022, Italy is the fourth largest economy in Europe and the seventh largest in the world, according to official World Bank figures and Trade Economy projections. Italy's GDP represents 1.68% of the global economy. Though it is a substantial industry throughout the nation, tourism is concentrated

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №6

in some areas of Italy, mainly because of the allure of the country's major art cities and well-known beach resorts. Bringing tourists to a region that is mainly utilized for farming is known as agritourism. In Italy, agritourism was first established in 1965. In order to encourage tourists to stay on farms and learn about rural life from farmers, the official designation for agritourism farms was adopted in 1973.

The agritourism cluster is supported by a number of sectors of Italy's tourism economy, which is said to be diverse and offers more reasons to travel there. The food and wine cluster is the largest of these auxiliary sectors. Italian food is well-known and regarded as some of the greatest in the world. Within the food industry, wine is another cluster. According to Ciaschini and Socci (2005), there are 322 Italian wines having DOC designations in the European Union. Travelers are drawn to Italy and its positive image is strengthened by the food and wine cluster.

The following are Italy's top attractions for wine and food tourists: 825 geographically-tagged products; 5,000 culinary customs; 4 UNESCO-listed gastronomic benefits; 2 enogastronomy-related cities on the UNESCO list; 875 kitchens and restaurants; over 23,000 agritourism destinations; 114 gastronomy-focused museums; 173 distinct wine-making techniques.

A non-profit organization dedicated to advancing wine tourism in Italy, the Wine Tourism Movement (Movimento Turismo del Vino) was founded in 1993 and currently represents around 1,000 esteemed wineries that have been hand-picked in accordance with predetermined standards. The permanent commitment of the Wine Tourism Movement is to promote national wine tourism, which is the primary driver of regional development and an efficient way to preserve the environment. In actuality, the Movement aims to present wine tourists to the offerings and activities of participating wineries while also demonstrating how commerce may be conducted in a way that respects customs, trade, and environmental preservation. The Wine Tourism Movement works on several fronts to accomplish these objectives: it participates in international conferences and trade shows, mostly Vinitali; it collaborates with universities and research centers to conduct research; it works with significant wine industry players, such as Città del Vino and Enoteca Italiana; it creates brochures, flyers, posters, and guides; and it promotes its initiatives and events in the domestic media. Among the association's objectives: enhancing the image of wine areas and their potential for economic growth and employment; supporting the growth of tourism in all of Italy's wine-producing regions; promoting wine culture through visits to production sites.

In terms of geography, Italy is roughly the size of Arizona, yet only one-third of its land is suited for cultivation. There are currently twenty wine-producing regions, which are determined by various geographic locations of European nations, grape varietals, and other guidelines for the quality control of winemaking. Sicily, Emilia-Romagna, Apulia, and Veneto are the top wine-producing regions in terms of volume.

The Veneto region has well-established clusters for wine tourism, where small business owners provide visitors with a range of experiences including wine tasting, visits

CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №6

to vineyards, wine tastings, wine production demonstrations, and gastronomic tourism opportunities. They also assist with event planning.

Veneto is home to small company representatives, or tourist firms, that work in the wine tourism industry. A wine tourism firm is essentially a business that produces wine, has its own vineyard, and gives visitors and guests firsthand experience in planning and overseeing a range of services and goods. These businesses offer a range of services, such as winemaking, cooking classes, tours, catering, and hospitality. Additionally, they may accommodate special events and offer recreational facilities including playgrounds, picnic areas, and conference rooms in addition to local and regional cuisine, handicrafts, and restaurants (Table 1).

Table 1

Vine clusters	History and vineyard area	Types of wine	Tourist options
La Mincana - Dal Martello Via Mincana, 52 - 35020 Due Carrare (PD), Veneto, Italy P.iva IT 02692580281 Tel.: +39 049 525559 - Fax : +39 049 525499 E-mail: info@lamincana.it http://www.lamincana.it	The Dal Martello family has been producing wine on the Mincana estate since 1914. Currently, 19 of the estate's 60 hectares are used for vineyards.	 **Merlot, abernet,01/01 ZeroUnoZeroUno Algio, Fior d'arancio, Prosecco, Raboso** **Frigus zero vsq metodo classico,** **Grappa serprino**	-Infotur; -Agroturizm; -Gastronomik turizm; -50 o'rinli restoran; -hostel; -wine tasting; -kichik konsert "open air"
Azienda Agricola La Roccola Via Dietromonte 10, Cinto Euganeo Padova email: laroccola@libero.it Tel: +39 0429 94298	La Roccola Farm is situated at the base of Cinto Mountain in the Euganean Hills Park in the Cinto Euganeo region. 1982 saw the start of wine production. There are twenty vines on volcanic soil and two olive trees on the twenty hectares that make up the F/x region.	 Quintus, **Rosamunda, Serprino, Caovila, Epilogo, Maroneria, Il Brigante**	– Infotour; - Agrotourism; - Gastronomic tourism; - Small restaurant for breakfast and lunch; - hotel for 40 people; - wine tasting; -special "menu"
Il pianzio di selmin soc. Agr. Via Pianzio, 66 – 35030 Galzignano Terme (PD) Tel/Fax +39 049 9130422 Cell. 393 699836 info@ilpianzio.it http://www.ilpianzio.it	Twelve of the company's fifteen hectares of land are used for vineyards. The majority of the grapes are grown in the company's headquarters, Valle del Pianzio, which has soft soil mostly rich in red limestone and is ideal for growing white wine.	 Serprino Frizzante, Merlot,Pianzio Aromatico Moscato IGT Veneto, Cabernet Sauvignon "Jenio",Corbinello Vino Spumante Rosso, Eremo va boshqalar.	– Infotour; - Agrotourism; - Gastronomic tourism; - picking grapes; – barbecue; - wine tasting

CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №6

Borin vini e vigne s.s.a. di Gianni dott. Borin e C. Via dei Colli, 5 - 35043 Monselice (PD) Tel. +39 0429 74384 Fax +39 0429 75262 mail: info@viniborin.it www.viniborin.it	The Petrarca region's steep hills and foothills are home to The Arch. The Borin family has farmed 30 hectares (75 acres) of grapes and made wine there since 1963. Depending on the local geological features, the structure of the soil beneath the vines varies greatly.	 Bianco Dei Mandorli, Archino, Vigna Bianca, Vigna Costa, Foscolo, Serprino, Fior D'arancio, Rocca Chiara, Coldivalle, Sette Chiesette, Chardonnay va boshqalar.	– Infotour; - Agrotourism; - Gastronomic tourism; - wine tasting
TURETTA CA' BIANCA Azienda Vitivinicola e Agrituristica Via Cinto 5 – 35030 Cinto Euganeo (PD) Tel. +39 0429 94288 – Fax 0429 647507 info@turettacabianca.it www.turettacabianca.it	In Cinto Euganeo, the vineyard Turetta - Cà Bianca is situated in the center of the Euganean Hills Regional Park. The 25-hectare family-owned vineyard perched on a slope in the garden highlights the volcanic soil's minerality, appropriate sun exposure, and planting techniques that are grown with the utmost regard for the natural world. Extra wheat, olive oil, sausages, and pasta items are made in addition to wine.	 Serprino, Fior d'Arancio Secco, Passo Santa Lucia, Fior d'Arancio Passito, Fior d'Arancio Spumante, Serprino Millesimato, Rosato, Rossura dei Briganti, Rittochino 42, Bumagro va boshqalar.	– Infotour; - Agrotourism; - Gastronomic tourism; - wine tasting; - organization of events; - organization of lunch and dinner; - restaurant; - a hotel with few seats
Azienda Agricola Salvan – Vigne del Pigozzo Via Mincana, 143 35020 Due Carrare (PD) info@salvan.it +39 049 525841	The Po Valley is located in the "Blue Mountains", which stand out like islands. Since 1914, the Salvan family has produced about 70,000 varieties of wine. Currently, the vineyard area is 2,500 hectares.		– Infotour; - Agrotourism; - Gastronomic tourism; - wine tasting; - organization of events;

Table 1: Details of the wine clusters created in Veneto
Source: Written by the author following investigation.

There are various reasons behind the growing popularity of agritourism in Italy. It is important to recognize the diverse and distinctive biological, historical, and cultural landscapes that define many rural places. Nevertheless, these components alone won't guarantee success; in order to build a household's own agritourism venture, a particular tourism service basket and a marketing plan tailored for both farms and farms are needed. ought to be a family farm with territorial features that can draw large numbers of tourists. Effective strategic visions frequently involve multiple agents acting in the same region through network initiatives rather than individual farm plans (see, for instance, "wine route" situations). Activities related to agrotourism differ greatly from basic farming in terms of the expertise and management style needed.

The following agritourism activities can be incorporated into regionally focused agritourism programs based on field and comparative research using Italy as an example: 1. Villages' establishment of active recreation areas. Recreation centers need to be set up, especially in remote areas. Horses, camels, hiking, fishing, different sports (tennis, swimming), excursions (vineyards, orchards), climbing, cycling, and other activities can

CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №6

also be planned; 2. In rural areas, fairs featuring a variety of agricultural products, regional and worldwide conferences, celebrations (holidays, folklore), and crafts can all be organized; 3. The development of culinary tourism in rural regions. Travelers are particularly interested in participating in the making of Uzbek native cuisine and tasting them right away. Village festivities honoring melons, pumpkins, and bread draw more visitors. Starting wine tourism, or wine tasting, in the villages is another way to advance agrotourism. Samarkand and Tashkent. "Wine roads," "cheese roads," and other similar routes seen all over the world can serve as models for establishing networks between farms and agrotourism establishments that specialize in local agricultural goods in order to promote tourism. Packages for travel to rural areas. 4. Planning educational seminars and courses about farming. These courses' structure is connected to the farmer's operations. Tasting classes in cooking, winemaking, gardening, and beekeeping, for instance, can be arranged. Furthermore, visitors are able to take part in the actual process of harvesting crops. 5. The establishment of agricultural museums and natural parks is a significant avenue for agrotourism activities in the nation's rural areas.

ADABIYOTLAR RO‘YXATI | СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ | REFERENCES

1. Tourist Clusters, Destinations and Competitiveness, Theoretical issues and empirical evidence, edited by Francesco Capone, Routledge Taylor and Francis Group, London, New York, 2016
2. Székely V., Tourism clusters as a tool for the improvement of rural competitiveness: first experiences from Slovakia, European Rural Development Network Studies, Rural Areas and Development, 2010, Volume 7pp.109-120.
3. Alexandrova A.Yu. Tourist clusters: soderjanie, granitsy, mechanism funktsionirovaniya // Sovremennye problemy servisa i turizma. 2007. No. 1. S. 51–61. DOI: 10.12737/ issn. 1995-0411.
4. https://www.statista.com/statistics/801047/europe-share-of-population-skiing-by-country/
5. https://www.worldwidewinetours.com/italy/

MUALLIF HAQIDA MA’LUMOT [ИНФОРМАЦИЯ ОБ АВТОРЕ] [AUTHORS INFO]

✉**Mirzokulova Kumush Mirshakarovna**, mehmonxonalarni boshqarish va tashkil etish yo‘nalishi 3-bosqich talabasi, [**Мирзокулова Кумуш Миршакаровна**, студент третьего курса по специальности "Гостиничный менеджмент и организация"], [**Kumush M. Mirzokulova**, third-year student of Hotel management and organization specialty]; manzil: O‘zbekiston, Buxoro sh., Muhammad Iqbol ko'chasi, 11-uy [Адрес: Узбекистан, г. Бухара, улица Мухаммада Икбала, 11.], [address: 11, Muhammad Iqbal Street, Bukhara, Uzbekistan.]

Ilmiy-nazariy va metodik jurnal
Научно-теоретический и методический журнал
Scientific theoretical and methodical journal
INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №7

Original paper

IJTIMOIY MADANIYATDA XOTIN-QIZLARNING O‘RNI

© Sh.R. Rustamaliyeva[1]✉
[1]O‘zbekiston davlat san’at va madaniyat instituti, Toshkent, O‘zbekiston

Annotatsiya

KIRISH: ushbu maqolada xotin-qizlarning ijtimoy faolligi, uning davlat va jamiyat miqyosidagi ahamiyati, bugungi kundagi o‘zbek ayollarining muammolari va yaratilayotgan imkoniyatlar negizidagi yechimlar haqida so‘z boradi. Ayollarning ta’lim hamda ish faoliyatidagi huquq va manfaatlari, ish joylarida ularga nisbatan tengsizlik, bu borada davlat miqyosida amalga oshirilayotgan islohotlar va kamchiliklar yoritilgan. Yakunda xulosa va takliflar berilgan.

MAQSAD: bugun yurtimizda xotin-qizlarning mavqeini yuksaltirish, ularning jamiyatdagi faolligini ta’minlash maqsadida ularning ta’limiga katta e’tibor qaratilmoqda**.** Sababi davlat va jamiyat taraqqiyoti ilm-ma’rifatli fuqarolarga bog‘liq. Ma’rifatli jamiyatni esa millat onalari tarbiyalaydi. Ta’lim sohasini rivojlantirish yo‘lida, jumladan, O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022-yil 7-martdagi PF-87-sonli farmoniga ko‘ra, xotin-qizlarning magistraturada o‘qishi to‘liq davlat granti hisobiga amalga oshirilishi yo‘lga qo‘yildi. Farmonga muvofiq, har yili davlat oliy ta’lim muassasalarining magistratura bosqichida o‘qiyotgan barcha xotin-qizlarning kontrakt to‘lovlarini qaytarish shartisiz qoplash maqsadida, davlat budjetidan har yili kamida 200 milliard so‘m moliyalash tizimi yo‘lga qo‘yildi.

MATERIALLAR VA METODLAR: har qanday davlatda ayollarning ijtimoiy faolligi jamiyatda sodir bo‘layotgan o‘zgarishlarning ishonchli ko‘rsatkichi bo‘lib, u jamiyat taraqqiyoting imkoniyatlarini belgilab beradi. Shunday ekan, demokratik huquqiy davlat va fuqarolik jamiyati asoslarini shakllantirishni xotin-qizlar ishtirokisiz tasavvur etib bo‘lmaydi.

MUHOKAMA VA NATIJALAR: ijtimoiy madaniyatda xotin-qizlarning o‘rni haqida muhokama qilishda turli jihatlarni ko‘rib chiqish mumkin. Ushbu mavzuni kengroq tahlil qilish orqali jamiyatda ayollarning roli va ularga bo‘lgan munosabatni yaxshiroq tushunish mumkin. Keling, ushbu mavzuni bir nechta asosiy nuqtalarda muhokama qilamiz: xotin-qizlarning ta'lim olish imkoniyatlari; ayollar huquqlari va gender tengligi; ijtimoiy stereotiplar va ularning salbiy ta'siri; xotin-qizlarning ijtimoiy hayotda yetakchi rol o‘ynashi. Natijalar: ayollarning ijtimoiy mavqeyi oshmoqda: Ijtimoiy madaniyatda xotin-qizlarning o‘rni tobora kengayib, ular ko‘plab sohalarda yetakchilik qilish imkoniyatiga ega bo‘lmoqda. Bu esa jamiyatda gender tengligini ta’minlashga xizmat qiladi. Ayollarning huquqlari himoya qilinishi zarurati: ayollarning huquqlarini himoya qilish, ularning ta'lim

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №7

olish va ish bilan ta'minlanish imkoniyatlarini kengaytirish jamiyatning barqaror rivojlanishi uchun zarur. Bu borada davlat va jamoatchilik tashkilotlari hamkorlikda ishlashi lozim.

XULOSA: xotin-qizlarning ijtimoiy madaniyatdagi o‘rni jamiyat rivojlanishining muhim omillaridan biri hisoblanadi. Ularning huquqlarini himoya qilish, ta'lim va ish bilan ta’minlash, stereotiplarni yo‘q qilish va gender tengligini ta’minlash orqali jamiyatning barqaror rivojlanishiga erishish mumkin.

Kalit so'zlar: ayollar faolligi, ayollarining intellektual salohiyati, ta’lim, islohotlar, oilaning tarbiyaviy-ta’lim salohiyati, xotin-qizlar huquq va manfaatlari, yangi Konstitutsiya, Mehnat kodeksi, jamiyat, xotin-qizlar ta’limi.

Iqtibos uchun: Rustamaliyeva Sh.R. Ijtimoiy madaniyatda xotin-qizlarning o‘rni. // Inter education & global study. 2024. №7. B. 22-33.

РОЛЬ ЖЕНЩИН В СОЦИАЛЬНОЙ КУЛЬТУРЕ

© Ш.Р. Рустамалиева[1]✉
[1]Государственный институт искусства и культуры Узбекистана, Ташкент, Узбекистан

Аннотация

ВВЕДЕНИЕ: в данной статье говорится о социальной активности женщин, ее значении на уровне государства и общества, проблемах узбекских женщин сегодня и решениях, основанных на создаваемых возможностях. Освещены права и интересы женщин в сфере образования и труда, неравенство на рабочем месте, реформы и недостатки, реализуемые на государственном уровне в этом отношении. В конце даются выводы и предложения.

ЦЕЛЬ: сегодня в нашей стране большое внимание уделяется образованию женщин с целью повышения статуса женщин и обеспечения их активности в обществе. Причина в том, что развитие государства и общества зависит от образованных граждан. Просвещенное общество воспитывается матерями нации. В целях развития сферы образования, в том числе, в соответствии с постановлением Президента Республики Узбекистан №ПФ-87 от 7 марта 2022 года обучение женщин в магистратуре будет осуществляться за счет был размещен полный государственный грант. В соответствии с постановлением создана система финансирования в размере не менее 200 миллиардов сумов ежегодно из государственного бюджета для покрытия контрактной стоимости всех женщин, обучающихся в магистратуре государственных высших учебных заведений без условия возвратности.

ОБСУЖДЕНИЕ И РЕЗУЛЬТАТЫ: социальная активность женщин в любой стране является надежным индикатором происходящих в обществе изменений и определяет возможности развития общества. Поэтому невозможно представить формирование основ демократического правового государства и гражданского общества без участия женщин.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №7

МАТЕРИАЛЫ И МЕТОДЫ: при обсуждении роли женщины в социальной культуре можно учитывать разные аспекты. Благодаря более широкому анализу этой темы можно лучше понять роль женщин в обществе и отношение к ним. Давайте обсудим эту тему в нескольких ключевых моментах: возможности образования для женщин и девочек; права женщин и гендерное равенство; социальные стереотипы и их негативное влияние; ведущая роль женщины в общественной жизни. Результаты: социальный статус женщины повышается: роль женщин в социальной культуре расширяется, и у них появляется возможность лидировать во многих областях. Это служит обеспечению гендерного равенства в обществе. Необходимость защиты прав женщин: защита прав женщин, расширение их возможностей для получения образования и трудоустройства необходимы для устойчивого развития общества. В этом плане государство и общественные организации должны работать вместе.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ: подводя итог, можно сказать, что место женщины в социальной культуре является одним из важных факторов развития общества. Устойчивое развитие общества может быть достигнуто путем защиты их прав, обеспечения образования и занятости, устранения стереотипов и обеспечения гендерного равенства.

Ключевые слова: женская активность, интеллектуальный потенциал женщин, образование, реформы, воспитательный потенциал семьи, права и интересы женщин, новая Конституция, Трудовой кодекс, общество, женское образование.

Для цитирования: Рустамалиева Ш.Р. Роль женщины в социальной культуре. // Inter education & global study. 2024. №7 С. 22-33.

THE ROLE OF WOMEN IN SOCIAL CULTURE

© Rustamaliyeva R. Shahnoza [1]✉
[1] State Institute of Art and Culture of Uzbekistan, Tashkent, Uzbekistan

Annotation

INTRODUCTION: this article discusses women's social activism, its importance at the state and societal levels, the problems of Uzbek women today, and solutions based on the opportunities created. It highlights women's rights and interests in education and labor, inequality in the workplace, reforms, and shortcomings implemented at the state level in this regard. Conclusions and suggestions are given at the end.

AIM: today, in our country, much attention is paid to the education of women in order to improve the status of women and ensure their activity in society. The reason is that the development of the state and society depends on educated citizens. An enlightened society is brought up by the mothers of the nation. In order to develop the education sector, including in accordance with the Resolution of the President of the Republic of Uzbekistan No. PF-87 dated March 7, 2022, women's education in the

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №7

master's program will be carried out at the expense of a full state grant. In accordance with the resolution, a financing system has been created in the amount of at least 200 billion soums annually from the state budget to cover the contractual cost of all women studying in the master's program of state higher educational institutions without a repayment condition.

MATERIALS AND METHODS: The social activity of women in any country is a reliable indicator of the changes taking place in society and determines the possibilities for the development of society. Therefore, it is impossible to imagine the formation of the foundations of a democratic legal state and civil society without the participation of women.

DISCUSSION AND RESULTS: When discussing the role of women in social culture, we can take into account different aspects. A broader analysis of this topic can help us better understand the role of women in society and the attitude towards them. Let us discuss this topic in several key points: educational opportunities for women and girls; women's rights and gender equality; social stereotypes and their negative impact; the leading role of women in public life. Results: the social status of women is increasing: The role of women in social culture is expanding, and they have the opportunity to lead in many areas. This serves to ensure gender equality in society. The need to protect women's rights: the protection of women's rights, expanding their opportunities for education and employment are necessary for the sustainable development of society. In this regard, the state and public organizations must work together.

CONCLUSION: to sum up, it can be said that the place of women in social culture is one of the important factors in the development of society. Sustainable development of society can be achieved by protecting their rights, providing education and employment, eliminating stereotypes and ensuring gender equality.

Key words: women’s activity, women’s intellectual potential, education, reforms, family’s educational potential, women’s rights and interests, new Constitution, Labor Code, society, women’s education.

For citation: Rustamaliyeva R. Shahnoza. (2024) ‘The role of women in social culture, Inter education & global study, (7), pp. 22-33. (In Uzbek).

Har qanday jamiyat va davlatning nechog‘li insonparvar hamda adolatli ekanligi uning xotin-qizlarga bo‘lgan munosabati va g‘amxo‘rligi bilan belgilanadi.[1] Mamlakatimizda ham xotin-qizlarning qonuniy huquq va manfaatlarini ta’minlash, ularning iqtisodiy, ijtimoiy va siyosiy faolligini oshirish Yangi O‘zbekiston taraqqiyot strategiyasining muhim yo‘nalishlaridan biri sifatida belgilab qo‘yilgan. Shuni alohida qayd etish lozimki, uzoq yillar davomida xotin-qizlar masalasiga kompleks yondasha olinmadi. Afsuski, bu kabi holat hamon mavjud bo‘lib, yordamga muhtoj xotin-qizlar muammosi baribir jamiyatning dolzarb muammosi bo‘lib qolmoqda. Bugungi kungacha ayollar

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №7

muammolarining oqibati bilan ishlab kelindi endilikda esa, ularning oldini olish muhimroq ekanligini englab yetdik.

Natijada, mamlakatimizda xotin-qizlarning ijtimoiy-siyosiy folligini ta'minlash yo'nalishida 2022-2026-yillarda xotin-qizlarning mamlakat iqtisodiy, siyosiy va ijtimoiy hayotining barcha jabhalarida faolligini oshirish bo'yicha Milliy dastur, 2030-yilga qadar O'zbekiston Respublikasida gender tenglikka erishish strategiyasi qabul qilindi.

Bugun yurtimizda xotin-qizlarning mavqeini yuksaltirish, ularning jamiyatdagi faolligini ta'minlash maqsadida ularning ta'limiga katta e'tibor qaratilmoqda**.** Sababi davlat va jamiyat taraqqiyoti ilm-ma'rifatli fuqarolarga bog'liq. Ma'rifatli jamiyatni esa millat onalari tarbiyalaydi. Ta'lim sohasini rivojlantirish yo'lida, jumladan, O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022-yil 7-martdagi PF-87-sonli farmoniga ko'ra, xotin-qizlarning magistraturada o'qishi to'liq davlat granti hisobiga amalga oshirilishi yo'lga qo'yildi. Farmonga muvofiq, har yili davlat oliy ta'lim muassasalarining magistratura bosqichida o'qiyotgan barcha xotin-qizlarning kontrakt to'lovlarini qaytarish shartisiz qoplash maqsadida, davlat budjetidan har yili kamida 200 milliard so'm moliyalash tizimi yo'lga qo'yildi.

Xotin-qizlar ta'limini qo'llab quvvatlash maqsadida 2023/2024-o'quv yilidan ta'lim kontraktlarini to'lash uchun qizlarga ilk marotaba 7 yil muddatga foizsiz kredit berish joriy qilindi. Buning uchun, 2022-yilda banklarga 1 trillion 800 milliard so'm, 2023 va kelgusi to'rt yilda 8 trillion so'm mablag' ajratilishi belgilangan. Shuningdek, magistraturada o'qiyotgan qizlarning kontrakt pullari to'liq byudjetdan qoplab berilishi, ehtiyojmand oila vakillari, otasi yoki onasini yo'qotgan talaba qizlarning ta'lim kontrakti mahalliy byudjetdan to'lanishi yo'lga qo'yildi. Jamiyatimizda olima ayollar ulushini sezilarli oshirish uchun doktorantura yo'nalishida xotin-qizlar uchun har yili kamida 300 tadan maqsadli kvota ajratilmoqda.[2] Magistraturaga o'qishga kirgan xotin-qizlarning o'qishi esa, to'liq davlat hisobidan byudjet asosida amalga oshirilmoqda. Bu davlat tomonidan katta g'amho'rlik. Chunki aynan moliyaviy yetishmovchilik sababli o'qiyolmayotgan xotin-qizlar atrofimizda talaygina.

Xotin-qizlarning ijtimoiy-siyosiy faolligi davlat boshqaruvi tizimida samarali faoliyat ko'rsatishi, liderlik hislatlarini shakllantirish ulardagi bilimga, ma'lumotga bevosita bog'liqdir. Jamiyatimizda ijtimoiy-siyosiy faol ayollarning 90 foizdan ziyodi oliy ma'lumotlidir.[3] Ushbu omil ularning javoblarida aks etishi tabiiy hol edi. Shuning uchun ham ular ayol liderga oliy ma'lumot zarur deb biladilar. Oliy o'quv yurtlarida xotin-qizlar soni 50 foizdan kam bo'lmasligi tarafdorlarini qo'llab quvvatlash, ayollarning mamlakat siyosiy hayotidagi to'laqonli ishtirokini ta'minlash, gender tenglik va reproduktiv salomatlik bo'yicha olib borilayotgan davlat siyosatiga jahon hamjamiyati ya'ni, BMT, Xalqaro mehnat tashkiloti, UNICEF, Jahon sog'liqni saqlash tashkiloti kabi nufuzli xalqaro ixtisoslashgan muassasalar tomonidan yuqori baho berilmoqda. Bunday ijobiy o'zgarishlarga yurtimizda davlat rahbari boshchiligida xotin-qizlarning jamiyat hayotida munosib o'rin egallashi, ularning ijtimoiy nufuzini yanada yuksaltirishga qaratilgan salmoqli ishlar poydevor bo'lmoqda.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №7

Har qanday davlatda ayollarning ijtimoiy faolligi jamiyatda sodir bo‘layotgan o‘zgarishlarning ishonchli ko‘rsatkichi bo‘lib, u jamiyat taraqqiyoting imkoniyatlarini belgilab beradi. Shunday ekan, demokratik huquqiy davlat va fuqarolik jamiyati asoslarini shakllantirishni xotin-qizlar ishtirokisiz tasavvur etib bo‘lmaydi. Birlashgan Millatlar Tashkiloti tomonidan Bosh Assambleyasining 1979-yil 18-dekabrida qabul qilingan “Xotin-qizlarni kamsitishning barcha shakllariga barham berish to‘g‘risida”gi konvensiyaning 26-moddasi (a) bandida shunday deyilgan: “Erkaklar bilan ayollar o‘rtasidagi tenglik tamoyilini, agarda bu xozirgacha qilingan bo‘lmasa, milliy Konstitutsiyaga va boshqa tegishli qonunlarga kiritish hamda qonun va boshqa tegishli vositalar yordamida ushbu tamoyilni amaliyotga joriy etishni ta’minlash”.[4] O‘zbekiston Respublikasining 2023-yil 30-aprelda qabul qilingan yangi Konstitutsiyasida ham xotin-qizlar huquqiy jihatdan erkaklar bilan teng maqomga ega ekanligi ta’kidlangan. Hususan, 58-moddada “Xotin-qizlar va erkaklar teng huquqlidirlar. Davlat xotin-qizlar va erkaklarga jamiyat hamda davlat ishlarini boshqarishda, shuningdek jamiyat va davlat hayotining boshqa sohalarida teng huquq va imkoniyatlarni ta’minlaydi”.[5]

Mustaqillik yillarida xotin-qizlarning jamiyatdagi ijtimoiy faolligini oshirish, ularning qonuniy huquq va erkinliklarini ta’minlash, ularning manfaatlari davlat siyosatining ustuvor yo‘nalishlaridan biriga aylandi. Ularni amalga oshirish uchun qo‘shimcha shart-sharoitlar yaratilmoqda. Bugungi o‘zbek jamiyati jinsi, dini, etnik kelib chiqishidan qat’i nazar, har bir shaxsning teng huquqliligi g‘oyasiga asoslanadi. Erkaklar va ayollar ta’lim olish huquqidan teng foydalana oladi. Oilalarda, bolalar bog‘chalarida va maktablarda barcha teng bo‘lishi kerak, barcha teng, hurmatga loyiq va hayotda o‘z tanlovini qilish huquqiga ega va hech kim boshqa bir insonga nisbatan zo‘ravonlik yoki tajovuz qilishga haqli emas degan g‘oya bilan tarbiyaviy ishlar boshlandi.[6] Jamiyatda ayollarning ma’naviy olamini boyitish, ularning faolligini o‘lchaydigan yana bir omil bu ularning bilimliligi. O‘qimishli ayollar ham mamlakat rivijoga hissa qo‘shadi, ham oilasida yuksak ma’naviy muhitni yaratadi. Prezidentimiz ta’biri bilan aytganda, “Bitta qizni o‘qitsangiz – butun oilani o‘qitgan bo‘lasiz”.[7] Agar bir erkak ilmli bo‘lsa u o‘z kasb doirasida ilmini ulashadi, agar ayol ilmli bo‘lsa u butun jamiyatni ziyoli qiladi. Boisi millat davomchilari bo‘lgan bolalar asosiy vaqtini onasi bilan o‘tkazadi, tarbiyaning katta qismini onadan oladi. Misol uchun, 2021-yilda maktabgacha ta’lim bilan qamrab olingan 3−6 yoshli bolalar ulushi 62 foizni tashkil etgan bo‘lsa, 1−6 yoshli bolalar orasida bu ko‘rsatkich 30 foizga ham yetmagan, ya’ni, bolalarning taxminan 40−70 foizi to‘liq ravishda uyda onalari tomonidan tarbiyalanadi.[9] Ilmli ona yomon hulqli inson tarbiyalamaydi, zero, oilaviy muhit, tarbiya bolaning hulqida aks etadi va butun kelajak hayotiga ta’sir qiladi.

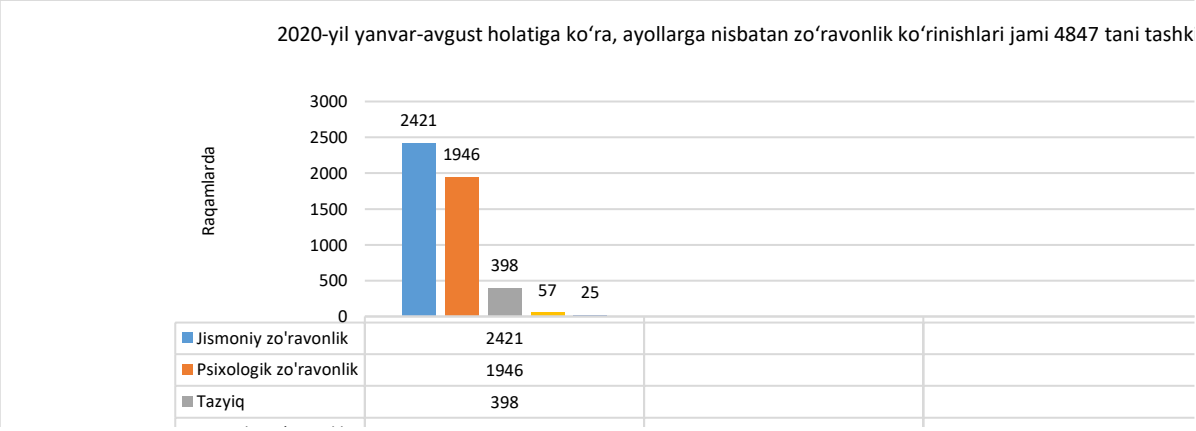
Davlat tomonidan amalga oshirilayotgan ishlar, qabul qilinayotgan yangi qonun va farmonlar, yaratib berilayotgan sharoitlarga qaramasdan bugun ham jamiyatda ushbu masala to‘liq o‘z yechimini topdi deb bo‘lmaydi. Hali ham xotin-qizlar o‘rtsidagi ishsizlik darajasi yuqori ekanligi, ular bilan bog‘liq migratsiya, ularga nisbatan tahdid va tazyiqlar,

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №7

zo‘ravonlik hamda diskriminatsiya muammosi hamon jamiyatni tashvishga solayotgan dolzarb masalalardan biri sifatida qolmoqda.

O‘zbekistonda so‘nggi paytlari “gender tengligi”, “oiladagi zo‘ravonlik”, “himoya orderi” kabi tushunchalar tez-tez qo‘llanila boshlandi. Ularning bir-biriga o‘xshash jihati shundaki, mazkur tushunchalar, asosan, qiyin hayotiy vaziyatga tushgan, oilada zo‘ravonlikka uchragan xotin-qizlarga nisbatan qo‘llanilmoqda. Statistik ma’lumotlarga ko‘ra, O‘zbekiston “Gender tengsizligi indeksi reytingi”da 57-o‘rinda turibdi [10] .

1-jadval.

Inson huquqlari umumjahon dekloratsiyasi “Barcha insonlar ozod va teng tug‘iladilar” degan shior bilan ayollarga nisbatan diskriminatsiyaga yo‘l qo‘yilmasligini ta’kidlasada, u ma’lum darajada o‘z kuchini saqlab qolayotganligi tashvishga soladi va oldinda amalga oshirilishi kerak bo‘lgan ko‘p ishlar, katta vazifalar turganini ko‘rsatmoqda. Bu esa ayollarning mehnat qilish, bilim olish, siyosiy hayotda ishtirok etish va boshqa bir qator ehtiyojlarini qondirish borasida uning huquqlarini cheklaydi. Ko‘p hollarda ayollarga nisbatan diskriminatsiyaga sabab bo‘lib , uning ona ekani yoki aksincha uning turmushga chiqaganigi xizmat qiladi.[11]

Shuningdek, BMT bosh assambleyasi tomonidan 1979-yil 18-dekabrda qabul qilingan va 1981-yil 3-sentyabrda kuchga kirgan “Ayollar huquqlari diskriminatsiya qilinishining barcha shakllariga barham berish to‘g‘risida”gi konvensiyaning ahamiyati ayollar huquqlarini tiklash, uni har taraflama muhofaza qilish borasida bir muhim qadam bo‘ldi. Bu konvensiya ishtirokchi va a’zo davlatlarga konvensiyada nazarda tutilgan huquqlarni amalda tatbiq etish, xotin-qizlar huquq va manfaatlarini himoya qilish va ta’minlash vazifasini yuklaydi. Ayolni kamsitish, uning jamiyatdagi o‘rnini faqat qozon-tovoq oldida deb belgilash an’anasi jahon sivilizatsiyasining barcha davrlarida mavjud bo‘lgan. Masalan, fuqarolik va jinoyat qonunlari yig‘indisi bo‘lgan qadimgi Bobildagi “Xammurapi qonunlari”ga binoan qizlar turmushga chiqqunicha otasiga tegishli bo‘lar, bo‘lg‘usi er ularni otadan sotib olishi kerak edi. Shu tariqa, qizlar daromad keltiruvchi manbaaga aylantirilgan.[12]. Ayolni nikohda bo‘lishga majburlash yoki o‘g‘irlash nafaqat shaxsning erkinliklarini buzadi, balki davlat va jamiyat manfaatlariga ham putur yetkazadi. Majburiy qurilgan nikoh oilaning buzilishi, farzandlarning yetim bo‘lib qolishi bilan yakun

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №7

topish ehtimoli kuchli. Oilada janjallarni ko‘rib katta bo‘lgan bolalar esa jinoiy yo‘llarga kirib ketish xavfi yuqori bo‘ladi.

Argentinalik huquqshunos va ayollar huquqlarini himoya qilish harakati faollaridan biri bo‘lgan Susana Chiarotti shunday yozadi: “Xotin-qizlarga nisbatan zo‘ravonlik mavzusi juda nozik bo‘lib, shunday huquqbuzarliklar sodir bo‘lganda hech qaysi ayol o‘ziga o‘zi yordam berolmaydi lekin ularning har biri buni o‘zicha his qiladi. Hech bir ayol unga qarshi zo‘ravonlikni kechira olishiga ishonmayman”.[13] Ayol unga nisbatan o‘tkazilgan zug‘m, qilingan zo‘ravonlikni unuta omaydi. Ishonchsizlik, qo‘rquv, nafrat tuyg‘ulari uning ong ostida saqlanib qolaveradi.

Xotin-qizlar huquqlari inson huquqlari sifatida uzoq muddat tan olinmay kelindi. 1945-yil BMT nizomi tasdiqlanganidan keyingina inson huquqlari muammosi kun tartibidan tushmadi. Ayollar va bolalarni ekspluatatsiya qilish, zo‘rlik, qullikka qarshi kurash boshlandi.

Umuman olganda, ayollarni kamsitishga barham berish dunyo mamlakatlarini tashvishlantirayotgan eng global muammo sifatida o‘rganilmoqda. Bu masala O‘zbekistonning ham e’tiboridan chetda qolmayapti. Masalan: ayollarni kamsitishga barham berish to‘g‘risidagi BMT konvensiyasining 8-moddasida ayollar bilan savdo qilish va foxishalikda foydalanishning barcha ko‘rinishlariga barham berish yuzasidan tegishli chora-tadbirlar ko‘rish belgilab berilgan. Mazkur xalqaro hujjatning ishtirokchisi sifatida mamlakatimizda ham “Odam savdosiga qarshi kurashish to‘g‘risida”gi qonun qabul qilindi. Shuningdek, mamlakatimizdagi ayrim xotin-qizlarni aldov, firibgarlik, kuch ishlatish yo‘li bilan boshqa davlatlarga olib chiqish, huquqlarini poymol qilish, kamsitish hollariga barham berish, jinoyat qurbonlarini himoya qilish, ularga yordam ko‘rsatish maqsadida qonunda qator me’yorlar aks ettirildi.

Bugun 21-asrda migratsiyaning “Feminizatsiyalashuvi” termini shakllandi. Ya’ni endilikda ayollar migratsiyasi soni ham ortib bormoqda. Bunga sabab og‘ir mehnat talab qilmaydigan sohalar sonininng ko‘payishi, hususan, xizmat ko‘rsatish sohasining rivojlanishidir. Bu global miqyosda ayollar migratsiyasi sonini ortishiga olib keldi. Bandlik tarkibidagi bunday transformatsiyalashuv bilan bir qatorda rivojlangan mamlakatlarda tug‘ilishning kamayishi va kishilarning o‘rtacha umr ko‘rish davomiyligini ortishi qariyalar sonining ko‘payishiga va ularni parvarishlovchilarga, mazkur mamlakat aholisining moddiy farovonligini yaxshilanishi va ayollarning jamiyat hayotidagi ishtirokining faollashuvi esa, uy xizmatchilariga bo‘lgan talabning ortishiga olib keldi. Ayollar mehnat migratsiyasining rivojlanishiga bir qancha omillar ta’sir ko‘rsatmoqda. Tahlillarning ko‘rsatishicha, Rossiyadan Qirg‘izistonga yo‘naltirilgan mehnat migratsiyasining 40%ini, Tojikiston va O‘zbekistonda esa, 20%ga yaqini ayollar mehnat migratsiyasi tashkil etadi.[14] Taxlillarga ko‘ra, 2021-yilda dunyo bo‘ylab migrantlarning 48 foizni ayollar tashkil etgan.[15] Xalqaro migratsiya tashkilotining 2022-yilda o‘tkazgan tadqiqotiga ko‘ra, ayollar mehnat migratsiyasi sabablari mamlakatlar kesimida farqlanadi ammo asosiy sabablari uy-joy qilish, qarzlardan qutulish va yaqin kishilarini davolatish uchun daromad toppishdir. Ayol migrantlar asosan, uy xizmatlari, qishloq xo‘jaligi sohasi,

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №7

mehmonxona biznesi, sog‘liqni saqlash va ta’lim kabi ijtimoiy sohalarda faoliyat ko‘rsatadilar. Ammo shu o‘rinda, ayol mehnat migrantlari orasida xorij mamlakatlarida o‘rta va yuqori malakani talab qiluvchi sohalarda faoliyat ko‘rsatayotganlar bilan bir qatorda norasmiy ravishdagi uy xizmatchisi, enaga, qariyalar parvarishlovchi past malaka talab qiluvchi ishlarda ish beruvchiga butunlay qaram bo‘lib qolib ishlayotganilari ham ko‘pchilikni tashkil etadi.[16] Bugungi kunda migratsiya sohasida dolzarb ijtimoiy muammolardan yana biri bu xotin-qizlarning ishlab kelish uchun xorijiy mamlakatlarga nolegal migratsiyasidir. Ko‘p hollarda katta maosh taklif etilayotgan joylarga ishlash uchun jo‘nab ketganlar odam savdosi qurboniga aylanmoqda. Xotin-qizlarni iqtisodiy yoki jinsiy jihatdan eksplutatsiya qilish hollari, afsuski, nafaqat ayolning hayotini, balki uning oilasining ham hayotini izdan chiqarib yuboradi. Statistik ma’lumotlarga qaraganda, ayol migrantlar mehnat bozoridagi dikriminatsiya, ishdagi ekspluatatsiya va zo‘ravonlik, sog‘liqni saqlash va ta’limdan foydalanishdagi to‘siqlar, sudlovdagi adolatsizliklar kabi muammolarga duch kech kelishda davom etmoqdalar. Odam savdosi qurbonlari ichida hali ham ayollarning ulushi yuqoriligicha qolmoqda. Xususan, odam savdosi qurbonlarining 65%ini ayollar, ya’ni 46%ini kattalar va 19%ini qizlar tashkil qiladi. Katta yoshdagi qurbon ayollarning asosiy qismi Yevropa, Shimoliy Amerika va Osiyo mintaqalarida foliyat ko‘rsatsa, qiz bolalarning qurbon bo‘lishi ko‘proq Osiyo mintaqasida uchraydi.[17]

Iqtisodiy jixatdan chet elda mehnat qilayotgan ayolning ahvoli yaxshilanishi mumkin ammo ayolning oilasi, farzandlaridan uzoqda mehnat qilishi ma’naviy jihatdan ham salbiy oqibatlarga ega. Migratsiya farzand tarbiyasida asosiy o‘rin egallaydigan ayolning farzandlar tarbiyasidagi vazifasini bajara olmasligiga ham olib keladi. Moddiy jihatdan oyoqqa turib olgan oila ma’naviy jihatdan ko‘p yutqazishlarga yuz tutadi. Albatta, yaxshi daromad topish muhim. Lekin migratsiya, avvalo, turmush tarzining buzilishi, uning tubdan o‘zgarishiga sabab bo‘ladi. Ikkinchidan, masofa tufayli avtomatik tazrda oilaviy munosabatlar yomonlashadi. Uchinchidan, oilaviy ajrimlar soniga ham ta’sir qiladi. To‘rtinchidan, bolalar tarbiyasining sifat darajasi tushib ketadi. Bunda er yoki xotin va yoki har ikkalasining bolalar tarbiyasida ishtirok etmasligi, tabiiyki, bola tarbiyasida zarur bo‘lgan o‘rinlarni bo‘shliq bo‘lib qolishiga sabab bo‘ladi. Bilamizki, bo‘shliq joyni tabiatda nimadir yot narsa kelib qoplaydi. Inson ma’naviyatida ham shunday. Demakki, bugungi kunda dolzarb bo‘lib turgan bandlik masalasi ham bevosita xotin-qizlar orasida yuzaga kelayotgan ko‘plab muammolarga sabab bo‘lmoqda.

So‘ngi yillarda nolegal migratsiya hollari ham ko‘p uchrayotganini ham unutmaslik kerak. Bunda xotin-qizlar xorijda katta maosh evaziga norasmiy takliflarga ishonch bildirib odam savdosiga yo‘liqish holatlari hamon jamiyat hayotiga havf solib turgan masalalardan biriligicha qolmoqda..Birlashgan millatlar tashkilotining UNODC (Narkotiklar va jinoyatlar bo‘yicha boshqarmasi) boshqarmasi tomonidan 2012-2021 yillar bo‘yicha Aniqlangan odam savdosi qubonlari bo‘yicha xisibotida butun dunyo kesimida o‘zbekistonlik odam savdosi qurboniga aylangan ayollar soni quyidagicha:[18]

2-jadval.

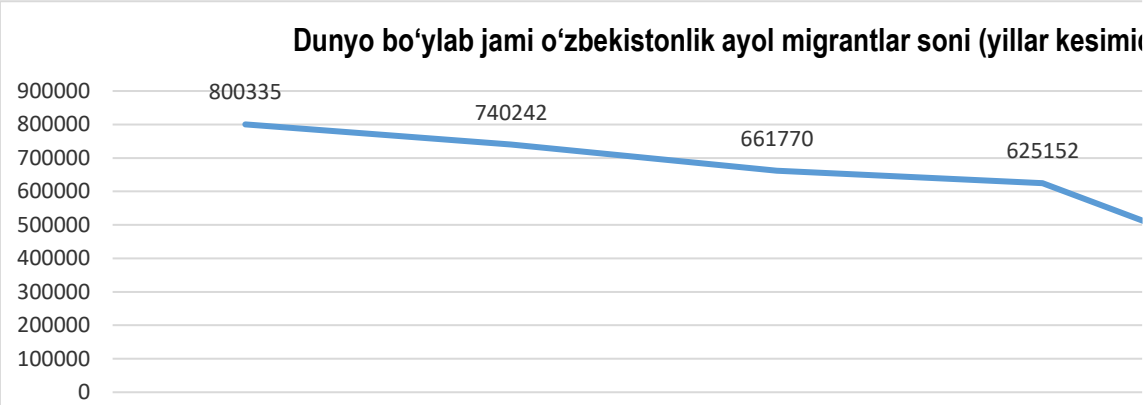
ISSN 2992-9024 (online)
2024, №7

2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
459	487	461	361	389	367	264	161	109	152

Ko‘rinib turibdiki, o‘zbekistonlik ayollar orasida odam savdosi qurbonlari soni so‘ngi yillarda pasaygan. Lekin har bir inson hayoti, uning mamlakat fuqarosi sifatidagi o‘rni, qadri davlat uchun birdek muhim. Fuqarolarning, ayniqsa, ayollarning odam savdosi balosiga yo‘liqishi juda ayanchli va bu bevosita nafaqat ularning kelajak hayoti, balki farzandlari, oilasining kelajagiga ham tahdid soladi.

Birlashgan millatlar tashkilotining iqtisodiy va ijtimoiy masalalar bo‘limi tomonidan 2000-2019 yillar kesimida xalqaro migrantlar soni hisob kitob qilingan. Unda o‘zbekistonlik ayol migrantlarning soni quyidagicha:[19]

3-jadval.

Manba: United Nations. International Migrant Stock 2019.

Jadvaldan ko‘rinib turibdiki, ohirgi 19 yilda qolgan yillarga nisbatan ayollar migratsiyasi soni kamaygan. Bunga sabablardan biri so‘ngi yaqin yillarda xotin-qizlar bandligi masalasiga respublikamizda alohida ahamiyat qaratilmoqda. Hususan, O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining “Oila va xotin-qizlarni tizimli qo‘llab-quvvatlashga doir ishlarni yanada jadallashtirish chora-tadbirlari to‘g‘risida” 2022-yil 7-martdagi PF-87-son farmoni, “Xotin-qizlar bandligini oshirish va salomatligini mustahkamlashga oid qo‘shimcha chora-tadbirlar to‘g‘risida” 2022-yil 21-sentabrdagi PQ-376-son qarori hamda O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2022-yil 8-noyabrda “Mahallalarda xotin-qizlarning bandligini ta’minlash va salomatligini mustahkamlash markazlari faoliyatini tashkil etish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi qarori qabul qilindi. Ushbu qaror va farmonlarning qabul qilinshidan asosiy maqsad, jamiyatda xotin-qizlarning ijtimoiy va iqtisodiy faolligini oshirish, ularni kasbga va tadbirkorlik ko‘nikmalariga o‘rgatish orqali bandligini ta’minlash hamda salomatligini mustahkamlash ishlarini mahallalarda tashkil etishdan iborat. Mahallalarda xotin-qizlarning bandligini ta’minlash va salomatligini mustahkamlash markazlarida bitta ijtimoiy loyiha doirasida 20 nafargacha xotin-qizlarning doimiy bandligini ta’minlash maqsadida bandligi ta’minlanadigan har bir nafar ishsiz xotin-qiz uchun tadbirkorlarga 3 million so‘mgacha davlat granti ajratilishi ko‘zda tutilgan. E’tiborga milik jihati, davlat granti quyidagi toifadagi xotin-qizlarni kasb-hunarga va tadbirkorlikka o‘qitish, ularning bandligini ta’minlash

CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №7

hamda tadbirkorlik faoliyatini boshlashiga ko‘maklashishga qaratilgan loyihalar uchun ajratiladi: “Ijtimoiy himoya yagona reestri”ga, shuningdek “Ayollar daftari”ga kiritilgan; ishsiz, ayniqsa, qishloq joylarda bola tarbiyasi bilan shug‘ullanayotgan; xorijiy mehnat migratsiyasidan qaytib kelgan; nogironligi bo‘lgan mehnatga layoqatli ishsiz; norasmiy bandlikni qisqartirish maqsadida kundalik mehnat faoliyati bilan shug‘ullanib, daromad topayotgan; odam savdosidan hamda tazyiq va zo‘ravonlikdan jabr ko‘rgan, mushkul iqtisodiy ahvolga tushib qolgan; umumiy o‘rta va professional ta’lim muassasalarini tugatgan, OTMga o‘qishga kira olmagan yoki oliy ta’limda o‘qish uchun imkoniyati bo‘lmagan ishsiz xotin-qizlar; muqaddam jinoiy javobgarlikka tortilgan, profilaktik ro‘yxatga olingan, jazoni ijro etish muassasalaridan qaytib kelgan xotin-qizlar. Bu davlat tomonidan ayniqsa og‘ir oqtisodiy vaziyatdagi, odam savdosi, tazyiqlardan jabr ko‘rgan, avval jinoiy javobgarlikka tortilgan xotin-qizlarning hayotlarini izga solib olishlari, jamiyatda o‘z o‘rnini mustahkamlashi uchun muhim motivatsiya, qo‘llab-quvvatlash tizimi yaratilganini ko‘rsatadi.

Xulosa qilib aytganda, jamiyatda siyosiy ijtimoiy muhit barqarorligi va taraqqiyoti ayollarga, yoshlarga, oilaga bo‘lgan munosabat va e’tibor bilan bevosita bog‘liqdir. Shunday ekan, Ilm-fan va innovatsiyalar samaradorligini oshirishda poydevorini yaratishda xotin-qizlarning jamiyatdagi o‘rni va rolini mustahkamlash, ularning bilimi, zamonaviy mutaxassis, malakali kasb egalari bo‘lishlari hamda sog‘lom va mustahkam oila qurishlari uchun zarur shart sharoitlar yaratish, birinchi navbatda sog‘lom bola tug‘ilishi va uni tarbiyalash, onalar va bolalar sog‘lig‘ini muhofaza qilish kabi muhim masalalarga e’tibor qaratilishi bilan bir qatorda xotin-qizlarga nisbatan har qanday zo‘ravonlik va tazyiqlarning oldini olish bugungi kunning eng dolzarb vazifasi ekanligini O‘zbekistonda istiqomat qilayotgan har bir inson ongli ravishda tushunib yetishi va uni amalga oshirishda ko‘maklashishi Yangi O‘zbekistonni barpo etish g‘oyasiga muvofiq bo‘ladi. Yuqoridagi fikrlardan kelib chiqib, xulosa sifatida quyidagi takliflarni berish mumkin: maktab yoshidanoq bolalarda oila ma’naviyati va munosabatlar tushunchasini kuchaytirish; o‘tkazilgan so‘rovnoma natijalaridan kelib chiqib, xotin-qizlarning ko‘pchiligi zo‘ravonlik va tahqirlash holatlari ko‘proq ularning o‘z huquqlarini bilmasliklari, tahqirlash holatlarida kimga murojaat qilishni bilmasliklari bois muammoni hal etishda keng jamoatchilik va OAVning ishtirokini kuchaytirish; mahalla fuqarolar yig‘inining ma’naviy-ma’rifiy ishlar dasturiga ayol oilaviy hayotda hamohanglikka erishsa, o‘zini kasbiy namoyon etish va martabadagi omadli o‘sishlar ham uning uchun baxt va hayotiy maqsad ekanligi va ularning hayotining muhim tarkibiy qismi ekanligini fuqarolarga keng tushuntirishlar orqali singdirib borish.

ADABIYOTLAR RO‘YXATI | СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ | REFERENCES

1. Oila va xotin-qizlar davlat qo‘mitasi raisi Ozoda Parpiboyevaning “Yangi O‘zbekiston: taraqqiyot, innovasiya va ma’rifat” mavzusida o‘tkazilgan Xalqaro sheriklik tashabbuslari haftaligi doirasida “Xotin-qizlarni qo‘llab-quvvatlash bo‘yicha

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №7

O‘zbekiston tajribasi” mavzusida Xalqaro ayollar forumidagi nutqi. 5.07.2023 / Manbaa: aniq.uz
2. Prezident Shavkat Mirziyoyev ishtirokida ayollarning jamiyatdagi o’rnini mustahkamlash yuzasidan videoselektr yig‘ilishidagi davlat rahbari nutqidan. Avlod.media.uz
3. N.Nishonova. “O‘zbekiston taraqqiyotida zamonaviy lider ayol”. O‘zMU “Ijtimoiy gumanitar fanlarnimg dolzarb masalalari” nomli konferensiya materiali. 2022-yil 3-tom, 847-bet.
4. Xotin-qizlarni kamsitishning barcha shakllariga barham berish to‘g‘risidagi konvensiyaning 26-moddasi (a) bandi.
5. O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi. 2023-yil 30-aprel // manbaa: lex.uz
6. “Хотин-қизларни қўллаб-қувватлаш бўйича Ўзбекистон ва Ислом ҳамкорлик ташкилоти (ИҲТ)га аъзо мамлакатлар тажрибаси” мавзусидаги халқаро форум. Ўзбекистон Оила ва хотин-қизлар қўмитаси раиси Озода Парпибоева нутқи. Манбаа: Ўзбекистон миллий ахборот агентлиги. uza.uz
7. Prezident Sh.Mirziyoyevning 8-mart Xalqaro xotin-qizlar kuniga bag‘ishlangan bayramdagi nutqi. Yangi O’zbekiston. 2022-yil 8-mart, 49-son.
8. Prognozlashtirish va makroiqtisodiy tadqiqotlar instituti o‘zbek ayollarining martabaga erishish imkoniyatlarini tahlili. 25-noyabr 2022.y
9. [10-11] UNWOMEN. Global database on Violence against Women (BMT ayollar tashkiloti. Ayollarga nisbatan zo‘ravonlik haqidagi xalqaro ma’lumotlar bazasi) manbaa: https://data.unwomen.org/sites/default/files/inline-files/EVAW_ All%20 Measures _ Global%20Database_March2023.xlsx
10. Права человека, права женщин. Выпуск III. Ташкент 1997, стр 9, 12.
11. Ilmiy-tahliliy axborotnoma. Ayollar mehnat migratsiyasining asosiy oqimlari va zamonaviy yo‘nalishlari. “Demografiya” milliy portali. 2022-yil 2-dekabr.
12. Key global migration figures, 2019-2022.IOM UN migration 2022, October 13
13. Ilmiy-tahliliy axborotnoma. Ayollar mehnat migratsiyasining asosiy oqimlari va zamonaviy yo‘nalishlari. “Demografiya” milliy portali. 2022-yil 2-dekabr.
14. UNODC. Detected tfaficking victims. 2012-2021.
15. Internet sahifa: www.un.org / United Nations. International Migrant Stock 2019.

MUALLIF HAQIDA MA’LUMOT [ИНФОРМАЦИЯ ОБ АВТОРЕ] [AUTHORS INFO]

✉**Rustamaliyeva Shahnoza Rustamali qizi**, 2-bosqich tayanch doktoranti, [**Рустамалиева Шахноза Рустамали кизи,** докторант 2 ступени], [**Rustamalieva Shakhnoza Rustamali qizi,** basic doctoral student of the 2nd stage]; manzil: 190111, O'zbekiston, Toshkent, [адрес: 190111, Узбекистан, Ташкент,], [address: 190111, Uzbekistan, Tashkent,] rustamaliyeva94@mail.ru.

Ilmiy-nazariy va metodik jurnal
Научно-теоретический и методический журнал
Scientific theoretical and methodical journal
INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №7

Original paper

INKLYUZIV TA'LIMNI BOSHQARISHNING TARIXI VA HUQUQIY ASOSLARI JAHON TAJRIBASI MISOLIDA

© Q.X. Mo'minova[1]✉

[1]A. Avloniy nomidagi pedagogik mahorat milliy instituti, Toshkent O'zbekiston

Annotatsiya

KIRISH: ushbu maqolada imkoniyati cheklangan bolalarni inklyuziv ta'lim sharoitida o'qitishning mohiyati, inklyuziv ta'limni tashkil etishning huquqiy-me'yoriy asoslari, pedagogik-psixologik aspektlari, inkluziv ta'limda xorij tajribasidan foydalanish yoritib berilgan. Shuningdek, inklyuziv ta'lim sharoitida eshitishida, ko'rishida, aqliy va psixik rivojlanishida, nutqida, tayanch-harakat a'zolarida, autistik sohasida muammolari bo'lgan bolalarni o'qitish va tarbiyalash jarayonida qo'llash mumkin bo'lgan davr talabiga mos pedagogik texnologiyalar keltirilgan.

MAQSAD: inklyuziv ta'lim jarayonida alohida ta'lim ehtiyojiga ega bo'lgan o'quvchilar sog'lom bolalar bilan birga bir maktabda, sinfda o'qitiladi. Imkoniyati cheklangan bolalar maktabga qadam qo'ygan kunlaridan boshlab alohida qo'llab-quvvatlashga muhtoj bo'ladilar. Bunday qo'llab-quvvatlash ularning butun hayotlari davomida zarur hisoblanadi. Shuning uchun ham maktab ta'limining dastlabki bo'g'inlaridan boshlab, bunday o'quvchilarning ijtimoiy rivojlanishlari uchun qulay shart-sharoit yaratish talab etiladi.

Ushbu maqolaning maqsadi - jamiyatimizning bir bo'lagi bo'lgan maxsus yordamga muhtoj bolalarni ijtimoiy qo'llab-quvvatlash, ularga ta'lim-tarbiya berish, ularning sog'lom bolalar qatoridan o'rin olib o'z qobiliyati, imkoniyatlarini ko'rsata olishiga, ma'naviy kamol topishiga qaratilgan chora-tadbirlar va ularni huquqiy asosini o'rganib chiqish. Shuningdek, ta'lim ehtiyojlari bo'lgan bolalarning bilim olish huquqi, inklyuziv o'qitishning mazmun-mohiyati ochib berishdan iborat.

MATERIALLAR VA METODLAR: imkoniyati cheklangan bolalar bilan olib boriladigan korreksion tarbiyaviy ishlarning huquqiy asoslarini yanada takomillashtirib borish zamon talabidir. Xorijda inklyuziv ta'limni joriy qilish tajribasining tahlili ko'rsatdiki, uning rivojlanishi turli mamlakatlarda nogiron bolalarning ta'lim olish huquqlarini amalga oshirishga, me'yoriy-huquqiy hujjatlarni ishlab chiqish va manfaatdor doiralarda inklyuziyani tashkil qilish muammolarini muhokama qilishga yo'naltirilgan fuqarolik munosabatining shakllanishidan boshlangan.

Juda ko'plab davlatlarda maxsus yordamga muhtoj bolalarni yuqori natijali kamol toptirishda kompensator imkoniyatlarni rivojlantirish hamda ijtimoiy moslashtirishni to'laligicha yo'lga qo'yish maqsadida umumta'lim maktablarida ta'lim berish ilmiy va

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №7

amaliy davlat siyosati rejasiga kiritildi. “Ta’lim tizimi shunday bo‘lishi keraki deb yozadi L.S.Vigotskiyning fikricha nuqsonli bolaning tarbiyalashning vazifasi boladagi nuqsonlarni kompensatsiya qilish va uning hayotga integratsiyasini ta’minlash deb xisoblaydi va buning uchun shunday ta’lim tizimini yaratish kerakki maxsus yordamga muxtoj bola o‘qish jarayonida xar tomonlama rivojlansin. Ya’ni, L.S. Vigotskiy umumiy va maxsus ta’limni uyg‘unlashtiradigan ta’lim tizimini tashkil etish-maxsus yordamga muhtoj bolalarni umumta’lim tizimida o‘qitishni e’tirof etgan.

Inklyuziv maktabning maqsadi hamma o‘quvchilarga ijtimoiy hayotda, jamoada va jamiyatda faol ishtirok etishga imkon yaratib berish va jamiyatning bir a’zosi sifatida bir-birlariga yordam berish, shu bilan birga to‘laqonli aloqalarni ta’minlashdan iborat.5 Bu shunday bebaho qat’iy talabki, bunda hamma maktab va jamiyat a’zolari bir-biri bilan bog‘liq va o‘quvchilar nafaqat bir-birlari bilan ta’lim jarayonida o‘zaro aloqada bo‘ladilar, balki auditoriyalardagi qabul qilinadigan jarayonlarda ham bir-birlarini qo‘llab-quvvatlaydilar.

XULOSA: imkoniyati cheklangan har bir bolaning o‘z oilasida yashab tarbiyalanish huquqini ta’minlash maqsadida ta’limning ustuvor shakli sifatida umumiy, ya’ni inklyuziv ta’lim belgilangan. Bu ta’lim imkoniyati cheklangan bolalarga oilada yashash, ota-ona mehridan bahramand bo‘lib o‘z mahallasida tengqurlari orasida umumiy ta’lim olish imkonini beradi.

Kalit so'zlar: Inkluziv ta’lim, imkoniyati cheklangan, huquqiy asos, nogironligi bo‘lgan bolalar.

Iqtibos uchun: Mo‘minova Q. X. Inklyuziv ta’limni boshqarishning tarixi va huquqiy asoslari jahon tajribasi misolida. // Inter education & global study. 2024. №7. B. 34-42.

ИСТОРИЯ И ПРАВОВЫЕ ОСНОВЫ УПРАВЛЕНИЯ ИНКЛЮЗИВНЫМ ОБРАЗОВАНИЕМ КАК ПРИМЕР МИРОВОГО ОПЫТА

© К.Х. Муминова[1]✉
[1]Национальный институт педагогического мастерства имени А. Авлони, Тошкент, Узбекистан

Аннотация

ВВЕДЕНИЕ: в данной статье освещены сущность обучения детей с ограниченными возможностями здоровья в условиях инклюзивного образования, нормативно-правовая основа организации инклюзивного образования, педагогико-психологические аспекты, использование зарубежного опыта в инклюзивном образовании. Также в контексте инклюзивного образования его можно использовать в процессе обучения и воспитания детей с проблемами слуха, зрения, умственного и психического развития, речи, органов опорно-двигательного аппарата, а также при аутизме.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №7

В процессе инклюзивного образования учащиеся с особыми образовательными потребностями обучаются в одной школе и классе вместе со здоровыми детьми. Дети с ограниченными возможностями нуждаются в особой поддержке с момента поступления в школу. Такая поддержка необходима на протяжении всей их жизни. Вот почему необходимо создавать благоприятные условия для социального развития таких учащихся уже с первых этапов школьного образования.

Цель данной статьи – оказать социальную поддержку детям с особыми потребностями, которые являются частью нашего общества, дать им образование, проявить свои способности и потенциал, заняв место среди здоровых детей, изучить меры и свои возможности. правовая основа, направленная на достижение духовной зрелости. Также право на образование детей с образовательными потребностями призвано раскрыть суть инклюзивного образования.

ОБСУЖДЕНИЕ И РЕЗУЛЬТАТЫ: насущной необходимостью является дальнейшее совершенствование правовой базы коррекционно-воспитательной работы с детьми-инвалидами.

Анализ опыта внедрения инклюзивного образования за рубежом показал, что его развитие началось с формирования гражданского отношения, направленного на реализацию прав детей с ограниченными возможностями на образование в разных странах, разработки нормативных актов и обсуждения проблем организации инклюзии в заинтересованных кругах.

Во многих странах обучение в общеобразовательных школах включено в план научно-практической государственной политики в целях развития компенсаторных возможностей высокодостижимого развития детей с особыми потребностями и полноценного налаживания социальной адаптации. По мнению Л.С. Выготского, задача воспитания ребенка-инвалида состоит в том, чтобы компенсировать недостатки ребенка и обеспечить его интеграцию в жизнь, а для этого необходимо создать такую образовательную систему в процессе обучения ребенка с особыми потребностями. пусть развивается во всех отношениях. То есть Л. С. Выготский признавал создание системы образования, сочетающей общее и специальное образование, - обучение детей с особыми потребностями в системе общего образования.

Цель инклюзивной школы – дать возможность всем учащимся активно участвовать в общественной жизни, в обществе и в обществе, а также помогать друг другу как членам сообщества, обеспечивая при этом полноценные отношения. 5 Это неоценимое обязательство. Это требование того, чтобы все члены школы и общества были связаны друг с другом, и чтобы учащиеся взаимодействовали не только в образовательном процессе, но и в процессах приема в классах, которые они поддерживают.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ: в заключение можно сказать, что в целях обеспечения права каждого ребенка с ограниченными возможностями жить и воспитываться в своей

CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №7

семье приоритетной формой образования определено всеобщее, то есть инклюзивное образование. Это позволяет детям с ограниченными образовательными возможностями жить в семье, пользоваться любовью родителей и получать общее образование среди своих сверстников по соседству.

Ключевые слова: Инклюзивное образование, дети-инвалиды, правовая база, дети-инвалиды.

Для цитирования: Муминова К.Х. История и правовые основы управления инклюзивным образованием как пример мирового опыта // Inter education &global study. 2024. №7. С. 34-42.

HISTORY AND LEGAL BASIS OF INCLUSIVE EDUCATION MANAGEMENT AS AN EXAMPLE OF WORLD EXPERIENCE

© Qunduz K. Muminova[1]✉
[1]Training institute named after A.Avloni, Tashkent,Uzbekistan

Annotation

INTRODUCTION: This article describes the essence of teaching children with disabilities in the conditions of inclusive education, the legal and normative basis of organizing inclusive education, pedagogical and psychological aspects, the use of foreign experience in inclusive education. Also, in the context of inclusive education, it can be used in the process of teaching and educating children with problems in hearing, vision, mental and psychic development, speech, locomotor organs, and autism. pedagogical technologies are presented.

AIM: In the process of inclusive education, students with special educational needs are taught in the same school and class together with healthy children. Children with disabilities need special support from the day they enter school. Such support is necessary throughout their lives. That is why it is necessary to create favorable conditions for the social development of such students from the first stages of school education. The purpose of this article is to provide social support to children with special needs, who are a part of our society, to provide them with education, to show their abilities and potential by taking a place among healthy children. to study the measures and their legal basis aimed at obtaining spiritual maturity. Also, the right to education of children with educational needs is to reveal the essence of inclusive education.

DISCUSSION AND RESULTS: It is the need of the hour to further improve the legal basis of correctional educational work conducted with children with disabilities.

The analysis of the experience of introducing inclusive education abroad showed that its development began with the formation of a civil attitude aimed at realizing the rights of children with disabilities to education in different countries, developing regulations and discussing the problems of organizing inclusion in interested circles.

In many countries, education in general schools has been included in the scientific and practical state policy plan in order to develop compensatory opportunities for high-

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №7

achieving development of children with special needs and to fully establish social adaptation. According to L.S. Vygotsky, the task of educating a disabled child is to compensate for the child's defects and ensure his integration into life, and for this, it is necessary to create such an educational system during the learning process of a child with special needs. let it develop in every way. That is, L. S. Vygotsky recognized the establishment of an educational system that combines general and special education - teaching children with special needs in the general education system.

The goal of an inclusive school is to enable all students to participate actively in social life, in the community and in the community, and to help each other as members of the community, while ensuring fulfilling relationships.5 This is an invaluable commitment. It is a requirement that all members of the school and society are connected to each other, and that students interact not only in the educational process, but also in the reception processes in the classrooms. they support.

CONCLUSION: In conclusion, it can be said that in order to ensure the right of every child with disabilities to live and be raised in his family, the priority form of education is general, that is, inclusive education. This allows children with limited educational opportunities to live in a family, enjoy the love of their parents, and receive general education among their peers in their neighborhood.

Key words: Inclusive education, disabled children, legal framework, children with disabilities.

For citation: Qunduz K. Muminova (2024) History and legal basis of inclusive education management as an example of world experience, Inter education & global study, (7), pp. 34-42. (In Uzbek).

Mamlakatimizda imkoniyati cheklangan bolalar ta’lim-tarbiyasi va ularning ijtimoiy hayotga moslashuviga qulay sharoitlar yaratib berilmoqda. Ularni jamiyatga integratsiya qilish, avvalo, imkon qadar salomatligini tiklash maqsadida «Imkoniyati cheklangan bolalar uchun umumiy ta’lim loyihasi» asosida ish yuritib kelinmoqda. Bunda, asosan, inklyuziv ta’lim imkoniyatlaridan foydalanish ko‘zda tutilmoqda. Natijada inklyuziv ta’limni tashkil etishning pedagogik-psixologik xususiyatlarini, o‘ziga xos imkoniyatlarini2 chuqurroq o‘rganish, u bilan bog‘liq muammolarni aniqlash, samaradorlik jihatlarini asoslab berish dolzarb ilmiy muammoga aylanmoqda. Chunki inklyuziv ta’lim usuli barcha bolalarning ruhiy-jismoniy holatidan qat’iy nazar ta’lim jarayonida to‘laqonli ishtirok etishini ta’minlashga qulay imkoniyat yaratadi. Ayniqsa, u alohida yordamga muhtoj bolalarning atrofdagilar bilan muloqotda bo‘lishi, ijtimoiy muhit talablariga javob bera oladigan bo‘lib ulg‘ayishi, o‘z kundalik-maishiy ehtiyojini qondira olish ko‘nikmalarini egallashi, hayotga moslashib, umumta’lim maktablarida sog‘lom tengdoshlari bilan teng sharoitlarda o‘qiy olishi, ular bilan o‘zaro do‘stona munosabatga kirishishi, darslarni o‘z vaqtida o‘zlashtirishi, topshiriqlarga mas’uliyat bilan yondashishi uchun qulayliklar tug‘diradi. Shunisi borki, inklyuziv ta’lim nafaqat nogiron bolalar o‘rtasida, balki sog‘lom turmush tarziga asoslangan oilada tarbiyalanayotgan bolalar o‘rtasida, maktabgacha

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №7

ta’lim muassasalarida, maktablarda, akademik litsey va kasb-hunar kollejlarida ham fanlarni o‘zlashtirish darajasi turlicha bo‘lgan o‘quvchilar uchun qulay imkoniyatlar yarata oladi. U orqali o‘quvchilarning bir-biriga ijobiy ta’sir ko‘rsata olishiga erishish yaxshi natija keltiradi. Lekin ba’zan sog‘lom bolalar bilan nogiron bolalar orasidagi tafovut sezilib qolishi, nogiron bola o‘z tengdoshlariga qo‘shilmay, tortinishi, o‘z imkoniyatlaridan foydalana olmasligi sabab uyalib turishi, kamsitilishi, ayrimlari esa oilada haddan tashqari erka o‘stirilganligi tufayli qaysarlik, injiqlik qilishi kuzatiladiki, bunday sharoitda ta’lim amaliyoti va ta’lim xizmatlarini tashkillashtirishda o‘zgarishlar qilishga to‘g‘ri keladi. Bularning barchasi inklyuziv ta’lim jarayoni o‘ziga xos murakkabliklarga ega ekanligini va shu sohada ishlaydigan o‘qituvchilar, sinf rahbarlari, tarbiyachilar, kasbiy mahorat ustalari zimmasiga jiddiy talablar va mas’uliyatlar yuklashini oydinlashtiradi.

Inklyuziv ta’lim – o‘quvchilarning imkoniyatlari, individual-psixologik, jismoniy nuqson va o‘zlashtirish xususiyatlarini hisobga olgan holda tashkil etiladigan ta’lim jarayonidir3.

Shuningdek, inkluziv ta’lim davlat siyosati bo‘lib, nogiron va sog‘lom bolalar o‘rtasidagi to‘siqlarni bartaraf etish, inklyuziv ta’limga muhtoj bolalarni rivojlanishidagi nuqsonlari yoki iqtisodiy qiyinchiliklaridan qat’i nazar, ijtimoiy hayotga moslashtirishga yo‘naltirilgan umumta’lim jarayoniga qo‘shishni ifodalovchi ta’lim tizimidir.

Jahon ta’limi amaliyotida ta’lim oluvchilar ehtiyojlariga moslashuvchan o‘quv muhitini yaratish, variativ o‘quv dasturlaridan foydalanishga bo‘lgan ehtiyoj kun sayin ortmoqda. Birlashgan Millatlar Tashkilotining ta’lim sohasidagi siyosati yo‘nalishlaridan biri bolalarning alohida ta’lim ehtiyojlari xilma-xilligini hisobga olgan holda ta’lim berishni nazarda tutadigan inklyuziv ta’lim g‘oyalarini ishtirokchi davlatlar tomonidan keng amalga oshirilishini ta’minlash hisoblanadi. YUNESKOning ijtimoiy fanlar sohasidagi dasturlari inson huquqlari va erkinliklarini ta’minlashga qaratilgan bilimlar, standartlar hamda intellektual hamkorlikni rivojlantirishga yo‘naltirilmoqda. Inson huquqlari umumjahon deklaratsiyasi qoidalarini amalga oshirishda gender tenglik, ta’lim olish huquqi kafolatlarini kuchaytirish mexanizmlarini amaliyotga joriy etish muhim ahamiyat kasb etmoqda. Dunyoda kadrlar tayyorlash tizimining asosiy va hal qiluvchi bosqichi sifatida boshlang‘ich ta’limni innovatsion texnologiyalar asosida tashkil etish, ta’lim jarayonining tashkiliy, metodik komponentlarini, didaktik tizimini takomillashtirish bo‘yicha qator ilmiy izlanishlar olib borilmoqda.

Shu jihatdan o‘qituvchilarni ta’limda alohida ehtiyojlari bor bolalar bilan ishlashga kasbiy tayyorlashning nazariy-pedagogik jihatlarini aniqlashtirish orqali inklyuziv ta’lim samaradorligini oshirish muhim ahamiyat kasb etadi. Boshlang‘ich ta’limda sog‘lom tengqurlari bilan birgalikda imkoniyati cheklangan bolalarning ta’lim olish ehtiyojini jahon standartlari asosida ta’minlashda tashkilotlararo maqsadli va amaliy natijalarga yo‘nalgan hamkorlik hamda integrativ chora-tadbirlar taqozo etiladi. Ta’lim klasteri sharoitida barcha bolaga birdek sifatli ta’limni tashkil etishda o‘qituvchining roli va mavqei, ota-onalar va keng jamoatchilikning pedagogik savodxonligini oshirish taqozo etiladi.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №7

Mamlakatimizda inklyuziv ta'limni ta'lim oluvchilarning ijtimoiy ehtiyojlari va shaxsiy manfaatlaridan kelib chiqqan holda, fan, ta'lim va ishlab chiqarishning mustahkam integratsiyasini ta'minlash asosida tashkil etishning huquqiy me'yorlari ishlab chiqilgan.

O'zbekistonda nogironlarni davlat tomonidan qo'llab-quvvatlash, tibbiy-ijtimoiy yordam ko'rsatish, hayot sifatini yaxshilash tizimini takomillashtirish, ularga ta'lim olish va ishga joylashishda har tomonlama ko'maklashish bo'yicha qator ishlar amalga oshirilib, xalqimizga xos bo'lgan mehr-shafqat hamda ezgulik tuyg'ularini hisobga olgan holda nogironlarning muhim ehtiyoj va talablariga alohida e'tibor qaratilmoqda. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017 yil 7 fevraldagi PF-4947-son "O'zbekiston Respublikasini yanada rivojlantirish bo'yicha Harakatlar strategiyasi to'g'risida", 2017 yil 1 dekabrdagi PF-5270-son "Nogironligi bo'lgan shaxslarni davlat tomonidan qo'llab-quvvatlash tizimini tubdan takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida", 2019 yil 29 apreldagi PF-5712-son "Xalq ta'limi tizimini 2030 yilgacha rivojlantirish konsepsiyasi to'g'risida", 2020 yil 6 noyabrdagi PF-6108-son "O'zbekistonning yangi taraqqiyot davrida ta'lim-tarbiya va ilm-fan sohalarini rivojlantirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi farmonlari, 2020 yil 13 oktyabrdagi PQ–4860-son "Alohida ta'lim ehtiyojlari bo'lgan bolalarga ta'lim-tarbiya berish tizimini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi qarori, O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2021 yil 12 oktyabrdagi 638-son "Alohida ta'lim ehtiyojlari bo'lgan bolalarga ta'lim berishga oid normativ huquqiy hujjatlarni tasdiqlash to'g'risida"gi qarori, O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022-yil 28-yanvardagi PF-60-sonli «2022-2026-yillarga mo'ljallangan yangi O'zbekistonning taraqqiyot strategiyasi to'g'risida»gi farmoni hamda mazkur faoliyatga tegishli boshqa me'yoriy-huquqiy hujjatlarda belgilangan vazifalarni amalga oshirish muhim ahamiyatga ega.

BMT tomonidan 1948 yilda qabul qilingan "Inson huquqlari umumjahon Deklaratsiyasi"da "Ta'lim olish har bir insonning asosiy va ajralmas huquqi" ekanligi alohida e'tirof etilgan. "Inson huquqlari umumjahon Deklaratsiyasi" barcha insonlarning huquq va erkinliklarini kafolatlar ekan, bu Deklaratsiyaning barcha bandlari maxsus ehtiyojli insonlarga ham tegishliligi aniqlandi. Nogiron shaxslarning huquqlarini yanada mustahkamlash va kafolatlash maqsadida BMT 1975 yilda "Nogiron shaxslar huquqlari to'g'risida"gi Deklaratsiyani qabul qildi. Mazkur Deklaratsiyada ta'kidlanishicha:

"Nogironlar shaxsiyatini hurmat qilish huquqi ularda tug'ilishi bilan mavjud bo'ladi. Nogironlikning kelib chiqishi, tabiati va jiddiylik darajasidan qat'iy nazar, fuqaro o'z yoshidagi tengdoshlari bilan bir xil huquqlarga egadirlarkim, shu bilan birga ular mumkin qadar to'laqonli yaxshi hayot kechirish huquqiga ham ega" ("Nogiron shaxslar huquqlari to'g'risida"gi Deklaratsiya, 3-modda) .

Xuddi shunday bolalarni huquqlarini muhofaza qilish maqsadida BMT 1989 yilda "Bolalar huquqlari to'g'risidagi Konvenitsiya"ni qabul qildi. "Bolalar huquqlari to'g'risidagi Konvensiya" bolalarning huquqlarini hamma joyda himoyalash maqsadida ishlab chiqilgan inson huquqlari borasidagi halqaro shartnoma hisoblanadi. U qariyb butun

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №7

jahon mamlakatlari tomonidan ratifikatsiya qilingan. Konvensiyani ratifikatsiya qilgan 191 mamlakat ko‘ngilli tarzda zimmalariga “Bolalar huquqlari to‘g‘risidagi Konvensiya” qoidalarini ma’muriy qonunchilik, sud va boshqa chora-tadbirlar yordamida hayotga tatbiq etish majburiyatini oldilar. “Bolalar huquqlari to‘g‘risidagi Konvensiya” kompleks va ko‘p qirrali xarakterda bo‘lib, bu barcha bolalar uchun inson huquqlarining fuqarolik, siyosiy, iqtisodiy, ijtimoiy va madaniy singari jabhalarni qamrab olgan yagona Konvensiyadir.

Nuqsonli bolalarning o‘quv imkoniyatlari asosiy o‘rinda turadi. Barcha nuqsonli bolalarning nuqsonlarini erta aniqlab ta’limga jalb qilish imkoniyatini topmoq kerak. Shunday qilib, yuqorida keltirilgan barcha xuquqiy me’yoriy hujjatlar, xalqaro forum Konferensiyalar asosida maxsus ehtiyojli bolalar hamjamiyatning to‘laqonli va tenghuquqli a’zosi ekanligi e’tirof etilib, ular ta’limida alohida yangicha yondashuv maydongan keldi. Ushbu ta’lim shakllari inklyuziv va integratsion ta’lim deb ataldi.

“Ta’limning uzluksizligi, yangi global iqtisodiyotning kalitidir. Ta’lim rivojlanish, ijtimoiy taraqqiyot va inson ozodligi uchun tub ahamiyatga ega” deb ta’kidlaydi.

Imkoniyati cheklangan har bir bolaning o‘z oilasida yashab tarbiyalanish huquqini ta’minlash maqsadida ta’limning ustuvor shakli sifatida umumiy, ya’ni inklyuziv ta’lim belgilangan. Bu ta’lim imkoniyati cheklangan bolalarga oilada yashash, ota-ona mehridan bahramand bo‘lib o‘z mahallasida tengqurlari orasida umumiy ta’lim olish imkonini beradi.

«Bolalar huquqlari to‘g‘risidagi Konvensiya» maxsus ehtiyojli bolalarning ham barcha huquqlarini kafolatlar ekan, «barcha huquqlar – barcha bolalarga» tamoyili e’tirof etiladi.

Bu borada «Bolalar huquqlari to‘g‘risidagi Konvensiya»da maxsus ehtiyojli bolalarning ta’lim tarbiyasi xususida: «Nogiron bolaning maxsus ehtiyojlarini aniqlab, uning ijtimoiy hayotga qo‘shilishi va shaxs sifatida rivojlana olishiga yetaklovchi vosita hisoblangan ta’limga, ta’lim olishga har tomonlama yordam berilishi lozim», deb ta’kidlangan. Bu qonunga binoan, maxsus ehtiyojli bolalar ham jamiyat hayotida to‘liq ishtirok etishi, milliy e’tiqod va madaniyatga hamohang bo‘lib o‘sishi, uning boyliklaridan, go‘zalligidan bahra olib jamiyatning rivojiga hissa qo‘shishlari katta ahamiyatga egadir.

ADABIYOTLAR RO‘YXATI | СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ | REFERENCES

1. O‘zbekiston Respublikasining “Ta’lim to‘g‘risida”gi Qonuni. 2020 yil 23-sentyabr.O‘RQ-637-son https://lex.uz/docs/5013007
2. O‘zbekiston Respublikasining “Bola huquqlarining kafolatlari to‘g‘risida”gi Qonuni,2008 yil 7-yanvar O‘RQ-139-son https://www.lex.uz/acts/1297315
3. O‘zbekiston Respublikasining “Keksalar, nogironlar va aholining boshqa ehtiyojmand toifalari uchun ijtimoiy xizmatlar to‘g‘risida”gi Qonuni 2016 yil 26 dekabrdagi PQ-415-son https://www.lex.uz/docs/3083192

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №7

4. O‘zbekiston Respublikasining Prezidentining 2017 yil 1 dekabrdagi “Nogironligi bo‘lgan shaxslarni davlat tomonidan qo‘llab-quvvatlash tizimini tubdan takomillashtirish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi PF-5270-sonli Farmoni. https://www.lex.uz/acts/3436192
5. O‘zbekiston Respublikasining Prezidentining 2020 yil 13 oktyabrdagi “Alohida ta’lim ehtiyojlari bo‘lgan bolalarga ta’lim-tarbiya berish tizimini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi PQ-4860-son Qarori. https://lex.uz/docs/5044711
6. 2020-2025 yillarda Xalq ta’limi tizimida inklyuziv ta’lim Inklyuziv ta’limni rivojlantirish Konsepsiyasi. O‘z.Res.Prezidenti. 13.10.2020y PQ 4860-son
7. Ilektra Spandagou, Cathy Little, David Evans, Michelle L. Inklusive Education in Schools and Early. Childhood Settings.springer Springer Singapore. 2020.
8. Инклюзивное образование в Испании. Пашкова.М, Скуднова. Т.Д.2018.
9. Nurmuhamedova L.SH. Nogiron bolalarning huquqiy asosalari va ilmiy-nazariy masalalari. Defektolog kadrlarni tayyorlash jarayoniga innovatsion ta’lim texnologiyalarini tadbiq etish: muammolar va istiqbollar.-T.,2014
10. D.S.Qaxarova ―Inklyuziv ta‘lim texnologiyasi‖ Toshkent. 2014

MUALLIF HAQIDA MA’LUMOT [ИНФОРМАЦИЯ ОБ АВТОРЕ] [AUTHORS INFO]

✉**Mo'minova Qunduz Xolmamat qizi**, tayanch doktorant [Муминова Кундуз кизи, докторант], [**Muminova Qunduz Kholmamat qizi,** PhD student]; manzil: Toshkent shahar, Mirzo Ulug‘bek tumani , Olimlar, 31 [адрес: Олимлар, 14, города Ташкента, Мирзо-Улугбекский], [address: Olimlar, 31, Tashkent city, MirzoUlugbek district]; E-mail: mominova.qunduz@bk.ru

Ilmiy-nazariy va metodik jurnal
Научно-теоретический и методический журнал
Scientific theoretical and methodical journal
INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №7

Original paper

BOSHLANG‘ICH SINF O‘QUV JARAYONINI FANLAR INTEGRATSIYASI ASOSIDA TAKOMILLASHTIRISHNING O‘ZIGA XOS XUSUSIYATLARI

© I.A. Elmurodova[1]✉

[1]Termiz davlat pedagogika instituti, Termiz, O‘zbekiston

Annotatsiya

KIRISH: maqolada boshlang‘ich sinf o‘quv jarayonini fanlar integratsiyasi asosida takomillashtirish jarayoni,o‘qitishda fanlararo integratsiyani amalga oshirishning o‘ziga xos xususiyatlari, ularda boradigan jarayonlar va o‘zgarishlarning mazmun - mohiyatini anglash, mazkur o‘quv fanlari mazmunidagi umumiy va xususiy tushunchalarni yaxlit tasavvur qilish va amaliyotga taqbiq etish orqali o‘quvchilarning ilmiy dunyo qarashini shakllantirish masalalari bayon qilingan.

MAQSAD: bugungi shiddat bilan rivojlanayotgan dunyoda ta’limga innovatsion yondashuvga bo‘lgan ehtiyoj hech qachon bo‘lmagan. Eng istiqbolli strategiyalardan biri boshlang‘ich ta’limda fanlarning integratsiyalashuvidir. Boshlang‘ich sinf o‘quv jarayonini fanlarni integratsiyalashgan holda takomillashtirishdan ko‘zlangan maqsad o‘quvchilarning tevarak-atrofdagi olam haqidagi tasavvurlarini kuchaytiruvchi yanada yaxlit va fanlararo ta’lim muhitini yaratishdan iborat. Ushbu yondashuv nafaqat tanqidiy fikrlash va muammolarni hal qilish ko'nikmalarini rivojlantiradi, balki yosh o'quvchilarni kelajakdagi akademik va real hayotdagi qiyinchiliklarga tayyorlaydi.

MATERIALLAR VA METODLAR: boshlang‘ich ta’limda fanlarni integratsiyalash yosh o‘quvchilar uchun yanada qiziqarli, fanlararo va yaxlit ta’lim tajribasini yaratishga qaratilgan istiqbolli yondashuvdir. Biologiya, kimyo, fizika va atrof-muhit fanlari kabi fanlar o'rtasidagi an'anaviy to'siqlarni yo'q qilish orqali bu usul tabiiy dunyoni chuqurroq tushunishga yordam beradi va muhim ko'nikmalarni rivojlantiradi. Quyida fanlar integratsiyasi asosida boshlang'ich sinflarda o'quv jarayonini takomillashtirishni belgilovchi o'ziga xos xususiyatlar keltirilgan.

MUHOKAMA VA NATIJALAR: boshlang‘ich sinf ta’lim jarayoniga fanlarning integratsiyalashuvi turli ilmiy fanlarni uyg‘un o‘quv dasturiga birlashtirish orqali o‘quvchilarning bilim olish tajribasini oshirishga qaratilgan innovatsion yondashuvdir. Ushbu strategiya biologiya, kimyo va fizika kabi fanlarni alohida o'qitishning an'anaviy, jimjimador usulidan uzoqlashadi va buning o'rniga bu sohalar o'rtasidagi bog'liqlik va o'zaro bog'liqlikni ta'kidlaydi.

XULOSA: boshlang‘ich sinf o‘quv jarayonini fanlar integratsiyasi orqali takomillashtirish erta ta’limga transformativ yondashuvni taklif etadi. Ushbu yondashuvning o'ziga xos xususiyatlari, masalan, fanlararo o'quv rejasini ishlab chiqish,

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №7

real dunyo ilovalari, faol o'rganish usullari, hamkorlikda o'rganish muhiti va texnologiyalardan foydalanish - birgalikda yanada qiziqarli va yaxlit o'rganish tajribasini yaratadi. Bu elementlar nafaqat o‘quvchilarning ilmiy tushunchalar haqidagi tushunchalarini kuchaytiribgina qolmay, balki tanqidiy fikrlash, muammolarni hal qilish ko‘nikmalarini va tabiat olamiga chuqur qiziqish uyg‘otadi.

Kalit so'zlar: integratsiya, jarayon, ta’lim, bilim, ko‘nikma, malaka, kompetentsiya, shakl, metod, vosita.

Iqtibos uchun: Elmurodova I.A. Boshlang‘ich sinf o‘quv jarayonini fanlar integratsiyasi asosida takomillashtirishning o‘ziga xos xususiyatlari. // Inter education & global study. 2024. №7. B. 43-52.

ОСОБЕННОСТИ СОВЕРШЕНСТВОВАНИЯ ОБРАЗОВАТЕЛЬНОГО ПРОЦЕССА НАЧАЛЬНЫХ КЛАССОВ НА ОСНОВЕ ИНТЕГРАЦИИ НАУК

© И.А. Эльмуродова[1]✉
[1]Термезский государственный педагогический институт, Термиз, Узбекистан

Аннотация

ВВЕДЕНИЕ: в статье рассмотрен процесс совершенствования образовательного процесса начального класса на основе интеграции предметов, особенности реализации межпредметной интеграции в обучении, понимание содержания и сущности процессов и изменений, происходящих в В них описываются общие и частные понятия в содержании этих учебных предметов, вопросы формирования научного мировоззрения учащихся посредством целостного воображения и применения на практике.

ЦЕЛЬ: в современном быстро развивающемся мире потребность в инновационном подходе к образованию как никогда велика. Одной из наиболее перспективных стратегий является интеграция естественных наук в начальное образование. Целью улучшения образовательного процесса в начальных классах посредством интеграции наук является создание более сплоченной и междисциплинарной среды обучения, которая улучшает понимание учащимися окружающего мира. Этот подход не только способствует критическому мышлению и навыкам решения проблем, но также готовит молодых учащихся к сложностям будущих академических и реальных задач.

МАТЕРИАЛЫ И МЕТОДЫ: интеграция естественных наук в начальное образование – это дальновидный подход, направленный на создание более увлекательного, междисциплинарного и связного опыта обучения для младших школьников. Разрушая традиционные барьеры между такими предметами, как биология, химия, физика и экология, этот метод способствует более глубокому пониманию мира природы и развитию необходимых навыков. Ниже приведены конкретные характеристики, определяющие совершенствование образовательного процесса в начальных классах на основе интеграции наук.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №7

ОБСУЖДЕНИЕ И РЕЗУЛЬТАТЫ: интеграция естественных наук в образовательный процесс начальных классов представляет собой инновационный подход, направленный на улучшение учебного процесса учащихся путем объединения различных научных дисциплин в единую учебную программу. Эта стратегия отходит от традиционного разрозненного метода преподавания таких предметов, как биология, химия и физика, отдельно, и вместо этого подчеркивает связи и взаимозависимости между этими областями.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ: улучшение образовательного процесса в начальных классах посредством интеграции наук предлагает преобразующий подход к дошкольному образованию. Специфические характеристики этого подхода, такие как разработка междисциплинарной учебной программы, применение в реальной жизни, активные методы обучения, среда совместного обучения и использование технологий, в совокупности создают более увлекательный и целостный опыт обучения. Эти элементы не только улучшают понимание студентами научных концепций, но и способствуют критическому мышлению, навыкам решения проблем и глубокому любопытству к миру природы.

Ключевые слова: интеграция, процесс, образование, знание, умение, компетенция, компетенция, форма, метод, инструмент.

Для цитирования: Эльмуродова И.А. Особенности совершенствования образовательного процесса начальных классов на основе интеграции наук // Inter education & global study. 2024. №7. С. 43-52.

SPECIFIC CHARACTERISTICS OF IMPROVING PRIMARY CLASS EDUCATIONAL PROCESS BASED ON THE INTEGRATION OF SCIENCES

© Inoyat A. Elmurodova[1]✉
[1]Termiz State Pedagogical Institute, Termiz, Uzbekistan

Annotation

INTRODUCTION: In the article, the process of improving the educational process of the primary class based on the integration of subjects, the specific features of the implementation of interdisciplinary integration in teaching, the understanding of the content and essence of the processes and changes that take place in them, the general and specific concepts in the content of these educational subjects. issues of formation of students' scientific world view through holistic imagination and application to practice are described.

AIM: In today's rapidly evolving world, the need for an innovative approach to education has never been greater. One of the most promising strategies is the integration of sciences in primary education. The goal of improving the primary class educational process through the integration of sciences is to create a more cohesive and interdisciplinary learning environment that enhances students' understanding of the world

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №7

around them. This approach not only fosters critical thinking and problem-solving skills but also prepares young learners for the complexities of future academic and real-life challenges.

MATERIALS AND METHODS: Integrating sciences in primary education is a forward-thinking approach that aims to create a more engaging, interdisciplinary, and cohesive learning experience for young students. By breaking down the traditional barriers between subjects like biology, chemistry, physics, and environmental science, this method fosters a deeper understanding of the natural world and develops essential skills. Below are the specific characteristics that define the improvement of the educational process in primary classes based on the integration of sciences.

DISCUSSION AND RESULTS: The integration of sciences in the primary class education process is an innovative approach aimed at enhancing students' learning experiences by blending different scientific disciplines into a cohesive curriculum. This strategy moves away from the traditional, siloed method of teaching subjects like biology, chemistry, and physics separately, and instead emphasizes the connections and interdependencies between these fields.

CONCLUSION: Improving the primary class educational process through the integration of sciences offers a transformative approach to early education. The specific characteristics of this approach—such as interdisciplinary curriculum design, real-world applications, active learning methods, collaborative learning environments, and the use of technology—collectively create a more engaging and holistic learning experience. These elements not only enhance students' understanding of scientific concepts but also foster critical thinking, problem-solving skills, and a deep-seated curiosity about the natural world.

Key words: integration, process, education, knowledge, skill, competence, competence, form, method, tool.

For citation: Inoyat A. Elmurodova (2024) specific characteristics of improving primary class educational process based on the integration of sciences, Inter education & global study, (7), pp. 43-52. (In Uzbek).

Jahon ta’lim tizimidagi global muammolardan biri o‘quv fanlarini integratsiyalash va tabaqalashtirish hisoblanadi. Integratsiya fanlar o‘rtasidagi tarkibiy bog‘lanishni mustahkamlash, ularni umumlashtirish, o‘quvchilarning tabiat va jamiyat to‘g‘risidagi yaxlit tasavvurlarini yanada boyitish uchun xizmat qiladi. Integratsiyalash muammosini ijobiy hal etish ta’lim muassasalari o‘quv jarayonida zamonaviy axborot va innovatsion pedagogik texnologiyalardan samarali foydalanish bilan bevosita bog‘liq. Mazkur jarayonni to‘g‘ri tashkil etish o‘qitish samaradorligini oshiribgina qolmasdan, o‘qitishning loyihaviy yaratuvchanlik modeli asosini ta’minlaydi.

Jumladan, dunyo miqyosida tabiat va jamiyat haqidagi bilimlarni rivojlantirish uchun asos bo‘luvchi integratsiyalangan fanlar ko‘pgina davlatlarning o‘quv dasturlariga

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №7

kiritilgan. Bu ayniqsa, tabiiy fanlar yo‘nalishiga ega bo‘lgan integratsiyalashgan fanlar jahon hamjamiyatida o‘quvchilarda atrof-muhitga javobgarlikni shakllantirishning asosiy vositasi ekanligi to‘g‘risida xabar beradi. Shu bois mamlakatimiz umumta’lim maktablari, o‘quv rejalari va Milliy o‘quv dasturlariga asoslangan holda tabiat-jamiyat o‘rtasidagi aloqadorlikni uyg‘unlashtirish, atrof-muhitga mas’ullik munosabatlarni shakllantirishda fanlar integratsiyasi muhim o‘rin tutadi [7].

Ta’lim integratsiyalash o‘quvchilarning o‘quv-bilish faoliyatini faollashtiradi. Bunda, o‘quvchi o‘z faolligini tanish fan bilimlarini mavjud bo‘lgan noma’lum munosabatlarni izlashga yoki aniq o‘rnatilgan o‘quv materiallarini fanlararo aloqadorlik asosida yangi tushunchalarni shakllantirishga safarbar etadi. O‘zbekiston Respublikasi ta’limi tizimini 2030 yilgacha rivojlantirish konsepsiyasida “o‘qitish metodikasini takomillashtirish, ta’lim-tarbiya jarayoniga individuallashtirish tamoyillarini bosqichma-bosqich tatbiq etish, xalq ta’limi sohasiga zamonaviy axborot-kommunikatsiya texnologiyalari va innovatsion loyihalarni joriy etish” vazifalari belgilangan. Bu borada fanlararo integratsiya o‘quvchilarning nazariy bilimi, amaliy ko‘nikma, malaka va kompetensiyalarni o‘zlashtirish sohasida ham, ijodiy faoliyat va borliqdagi o‘zlashtiriladigan obyektlarga hissiy-qadriyatli munosabatni shakllantirishda ham muhum ahamiyat kasb etadi [5].

O‘quv jarayonida o‘quchilarning yorqin, aniq va yaqqol tasavvurlari fikr yiritish yordamida muayyan voqelikka aylanadi. O‘rganilayotgan fan materiallari eshitilgan va o‘qilgan badiiy obrazlar tizimi yaratiladi. O‘qish davomida turmush tajribasida to‘plangan taassurotlarni qayta tiklash, yangi obrazlar ijodiy izlanishning eng muhim omili o‘quv fanlarini o‘qitishda fanlararo integratsiyani takomillashtirishdir. Fanlararo integratsiyaning eng muhim xususiyatlaridan biri ijodiy ya’ni kreativ faoliyatning yaqqolligi, mantiqiy qonunlarga uzviy bog‘liqligidir. Shuning uchun o‘quvchi tasavvurida turmushga, voqelikka zid kelmaydigan tasvirlar, timsollar holati toboro kengayadi. Bu esa o‘quvchidan hodisa va jarayonlarning bir-biriga uzviy bog‘liqligini ko‘rsatadi.

Bugungi kunda maktab fanlarini yaxlitlashga ya’ni fanlararo integratsiyalashga nisbatan yangi yondashuv bosqichi boshlandi. Fanlararo integratsiyada turli bir-biriga yaqin bo‘lgan fanlarni birlashtirish, yaxlit holda integratsiyalash muammosi amaliy faoliyatda takomillashtirilmoqda.

Mazkur vazifalarni yo‘lga qo‘yish maqsadida o‘quv jarayonida fanlararo integratsiyani ta’minlashni ilmiy jihatdan asoslash maqsadida har bir o‘quv fanining fanlararo integratsiya mazmunini takomillashtirish, ta’lim jarayonida qo‘llanilayotgan zamonaviy ta’lim texnologiyalaridan samarali foydalangan holda o‘quv fanlarining bir-biri bilan uzviy bog‘langan tizimini shakllantirish lozim.

Boshlang‘ich sinflarda tabiiy va ona tili savodxonligi fanlarini fanlararo bog‘lab o‘qitishda o‘quvchilar ilmiy dunyoqarashini shakllantirish jarayoni dars samaradorligini oshirish vositasi, fanlararo integratsiyaning yangi sifat darajasiga ko‘tarilgan shakli hisoblanadi. Boshlang‘ich ta’limda yangicha yondashuv hayotdagi turli xil hodisalarni bir qolipdan turib baholash emas, balki ularni o‘zaro aloqadorlikda kompleks holda yondashishga yo‘naltiradi. Integratsiyalashgan ta’limni yo‘lga qo‘yishda asosan: ona tili

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №7

savodxonligi, o‘qish savodxonligi, tabiiy fanlar, matematika, texnologiya, musiqa va tasviriy san’at kabi o‘quv fanlari yordamida har tomonlama mukammal takomillashtirish mumkin. Bu esa o‘quvchi shaxsini emotsional va axloqiy rivojiga, unda ilmiy dunyoqarashning shakllanishiga yaxshi ta’sir ko‘rasatadi

Kichik maktab yoshidagi o‘quvchilarda fanlararo integratsiyani shakllantirishda aqliy faoliyatning rivojlanganligi muhim ahamiyatga ega. Aqliy faoliyatni rivojlantirishda boshlang‘ich ta’lim muhim o‘rin tutadi, chunki xuddi shu davrda shaxs uning qiziqishlari, moyilliklari shakllanishi uchun poydevor yaratila boshlanadi Jamiyat uchun mustaqil tanqidiy fikrlay oladigan ijodkor shaxslarga talab hozirgi kunda pedagogikaning dolzarb muammosi bo‘lib turibdi.

Ta’lim jarayonida fanlararo aloqadorlikni ta’minlash, fanlarning o‘zaro aloqadorligi mohiyatiga tayanish, ayniqsa, tabiiy fanlar turkumdagi fanlarni o‘qitishning yangi jihatlarini aniqlash zarur. O‘quvchilarga taqdim etiladigan bilim, tushuncha va hosil qilinadigan malaka, ko‘nikma va kompetensiyalarni umumlashgan mazmuniga ega bo‘ladi. O‘quv jarayonida fanlararo integratsiyani takomillashtirish o‘quvchilarga o‘zaro bog‘langan bilim va tushunchalar taqdim etiladi [1].

Shuningdek, o‘quv fanlarini fanlararo integratsiya asosida o‘qitish shartlari quyidagilar:

turli o‘quv fanlarida ko‘rib chiqiladigan obyektlar o‘rtasidagi aloqadorlikni o‘rnatish;

turdosh fanlar orasidagi aloqadorlikni tashkil etish;

tadqiqot usullari va o‘quvchilarning amaliy faoliyatlari orasidagi aloqadorlikni yuzaga keltirish;

psixologik-pedagogik va falsafiy bilimlar hamda ta’lim-tarbiyaning metodik jihatlari, uslublari orasidagi aloqadorlikni tashkil etish.

Umumta’lim, hamda maxsus turkumdagi fanlarni integratsiyalash imkoniyatlari ularning mazmunida mujassamlashgan, zero, u o‘zida tabiatiga ko‘ra yagona bo‘lgan atrof - olam to‘g‘risidagi bilimlarni ifoda etadi.

Pedagogikaga oid ilmiy izlanishlarda o‘quv fanlarini o‘qitishda tarqoqlikni bartaraf qilishga qaratilgan shakl, metod va vositalar tizimini, ularning asosi bo‘lgan o‘qitish va tarbiyalash jarayoni metodologiyasini ishlab chiqishga alohida e’tibor qaratilmoqda.

O‘quv fanlarini integratsiyalashgan holda o‘rganishda subyektiv yangi bilimlar sintezi qanday kechadi? degan savol yuzaga kelishi mumkin. Didaktikada turli fanlarga taaluqli o‘quv materiallarini bitta kursga birlashtirish kabi integratsiyaning turli shakllari taklif qilinadi. Biroq, pedagogik tajribalar bu kabi shakllarning etarli samara bermasligini ko‘rsatmoqda.

Integrativ-mavzuiy yondashuvda o‘quv jarayonining mazmuni, metodik va tashkiliy birligi sifatida o‘quv fanining mavzusi olinadi. Har bir mavzuning etakchi g‘oyalari bir tomondan, kursning etakchi g‘oyalariga tegishli bo‘ladi, ikkinchi tomondan, bu g‘oyalar mohiyatini ochib beradi [6].

Darhaqiqat, mavzuni o‘rganish jarayonida o‘quv fanlarining etakchi g‘oyalari (tushunchalar, qonunlar, hodisalar va nazariyalar) aniqlashtiriladi va o‘rganiladigan

CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №7

materiallarning mohiyatini ifodalaydi, ichki birligi va organik yaxlitligini ta'minlaydi. Bunday yondashuv o'qitishni sermazmun va metodik birlikdagi uyushgan va mazmunli tashkil etishga yordam beradi.

O'quv fanlarini o'rganishdan maqsad o'quvchini fandagi obyektiv yangilik bilan tanishtirish emas, balki unda subyektiv yangilikka ega bo'lgan bilimlarni shakllantirishdan iborat. Shu sababli, o'quv fanlari integratsiyasi ilm - fandagi shu jarayonlardan farq qiladi. Bu ma'noda integratsiya - fanlarning differentsiatsiyasi tufayli tarixan tarkib topgan o'quv fanlari bo'lib o'qitish tizimining kamchiliklarini tuzatishga qaratilgan ularning o'zaro bog'liqligini ta'minlash shakli sifatida qaralishi lozim.

Shuningdek, fanlarni integratsiyalash muammosi pedagogik jamoada, o'quvchilarga ta'sir etishning yangi pedagogik vazifalari samarali echimini faol izlashga qaratilgan yo'nalishlardan biri sifatida e'tirof etilmoqda. Ko'rinib turibdiki, o'qitishni integrativ mazmundagi masalaning pedagogik aspektlari ma'lum darajada o'rganilgan. Ammo boshlang'ich sinflarda integratsiyalashgan ta'limni takomillashtirishning pedagogik jihatlari atroflicha yo'lga qo'yilmaganligi e'tirof etiladi.

Ayniqsa, boshlang'ich ta'lim salohiyatini yuqori darajaga ko'tarish muhim ahamiyat kasb etib, kelajagimizning taraqqiyoti ta'limning poydevori bo'lgan boshlang'ich ta'limda ilm olayotgan o'quvchilarning ma'naviy-axloqiy jihatdan mustahkam tarbiyalanishi, barkamol avlod bo'lib etishishiga ko'p jihatdan bog'liq.

Maktab yoshidagi o'quvchilarni komil inson darajasiga ko'tarishga intilish, ma'naviyat sarchashmalaridan bahramand qilish, milliy va umuminsoniy qadriyatlarimizga sodiq qilib tarbiyalash davr talabi. Buning uchun o'qituvchining o'zi ham etuk pedagogik mahoratga ega bo'lishi, yuksak insoniy fazilatlarni o'zida mujassam etmog'i lozim [4].

Bugungi kunda ta'lim-tarbiyaning ayni paytdagi zamonaviy bosqichida o'qituvchining ishlash tizimi tubdan o'zgarmoqda va innovatsion texnologiyalar, integratsiya va axborot texnologiyalari amaliyotda keng qo'llanilmoqda.

Xususan, pedagogik amaliyotda fanlararo integratsiya asosida ta'limni takomillashtirish yo'lida sezilarli izlanishlar davom etmoqda. Olib borilayotgan ishlarning foydalilik darajasi tan olingan holda, uning tavsifi belgilab o'tiladi.

Integratsiyalashgan dars natijalari o'qituvchilarning ijodiy fanlari rivojida namoyon bo'ladi. Fanlararo integratsiya bir necha o'quv fanlarining bir-biriga taalluqli sohalarini ko'rsatish emas, balki integratsiyalab o'qitish orqali o'quvchilarga atrofimizdagi dunyoning yaxlitligi haqida tasavvur berishdir.

Shuningdek, integratsion tizim-bu to'liq dunyoqarashga ega, o'zida bor bilimlarni mustaqil tizimlash qobiliyati va turli xil muammolarni echishda noan'anaviy yondashadigan to'liq ma'lumotga ega yosh insonni tarbiyalashga imkon beruvchi o'qitishning differentsiyasi (turlanishidir). O'qitish maqsadidagi integratsiya-bu o'quvchini o'qitishni birinchi qadamlaridanoq olamni bir butunlikda va uni barcha elementlari o'zaro bog'liqligi haqida tasavvur berishdir.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №7

Ta’limni tabaqalashtirish rad etmaydigan, uni to‘ldiradigan integratsiya tizimini kiritish yaxlit dunyoqarashga, o‘zidagi bor bilimlarini mustaqil tartibga solish va turli muammolarni hal qilishga noan’anaviy yondoshish qobiliyatiga ega bo‘lgan bilimdon yoshlarni tarbiyalashga an’anaviy fanlarga bo‘lib o‘qitishga nisbatan ko‘proq imkon beradi [2].

Integratsiya**-**predmetli bilimlar chegarasida yangi tasavvurlarni qabul qilish vositasi. Birinchi navbatda tabaqalashtirilgan bilimlar orasida bilmagan joylarni to‘ldirish, ular orasidagi aloqalarni o‘rnatishni talab etadi.

Integratsiya-an’anaviy ta’lim vositasi, oldin mavjud turlangan bilimlar kesishuvida bilmaganlarni to‘ldirib olish, ular orasidagi mavjud aloqani o‘rnatish, o‘qitishda mavjud tor ixtisoslashuvni yangilash bilan o‘quvchini bilim darajasini oshirishdan iboratdir.

Integratsiya negizida o‘quvchilarda fikrlash qobiliyatining har xil tiplarini shakllantirish, bu esa bilim (anglash) jarayoni bilan chambarchas bog‘liqdir. Jumladan: tabiatda mavjud bo‘lgan obyektlar orqali o‘quvchilarning shaxsiyatini shakllantirish; “tabiat-inson” tizimida aniq bilimlarga ega bo‘lishi uchun fikrlash qobiliyatini shakllantirish; materiallarni anglab etish va didaktik adaptatsiyani shakllantirish uchun o‘rganuvchi materialni bilimning har xil tarmoqlaridan olish; o‘quvchilarda tizimlashgan fikrlash qobiliyatini shakllantirish uchun o‘rganuvchi materialni bilimning har xil tarmoqlaridan olish uchun dunyoning zamonaviy ilmiy kontekstidan foydalanish; tabiatning obyektlari va ko‘rinishlarini, jarayon qonunlarini, jamiyatning rivojlanish qonunlarini va demokratik bilimlarni shakllantirish; bilim, ko‘nikma va malaka tizimini ishlab chiqish; maktab ta’lim tizimida integratsiya ma’nosi, keng miqdordagi fikr va faktlar majmuasi, bir-biriga yaqin fanlarning birlashuvi; maktab o‘quvchilarida har xil tipdagi fikrlash qobiliyatini shakllantirish, buning uchun ruhiy mashqlardan foydalanish, materialni tez o‘zlashtirishiga yordam beradi, uni eslab qolish va emotsional anglash qobiliyatini shakllantiradi.

Boshlang‘ich sinf o‘quvchilarida mustaqil fikrlash ko‘nikma va malakasini rivojlantirishda o‘quv jarayonida fanlararo integratsiya mexanizmidan foydalanish muhim ahamiyat kasb etadi. O‘quv jarayonida hosil qilingan tasavvur va bilimlarni umumlashtirgan holda o‘quvchilarda aniq fanlar turkumdagi o‘quv jarayonida fanlararo integratsiya asosida muayyan bilim, ko‘nikma va malakalar shakllantiriladi va quyidagicha xulosalash mumkin.

1. O‘quv jarayonida fanlararo integratsiya hodisasi pedagogik-didaktik, serqirra va murakkab jarayon.

2. Fanlararo integratsiyaning falsafiy asosi, fanlar va ilmiy tushunchalarning o‘zaro bog‘langan holda rivojlanishi taniqli olimlar tomonidan ochib berilgan. Ular o‘quv jarayonida fanlararo integratsiya qonuniyatlari metodologik-didaktik tamoyillar asosida etakchi didaktik hodisa ekanligini ta’kidlab o‘tiladi.

3. Fanlararo integratsiya-ta’lim jarayoni va uning barcha o‘qitish shakllarida didaktik shart-sharoitlarni takomillashtiruvchi hodisa.

CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №7

4. O‘quv jarayonida fanlararo integratsiyani ta’minlashda mazmunan bir-biriga yaqin o‘quv fanlarining materiallari nihoyatda talabchanlik bilan muvofiqlashtiriladi.

5. O‘rganilayotgan materialning ilmiy va amaliy darajasini oshirishga harakat qilinadi.

6. O‘zaro aloqador bilimlar didaktik birlik sifatida yaxlitlashtiriladi.

7. O‘quvchilar ongida barqaror va tizimlashtirilgan bilimlarni singdirish yo‘llari ko‘rsatiladi.

8. Umumlashtirilgan bilimlarni o‘zlashtirish imkoniyatlarini kengaytirishga xizmat qiladigan vositalar belgilab beriladi.

O‘quv jarayonida fanlararo integratsiya ta’lim jarayonining asosiy tarkibiy qismlariga to‘g‘ridan-to‘g‘ri ta’sir ko‘rsatadi, ya’ni o‘quv materiali mazmuni, o‘qitish metodlari va texnik vositalar ushbu jarayonga muvofiq holda tanlanadi.

O‘quv jarayonida fanlararo integratsiyani ta’minlashda mazmun jihatdan o‘zaro yaqin fanlarning manbalari nihoyatda talabchanlik bilan tanlanishi lozim. Ana shundagina o‘rganilayotgan o‘quv materialining ilmiy-amaliy darajasi ortadi.

Boshlang‘ich sinf fanlarini integratsiyalash jarayonida o‘quvchilar Sharq mutafakkirlarining mehnat qilish va kasb-hunar tanlashga oid fikrlari va g‘oyalari bilan tanishadilar. Mehnatning qadr-qimmatiga etadilar.

Ta’limda o‘quv jarayonini shunday tashkil etish kerakki, o‘quvchilar egallagan bilimlaridan muayyan qoniqish, yutuq va samaraga ega bo‘lishlari lozim. Ular o‘zlariga topshirilgan vazifalarni bajarganlaridan so‘ng, yanada murakkab jarayonlarga o‘tiladi. Bu esa yangi qoidalarga qat’iy amal qilish va o‘z kuchlariga nisbatan ishoch hissini tug‘diradi. O‘quvchi shaxsining eng etakchi va nufuzli faoliyatlaridan biri mehnat ekanligini bilib oladilar [8].

Binobarin, o‘quvchilarni tabiat va uni muhofaza qilish haqidagi bilimlar bilan tanishtirishda boshlang‘ich sinflarda o‘tiladigan “Tabiiy fanlar” dan tashqari, qo‘shimcha manbalarni o‘qitish katta imkoniyatlarga ega. Masalan, matematika darslarida masala va misollar echish orqali o‘quvchilarning tabiat haqida olgan bilimlarini mustahkamlash va kengaytirish mumkin. Ayniqsa, dars jarayonida echiladigan masalalar atrof-muhit va uni muhofaza qilishga oid matnlar va diafilmlardan, yashil tabiat quchog‘iga uyushtirilgan ekskursiyalardan foydalanilsa, o‘quvchilarning ilmiy dunyo qarashini kengaytirishda va tarbiyalashda ijobiy natijalarga erishiladi [3].

Boshlang‘ich sinf o‘quvchilari tabiat hodisalariga tegishli masala echganda ma’lum qiyinchiliklarga duch keladi. Bu qiyinchiliklar tabiatga oid bilim, ko‘nikma, malaka va kompetensiyalarning hali kichik yoshdagi maktab o‘quvchilarida etarli bo‘lmasligi o‘simlik va hayvonot olamini yaxshi bilmasliklari tufayli yuz beradi.

Xulosa qilib aytganda, o‘quvchilarga ta’lim-tarbiya berishda fanlararo integratsiya mazmunidagi materiallardan samarali foydalanish lozim. Unda tabiat to‘g‘risidagi bilimlarni o‘quvchilar tomonidan chuqur egallashga qaratilgan bo‘lishi lozim. Zamonaviy fan, ta’lim tizimlari, texnika va texnologiyalar inson va shaxs rivojini tushuntirishning yaxlit nazariyasini yaratishda fanlararo integratsiya jarayoniga tayanadi.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №7

ADABIYOTLAR RO‘YXATI | СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ | REFERENCES

1. Abduraimov Sh.S. Kasb ta’limi o‘qituvchilarini tayyorlash sifatini ta’minlashda tarmoqlararo amaliy integratsiya. Monografiya. -Toshkent. Navro‘z, 2014. - 120 b.
2. Берулава М.Н.Интеграция содержания образования М.Н.Берулава. - М.: Педагогика, Бийск: Науч.-изд. центр БиГПИ, 1993. С.-113-115.
3. Безрукова В.С. Теория педагогической интеграции как методологическое знание/ В.С.Безрукова// Интеграционные процессы в педагогической теории и практике: сборник науч. трудов/ Отв.ред. В.С.Безрукова. -Свердловск: СИПИ, 1991.- Вып. 2. - с.5-13.
4. Жукова Т.Н. Интеграционные тенденции в обучении грамоте// Начальная школа. - 2001. - № 9. - С. 37-40.
5. Yulbarsova X.A. Integrativ yondashuv asosida bo‘lajak o‘qituvchilaning kommunikativ kompetentliligini shakllantirish texnologiyasi: pedagogika fanlari bo‘yicha falsafa doktori (PhD)., diss... avtoref.- Namangan, 2019. - 48 b.
6. Mavlonova R.A., Rahmonqulova N.H. Boshlang‘ich ta’limning integratsiyalashgan pedagogikasi. O‘quv qo‘llanma. - Toshkent: “Ilm Ziyo”, 2009. -192 b.
7. Norbutayev Kh.B. Natural intersubjects formation of ecological thinking in school pupils. Asian Journal of Multidimensional Research (AJMR) https://www.tarj.in ISSN: Impact Factor: SJIF 2021=7.699 10.5958/2278-4853.2021.00710.2. -P. 419-426.
8. Omonov H.T.Olamning umumiy ilmiy manzarasini yaratishda fanlar integratsiyasi va differensiatsiyasining roli // “Ta’lim tizimida ijtimoiy-gumanitar fanlar”. -2007. -3-son. -B.136 -137.

MUALLIF HAQIDA MA’LUMOT [ИНФОРМАЦИЯ ОБ АВТОРЕ] [AUTHORS INFO]

✉ **Elmurodova Inoyat Abdumuatalibovna**, erkin tadqiqotchi, [**Елмуродова Иноят Абдумуаталибовна,** независимый исследователь], [**Inoyat A. Elmurodova**, freelance researcher]; manzil: Termiz shahar, Islom Karimov ko`chasi, 288b-uy [адрес: улица Ислама Каримова, 288б, город Термез], [address: Islam Karimov street, 288b, Termiz city]

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №7

Original paper

TALABALARDA YETAKCHILIK QOBILIYATINI SHAKLLANTIRISH- YANGI ZAMON EHTIYOJI VA TALABI SIFATIDA

© D.A. Raxmatova[1]✉
[1]Navoiy viloyati Karmana tumani 15-umumiy o`rta ta`lim maktabi, Karmana, O‘zbekiston

Annotatsiya

KIRISH: mazkur maqolada talabalarda yetakchilik qobiliyatini shakllantirishning bugungi kundagi ahamiyati bayon etilgan. Unda yetakchilik qobiliyatini yuzaga chiqarishda talabaning o`zidagi qobiliyat hamda zamonning yaratib berayotgan imkoniyatlarining bog`liqlik yo’llari ochiqlab berildi. Ushbu maqolada talabalarda yetakchilik qobiliyatlarini shakllantirish uchun pedagogik-psixologik usullarni o'rganish va tavsiyalar berishni ko’zda tutadi.

MAQSAD: talabalarda yetakchilik qobiliyatini shakllantirish- yangi zamon ehtiyoji va talabi sifatida belgilab olindi.

MATERIALLAR VA METODLAR: tadqiqot miqdoriy va sifatli tadqiqotlarni birlashtirgan aralash usullardan foydalanadi. Materiallarga kurs dasturlari, o'quv rejalari, onlayn o'quv platformalari va baholash vositalari kiradi. Usullar talabalar va o'qituvchilarning so'rovlarini, amaliy mashg'ulotlarni kuzatishni va talabalarning faoliyati ma'lumotlarini tahlil qilishni o'z ichiga oladi.

MUHOKAMA VA NATIJALAR: talaba-yoshlarda yetakchilik-rahbarlik qobiliyatlarini oldindan tarbiyalab borish natijasida ular nafaqat boshqaruv tizimning mohiyatini chuqurroq anglashi, balki, boshqaruvchi, rahbar uchun eng muhim hisoblangan tajriba, ko’nikma, mahorat, bilim, aql, tafakkur, idrok va eng asosiysi, ko’ngli poklik, o’z ishiga mehr, xushmaomalalik, qalbi tozalik, adolatlilik va nafsining quliga aylanmaslik kabi fazilatlarni ham ertaroq tarbiyalash imkoni bo’ladi. Eng asosiysi esa, uning rasmiy rahbar lavozimini egallashidan oldin maxsus tashkil etilgan, kichik guruhlarda o’z tajribasini oshirish imkoniyati ham bo’ladi.

XULOSA: bugungi kunda olib borilayotgan yetakchilikni rivojlantirishga oid barcha ishlarning sifat samaradorligi talab darajasida emas. Jamiyat va davlat oldidagi talablardan kelib chiqib, talabalarning oliy ta’lim muassasalaridagi tahsili davomida liderlikni rivojlantirish ishlarini muvaffaqiyatli olib borish zarur. Bu esa ta’lim-tarbiya jarayoniga psixologik-pedagogik texnologiyalarni qo’llashni, zamon talabi darajasida mutlaqo yangi ta’lim-tarbiya tizimida shart-sharoitni yaratishni talab qiladi.

Kalit so'zlar: etakchilik, ijtimoiy faollik, qobiliyat, boshqaruv ko'nikmalari, shaxsiy xususiyat, individuallik, ishtiyoq, bilim, kasbiy yo'nalish.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №7

Iqtibos uchun: Raxmatova D.A. Talabalarda yetakchilik qobiliyatini shakllantirish-yangi zamon ehtiyoji va talabi sifatida. // Inter education & global study. 2024. №7. B. 53-58.

ФОРМИРОВАНИЕ ЛИДЕРСКИХ НАВЫКОВ У СТУДЕНТОВ – КАК НЕОБХОДИМОСТЬ И ТРЕБОВАНИЕ НОВОГО ВРЕМЕНИ

© Д.А. Рахматова[1]✉
[1]Средняя общеобразовательная школа № 15 район Карма Навоийской области, Кармана, Узбекистан

Аннотация

ВВЕДЕНИЕ: в данной статье описывается важность формирования лидерских качеств у студентов сегодня. В ней были раскрыты пути связи способностей ученика и возможностей, созданных временем. В данной статье предполагается изучить педагогико-психологические методы и дать рекомендации по формированию лидерских качеств у студентов.

ЦЕЛЬ: формирование у учащихся лидерских способностей - определено как потребность и требование нового времени.

МАТЕРИАЛЫ И МЕТОДЫ: в исследовании используются смешанные методы, сочетающие количественные и качественные исследования. Материалы включают программы курсов, учебные планы, онлайн-платформы обучения и инструменты оценки. Методы включают опросы студентов и преподавателей, мониторинг практических занятий и анализ данных об успеваемости учащихся.

ОБСУЖДЕНИЕ И РЕЗУЛЬТАТЫ: в результате предварительного воспитания у учащихся лидерско-лидерских способностей они получают не только более глубокое понимание сущности системы управления, но и опыт, умения, навыки, знания, интеллект, мышление, восприятие, которые считаются наиболее важными для руководителя, руководителя, а главное, чистоту души, доброту к своему делу, тактичность, чистоту сердца, справедливость и эгоизм. такие качества, как отсутствие рабства, также можно будет воспитать раньше. И самое главное, у него также будет возможность улучшить свой опыт в специально организованных небольших группах до того, как он займет официальную руководящую должность.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ: качественная эффективность всей проводимой на сегодняшний день работы по развитию лидерских качеств не находится на уровне спроса. Исходя из требований перед обществом и государством, необходимо успешно проводить работу по развитию лидерских качеств в процессе обучения студентов в высших учебных заведениях. Это требует применения психолого-педагогических технологий в учебно-воспитательном процессе, создания условий в совершенно новой системе образования на уровне требований времени.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №7

Ключевые слова: лидерство, социальная активность, способности, управленческие навыки, личная особенность, индивидуальность, энтузиазм, знания, профессиональная направленность.

Для цитирования: Рахматова Д.А. Формирование лидерских навыков у студентов – как необходимость и требование нового времени. // Inter education & global study. 2024. №7. С. 53-58.

BUILDING LEADERSHIP SKILLS IN STUDENTS - AS A NEED AND DEMAND OF THE NEW TIME

© Dilbar A. Raxmatova[1]✉
[1]Secondary school No. 15 Karma districts of Navoi region, Karmana, Uzbekistan

Annotation

INTRODUCTION: this article describes the importance of forming leadership skills in students today. In it, the ways of connection between the ability of the student and the opportunities created by the times were revealed. In this article, it is intended to study pedagogical-psychological methods and make recommendations for the formation of leadership skills in students.

AIM: the formation of students' leadership abilities is defined as a need and requirement of the new time.

MATERIALS AND METHODS: the study uses mixed methods combining quantitative and qualitative research. Materials include course programs, curricula, online learning platforms, and assessment tools. The methods include surveys of students and teachers, monitoring of practical classes, and analysis of student academic performance data.

DISCUSSION AND RESULTS: as a result of preliminary education of students' leadership and leadership abilities, they receive not only a deeper understanding of the essence of the management system, but also experience, skills, knowledge, intelligence, thinking, perception, which are considered the most important for a leader, a leader, and most importantly, purity of soul, kindness to their work, tact, purity hearts, justice and selfishness. qualities such as the absence of slavery can also be nurtured earlier. And most importantly, he will also have the opportunity to improve his experience in specially organized small groups before he takes an official leadership position.

CONCLUSION: the qualitative effectiveness of all the work carried out to date on the development of leadership qualities is not at the level of demand. Based on the requirements of society and the state, it is necessary to successfully carry out work on the development of leadership qualities in the process of teaching students in higher educational institutions. This requires the use of psychological and pedagogical technologies in the educational process, the creation of conditions in a completely new education system at the level of the requirements of the time.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №7

Key words: leadership, social activity, abilities, management skills, personality, individuality, enthusiasm, knowledge, professional orientation.

For citation: Dilbar A. Raxmatova. (2024) 'Building leadership skills in students - as a need and demand of the new time', Inter education & global study, (7), pp. 53-58. (In Uzbek).

O`sib kelayotgan yosh avlodning ijtimoiy faolligi- ijtimoiy faoliyatning har bir jabhasida muhim ahamiyat kasb etadi ya`ni u turli yo`nalishlar bo`lishi mumkin: iqtisodiyot, siyosat, turizm,tibbiyot va albatta ta`limda.Yoshlarning ijtimoiy faolligi nafaqat biror kasb-hunarni egallashida balki, jamiyat rivojiga hissa qo`shishiga, zamon bilan hamnafas bo`lishiga harakati bilan ham namoyon bo`ladi.Ushbu jarayonlarda u o`zining shaxsiy qobiliyatlarini namoyon qiladi. Bugun jamiyatimizda bo`layotgan o‘zgarishlar jarayoni fuqarolik jamiyati institutlari deya ta'riflanadigan nodavlat, notijorat tashkilotlari, jamoat birlashmalaridan ham ijtimoiy faollikni talab etmoqda ekan.

Mamlakatimizni rivojlangan davlatlar qatorida ko‘rish har bir yoshu keksaning orzusi. Yurtdoshlarimiz qalbidagi ana shu istakning yanada ortib, yangi O‘zbekistonni barpo etishga bo‘lgan ishtiyoqning kuchayishi, yaratib berilayotgan imkoniyatlar bilan baravar bo`lishi darkor. Chunki yurtboshimiz tomonidan berilayotgan bunday imkoniyatlar qalbida o`ti bor yoshlarning yanada oldinga olg`a qadamlar bilan to`xtamaslikka undaydi shubhasiz.

Bugungi kundagi talaba-ertangi kun egasi, ertangi kun-zamona rahbari, ertangi kun-kelajak bunyodkori. Aynan rivojlanish bosqichining akmesi hisoblangan oliy o`quv yurti davridagi talabalar o`zlarining bor imkoniyat va qobiliyat hamda yaratib berilgan sharoitdan unumli foydalangan holda nafaqat o`zi, balki boshqalarni ham to`g`ri yo`ldan ergashtira olish bu ulkan mas`uliyat va vazifani sidqidildan bajarishi samarasi bu rivojlangan davlat tomon qo`yilgan kichik-kichik qadamlar hisoblanadi. Hech kimga sir emaski, statistik ma`lumotlar shuni ko`rsatadiki, BMT ma`lumotlariga ko`ra jahonda 24 yoshgacha bo`lgan yoshlar ishsizlik masalasi oldida hamon sarson.

Bugungi kundagi yoshlar bilimi, salohiyat va qobiliyati bilan taraqqiyotimizning resursi hisoblanadi, ammo ular orasidagi ishsizlik yuqori. Chunki ularning tarbiyasi, o`z holiga tashlab qo`yish kabi holatlar ushbu sabablarning negizi hisoblanadi. Vaqtida aniqlangan kasallikka chora ko`rish samara berganidek, vaqtida aniqlangan yoshlardagi yetakchilik, o`z ortidan ergashtira olish, qobiliyat va iste`dod albatta yaxshi samara berishi hech kimga sir emas. Qalbida o`ti bor, ko`zi chaqnab turgan yoshlarni qo`llab-quvvatlash va e`tibor eng muhim masala hisoblanadi. Yurtimizda bu kabi masalalar o`z vaqtida e`tiborga olingani quvonarlidir. O`zbekistonimizda yoshlarning hayotiy muhim masalalarini hal etishga qaratilgan davlat siyosati izchil amalga oshirilayotgani samarasida yoshlarimiz barcha sohalarda ulkan yutuqlarni qo`lga kiritmoqda. Jumladan talabalarning ijtimoiy faolligini shakllantirishda qator omillar ahamiyatli sanaladi. Bu omillar: yoshlarning o‘zini

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №7

o‘zi anglash istagi, yoshlarga oid samarali davlat siyosati, shuningdek, yoshlar uchun qiziqarli va nufuzli odamlar hamdir.

Talaba oliy o`quv yurtida turli fanlarni o`zlashtirishi orqali kasbiy yo`nalganlik shakllanadi. O`z bilim va tajribasi hamda qobiliyatini tanlagan kasbi sohasida qo`llash uchun shaxsiy intilish paydo bo`ladi. Ana shu intilishni qo`llab-quvvatlash va e`tiborga olish bu oliy ta`lim o`qituvchilarining sinchikovligi hamda diqqatiga bog`liq. Talabalardagi aynan yetakchilik qobiliyatini shakllantirish nima sababdan bu qadar muhim degan savol tug’ilishi mumkin. Mamlakatimiz rivojlangan davlatlar qatoriga qo’shilar ekan, ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanish, fan-texnika, ilm-fan taraqqiyoti globallashuv natijasida bo’lishi tabiiydir. Ammo bu globallashuvning salbiy oqibatlari; turli oqimlarning paydo bo’lishi, «ommaviy madaniyat»ni turmush tarzimizga singib ketishi, milliy qadriyatlarimizni yo’qolib ketishi, yot g’oyalarning hali endi ham psixologik, ham fiziologik shakllanayotgan talaba-yoshlarga ta’siri bo’lmoqda. Bularga qarshi esa hozirda respublikamizning har bir muassasasi, tashkilot, pedagog-o’qituvchilar, ishchi-xodimlari o’zlarining soha va kasblaridan kelib chiqqan holda kurashmoqda. Bo’lajak yetakchi va rahbarlarni shakllantirish hozirgi taraqqiyot davrida rivojlangan mamlakatlarning strategiyalaridan biridir.

Psixologik nuqtai nazardan insonda mavjud qobiliyat uning xarakter xislatlariga, xatti-harakatiga, turmush-tarziga, faoliyatiga, shaxslararo munosabatiga bevosita ta’sir qiladi. Har qanday qobiliyat shaxsning ijtimoiy hayotida yillar davomida tarbiyalanib, takomillashtirilib borilmasa u dogmatik holatda, ya’ni turg’un holatida qolib ketadi va rivojlanmaydi. Shuning uchun yetakchilik qobiliyati mavjud talabalarga alohida e’tibor qaratishimiz lozim.

Talaba-yoshlarda yetakchilik qobiliyatini va boshqaruv mahoratini rivojlantirish orqali yuksak ma’naviyatli yetakchi yoshlarni tarbiyalash, ularni mamlakatimiz taraqqiyoti va uning istiqboli uchun yo’naltirish talab etiladi. Bunda quyidagi vazifalarni amalga oshirish lozim:

Yetakchi va yetakchilik xususiyatlarini shakllantirishning ilmiy-nazariy asoslarini chuqur o’rganish;

Davlatimiz tomomnidan yoshlarda yetakchilik qobiliyatini shakllantirish va boshqaruv mahoratini rivojlantirish sohasida olib borilayotgan ishlarni tizimli tahlil qilish;

Yoshlarda yetakchilik xususiyatlarini shakllantirishga ta’sir etuvchi turli ehtiyoj va omillarni o’rganish;

Yoshlar faolligini yanada oshirish orqali yetakchilik qobiliyatini rivojlantirishda ularning yangi qirralarini yuzaga chiqarish.

Har bir talabaga, uning shaxsiy xususiyatidan kelib chiqib, uning yetakchilik salohiyatini rivojlantirish maqsadida ta’lim-tarbiya jarayoniga biror psixologik yoki pedagogik uslubni qo’llash murakkab jarayondir. Lekin bu davr talabidir.

Muayyan takomillashgan pedagogik yoki psixologik uslubni qo’llash, uni mantiqiy-nazariy jihatdan to’liq anglab olish va amaliyotga qo’llashgacha bo’lgan murakkab jarayonga qaraganda – jarayonning o’zini loyihalashtirish eng qulay va samarador uslubdir. Ya’ni, har bir talabaga individual yondoshish kerak.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №7

Talabalarga yo'naltirilgan ta'lim-tarbiya tizimi o'qituvchidan yoshlarning yetakchilik qobiliyatini rivojlantirishda tarbiya uslubiyotlariga alohida munosabat bilan yondoshishni, uslubiyotni hamda mavjud holatni to'liq o'rganishni, jarayonga ijodiy muhitni olib kirishni taqozo etadi.

ADABIYOTLAR RO'YXATI | СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ | REFERENCES

1. Karimova, V.M. "Psixologiya." Toshkent: Sharq, 2002
2. Abralova Z.D. Oliy ta'lim tizimida zamonaviy menejerning rahbarlik qilish uslublari// Xalq ta'limi, 3/2011.
3. Azamat Ziyo. Yetakchilik mezoni// Milliy tiklanish. 2012 yil, 15 fevral.
4. Ismailov B. R Yoshlarda faollik holati va amalga oshirish shakllari- Oriental Renaissance: innovative, educational, natural and social sciences 2021 254-258
5. Ikramov R.A TVCHDPI Ijtimoiy fanlar kafedrasi dotsenti y.f.n, Hojiyev R.B TVCHDPI Ijtimoiy fanlar kafedrasi o'qituvchisi Academic research in educational sciences "Yoshlarda liderlik qobiliyatini rivojlantirishning ustuvor yo'nalishlari" 2021.
6. Rayimbayeva G.S Talaba va talabalar o`rtasidagi shaxslararo munosabatlar: muhimligi nimada?- QUALITY OF TEACHER EDUCATION UNDER MODERN CHALLENGES"IFTE 2023: UZBEKISTON 222-224.

MUALLIF HAQIDA MA'LUMOT [ИНФОРМАЦИЯ ОБ АВТОРЕ] [AUTHORS INFO]

✉**Raxmatova Dilbar Anvar qizi**, 15-umumiy o`rta ta`lim maktabi psixologi, [**Рахматова Дилбар Анваровна,** психолог средней общеобразовательной школы N 15], [**Dilbar A. Rakhmatova,** psychologist of secondary school No. 15]; manzil: O'zbekiston, Navoiy viloyati Karmana tumani [адрес: Узбекистан, район Карма Навоийской област], [address: Uzbekistan, Karma districts of Navoi region]

Ilmiy-nazariy va metodik jurnal
Научно-теоретический и методический журнал
Scientific theoretical and methodical journal
INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №7

Original paper

CHIZMACHILIK DARSLARIDA ARXITEKTURA DIZAYNI VA MODELLASHTIRISHNI O‘RGATISHDA INNOVATSION TA’LIM TEXNOLOGIYALARIDAN FOYDALANIB “3D MAX DASTURINI O‘QITISH

© X.B. Ismonov[1]✉

[1]Andijon davlat pedagogika instituti, Andijon, O‘zbekiston

Annotatsiya.

KIRISH: ushbu maqolada talabalarni innovatsion texnologiyalardan foydalanish bo‘icha bilim va ko‘nikmalarini oshirish hamda zamonaviy texnologiyalar asosida grafik tasavvurini yanada shakllantirish masalalari 3D studio MAX dasturida innovatsiyalarni o'qitishning nazariy jihatlari orqali ochib berilgan.

MAQSAD: kompyuter grafikasi bo‘yicha 3D studio MAX dasturi imkoniyatlarini o'qitishning nazariy va amaliy jihatlariga, innovatsiyalar masalalariga va arxitektura dizayni va modellashtirishning ilg'or xalqaro tajribasidan foydalangan holda ta’lim tizimiga va ishlab chiqarishga tadbiq qilish.

МАТЕРИАЛЛАР ВА МЕТОДЛАР: tadqiqot jarayonida suhbat, so'rovnoma, kuzatish kabi metodlaridan foydalanildi va olingan natijalarning ishonchlilik darajasi tahlil orqali tasdiqlandi.

MUHOKAMA VA NATIJALAR: yer yuzida 3D studio MAX dasturdan juda keng foydalanib kelinmoqda. Dastur o‘zining yangi versiyalarida imkoni bo‘lmagan murakkab amallarni ham bajarish yo‘llarini oson hamda yengil yo‘llar bilan ishlaydigan turli plagenlar va modullar ishlab chiqarmoda. **Autodesk** ishlab chiqaruvchisi o‘zining yangi dasturlar to‘plamini versiyalarda ishlab chiqarmoqda. Bularga misol tariqasida quydagilarni keltirib o‘tish mumkin.

• AutodeskInventor • Autodesk Maya • Autodesk Vault • Autodesk Fusion 360 • Autodesk Revit	• Autodesk Map 3d • Autodesk Simulation • Autodesk Alias • InfralWorks

Sohalarda foydalanuvchilar soni yil sayin ortib bormoqda. Mexanikaga oid detallar modellarini yaratishda, multfilmlar ishlashda katta imkoniyat eshigi hisoblanadi. Chizmachilik fanlarini o‘qitishda va talabalarga onsonroq yetkazib berishda dasturning imkoniyatlaridan foydalanish maqsadga muvofiq xisoblanadi. Talabalarning har tomonlama fazoviy tasavvurlarini shakllanishi va oldindan ko‘ra olish qobiliyatlari yanada yuksalishida dasturning ahamiyati kattadir.

XULOSA: kelgusi avlodlar qulay imkoniyatlardan foydalanib, tez va sifatli natijaga erisha olishlari uchun o‘z soxalariga oid bo‘lgan kompyuter dasturlarini yaxshi o‘zlashtira

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №7

olishlari zarur. Biz maqolada keltirib o‘tgan 3d studio MAX dasturi ham bo‘lg‘usi soxa mutaxassislari uchun muhandislik grafikasi bo‘yicha turli loyihalarni sifatli va samarali bajara olishlari, kelgusi avlodga yuqoridagi kabi pedagogik texnologiyalar asosida bilim berishlari natijasida ko‘proq va foydali natijaga erisha olishlari uchun kerakli omil bo‘lib xizmat qiladi**.**

Kalit so‘zlar: kompyuter grafikasi, Arxitektura dizayni, grafik texnologiya, grafik muxarrir, dasturiy ta’minot, vektorli grafika, rastrli grafika, animatsiya, loyiha, dizayn, Innoatsion ta’lim, diagramma, chizma.

Iqtibos uchun: Ismonov X.B. Chizmachilik darslarida arxitektura dizayni va modellashtirishni o‘rgatishda innovatsion ta’lim texnologiyalaridan foydalanib “3d max dasturini o‘qitish. // Inter education & global study. 2024. №7. B. 59–68.

ОБУЧЕНИЕ ПО ПРОГРАММЕ 3D MAX С ИСПОЛЬЗОВАНИЕМ ИННОВАЦИОННЫХ ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫХ ТЕХНОЛОГИЙ ПРИ ОБУЧЕНИИ АРХИТЕКТУРНОМУ ПРОЕКТИРОВАНИЮ И МОДЕЛИРОВАНИЮ В ЧЕРЧЕНИИ

© Х.Б. Исмонов[1]✉
[1]Андижанский государственный педагогический институт, Андижан, Узбекистан

Аннотация.

ВВЕДЕНИЕ: В данной статье вопросы совершенствования знаний и умений учащихся в использовании инновационных технологий и дальнейшего формирования их графического воображения на основе современных технологий раскрываются через теоретические аспекты обучения инновациям в программе 3D studio MAX.

ЦЕЛЬ: применение возможностей программы 3D studio MAX по компьютерной графике в системе образования и производстве с использованием теоретических и практических аспектов образования, вопросов инноваций и передового международного опыта архитектурного проектирования и моделирования.

МАТЕРИАЛЫ И МЕТОДЫ: В процессе исследования использовались методы интервью, анкетирования и наблюдения, а уровень достоверности полученных результатов подтверждался посредством анализа.

ОБСУЖДЕНИЕ И РЕЗУЛЬТАТЫ: Программа 3D studio MAX широко используется на земле. Программа выпускает различные плагины и модули, которые простыми и легкими способами выполняют сложные действия, невозможные в ее новых версиях. Разработчик Autodesk выпускает свой новый набор программ в версиях. Примеры этого следующие.

• AutodeskInventor • Autodesk Maya • Autodesk Vault • Autodesk Fusion 360 • Autodesk Revit	• Autodesk Map 3d • Autodesk Simulation • Autodesk Alias • InfralWorks

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №7

Число пользователей на местах увеличивается с каждым годом. При создании детальных моделей механики мультфильмы — отличный способ повысить производительность. Считается целесообразным использовать возможности программы при обучении рисованию и облегчении его обучения учащимся. Программа имеет большое значение в формировании всестороннего пространственного воображения учащихся и дальнейшем развитии их дальновидных способностей.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ: будущим поколениям необходимо уметь освоить компьютерные программы, относящиеся к их областям, чтобы использовать благоприятные возможности и добиться быстрого и качественного результата. Программа 3d studio MAX, о которой мы упомянули в статье, также предназначена для того, чтобы будущие специалисты в этой области могли качественно и эффективно выполнять различные проекты по инженерной графике и, как следствие, передавать знания следующему поколению. Используя вышеуказанные педагогические технологии, они могут достичь большего и полезного результата, что является необходимым фактором.

Ключевые слова: компьютерная графика, архитектурное проектирование, графические технологии, графический редактор, программное обеспечение, векторная графика, растровая графика, анимация, проект, дизайн, инновационное образование, диаграмма, рисование.

Для цитирования: Исмонов Х.Б. Обучение по программе 3d max с использованием инновационных образовательных технологий при обучении архитектурному проектированию и моделированию в черчении. // Inter education & global study. 2024. №7. С. 59–68.

TRAINING IN THE 3D MAX PROGRAM USING INNOVATIVE EDUCATIONAL TECHNOLOGIES IN TEACHING ARCHITECTURAL DESIGN AND MODELING IN DRAWINGS

© Khurshidbek B. Ismonov[1]✉
[1]Andijan state pedagogical institute, Andijan, Uzbekistan

Annotation.

INTRODUC TION: In this article, the issues of improving the knowledge and skills of students in the use of innovative technologies and the further formation of their graphic imagination based on modern technologies are revealed through the theoretical aspects of teaching innovation in the 3D studio MAX program.

AIM: application of the capabilities of the 3D studio MAX program in computer graphics in the education system and production using theoretical and practical aspects of education, innovation issues and international best practices in architectural design and modeling.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №7

MATERIALS AND METHODS: During the research, interview, questionnaire and observation methods were used, and the level of reliability of the results obtained was confirmed through analysis.

DISCUSSION AND RESULTS: The 3D studio MAX program is widely used on earth. The program releases various plugins and modules that, in simple and easy ways, perform complex actions that are impossible in its new versions. Developer Autodesk releases its new set of programs in versions. Examples of this are as follows.

• AutodeskInventor • Autodesk Maya • Autodesk Vault • Autodesk Fusion 360 • Autodesk Revit	• Autodesk Map 3d • Autodesk Simulation • Autodesk Alias • InfralWorks

The number of local users is increasing every year. When creating detailed mechanical models, cartoons are a great way to improve productivity. It is considered advisable to use the program's capabilities when teaching drawing and making it easier for students to learn. The program is of great importance in developing students' comprehensive spatial imagination and further developing their visionary abilities.

CONCLUSION: future generations need to be able to master computer programs related to their fields in order to take advantage of opportunities and achieve fast and high-quality results. The 3d studio MAX program, which we mentioned in the article, is also designed to enable future specialists in this field to efficiently and effectively carry out various engineering graphics projects and, as a result, pass on knowledge to the next generation. Using the above pedagogical technologies, they can achieve greater and more useful results, which is a necessary factor.

Key words: computer graphics, architectural design, graphic technologies, graphic editor, software, vector graphics, raster graphics, animation, project, design, innovative education, diagram, drawing.

For citation: Khurshidbek B. Ismonov. (2024) 'Training in the 3d max program using innovative educational technologies in teaching architectural design and modeling in drawings', Inter education & global study, (7), pp. 59–68. (In Uzbek).

Talabalarning fanlarni mustaqil ravishda izlanib o'rganish vazifasi hozirgi kunda asosiy va dolzarb masalalardan biridir. Shu sababli fanning nazariy asoslarini, mazmun mohiyatini va asosiy amaliy hamda laboratoriya texnikasini o'rganish uchun «Kompyuter grafikasi» fanini bilishi zarur. Shuning uchun ham bu fanni mustaqil o'rganishdan maqsad, grafik filterlar va dasturlar tarixi, grafik texnologiyalar bilan ishlash vositalari, grafik resurslari, grafik muxarrirlarning iktisodiy samaradorligi, grafik muxarrirlardan foydalanish, grafik jadval tuzish, rastrli va vektorli grafik muxarrirlar bilan ishlash kabi bilimlarni egallaydilar. Shu bilan birga talabalar zamonaviy grafika texnologiyalari, ularni texnik va dasturiy ta'minoti, ular tarkibiga kiruvchi kushimcha qurilmalarinichuqur o'rganadilar.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №7

Talabalar fanni o‘zlashtirish jarayonida 19 soat hajmda mustaqil ta’lim olishlari nazarda tutilgan. Ular tomonidan kurs ishlarini bajarish davomida mavzular tarkibida qatnashadigan zamonaviy rastrli va vektorli grafika dasturlar (masalan,grafik muharrirlar AutoCAD, 3DS MAX kabi dasturlarda ishlay olishlari kerak.

Ushbu maqola talabalarga «Kompyuter grafikasi» fanlarini mustaqil ravishda yanada chuqurroq o‘zlashtirish uchun yo‘llanma berish vazifasini o‘taydi. Amaliy mashg‘ulotlariga oid tajribalarni bajarib ko‘rishda uslubiy jihatdan yordam beradi va rastrli va vektorli grafik dasturlarida ishlashni chuqur o‘rganishga, talabalarning nazariy bilimlarini amaliy jihatdan mustahkamlashga yordam beradi.

Autodesk 3ds Max dasturi uch o‘lchovli animatsion dastur bo‘lib, u turli xil grafik, badiiy ijodiy ishlar va animatsion roliklar ishlash imkonini beruvchi dastur hisoblanadi. Ijodkorlar, texnika va filmlar ishlab chiqaruvchilar uchun juda ham katta imkoniyatlar olami hisoblanadi. Dastur 2023 yilda o‘zining 24 versiyasini yakuniy (Autodesk 3ds Max 2024) ishlab chiqardi. Dastur Windows va Windows NT operatsion tizimlarda (64 bit razryad) ishlaydi.

Dastur tarixi 3D Studio DOS nom bilan1990 yilda ish faoliyatini boshlagan. Dastur tizimi bilan Yost Group guruhi, dasturchi Gari Yostom shug‘ullanib kelgan. (1990-1994) yillar davomida dastur 3D Studio DOS nomi bilan yuritilgan bo‘lsa, u (1996-1999) yillardaWindows NT uchun qayta ishlanib, 3D Studio MAX deb yuritildi.(2000-2004) yillar davomida dastur Discreet 3dsmaxnomi bilanfaoliyatni yurgizib keldi.2005 yildan boshlab esa dastur Autodesk 3ds MAX nomi bilan Autodesk 3ds MAX 2016 versiyasiga qadar ishlab kelmoqda[1].

Versiyalar ro‘yxati

Versiya	Platformasi	Nomi	Ishlab chiqarilgan yili
3D Studio	MS-DOS (x16)	THUD	1990
3D Studio 2	MS-DOS (x16)		1992
3D Studio 3	MS-DOS (x16)		1993
3D Studio 4	MS-DOS (x16)		1994
3D Studio MAX 1.0	Windows (x32)	Jaguar	1996
3D Studio MAX R2	Windows (x32)	Athena	1997
3D Studio MAX R3	Windows (x32)	Shiva	1999
Discreet 3dsmax 4	Windows (x32)	Magma	2000
Discreet 3dsmax 5	Windows (x32)	Luna	2002
Discreet 3dsmax 6	Windows (x32)	Granite	2003
Discreet 3dsmax 7	Windows (x32)	Catalyst	2004

[1] Хворостов, Д. А. 3D Studio Max + VRay. Проектирование дизайна среды. Учебное пособие Д.А. Хворостов. - Москва: 2015

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №7

Autodesk 3ds Max 8	Windows (x32)	Vesper	2005
Autodesk 3ds Max 9	Windows (x32/x64)	Makalu	2006
Autodesk 3ds Max 2008	Windows (x32/x64)	Gouda	2007
Autodesk 3ds Max 2009	Windows (x32/x64)	Johnson	2008
Autodesk 3ds Max 2010	Windows (x32/x64)	Renoir	2009
Autodesk 3ds Max 2011	Windows (x32/x64)	Zelda	2010
Autodesk 3ds Max 2012	Windows (x32/x64)	Excalibur Rampage	2011
Autodesk 3ds Max 2013	Windows (x32/x64)	Zelda	2012
Autodesk 3ds Max 2014	Windows (x64)	Tekken	2013
Autodesk 3ds Max 2015	Windows (x64)	Elwood	2014
Autodesk 3ds Max 2016	Windows (x64)	Phoenix	2015
Autodesk 3ds Max 2017	Windows (x64)	Phoenix	2016
Va hokazo xozirgi kunga qadar yangilanib kelmoqda			
Autodesk 3ds Max 2024	Windows (x64)		2023

Arxitektura va dizayn sohalarida dastur muhim o‘rin tutadi. Dastur boshqa dasturlar bilan keng ma’lumot almashuvi imkoniyatiga ega. Amaliy loyihalarni bajarishda dastur asosiy vazifalarni bajaradi. Bu loyihalovchi mutaxasisni vizual tasavvur olamini kengaytirib uning kamchilik hamda yutuqlarini aniq ko‘rish imkonini beradi. Loyihalarni amalga oshirishda yurtimizda loyiha institutlari, kichik korxonalar, badiiy dekorativ ijodiy ishlarni amalga oshiradigan kichik firmalar ishlab kelmoqda. Loyihalarni iste’molchilarga real foto ko‘rinishda taqdim qilish ish sifatini samarasini oshiradi. Sifatli tasvirlarni amalga oshirish uchun Autodesk 3ds Max dasturiga qo‘shimcha plagenlar ishlab chiqilgan.

V-Ray-plageni asosiy vizual ko‘rinishlarni hosil qilib beradi. Yuqori sifatli fotoreal ko‘rinishlarni tasvirlash uchun Autodesk 3ds Maxdasturiga moslab ishlab chiqarilgan. Chaos Group ishlab chiqaruvchisi tomonidan ishlab chiqarilgan ushbu plagen dasturning vizual ko‘rinishlarni sozlamasiga o‘rnatiladi. Rassom, arxitektor professionallar uchun yuqori sozlamalarga ega. Bunga o‘xshash plagen ishlab chiqaruvchilari bizga turli plagenlar taqdim etishda davom etmoqdalar.

Plaginlar ro‘yxati

RenderMan	FinalRender	Brazil R/S
Fryrender	Indigo Renderer	Maxwell Render
LuxRender	Kerkythea	Arion Render
BIGrender	Sunflow	Krakatoa

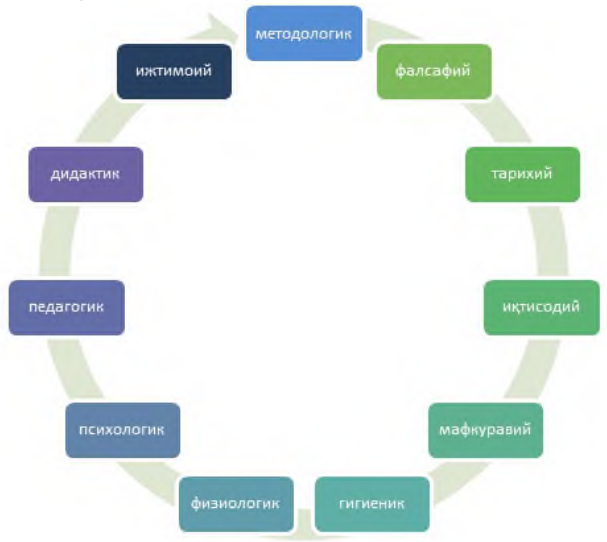
Axborotlarga yangicha ko‘rinish berish, ularni yaratish va tahlil qilish bugungi kunning eng dolzarb masalalaridan biridir. Kompyuter grafikasi ham hayotimizning barcha jabhalariga kirib keldi va turli sohalarning ajralmas bo‘lagi bo‘lib qoldi, hamda hozirgi kunda aniq bir soha sifatida o‘rganilib kelinmoqda. Bu sohadagi izlanishlar jadallik bilan rivojlanib ko‘plab ijobiy natijalarga erisxilmoqda. Axborot texnologiyalar asrida yashar ekanmiz foydalanuvchiga yangidan-yangi imkoniyatlar yaratish, axborotlarga ishlov berishni

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №7

chunonchi yaratishning yanada osonlashtirish, ularni sifatini oshirish bizning oldimizda turgan masallardan biridir.

Uch o‘lchamli grafika kompyuter grafikasining asosiy bo‘g‘ini sifatida namoyon bo‘ladi. Turli xil animatsion tasvirlar, reklama roliklari, kino olami, arxitektura va dizayn sohalarini kompyuter grafikasisiz tasavvur qilish qiyin [6]. Ushbu sohalarning barchasida uch o‘lchovli grafikadan foydalaniladi. Juda murakkab ko‘rinishdagi animatsion tasvirlarni yaratishda ayniqsa 3dsmax dasturiy ta’minotidan foydalanish qo‘l keladi. Uch o‘lchamli obektlarni deyarli barchasini ushbu dasturdan foydalanib yaratish mumkin. Dastur imkoniyatlaridan kelib chiqib shuni aytish mumkinki, real dunyo hodisalarini kompyuterda mujassamlashtirib yangi ko‘rinishdagi obekt va hodisalarni yaratishimiz mumkin. Biz ushbu dasturning imkoniyatlarini yanada oshirishni o‘zimizni oldimizga maqsad qilib qo‘ydik.

Ma’lumki 3dsmax dasturida ishlovchilar yoki dastur foydalanuvchilari biror loyiha yaratishda obektlarni aniqliligiga, o‘lchamlariga ko‘pincha e’tibor berishmaydi. Bu esa o‘z navbatida loyihani yoki obektni tasvirlashda noaniqliklarga olib keladi. Sifati yaxshi bo‘lmaydi. 3 ds Max dasturidan faqatgina dasturchilar emas balki oddiy operatorlar ham foydalanishadi. Turli xil grafik obektlarni matematik formulalar asosida yaratish uning aniqliligini, sifatini yanada oshiradi. Kerakli tasvirlarni shunchaki “qo‘l” bilan emas aniq aksioma va teoremalar asosida yaratish kompyuter grafikasining asosiy maqsadlaridan biridir.

1-chizma.

XX asrning oxiri XXI asrning boshlarida «Yapon mo‘jizasi», «Koreys mo‘jizasi», «Singapur mo‘jizasi» deya atalgan, keyingi paytlarda esa «Xitoy mo‘jizasi» deb nom olgan va inqirozsiz rivojlanishning yuqori darajasini namoyon qilib, jahon bozoridagi mavqeini tobora mustahkamlab borayotgan mamlakatlardagi ta’lim tizimida qo‘llanilayotgan pedagogik texnologiyalar e’tiborni o‘ziga jalb qiladi. Bu mamlakatlarda masalaga yangicha pedagogik yondashuv natijasida saboq oluvchilar tomonidan materiallarni o‘zlashtirish samaradorligi 90-95 foizga yetgani bor haqiqat (1-chizma). Bunday muvaffaqiyatning garovi ta’lim tizimida asrlar davomida shakllangan an’ana va rusumlarning taraqqiyot talablari bilan uyg‘unlashtirilishi va o‘qitish tizimida yangi pedagogik texnologiyalarni qo‘llash samaradorligiga erishilganligida, desak xato bo‘lmaydi.

Innovatsion ta’lim texnologiyalarining nazariy asoslari tarkibi. Innoatsion ta’lim texnologiyalari juda ko‘p bo‘lib quyida ularning ayrimlariga to‘xtalib o‘tdik.

Erkin yozish. Talabalarga besh daqiqa ichida “3ds studio max dasturida modellashtirish” mavzusi bo‘yicha o‘z xayollariga kelgan barcha narsalarni to‘xtamasdan

CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №7

yozishni taklif qilish mumkin. Besh daqiqa tugaganida (eslatma, besh daqiqa tugadi deb e'lon qiling va ishni tugallash uchun yana bir daqiqa vaqt bering, zero qiziqarli fikrlar odatda tang vaziyatlarda tug'iladi) ularga o'z yozganlarini sheriklariga o'qib berishini taklif etish mumkin.

Mazkur bosqichda o'qituvchining ixtiyorida ko'p imkoniyatlar bo'ladi. Masalan, juftliklarga o'z fikrlarini butun guruh bilan o'rtoqlashishni taklif etish va guruhiy-aqliy hujum vaziyatini yaratish mumkin[2].

«Qanday?» diagrammasi. Ko'pgina hollarda muammoni yechishda "nima qilish kerak"ligi to'g'risida o'ylanib qolmasligingiz kerak. Asosan muammo, uni yechishda "buni qanday qilish kerak?", "qanday"asosiy savollar yuzaga kelishidan iborat bo'ladi.

"Qanday" savollarining izchil berilishi quyidagilar imkonini beradi: muammoni yechish nafaqat bor imkoniyatlarni, balki ularni amalga oshirish yo'llarini ham tadqiq qilish; quyidan yuqoriga bosqichma-bosqich bo'ysunadigan g'oyalar tuzilmasini aniqlaydilar.

Diagramma strategik darajadagi savollar bilan ishlashni boshlaydi: muammoni yechishning pastki darajasi birinchi galdagi harakatlarning ro'yxatiga mos keladi. barcha g'oyalarni o'ylab o'tirmasdan, baholamasdan va taqqoslamasdan tezlikda yozish kerak; diagramma hech qachon tugallangan bo'lmaydi: unga yangi g'oyalarni kiritish mumkin; agarda chizmada savol uning "shoxlarida" bir necha bor qaytarilsa, unda u biror muhimlikni anglatadi. u muammoni yechishning asosiysi bo'lishi mumkin; yangi g'oyalarni grafik ko'rinishda: daraxt yoki kaskad ko'rinishidami, yuqoridan pastgami yoki chapdan o'ngda qayd qilinishini o'zingiz hal etasiz; agarda siz o'zingizga to'g'ri savollar bersangiz va uning rivojlanish yo'nalishini namoyon bo'lishida ishonchni saqlasangiz, diagramma, siz har qanday muammoni amaliy jihatdan yechimini topishingizni kafolatlaydi. Ta'lim jarayonining mohiyatini o'zaro bog'langan uchta – o'qitish, tarbiyalash va rivojlantirish kabi omillar tashkil etadi. Bunda albatta tanqidiy fikrlashni rivojlantirishga katta e'tibor berish kerak. Talabalarda tanqidiy fikrlashni rivojlantirish uchun quyidagi strategiyalardan foydalanish talab etiladi (1- jadval).

1- jadval. Tanqidiy fikrlashni rivojlantirish strategiyalari

Da'vat bosqichida qo'llaniladigan strategiyalar	Anglash bosqichida qo'llaniladigan strategiyalar	Fikrlash bosqichida qo'llanidigan strategiyalar
Erkin yozish. Klaster. Aqliy hujum. B-B-B chizmasi. Chalkashtirilgan mantiqiy zanjirlar ketma-ketligi. Semantik xususiyatlar tahlili.	Semantik xususiyatlar tahlili. B-B-B chizmasi. O'qitish bo'yicha qo'llanma. Bir-biriga o'rgatish. Bir-biridan so'rash. Ikki qismli kundaliklar.	Eng asosiy tushunchalar, takrorlash. T-chizma. Konseptual jadval. Venn diagrammasi. Nilufar guli. Besh minutlik esse. O'n minutlik esse.

[2] Abduqodirov A.A. v/b "O'quv jarayonida kompyuter texnologiyalarini qo'llash va uning muammolari". -T.: "Ta'lim va tarbiya". 2000-yil, 1-2-sonlar.T.X.Xolmatov, N.I.Tayloqov, U.A.Nazarov: Informatika va hisoblash texnikasi.

CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №7

Amaliy yo‘naltirilgan, ko‘nikma va malakalarni mustahkamlovchi uslublar o‘z xususiyatlariga ko‘ra innovatsion hisoblanadi. Ularga: tashkiliy-faoliyatli o‘yinlar (TFO‘), ishchan va rolli o‘yinlar, personallarning muloqoti, ijodiy ishlar, psixotexnika, roli trening, “Case-study” va boshqalar kiradi. “Case-study” – aniq iqtisodiy va ijtimoiy vaziyatlarning tavsifidan foydalangan holda o‘qituvchilarda aniq ko‘nikmalarni shakllantirish texnikasidir.

Zamonaviy rivojlanish sharoitida faoliyat ko‘rsatayotgan yoshlar mustaqil fikrlaydigan, muammoli vaziyatlarda mustaqil qarorlar qabul qila oladigan bunday vaziyatlarni to‘g‘ri baholab, ulardan chiqib keta oladigan, sifatlarga ega bo‘lishlari zarur. Yoshlarda ana shunday sifatlarni o‘quv-tarbiya jarayonida pedagogik vaziyatli masalalarni yechishga qaratilgan – keyslardan foydalanilgan mashg‘ulotlarda shakllantirish va rivojlantirish mumkin.

Xulosa sifatida shuni aytish mumkinki, dars mashg‘ulotlarini olib borishda talabalar chizma geometriya va kompyuter grafikasi fanini samarali o‘zlashtirishi uchun amaliy ko‘nikamalari ustida ko‘proq ishlashlari mumkin bo‘ladi. CAD, CAM, BIM tizimida ishlayigan dasturlarni mukammal o‘zlashtirishlari uchun zamonaviy kompyuter grafikasi dasturlari bilan yaqindan tanishib, bu dasturdan keng foydalanish talab etiladi. Odatda dasturlarning funksiyalari bir-biriga yaqin qilib ishlangan bo‘lib, ikki va uch o‘lchamlarda ishlashda katta murakkablik tug‘dirmaydi. Talabalar loyihalarni amalga oshirishlari uchun e’tibor qaratadigan jihatlari, erkin fikrlashlari, g‘oyalarning zamonaviyligi bu dasturlardan to‘siqlarsiz bemalol foydalangandagina natija beradi.

Bunda albatta zamonaviy ta’lim texnologiyalarni mashg‘ulotlarda keng qo‘llash, samarali xorij tajribasiga tayanish katta yutuqlarga olib keladi. Mustaqil fikrlash va uni amalga oshirishni talabalarda shakllantirish bilan birgalikda o‘z ustida ishlashni talab etadi. Ochiq ma’ruzalarni tashkil etish, amaliy ko‘nikmalarni rivojlantirishda xorij tajribasiga tayanib rejalari asosda dars mashg‘ulotlarini olib borish kerak.

Xulosa o‘rnida shuni aytib o‘tish kerakki, xozirgi kunda texnika va texnologiyalar jadal suratda rivojlanib bormoqda. Kelgusi avlodlar qulay imkoniyatlardan foydalanib, tez va sifatli natijaga erisha olishlari uchun o‘z soxalariga oid bo‘lgan kompyuter dasturlarini yaxshi o‘zlashtira olishlari zarur. Biz maqolada keltirib o‘tgan 3d studio MAX dasturi ham bo‘lg‘usi soxa mutaxassislari uchun muhandislik grafikasi bo‘yicha turli loyihalarni sifatli va samarali bajara olishlari, kelgusi avlodga yuqoridagi kabi pedagogik texnologiyalar asosida bilim berishlari natijasida ko‘proq va foydali natijaga erisha olishlari uchun kerakli omil bo‘lib xizmat qiladi.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №7

ADABIYOTLAR RO‘YXATI | СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ | REFERENCES

1. Mirziyoyev Sh.M. Buyuk kelajagimizni mard va olijanob xalqimiz bilan birga quramiz. -T., “O‘zbekiston”. 2016y.
2. Abduqodirov A.A. v/b “O‘quv jarayonida kompyuter texnologiyalarini qo‘llash va uning muammolari”. -T.: “Ta’lim va tarbiya”. 2000-yil, 1-2-sonlar.T.X.Xolmatov, N.I.Tayloqov, U.A.Nazarov: Informatika va hisoblash texnikasi.
3. Хворостов, Д. А. 3D Studio Max + VRay. Проектирование дизайна среды. Учебное пособие Д. А. Хворостов. - Москва: 2015.
4. Muraxovskiy V .I. Kompyuter grafikasi M ДСТ-ПССССКД, 2002 г.
5. Осипа, Дж. 3D-моделирование и анимация лица. Методики для профессионалов / Дж. Осипа. - М.: Диалектика, 2008.
6. Maxmudov A. O. USE OF FINE ART AND APPLIED ART EXAMPLES IN THE NATIONAL ARCHITECTURE //International Bulletin of Medical Sciences and Clinical Research. – 2022. – Т. 2. – №. 11. – С. 37-46.
7. Maksmudov, A. 2024. Визуальные инструкции и, тем самым, дальнейшее формирование пространственного воображения учащихся. Международный журнал по интегрированному образованию. 7, 2 (февраль 2024 г.), 100-103.
8. O. Maxmudov, M. T. Numonova. (2023). ЛАНДШАФТНЫЕ ОБЪЕКТЫ В ПРОЦЕССЕ РИСОВАНИЯ. Academia Science Repository, 4(5), 906-912. Извлечено из https://academiascience.com/index.php/repo/article/view/587

MUALLIF HAQIDA MA’LUMOT [ИНФОРМАЦИЯ ОБ АВТОРЕ] [AUTHORS INFO]

✉**Ismonov Xurshidbek Baxtiyorovich** “Ijtimoiy gumunitar fanlar va san’at” fakulteti, “Tasviriy san’at va musiqa ta’limi” kafedrasi dotsenti v/b., [**Исмонов Хуршидбек Бахтиёрович** доцент и/о, факультет «Социально-гуманитарные науки и искусство», кафедры «Изобразительное искусство и музыкальное образование».], [**Ismonov Khurshidbek Bakhtiyorovich**, faculty of social sciences, humanities and arts, teacher of the department of fine arts and music education.]; manzil: O‘zbekiston, Andijon shaxar Izboskan tumani Olmazor ko'chasi 2-uy [адрес: Узбекистан, город Андижан Избасканский район улица Олмазор дом 2], [address: Uzbekistan, Andijan city Izboskan district Olmazor street 2]

Ilmiy-nazariy va metodik jurnal
Научно-теоретический и методический журнал
Scientific theoretical and methodical journal
INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №7

Original paper

ABU NASR FOROBIY ILMIY MEROSIDA MUSIQA TA'LIMI

© X.S. Xaydarov[1]✉

[1]Yunus Rajabiy nomidagi O'zbek milliy musiqa san'ati instituti, Toshkeht, O'zbekiston

Annotatsiya

KIRISH: musiqa ta'limi ko'plab mamlakatlar qatori Respublikamiz uchun muhim sohalardan biridir. Ta'limning ushbu yo'nalishi ko'p asrlik rivojlanish mezonlariga bog'liq holda bugungi kunga qadar yetib kelgan. Ushbu maqolada musiqa ta'limiga o'z hissasini qo'shgan o'rta asr Sharq allomalaridan biri Abu Nasr Forobiyning sohaga oid qarashlari uning "Kitabul-musiqa al-kabir" ("Katta musiqa kitobi") risolasi misolida ko'rib chiqiladi.

MAQSAD: ushbu maqolaning maqsadi – o'rta asr Sharq allomalarining musiqa ta'limi borasida olib borgan izlanishlari hamda yozib qoldirgan risolalaridagi ta'limga oid jihatlarini yoritish. Xususan, Abu Nasr Muhammad ibn Muhammad ibn Uzlug' ibn Tarxon al – Forobiyning ilmiy tadqiqotlarida yosh avlodni tarbiyalash va o'qitish masalalariga qaratgan e'tibori, ayniqsa musiqani o'zlashtirish va o'rgatishda uning ta'limi muhim ekanligini asarlari orqali ham keltirib o'tganligini yoritish. Musiqa cholg'ulari, musiqaning Sharqona nazariyasi haqida qimmatli manbalar qoldirganligi to'g'risidagi ma'lumotlar bilan ta'minlashdir.

MUHOKAZA VA NATIJALAR: O'zbekiston hududida ushbu davrda yashab ijod qilgan olimlar o'z tadqiqotlarining alohida maxsus qismlarini musiqaga bag'ishlaydilar. Forobiyning izlanishlari orqali o'rta asrlar musiqasi, umuman ta'lim jarayonlariga Yevropa ta'limi, xususan Pifagorning ta'sirini sezish mumkin. Bu esa Sharq va G'arb allomalarining bir-biridan ilhomlanganligini anglatadi. Forobiy musiqa bilan she'riyatni aloqadorligi xususida ijobiy fikrlarni yuritadi. Ushbu fikrlardan shu narsa ayon bo'ladiki, xonandalik va bastakorlik san'atini o'zlashtirish, uni anglashda bu ma'lumotlar qimmatli manbaga aylanadi. Ayniqsa bastakorlikda bu tushunchalar yanada ahamiyati oshiradi.

XULOSA: Forobiy va uning ijodi musiqa ta'limi sohasida muhim ahamiyatga egadir. Musiqa tarixi va ta'limidagi yetuk asarlardan biri hisoblangan "Kitabul-musiqa al-kabir" risolasi esa musiqaning amaliy, tahliliy jihatlarini yoritish bilan birga, ko'p asrlar davomida yetuk musiqachini tarbiyalash va uni kamol toptirish uchun xizmat qilib kelmoqda. Forobiyning faoliyati butun jahon ilm-fani taraqqiyoti uchun xizmat qiluvchi muhim omil hisoblanadi. Uning ijodi Sharqda musiqa ta'limining yangicha yo'nalish uslublari yuzaga kelishini ta'minlaydi.

Kalit so'zlar: musiqa, ta'lim, ustoz, shogird, Sharq, nota, risola, bastakor, ritm.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №7

Iqtibos uchun: Xaydarov X.S. Abu Nasr Forobiy ilmiy merosida musiqa ta'limi. // Inter education & global study. 2024. №7. B.69–75.

МУЗЫКАЛЬНОЕ ОБРАЗОВАНИЕ В НАУЧНОМ НАСЛЕДИИ АБУ НАСРА ФАРАБИ

© Х.С. Хайдаров[1]✉
[1]Институт им. Юнуса Раджаби узбекского национального музыкального искусства, Ташкент, Узбекистан

Аннотация

ВВЕДЕНИЕ: музыкальное образование наряду со многими странами является одной из важных сфер для нашей республики. Это направление образования дошло до наших дней в зависимости от многовековых критериев развития. В данной статье рассматриваются взгляды одного из средневековых ученых Востока Абу Насра Фараби, внесшего вклад в музыкальное образование, на примере его трактата "Китабул-мусиқа ал-кабир" ("Большая музыкальная книга").

ЦЕЛЬ: целью данной статьи является освещение исследований средневековых ученых Востока в области музыкального образования и аспектов образования в написанных ими трактатах. В частности, Абу Наср Мухаммад ибн Мухаммад ибн Узлуг ибн Тархан аль-Фараби в своих научных исследованиях уделял внимание вопросам воспитания и обучения молодого поколения, особенно в освоении и обучении музыке. Предоставление сведений о музыкальных инструментах, оставивших ценные источники по восточной теории музыки.

ОБСУЖДЕНИЕ И РЕЗУЛЬТАТЫ: ученые, жившие и творившие на территории Узбекистана в этот период, посвящают музыке отдельные специальные части своих исследований. Посредством исследований Фараби можно почувствовать влияние европейского образования, в частности Пифагора, на средневековую музыку, образовательные процессы в целом. Это означает, что ученые Востока и Запада были вдохновлены друг на друга. Фараби высказывает положительные мысли о связи музыки и поэзии. Из этих мыслей становится ясно, что эта информация становится ценным источником для овладения и понимания певческого и бастакорского искусства. Особенно в композиции эти понятия повышают свою значимость.

ВЫВОД: Фараби и его творчество имеют важное значение в области музыкального образования. Трактат "Китабул-мусика аль-кабир," считающийся одним из ведущих произведений в истории и образовании музыки, наряду с освещением практических и аналитических аспектов музыки, на протяжении многих веков служит для воспитания и совершенствования зрелого музыканта. Деятельность Фараби является важным фактором, служащим развитию мировой науки. Его творчество обеспечило появление новых направлений музыкального образования на Востоке.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №7

Ключевые слова: музыка, образование, учитель, ученик, Восток, нота, трактат, бастакор, ритм.

Для цитирования: Хайдаров Х.С. Музыкальное образование в научном наследии Абу Насра Фараби. // Inter education & global study. 2024. №7. С. 69–75.

MUSIC EDUCATION IN THE SCIENTIFIC HERITAGE OF ABU NASR AL-FARABI

© Xumoyun S. Xaydarov[1]✉
[1]Yunus Rajabi Institute Uzbek national music art, Tashkent, Uzbekistan

Annotation

INTRODUCTION: music education, along with many other countries, is one of the most important areas for our republic. This direction of education has survived to our day depending on the centuries-old criteria of development. This article examines the views of one of the medieval scholars of the East, Abu Nasr al-Farabi, who contributed to musical education, using his treatise “Kitab al-musiqa al-kabir” (“The Great Book of Music”).

AIM: the purpose of this article is to illuminate the research of medieval Eastern scholars in the field of music education and the aspects of education in their treatises. In particular, Abu Nasr Muhammad ibn Muhammad ibn Uzlug ibn Tarkhan al-Farabi, in his scientific research, paid attention to the issues of raising and educating the younger generation, especially in mastering and teaching music. Providing information about musical instruments that have left valuable sources on Eastern music theory.

DISCUSSION AND RESULTS: Scholars who lived and worked in the territory of Uzbekistan during this period devoted separate special parts of their research to music. Through Farabī's research, one can feel the influence of European education, particularly Pythagoras, on medieval music and educational processes as a whole. This means that Eastern and Western scholars were inspired by each other. Forobi expresses positive thoughts about the connection between music and poetry. From these thoughts it becomes clear that this information becomes a valuable source for mastering and understanding the art of singing and composing. Especially in composition, these concepts increase their significance.

CONCLUSION: Forobi and his work are of great importance in the field of music education. The treatise "Kitab al-musiq al-kabir," considered one of the leading works in the history and education of music, along with its practical and analytical aspects, has for centuries served to educate and perfect a mature musician. Forobi's work is an important factor in the development of world science. His work ensured the emergence of new directions of musical education in the East.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №7

Key words: music, education, teacher, student, East, note, treatise, composer, rhythm.

For citation: Xumoyun S. Xaydarov. (2024) 'Music education in the scientific heritage of Abu Nasr Al-Farabi', Inter education & global study, (7), pp. 69–75. (In Uzbek).

Musiqa tarixini o‘rganish davrlar kesimida olib qaralganda Sharq “Uyg‘onish davri” X-XI asrlarga to‘g‘ri keladi deb xulosa qilish mumkin. Ko‘p asrlik rivojlanish davri mobaynida O‘zbekiston hududida ta’limning shakllanishi va taraqqiy etishi ko‘pgina ichki va tashqi muammolar ta’sirida bo‘lgan. Musiqaning ilm sifatida targ‘ib etilishiga ta’limning turli ko‘rinishlari ta’sir etgan bo‘lsa, ijrochilik masalasida “Ustoz-shogird”[1] an’analari eng muhim omil sifatida gavdalandi.

“Ustoz-shogird” an’anasining ta’lim jarayoni asosan tinglash-takrorlash orqali amalga oshiriladi. “Nota yozuvining Sharqda ancha kech shakllanganligi musiqaning og‘zaki ustozona yo‘lini vujudga kelishida omil bo‘lgan”[2]. Bu esa Sharq mamlakatlarida “Ustoz-shogird” an’anasining yanada jadallashuvini yuzaga keltiradi.

Musiqa ta’limi har doim bir maqsad, ya’ni musiqani zamonasi va kelajak avlod uchun asrab avaylashga bo‘lgan intilishlarning mujassamligi yo‘lida xizmat qilgan. Ilm uni tadqiq etsa, ta’lim shu asosda rivojlanish bosqichida o‘quvchilarni tarbiyalashni o‘z oldiga maqsad qilgan. Boshqa sohalar kabi musiqa ta’limi ham har jabhada o‘z yo‘nalishi bo‘yicha rivojlanish bosqichlarini bosib o‘tdi.

“IX asrdan boshlab, O‘rta Osiyo va umuman, O‘rta va Yaqin Sharqda ijtimoiy va aniq fanlarning rivojlanishi bilan bir qatorda, musiqa ta’limi ham keng taraqqiy qila boshladi. Musiqa ta’limining shakllanish va rivojlanish jarayoni buyuk donishmandlar Abu Nasr Forobiy, Abu Ali ibn Sino hamda ularning izdoshlari Safiuddin Urmaviy, Abdulqodir Marog‘iy va boshqa o‘nlab ajoyib musiqashunoslarning nomi bilan bog‘liqdir”[3]. Musiqa madaniyatimiz tarixida ushbu davrlarda yozilgan risola, qo‘lyozma, ma’lum asarlar tarkibida keladigan musiqaga oid bo‘limlarning o‘rni beqiyosdir. Aynan shu manbalar orqali o‘qitish tushunchalari keng quloch yozgan.

IX-X asrlarda yashab ijod etgan, qomusiy olim Abu Nasr Muhammad ibn Muhammad ibn Uzlug‘ ibn Tarxon al – **Forobiy** (873-950) zamonasining ko‘plab sohalariga, xususan falsafa, matematika va boshqa fanlarga aloqador bo‘lgan ilmiy asarlar yozgan, hamda zamonasining yetakchi olimlaridan biri bo‘lgan. Forobiy o‘z faoliyati davomida musiqa ta’limiga katta e’tibor qaratgan. Bu haqda musiqashunos olim I.Rajabov quyidagi fikrlarni keltirib o‘tadi: “Abu Nasr Forobiy o‘zining musiqaga bag‘ishlagan risolalarida Sharq musiqa nazariyasini asoslab berdi. Uning musiqa asarlari “Kitabul musiqiy al-kabir” (“Musiqaga doir katta kitob”), “Kalam fil-musiqa” (“Musiqa haqida so‘z”), “Kitabul musiqa” (“Musiqa kitobi”), “Kitabun fi-ixsa’ il-ulum” (“Fanlar tasnifiga doir kitob”)ning musiqaga bag‘ishlangan qismi,

[1] Qarang: S.Begmatov. Hofizlik san’at: Ustoz – shogird an’anasi. Musiqiy ta’lim tizimini qayta islox qilish jarayoni. Halqaro ilmiy-amaliy konferensiya materiallari. T.2009-y. 36-bet

[2] M.Abrorova. “Musiqa ta’limida g‘arb va sharq an’analarining uyg‘unligi” maqolasi. //Musiqiy ta’lim tizimini qayta isloh qilish jarayoni mavzuidagi birinchi xalqaro ilmiy-amaliy konferensiya materiallari// T.2009-y.

[3] Matyoqubov O. Og‘zaki an’anadagi professional muzika asoslariga kirish. T. 1983-y. 7-bet.

CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №7

“Kitabun fi — ixsa’il-iyqo‘” (“Musiqa ritmlari — iyqo‘ tasnifi haqida kitob”) va boshqalardir”[4]. Faoliyati asosan ilmiy tadqiqotlarga bag‘ishlangan alloma o‘z o‘rnida yosh avlodni tarbiyalash va o‘qitish masalalariga ham alohida e’tibor qaratgan. Ayniqsa musiqani o‘zlashtirish va o‘rgatishda uning ta’limi muhim ekanligini asarlari orqali ham keltirib o‘tgan. Shu bilan bir qatorda musiqa ta’limi rivojiga ulkan hissa qo‘shgan. Avvalo o‘zi musiqa cholg‘ulari ustasi sifatida ijrochilik masalalarida (Forobiy tomonidan ijod va ijro ma’lumotlari saqlanib qolmagan), risolalar orqali musiqaning Sharqona nazariyasi haqida ko‘plab ma’lumotlar qoldirgan.

Forobiyning musiqiy nazariy ishlari va ular asosida yozilgan asarlari alloma davrigacha yozilgan asarlardan ma’lum darajada ustun bo‘lgan. U musiqa nazariyasida tovushlarning paydo bo‘lishi va ular borasida nazariy — ilmiy bog‘lamalar bilan ta’rif bergan. Alloma Sharq musiqasining ritmik asosini dalillar bilan sharhlab bergan. Forobiy haqida so‘z yuritar ekan I.Rajabov, u kishini “...ajoyib musiqachi va musiqa nazariyachisi ham edi”[5] deya ta’kidlaydi.

Forobiyning ta’lim atrofida olib borgan ishlari, bunda amalga oshirgan ayrim faoliyati haqida ko‘plab fikrlarni keltirish mumkin. Ayniqsa, qadimiy yunon ilm-fanini Sharq ilm-fani bilan bog‘lagan holda uning ta’limga yo‘nalishida katta hissa qo‘shdi. Shu o‘rinda o‘rta asrlarda ham g‘arbda mavjud bo‘lgan ilmiy, ta’limiy islohotlarning Sharq davlatlari hududiga kirib kelishini tahlillar orqali ko‘rish mumkin. Forobiy g‘arb olimlaridan bo‘lgan Aristotelning asarlarini ta’lim jarayonlariga yo‘naltirish hamda, G‘arbda mavjud bo‘lgan tadqiqotlarni asl mohiyatini anglashda zamonasining ilm talabidagi qatlamiga taqdim etgan.

Forobiy nafaqat Aristotelning asarlari sharhlovchisi sifatida, balki Pifagorning musiqiy qarashlarini ham o‘z tushunchalari orqali zamonasining ilm ahliga tortiq etgan.

Ma’lumki, O‘zbekiston hududida ushbu davrda yashab ijod qilgan olimlar o‘z tadqiqotlarining alohida maxsus qismlarini musiqaga bag‘ishlaydilar. Forobiyning izlanishlari orqali o‘rta asrlar musiqasi, umuman ta’lim jarayonlariga Yevropa ta’limi, xususan Pifagorning ta’sirini sezish mumkin. Forobiy zamondoshlari ijodiga “musiqani tadqiq etishida Pifagor va uning matematika uslubi ma’lum darajada ta’sir ko‘rsatdi. Musiqa asosini she’r tuzilishi asosi bilan bog‘lab tushunilgan. Masalan: Forobiy musiqa bilan poeziya chuqur bog‘langan, musiqa she’rdagi vaznlar nisbati bilan ham mustahkam aloqada; ritm esa poeziya bilan musiqani birlashtiruvchi boshlanmadir deb bilgan”[6]. Ushbu fikrlardan shu narsa ayon bo‘ladiki, xonandalik va bastakorlik san’atini o‘zlashtirish, uni anglashda bu ma’lumotlar qimmatli manbaga aylanadi. Ayniqsa bastakorlikda bu tushunchalar yanada ahamiyati ortadi. Chunki ma’lum g‘azalni kuyga bog‘lash jarayoni faqatgina ohang orqali emas, balki aniq raqamlar va hisob orqali amalga oshirilishi nazarda tutilayotganligini ko‘rish mumkin. Ya’ni, bir ijodkor yangi asar ustida ish olib borayotganda endi aniq ko‘rsatmalar, vazn ritmlariga kuy ritmlarining monand kelishiga e’tibor qaratishi

[4] Rajabov I. Maqomlar. T. 2006-y. 15 bet.
[5] O‘sha manba.
[6] O‘zbek musiqasi tarixi. Tuzuvchi: T.Ye. Solomonova. T.1981-y. 15-bet

CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №7

lozimligi ta’limot orqali izohlangan. Aruz vaznida yozilgan g‘azallarning bastakorlik san’atidagi o‘rni bunga yaqqol misol bo‘la oladi.

Zamondosh olimlarning fikriga ko‘ra Forobiyning musiqiy ijodiyoti uchta asosiy manbaga tayanadi:

“1. Sharq xalqlarining qadimiy va boy musiqa amaliyoti an’analariga tayanish.

2. Mahalliy musiqiy an’analar bilan bog‘liq bo‘lgan qadimiy ilmiy tasavvurlar va empirik bilimlar tizimiga tayanish.

3. Antik davr musiqa ilmi natijalariga tayanish”.[7]

Shu o‘rinda kichik qo‘shimcha sifatida allomaning aynan yunon olimlarining ishlariga yozilgan sharhlarni ham ushbu ro‘yxatga kiritsa bo‘ladi. Chunki Forobiy tomonidan olib borilgan ushbu tadqiqotlar bir vaqtning o‘zida nafaqat antik davr musiqa ta’limining holati yuzasidan kerakli xulosalarni chiqarishga balki ular orqali hududimizga kirib kelgan musiqa ta’limining yangi ko‘rinishlari haqida kerakli ma’lumotlarga ega bo‘lish imkonini beradi.

Ma’lumki, Forobiy o‘zining “Kitabul-musiqa al-kabir” (“Katta musiqa kitobi”) nomli birinchi kitobida (ushbu kitobning “ikkinchi kitob”i bizgacha yetib kelmagan) Forobiy murojaatchining tavsiyasi bilan musiqa ta’limini qulayliklar orqali o‘zlashtirish haqida so‘z yuritadi. Mazkur asar musiqashunos olim A.Nazarov tomonidan arab tilidan tarjima qilingan va izohlar orqali musiqa ilmi ahliga taqdim etilgan[8]. “Sen[9] qadimgi olimlarning musiqa san’ati borasidagi anglashmasiga qiziquvingni eslatgan eding: uni bir kitobda bitishimni, tuzishimni, sharhi va yangiliklarini o‘qiguchi tanavvuliga osonlatib tahrir etishimni mendan so‘rading”[10]. Yuqoridagi fikrlar orqali o‘sha davrlarda ham musiqa fani tushunchasining dolzarbligi, bu fan yuzasidan ilmiy ishlar olib borish muhimligini, ayniqsa musiqa ta’limini oluvchilar uchun bu fanni osonlashtirish, o‘zlashtirish uchun qulay tarzda bilimlarini nashr etish kabi fikrlar anglash mumkin.

Asarning kirish qismida san’at sohasida o‘rganuvchilarga muhim bo‘lgan 3 ta tavsiyani aytib o‘tadi.

“Birinchisi — uning asllari(usul) ma’rifatini(induksiya) to‘liq o‘tash;

Ikkinchisi — ushbu san’at mavjudotlarining asllaridan kelib chiqmish istinbot (deduksiya) quvvatiga ega bo‘lish;

Uchinchisi — bu ilmda uchraydigan qiyin /masalalarni/ anglash...”[11].

Bu usul musiqa ta’limidan tashqari boshqa barcha soha nazariyotchilari uchun juda ham muhim tavsiya va ma’lumotdir.

[7] Ayxodjayeva Sh. Ergasheva Ch. Zokirov A. O‘zbek musiqasi tarixi. T. 2021-y. 108 bet
[8] Abu Nasr al-Forobiy “Kitabul-musiqa al-kabir”. (Katta musiqa kitobi). A.Nazarov arab tilidan tarjima va izohlar. Musiqa ijodiyoti masalalari. Bastakorlar uyushmasi va M.Ashrafiy nomidagi Toshkent davlat konservatoriyasi bilan hamkorlikda maqolalar to‘plami. 1-nashr.T. 1997-yil 5-bet.
[9] Muallif “Sen” deya Abu Ja’far Muxammad bin al-Qosim al-Karxiy — xalifa Abu Abbos ar-Roziy Billohning /322 329/933-940/ vaziriga murojaat etgan. “Kitabul-musiqa al-kabir” mazkur vazirning buyurtmasi asosida yozilgan. Qarang: O‘sha manba 20-bet.
[10] Abu Nasr al-Forobiy “Kitabul-musiqa al-kabir”. (Katta musiqa kitobi). A.Nazarov arab tilidan tarjima va izohlar. Musiqa ijodiyoti masalalari. Bastakorlar uyushmasi va M.Ashrafiy nomidagi Toshkent davlat konservatoriyasi bilan hamkorlikda maqolalar to‘plami. 1-nashr.T. 1997-yil 5-bet
[11] O‘sha manba.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №7

Musiqa tarixi va ta’limidagi yetuk asarlardan biri hisoblangan ushbu shoh asar esa musiqaning amaliy, tahliliy jihatlarini yoritish bilan birga, ko‘p asrlar davomida yetuk musiqachini tarbiyalash va uni kamol toptirish uchun xizmat qilib kelmoqda. Forobiyning faoliyati butun jahon ilm-fani taraqqiyoti uchun xizmat qiluvchi muhim omil hisoblanadi. Uning ijodi Sharqda musiqa ta’limining yangicha yo‘nalish uslublari yuzaga kelishiga sabab bo‘lgan. Alloma musiqa ta’limining asosiy yo‘nalishlarini belgilab bergan.

ADABIYOTLAR RO‘YXATI | СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ | REFERENCES

1. Abu Nasr al-Forobiy “Kitabul-musiqa al-kabir”. (Katta musiqa kitobi). A.Nazarov arab tilidan tarjima va izohlar. Musiqa ijodiyoti masalalari. 1-nashr.T. 1997-yil
2. Ayxodjayeva Sh. Ergasheva Ch. Zokirov A. O‘zbek musiqasi tarixi. T. 2021y.
3. Matyoqubov O. Og‘zaki an’anadagi professional muzika asoslariga kirish. T. 1983-y.
4. Rajabov I. Maqomlar. T. 2006-y.
5. O‘zbek musiqasi tarixi. Tuzuvchi: T.Ye. Solomonova. T.1981-y.
6. Abrorova M. “Musiqa ta’limida g‘arb va sharq an’analarining uyg‘unligi” maqolasi. //Musiqiy ta’lim tizimini qayta isloh qilish jarayoni mavzuidagi birinchi xalqaro ilmiy-amaliy konferensiya materiallari// T.2009-y.
7. Begmatov S. Hofizlik san’at: Ustoz – shogird an’anasi. Musiqiy ta’lim tizimini qayta isloh qilish jarayoni. Xalqaro ilmiy-amaliy konferensiya materiallari. T.2009-y.

MUALLIF HAQIDA MA’LUMOT [ИНФОРМАЦИЯ ОБ АВТОРЕ] [AUTHORS INFO]

✉**Xaydarov Xumoyun Samijonovich**, **“**O‘zbek maqomi tarixi va nazariyasi” kafedrasi katta o‘qituvchisi, [**Хайдаров Хумоюн Самижонович**, старший преподаватель кафедры “История и теория узбекского макома**”**], [**Xumoyun S. Xaydarov**, senior professor of the department “History and theory of Uzbek maqom**”**]; manzil: O‘zbekiston, Toshkent sh. Mustaqillik 31 [адрес: Узбекистан, ул. Мустакиллик 31, г. Ташкент], [address: Uzbekistan, Mustaqillik 31, Toshkent city]

Ilmiy-nazariy va metodik jurnal
Научно-теоретический и методический журнал
Scientific theoretical and methodical journal
INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №7

Original paper

BOSHLANG‘ICH SINF O‘QUVCHILARINING KOGNITIV KOMPETENSIYASINI SHAKLLANTIRISH BOSQICHLARI

© D.Y. Xudoyberganov[1]✉
[1]Urganch Davlat Pedagogika instituti, Urganch, O‘zbekiston

Annotatsiya

KIRISH: Hozirgi davrda ta’limning maqsadi o‘quvchilarda faqat bilim olish va to‘plash jarayonini takomillashtirish emas, balki ilmiy faoliyatni o‘zlashtirish, ya’ni, bilimlardan amaliy foydalanish ko‘nikmalarini amalga oshirishni talab etadi. O‘z navbatida kognitiv kompetensiya turli vaziyat va sharoitlarda bilim va ko‘nikma elementlarini qo‘llash qobiliyatini yanada rivojlantirishni ifodalaydi.

Ushbu maqolada boshlang'ich sinf o'quvchilarida mustaqillik, faollik va mas'uliyatni rivojlantirish muhimligini ta'kidlab o`tilib, o’quvchilarning kognitiv kompetensiyasining turli darajalari muhokama qilingan, shuningdek, ularning ta'lim amaliyoti kontekstida rivojlanishiga e'tibor qaratilgan.

MAQSAD: boshlang‘ich sinf o‘quvchilarining kognitiv kompetensiyasini shakllantirish bosqichlarini tajriba asosida tahlil qilish.

MATERIALLAR VA METODLAR: ta’lim dargohlarida ilm olayotgan aytish lozimki, har bir o’quvchi o'ziga xos individual bilim, ko'nikma va malakalarga ega bo‘lish barobarida xarakter, qiziqish va qobiliyat, iqtidorining individual xususiyatlariga ega. O‘quvchining kasbiy kompetentligi uning individual ehtiyojlari, rivojlanish darajasi va ta'lim maqsadlariga muvofiq shakllanib takomillashib boradi.

Maqolada boshlang‘ich sinf o‘quvchilarining kognitiv kompetensiyasini shakllantirish bosqichlarini o‘rganishda mahalliy va xorijiy manbalarning tahliliga asoslangan bo‘lib, analiz va sintez, qiyosiy tahlil, kompleks yondashuv, tizimli yondashuv, mantiqiylik kabi usul va tamoyillardan foydalanilgan.

MUHOKAMA VA NATIJALAR: boshlang‘ich sinf o‘quvchilarining kognitiv kompetensiyasini shakllantirishda ta’lim-tarbiyaning bir qator ustuvor hususiyatlari, asosiy tamoyillari bilan bog‘lash mumkin.

Kognitiv kompetensiyalar - bu ma’lum bir maqsadga erishish, muammo yoki vazifalarni hal qilish uchun ma’lumotni qayta ishlash bilan bog'liq kognitiv faoliyat jarayonida namoyon bo‘ladigan kompetensiyalarni o’z ichiga oladi. Ushbu yo`nalishda yurtimiz va xorijda bir qancha ilmiy tadqiqot ishlari olib borilgan bo`lib, ushbu ilmiy ishlar tahlili maqolada o‘z aksini topgan.

XULOSA: o'qituvchining boshlang'ich sinf o'quvchilarining o'quv faoliyatini faollashtirishdagi roli muhim ahamiyat kasb etadi va ularning kompetensiya hamda shaxsiy

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №7

salohiyatini samarali shakllantirish va rivojlantirish uchun har bir o'quvchiga individual yondoshish zarurligini taqazo etadi.

Kalit so'zlar: ta`limiy faoliyat, boshlang'ich sinf o'quvchisi, mustaqillik, faollik, mas'uliyat, kompetensiya, motivatsiya, iroda, kognitiv kompetensiya, kognitiv kompetensiya darajasi, ta'limni individuallashtirish, kasbiy kompetensiya, pedagogik faoliyat, shaxsni rivojlantirish.

Iqtibos uchun: Xudoyberganov D.Y. Boshlang‘ich sinf o‘quvchilarining kognitiv kompetensiyasini shakllantirish bosqichlari. // Inter education & global study. 2024. №7. B.76–83.

ЭТАПЫ ФОРМИРОВАНИЯ КОГНИТИВНОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ У УЧЕНИКОВ НАЧАЛЬНЫХ КЛАССОВ

© Д.Я. Худойберганов[1]✉
[1]Ургенчского государственного педагогического института, Ургенч, Узбекистан

Аннотация

ВВЕДЕНИЕ: цель образования в настоящее время требует от учащихся не только совершенствования процесса получения и накопления знаний, но и овладения научной деятельностью, т. е. реализации навыков практического использования знаний. В свою очередь, познавательная компетентность представляет собой дальнейшее развитие умения применять элементы знаний и умений в различных ситуациях и условиях.

В этой статье подчеркивается важность развития самостоятельности, активности и ответственности у учащихся начальной школы, обсуждаются различные уровни когнитивной компетентности учащихся, а также уделяется внимание их развитию в контексте образовательной практики.

ЦЕЛЬ: опытно-экспериментальный анализ этапов формирования познавательной компетентности младших школьников.

МАТЕРИАЛЫ И МЕТОДЫ: изучая в учебных заведениях следует сказать, что каждый ученик обладает индивидуальными особенностями характера, интересов и способностей, одаренности, а также обладает уникальными индивидуальными знаниями, умениями и навыками. Профессиональная компетентность учащегося формируется и совершенствуется в соответствии с его индивидуальными потребностями, уровнем развития и целями обучения.

В статье использованы такие методы и принципы, как анализ и синтез, сравнительный анализ, комплексный подход, системный подход, логика, основанные на анализе отечественных и зарубежных источников при изучении этапов формирования познавательной компетентности младших школьников.

ОБСУЖДЕНИЕ И РЕЗУЛЬТАТЫ: в формировании познавательной компетентности младших школьников можно отнести к ряду приоритетных особенностей, основных принципов воспитания и обучения.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №7

К когнитивным компетенциям относятся компетенции, проявляющиеся в процессе познавательной деятельности, связанной с обработкой информации для достижения определенной цели, решения проблемы или задачи. В этом направлении в нашей стране и за рубежом проведен ряд научно-исследовательских работ, анализ которых отражен в статье.

ВЫВОД: роль учителя в активизации учебной деятельности младших школьников приобретает важное значение и диктует необходимость индивидуального подхода к каждому учащемуся для эффективного формирования и развития его компетентностного и личностного потенциала.

Ключевые слова: учебная деятельность, младший школьник, самостоятельность, активность, ответственность, компетентность, мотивация, воля, познавательная компетентность, уровни познавательной компетентности, индивидуализация обучения, профессиональная компетентность, педагогическая деятельность, развитие личности, активный подход к обучению.

Для цитирования: Худойберганов Д.Я. Этапы формирования когнитивной компетентности у учеников начальных классов. // Inter education & global study. 2024. №7. С. 76–83.

STAGES OF FORMATION OF COGNITIVE COMPETENCE IN PRIMARY SCHOOL STUDENTS

© Doniyor Y. Xudoyberganov[1]✉
[1]Urgench State Pedagogical Institute, Urgench, Uzbekistan

Annotation

INTRODUCTION: the goal of education in the present period is not only to improve the process of acquiring and accumulating knowledge in students, but also to master scientific activities, that is, to implement the skills of practical use of knowledge. In turn, cognitive competence represents the further development of the ability to apply elements of knowledge and skills in various situations and contexts.

This article highlights the importance of developing independence, activism, and responsibility in primary school students, and discusses various levels of student cognitive competence, as well as focusing on their development in the context of educational practice.

AIM: experimental analysis of the stages of the formation of cognitive competence of primary students.

MATERIALS AND METHODS: learning in educational institutions, it should be said that each student has individual characteristics of character, interest and ability, talent, in addition to having specific individual knowledge, skills and abilities. The professional competence of the student is formed and improved in accordance with his individual needs, level of development and educational goals.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №7

The article is based on the analysis of domestic and foreign sources in the study of the stages of the formation of cognitive competence of elementary students, using methods and principles such as analysis and synthesis, comparative analysis, complex approach, systematic approach, logic.

DISCUSSION AND RESULTS: in the formation of cognitive competence of primary school students, a number of priority peculiarities of education, basic principles can be associated.

Cognitive competencies include competencies that manifest themselves in the process of cognitive activity associated with processing information to achieve a specific goal, solve a problem or task. Several scientific research works have been carried out in this direction, both at home and abroad, the analysis of these scientific works is reflected in the article.

CONCLUSION: the role of the teacher in activating the educational activities of primary students is important and assumes the need for an individual approach to each student in order to effectively form and develop their competence and personal potential.

Key words: educational activity, primary school student, independence, activity, responsibility, competence, motivation, will, cognitive competence, levels of cognitive competence, individualization of learning, professional competence, pedagogical activity, personality development, active approach to learning.

For citation: Doniyor Y. Xudoyberganov. (2024) 'Stages of formation of cognitive competence in primary school students', Inter education & global study, (7), pp. 76–83. (In Uzbek).

O'qituvchining kompetentligi o'z navbatida o'quvchilarning kompetentligini rivojlantirishda muhim rol o'ynaydi. Hatto eng muvaffaqiyatli o'qituvchilar ham tirishqoqlik bilan o'qiydigan va o'qituvchining ko'rsatmalariga faol rioya qiladigan, ammo o'quv faoliyatida mustaqillik va faollik ko'rsatmaydigan o'quvchilarga duch kelishlari mumkin. Bunday o'quvchilar faqat reproduktiv o'rganishga, ya'ni ma'lumotni takrorlash va yodlashga qodir, ammo ijodiy yondashuv va materialni tahlil qilishda qiyinchiliklarga uchraydilar.

Ushbu muammoni hal qilish uchun o'qituvchilar har bir o'quvchining qobiliyatlari, qiziqishlari va ehtiyojlarini hisobga olgan holda individual ta'lim strategiyalarini yaratishlari kerak. Bunga qo'shimcha topshiriqlar, loyihalar, guruhda ishlash, munozaralar va o'quvchilarning tanqidiy fikrlash, ijodkorlik hamda mustaqillikni rivojlantirishga yordam beradigan boshqa usullar kiradi.

Bizning tadqiqotimiz davomida boshlang'ich sinf o'quvchilarida kognitiv kompetentligini rivojlantirish uch bosqichda amalga oshirilishi aniqlandi:

Boshlang'ich sinf o'quvchisining o'quv faoliyatini shakllantirishning asosiy maqsadi uning faoliyat sub'ekti sifatida shakllanishida yotadi. O'quvchi o'z faoliyatining maqsadlarini mustaqil ravishda aniqlashga, ularga erishish uchun zarur bilim va usullardan

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №7

foydalanishga, harakatlarini rejalashtirishga, ularning bajarilishini nazorat qilishga va belgilangan maqsadlarni hisobga olgan holda natijalarni baholashga qodir bo'lganda ushbu maqsadga erishadi. Bu o'quvchi mustaqil ravishda o'qish bilan shug'ullanishi, o'zini rivojlantirish va o'zini takomillashtirishga intilishi mumkin ekanligini anglatadi.

Boshlang'ich sinflarni tugatish bilan yakunlanadigan uchinchi bosqichning oxiriga kelib, boshlang'ich sinf o'quvchisi shaxsning eng muhim sifatiga - o'quv jarayonida mustaqillikga ega bo'lishi kerak. Bu uning muayyan maqsadlarni belgilash va o'z sa'y-harakatlari bilan ularga erishish, olgan bilimlarini amalda qo'llash, o'z rivojlanishi hamda mustaqil ta'lim olishda ustida faol ishlash, tashabbuskorlik, faollik, o'z e'tiqodlarini himoya qilishga tayyorlik qobiliyatida namoyon bo'ladi [1].

Mustaqillik, faollik va mas'uliyat psixolog va o'qituvchilar tomonidan bir-biri bilan chambarchas bog'liq bo'lgan asosiy shaxsiy xususiyatlar sifatida o'qrganiladi. Ushbu uchta jihat boshlang'ich sinf o'quvchisining o'quv qobiliyatining muhim tarkibiy qismi hisoblanadi. Kognetiv kompetetntsiyaga ega ta'lim faoliyat sub'ekti sifatida o'z rolini tan oladi va uning mustaqilligi haqida fikr yuritish qobiliyatiga ega. Ushbu bosqichda kompetensiya uchta asosiy elementdan tarkib topadi: mahorat, motivlar, iroda [2].

Kompetensiya, mustaqillik, motivatsiya va iroda o'rtasidagi munosabatlar o'zaro bog'liqdir. Ta'lim faoliyatida o'z kompetentsiaylarini namoyish etish va mustaqil ravishda harakat qilish istagi ko'pincha zarur ko'nikmalarga ega bo'lgan o'quvchilarda namoyon bo'ladi. Motivatsiya ixtiyoriy harakatlarning faollashishiga yordam beradi. Boshqa tomondan, kuchli iroda, qat'iyatlilik, bilim va ko'nikmalar sifatini rivojlantirishga yordam beradi.

O'z bilim va ko'nikmalarini kengaytirganda, o'quvchi yanada mustaqil bo'ladi, bu esa uning kompetensiyasining muhim tarkibiy qismi hisoblanadi [3]. Ushbu bosqichda kompetensiya va mustaqillikni o'zaro bog'liq tushunchalar deb hisoblash mumkin, chunki faqat o'quv faoliyatida malakali, ushbu sohani yaxshi biladigan o'quvchi mustaqil ravishda harakat qilaoladi. Mustaqil faoliyat olib boraoladigan o'quvchi rivojlangan akademik ko'rsatkichlarni, motivatsiyani, tirishqoqlikni, shuningdek bilim va ko'nikmalarning yuqori harakatchanligini birlashtiradi, bu esa uni erkin, faol va mustaqil ravishda yo'naltirilgan o'quv faoliyatida kognetiv kompetensiyasi rivojlangan o'quvchi qilib tayorlaydi.

Ushbu bosqichda boshlang'ich sinf o'quvchisi ushbu yoshdagi o'quv faoliyatining asosiy turlari bilan chambarchas bog'liq bo'lgan umumiy asosiy kompetensiyani rivojlantiradi. O'quvchi boshlang'ich ta'lim dasturida ko'zda tutilgan turli xil bilim sohalari va o'quv fanlarini tushuna boshlaydi va erkin tahlil qiladi. Boshlang'ich sinf bosqichining oxiriga kelib umumiy kognitiv kompetensiyani to'g'ri shakllantirish bilan u o'quv faoliyatida zarur kompetensiyalarni rivojlantirish uchun asos bo'lishi mumkin.

Boshlang'ich sinf o'quvchilarning kreativ qobiliyatini rivojlantirish usullari va vositalariga ta'sir qiluvchi muhim omillardan biri o'qituvchi-o'quvchilar hamkorligi ekanligiga alohida e'tibor qaratish lozim. Ma'lumki, ta'lim jarayoni ikki yoqlama xarakterga ega bo'lib, o'qituvchi va o'quvchilarning teng munosabatlaridan tashkil topadi. Bu jarayonga rahbarlik

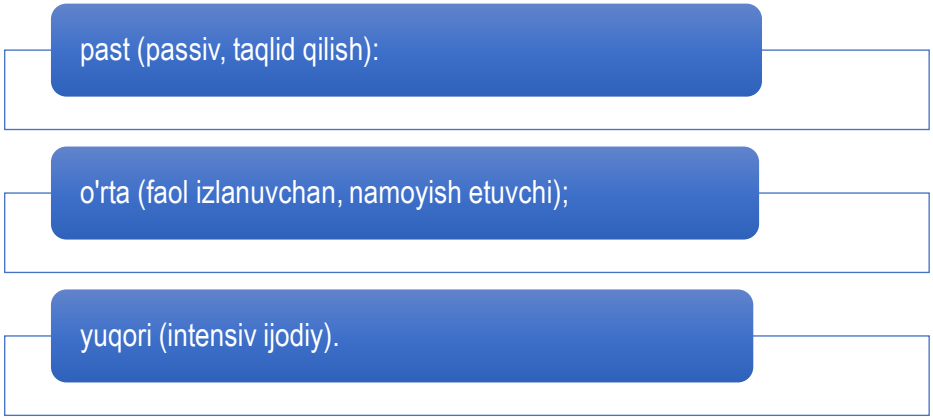
CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №7

qiluvchi o’qituvchi ta’lim jarayonining to’g’ri tashkil etilishi, ta’lim maqsadlarining to’g’ri amalga oshirilishi va ta’lim natijalari uchun javobgar shaxs hisoblanadi.

Har bir o’quvchi o'ziga xos bilim, ko'nikma va malakalar to'plamiga, shuningdek xarakter, qiziqish va qobiliyatning individual xususiyatlariga ega. Har bir o‘quvchining kasbiy kompetentligi uning individual ehtiyojlari, rivojlanish darajasi va ta'lim maqsadlariga muvofiq shakllanadi. Bu o'qitishda muvaffaqiyatga erishish uchun har bir o’quvchining o'ziga xos xususiyatlarini hisobga olish va uning kompetensiyalari va salohiyatini eng samarali yo'nalishda rivojlantirish uchun individual o'qitish yondashuvlarini qo'llash kerakligini anglatadi [4].

O’quvchi olgan bilimlaridan qanday tarzda foydalanishni bilishiga qarab, boshlang'ich sinf o'quvchilarining kognitiv kompetensiyasining 3 darajasi ajratiladi:

1 - Rasm. Boshlang'ich sinf o'quvchilarining kognitiv kompetensiyasining darajalari

Past daraja. Oq’uvchi tayyor namuna (nusxa ko'chirish) bo'yicha harakatlarni bajarishi mumkin. Bunday boshlang’ich sinf o’quvchisini past kometiv kompetentlikga ega deb hisoblash mumkin, chunki u faqat olingan nazariy bilimlarni takrorlashga qodir va amalda uni kattalar yordamida qo'llay oladi holos va ko'plab xatolarga yo'l qo'yadi.

Kognitiv kompetensiyaning o'rta darajasida o’quvchi bilimlarni tanish standart vaziyatlarda erkin qo'llashi mumkin. Maqsad va o'quv vazifalari odatda o'qituvchi tomonidan taklif etiladi, ammo o’quvchi allaqachon muammoning echimini mustaqil ravishda rejalashtirishga qodir [5]. U odatdiy mashq va misollarni bajaradi, materialni qisman qayta tiklashdan foydalangan holda matnni takrorlaydi va uni to'g'ridan-to'g'ri darslikdan yoki o'qituvchining hikoyasidan nusxa ko'chirmasdan o'z so'zlari bilan taqdim eta oladi. Ushbu darajada o’quvchi interpretasion faollikni namoyish etadi. Biroq, u materialni umumlashtirish va tizimlashtirish kabi meta-predmet ko'nikmalariga ega emas.

Murakkab vazifalar yoki ijodiy echimni talab qiladigan holatlarda ko'pincha qiyinchiliklar va muvaffaqiyatsizliklar yuzaga keladi [6]. O’quvchi o'zini o'zi nazorat qilishni muvaffaqiyatli amalga oshiradi, lekin odatda ish tugagandan so'ng va faoliyat jarayoni sust

CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №7

nazorat qilinadi. Ushbu kompetensiya darajasida bitta, ammo barqaror motivning ustunligi xarakterlidir (masalan, yangi narsalarni o'rganish istagi, mas'uliyat hissi va boshqalar).

Kognitiv kompetensiyaning yuqori darajasida o'quvchi bilimlarni yangi va nostandart vaziyatlarda muvaffaqiyatli qo'llaydi. Uning bilimlari izchillikni namoyish etadi va meta-fan aloqalarini o'rnatish qobiliati mavjud bo'ladi. Bu darajada o'quvchi o'zining ta'lim faoliyatini bashorat qilishning yuqori darajasiga ega: u mustaqil ravishda o'z oldiga maqsadlar qo'yishi, o'quv muammolarini anglash va shakllantirishi, shuningdek ularni hal qilish bosqichlarini rejalashtirishi mumkin. Bunday o'quvchilar o'ziga xos fikrlash va turli xil bilim olish usullaridan foydalanish qobiliyatini kuzatishlari mumkin. Ular mustaqil faoliyatda yuqori faollikni namoyish etadilar va doimiy ravishda o'zlarini nazorat qiladilar.

Kognitiv kompetensiyalar idrok etish, fikrlash, shuningdek, ma'lumotlarni qayta ishlash va tushunish jarayonlarini, muammolar va vazifalarni hal qilish jarayonlarini, qaror natijalarini uzatish jarayonlarini amalga oshirish imkoniyatini tavsiflaydi.

Muammolarni hal qilish jarayoni doimiy ravishda muammoning shartlari bilan bog'liq. Bunday o'quvchilar ijtimoiy ahamiyatga ega motivlarni namoyon etadilar, o'qituvchilar va sinfdoshlar bilan hamkorlik qilishga tayyor ekanliklarini, shuningdek, o'zlarining va jamoaviy ishlarining natijalari uchun yuqori javobgarlikni namoyish etib, o'z sheriklarini ishda faol qo'llab-quvvatlaydilar.

Boshlang'ich sinf o'quvchilarining konetiv kompetensiyasini muvaffaqiyatli rivojlantirish ko'p jihatdan o'z kasbiy darajasini doimiy ravishda oshirishga va ijodiy yondashuvlarni rivojlantirishga intilayotgan o'qituvchining faol va maqsadli faoliyatiga bog'liq.

Har qanday bilim qiziqarli usullarda bayon qilingandagina boshlang'ich sinf o'quvchilarining diqqat e'tiborini tortishi va xotirasida saqlanib qolishi mumkin. Shu sababli ham boshlang'ich sinflarda o'qitishning samarali metodlari haqida ko'plab gap ketadi. Ta'lim metodlari o'rganish jarayonini samaradorligini oshirishga xizmat qiladi. Ta'lim metodlari muayyan pedagogik jarayondan ko'zda tutilgan maqsadlarga erishish uchun bajarish lozim bo'lgan vazifalarini amalga oshirishda qo'llaniladigan turli-tuman ish usullari va shakllarni o'z ichiga oladi[7].

Faqat mashg'ulotlarga faol yondoshish boshlang'ich sinf o'quvchilarda o'quv faoliyatining barcha jihatlarini, shu jumladan motivatsiya, faoliyat usullari, ishlatilgan vositalar va boshqaruv mexanizmlarini, shuningdek faoliyat, mustaqillik, mas'uliyat va o'zini o'zi tashkil etish kabi asosiy fazilatlarni rivojlantirishga imkon beradi. Bularning barchasi boshlang'ich sinf o'quvchining konetiv kompetensiyasini muvaffaqiyatli shakllantirishga va rivojlantirishga yordam beradi hamda uning shaxsini rivojlanishiga ijobiy ta'sir ko'rsatadi.

ADABIYOTLAR RO'YXATI | СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ | REFERENCES

1. Лефтерова Т.В. Учебная самостоятельность школьников как фактор повышения эффективности их самообразовательной деятельности: дис. … канд. пед. наук.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №7

Сургут, 2000. –С.175.
2. Сластенин В. А., & Исаев, И. Ф. Педагогика: Учеб. пособие для студ. высш. пед. учеб. заведений. – М.: Академия, 2009. – С. 608.
3. Умнова М. К. “Значение формирования интереса в развитие познавательной деятельности учащихся начальных классов” Вестник науки и образования, no. 5 (136)-2, 2023. -Pp. 52-54.
4. Эриксон Э.Г. Детство и общество. /Э.Г.Эриксон-СПб.: Речь, 2000.- С. 416.
5. Хуторской, А.В. Ключевое понятие компетентности в современном образовании. Знание. Понимание. Умение, 4, 2011. –С.58-64.
6. Demetriou A. et al. Changing priorities in the development of cognitive competence and school learning: A general theory //Frontiers in Psychology. – 2022. – Т. 13. – С. 954971.
7. Safin R. S. et al. Pedagogical conditions of students independent readiness formation for educational cognitive activity //Life Science Journal. – 2014. – Т. 11. – №. 10s.

MUALLIF HAQIDA MA’LUMOT [ИНФОРМАЦИЯ ОБ АВТОРЕ] [AUTHORS INFO]

✉**Xudoyberganov Doniyor Yangiboy o’g’li**, o'qituvchi, [**Худойберганов Данияр Янгибой углы,** преподаватель], [**Doniyor Y. Xudoyberganov**, teacher]; manzil: O‘zbekiston, 220100, Urganch shahri, Gurlan ko‘chasi, 1-A uy [адрес: ул. Гурлан, 1-А, г. Ургенч, 220100, Узбекистан], [address: 1-A, Gurlan str, Urgench city, 220100, Uzbekistan], d.khudayberganov@mail.ru,

Ilmiy-nazariy va metodik jurnal
Научно-теоретический и методический журнал
Scientific theoretical and methodical journal
INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №7

Original paper

INNOVATSION HAMKORLIK ASOSIDA PROFESSIONAL TA'LIM O'QUVCHILARINING KASBIY KOMPETENSIYALARINI RIVOJLANTIRISH MODELI

© N.A. Xushmatova[1]✉

[1]Professonal ta'limni rivojlantirish instituti, Toshkent, O'zbekiston

Annotatsiya

KIRISH: bugungi zamonaviy ta'lim muhiti o'quv materiallarini yetkazishning turli usullarini, ta'lim jarayoni ishtirokchilari o'rtasidagi aloqa va o'zaro munosabatlarning yangi shakllarini amaliyotga joriy etishni talab etadi.

Mazkur maqolada professional ta'lim muassasalari va korxonalar o'rtasida innovatsion hamkorlik asosida o'quvchilarning kasbiy kompetensiyalarini rivojlantirishning modeli taklif etilmoqda.

MAQSAD: innovatsion hamkorlik asosida professional ta'lim o'quvchilarining kasbiy kompetensiyalarini rivojlantirish modelini ishlab chiqish.

MATERIALLAR VA METODLAR: tadqiqot ishida innovatsion hamkorlik, innovatsion hamkorlik asosida kasbiy kompetensiyalarni rivojlantirish, ushbu kompetensiyalar nafaqat texnik ko'nikmalarni, balki moslashuvchanlik, muammolarni hal qilish va hamkorlikni ham inobatga olib, hozirgi mehnat bozori talablariga va istiqboldagi tendensiyalarga javob berishiga e'tibor qaratilgan.

Maqolada innovatsion hamkorlik asosida professional ta'lim o'quvchilarining kasbiy kompetensiyalarini rivojlantirish modelini ishlab chiqishda sintez, analiz, qiyosiy tahlil, kompleks yondashuv, tizimli yondashuv, mantiqiylik kabi usul va tamoyillardan foydalanilgan, shuningdek mahalliy va xorijiy manbalarning tahliliga asoslangan.

MUHOKAMA VA NATIJALAR: innovatsion hamkorlikka asoslangan kasbiy kompetensiyalarni rivojlantirish modeli professional ta'limda nazariy bilimlarni pragmatik qo'llash bilan uyg'unlashtirgan ko'p qirrali yondashuvni o'z ichiga oladi, bu esa kompetensiyalarning kompleks tizimini yaratish imkonini beradi.

Ushbu model ishlab chiqarish va ilg'or texnologik yutuqlarning simbiotik integratsiyasini qo'llab-quvvatlaydi, hayot davomida ta'lim olish va o'quvchilar moslashuviga yordam beradigan uzluksiz tizimni targ'ib etishni o'z ichga qamrab oladi.

XULOSA: ushbu model nafaqat o'quvchilarni bevosita professional ta'limda martabasi oshishiga balki zarur kompetensiyalar bilan qurollantirib, zamonaviy ishchi kuchining murakkab va dinamik yo'llarida harakat qilish uchun zarur bo'lgan uzluksiz o'rganish va moslashuvchanlik etikasini singdiradi hamda professional ta'limga yaxlit va istiqbolli yondashuvni ifodalaydi.

Kalit so'zlar: amaliyot**,** nazariya, innovatsiya, kompetensiya, innovsion muhit, hamkorlik, innovatsion hamkorlik, ijtimoiy hamkorlik. ta'lim, professional ta'lim.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №7

Iqtibos uchun: Xushmatova N.A. Innovatsion hamkorlik asosida professional ta'lim o'quvchilarining kasbiy kompetensiyalarini rivojlantirish modeli . // Inter education & global study. 2024. №7. B.84–92.

МОДЕЛЬ РАЗВИТИЯ ПРОФЕССИОНАЛЬНЫХ КОМПЕТЕНЦИЙ УЧАЩИХСЯ ПРОФЕССИОНАЛЬНОГО ОБРАЗОВАНИЯ НА ОСНОВЕ ИННОВАЦИОННОГО СОТРУДНИЧЕСТВА

© Н.А. Хушматова[1]✉
[1]Институт развития профессионального образования, Ташкент, Узбекистан

Аннотация

ВВЕДЕНИЕ: современная образовательная среда сегодня требует внедрения в практику различных способов доставки учебного материала, новых форм общения и взаимодействия между участниками образовательного процесса. В данной статье предлагается модель развития профессиональных компетенций учащихся на основе инновационного сотрудничества между учреждениями профессионального образования и предприятиями.

ЦЕЛЬ: разработать модель развития профессиональных компетенций учащихся профессионального образования на основе инновационного сотрудничества.

МАТЕРИАЛЫ И МЕТОДЫ: инновационное сотрудничество в исследовательской работе, развитие профессиональных компетенций на основе инновационного сотрудничества с акцентом на то, что эти компетенции отвечают требованиям современного рынка труда и перспективным тенденциям, учитывая не только технические навыки, но и гибкость, решение проблем и сотрудничество. В статье использованы такие методы и принципы, как синтез, анализ, сравнительный анализ, комплексный подход, системный подход, логичность при разработке модели развития профессиональных компетенций обучающихся профессионального образования на основе инновационного сотрудничества, а также на основе анализа отечественных и зарубежных источников.

ОБСУЖДЕНИЕ И РЕЗУЛЬТАТЫ: модель развития профессиональных компетенций на основе инновационного сотрудничества предполагает многоплановый подход, сочетающий теоретические знания с прагматическим применением в профессиональном образовании, что позволяет создать сложную систему компетенций. Эта модель поддерживает симбиотическую интеграцию производства и передовых технологических достижений, включая продвижение непрерывной системы, которая способствует обучению и адаптации учащихся на протяжении всей жизни.

ВЫВОД: эта модель не только помогает учащимся продвигаться по карьерной лестнице в непосредственном профессиональном образовании, вооружая их необходимыми компетенциями, прививая этику непрерывного обучения и гибкости,

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №7

необходимую для навигации по сложным и динамичным путям современной рабочей силы, но и представляет собой целостный и многообещающий подход к профессиональному образованию.

Ключевые слова: практика, теория, инновации, компетенция, инновационная среда, сотрудничество, инновационное сотрудничество, социальное сотрудничество. образование, профессиональное образование.

Для цитирования: Хушматова Н.А. Модель развития профессиональных компетенций учащихся профессионального образования на основе инновационного сотрудничества. // Inter education & global study. 2024. №7. С. 84–92.

MODEL FOR THE DEVELOPMENT OF PROFESSIONAL COMPETENCIES OF STUDENTS OF PROFESSIONAL EDUCATION ON THE BASIS OF INNOVATIVE COOPERATION

© Nilufar A. Xushmatova[1]✉
[1]Institute for the development of Professonal interpretation, Tashkent, Uzbekistan

Annotation

INTRODUCTION: today's modern educational environment requires the introduction into practice of various methods of communicating educational materials, new forms of communication and interaction between participants in the educational process. This article proposes a model for the development of professional competencies of students on the basis of innovative cooperation between professional educational institutions and enterprises.

AIM: to develop a model for the development of professional competencies of students of professional education on the basis of innovative cooperation.

MATERIALS AND METHODS: innovative cooperation in research work, development of professional competencies on the basis of innovative cooperation, these competencies are focused on meeting the requirements of the current labor market and trends in the future, taking into account not only technical skills, but also flexibility, problem solving and cooperation. The article uses methods and principles such as synthesis, analysis, comparative analysis, integrated approach, systematic approach, logic in the development of a model for the development of professional competencies of students of professional education on the basis of innovative cooperation, as well as analysis of domestic and foreign sources.

DISCUSSION AND RESULTS: the model for the development of professional competencies based on innovative cooperation involves a multifaceted approach that harmonizes theoretical knowledge with pragmatic application in professional education, which makes it possible to create a complex system of competencies. This model supports the symbiotic integration of manufacturing and advanced technological advancements,

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №7

embracing within itself the promotion of a continuous system that promotes lifelong learning and student adaptation.

CONCLUSION: this model instills in students not only the ethics of continuous learning and flexibility necessary to move in the complex and dynamic paths of the modern workforce, armed with the necessary competencies, but also to increase the career in professional education directly, and represents a holistic and promising approach to professional education.

Key words: practice, theory, innovation, competence, innovation environment, collaboration, innovation collaboration, social collaboration. education, professional education.

For citation Nilufar A. Xushmatova. (2024) 'Model for the development of professional competencies of students of professional education on the basis of innovative cooperation', Inter education & global study, (7), pp. 84–92. (In Uzbek).

Tez o'zgarib borayotgan dunyo va mehnat bozorida yuqori sifatli kasbiy ta'lim olishning dolzarbligi ortib bormoqda. O'quvchilarga nafaqat chuqur nazariy bilim, balki amaliy ko'nikmalar, o'zgaruvchan sharoitlarga moslashish va fanlararo o'zaro ta'sir ko'rsatish qobiliyati kerak. Innovatsion hamkorlik ushbu turdagi kompetensiyalarni rivojlantirishning asosiy elementi bo'lishini ta'minlaydi, bu o'quv jarayonini yanada amaliy, dinamik va dolzarb bo'lishiga imkoniyat yaratadi. Shuning uchun innovatsion hamkorlik asosida o'quvchilarning kasbiy kompetensiyalarini rivojlantirish usullarini ishlab chiqish va takomillashtirish alohida qiziqish uyg'otadi[1].

Innovatsion hamkorlik – bu ta'lim muassasalari, ishlab chiqarish, ilmiy markazlar va biznes tuzilmalarining qo'shma ta'lim, ilmiy va innovatsion loyihalar doirasidagi o'zaro hamkorligi tushuniladi.

Professional ta'lim o'quvchilarida innovatsion hamkorlik asosida kasbiy kompetensiyalarni rivojlantirish professional ta'lim doirasidagi asosiy kompetensiyalarni dastlabki aniqlashni talab qiladi. Ushbu kompetensiyalar nafaqat texnik ko'nikmalarni, balki moslashuvchanlik, muammolarni hal qilish va hamkorlikni ham inobatga olib, hozirgi mehnat bozori talablariga va istiqboldagi tendensiyalarga javob berishi kerak.

Ushbu hamkorlik professional ta'limda juda muhimdir, bu yerda ko'nikmalarni real hayot ssenariylarida qo'llash muhim ahamiyatga ega. Bunday yondashuv o'quvchilarga amaliy masasalalar va muammolarni hal qilishda qatnashish, o'z sohasini chuqurroq tushunish va o'zlashtirishga yordam beradi. Gurov o'qitishda innovatsiyalar zarurligini ta'kidlab, o'qituvchilar texnologik taraqqiyot va ishlab chiqarish o'zgarishlariga hamqadam bo'lish uchun o'z ta'lim usullarini doimiy ravishda takomillashtirib borishlari kerakligini ta'kidlaydi[2]. Bunday moslashuvchanlik taqdim etilayotgan ta'limning tegishli va samarali bo'lishini ta'minlaydi.

Texnologiyaning professional ta'limga tadbiq etilishi nafaqat ta'lim samaradorligini oshiradi, balki o'quvchilarni ishlashga tayyorlaydi, bu esa tobora ko'proq raqamli kompetensiyalarga bog'liq. Professional ta'limda kasbiy kompetensiyalarni shakllantirish

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №7

nazariy bilimlar, amaliy ko‘nikmalar, innovatsion pedagogik metodlar va texnologiyaga kuchli e’tibor qaratishni o‘z ichiga olishi kerak. Ushbu yondashuv o‘quvchilarning mehnat bozoriga mustahkam ko‘nikmalar va moslashuvchanlik bilan kirishga mukammal tayyorgarlik ko‘rishlarini ta’minlaydi.

Professional ta’limda kompetensiyalarni rivojlantirish turli pedagogik, psixologik va texnologik jihatlarni o‘zida mujassam etgan ko‘p qirrali ekanligini aytishimiz mumkin. Zagvyazinskiy kompetensiyalarni rivojlantirishga ko‘p darajali yondashuvni ta’kidlaydi [3]. Birinchi daraja fundamental bilimlarni egallashni o‘z ichiga oladi, bunda o‘quvchilar o‘z sohasiga tegishli asosiy tushunchalar va nazariyalar bilan tanishadilar. Bu daraja keyingi, murakkabroq o‘rganish uchun platforma bo‘lib xizmat qiladi.

Bu yondashuv professional ta’lim uchun nihoyatda muhim bo‘lib, bilimlarni qo‘llashda asosiy natija hisoblanadi. Ilina hozirgi bosqichda zamonaviy ta’lim texnologiyalarini joriy etish muhimligini ta’kidlaydi [4]. Texnologiya nafaqat innovatsion o‘qitish usullarini joriy etishni osonlashtiradi, balki o‘quvchilarni raqamli boshqariladigan muhitda ishlashga tayyorlaydi. Bunda o‘quvchilar muammolarni tahlil qilish va yechimlar ishlab chiqish orqali mustaqil va ijodiy fikrlashga undaydi.

O‘qituvchilar bilim va ko‘nikmalarni samarali berish uchun eng yangi pedagogik texnika va texnologik vositalarni yaxshi bilishlari kerak. Buning uchun ta’lim maqsadlarini ishlab chiqarish talablariga muvofiqlashtirishga qaratish zarur. Shu o‘rinda o‘quv dasturlari mos kelishi va o‘quvchilar mehnat bozorida talab bo‘lgan malakalarni egallashi uchun ta’lim muassasalari sohadagi hamkorlar bilan hamkorlik qilishi zarur. Professional ta’limdagi innovatsion metodlar kasbiy dunyoda dolzarb, qo‘llaniladigan va kompetensiyalarni rivojlantirish uchun juda qimmatli, shuningdek muhimdir. Ushbu usullar nafaqat o‘quv tajribasini boyitadi, balki talabalarning zamonaviy ishchi kuchining qiyinchiliklari va imkoniyatlariga yaxshi tayyorlanishini ta’minlaydi.

Nazariy bilimlar va amaliy ko‘nikmalar o‘rtasidagi sinergiya ayniqsa, professional ta’limda samarali ta’limning asosini tashkil etadi. Bu o‘zaro aloqa o‘quvchilarning har tomonlama tushunish va ko‘nikmalarini rivojlantirish uchun juda muhimdir. Ta’limda nazariya va amaliyotning integratsiyalashuvi kompetensiyalarni har tomonlama rivojlantirishning asosiy omili hisoblanadi [5]. Ushbu integratsiya o‘quvchilarning nafaqat o‘z sohasining nazariy asoslarini tushunishlarini, balki ushbu tushunchalarni amaliy vaziyatlarda qo‘llay olishlarini, ularni professional dunyo talablariga tayyorlashni ta’minlaydi. Ta’limning rivojlanishi tobora ko‘proq fanlararo bilimlarning integratsiyalashuviga bog‘liq - bu ko‘p qirrali va moslashuvchan mutaxassislarni tayyorlashning kalitidir. Bunday integratsiya murakkab masalalarni har tomonlama tushunishga yordam beradi va o‘quvchilarni zamonaviy dunyoda zarur bo‘lgan turli ko‘nikmalar bilan ta’minlaydi. Ta’lim sohasining (akademiya) ishlab chiqarish va biznes bilan birlashishi rivojlanayotgan soha bo‘lib, real dunyoda qo‘llash shartlariga javob beradigan kompetensilarni rivojlantirish uchun juda muhimdir. Ushbu hamkorlik nazariy bilimlar va amaliy ko‘nikmalar o‘rtasidagi tafovutni yo‘qotadi, ta’lim tajribasini oshiradigan va o‘quvchilarni kasbiy muvaffaqiyatga tayyorlaydigan sinergiyalarni yaratadi.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №7

Kompetensiyaga asoslangan yondashuv asosida ta’lim dasturlarini yaratish zamonaviy ta’limda tobora ommalashib borayotgan yondashuvga aylanib bormoqda. Kompetensiyaga asoslangan modelga o‘tish professional faoliyatda bevosita qo‘llanilishi mumkin bo‘lgan aniq ko‘nikma va bilimlarni egallashga urg‘u beradi. O‘quvchilarning kelajakdagi kasbiga puxta tayyorgarlik ko‘rishlari uchun o‘quv dasturlarini sohadagi eng so‘nggi tendensiyalar va texnologiyalar bilan muntazam yangilab turishni taklif qiladi. Kompetensiyaga asoslangan ta’lim dasturlarini ishlab chiqish akademik ta’limni ish talablari bilan bog‘laydigan istiqbolli yondashuvdir[6]. Ushbu model nafaqat mavzuni chuqurroq tushunishga yordam beradi, balki o‘quvchilarni tegishli sohalarda muvaffaqiyatga erishish uchun zarur bo‘lgan amaliy ko‘nikma va malakalar bilan qurollantiradi.

Ta’limda raqamli texnologiyalardan foydalanish zamonaviy o‘qitish amaliyotining asosidir. U nafaqat interaktiv va qiziqarli platformalar orqali o‘rganishni kuchaytiradi, balki bugungi raqamli dunyoda talab qilinadigan asosiy kompetensiyalarni ham rivojlantiradi. Ushbu texnologiyalar o‘quvchilar va o‘qituvchilarga o‘qish va o‘qitish uchun samarali vositalarni taklif qiluvchi ta’lim metodikasida sezilarli yutuqlarni namoyish etadi. Ta’limdagi raqamli texnologiyalarni muhokama qilishdan kelib chiqib, shuni ta’kidlash kerakki, teskari aloqa va tanqidiy tahlil o‘quv jarayonini yaxshilashga va takomillashtirishda hal qiluvchi rol o‘ynaydi. Ta’lim metodlari va ta’lim natijalarini doimiy ravishda takomillashtirish uchun fikr-mulohaza va tanqid mexanizmlaridan foydalanish muhim ahamiyatga ega. Professional ta’limda kasbiy kompetensiyalarni rivojlantirish innovatsion hamkorlik bilan uzviy bog‘liqligi namoyon bo‘ladi. Ushbu hamkorlik an’anaviy ta’lim doirasidan chetgaga chiqadi, ya’ni akademiya, ishlab chiqarish va texnologiyalar o‘rtasidagi dinamik o‘zaro aloqalarni o‘z ichiga oladi[7].

Birinchidan, professional ta’limning asosiy kompetensiyalarini aniqlash nihoyatda muhimdir. Bu ko‘p qirrali yondashuvni o‘z ichiga oladi, bunda kompetensiyalar nafaqat aniqlangan, balki muayyan ishlab chiqarish va jamiyat ehtiyojlariga ko‘ra kontekstuallashtiriladi. Bu jarayon nazariy bilimlarni amaliy qo‘llash bilan bog‘laydigan pedagogik simbiozni talab qiladi, bu esa o‘quvchilarda kuchli va tegishli ko‘nikmalarni shakllantirishga yordam beradi.

Bundan tashqari, professional ta’limdagi innovatsion hamkorlik moslashuvchan ta’lim strategiyalarining muhimligini ta’kidlaydi. Fanlararolik bilan singdirilgan ushbu strategiyalar o‘quvchlarga muammolarni hal qilishning murakkab ssenariylarini boshqarishga imkon beradi va shu bilan ularni bugungi ishchi kuchining oldindan aytib aytib bo‘lmaydigan va dinamizmga tayyorlaydi. Ta’lim texnologiyalari immersiv va interaktiv o‘quv tajribalarini yaratish uchun foydalanilganda, ushbu moslashuvchanlik raqamli ko‘paytirish orqali yanada yaxshilanadi.

Professional ta’limda tajribaviy o‘rganishning roli innovatsion hamkorlik orqali kuchayadi[8]. Soha mutaxassislari va tashkilotlari bilan hamkorlikda o‘tkaziladigan amaliy mashg‘ulotlar o‘quvchilarga o‘z bilim va ko‘nikmalarini real hayotda qo‘llash bo‘yicha

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №7

bebaho tushunchalar beradi. Ushbu eksperimental yondashuv nafaqat nazariy bilimlarni mustahkamlaydi, balki akademik ta'lim va kasbiy amaliyot o'rtasidagi farqni bartaraf etadi.

Shuningdek, professional ta'limda kasbiy kompetensiyalarni rivojlantirish innovatsion hamkorlik orqali sezilarli darajada boyib borayotganini ham ta'kidlash lozim. Ushbu yondashuv nafaqat o'quvchilarni professional ta'lim uchun zarur bo'lgan bilim va ko'nikmalar bilan qurollantiradi, balki bugungi ishchi kuchining doimiy o'zgaruvchan landshaftida harakat qilishda muhim ahamiyatga ega bo'lgan uzluksiz o'rganish va moslashuvchanlik madaniyatini singdiradi. Professional ta'limda innovatsion hamkorlikka asoslangan kasbiy kompetensiyalarni rivojlantirish modeli nazariy bilimlarni pragmatik qo'llash bilan uyg'unlashtirgan ko'p qirrali yondashuvni o'z ichiga oladi, bu esa kompetensiyalarning kompleks tizimini yaratish imkonini beradi. Ushbu model akademiya, ishlab chiqarish va ilg'or texnologik yutuqlarning simbiotik integratsiyasini qo'llab-quvvatlaydi, hayot davomida ta'lim olish va o'quvchilar moslashuviga yordam beradigan jonli o'qitish ekotizimini qo'llab-quvvatlaydi[9].

Ushbu modelning markazida tajribaviy ta'lim tushunchasi o'rin olgan bo'lib, unda o'quvchilar amaliy loyihalarda va muammoni hal qilishning real ssenariylarida ishtirok etadilar va shu orqali nazariy bilimlarini real sharoitlarda qo'llaydilar. Ushbu amaliy mashg'ulotlar immersiv va interaktiv o'quv platformalarini taklif qiluvchi raqamli texnologiyalardan foydalanish orqali qo'llab-quvvatlanadi va shu bilan bilimlarni egallash va saqlashni osonlashtiradi.Bundan tashqari, model qayta aloqa mexanizmlari va tanqidiy pedagogik aks ettirishning ajralmasligini ta'kidlaydi, bu o'qituvchilarga kasbiy sohaning o'zgaruvchan talablariga muvofiq o'qitish usullari va o'quv dasturlarini takroriy takomillashtirish imkonini beradi. Ushbu izchil tuzatish orqali ta'lim tajribasi doimiy ravishda optimallashtirilib, berilgan kompetensiyalarning dolzarbligi va qo'llanilishini ta'minlaydi. Ushbu paradigmada ustoz va murabbiylik yashirin bilim va sohani tushunishda asosiy rol o'ynaydi va shu bilan akademik ta'lim va kasbiy amaliyot o'rtasidagi tafovutni bartaraf etadi. Bundan tashqari, model bitiruvchilar va soha mutaxassislarini o'quv jarayoniga jalb etish, ularning tajriba va bilimlaridan o'quv dasturini boyitish va o'quvchilarga o'zlari tanlagan yo'nalishlar bo'yicha yangi tushunchalar berish uchun foydalanishni targ'ib qiladi.

Aslida, ushbu model professional ta'limning yaxlit va intgral tuzilishini ifodalaydi, bu nafaqat o'quvchilarni bevosita kasbiy faoliyati uchun zarur kompetensiyalar bilan ta'minlaydi, balki zamonaviy ishchi kuchining o'zgaruvchan tabiatida muhim xususiyat bo'lgan umrbod o'rganish va moslashishga moyillikni keltirib chiqaradi.

Keling, keyingi tahliliy xususiyatlarga ega model shaklida innovatsion hamkorlikka asoslangan professional ta'limda kasbiy kompetensiyalarni rivojlantirishni taqdim etamiz.

Komponent	Tavsif
Nazariy bilim	Akademik bilimlarni real dunyoda qo'llashga e'tibor qaratgan holda integratsiya.
Pragmatik dastur	Nazariy bilimlarni amaliyotda qo'llash uchun amaliy loyihalar va muammolarni hal qilish ssenariylarida ishtirok etish.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №7

Tizim integratsiyasi	Dinamik ta'lim muhitini yaratish uchun akademiya, sanoat va texnologik yutuqlar o'rtasidagi hamkorlik .
Tajribali o'rganish	Amaliy ko'nikmalarni rivojlantirish va bilimlarni qo'llash uchun eksperimental loyihalar va real muammolardan foydalaning.
Raqamli texnologiyalar	Ta'lim imkoniyatlarini oshirish uchun interaktiv raqamli platformalarni o'rnating.
Qayta aloqa mexanizmlari	O'qitish usullarini doimiy ravishda takomillashtirish uchun qayta aloqa jarayonlarini amalga oshirish.
Pedagogik aks ettirish	Rivojlanayotgan professional standartlarga javob beradigan o'qitish strategiyalarini tanqidiy baholang va moslashtiring.
Mentorlik va murabbiylik	Mutaxassis maslahati orqali bilimlarni uzatishni osonlashtirish, o'rganish tajribasini ishlab chiqarishga oid bilimlar bilan boyitish.
Bitiruvchilar va mutaxassislarning ishtiroki	Sanoat haqida batafsil ma'lumot berish uchun bitiruvchilar va soha mutaxassislarining tajribalarini birlashtirish.
Hayot davomida ta'lim olish	boshqarish uchun doimiy ravishda o'rganish va moslashish qobiliyatini rivojlantirish.

Yuqorida keltirilgan modelda professional ta'limda kasbiy kompetensiyalarni rivojlantirishga kompleks va integral yondashuvni taklif etadi, nazariy bilimlarning amaliy qo'llanilishi bilan uyg'unligini ta'kidlaydi. Ushbu paradigmaning markazida mavhum akademik tushunchalarni aniq ish ko'nikmalariga aylantirishga yordam beradigan tajribaviy o'rganish konsepsiyasi mavjud[10]. Bunga akademiyaning pragmatik ishlab chiqarish bilan simbiotik integratsiyalashuvi va texnologik innovatsiyalarning yetakchisi, ham dinamik, ham keng ko'lamli va kompetensiyalarni rivojlantirish uchun qulay bo'lgan o'quv muhitini yaratishga yordam beradi. Raqamli texnologiyadan foydalanish ushbu tizimning asosiy elementi bo'lib, o'qitishning turli immersiv va interaktiv shakllarini taklif etadi, ular nafaqat bilimni saqlab qolishga yordam beradi, balki o'quvchilarning faolligi va motivatsiyasini oshiradi. Modelga o'rnatilgan interaktiv qayta aloqa mexanizmlari va pedagogik aks ettirish ta'lim takliflarining dolzarbligi va samaradorligi bo'yicha birinchi o'rinda turishini ta'minlaydi va doimiy ravishda kasbiy sohaning doimiy o'zgaruvchan talablariga javob beradi.

Bundan tashqari, model ustoz va murabbiylikning muhim ahamiyatini ta'kidlab, ularni yashirin bilim va sohaga oid bilimlarni uzatish kanallari deb ataydi va shu bilan akademik ta'lim va kasbiy amaliyot o'rtasidagi tafovutni muammosiz bartaraf etadi. Bitiruvchilar va taniqli ishlab chiqarish faollarining kiritilishi o'quv dasturini boy tajriba bilan to'ldiradi, o'quvchilarga o'z sohalari bo'yicha muhim va ko'p qirrali tushunchalar beradi.

Umuman olganda, ushbu model professional ta'limga yaxlit va istiqbolli yondashuvni ifodalaydi, bu nafaqat o'quvchilarni bevosita professional martaba oshishi uchun zarur kompetensiyalar bilan qurollantiradi, balki ularga zamonaviy ishchi kuchining murakkab va dinamik yo'llarida harakat qilish uchun zarur bo'lgan uzluksiz o'rganish va moslashuvchanlik etikasini singdiradi.

ADABIYOTLAR RO'YXATI | СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ | REFERENCES

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №7

1. Хушматова Н.А. Об одной моделли организации саморазвивающейся обучения//Просвещение и познание.-2022. № 10. С.41-50.
2. Гуров В. Инновационная деятельность педагога // Дополнительное образование и воспитание. - 2008. - № 2. - С. 9-15
3. Загвязинский, В.И. Инновационные процессы в образовании и педагогическая наука/ В.И. Загвязинский//Инновационные процессы в образовании: Сборник научных трудов. - Тюмень: 1990. - с. 8.
4. Ильина, И.И. Современные технологии обучения. Практикум. Издания Центра проблем развития образования. Белорусского государственного университета. № 4 (июль - декабрь 2002 г.)
5. Gabdrakhmanova R. G., Kalimullina G. I., Ignatovich V. G. Professional pedagogical education quality management //International Electronic Journal of Mathematics Education. – 2016. – Т. 11. – №. 1. – С. 103-112.
6. Хушматова Н. А., Авлиякулов А. К., Ходжаев Н. Об эффективности инновационного взаимодействия в сфере образования образовательных учреждений и работодателей //Просвещение и познание. – 2022. – №. 7 (14). – С. 57-70.
7. Enns E., Shapovalova M. Psycho-pedagogical model of students' professional consciousness development //Procedia-Social and Behavioral Sciences. – 2015. – Т. 214. – С. 385-392.
8. ХУШМАТОВА Н. А., АВЛИЯКУЛОВ А. К., ХОДЖАЕВ Н. ПРОСВЕЩЕНИЕ И ПОЗНАНИЕ //ПРОСВЕЩЕНИЕ И ПОЗНАНИЕ Учредители: Прудник Ксения Евгеньевна. – №. 7. – С. 57-70.
9. Farxodjonova N. F. THE IMPORTANCE OF THE SPIRITUAL HERITAGE OF THE JADIDS IN THE DEVELOPMENT OF SOCIETY //Экономика и социум. – 2022. – №. 10-2 (101). – С. 33-35.
10. Susanto R., Rachmadtullah R., Rachbini W. Technological and Pedagogical models //Journal of Ethnic and Cultural Studies. – 2020. – Т. 7. – №. 2. – С. 1-14.

MUALLIF HAQIDA MA'LUMOT [ИНФОРМАЦИЯ ОБ АВТОРЕ] [AUTHORS INFO]

✉**Xushmatova Nilufar Axatovna**, professonal ta'limni rivojlantirish instituti mustaqil izlanuvchisi, [**Хушматова лилуфар Ахатовна,** исследователь института развития профессионального образования], [**Nilufar A. Xushmatova**, Researcher at the Institute for the Development of Vocational Education]; manzil: 100095, Toshkent shahar, Olmazor tumani, 2-Chimboy ko'chasi, 96-uy [адрес: 100095, г. Ташкент, Алмазарский район, ул. Чимбая 2, д. 96], [address: 96, Chimbaya str., 2, Almazar district, Tashkent, 100095] n_khushmatova@gmail.com

Ilmiy-nazariy va metodik jurnal
Научно-теоретический и методический журнал
Scientific theoretical and methodical journal
INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №7

Original paper

CHIZMACHILIK DARSLARIDA TALABALARNING ESTITIK TASAVVURINI RIVOJLANTIRISH

© F.U. Toshpulatov[1]✉
[1]Termiz davlat pedagogika instituti, Termiz, O‘zbekiston

Annotatsiya

KIRISH: ushbu maqolada Chizmachilik (chizmachilik san’ati) darslarida talabalarning estetik tasavvurini rivojlantirish juda muhimdir. Bu darslar nafaqat texnik chizish ko‘nikmalarini shakllantirish, balki estetik sezgini o‘stirishga ham xizmat qiladi. Estetik tasavvur tasviriy san’at asarlarini yaratishda, chizmalarni yanada jozibali, uyg‘un va ma’noli qilishda yordam beradi.

MAQSAD: chizmachilik darslarida talabalarning estetik tasavvurini rivojlantirishning maqsadi – ularning ijodiy va badiiy qobiliyatlarini shakllantirish, san’at va dizayn sohasidagi estetik mezonlarni anglashini chuqurlashtirish, shuningdek, chizmalarini estetik jihatdan jozibador va ma’noli qilish ko‘nikmalarini rivojlantirishdir.

MATERIALLAR VA METODLAR: chizmachilik darslarida talabalarning estetik tasavvurini rivojlantirish uchun qo‘llaniladigan metodlar quyidagilar:1. Ma'ruza va Taqdimotlar:

nazariy darslar: estetik tushunchalar va chizmachilik uslublarini tushuntiradigan darslar o‘tiladi. bu metod talabalarga chizmachilik fanining nazariy asoslarini o‘rganishga yordam beradi;

vizual taqdimotlar: slaydlar, video materiallar, va tarkibida tutashma elimintlari qatnashgan naqsh chizma namunalari yordamida estetik tasavvurlarni rivojlantirish. bu orqali talabalar chizmachilikda estetik mezonlarni o‘rganadilar.

MUHOKAMA VA NATIJALAR: chizmachilik darslarida estetik tasavvurini rivojlantirish uchun qo‘llanilgan metodlarning muhokama va natijalari quyidagicha bo‘lishi mumkin. Yakuniy natijalar talabalarning estetik tasavvurini rivojlantirish va ularning chizmachilik sohasidagi muvaffaqiyatlarini oshirishga qaratilgan metodlarning samarali bo‘lishini ko‘rsatadi.

XULOSA: ushbu metodlar talabalar estetik tasavvurini rivojlantirishda va chizmachilik sohasida muvaffaqiyatli bo‘lishida samarali bo‘ladi. Amaliy tajribalarni va nazariy bilimlarni uyg‘unlashtirish, talabalar ijodiy potentsialini maksimal darajada oshirishga yordam beradi.

Kalit so'zlar: estetik tasavvur, chizmachilik texnikalari, ijodiy yondashuv, mustaqil loyiha, analitik metodlar, tanqidiy baholash, guruh ishlari, ko‘rgazma, amaliy

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №7

mashg‘ulotlar, detal tahlil qilish, badiiy ifoda, chizma vositalari, vizual materiallar, texnik mahorat, eksperimentlar, jamoaviy fikrlash.

Iqtibos uchun: Toshpulatov F.U. Chizmachilik darslarida talabalarning estitik tasavvurini rivojlantirish. // Inter education & global study. 2024. №7. B. 93–100.

РАЗВИТИЕ ЭСТЕТИЧЕСКОГО ВООБРАЖЕНИЯ УЧАЩИХСЯ НА УРОКАХ ЧЕРЧЕНИЯ

© Ф. У. Тошпулатов[1]✉
[1]Термизский государственный педагогический институт, Термиз, Узбекистан

Аннотация

ВВЕДЕНИЕ: в данной статье очень важно развивать эстетическое воображение учащихся классов черчения (черченское искусство). Эти уроки служат не только развитию навыков технического рисования, но и развитию эстетического чувства. черчения помогает создать эстетическое видение, сделать его более привлекательным, гармоничным и осмысленным.

ЦЕЛЬ: Целью развития эстетического воображения учащихся на занятиях «ЧЕРЧЕНИЯ» является формирование у них творческих и художественных способностей, углубление понимания эстетических критериев в области искусства и дизайна, а также развитие умений делать «черчения» эстетически привлекательной. и значимый.

МАТЕРИАЛЫ И МЕТОДЫ: для развития эстетического воображения учащихся на уроках черчения используются следующие методы: 1. Лекции и презентации:

теоретические уроки: проводятся уроки, объясняющие эстетические концепции и стили черчения. этот метод помогает студентам усвоить теоретические основы науки черчения;

визуальные презентации: развитие эстетического воображения с помощью слайдов, видеоматериалов и примеров рисования узоров с участием соединительных элементов. таким образом, в чернчении студенты изучают эстетические критерии.

ОБСУЖДЕНИЕ И РЕЗУЛЬТАТЫ: Обсуждение и результаты методов, применяемых для развития эстетического воображения на занятиях черчения, могут быть следующими. Итоговые результаты показывают эффективность методов, направленных на развитие эстетического воображения учащихся и повышение их успешности в области рисования.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ: данные методы эффективны для развития эстетического воображения учащихся и успехов в рисовании. Объединение практического опыта и теоретических знаний помогает максимально раскрыть творческий потенциал студентов.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №7

Ключевые слова: Эстетическое воображение, техники черчения, творческий подход, самостоятельный проект, аналитические методы, критическая оценка, групповая работа, выставка, практические занятия, детальный анализ, художественное выражение, инструменты черчения, наглядные материалы, технические навыки, эксперименты, коллективное мышление.

Для цитирования: Тошпулатов. Ф. У. Развитие эстетического воображения учащихся на уроках черчения. // Inter education & global study. 2024. №7. С. 93–100.

DEVELOPMENT OF STUDENTS' AESTHETIC IMAGINATION IN DRAWING LESSONS

© Toshpulatov U. Fakhriddin[1]✉
[1]Termez State Pedagogical Institute, Termez, Uzbekistan

Annotation

INTRODUCTION: In this article, it is very important to develop the aesthetic imagination of students in the drawing classes (drawing art). These lessons serve not only to develop technical drawing skills, but also to develop an aesthetic sense. drawing helps to create an aesthetic vision, make it more attractive, harmonious and meaningful.

AIM: The purpose of developing the aesthetic imagination of students in the "drafting" classes is to form their creative and artistic abilities, deepen their understanding of the aesthetic criteria in the field of art and design, and develop the ability to make "drawing" aesthetically attractive. and meaningful.

MATERIALS AND METHODS: The following methods are used to develop the aesthetic imagination of students in drawing lessons: 1. Lectures and presentations:

theoretical lessons: lessons are held explaining the aesthetic concepts and styles of drawing. this method helps students learn the theoretical foundations of the science of drawing;

visual presentations: developing aesthetic imagination with the help of slides, videos and examples of drawing patterns involving connecting elements. thus, in drafting, students learn aesthetic criteria.

DISCUSSION AND RESULTS: The discussion and results of the methods used to develop aesthetic imagination in drafting classes can be as follows. The final results show the effectiveness of the methods aimed at developing students' aesthetic imagination and increasing their success in drawing.

CONCLUSION: These methods are effective in developing students' aesthetic imagination and success in drawing. The combination of practical experience and theoretical knowledge helps to maximize the creative potential of students.

Key words: Aesthetic imagination, drafting techniques, creativity, independent project, analytical methods, critical evaluation, group work, exhibition, practical classes,

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №7

detailed analysis, artistic expression, drafting tools, visual materials, technical skills, experiments, collective thinking.

For citation: Toshpulatov U. Fakhriddin. (2024) Development of students' aesthetic imagination in drawing lessons', Inter education & global study, (7), pp. 93–100. (In Uzbek).

Chizmachilik (chizmachilik san'ati) darslarida talabalarning estetik tasavvurini rivojlantirish juda muhimdir. Bu darslar nafaqat chizmalarni chizish ko'nikmalarini shakllantirish, balki estetik sezgini o'stirishga ham xizmat qiladi. Estetik tasavvur tasviriy san'at asarlarini yaratishda, chizmalarni yanada jozibali, uyg'un va ma'noli qilishda yordam beradi.

Estetik tasavvur talabalarning chizmachilik sohasidagi muvaffaqiyatini oshiradi va ularning ijodiy imkoniyatlarini kengaytiradi. Chizmachilik darslarida talabalarning estetik tasavvurini rivojlantirishning maqsadi – ularning ijodiy va badiiy qobiliyatlarini shakllantirish, san'at va dizayn sohasidagi estetik mezonlarni anglashini chuqurlashtirish, shuningdek, chizmalarini estetik jihatdan jozibador va ma'noli qilish ko'nikmalarini rivojlantirishdir.

Bu maqsad quyidagilar orqali amalga oshiriladi: badiiy tafakkurni rivojlantirish: Talabalarning tasviriy san'at va chizmachilikdagi estetik me'yorlar, go'zallik tushunchasi va badiiy qiymatni tushunishlarini shakllantirish. Ijodiy qobiliyatlarni oshirish: Talabalarga chizmalarda ijodiy yondashishni o'rgatish, o'z g'oyalarini estetik jihatdan mukammal tarzda ifodalash imkoniyatini yaratish. Badiiy tafovutni anglash: Talabalarga chizmalarida turli uslublar va texnikalarni qo'llash orqali estetik sezgini rivojlantirish.

Estetik yondashuv: Talabalarning chizmalarida rang, shakl, kompozitsiya va boshqa detal elementlarni uyg'unlashtirish qobiliyatini shakllantirish.

Ijodiy muhit yaratish: Talabalarga o'z ijodiy ishlari bilan shug'ullanishda erkinlik va mustaqillik berish, ularning estetik tasavvurlarini kengaytirish.

Shunday qilib, estetik tasavvurni rivojlantirish orqali talabalar nafaqat texnik ko'nikmalarga ega bo'ladilar, balki san'at va dizayn sohasidagi muvaffaqiyatlariga ham poydevor qo'yadilar.Chizmachilik darslarida talabalarning estetik tasavvurini rivojlantirish uchun ishlatiladigan materiallar va metodlar quyidagicha:

Materiallar:

Chizmachilik vositalari: qalamlar: turli qattiqlikdagi grafit qalamlar (hb, 2b, 4b, 6b va boshqalar) chizmalar yaratishda qo'llaniladi; xatlar: nozik chiziqlar va detallar uchun charxlangan qalamlar yoki chizg'ich qalamlar; qog'oz: oq, sarg'ish yoki rangli qog'oz turli to'qimalar va chizma texnikalari uchun qo'llaniladi; chizg'ichlar va transportir: chiziqlar, burchaklar va o'lchamlarni aniq belgilash uchun; charxlar va o'chirgichlar: chizgilarni to'g'irlash va yengil tuzatishlar kiritish uchun.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №7

Vizual materiallar: rassomlar va dizaynerlarning chizmalari: Talabalarga estetik me'yorlarni tushuntirish uchun; slaydlar va prezentatsiyalar: San'at tarixidagi buyuk asarlar va estetik misollarni ko'rsatish uchun.

Metodlar:

Ma'ruza va taqdimotlar: nazariy tushuntirishlar: Chizmachilik va estetik tushunchalar haqida ma'lumot berish. Go'zallik, estetik mezonlar va san'at tarixidagi uslublarni o'rgatish; vizual ko'rsatmalar: Slaydlar va prezentatsiyalar orqali chizmachilik va estetik me'yorlarni tushuntirish.

Amaliy mashg'ulotlar: chizmachilik amaliyoti: Talabalarga chizmalar yaratishni o'rgatish, turli vositalar bilan ishlash; chizmalar bilan ishlash: Rang uyg'unligi va kontrastlarni o'rgatish uchun rangli chizmalar yaratish.

Analitik metodlar: chizmalarni tahlil qilish: Talabalar bilan birgalikda tarkibida turli detal qatnashgan mashina detallari va geometrik va chizmalarini tahlil qilish. Bu usul estetik tasavvurni chuqurlashtirishda yordam beradi; Ijodiy tanqid: Talabalar ijodiy ishlarini muhokama qilish va ularga estetik jihatdan baho berish.

ijodiy yondashuv: mustaqil loyihalar: Talabalarga o'z ijodiy loyihalarini yaratishga imkon berish, ularga individual yondashuvni shakllantirish; eksperimentlar: Talabalar turli texnikalar va materiallar bilan mustaqil ravishda tajriba o'tkazishlari uchun imkoniyat yaratish.

Guruh ishlari va ko'rgazmalar: guruhli loyihalar: Talabalarni birgalikda ishlashga o'rgatish, jamoaviy estetik yechimlar toppish; talabalar ko'rgazmalari: Talabalar o'z ishlari bilan ko'rgazma tashkil etishlari va ularni jamoatchilikka taqdim qilishlari orqali estetik tasavvurlarini rivojlantirish.

Ushbu materiallar va metodlar chizmachilik darslarida talabalarning estetik tasavvurini samarali rivojlantirishga yordam beradi.

Chizmachilik darslarida estetik tasavvurini rivojlantirish uchun qo'llanilgan metodlarning muhokama va natijalari quyidagicha bo'lishi mumkin:

Muhokama:

Ma'ruza va Taqdimotlar: Tafsir: Ma'ruzalar va taqdimotlar talabalarga estetik nazariyani tushuntiradi va chizma tarixi haqida bilim beradi. Bu metod talabalarning estetik tushunchalarini rivojlantirishga yordam beradi, ammo bu ma'lumotlar amaliy tajriba bilan mustahkamlansa yanada samarali bo'ladi. Joriy holat: Ko'pgina talabalarda nazariy bilimlar yaxshi o'zlashtirilgan, ammo amaliy ko'nikmalarni qo'llashda qiyinchiliklar yuzaga kelishi mumkin.

Amaliy Mashg'ulotlar:

Tafsir: Amaliy mashg'ulotlar orqali talabalar chizmachilik texnikalarini o'zlashtiradilar va estetik ko'nikmalarni rivojlantiradilar. Bu metod talabalar ijodiy fikrlash va amaliy ko'nikmalarni shakllantirishda samarali.

Joriy holat: ko'pgina talabalar chizmalarni yaratishda texnik mahoratni rivojlantiradilar, lekin estetik jihatlarni qo'llashda qo'shimcha yordam va feedback talab qilinishi mumkin.

CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №7

Analitik Metodlar:

Tafsir: San’at asarlarini tahlil qilish va tanqidiy baholash talabalar estetik tasavvurini kuchaytiradi va ularning ishlari ustida ishlash uchun konkret tavsiyalar beradi. Bu metod talabalarning ijodiy rivojlanishini rag‘batlantiradi.

Joriy holat: Tahlil qilish va baholash jarayonlari ko‘pincha talabalarni o‘z ishlariga tanqidiy yondashishga undaydi, ammo ba’zi talabalar uchun tanqidiy fikrlarni qabul qilish qiyin bo‘lishi mumkin.

Ijodiy Yondashuv:

Tafsir: Mustaqil loyiha ishlari va eksperimentlar talabalar ijodiy yondashuvlarini rivojlantiradi va yangi texnikalarni sinash imkonini beradi. Bu metod estetik tasavvur va individual uslublarni shakllantiradi.

Joriy holat: Talabalar o‘z ijodiy loyihalarida yangi yondashuvlarni qo‘llashga harakat qilishadi, lekin ular har doim ham muvaffaqiyatli bo‘lmasligi mumkin. Qo‘shimcha yordam va resurslar talab etiladi.

Guruh Ishlari va Ko‘rgazmalar:

Tafsir: Guruh ishlari va ko‘rgazmalar talabalar o‘rtasida hamkorlikni va jamoaviy estetik yechimlarni rivojlantirishga yordam beradi. Bu metod talabalar orasida estetik fikr almashinish va jamoaviy tajribalarni oshirish imkonini yaratadi.

Joriy holat: Guruh ishlari ko‘pincha talabalar orasida yaxshi natijalarni beradi, ammo guruhdagi ba'zi talabalar o‘z hissalarini qo‘shishda qiyinchiliklar yuzaga kelishi mumkin.

Natijalar:

Estetik Ko‘nikmalarni Rivojlantirish:

Talabalar chizmachilikda estetik ko‘nikmalarni va tasavvurlarni rivojlantiradilar, chizmalarida shakllarni yanada yaxshi qo‘llay olishadi.

Ijodiy Potentsial:

Mustaqil loyiha ishlari va eksperimentlar talabalar ijodiy potensialini kengaytiradi, yangi texnikalar va uslublarni sinash imkonini beradi.

Analitik Qobiliyat:

San’at asarlarini tahlil qilish va tanqidiy baholash talabalar analiz va tanqidiy fikrlash qobiliyatlarini oshiradi.

Hamkorlik va Jamoaviy Ish:

Guruh ishlari va ko‘rgazmalar talabalar orasida hamkorlik, jamoaviy ishlash va estetik fikr almashish qobiliyatlarini rivojlantiradi.

Motivatsiya va Qoniqish:

Talabalar o‘z ishlarini ko‘rgazmalarda namoyish etish va feedback olish orqali ijodiy motivatsiya va qoniqishni oshiradilar.

Yakuniy natijalar talabalarning estetik tasavvurini rivojlantirish va ularning chizmachilik sohasidagi muvaffaqiyatlarini oshirishga qaratilgan metodlarning samarali bo‘lishini ko‘rsatadi.

Chizmachilik darslarida talabalarning estetik tasavvurini rivojlantirish uchun qo‘llanilgan metodlarni baholash asosida quyidagi xulosalarni chiqarish mumkin:

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №7

Xulosa:

Talimning nazariy asoslari: Ma'ruza va taqdimotlar orqali estetik tushunchalar va chizmachilik uslublarini o‘rgatish talabalar uchun mustahkam nazariy poydevor yaratadi. Bu metodlar estetik tasavvurni rivojlantirishda muhim rol o‘ynaydi, lekin amaliy tajribalar bilan mustahkamlash zarur.

Amaliy mashg‘ulotlarning ahamiyati: Amaliy mashg‘ulotlar talabalar chizmachilik texnikalarini o‘zlashtiradi va estetik ko‘nikmalarini rivojlantiradi. Chizmalar kabi elementlarni amalda qo‘llash orqali talabalar chizmalarida estetik jihatlarni kuchaytiradilar. Ushbu metod talabalarning texnik mahoratini oshiradi va ijodiy fikrlashni qo‘llab-quvvatlaydi.

Umumiy Natijalar:

Estetik Tasavvur: Talabalar estetik tasavvur va ko‘nikmalarni rivojlantirib, chizmalarida 3d, shakl va modellni samarali qo‘llashga erishadilar.

Ijodiy Rivojlanish: Talabalar o‘z ijodiy qobiliyatlarini oshirib, yangi texnikalar va uslublarni sinash imkoniyatiga ega bo‘ladilar.

Hamkorlik: Guruh ishlari va ko‘rgazmalar talabalar orasida hamkorlikni oshiradi va jamoaviy ijodiy fikrlarni rivojlantiradi.

Tanqidiy fikrlash: Tahlil va tanqidiy baholash metodlari talabalar ijodiy ishlari ustida ishlashda yordam beradi va estetik qarashlarni kengaytiradi.

Ushbu metodlar talabalar estetik tasavvurini rivojlantirishda va chizmachilik sohasida muvaffaqiyatli bo‘lishida samarali bo‘ladi. Amaliy tajribalarni va nazariy bilimlarni uyg‘unlashtirish, talabalar ijodiy potentsialini maksimal darajada oshirishga yordam beradi.

ADABIYOTLAR RO‘YXATI | СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ | REFERENCES

1. Toshpulatov F. U. UMUMTA’LIM MAKTABLARIDA CHIZMACHILIK FANINI CHUQURLASHTIRIB O ‘RGANISH //Inter education & global study. – 2024. – №. 5. – C. 30-37.
2. Uralovich T. F. THE ROLE OF APPLIED ART IN THE DEVELOPMENT OF AESTHETIC SKILLS OF STUDENTS //International Journal of Advance Scientific Research. – 2023. – T. 3. – №. 05. – C. 111-118.
3. Uralovich T. F. PEDAGOGICAL CHARACTERISTICS OF DEVELOPING AESTHETIC SKILLS IN FUTURE DRAWING TEACHERS //International Journal of Pedagogics. – 2023. – T. 3. – №. 05. – C. 139-144.
4. Toshpulatov F. OLIY TA’LIM MUASSASALARIDA CHIZMACHILIK FANINI O ‘QITISHNING HOZIRGI KUNDAGI HOLATI //Физико-технологического образование. – 2022. – №. 4.
5. Toshpulatov F. Qadimiy grix va o ‘simliksimon (Islimiy) naqsh elementlarining geometrik tahlili //Физико-технологического образование. – 2022. – №. 4.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №7

6. Toshpulatov F. Use of geometric patterns and their types from eliminations of drawing and applied art in architectural facilities //Физико-технологического образование. – 2022. – Т. 1. – №. 1.

MUALLIF HAQIDA MA'LUMOT [ИНФОРМАЦИЯ ОБ АВТОРЕ] [AUTHORS INFO]

✉ **Toshpulatov Faxriddin Urolovich**,Dotsent, [**Тошпулатов Фахриддин Уролович,** доцент], [**Toshpulatov Fakhriddin Urolovich,** Associate Professor]; manzil: O'zbekiston, Termiz shahari., Umit ko'chasi, 2-uy [адрес: Узбекистан, г. Термез, улица Умит, дом 2], [address: Umit street, 2nd house, Termiz city, Uzbekistan] Email: toshpulot@terdpi.uz https://orcid.org/0009-0007-2368-9524

Ilmiy-nazariy va metodik jurnal
Научно-теоретический и методический журнал
Scientific theoretical and methodical journal
INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №7

Original paper

KATTA VA TAYYORLOV GURUHLARDA KOMMUNIKATIV O'YINLARNI TASHKIL ETISH ORQALI MULOQOT KO'NIKMASINI SHAKLLANTIRISH

© M.I. Nigmatullayeva[1]✉
[1]Termiz davlat pedagogika instituti, Termiz O‘zbekiston

Annotatsiya

KIRISH: katta va tayyorlov guruhlarda ta'lim-tarbiya jarayoni, bolalarning muloqot ko‘nikmalarini rivojlantirishda muhim ahamiyatga ega. Muloqot, insonlar o‘rtasidagi aloqalar, fikr va his-tuyg‘ularni ifodalash, hamda ijtimoiy muloqotning asosiy vositasi sifatida qaraladi. Maktabgacha ta'lim jarayonida kommunikativ ko‘nikmalarni shakllantirish, bolalarning ijtimoiy o‘zaro munosabatlari, til rivojlanishi, va umumiy shaxsiy taraqqiyotlari uchun asosiy omil hisoblanadi. Kommunikativ o‘yinlar, bolalar uchun muloqot ko‘nikmalarini rivojlantirishda samarali vosita bo‘lib xizmat qiladi. Ular bolalarga o‘z fikrlarini ifodalash, boshqalar bilan muloqot qilish, va turli ijtimoiy vaziyatlarga moslashish imkoniyatini beradi. Bu o‘yinlar orqali bolalar o‘zaro aloqalarni mustahkamlash, muammolarni hal qilish, va ijodiy fikrlash ko‘nikmalarini oshiradilar. Katta va tayyorlov guruhlarda kommunikativ o‘yinlarni tashkil etish, bolalarning ijtimoiy ko‘nikmalarini rivojlantirish, til va muloqot ko‘nikmalarini shakllantirish uchun ayniqsa muhimdir. Bu jarayonda o‘yinlarning turlari, metodikasi, va amaliyotlari bolalarning yoshiga, qiziqishlariga, va rivojlanish bosqichlariga mos ravishda tanlanishi kerak.

MAQSAD: Kommunikativ o‘yinlarning mohiyati, ularni rejalashtirish va o‘tkazish metodlarini, hamda ularning samaradorligini baholash usullarini ko‘rib chiqadi. Shu bilan birga, kommunikativ o‘yinlarni tashkil etish jarayonida mavjud bo‘lgan muammolar va ularni echish bo‘yicha tavsiyalar ham beriladi. Yakuniy maqsad, katta va tayyorlov guruhlarda o‘tkazilayotgan kommunikativ o‘yinlarning bolalarning muloqot ko‘nikmalarini rivojlantirishdagi samaradorligini oshirish va ta'lim jarayonining sifatini yuksaltirishdir.

MATERIALLAR VA METODLAR: Bolalar va kattalarda samarali muloqot ko'nikmalarini shakllantirish ta'lim muassasalarida muhim vazifa hisoblanadi. Muloqot o'yinlari ushbu ko'nikmalarni rivojlantirish uchun innovatsion va qiziqarli yondashuvni ta'minlaydi. Ushbu uslub ishtirokchilarning muloqot darajasini oshirish uchun katta va tayyorgarlik guruhlarida kommunikativ o'yinlarni tashkil etish bosqichlari va yondashuvlarini tavsiflaydi. Katta va tayyorgarlik guruhlarida kommunikativ o'yinlarni tashkil etish orqali muloqot qobiliyatlarini rivojlantirish usuli zarur ijtimoiy va kasbiy ko'nikmalarni rivojlantirishga samarali yondashuvdir. Ishtirokchilar darajasiga mos keladigan o'yinlarni tanlash va ularni interfaol va qo'llab-quvvatlovchi muhitda ta'minlash o'rganish va o'sish uchun qulay muhit yaratishga yordam beradi. Ushbu texnikadan

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №7

muntazam foydalanish ishtirokchilarga yanada ishonchli, ifodali va samarali muloqotchilar bo'lishga yordam beradi.

MUHOKAMA VA NATIJALAR: Ishtirokchilar olingan ko‘nikmalarni hayotiy vaziyatlarda qo‘llay boshladilar, bu o‘yinlar ularga kundalik hayotda va ishda muloqot vazifalarini yaxshiroq engishga yordam berganini ta’kidladilar.

Hamkasblar, do'stlar va yaqinlar bilan yanada samarali va ma'lumotli muloqotlar orqali yaxshilangan munosabatlar.

Bu natijalar shuni ko'rsatadiki, kommunikativ o'yinlarni tashkil etish ham katta, ham tayyorgarlik guruhlarida muloqot ko'nikmalarini shakllantirish va rivojlantirishning samarali usuli hisoblanadi. Ta'lim jarayonida o'yinlardan muntazam foydalanish shaxsni har tomonlama rivojlantirishga, ijtimoiy o'zaro munosabatlarni yaxshilashga va ishtirokchilarni jamiyatda muvaffaqiyatli hayotga tayyorlashga yordam beradi.

XULOSA: Muloqot o'yinlari muloqot ko'nikmalarini shakllantirish va rivojlantirish usuli sifatida samaradorligini isbotladi. Ular faol ishtirok etish, o'zaro ta'sir qilish va olingan bilimlarni hayotiy vaziyatlarda amaliy qo'llash uchun qulay shart-sharoitlarni yaratadi.

O'yinlarni tashkil etish og'zaki va og'zaki bo'lmagan muloqot qobiliyatlarini sezilarli darajada yaxshilashga yordam beradi, masalan, nutqning ravshanligi va ifodaliligi, faol tinglash, savol berish va fikr bildirish qobiliyati. Hamkorlikdagi o'yinlar jamoaviy qarorlar qabul qilish, rol almashish va nizolarni boshqarishni takomillashtirish orqali jamoada ishlash ko'nikmalarini rivojlantirishga yordam beradi. Ishtirokchilar, ayniqsa, yangi va qiyin vaziyatlarda muloqot qilishda ishonchga ega bo'lishadi. Bu turli ijtimoiy va professional kontekstlarda yaxshiroq ijtimoiy moslashishga va muvaffaqiyatli o'zaro ta'sirga olib keladi.

Kalit so'zlar: muloqot qobiliyatlari, aloqa o'yinlari, katta guruhlar, tayyorgarlik guruhlari, muloqot ko'nikmalarini rivojlantirish, og'zaki va og'zaki bo'lmagan ko'nikmalar, faol tinglash, jamoaviy ish, rolli o'yinlar, vaziyat o'yinlari, aqliy hujum, munozara, empatiya.

Iqtibos uchun: Nigmatullayeva M.I. Katta va tayyorlov guruhlarda kommunikativ o'yinlarni tashkil etish orqali muloqot ko'nikmasini shakllantirish. // Inter education & global study. 2024. №7. B.101–108.

ФОРМИРОВАНИЕ КОММУНИКАЦИОННЫХ НАВЫКОВ ЧЕРЕЗ ОРГАНИЗОВАНИЕ КОММУНИКАТИВНЫХ ИГР В БОЛЬШИХ И ПОДГОТОВИТЕЛЬНЫХ ГРУПП

© М.И.Нигматуллайева[1]✉
[1]Термизский государственный педагогический институт, Термез Узбекистан

Аннотация

ВВЕДЕНИЕ: учебный процесс в больших и подготовительных группах имеет важное значение в развитии коммуникативных навыков детей. Общение

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №7

рассматривается как основное средство общения между людьми, выражения мыслей и чувств, социального общения. Формирование коммуникативных навыков в период дошкольного образования является основным фактором социального взаимодействия детей, развития речи и общего развития личности. Коммуникативные игры являются эффективным средством развития коммуникативных навыков детей. Они дают детям возможность выражать свои мысли, общаться с другими людьми и адаптироваться к различным социальным ситуациям. С помощью этих игр дети улучшают навыки общения, решения проблем и творческого мышления. Организация коммуникативных игр в больших и подготовительных группах особенно важна для развития у детей социальных навыков, языковых и коммуникативных навыков. При этом виды, методы и приемы игр следует выбирать в соответствии с возрастом, интересами и этапами развития детей.

ЦЕЛЬ: рассмотреть сущность коммуникативных игр, способы их планирования и проведения, методы оценки их эффективности. При этом также приводятся проблемы, существующие в процессе организации коммуникативных игр, и рекомендации по их решению. Конечная цель – повысить эффективность коммуникативных игр в больших и подготовительных группах в развитии коммуникативных навыков детей и улучшить качество образовательного процесса.

МАТЕРИАЛЫ И МЕТОДЫ. формирование навыков эффективного общения у детей и взрослых является важной задачей образовательных учреждений. Коммуникативные игры обеспечивают инновационный и увлекательный подход к развитию этих навыков. В данном методе описаны этапы и подходы организации коммуникативных игр в больших и подготовительных группах для повышения уровня общения участников. Метод развития коммуникативных навыков через организацию коммуникативных игр в больших и подготовительных группах является эффективным подходом к развитию необходимых социальных и профессиональных навыков. Выбор игр, соответствующих уровню участников, и предоставление им интерактивной и поддерживающей среды помогает создать среду, способствующую обучению и росту. Регулярное использование этой техники поможет участникам стать более уверенными, выразительными и эффективными коммуникаторами.

ОБСУЖДЕНИЕ И РЕЗУЛЬТАТЫ: участники начали применять полученные навыки в реальных жизненных ситуациях, заявив, что игры помогли им лучше справляться с коммуникативными задачами в повседневной жизни и на работе.
Улучшение отношений с коллегами, друзьями и близкими за счет более эффективного и информативного общения.

Эти результаты показывают, что организация коммуникативных игр является эффективным способом формирования и развития коммуникативных навыков как в больших, так и в подготовительных группах. Регулярное использование игр в образовательном процессе способствует развитию личности во всех аспектах,

CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №7

улучшению социальных взаимодействий и подготовке участников к успешной жизни в обществе.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ: коммуникативные игры доказали свою эффективность как метод формирования и развития коммуникативных навыков. Они создают благоприятные условия для активного участия, взаимодействия и практического применения полученных знаний в жизненных ситуациях.

Организация игр помогает значительно улучшить навыки вербального и невербального общения, такие как ясность и выразительность речи, активное слушание, умение задавать вопросы и выражать мнение. Кооперативные игры помогают развивать навыки командной работы, улучшая процесс принятия командных решений, распределения ролей и управления конфликтами. Участники обретают уверенность в общении, особенно в новых и сложных ситуациях. Это приводит к лучшей социальной адаптации и успешному взаимодействию в различных социальных и профессиональных контекстах.

Ключевые слова: коммуникативные навыки, коммуникативные игры, большие группы, подготовительные группы, развитие коммуникативных навыков, вербальные и невербальные навыки, активное слушание, работа в команде, ролевые игры, ситуационные игры, мозговой штурм, дискуссия, эмпатия.

Для цитирования: Нигматуллайева М.И. Формирование коммуникационных навыков через организование коммуникативных игр в больших и подготовительных групп // Inter education & global study. 2024. №7. С. 101–108.

FORMING COMMUNICATION SKILLS THROUGH ORGANIZING COMMUNICATIVE GAMES IN LARGE AND PREPARING GROUPS

© Matluba I. Nigmatullayeva[1]✉
[1]Termiz State Pedagogical Institute, Termiz Uzbekistan

Annotation

INTRODUCTION: the educational process in large and preparatory groups is important in the development of children's communication skills. Communication is considered as the main means of communication between people, expression of thoughts and feelings, and social communication. Formation of communicative skills during preschool education is the main factor for children's social interaction, language development, and general personal development. Communicative games are an effective tool for developing communication skills for children. They give children the opportunity to express their thoughts, communicate with others, and adapt to different social situations. Through these games, children improve communication, problem solving, and creative thinking skills. Organization of communicative games in large and preparatory groups is especially important for the development of children's social skills, language and communication skills. In this process, the types, methods, and practices of

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №7

games should be selected in accordance with the age, interests, and stages of development of children.

AIM: considers the nature of communicative games, methods of planning and conducting them, and methods of evaluating their effectiveness. At the same time, problems that exist in the process of organizing communicative games and recommendations for solving them are also given. The ultimate goal is to increase the effectiveness of communicative games in large and preparatory groups in developing children's communication skills and to improve the quality of the educational process.

MATERIALS AND METHODS: formation of effective communication skills in children and adults is an important task in educational institutions. Communication games provide an innovative and fun approach to developing these skills. This method describes the stages and approaches of organizing communicative games in large and preparatory groups to increase the level of communication of the participants. The method of developing communication skills through the organization of communicative games in large and preparatory groups is an effective approach to the development of necessary social and professional skills. Choosing games that are appropriate for the level of participants and providing them in an interactive and supportive environment helps create an environment conducive to learning and growth. Regular use of this technique will help participants become more confident, expressive, and effective communicators.

DISCUSSION AND RESULTS: the participants began to apply the acquired skills in real-life situations, stating that the games helped them better cope with communication tasks in everyday life and at work.

Improved relationships with colleagues, friends and loved ones through more effective and informative communication.

These results show that the organization of communicative games is an effective way of forming and developing communication skills in both large and preparatory groups. Regular use of games in the educational process helps to develop the personality in all aspects, improve social interactions and prepare participants for a successful life in society.

CONCLUSION: communication games have proven their effectiveness as a method of formation and development of communication skills. They create favorable conditions for active participation, interaction and practical application of acquired knowledge in life situations.

The organization of games helps to significantly improve verbal and non-verbal communication skills, such as clarity and expressiveness of speech, active listening, the ability to ask questions and express opinions. Cooperative games help develop teamwork skills by improving team decision-making, role-sharing, and conflict management. Participants gain confidence in communicating, especially in new and challenging situations. This leads to better social adjustment and successful interaction in various social and professional contexts.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №7

Key words: communication skills, communication games, large groups, preparatory groups, development of communication skills, verbal and non-verbal skills, active listening, teamwork, role-playing games, situational games, brainstorming, discussion, empathy.

For citation: Matluba I. Nigmatullayeva. (2024) Forming communication skills through organizing communicative games in large and preparing groups, Inter education & global study, (7), pp. 101–108. (In Uzbek).

Samarali muloqot shaxsiy va professional muhitda hal qiluvchi ahamiyatga ega. Katta guruhlar uchun ham, tayyorgarlik bosqichida bo'lganlar uchun kuchli muloqot qobiliyatlarini rivojlantirish juda muhimdir. Bunga erishish uchun innovatsion yondashuvlardan biri kommunikativ o'yinlarni tashkil etishdir. Ushbu o'yinlar muloqotning turli jihatlarini, jumladan, og'zaki ifoda, faol tinglash va jamoada ishlashni yaxshilashning interaktiv va qiziqarli usullarini taqdim etadi. Ushbu maqolada kommunikativ o'yinlardan katta guruhlarda ham, tayyorgarlik sharoitlarida ham muloqot qilish ko'nikmalarini rivojlantirish uchun qanday samarali foydalanish mumkinligi o'rganiladi.

Kommunikativ o'yinlar - bu ishtirokchilarni o'zaro muloqot qilish, almashish va hamkorlik qilishga undash orqali muloqot ko'nikmalarini oshirishga qaratilgan tadbirlar. Bu o'yinlar ko'pincha rol o'ynash, muammoni hal qilish va muhokama qilishni o'z ichiga oladi, bularning barchasi faol ishtirok etish va aniq ifodalashni talab qiladi. Ushbu elementlarni o'z ichiga olgan holda, kommunikativ o'yinlar real hayot stsenariylarini taqlid qilishi mumkin, bu odamlarga nazorat ostida va qo'llab-quvvatlovchi muhitda o'zlarining muloqot qobiliyatlarini mashq qilish va yaxshilash imkonini beradi.

Ishtirokchilardan o'z fikrlari va g'oyalarini ifoda etishni talab qiladigan o'yinlar og'zaki muloqotni yaxshilashga yordam beradi. Amaliyot orqali shaxslar nutq qobiliyatini yanada aniqroq va ishonchli bo'ladi. Ko'pgina kommunikativ o'yinlar tinglashning muhimligini ta'kidlaydi. Ishtirokchilar o'z tengdoshlariga to'g'ri javob berishlari uchun diqqat bilan qarashlari kerak va shu bilan ularning tinglash qobiliyatlarini rivojlantirishlari kerak. O'yinlar ko'pincha hamkorlik muhim bo'lgan guruh faoliyatini o'z ichiga oladi. Ushbu tadbirlar odamlarga boshqalar bilan qanday samarali ishlash, muzokaralar olib borish va konsensusga erishishni o'rgatadi. Rol o'ynash va stsenariyga asoslangan o'yinlar ishtirokchilarga narsalarni turli nuqtai nazardan ko'rishga imkon beradi, hamdardlik va boshqalarning nuqtai nazarini chuqurroq tushunishga yordam beradi.

Katta guruhlarda muzqaymoqlardan boshlash ishtirokchilarga bir-birlari bilan qulay bo'lishga yordam beradi. "Ikki haqiqat va yolg'on" yoki "Inson bingo" kabi oddiy o'yinlar odamlarni past bosimli muhitda o'zaro muloqot qilish va bir-birlari haqida bilishga undaydi.

Ishtirokchilarni kichikroq jamoalarga bo'lish orqali katta guruhlar uchun rol o'ynash o'yinlarini kengaytirish mumkin. Har bir jamoaga harakat qilish uchun stsenariy berilishi

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №7

mumkin, keyin esa tajriba va olingan saboqlar haqida fikr yuritish uchun guruh muhokamalari o'tkazilishi mumkin. Murakkab muammolarni hal qilish yoki jamoa bo'lib vazifalarni bajarishni o'z ichiga olgan o'yinlar muloqot ko'nikmalarini oshirishi mumkin. Misol uchun, "Qochish xonasi" uslubidagi qiyinchiliklar ishtirokchilardan muvaffaqiyatga erishish uchun birgalikda ishlash, ma'lumot almashish va samarali muloqot qilishni talab qiladi.

Turli mavzular bo‘yicha munozaralar tashkil qilish yoki munozaraga asoslangan o‘yinlarni o‘tkazish tanqidiy fikrlashni va ifodali ifodani rag‘batlantirishi mumkin. Bu ham ishtirokchilarni faol tinglashga va o'ylab javob berishga undaydi. Tayyorgarlik bosqichidagi guruhlar uchun tuzilgan rolli o'yinlar ayniqsa samarali bo'lishi mumkin. O'z rollarida duch kelishi mumkin bo'lgan umumiy qiyinchiliklarni taqlid qiluvchi stsenariylar qimmatli amaliyot va tushunchalarni berishi mumkin.

Ish suhbatlari yoki mijozlar uchrashuvlari kabi real vaziyatlarni taqlid qiluvchi simulyatsiyalar ishtirokchilarga real kontekstda muloqot qilish ko'nikmalarini mashq qilishga yordam beradi. Bunday tayyorgarlik ishonch va malaka oshirishi mumkin. Kommunikativ o'yinlarda qatnashgandan so'ng, konstruktiv fikr-mulohazalarni taqdim etish va mulohaza yuritish uchun vaqt ajratish o'quv natijalarini yaxshilashi mumkin. Nima yaxshi bo'ldi va nimani yaxshilash mumkinligini muhokama qilish ishtirokchilarga o'z mahoratini oshirishga yordam beradi.

Muayyan muloqot maqsadlarini belgilash va o'yinlar orqali taraqqiyotni baholash odamlarni rag'batlantirishi va ularning rivojlanishini kuzatishi mumkin. Ushbu yondashuv kommunikativ o'yinlarning ishtirokchilarning o'quv maqsadlariga mos kelishini ta'minlaydi. O'yin qoidalari va maqsadlari barcha ishtirokchilarga aniq tushuntirilganligiga ishonch hosil qiling. Bu ravshanlik chalkashliklardan qochishga yordam beradi va har bir kishi o'z muloqot qobiliyatlariga e'tibor qaratishga imkon beradi.

Kommunikativ o'yinlar katta guruhlarda ham, tayyorgarlik sharoitlarida ham muloqot qilish qobiliyatini rivojlantirish uchun dinamik va yoqimli usulni taklif qiladi. Rol o'ynash, muammolarni hal qilish va muhokama qilish faoliyatini o'z ichiga olgan holda, odamlar og'zaki muloqot, faol tinglash va jamoada ishlash qobiliyatlarini oshirishlari mumkin. Ehtiyotkorlik bilan rejalashtirish va amalga oshirish bilan ushbu o'yinlar o'sish uchun qimmatli imkoniyatlarni taqdim etishi va ishtirokchilarni turli shaxsiy va professional stsenariylarda muvaffaqiyatga tayyorlashi mumkin.

Muloqot o'yinlari muloqot ko'nikmalarini shakllantirish va rivojlantirish usuli sifatida samaradorligini isbotladi. Ular faol ishtirok etish, o'zaro ta'sir qilish va olingan bilimlarni hayotiy vaziyatlarda amaliy qo'llash uchun qulay shart-sharoitlarni yaratadi. O'yinlarni tashkil etish og'zaki va og'zaki bo'lmagan muloqot qobiliyatlarini sezilarli darajada yaxshilashga yordam beradi, masalan, nutqning ravshanligi va ifodaliligi, faol tinglash, savol berish va fikr bildirish qobiliyati. Hamkorlikdagi o'yinlar jamoaviy qarorlar qabul qilish, rol almashish va nizolarni boshqarishni takomillashtirish orqali jamoada ishlash ko'nikmalarini rivojlantirishga yordam beradi. Ishtirokchilar, ayniqsa, yangi va qiyin

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №7

vaziyatlarda muloqot qilishda ishonchga ega bo'lishadi. Bu turli ijtimoiy va professional kontekstlarda yaxshiroq ijtimoiy moslashishga va muvaffaqiyatli o'zaro ta'sirga olib keladi. Rolli va vaziyatli o'yinlar empatiyaning rivojlanishiga yordam beradi va turli nuqtai nazarlarni tushunish va qabul qilish qobiliyatini rivojlantiradi, bu samarali muloqotning muhim jihati hisoblanadi.

Mashg'ulotlarning o'yin shakli ishtirokchilarning motivatsiyasi va ishtirokini sezilarli darajada oshiradi, o'quv jarayonini yanada qiziqarli va hayajonli qiladi. Bu materialni yaxshiroq o'zlashtirishga va olingan ko'nikmalarni uzoq muddatli saqlashga yordam beradi.

Ishtirokchilar olingan ko'nikmalarni real hayotiy vaziyatlarda amaliy qo'llash imkoniyatini ta'kidlaydilar, bu kommunikativ o'yinlardan foydalanishning uzoq muddatli ijobiy ta'sirini tasdiqlaydi.

Umuman olganda, katta va tayyorgarlik guruhlarida muloqot o'yinlarini tashkil etish muloqot qobiliyatlarini rivojlantirish uchun kuchli vositadir. Bu nafaqat ta'lim berish, balki ishtirokchilarni rag'batlantirish va jalb qilish, ularning shaxsiy va professional hayotida yanada muvaffaqiyatli bo'lishga yordam beradigan usuldir.

Katta guruhlar bilan ishlashda muloqot ko'nikmalarini shakllantirish asosiy vazifalardan biridir. Muloqot o‘yinlari ishtirokchilarda muloqotning turli jihatlarini, jumladan, og‘zaki va og‘zaki bo‘lmagan ko‘nikmalarni, faol tinglashni, shuningdek, jamoada ishlash ko‘nikmalarini rivojlantirishga yordam berib, bu jarayonda muhim o‘rin tutadi. Kalit so'zlarni yozishga tayyorgarlik ham ma'lumotni yaxshiroq o'zlashtirish va fikrlarni ifoda etish qobiliyatini yaxshilashga yordam beradigan muhim qadamdir.

ADABIYOTLAR RO‘YXATI | СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ | REFERENCES

1. G`oziev E.G. Umumiy psixologiya. Toshkent. 2002.1-2 kitob.
2. G`oziev E.G. Muomala psixologiyasi. T-2001.
3. Vedenskaya L.V, Pavlova L.A. Delovaya retorika: uchebnoe posobie dlya vuzov.- M.:IKS “MarT”, 2004-512 b.
4. Nemov R.S. Prakticheskaya Psixologiya Poznanie sebya: Vliyanie na lyudey:Posobie dlya uch-sya-M:Gumanit. Izd.Sentr VLADOS, 2003, - 320 b.
5. www.expert.psychology.ru
6. www.psycho.all.ru

MUALLIF HAQIDA MA’LUMOT [ИНФОРМАЦИЯ ОБ АВТОРЕ] [AUTHORS INFO]

✉**Nigmatullayeva Matluba Izzatullo qizi,** o’qituvchi [**Нигматуллаева Матлюба Иззатулло кизи**, преподаватель], [**Matluba I. Nigmatullayeva**, teacher]; manzil: Termiz tumani, “Yangiobod” MFY, At-Termiziy ko‘chasi 1 A-uy [адрес: Термезский район, МФМ «Янгиабад», улица Ат-Термизи 1 А-дом], [address: Termiz District, "Yangiabad" MFY, At-Termizi Street 1 A-house]

Ilmiy-nazariy va metodik jurnal
Научно-теоретический и методический журнал
Scientific theoretical and methodical journal
INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №7

Original paper

ФОРМИРОВАНИЕ НАЦИОНАЛЬНОГО САМОСОЗНАНИЯ У ДЕТЕЙ ДОШКОЛЬНОГО ВОЗРАСТА ЧЕРЕЗ ПРИОБЩЕНИЕ К КУЛЬТУРНОМУ НАСЛЕДИЮ

© Л.З. Намазбаева[1]✉

[1]Ташкентский Государственный педагогический университет имени Низами, Ташкент, Узбекистан

Аннотация

ВВЕДЕНИЕ: в данной статье рассматриваются теоретические основы воспитания детей дошкольного возраста на основе национальных ценностей в системе дошкольного образования. раскрывается содержание и специфика культур различных национальностей. анализируются формы, методы и пути нравственного воспитания детей на основе национальных ценностей в дошкольных образовательных организациях. особое внимание уделяется прямому и косвенному применению национальных ценностей в центрах развития детей дошкольного возраста.

ЦЕЛЬ: с этой точки зрения при развитии национальных особенностей у детей необходимо имитировать (демонстрировать) ситуации, отражающие национальные ценности и традиции, причем в каждом развивающем центре (центры конструирования, конструирования и математики, сюжетно-ролевых игр и постановки, языка и речи, науки и природы, искусства).

МАТЕРИАЛЫ И МЕТОДЫ: исследование проводилось с использованием методов наблюдение и технологии проектирования, “3D-путешествий”, ИКТ-технологий, «SWOT-технологии». на основе “Технологии проектирования” была совершенствована понимание построения небоскребов из наборов lego, исторических башен и технологий их создания. При помощи “3D-путешествий” можно было организовать путешествие по древним городам нашей Родины, получить новые знания о таких городах, как Самарканд, Бухара, Хива.

ОБСУЖДЕНИЕ И РЕЗУЛЬТАТЫ: основными целями и задачами воспитания дошкольников являются умственное и физическое развитие, подготовка детей к школе, обеспечение развития их психики, личностных способностей, стремлений и потребностей с учетом национальных и общечеловеческих ценностей, региональных особенностей, подготовка их к школьному обучению. Государственная образовательная программа “Ilk qadam” является значимым ресурсом для воспитания детей дошкольного возраста на основе национальных и культурных ценностей, и она способствует эффективному использованию нашего великого духовно-просветительского наследия.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №7

ЗАКЛЮЧЕНИЕ: в результате образовательного процесса, проводимого в пяти “центрах развития”, описанных в учебной программе “Ilk qadam”, детям предоставляется комплекс знаний о чувстве ценностей, их сущности, содержании и формах проявления в воспитательно-образовательном процессе. Целью этого процесса является воспитание и формирование у детей чувства собственного достоинства и признательности в качестве представителей духовно гармоничного поколения путем усвоения национальных и общечеловеческих ценностей.

Ключевые слова: национально-культурные ценности, нравственная культура, духовность, национальные особенности, центры развития, иммитация, национальные традиции, духовно-просветительское наследие.

Для цитирования: Намазбаева Л.З. Формирование национального самосознания у детей дошкольного возраста через приобщение к культурному наследию. // Inter education & global study. 2024. №7. В.109–116.

MADANIY MEROS BILAN TANISHISH ORQALI MAKTABGACHA YOSHDAGI BOLALARDA MILLIY O'ZIGA XOSLIKNI SHAKLLANTIRISH

© L.Z. Namazbayeva[1]✉
[1]Nizomiy nomidagi Toshkent davlat pedagogika universiteti, Toshkent, O‘zbekiston

Annotatsiya

KIRISH: ushbu maqolada maktabgacha yoshdagi bolalarni maktabgacha ta'lim tizimidagi milliy qadriyatlar asosida tarbiyalashning nazariy asoslari muhokama qilinadi. turli millat madaniyatlarining mazmuni va o'ziga xos xususiyatlari ochib beriladi. maktabgacha ta'lim tashkilotlarida milliy qadriyatlar asosida bolalarni axloqiy tarbiyalash shakllari, usullari va usullari tahlil qilinadi. maktabgacha yoshdagi bolalarni rivojlantirish markazlarida milliy qadriyatlarni bevosita va bilvosita qo'llashga alohida e'tibor qaratilmoqda.

MAQSAD: shu nuqtai nazardan, bolalarda milliy xususiyatlarni rivojlantirishda milliy qadriyatlar va urf-odatlarni aks ettiruvchi vaziyatlarni taqlid qilish (namoyish etish) kerak va har bir rivojlanish markazida (dizayn, dizayn va matematika markazlari, rolli o'yinlar va sahnalashtirish, til va nutq, fan va tabiat, san'at).

MATERIALLAR VA USULLAR: tadqiqot kuzatish usullari va dizayn texnologiyasi, "3D sayohat", AKT texnologiyasi, "SWOT texnologiyasi"yordamida amalga oshirildi. "dizayn texnologiyasi" asosida lego to'plamlari, tarixiy minoralar va ularni yaratish texnologiyalaridan osmono'par binolar qurish tushunchasi takomillashtirildi. "3D sayohat" yordamida Vatanimizning qadimiy shaharlari bo'ylab sayohat tashkil etish, Samarqand, Buxoro, Xiva kabi shaharlar haqida yangi bilimlarga ega bo'lish mumkin edi.

MUHOKAMA VA NATIJALAR: maktabgacha yoshdagi bolalarni tarbiyalashning asosiy maqsad va vazifalari aqliy va jismoniy rivojlanish, bolalarni maktabga tayyorlash, milliy va umuminsoniy qadriyatlarni, mintaqaviy xususiyatlarni hisobga olgan holda ularning psixikasi, shaxsiy qobiliyatlari, intilishlari va ehtiyojlarini rivojlantirishni ta'minlash,

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №7

ularni maktabga tayyorlashdir. "Ilk qadam" davlat ta'lim dasturi maktabgacha yoshdagi bolalarni milliy va madaniy qadriyatlar asosida tarbiyalash uchun muhim manba bo'lib, u bizning buyuk ma'naviy-ma'rifiy merosimizdan samarali foydalanishga yordam beradi.

XULOSA: "Ilk kadam" o'quv dasturida tasvirlangan beshta "rivojlanish markazlarida" olib borilayotgan o'quv jarayoni natijasida bolalarga qadriyatlar tuyg'usi, ularning mohiyati, mazmuni va ta'lim jarayonida namoyon bo'lish shakllari to'g'risida bilimlar to'plami taqdim etiladi. Ushbu jarayonning maqsadi milliy va umuminsoniy qadriyatlarni o'zlashtirish orqali bolalarda ma'naviy uyg'un avlod vakillari sifatida o'z qadr-qimmati va qadr-qimmatini tarbiyalash va shakllantirishdir.

Kalit so'zlar: milliy-madaniy qadriyatlar, axloqiy madaniyat, ma'naviyat, milliy xususiyatlar, rivojlanish markazlari, immitatsiya, milliy an'analar, ma'naviy-ma'rifiy meros.:

Iqtibos uchun: Namazbayeva L.Z. Madaniy meros bilan tanishish orqali maktabgacha yoshdagi bolalarda milliy o'ziga xoslikni shakllantirish. // Inter education & global study. 2024. №7. C. 109–116.

FORMATION OF NATIONAL IDENTITY IN PRESCHOOL CHILDREN THROUGH FAMILIARIZATION WITH CULTURAL HERITAGE

© Lola Z. Namazbaeva[1]✉
[1]Nizami Tashkent State Pedagogical University, Tashkent, Uzbekistan

Annotation

INTRODUCTION: this article discusses the theoretical foundations of raising preschool children based on national values in the preschool education system. The content and specificity of cultures of different nationalities is reve in preschool educational organizations are analyzed. Particular attention is paid to the direct and indirect application of national values in preschool child development centers.

AIM: from this point of view, when developing national characteristics in children, it is necessary to imitate (demonstrate) situations that reflect national values and traditions, and in each developmental center (centers for design, construction and mathematics, role-playing games and performances, language and speech, science and nature, art).

MATERIALS AND METHODS: the study was carried out using observation methods and design technology, “3D travel”, ICT technologies, “SWOT technologies”. Based on “Design Technology”, the understanding of building skyscrapers from Lego sets, historical towers and technologies for their creation was improved. With the help of “3D travel” it was possible to organize a trip to the ancient cities of our Motherland and gain new knowledge about cities such as Samarkand, Bukhara, Khiva.

DISCUSSION AND RESULTS: the main goals and objectives of educating preschool children are mental and physical development, preparing children for school, ensuring the development of their psyche, personal abilities, aspirations and needs, taking into account national and universal values, regional characteristics, preparing them for schooling. The state educational program “Ilk qadam” is a significant resource for

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №7

educating preschool children based on national and cultural values, and it contributes to the effective use of our great spiritual and educational heritage.

CONCLUSION: as a result of the educational process carried out in five "development centers" described in the "Ilk qadam" curriculum, children are provided with a complex of knowledge about the sense of values, their essence, content and forms of manifestation in the educational process. The purpose of this process is to educate and develop in children a sense of self-esteem and gratitude as representatives of a spiritually harmonious generation through the assimilation of national and universal values.

Key words: national cultural values, moral culture, spirituality, national characteristics, development centers, imitation, national traditions, spiritual and educational heritage.

For citation: Lola Z. Namazbaeva. (2024) 'Formation of national identity in preschool children through familiarization with cultural heritage', Inter education & global study, (7), pp. 109–116. (In Russ).

С появлением человечества стали зарождаться его речь, обычаи, традиции, культура и нравственные качества, олицетворяющие добро. Устойчивый прогресс и развитие каждой страны зависит от человеческого фактора, в частности, от научного, творческого и духовного потенциала молодого поколения. На сегодняшней день проблемы образования молодежи остаются общей проблемой практически для всех стран. От подрастающего поколения зависит, будущее и благополучие нашей планеты.

Национальная ценность **–** проявляется в неразрывной связи с историей, образом жизни, духовностью и культурой нации.

Ценности – могут быть общечеловеческими, национальными и личными. В сфере образования целесообразно, чтобы национальные ценности реализовывались в дошкольных образовательных организациях не раздельно, а взаимосвязано, то есть через развивающие центры.

Духовность формирует мир человеческих отношений, определяет их базовые основы. В свою очередь, путь, который каждый человек выбирает в своей жизни, во многом зависит от его чувств и ценностей, заложенных в его душе. Не следует забывать, что сегодняшняя всеминая история – это поток общечеловеческой цивилизации, включающий в себя все народы, страны и регионы Земли, имеющие общую судьбу. Они присоединяются к этому потоку со своей уникальной культурой, традициями, уникальным историческим опытом. Единство, основанное на этом противостоянии, фактически составляет единство мира, представляет его богатство, определяет его жизнеспособность как сложной системы, находящейся в постоянном движении. Конечно, не каждый народ должен быть заключен в оболочку своих национальных ценностей. Изучение ценностей других народов всегда было одним из факторов развития. Как бы ни были близки ценности друг другу и ни влияли

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №7

друг на друга, национальные ценности остаются главным путем и критерием духовного совершенства для каждого народа. Хорошие обычаи и обряды нации могут укорениться в жизни этой нации только тогда, когда они соответствуют духу, национальным духовным потребностям и потребностям другой нации То, что ценилось каждым народом или явлением, будет связано, прежде всего, с его национальной духовностью. Национальные ценности также не являются каким-то неизменным явлением. По мере совершенствования социальной, экономической, духовной жизни, связанных с развитием нации, по мере изменения условий жизни и труда создаются возможности для развития и национальных ценностей. Воспитание детей дошкольного возраста на основе общечеловеческих ценностей, что требует от подрастающего поколения мышления на основе национальной идеи , глубоких знаний и специализации. Как известно, неоценима роль национальных традиций и праздников в совершенствовании национальных ценностей детей дошкольного возраста. Такие праздники укрепляют у детей чувство любви к Родине и веры в ценности. Даже через игровую деятельность внедрение национальных особенностей через вышеупомянутые центры развития дает большой положительный результат. Однако важнейшим требованием формирования нравственной культуры детей дошкольного возраста является правильная организация деятельности повседневной жизни детей. Во многом это зависит от среды, в которой они живут, и умения педагога правильно выбрать наши национальные ценности, обычаи и традиции и методически их организовать. Потому что дети доверяют своим учителям и стараются следовать за ними и подражать им.

Анализируя повседневную деятельность дошкольных образовательных организаций, то есть выполняемую ими работу в течение дня, мы видим, какими методами и приемами прививается детям национальная ценность.

Утренние часы: воспитатель приветствует каждого ребенка с улыбкой, тепло относится к нему, приглашает поиграть вместе с друзьями, проводятся беседы на различные темы, на основе которых дети узнают об окружающих людях, предметах, природных явлениях, местности, где они живут, укрепляется его любовь к природе.

На фронтальных занятиях: в государственной учебной программе “Ilk qadam” предусмотрены часы занятий, каждый час не посвящен отдельным темам. В процессе работы с фронтальной, общей группой, темы берутся исходя из тем недели, заданных для центров развития. Выбор тем оставлен на усмотрение самих воспитателей, на творческий подход.

Установлено, что каждая дошкольная образовательная организация будет формировать свою программу работы. Одним из требований создания рабочих программ является ознакомление их с национальными ценностями, национальным достояниям, историческими памятниками и великих людей региона. Поэтому темы, входящие во фронтальное обучение, направлены и на формирование у детей представлений о национальных ценностях.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №7

Центры развития: анализируя 9-месячную тему, представленную в этих центрах, мы видим, что каждый месяц имеет разные темы, призывающие к национальности и национальному образованию. При обучении этим темам “Мой город – моя махалля”, которое запланировано на первую неделю запланированного на сентябрь месячного тематического плана “Узбекистан – моя Родина”, на основе “Технологии проектирования” будет совершенствоваться понимание построения небоскребов из наборов lego, исторических башен и технологий их создания.

С помощью технологии “3D-путешествий” можно организовать путешествие по древним городам нашей Родины, получить новые знания о таких городах, как Самарканд, Бухара, Хива, объяснить, что место, где родился и вырос человек, является его родиной, знать смысл мудрой фразы “Родина начинается с порога” и каждый человек должен любить, уважать, защищать свою Родину.

В октябре дается тема “Краски осени”, а подтема “Хлеб–всему голова”, отведенная к третьей неделе месяца, демонстрируется видеоклипом “От головы до хлеба” с использованием ИКТ-технологий. В этом:

- уважение к хлебу – великое благо, ценность человеческого труда; принесенный на стол хлеб – труд многих людей;

- на основе пословиц, рассказов и мультфильмов о хлебе у детей расширяется понимание ценности хлеба, процесса приготовления хлеба, видов хлебобулочных изделий, а также осознания того, что сегодня в некоторых странах мира люди даже не могут насытиться хлебом, поэтому необходимо беречь хлеб.

В результате анализа темы “Наши добрые (благородные) дела”, запланированной на четвертую неделю ноября с использованием «SWOT-технологии», выявлено содержание понятий “добрые дела” и “благородный поступок”, умение отличать хорошее от плохого; любое добро не останется без вознаграждения (На примере сказки “ Золотой арбуз”).

В декабре тема “В здоровом теле – здоровый дух” была представлена на основе “Игровых технологий”, используя такие национальные игры, как “Пять камней”, “Тортишмачок”, “Бекинмачок”, “Сумалак’, “Чиллак”. Организация национальных подвижных игр способствует развитию интереса к национальным играм и подчеркивает важность здоровья и физического развития у детей. Организация новогодних праздников способствует формированию у детей представлений о различных именах Деда Мороза в разных странах мира. Например, в США это Санта Клаус, в России - Дед Мороз, в Казахстане - Аяз ата, в Румынии - Мош Джариле, в Голландии - Синте-Клаас, в Германии - Вайнахтсман, во Франции - Пьер Ноэль, в Великобритании - Фэзер Кристмас.

Национальные герои, (Авлони, Кадири, Чолпон, Исмаилбей Гаспирали, М. Бехбуди, Мунавваркори, Фитрат) сыграли важную роль в формировании благополучных дней, передавая детям национальные ценности через “метод Meeting”. Кроме того, детям также предоставляется информация о героях национального и братского народа, (Сабир Рахимов, Кучкор Турдиев, Мукаддам

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №7

Ашрапова, Георгий Жуков, Георгий Холостяков, Евгения Жигуленко и другие), которые проявили мужество во Второй мировой войне, принесшей человечеству незабываемые испытания.

При воспитании детей подготовительного к школе возраста национальными ценностями в деятельности развивающих центров, педагоги-воспитатели должны ориентироваться на следующие аспекты: показывать примеры патриотизма через национальных героев (Амир Темур, Тумарис, Ширак и др.); эффективно использовать отзывы известных ученых о национальной ценности для демонстрации значимости этих ценностей.

Деятельность, занятия, игры и свободная самостоятельная деятельность в центрах развития играют важную роль в усвоении воспитанниками понятий национальной ценности. Взаимодействие процесса прогулок и экскурсий, а также воспитательных и межличностных отношений выражает интегративный характер педагогического процесса, позволяя создать единое обучающее пространство, в котором формируются основы национальной идентичности и ценностей.

Правильная организация деятельности детей в дошкольных образовательных организациях включает в себя использование нетрадиционных методов в организации занятий, мероприятий и дневной деятельности. Целью такого подхода является передача детям темы на интересном и понятном для их сознания уровне, таких как “Государственные символы”, “Соседние страны”, “Армия Узбекистана”, “Исторические памятники Узбекистана”, “Национальные традиции”, “Богатства Узбекистана”, “Национальные блюда”, “Национальные ремесла”. Для эффективной работы в этом направлении целесообразно создание наглядных пособий и развивающих игр по различным темам. “Исторические города Узбекистана”, “Области Узбекистана”, “Ташкентский столичный город”, “Достопримечательности Узбекистана”, “Национальные костюмы”, “Виды искусств в Узбекистане”, “Животный мир Узбекистана” и “Мир растений Узбекистана”.

Занятия в центрах развития помогают формировать у детей представления о национальных ценностях путем изучения их. Стихи, песни, пословицы, загадки и организованные экскурсии, которые дети заучивают благодаря проводимым мероприятиям, воспитывают у детей чувство гордости за национальные ценности, укрепляют уверенность в себе и формируют чувство долга, позволяют раскрыть интеллектуальные способности детей.

В результате образовательного процесса, проводимого в пяти “центрах развития”, описанных в учебной программе “Ilk qadam”, детям предоставляется комплекс знаний о чувстве ценностей, их сущности, содержании и формах проявления в воспитательно-образовательном процессе. Целью этого процесса является воспитание и формирование у детей чувства собственного достоинства и признательности в качестве представителей духовно гармоничного поколения путем усвоения национальных и общечеловеческих ценностей. Как определено в программе, компетенции ребенка определяются в следующих областях развития

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №7

ребенка: физическое развитие и формирование здорового образа жизни; социально-эмоциональное развитие; навыки речи, общения, чтения и письма; развитие познавательного процесса; творческое развитие.

Именно поэтому одним из основных критериев эффективности обучения и воспитания является возможность обобщения накопленных достижений человечества в области ценностных норм.

ADABIYOTLAR RO‘YXATI | СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ | REFERENCES

1. Государственная учебная программа для дошкольных образовательных организаций Республики Узбекистан “Ilk qadam” – 2022. – С. 19-103.
2. Иномова М. Oilada bolalarning ma‘naviy ahloqiy tarbiyasi // Toshkent davlat pedagogika universiteti.–1999. – С. 99-155.
3. Ломоносова Н.В. Формирование у старших дошкольников нравственных представлений о мире средствами базовых национальных ценностей // автореферат – Майкоп – 2021. – С.14- 28.
4. Назаров Қ. Қадриятлар фалсафаси (Аксиология). – 2004. – Б. 39-85.
5. Қодиров А., Қуронов М. ва бошқ. Бола маънавияти. Узлуксиз маънавий тарбия трилогияси // II қисм. 3-7 ёшли болаларни маънавий тарбиялаш бўйича қўлланма. – 2018. – Б. 176-268.
6. Usmanxodjayev T.S. va boshq. Milliy va harakatli o‘yinlar//Darslik. – 2015. – B. 194-268.
7. Расулев А.Т., Пулатов А.А, Касимова М.У. O’zbek xalq o’yinlari ularning tasnifi va tavsifi // Методическое пособие . Т. – 1996. С – 44-98.
8. Намазбаева, Л. З. (2024, March). INTRODUCTION OF NATIONAL VALUES IN THE PROCESS OF UPBRINGING AND EDUCATION OF PRESCHOOL CHILDREN. In Proceedings of International Conference on Educational Discoveries and Humanities (Vol. 3, No. 4, pp. 129-132).

MUALLIF HAQIDA MA’LUMOT [ИНФОРМАЦИЯ ОБ АВТОРЕ] [AUTHORS INFO]

✉**Namazbayeva Lola Zakirovna**, pedagogika fanlari bo‘yicha falsafa doktori, (PhD), dotsent v.b., Maktabgacha ta’lim fakulteti “Maktabgacha ta’lim texnologiyasi kaferdasi” o‘qituvchisi, [**Намазбаева Лола Закировна**, доктор философских педагогических наук, (PhD), и.о. доцент, факультета дошкольного образования «Технология дошкольного образования»], [**Lola Z. Namazbaeva**, Doctor of Philosophy in Pedagogical Sciences, (PhD), Associate Professor, Teacher of Preschool Education Faculty]; manzil: O‘zbekiston, Toshkent sh., Chilonzor tumani, Bunyodkor ko’chasi 27 uy; [адрес: Узбекистан, г. Ташкент, Чиланзарский район, ул. Бунёдкор, 27], [address: Uzbekistan, 27 Bunyodkor street, Chilanzor district, Tashkent city].

Ilmiy-nazariy va metodik jurnal
Научно-теоретический и методический журнал
Scientific theoretical and methodical journal
INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №7

Original paper

RESPUBLIKAMIZDA MADANIY LANDSHAFTNI SAQLASH VA TIKLASH

© Z.T. Radjapova[1]✉

[1]Nizomiy nomidagi Toshkent davlat pedagogika universiteti, Toshkent, O‘zbekiston

Annotatsiya

KIRISH: ushbu maqolada madaniy landshaftni saqlash va tiklash shakl va metodlari yoritilgan.

MAQSAD: Respublikada aholiga nafaqat bog‘–parklar xizmatini rivojlantirish, balki me'moriy–landshaft muhitini yaxshilash lozim.

MATERIALLAR VA METODLAR: ko‘chmas merosiy ob'ektlarga doir bino va boshqa inshootlardan farqli tarzda madaniy landshaft ancha murakkab va doim rivojlanishdagi geotizim hisoblanadi. Bu tizim dinamik teng vaznlilikda turadi. Madaniy landshaftning tarkibiga tabiiy va inson tomonidan o‘zgartirilayotgan tabiat, inson faoliyatining moddiy va nomoddiy bunyodkorligi, shu jumladan turli xil texnologiyalar–ijtimoiy, xo‘jalik va madaniy, hamda landshaft ko‘rinishlari va uning ilmiy, badiiy, diniy va ijtimoiy muhitga shakllangan alohida fragmentlari kiradi.

MUHOKAMA VA NATIJALAR: landshaft holatini saqlab turish bu landshaftning holati va uni parvarishlash bo‘yicha amalga oshiriladigan tadbirlar tizimi–monitoringidir. Bu tadbirlar landshaft merosini ob'ekt tarzida uning qiymatini va tabiiy dinamik holatini saqlashga qaratilgan kompleks ilmiy-tadqiqotlarni, izlanishlarni loyiha va ishlab chiqarish ishlarini o‘tkazishni ko‘zda tutadi. Landshaftga xos muhim tabiiy holatni saqlab turishda bosh masala–bu landshaftga salbiy ta'sir ko‘rsatuvchi turli xil holatlarning o‘z vaqtida va bu haqda tegishli organlarni ogohlantirishdir.

XULOSA: qilib shuni yana bir bor ta'kidlash lozimki, mavjud parklarni zamon talablariga yarasha qayta qurish va ta'mirlash vazifasi masalaga ana shunday jiddiy yondoshishni talab qiladi. Bu birinchidan, ikkinchidan esa ota–bobolarimiz bizga meros qoldirgan bu bog‘–parklarni biz ham avaylab–asrab, kelajak avlodlarga yetkazishimiz zarurdir.

Kalit so‘zlar: bog‘–xiyobonlar, turizm–sayyohlik, parklar, pavilionlar, madaniy yodgorliklar, madaniy meros.

Iqtibos uchun: Radjapova Z.T. Respublikamizda madaniy landshaftni saqlash va tiklash. // Inter education & global study. 2024. №7. B. 117–123.

СОХРАНЕНИЕ И ВОССТАНОВЛЕНИЕ КУЛЬТУРНОГО ЛАНДШАФТА В НАШЕЙ РЕСПУБЛИКЕ

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №7

© З.Т. Раджапова[1]✉
[1]Ташкентский государственный педагогический университет имени Низами, Ташкент, Узбекистан

Аннотация

ВВЕДЕНИЕ: в этой статье рассматриваются формы и методы сохранения и восстановления культурного ландшафта.

ЦЕЛЬ: в республике необходимо развивать не только садово–парковое обслуживание населения, но и улучшать архитектурно–ландшафтную среду.

МАТЕРИАЛЫ И МЕТОДЫ: в отличие от зданий и других сооружений, относящихся к объектам недвижимого наследия, Культурный ландшафт представляет собой гораздо более сложную и постоянно развивающуюся геосистему. Эта система выдерживает динамический равный вес. В состав культурного ландшафта входят естественная и изменяемая человеком природа, материальное и нематериальное созидание человеческой деятельности, включая различные технологии–социальные, хозяйственные и культурные, а также ландшафтные проявления и отдельные ее фрагменты, сформировавшиеся в научную, художественную, религиозную и социальную среду..

ОБСУЖДЕНИЕ И РЕЗУЛЬТАТЫ: поддержание состояния ландшафта–это система-мониторинг состояния ландшафта и проводимых мероприятий по его обслуживанию. Эти мероприятия предусматривают проведение комплексных научно-исследовательских, научно-исследовательских, проектных и производственных работ, направленных на сохранение ландшафтного наследия как объекта, его ценности и естественного динамического состояния. Главная задача в поддержании важного природного состояния, присущего ландшафту–своевременно реагировать на различные ситуации, негативно влияющие на ландшафт, и предупреждать об этом соответствующие органы.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ: следует еще раз подчеркнуть, что задача реконструкции и ремонта существующих парков в соответствии с требованиями времени требует такого серьезного подхода к вопросу. Это, во–первых, и, во–вторых, мы должны бережно хранить и передавать будущим поколениям те парки и парки, которые нам завещали наши предки.

Ключевые слова: парк–аллеи, туризм–туризм, парки, павильоны, памятники культуры, культурное наследие.

Для цитирования: Раджапова З.Т. Сохранение и восстановление культурного ландшафта в нашей республике. // Inter education & global study. 2024. №7. С. 117–123.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №7

PRESERVATION AND RESTORATION OF THE CULTURAL LANDSCAPE IN OUR REPUBLIC

© Zukhra T. Radjapova[1]✉
[1]Tashkent State Pedagogical University named after Nizami, Tashkent, Uzbekistan

Annotation

INTRODUCTION: This article discusses the forms and methods of preserving and restoring the cultural landscape.

AIM: in the republic it is necessary to develop not only gardening services for the population, but also to improve the architectural and landscape environment.

MATERIALS AND METHODS: Unlike buildings and other structures related to immovable heritage sites, the Cultural Landscape is a much more complex and constantly evolving geosystem. This system can withstand dynamic equal weight. The cultural landscape includes natural and human–changeable nature, material and immaterial creation of human activity, including various technologies-social, economic and cultural, as well as landscape manifestations and its individual fragments formed into a scientific, artistic, religious and social environment.

DISCUSSION AND RESULTS: maintaining the state of the landscape is a system for monitoring the state of the landscape and the measures taken to maintain it. These activities provide for the implementation of comprehensive research, scientific research, design and production works aimed at preserving the landscape heritage as an object, its value and natural dynamic state. The main task in maintaining the important natural condition inherent in the landscape is to respond in a timely manner to various situations that negatively affect the landscape and warn the relevant authorities about this.

CONCLUSION: it should be emphasized once again that the task of reconstructing and repairing existing parks in accordance with the requirements of the time requires such a serious approach to the issue. Firstly, and secondly, we must carefully preserve and pass on to future generations those parks and parks that our ancestors bequeathed to us.

Key words: park alleys, tourism– parks, pavilions, cultural monuments, cultural heritage.

For citation: Zukhra T. Radjapova. (2024) 'Preservation and restoration of the cultural landscape in our republic', Inter education & global study, (7), pp. 117–123. (In Uzbek).

Yuqoridagi Qonundga ko'rsatilganidek barcha faoliyat turlari, asosan, ilmiy yoki badiiy qiymatga ega arxitektura yodgorliklari va boshqa ob'ektlarni saqlashga qaratilgan. Shu yerda savol tug'iladi, bularning barchasi ziyoratgoh joylarni, shu jumladan madaniy landshaftlarni yoki bog'–park san'ati va landshaft arxitekturasi ob'ektlarini saqlab qolishga qay darajada xizmat qiladi?

Ko'chmas merosiy ob'ektlarga doir bino va boshqa inshootlardan farqli tarzda madaniy landshaft ancha murakkab va doim rivojlanishdagi geotizim hisoblanadi. Bu tizim dinamik teng vaznlilikda turadi. Madaniy landshaftning tarkibiga tabiiy va inson tomonidan

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №7

o‘zgartirilayotgan tabiat, inson faoliyatining moddiy va nomoddiy bunyodkorligi, shu jumladan turli xil texnologiyalar–ijtimoiy, xo‘jalik va madaniy, hamda landshaft ko‘rinishlari va uning ilmiy, badiiy, diniy va ijtimoiy muhitga shakllangan alohida fragmentlari kiradi. Madaniy landshaft meros ob'ekti tarzida, tan olinishi mumkinki qachon u tarixiy–madaniy, ilmiy va badiiy qiymatlarga ega bo‘lsa. Madaniy landshaft ajdodlarimiz tomonidan madaniy va tabiiy, moddiy va nomoddiy qiymatli tizim tarzida yaratilgan va saqlanib kelingan bo‘lsa, ularning aslligi va yaxlitligi isbotlangan va u nafaqat zamonaviy jamiyat tomonidan, balki kelajak avlod hayoti uchun ham zarur deb qaralgan va topilgan holatlardagina u merosiy ob'ekt deb hisoblanishi mumkin.

Qaralayotgan masala yuzasidan kelib chiqqan holda madaniy landshaftga xos bo‘lgan va uni me'moriy va arxeologik hamda boshqa ko‘chmas moddiy meros yodgorliklaridan keskin farq qiluvchi xususiyatlarini ko‘rsatish mumkin. Bu xususiyatlar ichida landshaftning komplekslilik, hududiylik va dinamik xususiyatlarini, uning tarkibidagi tirik moddiy ob'ektlarni–hayvonot va o‘simlik dunyosi vakillarini, hamda insonning an'anaviy faoliyat shakllari va turlarini, nomoddiy madaniyat namunalarini, turli xil assosiasiyalar, simvollar, toponimikalar va shunga o‘xshashlarning mav-judligini alohida ajratib ko‘rsatish mumkin. Bu tabiiy tarzda, madaniy landshaftni meros ob'ekti sifatida qo‘riqlash sohasining mazmuniga o‘z ta'sirini ko‘rsatmay qolmaydi. Shu munosabat bilan madaniy landshaftlarni saqlab qolish va qo‘riqlash sohasida dolzarb bo‘lgan ayrim tushuncha va atamalarni qarab chiqishimiz maqsadga muvofiqdir.

1. Landshaft holatini saqlab turish (podderjanie landshafta) bu landshaftning holati va uni parvarishlash bo‘yicha amalga oshiriladigan tadbirlar tizimi–monitoringidir. Bu tadbirlar landshaft merosini ob'ekt tarzida uning qiymatini va tabiiy dinamik holatini saqlashga qaratilgan kompleks ilmiy-tadqiqotlarni, izlanishlarni loyiha va ishlab chiqarish ishlarini o‘tkazishni ko‘zda tutadi. Landshaftga xos muhim tabiiy holatni saqlab turishda bosh masala–bu landshaftga salbiy ta'sir ko‘rsatuvchi turli xil holatlarning o‘z vaqtida va bu haqda tegishli organlarni ogohlantirishdir.

Landshaftga zarar keltiruvchi holatlarga qarshi choralar ichida atrof muhitni zaharlovchi turli xil manbalarni yo‘q qilish, landshaft holatini saqlab turish va hayotini ta'minlashga xizmat qiluvchi madaniyatli insonlar va jamoalarni qo‘llab-quvvatlash, an'anaviy landshaftning tarixiy–madaniy foniga kiruvchi alohida inshootlarni joriy remont qilish, landshaftning fazoviy strukuturasini saqlash, jumladan o‘tloqlar va haydalgan yerlarning ko‘payishi jarayoniga yo‘l qo‘ymaslik choralari kiradi.

2. Landshaftni konservasiyalash. Bu landshaftni madaniy meros ob'ekti tarzida uning qiymatini belgilovchi, uning tabiiy ko‘rinishi va boshqa o‘ziga xos xususiyatlarini o‘zgartmasdan saqlab qolishga va landshaft holatini yomonlashuviga qarshi va uning degredasiya jarayonini kamaytirishga yo‘naltirilgan barcha kompleks ilmiy–tadqiqotlar, izlanishlar, loyiha va ishlab chiqarish ishlaridir.

3. Landshaftni ta'mirlash. Landshaftni merosiy ob'ekt tarzida uning aslligini aniqlashda va yaxlitligini saqlab qolishda natural tadqiqotlar, tarixiy hujjatlar yoki analoglar asosida landshaftning ishdan chiqqan joylari yoki uning o‘zgargan fragmentlari va

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №7

elementlarini qayta tiklash va mustahkamlash maqsadida o‘tkaziladigan kompleks ilmiy–tadqiqotlar, izlanishlar, loyiha va ishlab chiqarish ishlarini qamrab oladi.

Landshaftning aslligi deganda uning rivojlanish jarayonini o‘zida aks ettiruvchi barcha tarixiy ko‘rinishlarni yuqori darajada saqlab qolish tushuniladi. Shu boisdan ham landshaftning aslligini aniqlash nafaqat uning elementlari va xossalariga ehtiyotkorona munosabatni, balki uning ilk shakllanish davri va rivojlanib, ravnaq topgan davri hamda so‘ngi davrlardagi o‘zgarishlar va rivojlanishlarni ham qamrab oluvchi uning uzoq tarixini belgilab beradi.

Bu o‘z navbatida landshaft bilan munosabatda bo‘lgan, uning shakllanishiga o‘z xissasini qo‘shgan insonlarning qiziqishlari, dunyoqarashlari, estetik didlari, tabiatga munosabatini va nihoyat o‘sha davrlar landshaft yaratish stillari va usullarini belgilab olish va aniqlashga yordam beradi.

Landshaftning yaxlitligi esa uning fazoviy va g‘oyaviy tuzilishining saqlab qolinganligini, ya'ni uning semantikasini bildiradi.

4. Landshaftni tarixiy tiklash–bu madaniy landshaftning muayyan bir tarixiy davrini yoki uning fragmentlarini qayta tiklashga yo‘naltirilgan kompleks ilmiy–tadqiqotlar, izlanishlar, loyiha va ishlab chiqarish ishlarini bildiradi. Tarixiy yozma tarixiy manbalar, tarixiy hujjatlar yoki analoglarni o‘rganish, taqqoslash asosida amalga oshiriladi. Tarixiy tiklash jarayonida landshaftni uning so‘ngi bosqichlariga doir o‘zgarishlaridan xolos etib, ravnaq topgan muayyan tarixiy davridagi asl ko‘rinishini namoyon etishga erishiladi.

5. Madaniy landshaftni “hayoliy” yoki “ramziy” tiklash. Bunday ish landshaft ob'ektini ko‘rgan va bilgan insonlar yodidagi obrazlarga, san'atda, xalq og‘zaki ijodidagi mazkur ladnshaftga doir fikrlarga, landshaftning tarixiy ko‘rinishlari va shakllari haqidagi ifodalarga asoslangan holda qayta tiklashni bildiradi. Bu uslubda qayta tiklangan landshaftga misol tarzida Angliyada Richard III va Genrix VII ning armiyalari to‘qnash kelgan Bosvort jang maydonining landshaftni keltirish mumkin.

Ushbu mavzuni uning landshaftini qayta tiklovchilar ishonchli va ilmiy asoslangan tarixiy xujjatlarga emas, balki Shekspirning “Richard III” tragediyasi va xalq ertaklariga asoslanib ish tutganlar.

Shu uslubda qayta tiklangan yana bir boshqa misol tarzida rus dvoryanlari usadbasini ko‘rsatish mumkin. Ana shunday bizgacha tarixiy saqlanmagan usadbalarning o‘rni va landshaftini qayta tiklashda zamondoshlarimizning yodnomalari va kundaliklarida aks ettirilgan ushbu landshaft ob'ekti haqidagi tassavurni usadbalar dunyosi, ularning asosiy binosi va uni o‘rab turgan parkka xos xususiyatlarga tayanilib ish tutishga to‘g‘ri keladi.

6. Madaniy landshaftni moslashtirishga muayan tarixiy landshaft ob'ektini yangi funksiyalar uchun foydalanish maqsadida olib borilgan kompleks ilmiy-tadqiqotlar, izlanishlar, loyiha va ishlab chiqarish ishlari kiradi. Bunday vaziyatda bajariladigan ishlar hajmini uch yo‘nalishga bo‘lish mumkin:

- taklif qilinayotgan yangi faoliyat va u bilan bog‘liq ish rejasi va tartiblarni madaniy landshaft ob'ekti xossalariga adaptasiyalash. Bunda tarixiy landshaftning ishonchli va asl holatiga eng kam ta'sir ko‘rsatish yoki ta'sir ko‘rsatmaslikka erishish muhim vazifadir. Eng

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №7

qulay variant–bu landshaft ob'ektining an'anaviy funksiyasini qayta tiklash bo‘yicha taklif kiritishdir;

- madaniy landshaftni yangi funksiyalarga adaptasiyalash. Bu yo‘nalish tarixiy landshaftlarga funksional mos keluvchi sodda obodonlashtirish ishlarini bajarishni, landshaftni merosiy ob'ekt tarzida uning sifatlariga eng kam salbiy ta'sir ko‘rsatuvchi eng zarur imoratlar va inshootlarnigina qurishni ko‘zda tutadi;

- landshaftni funksional qayta qurish–bu tarixiy landshaftni yangi funksiyalarga moslashtirishga yo‘naltirilgan kompleks ilmiy–tadqiqotlar, izlanishlar, loyiha va ishlab chiqarish ishlarini bajarish va amalga oshirishni ko‘zda tutadi. Mazkur landshaft tarkibi va uning elementlariga muayan qayta qurishlar va strukturaviy o‘zgarishlarni kiritishni, jumladan yangi qurilmalarni, hududni keng obodonlashtirishni, uning infrastrukturasini shakllantirish va boshqalarni o‘z ichiga oladi. Bularning barchasi landshaftni merosiy ob'ekt tarzida uning aslligi va yaxlitligini ifodalash darajasiga va boshqa xossalariga ta'sir ko‘rsatadi.

Bunday uslubga misol tariqasida tarixiy landshaft ob'ektida sayyohlarga xizmat qiluvchi xor va raqs ansambllari va folklorlar jamoasini shakllantirish va bu bilan bog‘liq rekreasion funksiyalarni, ularning konsertlari uchun sahna tomosha–o‘yinlari, sovg‘alar ustaxonasi va do‘konni va boshqa xizmatlar turini shakllanitirishni ko‘rsatish mumkin.

ADABIYOTLAR RO‘YXATI | СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ | REFERENCES

1. Norboevna, R. N. (2021, April). IMPROVING THE MEMBERSHIP SYSTEM IN ECOLOGICAL EDUCATION OF PRESCHOOL CHILDREN. In Archive of Conferences (Vol. 20, No. 1, pp. 97-98).
2. Ravshanova, N. N. (2020). THE PRINCIPLE OF CONTINUITY IN ENVIRONMENTAL EDUCATION OF PRESCHOOL CHILDREN. Scientific and Technical Journal of Namangan Institute of Engineering and Technology, 2(6), 369-374.
3. Nigmatov, A. N., & Ravshanova, N. N. (2020). Scientific Preschool Environmental Education and Training Research Methodology. The American Journal of Social Science and Education Innovations, 2(08), 23-31.
4. Ravshanova, N. N. (2023). Designing Modern Models of Biological Education Theories and Content in Educators. Telematique, 22(01), 3034-3040.
5. Norboevna, R. N., Avezberdiyeva, N., Ne'matullayeva, O., Abdullayeva, N., & Abduraxmonova, S. (2023). MAKTABGACHA YOSHDAGI BOLALARNI EKOLOGIK BILIMLARNI O ‘ZLASHTIRISHDA FANLAR UZVIYLIGI. International Multidisciplinary Journal for Research & Development, 10(12).
6. Ravshanova, N. N., & Norqulova, L. S. Q. (2023). MAKTABGACHA YOSHDAGI BOLALARNI EKOLOGIK TARBIYALASHDA IJTIMOIY ZARURIYAT SIFATIDA. Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences, 3(11), 685-692.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №7

7. Tirkashevna, R. Z. (2023). LANDSHAFT DIZAYNI BO ‘YICHA TA'LIM: MUAMMOLAR VA TAKLIFLAR. Лучшие интеллектуальные исследования, 4(1), 158-164.
8. З.Раджапова, У.Абдурауфова ВАЖНОСТЬ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ МЕТОДОВ В ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ПОДГОТОВКЕ БУДУЩИХ УЧИТЕЛЕЙ НА ОСНОВЕ ИНТЕГРАТИВНОГО ПОДХОДА // SAI. 2023. №B1. URL: https://cyberleninka.ru/article/n/the-importance-of-usingmethods-in-the-professional-training-of-future-teachers-on-the-basis-of-anintegrative-approach (дата обращения: 09.11.2023).
9. Раджапова, З. Т., & Мирзаева, Г. З. (2023). ИННОВАЦИОННАЯ ТЕХНОЛОГИЯ В ЛАНДШАФТНОМ ДИЗАЙНЕ.(в дошкольных образовательных организациях). Analysis of world scientific views International Scientific Journal, 1(4), 70-76.
10. Radjapova, Z. (2023). PEDAGOGIK KOMPETENTLIK–SHAXSGA TA’LIM-TARBIYA BERISHNING MUHIM SHARTI. Science and innovation, 2(Special Issue 9), 393-396.
11. Дополнительная общеразвивающая программа летней занятости для детей младшего школьного возраста «Ландшафтный дизайн для начинающий» infourok.ru 2021 г.
12. «Виды инновационных технологий». Юркова А.Н. Номинация «Ландшафтный дизайн территории в ДОО» МКДОУ «Тогучинский детский сад № 6» 2017 г.
13. Radjapova Z.T. Dizayn to‘garaklarida o‘quvchilarning ijodiy qobiliyatlarini rivojlantirish metodikasi. Dissertatsiya. Toshkent-2020.
14. Radjapova Zukhra Tirkashevna. “Specific Characteristics of Development of Personal Creative Ability”. TELEMATIQUE. Volume 21 Issue 1, 2022, 6840-6846.

MUALLIF HAQIDA MA’LUMOT [ИНФОРМАЦИЯ ОБ АВТОРЕ] [AUTHORS INFO]

✉**Radjapova Zukhra Tirkashevna**, “Maktabgacha ta'lim texnologiyasi” kafedrasi dotsenti, pedagogika fanlari bo‘yicha falsafa doktori (PhD), [**Раджапова, Зухра Тиркашевна,** кандидат педагогических наук (PhD), доцент кафедры технологии дошкольного образования], [**Zukhra T. Radjapova**, department of technology of preschool education, doctor of Pedagogical Sciences (PhD), Associate professor]; manzil: O‘zbekiston, Toshkent sh., Chilonzor tumani, Bunyodkor ko’chasi 27 uy; [адрес: Узбекистан, г. Ташкент, Чиланзарский район, ул. Бунёдкор, 27], [address: Uzbekistan, 27 Bunyodkor street, Chilanzor district, Tashkent city].

Ilmiy-nazariy va metodik jurnal
Научно-теоретический и методический журнал
Scientific theoretical and methodical journal
INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №7

Original paper

MAKTABGACHA YOSHDAGI BOLALARNI TA'LIM-TARBIYASIDA ERTAKLARDAN FOYDALANISHNING ZARURIYATI

© Y.R. Maxmutazimova[1]✉, D.R. Xamrayeva[2]✉
[1]Nizomiy nomidagi Toshkent davlat pedagogika universiteti, Toshkent, O'zbekiston
[2]Xalqaro Nordik Universiteti, Toshkent, O'zbekiston

Annotatsiya

KIRISH: mazkur maqolada maktabgacha yoshdagi bolalarga ertaklar orqali ta'lim-tarbiya berish va ertaklarning o'ziga xos xususiyatlari, tarbiyaviy ahamiyati xususida so'z boradi.shuningdek, bolalarning ta'lim-tarbiyasini tashkil etishda ertaklardan foydalanishning dolzarbligi va zaruriyati ochib berilgan.

MAQSAD: maktabgacha yoshdagi bolalarning ta'lim-tarbiyasida ertaklardan foydalanish yuzasidan metodik tavsiyalar ishlab chiqishdan iborat.

MATERIALLAR VA METODLAR: ushbu ilmiy izlanishlarimizda "Muammoli pedagogik vaziyat", "Intervyu", "Aqliy hujum" interfaol metodlaridan samarali foydalandik.Shunga muvofiq ravishda mavzu bo'yicha muammoli vaziyat o'rganildi, savol-javob orqali intervyu amalga oshirildi hamda turli muhokamali savollar o'rtaga tashlandi, aniq misollar yordamida fikr-g'oyalar keltirildi.

MUHOKAMA VA NATIJALAR: maktabgacha yoshdagi bolalarga ertaklar orqali ta'lim-tarbiya berish va ertaklarning o'ziga xos xususiyatlari, tarbiyaviy ahamiyatini o'rganib,oilada ota-onalarning kitobxonligini, ertaksevarligini ommalashtirish hamda maktabgacha ta'lim tashkilotlarida tarbiyachilarning ertaklar haqidagi bilim, ma'lumotlarini takomillashtirish.

XULOSA: maktabgacha yoshdagi bolalarga ertaklarning mazmunini hikoya qilishga o'rgatish, ushbu jarayonda bolalarning so'z boyligini oshirish ishlarini tasviriy faoliyat hamda loy ishi bilan uzviylikda amalga oshirish maqsadga muvofiqdir. Shuningdek, loy ishida ayiq, ilon, toshbaqa, quyon, uycha kabi ertak personajlarini yasash orqali bolalarda sezish va idrok qilish tajribasi, tasavvur, xotira, diqqat rivojlanadi, aqliy qobiliyati yanada kamol topadi. Shu bilan birgalikda, kichkintoyning nutqiy faolligi ortib, nutqni to'g'ri tushunish malakasi mustahkamlanadi.Xulosa o'rnida shuni ta'kidlash joizki, ertaklar yuzasidan olib boriladigan ishlarni innovatsion pedagogik texnologiyalar asosida tashkil etish orqali tarbiyachi samarali ravishda bolalarning so'z boyligini oshirish, ijodkorligini va nutqini o'stirish, tafakkurini rivojlantirishga erishadi.

Tayanch so'zlar: maktabgacha ta'lim, bola, tarbiyachi, ertak, hikoya, xalq og'zaki ijodi, ertak terapiya, ta'lim, tarbiya, innovatsiya, texnologiya.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №7

Iqtibos uchun: Maxmutazimova Y.R., D.R. Xamrayeva Maktabgacha yoshdagi bolalarni ta'lim-tarbiyasida ertaklardan foydalanishning zaruriyati. // Inter education & global study. 2024. №7. B.124–130.

НЕОБХОДИМОСТЬ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ СКАЗОК В ОБРАЗОВАНИИ ДОШКОЛЬНИКОВ

© Ю.Р. Максмутазимова, Д.Р. Хамраева[1]✉
[1]Ташкентский государственный педагогический университет имени Низами, Ташкент, Узбекистан

Аннотация

ВВЕДЕНИЕ: в данной статье говорится об обучении и воспитании детей дошкольного возраста посредством сказок, а также об особенностях и воспитательном значении сказок. Также раскрывается актуальность и необходимость использования сказок в организации образования детей.

ЦЕЛЬ: разработать методические рекомендации по использованию сказок в воспитании детей дошкольного возраста.

МАТЕРИАЛЫ И МЕТОДЫ: в нашем научном исследовании мы эффективно использовали интерактивные методы «Проблемная педагогическая ситуация», «Интервью», «Мозговой штурм». идеи были представлены на конкретных примерах.

ОБСУЖДЕНИЕ И РЕЗУЛЬТАТЫ: обучение и воспитание дошкольников посредством сказок и изучение особенностей и воспитательного значения сказок, популяризация чтения и любви родителей к сказкам в семье, а также знания и знания воспитателей дошкольных образовательных организаций о сказки, улучшающие информацию.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ: целесообразно учить дошкольников рассказывать содержание сказок и в этом процессе увеличивать словарный запас детей в сочетании с изобразительной деятельностью и работой с глиной. Также, изготавливая сказочных персонажей, таких как медведи, змеи, черепахи, кролики, домики из глины, у детей развивается восприятие и опыт восприятия, воображение, память, внимание, а их умственные способности становятся более зрелыми. При этом повышается речевая активность ребенка и укрепляются способности понимать речь. В заключение стоит отметить, что, организовав работу над сказками на основе инновационных педагогических технологий, воспитатель может эффективно увеличить словарный запас детей, развивает творческие способности и речь, развивает мышление.

Ключевые слова: дошкольное образование, ребенок, воспитатель, сказка, рассказ, фольклор, сказка-терапия, образование, воспитание, инновации, технология.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №7

Для цитирования: Максмутазимова Ю.Р., Хамраева Д.Р. Необходимость использования сказок в образовании дошкольников. // Inter education & global study. 2024. №7. С. 124–130.

THE NECESSITY OF USING FAIRY TALES IN THE EDUCATION OF PRESCHOOL CHILDREN

© Yulduz R. Maxmutazimova, Dildora R. Xamrayeva[1]✉
[1]Tashkent State Pedagogical University named after Nizami, Tashkent, Uzbekistan

Annotation

INTRODUCTION: this article talks about the education and upbringing of preschool children through fairy tales and the special features and educational importance of fairy tales. Also, the relevance and necessity of using fairy tales in the organization of children's education is revealed.

AIM: to develop methodical recommendations on the use of fairy tales in the education of preschool children.

MATERIALS AND METHODS: in our scientific research, we effectively used the interactive methods "Problem Pedagogical Situation", "Interview", "Brainstorming". ideas were presented with the help of specific examples.

DISCUSSION AND RESULTS: education and upbringing of preschool children through fairy tales and studying the characteristics and educational value of fairy tales, popularizing the reading and love of fairy tales by parents in the family, and the knowledge and knowledge of educators in preschool educational organizations about fairy tales improving information.

CONCLUSION: it is appropriate to teach preschool children to tell the content of fairy tales, and in this process, to increase children's vocabulary in conjunction with visual activities and clay work. Also, by making fairy tale characters such as bears, snakes, turtles, rabbits, houses in clay work, children's perception and perception experience, imagination, memory, attention develop, and their mental abilities become more mature. At the same time, the speech activity of the child increases and the ability to understand speech is strengthened. In conclusion, it is worth noting that by organizing the work on fairy tales on the basis of innovative pedagogical technologies, the educator can effectively increase the vocabulary of children, develops creativity and speech, develops thinking.

Key words: preschool education, child, educator, fairy tale, story, folklore, fairy tale therapy, education, upbringing, innovation, technology.

For citation: Yulduz R. Maxmutazimova, Dildora R. Xamrayeva. (2024) 'The necessity of using fairy tales in the education of preschool children', Inter education & global study, (7), pp. 124–130. (In Uzbek).

Xalq og'zaki ijodida eng boy va rang-barang janrlardan biri ertakdir. Ertaklar xalq hayoti, milliy ma'naviyati, urf-odatlari, udumlari, an'analari, orzu-umidlarini aks ettirib,

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №7

bolalarga ma’naviy, axloqiy va badiiy oziqa beradi.Xalqimiz “Ertaklar – yaxshilikka yetaklar” deb bejiz aytmagan. Ertaklar har bir xalqqa xos va mos bo‘lgan hikoyatlardir. Hayot haqiqati bilan bog’liq bo’lib, xayoliy va hayotiy uydirmalar asosiga qurilgan, didaktik g’oya tashuvchi og’zaki hikoyalar ertak deyiladi. Ertaklar epik folklorning eng sermahsul janri hisoblanadi. Dunyoning hamma qit'alarida, barcha xalqlarda ertaklar va uning xalq orasida tashib yurgan ertakchilari, uning nazariyachilari – ertakshunoslar bor. O‘zbek ertakchiligi ham uzoq tarixga ega. XX asrning boshlarigacha yuzaga kelgan barcha adabiy, badiiy obidalarida, turli shaklda o‘zbek xalqining qadimiy ertakchiligi, dostonchiligi, qissalari, afsonalari o‘z izlarini qoldirgan.

Xalq ertaklari tarbiyaviy jarayonni yaxlitligicha tashkil etish, ya’ni axloqiy, ma’naviy, ekologik, estetik va aqliy rivojlanish chegaralarini kengaytirish imkonini beradi.Ayni paytda ular tinglovchining ko‘pgina yaxshi xotiralarini yodga 127soladi. Inson bolaligidan boshlab yaxshilikka, ezgulikka doimo intilib yashaydi. O‘zining maftunkor sehri, tuganmas shukuhi, dilni rom etuvchi jozibasi bilan hamisha qanotlanib turuvchi xalq ertaklari inson xayolotining mevasidir.Kishilar o‘z qismatining chigalliklarini yechishdan ojiz qolgan chog‘larda, ertak uni nurli qanotlarida umidli manzillarga ko‘tarib o‘tgan. Bashariyat hali zulmat qo‘ynida najot yo‘llarini qidirib, asrlar mobaynida kimsasiz taqdir so‘qmoqlarida tentirab yurgan onlarda ertaklar uni xayolot qanotida ziyobaxsh sohillarga eltgan. Bir so‘z bilan aytganda, ertak insoniyatning beg‘ubor bolaligi yetishtirgan samarali mahsulotdir.

Har bir bola ertak tinglayotgan chog‘ida qahramonlardan biriga o‘xshashni, ularga taqlid qilishni orzu qiladi. Kitoblardagi rasmlarni qiziqish bilan tomosha qilish, kattalarning nutqini qanday maroq bilan tinglash bolalarning ertaklarga ijobiy munosabatda ekanligidan dalolat beradi. Ertaklardagi obrazlar his-hayajonga boy, rangdor va shu bilan birga kichkintoylarning tushunishlari uchun 127sodda bo‘lib, haqiqatga yaqinligi bilan ularni o‘ziga rom eta oladi. Ertaklar yordamida bolalarning xotirasi, diqqati, tafakkuri rivojlantiriladi, tasavvur va fantaziyalari uyg‘otiladi. Fantaziyaning uyg‘onishi har xil hayvonlarning kesilgan tanalarini birlashtirish orqali turli ajoyibotlarni yaratishda yaqqol ko‘rinadi. Ertaklar olamiga sayohat bolalar tasavvurini, ularning xayolot olamini, fantaziyasini rivojlantiradi.

Har bir ertakning o‘z g‘oyasi bor. Masalan, «Sholg‘om» o‘yin ertagi bolalarni fikrlashga, voqealarni muayyan ketma-ketlikda aytishga undaydi, “Kuch – birlikda” degan naqlning mazmunini anglab yetishlariga yordam beradi.

Maktabgacha yoshdagi bolalarga ertaklar hikoya qilish, ya’ni ertak aytish yo‘li bilan, shuningdek, ularni o‘qib berish orqali yetkaziladi. Lekin bugungi kunda innovatsion texnologiyalar talabiga ko‘ra bu kabi ish turlari yetarli emasligini ko‘rsatmoqda. Ayniqsa, axborot texnologiyalari keng ommalashayotgan davrda kompyuter orqali ertakni ko‘rsatmali eshittirish imkoniyatlari yuzaga kelganligi tufayli ham yangidan yangi usullarga yo‘l ochilmoqda.

Ertak so‘zlab berilgandagina matn «jonlanadi». Hikoyalovchining xatti-harakatlari, imo-ishoralari, ohangi va belgilangan bayon ritmikasi ertakni kichik tinglovchilar uchun yanada tushunarli qiladi. Masalan, Zumrad – mehnatsevar qiz. Qimmat esa yalqov.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №7

Bunday suhbatlar bolalarda ko‘proq ertak tinglab borish kerak, ekan degan xulosaning shakllanishiga olib keladi. Maktabgacha yoshdagi bolalar bitta ertakni qayta-qayta eshitishni yoqtiradilar. Shunga ko‘ra ham uni bir marta emas, bir necha marta o‘qib berish maqsadga muvofiq bo‘ladi. Bunda tarbiyachi: «Bolalar, ertak yoqdimi? Mazmunini tushundinglarmi? Yana bir marta o‘qib beraymi?» deb murojaat etib turishi kerak. Odatda, ayrim tarbiyachilar ertakni birinchi marotaba eshittirganidan keyinoq bolalarga savollar berib, javob olishga intiladilar. Biroq bunga kichkintoylar hali yetarlicha tayyor bo‘lmaydilar. Chunki bolalar ertak mazmunini yuzaki tushungan bo‘lishlari mumkin. Shuning uchun dastlabki idrokni chuqurlashtirish maqsadida bolalarni ertak mazmuniga olib kirish lozim bo‘ladi.

Ertaklarning bolalarda tug‘ilayotgan his-hayajonga ta’siri nechog‘lik jadal bo‘lsa, ular chizgan rasm shunchalik qiziq va rang-barang bo‘ladi. Bundan tashqari, bolalar o‘zlari chizgan rasmlarni (odam, hayvon) qirqib olib erkin mavzularda o‘yin o‘ynashni ma’qul ko‘radilar. Kattalar bolalarga ertak o‘qib berish mobaynida ertak elementlari orqali ularning atrof-muhit haqidagi tasavvurlarini kengaytirgan holda obrazli tafakkurining o‘sishiga ma’lum darajada ta’sir etadilar. Sekin-asta bolaning o‘zi ham bu jarayonda ishtirok eta boshlaydi, ya’ni avval rasmlarni tomosha qiladi, so‘ngra ovozga taqlid qilish orqali ertak qahramonlarining nomini aytishga, tanish jumlalarni davom etgirishga harakat qiladi va, nihoyat, ertakni qayta so‘zlab beradi.

Ertakning o‘ziga xos xususiyatlaridan biri shuki, qahramonlardan biri ijobiy, ikkinchisi salbiy bo‘ladi. Asar qahramoni kuchli va jasur bo‘lsa, u atrof olamni go‘zallik bilan boyitadi. Albatta, kuchli bo‘lish uchun gavdali odam, pahlavon bo‘lish shart emas. Kichkina bolalar ham kuchli va jasur bo‘lishlari mumkin. Ertakda mitti tipratikon ham sahovatli, qalban mard, tirishqoq bo‘lgani uchun kuchli va jasur qahramonga aylanadi. Ertak o‘qib bo‘lingandan keyin bolalarni umumlashma, xulosa chiqarishga undash, «Agarda sen uning o‘rnida bo‘lganingda nima qilgan bo‘lar eding? Seningcha, ertak qahramoni yaxshimi yoki yomonmi? Agarda u qilishi kerak bo‘lgan ishni bajara olmaganda nimalar yuz berishi mumkin edi?» kabi savollar bilan erkin muloqotga chaqirish ularning faolligini yanada oshirishga yordam beradi.

Tarbiyachi tomonidan mahorat bilan yetkazilgan ertaklar bolada ko‘tarinki, quvnoq kayfiyatni yuzaga keltirishga, kichkintoy bilan hishayajonli, do‘stona muloqotni o‘rnatishga, sezdirmay, osonlik bilan tarbiyaviy ta’sirni tashkil etishga, atrof-muhit haqidagi bilim va ma’lumot zahiralarini samarali to‘ldirishga imkon yaratadi. Maktabgacha yoshdagi bolalar badiiy matn bilan asosan eshitish orqali tanishadilar. Shu bois asosiy diqqatni matnni ifodali o‘qish mahoratiga, kerakli joylarda mantiqiy urg‘u berish, to‘xtamlarga amal qilish, shuningdek, matnni qabul qilishga yordam beradigan rangli illyustratsiyalar tanlashga qaratmoq lozim.

Ertak mazmunini qayta hikoya qilish jarayonida bolalarda ohangga (ifodalilikka) e’tibor berish malakasini shakllantirish lozim. Bunda ertak qahramonlarining ovozi qanday bo‘lishi mumkinligi haqida suhbat o‘tkazish yo‘li bilan, ularda tegishli bilim hosil qilish talab etiladi. «Ertaklar nima uchun bizni qiziqtiradi?» degan savol tug‘iladi.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №7

Birinchidan, timsolga aylanish orqali bolalar hayvonlarning xulq-atvori va yurish-turishi, nutqi, harakati, ovozi, imo-ishoralari bilan kengroq tanishadilar. **Ikkinchidan**, ertakka kiritilgan she'rlarni ifodalilikka rioya qilib aytish, ularni kuylash bolalarning tovushlar talaffuzini egallashlari, musiqiy bilimlarini rivojlantirishlari oson kechadi.**Uchinchidan**, sahnalashtirishda biz asosiy maqsadga: muloqot qilish qobiliyatini rivojlantirish va ovoz berish, tegishli ohangni tanlash orqali ifodali nutqqa erishamiz.

Xalq dahosi bilan yaratilgan ertaklar yosh avlodning tarbiyasiga kuchli ta'sir qiladi va ma'naviy hissiyotni uyg'otadi. Ertaklar insonni o'z kuchi, o'z huquqi, o'z ozodligini anglatishi, undagi mardlik va vatanga muhabbat tuyg'ularini uyg'otishi bilan ham ma'naviy oziqa berib kelgan.

Ertaklarni o'qish va eshitishni ham shartli ravishda quyidagi bosqichlarga bo'lishni tavsiya qiladilar:

- Maktabgacha yoshdagi bolalarga o'qib, hikoya qilib beriladigan ertaklar;
- Maktab yoshidagi kichik bolalarga tavsiya etiladigan ertaklar;
- O'rta va katta yoshdagi bolalarga o'qish uchun tavsiya etiladigan ertaklar.

Kichkintoy bolalarga tavsiya etilagan ertaklarning hajmi qisqa mazmuni sodda bo'ladi. Ta'kidlab o'tganimizdek, bu yoshdagi bolalar hali olam nima ekanligini bilmaydilar. Shuning uchun ularga tavsiya etiladigan ertaklar tabiat, hayvonot olami, do'stlik, mehnat ahli, jamoa, odob-axloq to'g'risida bo'lgani maqsadga muvofiqdir.

Bolalarning so'z boyligani oshirish maqsad qilib olinar ekan, albatta, ertaklar tasvirlangan rasmlar asosida suhbatlar uyushtiriladi. Rasm asosida suhbatda e'tibordan chetda qolgan joylarga turli yo'naltiruvchi savollar orqali bolalar diqqatini qaratmoq lozim. Masalan, «Sholg'om» ertagi asosida bolalarga quyidagi savollarni berish tavsiya etiladi: Sholg'omni birinchi bo'lib kim tortdi? Chol kimni chaqirdi? Kampir kimning orqasidan turdi? Kampir kimni chaqirdi? Kampirning oldida kim turibdi? Kampirning orqasida kim turibdi? Ertakda yana nimalar sodir bo'ldi? Hammalari birgalikda sholg'omni tortib ololdilarmi? Bu ertakda kimning bo'yi eng baland? Kimning bo'yi eng past? va hokazo.Natija o'rnida shuni ta'kidlash joizki, ertaklar yuzasidan olib boriladigan ishlarni innovatsion pedagogik texnologiyalar asosida tashkil etish orqali tarbiyachi samarali ravishda bolalarning so'z boyligini oshirish, ijodkorligini va tafakkurini rivojlantirishga erishadi.

ADABIYOTLAR RO'YXATI | СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ | REFERENCES

1. Takomillashtirilgan Ilk qadam davlat o'quv dasturi. T.:-2022
2. O.Xasanboyeva. "Barkamol avlod ma'naviyati". T.:-2010
3. M.Jumaboyev. "O'zbek bolalar adabiyoti". T.: 2009
4. A.Suyumov . "Bolalar adabiyoti". T.: 2006
5. Махмутазимова, Ю. Р. (2019). Роль воспитателя в детском саду в формировании личности ребенка. Actual Problems of Applied Sciences Journal World, (3), 24-28.
6. Maxmutazimova, Y., & Amirova, M. (2023). Rivojlanish markazlarida 6-7 yoshli bolalarni mustaqil faoliyatini tashkil etish. Maktabgacha va maktab ta'limi jurnali, 1(2-3).

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №7

7. Махмутазимова, Ю. Р. (2020). Дошкольная образовательная организация и семья: взаимодействие ребенка и педагога. Вестник педагогики: наука и практика, (51), 125-126.
8. Махмутазимова, Ю. Р. (2024). БЎЛАЖАК МТТ ТАРБИЯЧИЛАРИНИНГ КОММУНИКАТИВ КОМПЕТЕНЦИЯСИНИ АХБОРОТ-КОММУНИКАЦИЯ ТЕХНОЛОГИЯЛАРИ ЁРДАМИДА РИВОЖЛАНТИРИШ ЗАРУРИЯТИ. Лучшие интеллектуальные исследования, 14(3), 98-103.
9. Юлдуз, М. (2024). ПУТИ РАЗВИТИЯ КОММУНИКАТИВНОГО ТВОРЧЕСТВА ДОШКОЛЬНИКОВ. Лучшие интеллектуальные исследования, 14(3), 94-97.

MUALLIF HAQIDA MA'LUMOT [ИНФОРМАЦИЯ ОБ АВТОРЕ] [AUTHORS INFO]

✉**Maxmutazimova Yulduz Raxmatovna**, pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori, (PhD), dotsent v.b., Maktabgacha ta'lim fakulteti "Maktabgacha ta'lim texnologiyasi kaferdasi" o'qituvchisi, [**Махмутазимова Юлдуз Рахматовна**, доктор философских педагогических наук, (PhD), и.о. доцент, факультета дошкольного образования «Технология дошкольного образования»], [**Yulduz R. Makhmutazimova**, Doctor of Philosophy in Pedagogical Sciences, (PhD), Associate Professor, Teacher of Preschool Education Faculty]; manzil: O'zbekiston, Toshkent sh., Chilonzor tumani, Bunyodkor ko'chasi 27 uy; [адрес: Узбекистан, г. Ташкент, Чиланзарский район, ул. Бунёдкор, 27], [address: Uzbekistan, 27 Bunyodkor street, Chilanzor district, Tashkent city].

✉**Xamrayeva Dildora Ro'ziyevna**, Xalqaro Nordik Universiteti magistranti, [**Хамраева Дилдора Рузиевна,** магистрант университета Nordik], [**Khamrayeva Dildora Roziyevna**, graduate student of the International Nordic University] manzil: O'zbekiston, Toshkent sh., Chilonzor tumani, Bunyodkor ko'chasi 27 uy; [адрес: Узбекистан, г. Ташкент, Чиланзарский район, ул. Бунёдкор, 27], [address: Uzbekistan, 27 Bunyodkor street, Chilanzor district, Tashkent city].

Ilmiy-nazariy va metodik jurnal
Научно-теоретический и методический журнал
Scientific theoretical and methodical journal
INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №7

Original paper

ФОРМИРОВАНИЕ ИНЖЕНЕРНЫХ СПОСОБНОСТЕЙ STEAM У СОВРЕМЕННЫХ ДЕТЕЙ

© Д.Х. Садикова[1]✉, Д.Б. Касимова[2]✉
[1,2]Ташкентский государственный педагогический университет имени Низами, Ташкент, Узбекистан

Аннотация

ВВЕДЕНИЕ: статья исследует значимость развития творческих инженерных способностей среди современных детей в контексте подхода STEAM (Science, Technology, Engineering, Arts, Mathematics).

ЦЕЛЬ: анализ современных тенденций в образовании и психологии развития, аргументируется важность интеграции этих дисциплин для стимулирования творческого мышления у детей.

МАТЕРИАЛЫ И МЕТОДЫ: статья рассматривает методы и подходы к развитию инженерных навыков, включая примеры практических занятий и проектов, способствующих развитию креативности, логического мышления и сотрудничества среди детей. Исследования проводились современными инновационными методами, мультимедийными методами и классическими педагогическими методами, как «Мозговой штурм», «Проект», «Проблемная ситуация».

ОБСУЖДЕНИЕ И РЕЗУЛЬТАТЫ: Результаты исследования подчеркивают важность внедрения подобных программ в образовательные организации для эффективного формирования комплексных навыков детей, необходимых для успешной адаптации в быстро меняющемся мире.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ: интегрированные учебные программы в рамках подхода STEAM объединяют знания и методы из различных дисциплин, таких как наука, технологии, инженерия, искусство и математика, для решения сложных проблем и задач. Такие программы обеспечивают целостное обучение, которые позволяет детям понимать взаимосвязи между различными областями знаний и применять их в реальных ситуациях.

Ключевые слова: развитие, творчество, инженерные способности, STEAM, современные дети, интеграция, образование.

Для цитирования: Садикова Д.Х., Касимова Д.Б. Формирование инженерных способностей steam у современных детей. // Inter education & global study. 2024. №7. В.131–136.

ZAMONAVIY BOLALARDA STEAM MUHANDISLIK QOBILIYATLARINI SHAKLLANTIRISH

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №7

© D. X. Sadikova[1]✉, D. B. Kasimova[2]✉
[1]Nizomiy nomidagi Toshkent davlat pedagogika universiteti, Toshkent, O‘zbekiston

Annotatsiya

KIRISH: maqolada STEAM yondashuvi (Science, Technology, Engineering, Arts, Mathematics) kontekstida zamonaviy bolalar o'rtasida ijodiy muhandislik qobiliyatlarini rivojlantirishning ahamiyati ko'rib chiqiladi.

MAQSAD: ta'lim va rivojlanish psixologiyasidagi zamonaviy tendentsiyalarni tahlil qilish, bolalarda ijodiy fikrlashni rag'batlantirish uchun ushbu fanlarni birlashtirishning ahamiyati ta'kidlanadi.

MATERIALLAR VA METODLAR: maqolada muhandislik ko'nikmalarini rivojlantirish usullari va yondashuvlari, jumladan, bolalar o'rtasida ijodkorlik, mantiqiy fikrlash va hamkorlikni rivojlantirishga yordam beradigan amaliy mashg'ulotlar va loyihalar misollari ko'rib chiqiladi. Tadqiqotlar zamonaviy innovatsion usullar, multimedia usullari va "aqliy hujum", "loyiha", "muammoli vaziyat"kabi klassik pedagogik usullar bilan olib borildi.

MUHOKAMA VA NATIJALAR: tadqiqot natijalari tez o'zgaruvchan dunyoda muvaffaqiyatli moslashish uchun zarur bo'lgan bolalarning keng qamrovli ko'nikmalarini samarali shakllantirish uchun ta'lim tashkilotlariga bunday dasturlarni joriy etish muhimligini ta'kidlaydi.

XULOSA: STEAM yondashuvidagi integratsiyalashgan o'quv dasturlari murakkab muammolar va muammolarni hal qilish uchun fan, texnologiya, muhandislik, san'at va matematika kabi turli fanlardan bilim va usullarni birlashtiradi. Bunday dasturlar bolalarga turli xil bilim sohalari o'rtasidagi munosabatlarni tushunishga va ularni Real vaziyatlarda qo'llashga imkon beradigan yaxlit o'rganishni ta'minlaydi.

Kalit so'zlar: rivojlanish, ijodkorlik, muhandislik qobiliyati, STEAM, zamonaviy bolalar, integratsiya, ta'lim.

Iqtibos uchun: Sadikova D. X., Kasimova D.B. Zamonaviy bolalarda steam muhandislik qobiliyatlarini shakllantirish. // Inter education & global study. 2024. №7. C. 131–136.

FORMATION OF STEAM ENJINEERING ABILITIES IN MODERN CHILDREN

© Dilafruz Kh. Sadikova[1]✉, Dilrabo B. Kasimova[2]✉
[1,2]Tashkent State Pedagogical University named after Nizami, Tashkent, Uzbekistan

Annotation

INTRODUCTION: The article explores the significance of the development of creative engineering abilities among modern children in the context of the STEAM (Science, Technology, Engineering, Arts, Mathematics) approach.

AIM: analysis of current trends in education and developmental psychology, arguing for the importance of integrating these disciplines to stimulate creative thinking in children.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №7

MATERIALS AND METHODS: The article examines methods and approaches to developing engineering skills, including examples of practical activities and projects that promote creativity, logical thinking and cooperation among children. Research was carried out using modern innovative methods, multimedia methods and classical pedagogical methods such as “Brainstorming”, “Project”, “Problem Situation”.

DISCUSSION AND RESULTS: The results of the study emphasize the importance of introducing such programs in educational organizations to effectively develop children's complex skills necessary for successful adaptation in a rapidly changing world.

CONCLUSION: Integrated curricula within the STEAM approach integrate knowledge and techniques from various disciplines such as science, technology, engineering, art and mathematics to solve complex problems and challenges. Such programs provide holistic learning that allows children to understand the relationships between different areas of knowledge and apply them to real-life situations.

Key words: development, creativity, engineering abilities, STEAM, modern children, integration, education.

For citation: Dilafruz Kh. Sadikova, Dilrabo B. Kasimova. (2024) ‘Formation of steam enjineering abilities in modern children’, Inter education & global study, (7), pp. 131–136. (In Russ).

Мария Монтессори: "Поддержите ребенка в его стремлении самостоятельно делать, думать и решать проблемы. В этом и заключается суть образования." Цитата Марии Монтессори прекрасно соотносится с темой о развитии творчества инженерных способностей в рамках подхода STEAM у современных детей. Она подчеркивает важность создания образовательной среды, которая стимулирует самостоятельность, мышление и решение проблем у детей [1]. В контексте подхода STEAM, поддержка ребенка в его стремлении самостоятельно делать, думать и решать проблемы означает предоставление возможностей для творчества и экспериментирования. Этот подход подразумевает создание образовательной среды, где дети могут самостоятельно исследовать и изучать науку, технологии, инженерию, искусство и математику, применяя свои знания для решения реальных проблем и создания новых идей. Таким образом, Мария Монтессори подчеркивает ключевые принципы подхода STEAM, который не только развивает инженерные способности у детей, но и воспитывает в них творческое мышление, самостоятельность и навыки решения проблем – всё это суть образования в современном мире [2].

В свою очередь STEAM представляет собой педагогический подход, объединяющий пять основных образовательных областей: науку (Science), технологии (Technology), инженерию (Engineering), искусство (Arts) и математику (Mathematics). Этот подход призван интегрировать знания и методы из различных дисциплин для стимулирования творческого мышления, исследовательских

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №7

навыков и практического применения знаний в решении реальных проблем. STEAM стремится к тому, чтобы учащиеся не просто запоминали факты и умели решать стандартные задачи, но и развивали навыки креативности, аналитического мышления, коммуникации и сотрудничества. Подход подчеркивает важность связи между различными областями знаний и их взаимодействия в реальном мире [3]. В основе концепции STEAM лежит убеждение, что интеграция искусства и дизайна в обучение STEM (Science, Technology, Engineering, Mathematics) дисциплинам не только расширяет кругозор ребенка, но и способствует более глубокому и продуктивному усвоению материала. Этот подход помогает подготовить детей к современному рынку труда, где все более ценятся нестандартные подходы к решению проблем и творческие способности. Также, развитие инженерных способностей у детей играет фундаментальную роль в современном обществе, которое стремительно развивается в области технологий и инноваций. Эти способности включают в себя:

1. Развитие критического мышления: Инженерные задачи и проекты требуют от детей аналитического подхода к решению проблем. Этот процесс включает в себя формулирование вопросов, сбор и анализ данных, выработку гипотез и проверку их путем экспериментов. Развитие такого мышления у детей важно для успешного решения разнообразных задач в жизни.

2. Стимулирование творческого мышления: Инженерные проекты часто требуют нестандартного подхода к решению проблем. Дети учатся видеть вещи с разных сторон, думать креативно и находить неожиданные решения. Это способствует развитию их творческого потенциала и помогает им научиться находить новые способы решения задач.

3. Подготовка к будущим профессиям: В мире, где технологии играют все более важную роль, инженерные навыки становятся ключевыми для многих профессий. Развитие этих навыков с раннего возраста помогает детям быть готовыми к будущим вызовам рынка труда, обеспечивая им конкурентное преимущество.

4. Учебные результаты в других областях: Изучение инженерии часто включает в себя математику, науку, технологии и искусство. Приобретение инженерных навыков может улучшить понимание этих предметов и способствовать более успешному обучению в школе.

5. Способствование командной работе и сотрудничеству: Многие инженерные проекты выполняются в команде, где необходимо эффективно взаимодействовать с другими участниками. Это помогает детям развивать навыки коммуникации, сотрудничества и решения конфликтов, которые будут полезны в их будущих профессиональных и личных жизнях [4].

Из этого следует, развитие инженерных способностей у детей играет ключевую роль в их образовании и подготовке к будущему, обеспечивая им не только успешное обучение, но и уверенность в своих способностях в современном мире.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №7

Кроме того, психологические исследования показывают, что творческие способности развиваются у детей через разнообразные активности, включая экспериментирование, игру и исследование. Важными аспектами развития творчества у детей являются стимулирование их любопытства, поощрение инициативности и самостоятельности, а также создание условий для свободного выражения идей и фантазии [8]. Психологические исследования также подчеркивают важность снятия ограничений и предубеждений, которые могут подавлять творческий потенциал детей, и создание поддерживающей среды, где они могут чувствовать себя свободно для экспериментирования и творчества [5].

Методы развития инженерных способностей в рамках подхода STEAM:

Интегрированные учебные программы в рамках подхода STEAM объединяют знания и методы из различных дисциплин, таких как наука, технологии, инженерия, искусство и математика, для решения сложных проблем и задач. Такие программы обеспечивают целостное обучение, которые позволяет детям понимать взаимосвязи между различными областями знаний и применять их в реальных ситуациях. Например, проектная деятельность и проблемное обучение - это методы, активно используемые в рамках подхода STEAM [6]. Дети работают над реальными проектами и проблемами, которые требуют применения инженерных навыков для их решения. Это способствует развитию творческого мышления, самостоятельности, а также умению работать в команде. Проекты могут быть многообразными - от создания роботов и моделей до разработки инновационных технологий или решения экологических проблем.

Заключение

Подход STEAM является мощным инструментом развития инженерных способностей у детей, предоставляя им возможность интегрировать знания из различных областей и применять их для решения реальных проблем. Исследования показывают его эффективность как метода обучения, способствующего не только приобретению знаний, но и развитию критического мышления, творческих навыков и ключевых компетенций для будущей карьеры [7].

Перспективы развития подхода STEAM включают в себя дальнейшее расширение его применения в образовательных организациях, а также интеграцию новых технологий и методов обучения для улучшения результатов. Образовательные организации и педагоги также играют ключевую роль в поддержке творчества у детей в рамках подхода STEAM. Они должны создавать стимулирующую среду, где дети могут свободно экспериментировать, задавать вопросы и искать ответы, развивая свой творческий потенциал [9]. Образовательные программы должны быть гибкими и адаптированными к потребностям детей, чтобы максимально эффективно развивать их инженерные способности и подготавливать к успешной жизни в современном обществе.

ADABIYOTLAR RO‘YXATI | СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ | REFERENCES

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №7

1. Волкова, Е.В. Интеллект, креативность и продуктивность освоения профессиональной деятельности / Е.В. Волкова // Психологический журнал. – 2011. – №4. – С. 83–94.
2. Д.Х. Садикова, М.С. Калауова РАЗВИТИЕ ТВОРЧЕСТВА ИНЖЕНЕРНЫХ СПОСОБНОСТЕЙ STEAM У СОВРЕМЕННЫХ ДЕТЕЙ Proceedings of International Conference on Modern Science and Scientific … 2024
3. Е.Н.Тараканова. Сборник материалов VIII Международной научно-практической конференции (21-24 июня 2016 года) «Инфо-стратегия 2016: общество, государство, образование». 2016. С.306-309.
4. Д.Х. Садикова ПЛАНИРОВАНИЕ РАЗВИВАЮЩИХ ИГР СВЯЗАННЫХ С ПРИРОДОЙ. Лучшие интеллектуальные исследования 15 (3), 77-87 2024
5. Гутарева, Н.Ю. Учет практического инженерно-технического мышления будущих специалистов в обучении иностранным языкам
6. Лаборатория «Юный инженер» в рамках проекта Детский технопарк ИКаР// РАОР «Учебно-методический центр образовательной робототехники». М., 2016.
7. Шатунова, О.В. STEAM-образование в технологической подготовке школьников// Школа и производство. – 2015. – № 3. – С. 158-165.
8. Беляк Е.А. Учебно-методическое пособие «Детская универсальная STEAM-лаборатория». - Ростов-на-Дону: Издательский дом «Проф-Пресс»,2019.
9. Садикова Д.Х., & О.Р. Будаева. (2023). ИСПОЛЬЗОВАНИЕ STEAM ТЕХНОЛОГИЙ ПРИ ОРГАНИЗАЦИИ ПРЕДМЕТНО-РАЗВИВАЮЩЕЙ СРЕДЫ В ДОО. Лучшие интеллектуальные исследования, 9(1), 9–13. Retrieved from

MUALLIF HAQIDA MA'LUMOT [ИНФОРМАЦИЯ ОБ АВТОРЕ] [AUTHORS INFO]

✉**Sadikova Dilafruz Khusanovna**, "Maktabgacha ta'lim texnologiyasi" kafedrasi dotsenti, pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), [**Садикова Дилафруз Хусановна**, доцент кафедры технологии дошкольного образования, доктор педагогических наук (PhD)], [**Dilafruz Kh. Sadikova**, department of technology of preschool education, doctor of Pedagogical Sciences (PhD), Associate professor]; manzil: O'zbekiston, Toshkent sh., Chilonzor tumani, Bunyodkor ko'chasi 27 uy; [адрес: Узбекистан, г. Ташкент, Чиланзарский район, ул. Бунёдкор, 27], [address: Uzbekistan, 27 Bunyodkor street, Chilanzor district, Tashkent city].

✉**Kasimova Dilrabo Bakhadirovna** "Maktabgacha ta'lim texnologiyasi kaferdasi" katta o'qituvchisi, [**Касимова Дилрабо Бахадировна**, старший преподаватель кафедры «Педагогика и психология дошкольного образования»], [**Dilrabo B. Kasimova**, senior lecturer of the department of "Pedagogy and psychology of preschool education"] manzil: O'zbekiston, Toshkent sh., Chilonzor tumani, Bunyodkor ko'chasi 27 uy; [адрес: Узбекистан, г. Ташкент, Чиланзарский район, ул. Бунёдкор, 27], [address: Uzbekistan, 27 Bunyodkor street, Chilanzor district, Tashkent city].

Ilmiy-nazariy va metodik jurnal
Научно-теоретический и методический журнал
Scientific theoretical and methodical journal
INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №7

Original paper

MAKTABGACHA YOSHDAGI BOLALARDA MULOQOT KO'NIKMALARINI SHAKLLANTIRISHDA O'YINLARNING AHAMIYATI

© Sh.T. Musulmonova[1]✉

[1]Nizomiy nomidagi Toshkent davlat pedagogika universiteti, Toshkent, O'zbekiston

Annotatsiya

KIRISH: Respublikamizda maktabgacha ta'lim tashkilotlarida bolalarni nutqini rivojlantirishda metodik tavsiyalarni yanada takomillashtirish o'yin har bir bolaning hayotining konstitutsiyaviy qismidir. Maktabgacha ta'lim tashkilotlarda o'yin bolalarga ham, kattalarga ham yoqadi chunki o'yin insonning tabiiy ehtiyojidir.

MAQSAD: maktabgacha yoshdagi bolalarning nutqini rivojlanishida . O'yin metodlaridan foydalanish yuzasidan metodik tavsiyalar ishlab chiqishdan iborat.

MATERIALLAR VA METODLAR: ushbu ilmiy izlanishlarimizda har bir yosh davrining psixologik xususiyatlarini hisobga olgan holda tarbiyaviy ta'sir o'tkazish insonda o'z vaqtida o'zini anglashni vujudga keltiradi. Bolada o'zini anglash tuyg'usi qancha erta uyg'onsa, shaxsiy nuqtai nazar, o'z huquqini his etish, o'zining aqliy va jismoniy imkoniyatlarini baholash shunchalik tez paydo bo'ladi. Har bir davrda bolalar rivojlanishining o'ziga xos qulay holatidan unumli foydalanish muhim ahamiyatga ega. Ayniqsa, maktabgacha ta'lim yoshidagi bolalarda nutqini har xil o'yin metodlar orqali bolani ta'lim – tarbiya olishiga qiziqishini oshirishda tarbiyachilarimiz vazifalari katta xisoblanadi.

MUHOKAMA VA NATIJALAR: ushbu ilmiy izlanishlarimizda tarbiyachilarimiz qiziqarli metodlar orqali bolani nutqi rivojlanishida katta ahamyat kasb etadilar "Muammoli pedagogik vaziyat", "Intervyu", "Aqliy hujum" interfaol metodlaridan samarali foydalandik.Shunga muvofiq ravishda mavzu bo'yicha muammoli vaziyat o'rganildi, savol-javob orqali intervyu amalga oshirildi hamda turli muhokamali savollar o'rtaga tashlandi, aniq misollar yordamida fikr-g'oyalar keltirildi.

XULOSA: o'quv jarayonining samarali bo'lishida o'yinda bola o'zini his qila olishi, bolaga o'z tajribasini to'plashiga imkon yaratishi kerak. Bolalarning logopedik mashg'ulotlarga qiziqishini oshirish uchun turli xil ijodiy vazifalar, to'g'ri talaffuzni mustahkamlash uchun mashqlarga yangi yondashuvlar zarur. O'yin ta'lim va mashg'ulotlar bilan, kundalik hayotdagi kuzatishlar bilan uzviy bog'liq bo'lib, juda katta ta'lim-tarbiyaviy ahamiyatga ega. Ijodiy o'yinlarda muhim bilim egallash jarayoni yuzaga keladi. Bu bolaning aqliy kuchini ishga soladi, tafakkurini, hayolini, diqqatini, xotirasini faollashtirishni talab qiladi, bola masalalarni mustaqil hal qilishga o'rganadi, o'ylagan narsasini amalga oshirish uchun yaxshiroq va osonroq usul o'ylab topadi, o'z bilimlaridan foydalanish va uni so'z bilan ifodalashga o'rganadi.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №7

Kalit so'zlar: maktabgacha ta'lim, bola, Nutq , tarbiyachi, ertak, hikoya, xalq og'zaki ijodi, ertak terapiya, ta'lim, tarbiya, innovatsiya, texnologiya.

Iqtibos uchun: Musulmonova Sh.T. Maktabgacha yoshdagi bolalarda muloqot ko'nikmalarini shakllantirishda o'yinlarning ahamiyati. // Inter education & global study. 2024. №7. B.137–143.

ЗНАЧЕНИЕ ИГР В ФОРМИРОВАНИИ КОММУНИКАЦИОННЫХ НАВЫКОВ У ДЕТЕЙ ДОШКОЛЬНИКОВ

© Ш.Т. Мусулманова[1]✉
[1]Ташкентский государственный педагогический университет имени Низами, Ташкент, Узбекистан

Аннотация

ВВЕДЕНИЕ: дальнейшее совершенствование методических рекомендаций по развитию речи детей в дошкольных образовательных организациях нашей республики игра является конституциональной частью жизни каждого ребенка. В дошкольных организациях игра нравится и детям, и взрослым, потому что игра-естественная потребность человека.

ЦЕЛЬ: в развитии речи дошкольников. Заключается в разработке методических рекомендаций по использованию игровых методов.

МАТЕРИАЛЫ И МЕТОДЫ: в данном научном исследовании воспитательное взаимодействие с учетом психологических особенностей каждого возрастного периода порождает у человека своевременную самореализацию. Чем раньше у ребенка пробуждается чувство собственного достоинства, тем быстрее появляется личностная точка зрения, чувство собственного достоинства, оценка собственных умственных и физических возможностей. В каждом периоде важно максимально использовать свое благоприятное состояние развития детей. Особенно велика роль наших воспитателей в воспитании интереса ребенка к обучению посредством различных игровых методов речи у детей дошкольного возраста.

ОБСУЖДЕНИЕ И РЕЗУЛЬТАТЫ: в настоящем научном исследовании наши воспитатели через интересные методики придают большое значение развитию речи ребенка мы эффективно использовали интерактивные методы "проблемная педагогическая ситуация", "интервью", "мозговой штурм".В соответствии с этим была изучена проблемная ситуация по теме, проведено интервью с помощью вопросов и ответов, заданы различные дискуссионные вопросы, на конкретных примерах представлены мнения и идеи.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ: чтобы процесс обучения был эффективным, в игре ребенок должен уметь себя чувствовать, позволять ребенку накапливать собственный опыт. Для повышения интереса детей к логопедической деятельности необходимы разнообразные творческие задания, новые подходы к упражнениям для закрепления правильного произношения. Игра неразрывно связана с воспитанием и

CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №7

обучением, с наблюдениями в быту, имеет огромное воспитательно-образовательное значение. В творческих играх происходит важный процесс приобретения знаний. Это активизирует умственные силы ребенка, требует активизации его мышления, воображения, внимания, памяти, ребенок учится самостоятельно решать задачи, придумывает лучший и более простой способ осуществить задуманное, учится использовать свои знания и выражать их словами.
Ключевые слова: дошкольное образование, ребенок, речь, воспитатель, сказка, рассказ, устное народное творчество, сказкотерапия, образование, воспитание, инновации, технология.

Для цитирования: Мусулманова Ш.Т. Значение игр в формировании коммуникационных навыков у детей дошкольников. // Inter education & global study. 2024. №7. С. 137–143.

THE IMPORTANCE OF GAMES IN THE FORMATION OF COMMUNICATION SKILLS IN PRESCHOOL CHILDREN

© Shaxnoza T. Musulmonova[1]✉
[1]Tashkent State Pedagogical University named after Nizami, Tashkent, Uzbekistan

Annotation

INTRODUCTION: further improvement of methodological recommendations for the development of children's speech in preschool educational institutions of our republic, the game is a constitutional part of every child's life. In preschool organizations, both children and adults like the game, because the game is a natural human need.

AIM: in the development of preschool children's speech. It consists in the development of methodological recommendations on the use of gaming methods.

MATERIALS AND METHODS: in this scientific study, educational interaction, taking into account the psychological characteristics of each age period, generates timely self-realization in a person. The earlier a child awakens a sense of self-worth, the faster a personal point of view, a sense of self-worth, and an assessment of their own mental and physical capabilities appear. In each period, it is important to make the most of your favorable state of child development. The role of our educators is especially great in fostering the child's interest in learning through various play methods of speech in preschool children.

DISCUSSION AND RESULTS: in this scientific study, our educators attach great importance to the development of a child's speech through interesting methods. We effectively used interactive methods “problematic pedagogical situation”, “interview", “brainstorming". In accordance with this, the problematic situation on the topic was studied, interviews were conducted with the help of questions and answers, various discussion questions were asked, opinions and ideas were presented on specific examples.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №7

CONCLUSION: in order for the learning process to be effective, the child must be able to feel himself in the game, allow the child to accumulate his own experience. To increase children's interest in speech therapy, a variety of creative tasks and new approaches to exercises are needed to consolidate correct pronunciation. The game is inextricably linked with upbringing and learning, with observations in everyday life, and has great educational significance. In creative games, there is an important process of acquiring knowledge. This activates the child's mental powers, requires the activation of his thinking, imagination, attention, memory, the child learns to solve problems independently, comes up with a better and simpler way to implement his plans, learns to use his knowledge and express it in words.

Key words: preschool education, child, speech, educator, fairy tale, story, oral folk art, fairy tale therapy, education, upbringing, innovation, technology.

For citation: Shaxnoza T. Musulmonova. (2024) 'The importance of games in the formation of communication skills in preschool children', Inter education & global study, (7), pp. 137–143. (In Uzbek).

O'yin rivojlanishda nuqsoni bor bolalarning asosiy faoliyatlaridan hisoblanadi. O'yin doim haqiqiy hayotni aks ettiradi. Demak, ijtimoiy hayot o'zgarishi bilan uning mazmuni ham o'zgaradi. O'yin ma'lum maqsadga ko'ra yo'naltirilgan ongli faoliyat bo'lib, uning mehnat bilan ko'p umumiyligi bor va yoshlarni mehnatga tayyorlashga xizmat qiladi. O'yin faoliyati asosida bolada o'quv faoliyati rivojlanadi. Shuning uchun bolalarning o'yin faoliyatini rivojlantirishga ahamiyat berishimiz kerak.

Bola hech qachon jim o'ynamaydi, bitta o'zi o'ynasa ham u o'yinchoq bilan gaplashadi, o'zi tasvirlayotgan qahramon bilan muloqot o'matadi, onasi, bemor, shifokoi xullas hamina-haiiimaning o'rniga o'zi gapiradi. So'z obrazning yaxshiroq ochilishiga yordam beradi. Nutq o'yin jarayonida juda katta ahamiyatga ega. Nutq orqali bolalar fikr almashadi, o'z his-tuyg'u, kechinmalarini o'rtoqlashadi. So'z bolalar o'rtasida do'stona munosabatlar o'rnatilishiga, tevarak-atrofdagi hayot voqealari va faktlariga bir xilda munosabatda bo'lishga yordam beradi. Bolalarning o'zi yaratgan o'yindan kelib chiqadigan yoki kattalar tomonidan taklif etilgan o'yinning g'oyasi, mazmuni, o'yin harakatlari, rollar, o'yin qoidalari uning tuzilishini tashkil etuvchi qirralardir. O'yin bola uchun haqiqiy hayotdir. Agar tarbiyachi bolalar o'yiinini oqilona tashkil eta olsagina u ijobiy natijalarga erishishi mumkin. A.P. Usova shunday degan edi: «Bolalar hayoti va faoliyatini to'g'ri tashkil etish — ulami to'g'ri tarbiyalash demakdir. Bolalarni tarbiyalashning o'yin shakli shuning uchun ham samarali natija beradiki, o'yinda bola yashashni o'rganmaydi, balki ovz hayoti bilan yashaydi».

O'yin tanlay bilish ham muhim ahamiyatga ega. O'yin bilan ta'lim o'rtasidagi bog'liqlik bola ulg'aygan sari o'zgarib boradi. Kichik guruhda o'yin ta'lim berishning asosiy shakli hisoblansa, katta guruhga borganda esa mashg'ulotlarda ta'limning roli ortadi. Tayyorlov guruhiga borganda bolalarning o'zlarida maktabdagi o'qishga ishtiyoq uyg'onib qoladi.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №7

Ammo bolalar uchun o'yinning qadri yo'qolmaydi, balki mazmuni o'zgaradi. Endi bolalarni ko'proq fikriy faollikni talab etuvchi o'yinlar, sport tarzidagi (musobaqa jihatlari bor) o'yinlar qiziqtira boshlaydi.

O'yin bola shaxsini tarbiyalashning asosiy vositasidir. O'yin orqali bolalar kattalarning mehnat tajribasini, bilim, malaka va ko'nikmalari harakat usullarini, axloq normalari va qoidalarini, mulohaza va muhokamalarini egallab oladilar. O'yinda bolaning o'z tengdoshlari va kattalar bilan bo'ladigan munosabat usullari shakllanadi, his va didlari tarbiyalanadi.

Bu quvonch va baxt keltiradi, qoniqishni taklif qiladi va shu bilan birga bolalarning o'zlari, boshqalar va ularni o'rab turgan dunyo haqida bilish usulini ifodalaydi ko'nikmalarga ega bo'ladilar va ijtimoiy munosabatlarni yaratadilar. Shuning uchun har bir bolaga etarli vaqt bo'lishi juda muhimdir o'yin uchun va o'yin uning hayotining muhim qismi ekanligiga ishonch hosil qilish uchun.Bolaning o'ynash usuli va u o'ynaydigan odam bilan, bolaning rivojlanish yo'lini o'zgartiring. Bolalar o'yinlarni uzoq vaqt oldin yaratgan. Ularni yaratmoqdalar bugun, o'zlari uchun va ularning ehtiyojlari uchun moslashtirilgan. O'yinlar ularning tabiiy ehtiyoji va asosiy faoliyatlaridan biridir. Endi bolalar qaysi o'yinlarni ko'proq yaxshi ko'radi va nima uchun savol tug'iladi.

Rol o'ynashni taklif qiladigan o'yinlar, o'z-o'zini tasdiqlash va o'zini tan olishga imkon beruvchi bosh qahramon. Dinamik o'yinlar, ularning mazmuni etarlicha harakat (motor qobiliyatlari) va tezkor intellektual reaktsiyaga ega.

vazifani hal qilish.

Bolalarning sog'lom hazil uchqunlarini taklif qiladigan va yaxshi kayfiyatni yaratadigan o'yinlar. Eng foydali o'yinlar yuqorida aytib o'tilgan sifatlarning kombinatsiyasiga ega bo'lganlardir. Maktabgacha ta’lim tashkilotlarida tarbiyalanuvchilarning o’yinning jismoniy, ma'naviy, ma'naviy va jismoniy rivojlanishidagi roli va ahamiyatini ko'rsatadigan ko'plab tadqiqotlar. Bolaning intellektual, ijtimoiy va hissiy xususiyatlari. U orqali bolalar va kattalarning manfaatlari qoniqarli, ayniqsa, asrlar davomida an'anaviy o'yinlar alohida muassasa sifatida qabul qilingan hududlarda uyushtirilgan muloqot va bo'sh vaqtni o'tkazish. O'yinlar o'z mazmuni bilan bolalarning e'tiborini tortadi va ushlab turadi ta'lim beradi va yaxshi kayfiyatni yaratadi. Ulardan ba'zilari turli yo'llar va echimlarni taklif qiladi, masalan, etakchilar bolalar ixtirochi bolalar uchun mo'ljallangan yangi tarkibni yaratishga qaratilgan. Bilamizki o'yin bu hukmronlik qiladigan faoliyat ya’ni bolalar hayoti va bolalarni rivojlantirish va tarbiyalashda, ayniqsa, maktabgacha ta'lim muassasalarida alohida ma'noga ega davr. Shuning uchun ham bolalarning ta’lim-tarbiya jarayonida ular uchun sharoit yaratishga katta e’tibor qaratilmoqda o'yinlarni yoki boshqariladigan o'yinlarni o'z-o'zidan o'ynash va kattalar tomonidan oldindan belgilangan qoidalarga ega o'yinlar muayyan pedagogik ta'sirlarni amalga oshirish.

Didaktik va mobil o'yinlar faqat qasddan qilingan elementlarni ifodalaydi tashkil etilgan va yo'naltirilgan o'quv jarayoni. Ko'pincha kattalar didaktik va mobil o'yinlarning mazmunini beradi bolalarga, shuningdek, ularni bajarish qoidalari. U o'yinni tashkil qiladi,

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №7

boshqaradi va boshqaradi, lekin u bilan katta yoshdagi bolaning yoki o‘yin mazmunini biladigan va o‘zlashtirgan tengdoshlaridan birining vazifasi bo‘lgan milliy o‘yinlar o'ynash usuli. Milliy o'yinlar ko'pincha bolalarning bo'sh vaqti bo'lganda o'ynaladi. Bugun spektakl va o'quv jarayoni o'yin o'z jonini yo'qotmasligi kerakligini hisobga olgan holda bog'langan chunki o'yin bolalarni juda qiziqtiradigan va ularni rag'batlantiradigan faoliyat sifatida. O'qituvchi hamkorlik qilishi kerak o'yinda bolalar bilan; u ularga yakuniy yechimlar bilan emas, balki muammoni taklif qilish orqali yordam berishi kerak.

Bundan tashqari, u o'z imkoniyatlari haqida ongli bo'lishga yordam berishi kerak - o'yinda sherik bo'lish. Bolalar o'yin orqali ta'lim bolaning psixofizik salohiyatini yo'naltirishni anglatadi, lekin ayni paytda o'yin ijodkorlik asosi va bolaning spontanligi sifatida ko'rib chiqilishi kerak. Didaktik faoliyat orqali o'yinlar bolalarni o'z qobiliyatlariga ko'ra tashkiliy va ijodiy tarzda rag'batlantiradilar ularni o'rab turgan dunyo, ularning aqliy va boshqa qobiliyatlari va xususiyatlari. Didaktik o'yinlarning mazmuni umumiy tasavvurni kengaytiradi bolalar ega bo'lgan dunyo, ularning qiziqishini boshqaradi, nutq faolligini rag'batlantiradi, so'z boyligini boyitadi va og'zaki muloqotni rag'batlantiradi. Maxsus tuzilgan o'yinlarni qo'llash bilan mantiqiy-matematik, bola mantiqiy fikrlashni rivojlantiradi va intellektual jarayonlarni o'zlashtirgan maxsus ta'lim vaziyatlarini yaratadi. Seriyalashtirish, tasniflash, raqamli konstruksiya, vaqt va makonda qurilish va boshqalar.Bulardan tashqari zamonaviy didaktik o'yinlarda eski o'yinlarning ahamiyati va ahamiyatini belgilaydigan ko'plab ko'rsatkichlar mavjud.

An'anaviy bolalar o'yinlari. Kattalar o'zlarining sevimli bolalik o'yinlari haqida gapirganda, ular haqida gapirishlari kerak ularni qanday boshdan kechirganlari va bu ularga tengdoshlar doirasiga kirishga va jismoniy va jismoniy ko'rinishlarini ko'rsatishga qanchalik yordam bergan intellektual yutuqlar, do'stingiz yoki qiz do'stingizga o'z afzalliklari va sevgisini ko'rsating va yaxshi vaqt o'tkazing yo'l. Bunday o'yinlar katta yoshdagi bolalardan birinchi navbatda aka-uka va opa-singillardan), keyin esa bolalardan o'rganilgan. Ota-Onalar oila a'zolari va o'qituvchilar. Maktabgacha ta’limntashkilotlarida bolalar bugungi kunda ham bolalar eski an'anaviy o'yinlarni xursandchilik bilan o'ynashadi kompyuter o'yinlarining ko'rinishi bu bolalar rivojlanishining ba'zi sohalarini va ularning ijodini cheklashi mumkin

Xalq an’analarini o‘yinlar orqali saqlash xalqimizni, yosh avlodni asrab-avaylash uchun zarurdir avlodlarimiz, ularning tekshirilgan, yaxshi va saqlanib qolgan an'anaviy qadriyatlarga asoslangan tarbiyasi. An'anaviy o'yinlar – a biz qadrlashimiz va saqlashimiz kerak bo'lgan xazina. Ular ta'lim uchun kuchli vositadir, chunki biz ular orqali erishamiz bilim, madaniyat tajribasi, odat va ko'nikmalarni rivojlantirish. An'anaviy o'yinlar orqali bolalar o'zlarining ehtiyojlarini tushunadilar harakat qiling, ba'zi muhim tajribalarga ega bo'ling, his-tuyg'ularni rivojlantiring va boshdan kechiring, nima borligi haqidagi taassurotlarni boshdan kechiring go'zal, xunuk, ularni nima baxtli yoki baxtsiz qiladi, ularning barcha his-tuyg'ularini faollashtiradi bolalarni ijodkorligini oshiradi nutqini yanada takomillashib boradi.

CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №7

ADABIYOTLAR RO‘YXATI | СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ | REFERENCES

1. Takomillashtirilgan Ilk qadam davlat o‘quv dasturi. T.:-2022
2. O.Xasanboyeva. “Barkamol avlod ma’naviyati”. T.:-2010
3. M.Jumaboyev. “O‘zbek bolalar adabiyoti”. T.: 2009
4. A.Suyumov . “Bolalar adabiyoti”. T.: 2006

MUALLIF HAQIDA MA’LUMOT [ИНФОРМАЦИЯ ОБ АВТОРЕ] [AUTHORS INFO]

✉**Musulmonova Shaxnoza To’lqinovna**, o’qtuvchi, [**Мусульманнова Шахноза Волниновна, преподаватель**], [Shaxnoza T. Musulmonova, teacher]; manzil: O‘zbekiston, Toshkent sh., Chilonzor tumani, Bunyodkor ko’chasi 27 uy; [адрес: Узбекистан, г. Ташкент, Чиланзарский район, ул. Бунёдкор, 27], [address: Uzbekistan, 27 Bunyodkor street, Chilanzor district, Tashkent city].

Ilmiy-nazariy va metodik jurnal
Научно-теоретический и методический журнал
Scientific theoretical and methodical journal
INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №7

Original paper

MAKTABGACHA YOSHDAGI BOLALARDA KITOBXONLIK MADANIYATINI SHAKLLANTIRISH YO'LLARI

© X.Sh. Ochilova[1]✉

[1]Nizomiy nomidagi Toshkent davlat pedagogika universiteti, Toshkent, O'zbekiston

Annotatsiya

KIRISH: mazkur maqolada maktabgacha yoshdagi bolalarda kitobxonlik madaniyatini shakllantirish usullari dunyoni tanishish bilan birga, go 'zallikka muhabbat uyg 'otish va undan zavqlanish tuyg 'usini beradi. Kitob kelajakda o 'z kasbini mohir ustasi bo 'lishda ham as qotadi.Zero, kitob avlodlar zanjirini mustahkamlovchi ma'naviy merosdir.

MAQSAD: maktabgacha yoshdagi bolalarning ta'lim-tarbiyasida kitobxonlik madaniyatini shakllantirish usullari yuzasidan metodik tavsiyalar ishlab chiqishdan iborat.

MATERIALLAR VA METODLAR: ushbu ilmiy izlanishlarimizda "Muammoli pedagogik vaziyat", "A - 4", "Axborot almashish" interfaol metodlaridan samarali foydalandik. Shunga muvofiq ravishda mavzu bo'yicha muammoli vaziyat o'rganildi, savol-javob orqali axborot almashish orqali amalga oshirildi hamda turli muhokamali savollar o'rtaga tashlandi, aniq misollar yordamida fikr-g'oyalar yoritildi.

MUHOKAMA VA NATIJALAR: maktabgacha yoshdagi bolalarda kitobxonlik madaniyatini oshirishda ertak kitoblardan, ko 'rgazmali materiallardan foydalanish orqali ta'lim-tarbiya berish va ertaklarning o'ziga xos xususiyatlari, tarbiyaviy ahamiyatini o'rganib,oilada ota-onalarning kitobxonligini, ertaksevarligini ommalashtirish hamda maktabgacha ta'lim tashkilotlarida tarbiyachilarning kitobxonlik haqidagi bilim, ma'lumotlarini boyitish.

XULOSA: maktabgacha yoshdagi bolalarni ma'naviy – axloqiy tarbiyalashda rivojlantiruvchi sohalar kompetensiyalariga integratsion yondashuv metodikasini takomillashtirish usullari (suhbat, tushuntirish, hikoya, ertakterapiya, namuna ko'rsatish), ushbu jarayonda kitobxonlik madaniyatini shakllantirishda bolalarning so'z boyligini oshirish, nutqini rivojlantirish, ma'naviy-axloqiy sifatlarini shakllantirish maqsadga muvofiqdir.

Kalit so'zlar: kitobxonlik, madaniyat, shakl, usul, nutq, axloq, suhbat.

Iqtibos uchun: Ochilova X.Sh. Maktabgacha yoshdagi bolalarda kitobxonlik madaniyatini shakllantirish yo'llari. // Inter education & global study. 2024. №7. B.144–148.

ПУТИ ФОРМИРОВАНИЯ БИБЛИОТЕЧНОЙ КУЛЬТУРЫ У ДЕТЕЙ ДОШКОЛЬНИКА

© Х.Ш. Очилова[1]✉

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №7

[1]Ташкентский государственный педагогический университет имени Низами

Аннотация

ВВЕДЕНИЕ: в данной статье методы формирования культуры чтения у детей дошкольного возраста, наряду с познанием мира, дают чувство любви к красоте и наслаждению – духовному наследию, укрепляющему эту цепь.

ЦЕЛЬ: разработать методические рекомендации по методам формирования культуры чтения в обучении детей дошкольного возраста.

МАТЕРИАЛЫ И МЕТОДЫ: в нашем научном исследовании мы эффективно использовали интерактивные методы «Проблемная педагогическая ситуация», «А – 4», «Обмен информацией», поднимались различные дискуссионные вопросы, уточнялись идеи с помощью конкретных примеров.

ОБСУЖДЕНИЕ И РЕЗУЛЬТАТЫ: повышать культуру чтения дошкольников путем использования сказочных книг и изобразительных материалов, а также путем изучения особенностей и воспитательного значения сказок, популяризации родительского чтения и любви к сказкам в семье и дошкольном учреждении. знания и информация педагогов о чтении в образовательных организациях.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ: методика совершенствования методики комплексного подхода к компетенциям областей, развивающих духовно-нравственное воспитание детей дошкольного возраста (беседа, объяснение, рассказ, сказкотерапия, показ примера), в этом процессе, в Формировать культуру чтения, увеличивать словарный запас детей, развивать их речь, целесообразно формировать духовно-нравственные качества.

Ключевые слова: чтение, культура, форма, метод, речь, мораль, беседа.

Для цитирования: Очилова Х.Ш. Пути формирования библиотечной культуры у детей дошкольника. // Inter education & global study. 2024. №7. С. 144–148.

WAYS OF FORMING LIBRARY CULTURE IN PRESCHOOL CHILDREN

© Xilola Sh. Ochilova[1]✉
[1]Tashkent State Pedagogical University named after Nizami, Tashkent, Uzbekistan

Annotation

INTRODUCTION: in this article, the methods of forming a reading culture in preschool children, along with knowledge of the world, give a feeling of love for beauty and pleasure - a spiritual heritage that strengthens this chain.

AIM: to develop methodological recommendations on methods of forming a reading culture in teaching preschool children.

MATERIALS AND METHODS: in our scientific research, we effectively used the interactive methods "Problem pedagogical situation", "A - 4", "Exchange of information", raised various debatable issues, clarified ideas with the help of specific examples.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №7

DISCUSSION AND RESULTS: to improve the reading culture of preschoolers by using fairy tale books and visual materials, as well as by studying the features and educational value of fairy tales, popularizing parental reading and love for fairy tales in the family and preschool institution. knowledge and information of teachers about reading in educational organizations.

CONCLUSION: methodology for improving the methodology of an integrated approach to the competencies of areas that develop spiritual and moral education of preschool children (conversation, explanation, story, fairy tale therapy, showing an example), in this process, in Forming a culture of reading, increasing children's vocabulary, developing their speech, it is advisable to form spiritual and moral qualities.

For citation: Xilola Sh. Ochilova. (2024) 'Ways of forming library culture in preschool children', Inter education & global study, (7), pp. 144–148. (In Uzbek).

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017 yil 13 sentyabrdagi"Kitob mahsulotlarini nashr etish va tarqatish tizimini rivojlantirish,kitob mutolaasi va kitobxonlik madaniyatini oshirish hamda targ 'ib qilish bo 'yicha kompleks chora tadbiralr dasturi to 'g 'risida"gi PQ-3271 – sonli Qarori ijrosi yuzasidan joylarda kitobxonlik, mutolaa madaniyatini targ'ib qilishga qaratilgan tadbirlar ayni paytda davom etib kelmoqda.

Bu borada Prezidentimiz Sh.M.Mirziyoev "Yoshlarni kitob o'qishga bo'lgan qishiqishlarini oshirishga, ularning kitob bilan do'st bo'lishiga, aholining kitbxonlik saviyasini yanada oshirishga alohida e'tibor qaratish lozim"1 -degan edi. Yoshlarning ma'anaviy-ma'rifiy, badiiy-estetik hamda milliy va jahon adabiyotlarini mutolaa qilish madaniyatini yuksaltirish, talabalarda kitobxonlik madaniyatini rivojlantirish ustuvor vazifaga aylanmoqda.

Buyuk mutafakkir Alisher Navoiy hazratlari "Kitob - beminnat ustoz, bilim va ma'naviy yuksalishga erishishining eng asosiy manbai"2 deya ta'kidlagan bo'lsa, Sohibqiron Amir Temur "Kitob - barcha bunyodkorlik, yaratuvchanlik va aql-idrokning. Ilmu donishning asosidir. Hayot o'rgatuvchi murabbiydir"3 deya uqtirishgan.

Kitob kishilik jamiyatining ma'naviy taraqqiyotida va inson hayotida beqiyos ahamiyatga ega bo'lganligi barchamizga qadimdan ma'lumdir.

U dunyoni tanishish bilan birga, go'zallikka muhabbat uyg'otish va undan zavqlanish tuyg'usini beradi. Kitob talabada ilmiy, ma'naviy dunyoqarashini o'zgartirishda ijobiy harakterini tarkib toptirish hamda hayot va turmush ziddiyatlarini qanday qilib echish yo'llarini o'rgatadi. Kitob kelajakda o'z kasbining mohir ustasi bo'lishida ham as qotadi. Bu xislatlarni egallab olgan har bir talaba, yuksak ma'anaviy tafakkurga ega bo'lgan, shaxs bo'lib kamolga etadi.

Zero, kitob avlodlar zanjirini mustahkamlovchi ma'naviy merosdir. Kitob inson ruhiyatiga ta'sir etib,ularni ma'naviy-axloqiy kamolatga etaklaydi, hissiyotiga ta'sir etadi va bilim olish bilan birga talabaga zavq bag'ishlaydi. Talabalarda kitobxonlik madaniyatini

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №7

oshirishda, badiiy, tarixiy asarlarni ko‘proq o‘qishi, mutolaa qilishga mehr uyg‘otish va kitobxonlik saviyasini o‘stirish dolzarb

Buyuk ajdodlarimiz avlod kamolotining uch sharti: badan tarbiyasi, ruh tarbiyasi va fikr tarbiyasiga alohida diqqat qaratgani ma'lum. Ulardan uchinchisi - fikr tarbiyasi aynan kitob mutolaasi jarayonida shakllanishi isbot talab qilmaydi. Ulug‘ ma'rifatparvar Ablulla Avloniy ta'biricha: “Fikr tarbiyasi eng kerakli, ko‘p zamonlardan beri taqdir qilinub kelgan, muallimlarning diqqatlariga suyalgan, vijdonlariga yuklangan muqaddas bir vazifadur”. Zero, yosh avlod shuurida to‘g‘ri fikrlash, tahliliy tafakkur tarzi shakllanmas ekan, ular jamiyat oldida turgan dolzarb vazifa - milliy yuksalishni amalga oshirmog‘i mumkin bo‘lmaydi. Kitob inson hayotini butunlay o’zgartirib yuboradigan, unga o’zgacha ranglar qo’shadigan,insonni komillikka yetaklaydigan vositadir.Shiddat bilan rivojlanib borayotgan zamonda yoshlarning kitobga bo’lgan qiziqshi ham kamayabborayabdi.Yoshlarni bu borada davlatimiz rahbari turli islohotlar o’tkazayabdi.Prezidentimiz Shavkat Mirziyoyev: «Kitobsiz taraqqiyotga, yuksak ma’naviyatga erishib bo‘lmaydi. Kitobo‘qimaganodamning ham, millatning ham kelajagiyo‘q», - deya ta’kidlaydilar.

Maqolada bugungi kunda mamlakatimizda va balki butun dunyoda insonlar orasida kitobxonlikni rivojlantirish va bu sohada yuksalishning sinalgan usullari va kitob o’qishdagi muammolar haqida so’z boradi. Kitob mutoola qilishda jamiyat, oila va maktabning ahamiyati-farzandning shaxsiy ijtimoiy moslashuviga ta’sirini o’rganib chiqamiz, yangi O’zbekiston ravnaqining poydevori bo’lib hizmat qiladigan farzandlar kelajagini to’g’ri shakllantirish yangi o’quv qo’lanmalar chop etish barcha shahar va viloyatlarda yosh kitobxon tanlovlarini tashkil etish va barcha hududlarda ahborot vositalarida tanishtirib borish haqida chora tadbirlar taklif etilmoqda.

“Kitob-bilim manbai’’, deymiz. Bu isbot talab qilmas haqiqat.Inson bilimni asosan kitob orqali oladi, uning tarbiyasi ham kitob orqali shakllanadi. Badiiy adabiyotlar o’qilganda insonning dunyoqarashi kengayadi. Zero kitob-qalb chirog’i, tafakkur qanoti. Dunyo bo‘yicha kitoblarning asosiy qismini 45 yoshdan oshganlar sotib olishadi.Afsuski, zamonaviy yoshlarimiz bu borada ancha orqadalar. Biz hamma narsani yaxshilikka yo‘yib o‘rganganmiz, bu holatni ham ular elektron kitob o‘qiydilar, shuning uchun kamdan-kam hollardagina kitob sotib oladilar, deb izohlamoqchimiz. Aslini olganda, kitobni qo‘lingizda ushlab, salmog‘ini, taftini his qilib o‘qiganga nima yetsin.Kitob va kitobxonlik insonlar ong-tafakkurini teranlashtirib, qalbiga eng go‘zal ezgu niyatlarni joylaydigan, ularni yaxshiliklar olamiga yetaklaydigan ma’naviyat sarchashmasidir. Shuning uchun har doim kitob o‘qishga ehtiyojimiz bor.

Ba’zan odam moddiy manfaatlar, zamon yangiliklari, internet tizimi ichra kuni va tuni qanday o‘tganini ham bilmay qoladi

Afsuski, xalqimiz orasida muntazam kitob o‘qishi natijasida yuksak mavqelarga erishganlarga nisbatan deyarli o‘qimaydiganlar ko‘proq. E'tibor bersangiz, aynan shu toifa yurtdoshlarimiz o‘rislarning hovli va ko‘chalaridagi qorini kurab xor bo‘lib yurishibdi. Ularga: “Ey kitob o‘qimaydiganlar! Gap-so‘zlaringizdan o‘qimasligingiz sarimsoq

CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №7

chaynaganday anqib turishini o‘zingiz sezasizmi? O‘qimasdan keksayish tubsiz zulmat qo‘yniga kirib borish ekanini bilasizmi?”, deging keladi. Illo, farzandini kitob o‘qishga o‘rgatmagan ota-ona aslida uni savodsiz qilib tarbiyalagan hisoblanadi.

Maktabgacha yoshdagi bolalarda kitobxonlik madaniyatini shakllantirishning usullari maqsad qilib olinar ekan , albatta, ertaklar tasvirlangan rasmlar asosida suhbatlar uyushtiriladi,ertakterapiya,suhbat, rasmlar asosida suhbatlar qilish orqali oshirmoq lozim.

ADABIYOTLAR RO‘YXATI | СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ | REFERENCES

1. Takomillashtirilgan Ilk qadam davlat o‘quv dasturi.T.:-2022
2. O.Xasanboyeva. “Barkamol avlod ma’naviyati”. T.:-2010
3. M.Jumaboyev. “O‘zbek bolalar adabiyoti”. T.: 2009
4. Махмутазимова, Ю. Р. (2019). Роль воспитателя в детском саду в формировании личности ребенка. Actual Problems of Applied Sciences Journal World, (3), 24-28.
5. Maxmutazimova, Y., & Amirova, M. (2023). Rivojlanish markazlarida 6-7 yoshli bolalarni mustaqil faoliyatini tashkil etish. Maktabgacha va maktab ta’limi jurnali, 1(2-3).
6. Махмутазимова, Ю. Р. (2020). Дошкольная образовательная организация и семья: взаимодействие ребенка и педагога. Вестник педагогики: наука и практика,25-126.
7. Махмутазимова, Ю. Р. (2024). БЎЛАЖАК МТТ ТАРБИЯЧИЛАРИНИНГ КОММУНИКАТИВ КОМПЕТЕНЦИЯСИНИ АХБОРОТ-КОММУНИКАЦИЯ ТЕХНОЛОГИЯЛАРИ ЁРДАМИДА РИВОЖЛАНТИРИШ ЗАРУРИЯТИ. Лучшие интеллектуальные исследования, 14(3), 98-103.
8. Юлдуз, М. (2024). ПУТИ РАЗВИТИЯ КОММУНИКАТИВНОГО ТВОРЧЕСТВА ДОШКОЛЬНИКОВ. Лучшие интеллектуальные исследования, 14(3), 94-97.
9. Babayeva, D. R., & Ochilova, X. S. (2022, October). MAKTABGACHA YOSHDAGI BOLALARNI NUTQ O ‘STIRISH ORQALI MUSTAQIL FIKRLASHGA O ‘RGATISH. In INTERNATIONAL CONFERENCES (Vol. 1, No. 8, pp. 21-23).
10. SHeraliyevna, O. X. (2024). MAKTABGACHA YOSHDAGI BOLALARNI SUHBAT QURISH O ‘RGALI NUTQINI O ‘STIRISH USULLARI. Лучшие интеллектуальные исследования, 17(4), 82-85.

MUALLIF HAQIDA MA’LUMOT [ИНФОРМАЦИЯ ОБ АВТОРЕ] [AUTHORS INFO]

✉**Ochilova Xilola Sheraliyevna**, “Maktabgacha ta’lim texnologiyasi kaferdasi” o‘qituvchisi, [**Очилова Хилола Шералиевна**, преподаватель факультета дошкольного образования «Технология дошкольного образования»], [**Xilola Sh. Ochilova**, teacher of the Faculty of Preschool Education "Technology of preschool education"] manzil: O‘zbekiston, Toshkent sh., Chilonzor tumani, Bunyodkor ko’chasi 27 uy; [адрес: Узбекистан, г. Ташкент, Чиланзарский район, ул. Бунёдкор, 27], [address: Uzbekistan, 27 Bunyodkor street, Chilanzor district, Tashkent city].

Ilmiy-nazariy va metodik jurnal
Научно-теоретический и методический журнал
Scientific theoretical and methodical journal
INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №7

Original paper

BOLALARNI MAKTABGA TAYYORLASHDA OILANING O‘RNI

© G.A. Kamalova[1]✉

[1]Nizomiy nomidagi Toshkent davlat pedagogika universiteti, Toshkent, O‘zbekiston

Annotatsiya

KIRISH: ushbu maqolada bolalarni maktabga tayyorlash masalalari,bolaning maktabga tayyorgarligini aniqlash, maktabga tayyorgarlikka ta’sir etuvchi asosiy omillar yoritilgan.

MAQSAD: maktabgacha ta’lim-tashkilotlarida Bolalarni maktabga tayyorlashda oilaning o‘rnini yoritishdan iborat.

MATERIALLAR VA METODLAR: mazkur tadqiqot ishimizni “Muammoli vaziyat”, “Venn diagrammasi”, “Aqliy hujum”, “Bahs-munozara” va “Loyiha” metodlari yordamida o‘rgandik. Bunda: birinchi metodimiz orqali: muammoli masala aniqlandi, uning kelib chiqish tarixi o‘rganildi, oqibatlari haqida fikr yuritildi, uni yechish yo‘llari ko‘rib chiqildi va aniqlandi; ikkinchi metod yordamida Venn diagrammasi tuzildi; keyingi metodlar yordamida dolzarb muammo maqolada ko‘rsatilib, shu bo‘yicha fikr, g’oyalar bildirildi va ularga aniq tahlillar keltirildi.

MUHOKAMA VA NATIJALAR: ota-onalarga o‘z farzandlarining tarbiyasi uchun davlat va jamiyat oldida javobgar ekanliklarini tushuntirib borish,bolalarni maktabga tayyorlash masalalari, bolaning maktabga tayyorgarligini aniqlash, maktabga tayyorgarlikka ta’sir etuvchi asosiy omillar, ota-onalarni bola tarbiyasi uchun zarur bo‘lgan bilim, malakalardan xabardor qilish, bola tarbiyasida oila bilan hamjihatlik, bolani to‘g‘ri tarbiyalashni nazorat qilib borish, oila tarbiyasining eng yaxshi namunalarini o‘rganish va ommalashtirish.

XULOSA: yuqoridagilardan kelib chiqib maktabgacha ta’lim tashkiloti, maktab va ota-onalar bilan hamkorlik ishlarini muntazam ravishda olib borgandagina bolalarni maktabga tayyorlashda oila tarbiyasi va ijtimoiy tarbiya o‘rtasidagi birlik o‘rnatilishini yo‘lga qo‘yish muhim ahamiyatga ega. Pedagogik targ‘ibot hayot, jamiyat qurilishi amaliyoti bilan bog‘lab olib borilishi lozim. Pedagogik targ‘ibot orqali keng jamoatchilikka bolalarni har tomonlama tarbiyalash masalalari va ularni amalga oshirish yo‘llari, ilmiy asoslangan usullari bo‘yicha tushuntirish ishlari olib borish.

Bolaning maktabgacha rivojlanishida bosib o’tadigan yo’li juda katta. Bola yetti yoshga qadam qo’ygan yil- uning hayotida juda mas‘uliyatli davr. Bola uchun betashvish hayot tugab, oldinda hiyla murakkab va jiddiy sinov turadi. Ya‘ni, bola endi yangi maktab jamoasiga kirib borishi lozim.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №7

Umuman olganda, bolani maktabga tayyorlashda maktabgacha ta'lim tashkiloti tarbiyachilari bilan ota-onalarning hamkorlikda ish yuritishi ijobiy natija beradi.

Shunday qilib, maktabgacha ta'lim tashkilotida va ota-onalar bilan hamkorlik ishlarini muntazam ravishda olib borgandagina oila tarbiyasi va ijtimoiy tarbiya o'rtasidagi birlik o'rnatilishi mumkin.

Kalit so'zlar: Majburiy ta'lim, maktabga tayyorgarlik, asosiy omillar, talablar, ta'sir etuvchi.

Iqtibos uchun: Kamalova G.A. Bolalarni maktabga tayyorlashda oilaning o'rni. // Inter education & global study. 2024. №7. B.149–157.

РОЛЬ СЕМЬИ В ПОДГОТОВКЕ ДЕТЕЙ К ШКОЛЕ

© Г.А. Камалова[1]✉
[1]Ташкентский государственный педагогический университет имени Низами, Ташкент, Узбекистан

Аннотация

ВВЕДЕНИЕ: в данной статье освещены вопросы подготовки детей к школе, определения их готовности к школе, качества, влияющего на готовность к школе.

ЦЕЛЬ: подготовить роль семьи в подготовке детей к школе в дошкольных образовательных учреждениях.

МАТЕРИАЛЫ И МЕТОДЫ: исследование проводилось с использованием методов «Проблемная ситуация», «Диаграмма Венна», «Мозговой штурм», «Дискуссия» и «Проект». В данном случае: посредством нашего первого метода: был выявлен проблемный вопрос, изучена его история, обдумано его происхождение, рассмотрены и определены пути его решения; Диаграмма Венна была создана с использованием следующих методов, чтобы помочь решить проблему, представленную в статье, предоставив идеи и конкретные решения для них.

ОБСУЖДЕНИЕ И РЕЗУЛЬТАТЫ: необходимо объяснить родителям, что они стоят перед обществом за образование своих детей, вопросы подготовки к школе, готовность к школе, подготовку к школе, образование родителей. Заниматься очищением знаний, умений, единством семьи в воспитании детей, контролем за правильным воспитанием ребенка, изучением и популяризацией лучших образцов семейного воспитания.

ВЫВОД: исходя из вышеизложенного, семейное воспитание и социальное воспитание играют важную роль в подготовке детей к школе, когда они регулярно осуществляют сотрудничество с организацией дошкольного образования, школой и родителями. Педагогическая пропаганда должна быть удалена в связи с существующей практикой жизни и общественного строительства. Проведение производственной работы по вопросам всестороннего обучения детей широкому

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №7

спектру заболеваний и способам их реализации, методам научного лечения посредством педагогической пропаганды.

Ребенку предстоит долгий путь до школы. Год, когда ребенку исполняется семь лет, – очень ответственный период в его жизни. Беззаботная жизнь для ребенка закончилась, и впереди непростое и серьезное испытание. То есть ребенок теперь должен войти в новое школьное сообщество.

В целом сотрудничество родителей с воспитательной дошкольной организацией в подготовке ребенка к школе дает результаты.

Таким образом, установить единство семейного воспитания и социального воспитания учащихся можно только при организации дошкольного образования и сотрудничестве с родителями.

Ключевые слова: обязательное образование, подготовка к школе, обучение, требования, влияние.

Для цитирования: Камалова Г.А. Роль семьи в подготовке детей к школе. // Inter education & global study. 2024. №7. С. 149–157.

THE ROLE OF THE FAMILY IN PREPARING CHILDREN FOR SCHOOL

© Gavhar A. Kamalova[1]✉
[1]Tashkent State Pedagogical University named after Nizami, Tashkent, Uzbekistan

Annotation

INTRODUCTION: this article covers the issues of preparing children for school, determining their readiness for school, the quality affecting school readiness.

AIM: It is to prepare the role of the family in preparing children for school in pre-school educational institutions.

MATERIALS AND METHODS: we studied this research using "Problem situation", "Venn diagram", "Brainstorming", "Discussion" and "Project" methods. In this case: through our first method: a problematic issue was identified, its history was studied, its origin was thought about, ways to solve it were considered and determined; A Venn diagram was created using the following methods to help solve the problem presented in the article, providing ideas and concrete solutions to them.

DISCUSSION AND RESULTS: It is necessary to explain to parents that they are in front of society for the education of their children, the issues of school preparation, school readiness, school preparation, and parents' education. To do with the purification of knowledge, skills, family unity in child rearing, monitoring the proper upbringing of the child, studying and popularizing the best examples of family rearing.

CONCLUSION: based on the above, family education and social education have an important role in preparing children for school when they regularly carry out cooperation with preschool education organization, school and parents. Pedagogical propaganda should be removed in connection with the existing practice of life and community building.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №7

Carrying out production work on the issues of comprehensive education of children for a wide range of diseases and ways of their implementation, scientific treatment methods through pedagogical propaganda.

A child has a long way to get to school. The year when the child turns seven is a very responsible period in his life. A carefree life for the child is over, and a tricky and serious test is ahead. That is, the child must now enter a new school community.

In general, the cooperation of the parents with the education of the preschool organization in preparing the child for school gives results.

Thus, it is possible to establish unity of family education and social education students only in the organization of pre-school education and cooperation with parents.

Key words: Compulsory education, school preparation, training, requirements, influencing.

For citation: Gavhar A. Kamalova. (2024) 'The role of the family in preparing children for school', Inter education & global study, (7), pp. 149–157. (In Uzbek).

Maktabdagi majburiy ta'lim bolaga ma'lum talablarni qo'yadi. Ma'lumki, bola ta'lim tashkilotining talablarini bajara oladigan rivojlanish darajasiga yetishi kerak, faqat shundagina bolani maktabga berish mumkin.

Pedagogik va psixologik adabiyotlarda bolaning ta 'lim va tarbiya jarayoniga kirib, uning mazmunini muvaffaqiyatli o'zlashtirib olishi shaxsning umumiy rivojlanganligi deb ko'rsatilgan. Psixologlar maktabga umumiy tayyorgarlikning quyidagi tomonlarini ajratadilar: jismoniy, aqliy, ijtimoiy-axloqiy Boshlang'ich maktab bolani o'qitishga tayyorgarlik darajasiga o'z talablarini qo'yadi. Talablardan biri — bog'cha bolalariga xos bo'lgan kun tartibiga rioya qilish. Bolaning maktabgacha ta'lim tashkilotiga borish vaqti oilaviy sharoitga qarab belgilanadi. Ammo maktabga borish majburiy — bola darslarga har kuni kelishi shart. Maktabgacha ta'lim tashkiloti bolasi kun bo'yi tuzilishi va mazmuni qiziq bo'lgan turli xil faoliyatlar bilan shug'ullanadi. Bola asosan, o'z xohishi bo'yicha o'ynaydi yoki ish bilan shug'ullanadi. Maktabda esa kunning birinchi qismini tartibli o'qitish egallaydi, bundan tashqari kunning ikkinchi qismida ham ma'lum vaqtni darslarni tayyorlashga ajratish kerak. Maktabda bola o'z xohishi va qiziqishi bilan tanlagan mashg'ulotlar chegaralangan. Bola maktab tartibi va darslar jadvaliga bo'ysunishi kerak. Har qanday ob- havoda bola maktabga vaqtida kelishi, o'quv qurollarini olib kelishi, maktab ta'lim sharoitlariga ko'nikishi kerak. Darslarda ma'lum vaqt tinch o'tirib, diqqatini bir joyga jalb qilib ishlashi, tanaffusda esa nisbatan qisqa vaqt ichida o'z kuchlarini tiklab olishi kerak boladi. Shunday qilib, maktab hayotiga jismoniy va ruhiy jihatdan o'rganish uchun bola eng avval sog'lom, jismoniy chiniqqan va chidamli bo'lishi kerak. Sistemali ta'lim uchun bolaning aqliy rivojlanishi, ya'ni, aniqrog'i, maktabga umumiy ruhiy tayyorgarligi muhim, deb hisoblanadi.Bola birinchi sinfda uch fan (o'qish, yozuv va matematika)ning asoslarini, tabiat va jamiyat to'g'risida oddiy bilimlarni egallaydi. Bola odamlar, jismlar va tevarak-atrofdagi hodisalar haqida ma'lum tasavvur bilan maktabga

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №7

kelishi kerak. Bolaning o‘quv materialni to‘liq o‘zlashtirishi va ta’limning bola qobiliyatlariga mos kelishi uning aqliy faoliyatiga bog‘liq bo‘ladi. Bolaning yaxshi o‘qishiga aqliy faoliyatining rivojlanish darajasi, idrok, tasavvur, xotira va tafakkur finksiyalari hamda aqliy faoliyat bilan shug‘ullanish odatlari ta’sir qiladi. Bola tahlil qilishni, ya’ni narsalarni (predmetlarni) idrok etganda muhim va muhim bo‘lmaganlarni ajrata bilish, kuzatayotgan hodisalarni umumlashtirish, guruhlash kabilarni o‘rganishi kerak. Bola zehnli, ziyrak, topqir, mustaqil bo‘lishi kerak. Zavq, xursandchilik keltiradigan aqliy faoliyatiga nisbatan bolada qiziqish paydo bo‘ladi.

Ta’limning muvaffaqiyatli bo’lishi ko‘p jihatdan bola nutqining rivojlanish darajasiga, uning lug‘at boyligiga, mustaqil, aniq, ifodali va grammatik jihatdan to ‘g‘ri gapira olishiga bog‘liq bo‘ladi. Bolada maktabga borish bilan nafaqat hayot tartibi va asosiy faoliyatida, balki ijtimoiy o‘rnida ham o‘zgarishlar sodir bo‘ladi. Bola munosabatlari shakllangan tanish tengdoshlar va kattalar jamoasidan, notanish bolalar va kattalar jamiyatiga o‘tadi.

Oldingi jamoada bola o‘zining huquq, burch va imtiyozlarini bilar edi, yangi shakllanayotgan maktab jamoasida esa bola o‘zini boshidan ko‘rsatishi kerak. Bolaning burch va huquqlari, maktabgacha davrga nisbatan aniqroq va qattiqroq belgilanadi. Bola faoliyatini baholashning muhim mezonlaridan biri nafaqat maktabda, balki oilada, tengdoshlar davrasida muvaffaqiyatli o‘qish bo‘lib qoladi.

Maktabda uzoq muddat ota-ona g‘amxo‘rligisiz bo‘lgani sababli, bola o‘z yoshiga mos his-tuyg‘u va iroda mustahkamligiga ega bo‘lishi, o‘z xulqini nazorat qila olishi kerak. Agar o‘quvchi o‘qishga ijobiy yondashsa, o‘qishni xohlab, intilsa, ta’limdagi boshlang‘ich qiyinchiliklami tezroq va osonroq bartaraf etadi. Irodali bo‘lish bolaga barcha maktab vazifalarini doimiy va muvaffaqiyatli bajarishida muhim ahamiyatga ega. Bilim va ijtimoiy hayot qonun-qoidalariga rioya qilish, xarakter ijobiy jihatlarining shakllanganligi bolaga boshqa bolalar bilan muloqotda, sinfdoshlar bilan do‘stona munosabat o‘rnatishda va jamoada faol ishtirok etishida juda katta yordam beradi.

Bolaning maktabga umumiy tayyorgarligi deganda uning har tomonlama rivojlanganligi tushuniladi. Biror tomonining rivojlanmagani, zaifligi maktabda o‘zlashtirmaslikning sabablaridan bo‘lishi mumkin.

Shu bilan birgalikda, bolalar birinchi sinfda o‘quv fanlarining (o‘qish, yozuv, matematika) mazmunini o‘zlashtirish uchun maxsus bilim, malaka va ko‘nikmalarga ega bo‘lishlari kerak. Masalan, matematikani o‘qitishda pedagog-tarbiyachi bola narsalarning rangi, shakli, katta-kichikligi, sonini ajrata biladi deb hisoblaydi, yozuvni o‘rganishda esa bola yozuv va rasm qurollarini to ‘g‘ri ishlata olishiga, grafik mashqlarni bajara olishiga tayanadi. Shu kabi bilim, malaka va ko‘nikmalar maktabga maxsus tayyorgarlikni tashkil etadi. Umumiy va maxsus tayyorgarlik bir-biriga zid kelmaydi. Maktab fanlarini o‘zlashtirishda bolaning maxsus tayyorgarligi umumiy tayyorgarlikdan kelib chiqadi, unga mos keladi, tayanadi. Bola shaxsini rivojlantirishda ma’lum bir tomoniga (asosan, aqliy) kuchli yo‘naltirish berishga alohida e’tibor berish kerak. Kattalar har doim shuni esda tutishlari kerakki, bolani tezlashtirilgan, jadal o‘qitish zarur hisoblanadi.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №7

Maktabgacha davr inson shaxsini shakllantirishda juda katta ahamiyatga ega. Agar shaxsni har taraflama shakllantirishda aynan shu yoshdagi qulay sharoitlar qo‘llanilmasa, rivojlanish to‘xtab qolishi mumkin yoki chetlanishlarini bartaraf etish nihoyatda og‘ir kechadi.7 yosh — bola yangi sharoitga tez o‘rganadigan va o‘qish jarayonida muvaffaqiyatli ishtirok etadigan davr hisoblanadi. Y.A. Komenskiy bola hayotining yettinchi yilini bekorchilikda buzilib ketmaslik uchun maktabda o‘qishni boshlaydigan vaqt deb hisoblagan. Bolaning ona maktabida 5—6 yil ta’lim-tarbiya olishini (bolaning oiladagi tarbiyasi nazarda tutilgan) u yetarli va optimal muhlat, deb hisoblagan. Maktabga tayyor bo‘lgan bola jismoniy chiniqqan, har qanday ob-havoda uzoq vaqt yura oladi, asosiy harakat malakalariga ega, u o‘zining harakatlarini nazorat qila oladi, tozalikka rioya qiladi. Bola bilimining rivojlanganligi uning jamiyat va tabiatdagi voqea-hodisalarni tushunib yetishi, kuzatish qobiliyati, hodisalarni to‘g‘ri nomlashi bilan aniqlanadi.

Bolaning maktabga tayyorgarligini aniqlash**.** Har qanday pedagog hech qanday vositalardan foydalanmay, bolani maktabga tayyorgarligini aniqlay oladi. Ba’zi ota-onalar ham bola qanchalik sog‘lom, chaqqon, mustaqil, aqlli, o‘qishga tayyor ekanligini taxminan bilishadi.

MTT tarbiyachilari har bir bolaning maktabga tayyorgarligini to‘g‘ri aniqlashda yetarli pedagogik, texnologik bilim va tajribalarga ega bo‘lishlari kerak, bunda ular MTTda ta’lim va tarbiya dasturi talablariga tayanishlari kerak. Agar maktabgacha davrda bola normal rivojlangan bo‘lsa, uning jismoniy va aqliy rivojlanishiga hech qanday kuchli ta’sirlar bo‘lmagan bo‘lsa, unda bola yetti yoshda ta’lim olish darajasiga yetadi.

Ammo ba’zi oilalar va maktabgacha ta’lim tashkilotida maktabga tayyor bo‘lmagan bolalar ham uchraydi. Bunday bolalar mutaxassis nazoratida maxsus tekshiruvdan o‘tishadi va o‘qishga tayyorgarligi darajasi haqida mutaxassis xulosa chiqaradi. Bolaning o‘yinqaroqligi, mustaqil bo‘la olmasligi, his-tuyg‘u va ijtimoiy rivojlanishining juda past darajaliligi uning maktabga tayyor bo‘lishiga to‘siq bo‘ladi. Bunday bolalar o‘rtoqlari va tengdoshlari orasida o‘z o‘rnini topa olmaydilar. Ular kundalik faoliyatlarida yordamga muhtoj: berilgan vazifalarni tushuna olmaydilar va mustaqil bajara olmaydilar, qo‘llarining mayda harakatlari yaxshi rivojlanmagan. Lug‘at boyligi, o‘z fikrlarini ifodalashi chegaralangan, xotirasi sust, umumlashtirishni bajara olmaydi va hokazo.

Bularga nafaqat bolaning yomon ijtimoiy ahvoli sabab bo‘ladi, balki nasliy omillar, jiddiy va murakkab kasalliklari, yengil tug‘ma jarohatlari, nevrozlar keltirib chiqaradigan sharoitlar ham sabab bo‘ladi. Maktabga tayyor bo‘lmagan bolaning qabul qilishi bola shaxsining rivojlanishiga har tomonlama yomon ta ’sir etadi. 0 ‘qishdagi o‘zlashtira olmasliklar bolada o‘qishga nisbatan salbiy munosabat tug‘diradi. Uning jismoniy va ruhiy sog‘lig‘i ham xavf ostida. Ularda nevroz belgilari paydo bo‘lishi mumkin: uyquning buzilishi, siydik ushlay olmaslik, bosh og‘riqlari va boshqalar. Tarbiyasida ham qiyinchiliklar paydo bo‘la boshlaydi: bola qanday bo‘lmasin o‘ziga diqqat-e’tiborni qaratmoqchi bo‘ladi, yomon harakatlar qila boshlaydi. Agar bolaning maktabga tayyor emasligini vaqtida aniqlansa, bunday hollarning oldini olish mumkin bo‘ladi.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №7

Bolaning maktabga tayyorligini turli sohadagi mutaxassislar aniqlay oladilar. Bolalar shifokori bolani tekshirib, somatik rivojlanishini aniqlaydi, agar ma'lum bir jismoniy, ruhiy kamchiligi bo'lsa, uni ruhiy-pedagogik tekshiruvga yuboradi. Ma'lum bir nuqsonlarga ega bo'lgan bolalar maxsus maktabga yuboriladi.

O'qishdan qolgan bolalar bilan ishlashda tarbiyachilar uchun hozircha maxsus dasturlar ishlab chiqilmagan. Pedagoglar bunday bolalar bilan mavjud bo'lgan maktabgacha ta'lim tashkilotlarida ta'lim va tarbiya dasturi bo'yicha ishlashmoqda, faqat ularga ko'proq e'tibor ajratadilar.

Maktabda o'qishni o'zlashtira olmaydigan bolalar uchun maxsus sinflar ochiladi. Bunday sinfda o'qishni vaqtincha o'zlashtira olmaydigan, normal intellektga ega bo'lgan bolalar o'qiydilar. O'qishdagi qoloqlikni individual mashg'ulotlar, alohida parvarish va maxsus darslar yordamida bartaraf etish mumkin. Maxsus sinf 12—15 o'quvchiga mo'ljallangan bo'lib, maktab direktorining ruxsati bilan ochiladi. Maxsus sinfga o 'tkazish sinf rahbari tavsiyasi, maktab shifokori va ruhiy-pedagogik konsultatsiya xulosasi asosida amalga oshiriladi. O'quvchi maxsus sinfda vaqtincha, uning o'qishdagi qoloqligi bartaraf etilguncha qoladi. Sinfda 2 yilgacha o'qish mumkin.

Aqliy va jismoniy, nutq kamchiliklariga ega bo'lgan, qiyin tarbiyalanadigan, kasal va quvvatsiz bolalar maxsus maktablarga yuboriladi. Bularga aqli zaif bolalar uchun maxsus maktablar va yordamchi maktablar kiradi.

Maktabga tayyorgarlikka ta'sir etuvchi asosiy omillar**.**Maktabga umumiy va maxsus tayyorgarlik ko'rishga jiddiy talablar qo'yilgan, shuning uchun bolani maktabga doimiy ravishda tayyorlash kerak. Tayyorgarlik o'z-o'zidan, avtomatik tarzda paydo bo'ladi. Faqat maqsadga yo'naltirilgan va uzoq muddatga mo'ljallangan tarbiya jarayoni bolani maktabga yaxshi tayyorlanishiga olib keladi.

Bolani qachon va qancha tayyorlash kerakligi haqida kattalar orasida turli fikrlar mavjud. Ko'pchilik ota-ona va tarbiyachilar 3 yoshdan boshlab, 1-sinfga bir yil qolgungacha tayyorlashni kuchaytirish kerak, deb hisoblashadi. Ammo boshqalar faqat maktabdan oldingi bir yil davomida tayyorgarlik qilish kerak, deb aytishadi. Ba'zi ota-onalar bola bog'chaga borishi bilan maktabga tayyorgarlik boshlanadi, deb o'ylashadi.

Maktab hayotiga bolani kim tayyorlashi kerak? Tarbiyachilar bolani maktabga tayyorlash butun maktabgacha ta'lim tarbiya davrida amalga oshishi kerakligini tushunishadi va dastur talablariga binoan uni amalga oshirishadi. Lekin aynan maktabga borishdan avval ular tayyorgarlikka alohida diqqat-e'tiborini qaratishadi: talaffuzdagi kamchiliklarni bartaraf etishadi, bilimlami bir sistemaga solishadi, qo'llarning mayda harakatini rivojlantirishadi va hokazo. Lekin, oila- bola tug'ilishidan keyin yashaydigan birinchi ijtimoiy muhit. Oilada bola o'zining birinchi ijtimoiy tajriba va malakalarini orttiradi, ota-ona va kattalar namunalari orqali tarbiyalanadi, oilaviy rishtalarni tushunib yetadi va qadrlaydi. Shuning uchun bolani maktabga tayyorlashda oila hal qiluvchi, muhim ahamiyatga ega. Ota-onalarning ko'pchiligi bolani maktabga tayyorlashda MTT bilan oilaning hamkorligi zarur, deb hisoblashadi. Ba'zi ota-onalar esa bolani maktabga

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №7

tayyorlashda javobgarlikni MTTga yuklashadi, ba'zilari esa butun javobgarlikni o'z bo'yniga olishadi.

Y.A. Komenskiy o'zining «Onalar maktabi» kitobining maktabga tayyorlash bobida yozishicha, barcha insonlar bajaradigan ishlar, ma'lum bir tayyorgarlikni talab qiladi. Ota-onalar shuni o'ylab, o'z bolalarini maktabga tayyorlashadi. Maktabga har tomonlama tayyorgarlikdan tashqari, Y.A. Komenskiy ota-onalar uchun quyidagi vazifalarni ko'rsatadi: 1.Bolalarda maktabga borganda, o'z tengdoshlari bilan o'qigan va o'ynaganda xursandchilik hissini tug'dirish. 2.Bolalarga maktabdagi ta'limning mohiyatini tushuntirish, ularni maktabdagi faoliyat turlari bilan tanishtirish. 3.Bolalarda bo'lajak o'qituvchilarga nisbatan hurmat va ishonchni shakllantirish.

Hozirda ota-onalar bolalarni maktabga qanday tayyorlashmoqda? Ota-onalarning ko'pchiligi maktabda yaxshi o'qishning shartlaridan biri shaxsning umumiy rivojlanishi, deb hisoblashadi. Ammo bolaning aqliy rivojlanishi eng asosiysi deb bilishadi, shuning uchun mashg'ulotlarda bilim, nutq, tafakkur va xotirani rviojlantirishga harakat qiladilar. Keyingi o'ringa bolaning o'qish va yozish malakalarini rivojlantirishni qo'yishadi, yodlatishadi, suhbatlashishadi, birgalikda mantiqiy o'yinlar o'ynashadi. Gohida mehnat, sport, ashula yoki raqs bilan shug'ullantirishadi. Bolaning maktabgacha rivojlanishida bosib o'tadigan yo'li juda katta. Bola yetti yoshga qadam qo'ygan yil- uning hayotida juda mas'uliyatli davr. Bola uchun betashvish hayot tugab, oldinda hiyla murakkab va jiddiy sinov turadi. Ya'ni, bola endi yangi maktab jamoasiga kirib borishi lozim.

Umuman olganda, bolani maktabga tayyorlashda maktabgacha ta'lim tashkiloti tarbiyachilari bilan ota-onalarning hamkorlikda ish yuritishi ijobiy natija beradi.

ADABIYOTLAR RO'YXATI | СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ | REFERENCES

1.Sodikova Sh.A. Maktabgacha pedagogika T.: Tafakkur bo'stoni 2013
2.Z.Nishanova, G. Alimova Bolalar psixologiyasi va uni o'qitish metodikasi. T.:2006
3.Yo'ldoshev J. "Ta'lim yangilanish yo'lida" T.: O'qituvchi. 2000 yil
4."Ilk qadam" Davlat o'quv dasturi. T. : 2018.
5.O'zbekiston Respublikasi Ilk va maktabgacha yoshdagi bolalar rivojlanishiga qo'yiladigan davlat talablari. T.: 2018.
6.O'zbekiston Respublikasi Maktabgacha ta'lim vazirligining 155-sonli qarori: T.: 2019
7.Sh.M. Mirziyoyev Buyuk kelajagimizni mard va olijanob halqimiz bilan birga quramiz. – T.: "O'zbekiston", 2017. – 488 b.

MUALLIF HAQIDA MA'LUMOT [ИНФОРМАЦИЯ ОБ АВТОРЕ] [AUTHORS INFO]

✉**Kamalova Gavhar Akbarovna**, "Maktabgacha ta'lim texnologiyasi kaferdasi" o'qituvchisi, [**Камалова Гавхар Акбаровна**, преподаватель факультета дошкольного образования «Технология дошкольного образования»], [**Gavhar A. Kamalova**, teacher of the Faculty of Preschool Education "Technology of preschool education"] manzil: O'zbekiston, Toshkent sh., Chilonzor tumani, Bunyodkor ko'chasi

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №7

27 uy; [адрес: Узбекистан, г. Ташкент, Чиланзарский район, ул. Бунёдкор, 27], [address: Uzbekistan, 27 Bunyodkor street, Chilanzor district, Tashkent city].

Ilmiy-nazariy va metodik jurnal
Научно-теоретический и методический журнал
Scientific theoretical and methodical journal
INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №7

Original paper

MAKTABGACHA TA'LIM TASHKILOTIDA EKOLOGIK TEATRNI TASHKIL ETISH ORQALI EKOLOGIK KONSEPTUAL ASOSLARINI SHAKLLANTIRISH

© N.N. Ravshanova[1]✉, A.O. Shukurullaev[2]✉
[1,2]Nizomiy nomidagi Toshkent davlat pedagogika universiteti, Toshkent, O'zbekiston

Annotatsiya

KIRISH: ushbu maqolada ekologik teatrni tashkil etish orqali ekologik konseptual asoslarini shakllantirish. shakl va metodlari yoritilgan.

MAQSAD: bugungi kunda ta'limning strategik muhim masalalaridan biri yosh avlodni ekologik tarbiyalashdir.

MATERIALLAR VA METODLAR: pedagogik faoliyatimda ekologik ta'limning an'anaviy shakllari va usullari bilan bir qatorda (suhbatlar, kuzatuvlar, adabiyotlarni o'qish, ko'rib chiqish, tashkil etilgan ta'lim faoliyati, amaliy faoliyat) innovatsion shakl va usullarni yordamida dolzarb muammo maqolada ko'rsatilib, shu bo'yicha fikr, g'oyalar bildirildi va ularga aniq tahlillar keltirildi.

MUHOKAMA VA NATIJALAR: bolani o'rab turgan tabiiy hodisalar va ob'ektlarga ongli ravishda to'g'ri munosabatda bo'lish bo'yicha ishlarni iloji boricha erta boshlash kerak, shu bilan birga ta'lim faoliyatiga yangi yondashuvlardan foydalanish kerak. Ekologik madaniyatni rivojlantirishning samarali usuli bu nafaqat bilimlarni uzatish, balki mavjud muammolarni hal qilish va bashorat qilish uchun zarur bo'lgan fikrlash tarzini shakllantirishdir.

XULOSA: qilib shuni yana bir bor ta'kidlash lozimki, ekologik teatr va ekologik tashviqot brigadasi bolalar bog'chasi ishidagi yangi yo'nalishlar bo'lib, ular ijodiy izlanishning keng imkoniyatlarini ochib beradi, natijada nafaqat yangi spektakllar, birinchi navbatda bizning umumiy uyimiz, sayyoramizdagi inson va tabiatning o'zaro bog'liqligi to'g'risida yangi bilimlar paydo bo'ladi.

Kalit so'zlar: ekologik teatrning, ekologik tarbiya, an'anaviy shakllari, usullar, kognitiv, ta'lim, ekologik brigada.

Iqtibos uchun: Ravshanova N.N., Shukurullaev A.O. Maktabgacha ta'lim tashkilotida ekologik teatrni tashkil etish orqali ekologik konseptual asoslarini shakllantirish. // Inter education & global study. 2024. №7. B.158–164.

ФОРМИРОВАНИЕ ЭКОЛОГИЧЕСКИХ КОНЦЕПТУАЛЬНЫХ ОСНОВ ЧЕРЕЗ ОРГАНИЗАЦИЮ ЭКОЛОГИЧЕСКОГО ТЕАТРА В ДОШКОЛЬНОЙ ОБРАЗОВАТЕЛЬНОЙ ОРГАНИЗАЦИИ

© Н.Н. Равшанова[1]✉, А.О. Шукуруллаев[1]✉

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №7

[1]Ташкентский государственный педагогический университет имени Низами, Ташкент, Узбекистан

Аннотация

ВВЕДЕНИЕ: в этой статье сформулируйте концептуальные основы экологического театра через организацию. формы и методы выделены.

ЦЕЛЬ: сегодня одним из стратегически важных вопросов образования является экологическое воспитание подрастающего поколения.

МАТЕРИАЛЫ И МЕТОДЫ: в моей педагогической деятельности наряду с традиционными формами и методами экологического воспитания (беседы, наблюдения, чтение, рецензирование литературы, организованная образовательная деятельность, практическая деятельность) с помощью инновационных форм и методов в статье была изложена актуальная проблема, высказаны мнения, идеи по ней и дан их конкретный анализ.

ОБСУЖДЕНИЕ И РЕЗУЛЬТАТЫ: работу по осознанному правильному отношению к природным явлениям и предметам, окружающим ребенка, следует начинать как можно раньше, одновременно используя новые подходы к учебной деятельности. Эффективным способом развития экологической культуры является не только передача знаний, но и формирование образа мышления, необходимого для решения и прогнозирования существующих проблем.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ: следует еще раз подчеркнуть, что экологический театр и бригада экологической пропаганды-это новые направления в работе детского сада, которые открывают широкие возможности для творческого поиска, в результате чего появляются не только новые спектакли, но и новые знания, прежде всего о нашем общем доме, о взаимосвязи человека и природы на нашей планете.

Ключевые слова: экологический театр, экологическое воспитание, традиционные формы, методы, познавательные, образовательные, экологическая бригада.

Для цитирования: Равшанова Н.Н. Шукуруллаев А.О. Формирование экологических концептуальных основ через организацию экологического театра в дошкольной образовательной организации. // Inter education & global study. 2024. №7. С. 158–164.

FORMATION OF ENVIRONMENTAL CONCEPTUAL FOUNDATIONS THROUGH THE ORGANIZATION OF AN ECOLOGICAL THEATER IN A PRESCHOOL EDUCATIONAL ORGANIZATION

© Nargiza N. Ravshanova[1]✉, Ozodbek A. Shukurullaev[2]✉
[1,2] Tashkent State Pedagogical University named after Nizami, Tashkent, Uzbekistan

Annotation

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №7

INTRODUCTION: in this article, formulate the conceptual foundations of ecological theater through organization. The forms and methods are highlighted.

AIM: today, one of the strategically important issues of education is the environmental education of the younger generation.

MATERIALS AND METHODS: in my teaching activity, along with traditional forms and methods of environmental education (conversations, observations, reading, reviewing literature, organized educational activities, practical activities), with the help of innovative forms and methods, the article outlined an urgent problem, expressed opinions, ideas on it and gave their specific analysis.

DISCUSSION AND RESULTS: work on a conscious correct attitude to natural phenomena and objects surrounding the child should begin as early as possible, while using new approaches to educational activities. An effective way to develop an ecological culture is not only the transfer of knowledge, but also the formation of a way of thinking necessary to solve and predict existing problems.

CONCLUSION: it should be emphasized once again that the ecological theater and the environmental propaganda team are new directions in the work of the kindergarten, which open up wide opportunities for creative search, as a result of which not only new performances appear, but also new knowledge, primarily about our common home, about the relationship between man and nature on our planet.

Key words: ecological theater, ecological education, traditional forms, methods, cognitive, educational, ecological brigade.

For citation: Nargiza N. Ravshanova, Ozodbek A. Shukurullaev. (2024) 'Formation of environmental conceptual foundations through the organization of an ecological theater in a preschool educational organization', Inter education & global study, (7), pp. 158–164. (In Uzbek).

Bugungi kunda uzluksiz ta'lim jarayonida innovatsion texnologiyalardan samarali foydalanishga nisbatan katta talab qo'yilmoqda. O'zbekiston Respublikasining Ta'lim to'g'risidagi Qonunida ta'kidlanganidek, jamiyatda yuqori malakali kadrlarni tayyorlashga bo'lgan ehtiyoj mavjud bo'lib, uni qondirish masalasi tobora dolzarblik kasb etayotgan bir vaqtda kafolatlangan ta'lim xizmatlarini tashkil etish muhim ahamiyat kasb etadi. Kafolatlangan, samarali natijaga asoslangan ta'lim tizimigina malakali kadrlarni tayyorlab bera oladi. Shu sababli ayni vaqtda pedagogik texnologiyalarni yanada takomillashtirish, innovatsion xarakterdagi texnologiyalarni yaratish va ularni ta'lim amaliyotida samarali, faol qo'llash talab etilmoqda.

Bugungi kunda ta'limning strategik muhim masalalaridan biri yosh avlodni ekologik tarbiyalashdir. Maktabgacha ta'limning ta'lim standartlari maktabgacha yoshdagi bolalarning ta'lim jarayonining mazmuni va tashkil etilishini aniqlashda faol yondashuvni nazarda tutadi. Maktabgacha yoshdagi bolalarning ekologik ta'limi barcha ta'lim sohalarida amalga oshirilishi mumkin. Ekologik ta'lim jarayonida maktabgacha yoshdagi

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №7

bolalarning tabiat bilan o‘zaro ta’siri bolaning ruhiyatini, jismoniy faolligini rivojlantiradi va uni jismonan kuchli va sog‘lom qiladi.

Pedagogik faoliyatimda ekologik ta’limning an’anaviy shakllari va usullari bilan bir qatorda (suhbatlar, kuzatuvlar, adabiyotlarni o‘qish, ko‘rib chiqish, tashkil etilgan ta’lim faoliyati, amaliy faoliyat) innovatsion shakl va usullarni qo‘llanilgan. Maktabgacha yoshdagi bolalarni ekologik tarbiyalashning turli innovatsion yo‘nalishlariga misollar keltiraman.

Pedagogikada tasniflash usullarining bir qancha tizimlari mavjud. Ta’lim usullarining bilim manbasiga qarab eng ko‘p qo‘llaniladigan tasnifi. Agar bilim manbai kuzatish, illyustrativ ko`rgazmali materialni idrok etish va boshqalar bo`lsa, bular ko`rgazmali usullar, agar amaliy faoliyat (tabiatdagi ish, oddiy tajribalar) amaliy usullar; agar o‘qituvchining so‘zi (hikoya, tabiiy tarix fantastikasini o‘qish, suhbat) og‘zaki usullarga kiradi.

Ekologik ta’lim metodologiyasida barcha usullar bolalarning tabiat bilan to‘g‘ridan - to‘g‘ri aloqa qilish orqali, ya’ni tabiatning haqiqiy ob’ektlari bilan aloqa qilish orqali yoki bilvosita tanishish orqali-rasm, slayd va boshqalar orqali tanishishiga qarab ikki guruhga bo‘linadi. Tabiat bilan bevosita aloqani ta’minlaydigan usullarga kuzatuvlar, oddiy tajribalar, tabiatdagi mehnat, tabiiy materiallar bilan o‘yinlar kiradi. Tabiat bilan bilvosita tanishish usullariga tasviriy vizual materiallar, filmlar shaffofligi, modellar, pedagogning hikoyalari, bolalar tabiatshunoslik kitobini o‘qish, suhbatlar namoyish etiladi.

Bolalarning kognitiv faolligi darajasiga qarab o‘qitish usullarini tasniflash kamroq qo‘llaniladi: tushuntirish va tasviriy; reproduktiv; evristik yoki qisman qidirish; muammoli; tadqiqot. Bolani o‘rab turgan tabiiy hodisalar va ob’ektlarga ongli ravishda to‘g‘ri munosabatda bo‘lish bo‘yicha ishlarni iloji boricha erta boshlash kerak, shu bilan birga ta’lim faoliyatiga yangi yondashuvlardan foydalanish kerak. Ekologik madaniyatni rivojlantirishning samarali usuli bu nafaqat bilimlarni uzatish, balki mavjud muammolarni hal qilish va bashorat qilish uchun zarur bo‘lgan fikrlash tarzini shakllantirishdir.

Kuzatishlar kabi an'anaviy ish shakllari bilan bir qatorda, tajribalar o‘tkazish, ekologik mavzudagi badiiy adabiyotlarni o‘qish, yurish va ekskursiyalar, o‘yin mashg‘ulotlari, ekologik mashg‘ulotlar, pedagoglar bolalarni ekologik teatr orqali ekologik va tabiiy tarix ta’limi bilan tanishtiradilar.

Maktabgacha ta’lim tashkiloti pedagoglari ushbu ishning maqsadini ekologik dunyoqarashni va yosh avlodning faol hayotiy holatini shakllantirish, kollektivizm, mas'uliyat hissini rivojlantirish, axloqiy xulq-atvor tajribasini shakllantirishda ko‘rishadi.

Ekologik teatrning vazifalari quyidagilardan iborat: shakllarni takomillashtirish va dasturiy ta’minot samaradorligini oshirish ekologik ta’lim; bolalarning ijodiy qobiliyatlarini rivojlantirish; bolalarni faol ekologik faoliyatga jalb qilish; atrof-muhit muammolariga aholining e’tiborini jalb qilish.

Maktabgacha ta’lim tashkilotida pedagoglar va atrof – muhit pedagogidan iborat ijodiy guruh tashkil etildi, «maktabgacha ta’lim tashkilotida ekologik teatr yaratish» muammosi bo‘yicha ilmiy va uslubiy ishlarning uzoq muddatli rejasi ishlab chiqildi.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №7

Bosqichlar	Uslubiy tadbirlar
1.Tashkiliy va nazariy. Maqsad: bolalar bog‘chasidagi ta’lim holatini tahlil qilish; ilmiy va uslubiy adabiyotlar bilan tanishish; ilg‘or pedagogik tajribani o‘rganish.	1. «Bolalar ekologik teatri» nazariy maslahati. 2. Muammoli seminar «bolalar bog‘chasida ekologik teatr yaratish uchun ekologik va rivojlanish muhiti». 3. Vazifaga muvofiq teatr burchaklarini guruhlarga to‘ldirish. 4. Uzoq muddatli rejalashtirishni ishlab chiqish.
2. Uslubiy. Maqsad: maktabgacha ta’lim tashkilotida ekologik teatrni tashkil etish yo‘llarini jamoaviy ijodiy izlashni tashkil etish.	1. Maktabgacha yoshdagi bolalarning ekologik ta’lim darajasini diagnostikasi. 2. Ekologik ta’lim bo‘yicha ish shakllaridan biri sifatida ekologik teatr bolalari bilan ishlashni rivojlantirish va amaliyotga joriy etish bo‘yicha muammoli-dizayn seminari. 3. Ekologik teatrni tashkil etish bo‘yicha «g‘oyalar va topilmalar cho‘chqachilik banki» taqdimoti (ssenariylar, syujetlar, she’rlar, ditties).
3. Amaliy. Maqsad: bolalar bog‘chasida ilg‘or pedagogik tajribaning eng yaxshi namunalarini namoyish etish.	1. «Ekologik teatrni yaratish bo‘yicha ish tizimi» seminar – seminari. 2. Tabiatni muhofaza qilish mazmunidagi teatr tomoshalari ssenariylarining taqdimoti. 3. O‘zaro tashriflar (teatr haftaligi) 4. Teatrlashtirilgan spektakl «ekologik teatr. Kattalar-bolalar». 5. Pedagogik kengash «ekologik teatr mashg‘ulotlarii jarayonida maktabgacha yoshdagi bolaning shaxsiyatini rivojlantirish».
4. Tahlil qilish. Maqsad: maktabgacha yoshdagi bolalarning ekologik ta’lim darajasini tahlil qilish; «maktabgacha ta’lim tashkilotida ekologik teatrni tashkil etish» muammosi bo‘yicha ilg‘or pedagogik tajribani umumlashtirish, istiqbollar.	1. Ekologik teatrni yaratish muammosi bo‘yicha maktabgacha ta’lim tashkiloti pedagoglarining ish tajribasini o‘rganish va umumlashtirish. 2. «Maktabgacha ta’lim tashkilotida ekologik teatr va ekologik tashviqot brigadasini tashkil etish»uslubiy birlashmasida maktabgacha ta’lim tashkiloti pedagoglarining ilg‘or pedagogik tajribasi taqdimoti.

1-rasm. «Maktabgacha ta’lim tashkilotida ekologik teatr yaratish» muammosi bo‘yicha ish bosqichlari.

Ekologik teatr negizida kuchli ta’lim salohiyatiga ega ekologik tashviqot brigadasi paydo bo‘ldi. Bu ekologik ta’lim va bolalarni tarbiyalashning innovatsion shakllaridan biridir. Innovatsion, chunki bolalar atrof-muhit muammolarini atrof-muhitni muhofaza qilishni targ‘ib qiluvchi qo‘shiqlar, raqslar, tashviqot mazmuniga ega bo‘lgan kostyumli teatr tomoshalari orqali ochib berishadi.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №7

Tashviqot brigada ishining asosiy maqsadi o‘z bolalar bog‘chasida, tumanida ekologik harakatni faollashtirish va jamiyat e’tiborini shahar va uning atrofidagi atrof – muhit muammolariga jalb qilishdir.

Tashviqot brigadasining vazifalari: maktabgacha yoshdagi bolalarning ekologik ta’limi va tarbiyasini ommalashtirish; ularda ekologik o‘zlikni, ekologik axloqni shakllantirish; tabiiy boyliklarni muhofaza qilish, tejash va ko‘paytirish masalalarida faol fuqarolik pozitsiyasini shakllantirish; atrof-muhitni muhofaza qilish jarayonida tarbiyalanuvchilar shaxsini ijtimoiylashtirish uchun sharoit yaratish;bolalarning ijodiy salohiyatini ochish.

Uning afzalliklari harakatchanlik, samaradorlik va dolzarblikdir. Bundan tashqari, ko‘p sonli bezaklar, atributlar, kostyumlar talab qilinmaydi.

Ekologik tashviqot brigadasining ishi o‘z samarasini berdi. Maktabgacha yoshdagi bolalarning ekologik ta’lim darajasini tashxislash natijalariga ko‘ra, ular tabiatga bo‘lgan munosabatning aniq ijobiy yo‘nalishi bilan ajralib turadi. Tabiatga ehtiyotkorlik bilan munosabatda bo‘lish motivi hayotning qadr-qimmatini tushunish, yaxshi ishlar qilish istagi.

Biroq, ekologik brigadaning tashviqot faoliyati nafaqat muammoning nazariy taqdimotidan iborat, balki bolalar bolalar bog‘chasi, qo‘shni ko‘cha hududini obodonlashtirish va tozalashda faol ishtirok etadilar va ko‘pincha bunday ishlarning tashabbuskorlari hisoblanadi.

Ekologik tashviqot brigada faoliyatiga, shuningdek ekologik teatrni tashkil etishga tarbiyalanuvchilarning ota-onalari jalb etiladi. Ammo bu erda ular nafaqat she’rlar yozadilar, spektakllar uchun senariylar yaratadilar, kostyumlar va bezaklarni yaratishda yordam berishadi, shuningdek jamiyat bilan ishlashda yordam berishadi (tashviqot plakatlarini yopishtirish, aholiga eslatmalarni tarqatish, hududni tozalash).

Xulosa qilib shuni yana bir bor ta’kidlash lozimki, ekologik teatr - saxnalashtirish faoliyati nafaqat atrofdagi dunyoni o‘rganish va o‘rgatish, balki u bilan uyg‘unlikda yashash imkoniyatini beradi.

ADABIYOTLAR RO‘YXATI | СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ | REFERENCES

1. Norboevna, R. N. (2021, April). IMPROVING THE MEMBERSHIP SYSTEM IN ECOLOGICAL EDUCATION OF PRESCHOOL CHILDREN. In Archive of Conferences (Vol. 20, No. 1, pp. 97-98).
2. Ravshanova, N. N. (2020). THE PRINCIPLE OF CONTINUITY IN ENVIRONMENTAL EDUCATION OF PRESCHOOL CHILDREN. Scientific and Technical Journal of Namangan Institute of Engineering and Technology, 2(6), 369-374.
3. Nigmatov, A. N., & Ravshanova, N. N. (2020). Scientific Preschool Environmental Education and Training Research Methodology. The American Journal of Social Science and Education Innovations, 2(08), 23-31.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №7

4. Ravshanova, N. N. (2023). Designing Modern Models of Biological Education Theories and Content in Educators. Telematique, 22(01), 3034-3040.
5. Norboevna, R. N., Avezberdiyeva, N., Ne'matullayeva, O., Abdullayeva, N., & Abduraxmonova, S. (2023). MAKTABGACHA YOSHDAGI BOLALARNI EKOLOGIK BILIMLARNI O 'ZLASHTIRISHDA FANLAR UZVIYLIGI. International Multidisciplinary Journal for Research & Development, 10(12).
6. Ravshanova, N. N., & Norqulova, L. S. Q. (2023). MAKTABGACHA YOSHDAGI BOLALARNI EKOLOGIK TARBIYALASHDA IJTIMOIY ZARURIYAT SIFATIDA. Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences, 3(11), 685-692.

MUALLIF HAQIDA MA'LUMOT [ИНФОРМАЦИЯ ОБ АВТОРЕ] [AUTHORS INFO]

✉**Ravshanova Nargiza Norboyevna**, "Maktabgacha ta'lim texnologiyasi" kafedrasi pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent, [**Ravshanova Nargiza Norboyevna** Кафедра технологии дошкольного образования, доктор педагогических наук (PhD), доцент], [**Ravshanova N. Norboyevna**, department of technology of preschool education, doctor of Pedagogical Sciences (PhD), Associate professor]; manzil: O'zbekiston, Toshkent sh., Chilonzor tumani, Bunyodkor ko'chasi 27 uy; [адрес: Узбекистан, г. Ташкент, Чиланзарский район, ул. Бунёдкор, 27], [address: Uzbekistan, 27 Bunyodkor street, Chilanzor district, Tashkent city].

✉**Shukurullaev Ozodbek Arzuevich**, Maktabgacha ta'lim texnologiyasi" kafedrasi o'qituvchisi, [**Shukurullaev Ozodbek Arzuevich,** преподаватель кафедры" Технология дошкольного образования], [**Shukurullaev O. Arzuevich**, Teacher of the department of "Technology of preschool education]; manzil: O'zbekiston, Toshkent sh., Chilonzor tumani, Bunyodkor ko'chasi 27 uy; [адрес: Узбекистан, г. Ташкент, Чиланзарский район, ул. Бунёдкор, 27], [address: Uzbekistan, 27 Bunyodkor street, Chilanzor district, Tashkent city].

Ilmiy-nazariy va metodik jurnal
Научно-теоретический и методический журнал
Scientific theoretical and methodical journal
INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №7

Original paper

O‘ZBEKISTONDA MAKTABGACHA TA‘LIMDA TARBIYACHILARNI KASBIY MADANIYATINI OSHIRISH VA TARBIYALANUVCHILARNI KASBGA YO‘NALTIRISHDA XORIJIY TAJRIBALARNI O’RGANISH

© D.Sh. Isabekova[1]✉, M.A. Giyasova[2]✉
[1,2]Angren universiteti, Angren, O’zbekiston

Annotatsiya

KIRISH: maktabgacha ta'lim tizimi bolalarning kelajakdagi muvaffaqiyati va jamiyatning rivojlanishida muhim ahamiyatga ega. Bu bosqichda ta'lim va tarbiya beruvchi mutaxassislarning kasbiy madaniyati va malakasi yuqori bo'lishi lozim. Shu bilan birga, tarbiyalanuvchilarni yoshligidan kasb-hunarga yo'naltirish, ularning qiziqishlarini rivojlantirish ham katta rol o'ynaydi. Xorijiy tajribalarning o'rganilishi bu jarayonlarni yanada takomillashtirishda muhim omil bo'lib xizmat qiladi.

MAQSAD: O‘zbekistonda maktabgacha ta'limda tarbiyachilarni kasbiy madaniyatini oshirish va tarbiyalanuvchilarni kasbga yo'naltirishda xorijiy tajribalarni o'rganish masalasi dolzarb ahamiyat kasb etmoqda. Bu maqolada O‘zbekistonda maktabgacha ta'lim tizimini rivojlantirishda xorijiy tajribalarni o‘rganish va tatbiq etishning afzalliklari, tarbiyachilarni kasbiy madaniyatini oshirish yo‘llari hamda tarbiyalanuvchilarni kasbga yo‘naltirishda xorijiy davlatlarning ilg‘or tajribalari haqida so‘z yuritiladi.

MATERIALLAR VA METODLAR: ushbu ilmiy izlanishlarimizda “Kasblar olami ”, “Qaysi kasb egasining xizmat mashinasi”, “Axborot almashish” interfaol metodlaridan samarali foydalandik. Rol o'ynash va drama metodlari: bolalarni turli kasblarga yo'naltirishda teatr va rol o'ynash usullaridan foydalanish. Interaktiv mashg'ulotlar: bolalar bilan o'yin shaklida kasb-hunarlar haqida suhbatlashish, ularning qiziqishlarini rivojlantirish. Aniq misollar yordamida fikr-g’oyalar yoritildi.

MUHOKAMA VA NATIJALAR: O‘zbekistonda maktabgacha ta'limda tarbiyachilarni kasbiy madaniyatini oshirish va tarbiyalanuvchilarni kasbga yo'naltirishda xorijiy tajribalarni o'rganish va amaliyotga joriy etish orqali ta'lim tizimini yanada takomillashtirish mumkin. Buning uchun ilg'or xorijiy metodikalar va materiallardan foydalanish, shuningdek, xalqaro tajriba almashinuvi va o'quv dasturlarini tashkil etish katta ahamiyatga ega. Bu jarayon bolalarning kelajakdagi muvaffaqiyatli kasb tanlashlari va tarbiyachilarning kasbiy rivojlanishiga ijobiy ta'sir ko'rsatadi.

Xulosa: xulosa qilib aytganda, O‘zbekistonda maktabgacha ta'lim tizimini rivojlantirishda xorijiy tajribalarni o‘rganish va tatbiq etish muhimdir. Tarbiyachilarni kasbiy madaniyatini oshirish va tarbiyalanuvchilarni kasbga yo‘naltirishda xorijiy davlatlarning ilg‘or tajribalarini amaliyotga joriy etish orqali, ta'lim sifatini yanada oshirish mumkin. Bu esa o‘z navbatida bolalarning har tomonlama rivojlanishiga xizmat qiladi.

Kalit so’zlar: kasbga yo’naltirish, tarniyachi, kasbiy madaniyat, xorij, tajriba.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №7

Iqtibos uchun: Isabekova D.Sh., Giyasova M.A. O‘zbekistonda maktabgacha ta‘limda tarbiyachilarni kasbiy madaniyatini oshirish va tarbiyalanuvchilarni. // Inter education & global study. 2024. №7. B.165–170.

ИЗУЧЕНИЕ ЗАРУБЕЖНОГО ОПЫТА ПОВЫШЕНИЯ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ КУЛЬТУРЫ ВОСПИТАТЕЛЕЙ И ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ОРИЕНТАЦИИ ВОСПИТАННИКОВ В ДОШКОЛЬНОМ ОБРАЗОВАНИИ В УЗБЕКИСТАНЕ

© Д.Ш. Исабекова[1]✉ М.А. Гиясова[2]✉
[1,2]Университет Ангрен, Ангрен, Узбекистан

Аннотация

ВВЕДЕНИЕ: система дошкольного образования важна для будущих успехов детей и развития общества. на этом этапе профессиональная культура и квалификация специалистов образования и обучения должны быть высокими. при этом важно с юных лет ориентировать студентов на профессию, развивать их интересы. изучение зарубежного опыта служит важным фактором дальнейшего совершенствования этих процессов.

ЦЕЛЬ: в Узбекистане приобретает актуальное значение вопрос повышения профессиональной культуры педагогов дошкольного образования и изучения зарубежного опыта ориентации учащихся в профессии. В данной статье говорится о преимуществах изучения и применения зарубежного опыта в развитии системы дошкольного образования в Узбекистане, путях повышения профессиональной культуры педагогов, а также передовом опыте зарубежных стран по ориентации учащихся в профессию.

МАТЕРИАЛЫ И МЕТОДЫ: в нашем научном исследовании мы эффективно использовали интерактивные методы «Мир профессий», «Служебный автомобиль владельца какой профессии», «Обмен информацией». Ролевые и драматические методы: использование театральных и ролевых методов, чтобы направить детей к различным профессиям. Интерактивная деятельность: беседа с детьми о профессиях в игровой форме, развитие их интересов, разъяснение идей на конкретных примерах.

ОБСУЖДЕНИЕ И РЕЗУЛЬТАТЫ: дальнейшее совершенствование системы образования в Узбекистане возможно за счет повышения профессиональной культуры педагогов дошкольного образования, а также за счет изучения и внедрения зарубежного опыта ориентации учащихся в профессии. Для этого большое значение имеет использование передовых зарубежных методов и материалов, а также обмен международным опытом и организация образовательных программ. Этот процесс положительно влияет на будущий успешный выбор профессии детей и профессиональное развитие педагогов.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ: в заключение важно изучить и внедрить зарубежный опыт развития системы дошкольного образования в Узбекистане. Дальнейшее

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №7

повышение качества образования возможно за счет повышения профессиональной культуры педагогов и внедрения передового опыта зарубежных стран в направлении студентов в профессию. Это, в свою очередь, служит всестороннему развитию детей.

Ключевые слова: профессиональная ориентация, педагог, профессиональная культура, за рубежом, опыт работы.

Для цитирования: Исабекова Д.Ш., Гиясова М.А. Изучение зарубежного опыта повышения профессиональной культуры воспитателей и профессиональной ориентации воспитанников в дошкольном образовании в узбекистане. // Inter education & global study. 2024. №7. С. 165–170.

THE STUDY OF FOREIGN EXPERIENCE IN IMPROVING THE PROFESSIONAL CULTURE OF EDUCATORS AND THE PROFESSIONAL ORIENTATION OF PUPILS IN PRESCHOOL EDUCATION IN UZBEKISTAN

© Dilafruz Sh. Isabekova[1]✉, Mushtariy A. Giyasova[2]✉
[1,2]Angren University, Angren, Uzbekistan

Annotation

INTRODUCTION: the preschool education system is important for the future success of children and the development of society. at this stage, the professional culture and qualification of education and training specialists should be high. at the same time, it is important to direct students to the profession from a young age, and to develop their interests. the study of foreign experiences serves as an important factor in the further improvement of these processes.

AIM: in Uzbekistan, the issue of improving the professional culture of educators in preschool education and studying foreign experiences in guiding students to the profession is gaining urgent importance. This article talks about the advantages of studying and applying foreign experiences in the development of the preschool education system in Uzbekistan, ways to improve the professional culture of teachers, and best practices of foreign countries in guiding students to the profession.

MATERIALS AND METHODS: in our scientific research, we effectively used the interactive methods "World of Professions", "Service car of the owner of which profession", "Information exchange".

• Role-playing and drama methods: Using theater and role-playing methods to guide children to various careers.

• Interactive activities: Talking with children about professions in the form of a game, developing their interests. Ideas were clarified with the help of specific examples.

DISCUSSION AND RESULTS: it is possible to further improve the education system in Uzbekistan by improving the professional culture of educators in preschool education and by studying and implementing foreign experiences in guiding students to the

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №7

profession. For this purpose, the use of advanced foreign methods and materials, as well as the exchange of international experience and the organization of educational programs, are of great importance. This process has a positive effect on the future successful career choices of children and the professional development of educators.

CONCLUSION: in conclusion, it is important to study and implement foreign experiences in the development of preschool education system in Uzbekistan. It is possible to further improve the quality of education by improving the professional culture of educators and implementing the best practices of foreign countries in guiding students to the profession. This, in turn, serves the comprehensive development of children.

Key words: professional orientation, teacher, professional culture, abroad, experience

For citation: Dilafruz Sh. Isabekova, Mushtariy A. Giyasova. (2024) 'The study of foreign experience in improving the professional culture of educators and the professional orientation of pupils in preschool education in uzbekistan', Inter education & global study, (7), pp. 165–170. (In Uzbek).

Mamlakatimizda o'sib borayotgan avlodni sog'lom va har tomonlama yetuk voyaga yetkazish, ta'lim-tarbiya jarayoniga samarali ta'lim va tarbiya shakllari hamda usullarini joriy etishga qaratilgan maktabgacha ta'limning samarali tizimini tashkil etish bo'yicha keng ko'lamli ishlar amalga oshirildi. Maktabgacha ta'lim sohasida davlat-xususiy sheriklikni rivojlantirish uchun yaratilgan qulay shart-sharoitlar nodavlat maktabgacha ta'lim muassasalari sonini yanada oshirish va ular ko'rsatadigan xizmatlar turlarini kengaytirish uchun mustahkam poydevor bo'ldi. O'zbekiston Respublikasi maktabgacha ta'lim tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasi quyidagilarni nazarda tutgan: maktabgacha ta'lim sohasidagi normativ-huquqiy bazani yanada takomillashtirish; maktabgacha yoshdagi bolalarning har tomonlama intellektual, axloqiy, estetik va jismoniy rivojlanishi uchun shart-sharoitlar yaratish; bolalarning sifatli maktabgacha ta'lim bilan qamrovini oshirish, undan teng foydalanish imkoniyatlarini ta'minlash, mazkur sohada davlat-xususiy sherikligini rivojlantirish; maktabgacha ta'lim tizimiga innovatsiyalarni, ilg'or pedagogik va axborotkommunikatsiya texnologiyalarini joriy etish; maktabgacha ta'limni boshqarish tizimini takomillashtirish, maktabgacha ta'lim tashkilotlari faoliyatini moliyalashtirish shaffofligi va samaradorligini ta'minlash. O'zbekiston Respublikasi maktabgacha ta'lim tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasi O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2018-yil 30-sentabrdagi "Maktabgacha ta'lim tizimini boshqarishni takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi PQ-3955-son qarorini ijro etish maqsadida ishlab chiqilgan bo'lib, 2030-yilgacha maktabgacha ta'lim tizimini rivojlantirish bo'yicha kompleks chora-tadbirlarni o'z ichiga olgan.

O'tgan va ayniqsa hozirgi davrda yuqori malakali tarbiyachi-o'qituvchilar tayyorgarligini takomillashtirish ularning kasbiy komponentligini oshirish muammosi o'zining dolzarbligini yo'qotgani yo'q. Ushbu muammo yechhimlari bo'yicha yaqin yillarda

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №7

Allaberdiyeva K.X, Altbayev G.M, Nishanova M. X,Suvanova N. S, Nurmatova I. N lar izlanishlar olib borishgan.

1. Tarbiyachilarni kasbiy madaniyatini oshirish. O‘zbekistonda maktabgacha ta'lim tarbiyachilarining kasbiy madaniyatini oshirish muhim masalalardan biri hisoblanadi. Bu borada quyidagi xorijiy tajribalarni o‘rganish va amaliyotga joriy etish maqsadga muvofiqdir: Finlandiya tajribasi: Finlandiya ta'lim tizimi, xususan maktabgacha ta'lim tizimi, yuqori sifatli ta'lim berish bilan tanilgan. U yerda tarbiyachilar uchun muntazam ravishda malaka oshirish kurslari tashkil etiladi, bu esa ularning kasbiy madaniyatini oshirishga xizmat qiladi. Yaponiya tajribasi: Yaponiya maktabgacha ta'lim tizimida tarbiyachilar nafaqat bolalar bilan ishlash, balki ularning oilalari bilan ham yaqindan hamkorlik qiladi. Bu o'z navbatida tarbiyachilarning kasbiy mas'uliyatini oshirishda muhim omil bo'lib xizmat qiladi. AQSh tajribasi: AQShda tarbiyachilar uchun kasbiy rivojlanish dasturlari keng qo'llaniladi. Ushbu dasturlar orqali tarbiyachilar pedagogik yondashuvlar, o'qitish usullari va texnologiyalarini chuqurroq o'rganish imkoniyatiga ega bo'lishadi.

2. Tarbiyalanuvchilarni kasbga yo'naltirish.Maktabgacha yoshdagi bolalarni kasbga yo'naltirish ularning qiziqishlarini aniqlash va rivojlantirishda muhim rol o'ynaydi. Xorijiy davlatlarda bu borada ilg'or tajribalar mavjud: Germaniya tajribasi: Germaniyada bolalarni yoshligidan kasb-hunarga yo'naltirish tizimi yaxshi rivojlangan. Bu davlatda maktabgacha ta'lim muassasalarida bolalarning qiziqishlariga mos keluvchi faoliyatlar tashkil etiladi va bu orqali bolalar turli kasblar bilan tanishtiriladi. Shvetsiya tajribasi: Shvetsiyada bolalar uchun o'yin orqali o'rgatish usuli keng qo'llaniladi. Bu usul bolalarning qiziqishlarini rivojlantirish va ularni turli kasblar bilan tanishtirishda samarali hisoblanadi. Kanada tajribasi: Kanadada bolalarni kasbga yo'naltirishda ularning oilalari bilan hamkorlik qilishga alohida e'tibor qaratiladi. Bolalar o'z oilalari bilan birgalikda turli kasblar haqida bilib olishlari uchun maxsus dasturlar ishlab chiqilgan. Tarbiyalanuvchilarni kasbga yo ‘naltirish. Erta kasbga yo ‘naltirish dasturlari: O ‘zbekistonda maktabgacha ta ‘lim tashkilotlarida bolalarni erta yoshdan turli kasblar bilan tanishtirish uchun maxsus dasturlar ishlab chiqilgan. Ushbu dasturlar orqali bolalar o ‘yin va ijodiy faoliyatlar yordamida kasblar haqida tasavvurga ega bo ‘lishadi.

Kasb tanishtirish haftaliklari: Maktabgacha ta’lim tashkilotlarida “Kasb tanishtirish” doirasida turli haftaliklar, tadbirlar o‘tkaziladi, bu tadbirlar davomida turli sohalarda ishlaydigan mutaxassislar bolalar bilan uchrashib, o‘z kasblari haqida ma’lumot berishadi. Bundan tashqari bolalar bilan turli tashkilotlarga va obyektlarga ekskursiyalar o‘tkazilib, ushbu jarayonda bolalar kasblar bilan, masalan: Novvoy, o‘qituvchi, harbiy, hisobchi, kutubxonachi kabi yana br qator kasblar taniishtiriladi. Ijodiy va amaliy mashg ‘ulotlar: Bolalarni kasblarga qiziqtirish maqsadida turli ijodiy va amaliy mashg‘ulotlar o‘tkaziladi. Masalan, rasm chizish, qurilish o‘yinlari, ijroli voqeaband o‘yin mashg ‘ulotlari orqali bolalarga kasblar haqida yaxshiroq tasavvurga ega bo‘lishga yordam beradi.

Ota-onalar bilan hamkorlik: Kasbga yo‘naltirish jarayonida ota-onalar bilan yaqin hamkorlik o‘rnatilgan. Ota-onalar o‘z farzandlariga turli kasblar haqida ma‘lumot berish va ularning qiziqishlarini aniqlashda faol ishtirok etishadi.

CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №7

Xalqaro tajriba almashinuvi. Xalqaro loyihalar va dasturlar: O‘zbekistonda maktabgacha ta’lim sohasida xalqaro tajriba almashinuvi keng qo‘llanilmoqda. Tarbiyachilar xalqaro konferensiyalar, seminarlar va tajriba almashinuvi dasturlarida ishtirok etish orqali dunyodagi ilg‘or tajribalar bilan tanishadilar.

ADABIYOTLAR RO‘YXATI | СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ | REFERENCES

1. Ta'lim jarayonini shaxsga yo'naltirilgan yondashuv asosida rejalashtirish. Uslubiy qo'llanma. Toshkent-2020
2. “Ilk qadam” Davlat o‘quv dasturi (takomillashtirilgan) 2022-yil 4-fevral.
3. Maktabgacha ta’lim va tarbiya davlat standarti, 2020 yil 22 dekabr, 802-son.
4. Maktabgacha pedagogika. Sh. Akbarovna. Toshkent-2022
5. Djamilova, N., Kim, I., Marasulova, D., Imamova, N., & Ismanova, G. (2022). Ekologik madaniyat Mustaqil ta’lim, ijodkorlik, integral texnologiya va mantiqiy fikrlashni rivojlantirish. Farmatsevtikaning salbiy natijalari jurnali, 2524-2529.
6. Djamilova, N. (2022). TALABALARDA HAYOT STRATEGIYASINI ISHLAB CHIQISHGA TA'sir etuvchi OMILLAR. Multidisiplinar tadqiqotlar va boshqaruv tadqiqotlari Yevropa xalqaro jurnali, 2(04), 187-191.
7. Ministry of Education, Culture, Sports, Science and Technology - Japan (2020). Guide to the Japanese Preschool Education.
8. U.S. Department of Education (2019). Professional Development for Early Childhood Educators.
9. German Federal Ministry of Education and Research (2020). Vocational Orientation in German Schools.
10. Swedish National Agency for Education (2021). Play-Based Learning in Early Childhood Education in Sweden.
11. Government of Canada (2018). Parental Involvement in Early Childhood Education.

MUALLIF HAQIDA MA’LUMOT [ИНФОРМАЦИЯ ОБ АВТОРЕ] [AUTHORS INFO]

✉**Isabekova Dilafruz Shermirzayevna**, “Pedagogika va psixologiya kaferdasi” o‘qituvchisi, [**Исабекова Дилафруз Шермирзаевна**, преподаватель кафедры педагогики и психологии], [**Dilafruz Sh. Isabekova**, Teacher of the Department of Pedagogy and Psychology]; manzil: O‘zbekiston, Angren shahri Fleshmaher ko’chasi, [адрес: Узбекистан, улица Флешмахера, г. Ангрен], [address: Uzbekistan, Fleshmaher street, Angren city.]

✉ **Giyasova Mushtariy Abduganiyevna**, “Pedagogika va psixologiya kaferdasi” o‘qituvchisi, [**Гиясова Муштари Абдуганиевна**, преподаватель кафедры педагогики и психологии], [**Mushtariy A. Giyasova**, Teacher of the Department of Pedagogy and Psychology]; manzil: O‘zbekiston, Angren shahri Fleshmaher ko’chasi, [адрес: Узбекистан, улица Флешмахера, г. Ангрен], [address: Uzbekistan, Fleshmaher street, Angren city.]

Ilmiy-nazariy va metodik jurnal
Научно-теоретический и методический журнал
Scientific theoretical and methodical journal
INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №7

Original paper

MULTIMEDIA VOSITALARI ASOSIDA TAYYORLOV GURUHI BOLALARINI IJODIY HIKOYA TUZISHGA O‘RGATISH METODIKASINI TAKOMILLASHTIRISHNING DIDAKTIK USULLARI

© M.G. Egamberdiyeva[1]✉
[1]Guliston davlat universitetii, Guliston, O‘zbekiston

Annotatsiya

KIRISH: zamonaviy ta’lim tizimida ijodiy fikrlash va mustaqil fikrlash qobiliyatini rivojlantirishga katta e’tibor qaratilmoqda. Tarbiyalanuvchilarning ijodiy imkoniyatlarini ochishda, xususan, yosh bolalarda hikoya tuzish qobiliyatini shakllantirish muhim ahamiyatga ega. Bu borada multimedia vositalaridan foydalanish eng samarali usullardan biridir. Multimedia imkoniyatlari bolalarni hikoya tuzishga rag’batlantirish, fantaziyasini rivojlantirish, voqealarni tasvirlashda turli vositalardan foydalanishni o’rgatishga xizmat qiladi.

MAQSAD: multimedia vositasidan foydalangan holda tayyorlov guruhi bolalarini ijodiy hikoya tuzishga o’rgatish metodikasini takomillashtirishning didaktik usullarini ko’rib chiqish, ushbu usullarning samaradorligini tahlil qilish hamda amaliyotga tatbiq etishdagi muammolarni aniqlashdir.

MATERIALLAR VA METODLAR: muammoga oid materiallar, jumladan, maqola va axborot agentliklarining rasmiy saytlaridan foydalanildi. Tadqiqot jarayonida qo‘llanilgan nazariy qarashlar, tadqiqot usullari va yondashuvlar rasmiy manbalardan olinganligi, tarixiy-qiyosiy tahlil, analitik obzor, o‘rganish, tahlil qilish, umumlashtirish, kuzatish, dalillarni qiyoslash, sotsiometriya, pedagogik eksperiment tashkil etilganligi bilan izohlanadi.

MUHOKAMA VA NATIJALAR: multimedia vositalaridan foydalangan holda hikoya tuzish mashg’ulotlarini tashkil etishda quyidagi didaktik usullar samarali bo’lishi mumkin:
Vizual qo’llab-quvvatlash: rasmlar, videolavhalar, animitsiyalardan foydalanish bolalarning tasavvurlarini kengaytiradi, hikoya uchun g’oyalarni beradi, obrazli fikrlashni rivojlantiradi; masalan, bolalarni hayvonlar dunyosidan ilhom olib hikoya tuzishga rag’batlantirish uchun hayvonlarni tasvirlagan rangli suratlar, videolavhalar namoyish etilishi mumkin.

Ovozli effektlar: musiqa, tovush effektlari, bolalarning o’z ovozini yozib olish imkoniyati hikoyaning atmosferasini yaratishda, emotsiyalarni tasvirlashda, xarakterikada muhim rolь o’ynaydi; masalan, hikoyaga qo’rquv, kulk, taajjub, hayajon kabi emotsiyalarni tasvirlash uchun mos tovush effektlaridan foydalanilishi mumkin. Interaktiv elementlar: bolalarning faolligini oshirish, hikoya tuzishda ishtirokini ta’minlash uchun interaktiv o’yinlar, viktorinalar, testlar, onlayn platformalardan foydalanish maqsadga muvofiq; masalan, "Hikoya tuzuvchi" deb nomlangan interaktiv o’yinda bolalar hikoya uchun

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №7

qahramon, joy, vaqt, voqealarni tanlashlari mumkin. Muhokama va baholash: hikoyalarni bir-biri bilan muhokama qilish, ularni baholash, mukammallashtirish, tanqidiy fikrlash va hamkorlik qobiliyatini rivojlantiradi; masalan, bolalar o'z hikoyalarini bir-biriga o'qib berishlari, o'zlari va boshqalarning hikoyalarini baholashlari mumkin.

XULOSA: multimedia vositalaridan foydalangan holda hikoya tuzish mashg'ulotlarining tahlili shunga ishonch hosil qiladiki, ushbu usullar bolalarning ijodiy qobiliyatini oshirishda, fantaziyasini rivojlantirishda, hikoya tuzish qobiliyatini yaxshilashda muhim rolь o'ynaydi.

Kalit so'zlar: audio, video, rasm, dastur, platforma, ijodiy, dastur, multimedia.

Iqtibos uchun: Egamberdiyeva M.G. Multimedia vositalari asosida tayyorlov guruhi bolalarini ijodiy hikoya tuzishga o'rgatish metodikasini takomillashtirishning didaktik usullari. // Inter education & global study. 2024. №7. B.171–179.

ДИДАКТИЧЕСКИЕ МЕТОДЫ УЛУЧШЕНИЯ МЕТОДОВ ОБУЧЕНИЯ ДЕТЕЙ ДЕТЕЙ, ПОДГОТОВЛЕННЫХ НА ОСНОВЕ МУЛЬТИМЕДИЙНЫХ ИНСТРУМЕНТОВ НА ОСНОВЕ МУЛЬТИМЕДИА

© М.Г.Егамбердийева[1]✉
[1]Государственный университет Гулистана, Гулистан, Узбекистан

Аннотация

ВВЕДЕНИЕ: большое внимание уделяется развитию творческого мышления и независимых навыков мышления в современной системе образования. Важно создать способность создавать историю, особенно у маленьких детей, открывая творческие возможности для студентов, особенно для маленьких детей. Использование мультимедийных инструментов в этом отношении является одним из наиболее эффективных способов. Мультимедийные возможности послужат обучать детей рассказывать историю детей, развивать свое воображение, использовать различные средства для описания событий.

ЦЕЛЬ: цель статьи состоит в том, чтобы рассмотреть тщательность подготовительной техники для улучшения творческих историй, анализа эффективности этих методов и определения эффективности этих методов.

МАТЕРИАЛЫ И МЕТОДЫ: использованы материалы по проблеме, в том числе статья и официальные сайты информационных агентств. Теоретические взгляды, методы исследования и подходы, применяемые в процессе исследования, объясняются тем, что они заимствованы из официальных источников, организованы историко-сравнительный анализ, аналитический обзор, исследование, анализ, обобщение, наблюдение, сопоставление фактов, социометрия, педагогический эксперимент.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №7

ОБСУЖДЕНИЕ И РЕЗУЛЬТАТЫ. следующие дидактические методы могут быть эффективными в организации повествовательных тренировок с использованием мультимедийных средств:

Визуальная поддержка: использование фотографий, видео, анимит расширяется в детское воображение, дает идеи для истории, разрабатывает изображения; например, цветные фотографии и видео, описанные у животных, описанных для вдохновления детей из мира.

Голосовые эффекты: музыка, звуковые эффекты, способность записывать свой собственный голос, играет важную роль в характеристике атмосферы истории; например, соответствующие звуковые эффекты могут быть использованы для описания таких эмоций, как страх, серый, сюрприз, волнение истории.

Интерактивные элементы: рекомендуется использовать интерактивные игры, тесты, тесты, онлайн -платформы для повышения активности детей, чтобы обеспечить участие в истории детей; например, в интерактивной игре под названием «Строитель истории» дети могут выбрать героиню, место, время, события для истории. Обсуждение и оценка: обсуждение историй друг с другом, оценка, улучшение, критическое мышление и сотрудничество; например, дети могут читать свои истории вместе, оценить себя и истории других.

ВЫВОД: анализ повествовательного обучения с использованием мультимедийных средств убежден, что эти методы играют важную роль в улучшении воображения, развитии фантазии и улучшении способности создавать историю.

Ключевые слова: аудио, видео, живопись, программное обеспечение, платформа, креатив, программное обеспечение, мультимедиа.

Для цитирования: Егамбердийева М.Г. Дидактические методы улучшения методов обучения детей детей, подготовленных на основе мультимедийных инструментов на основе мультимедиа. // Inter education & global study. 2024. №7. С. 171–179.

DIDACTIC METHODS OF IMPROVING THE METHODS OF TRAINING CHILDREN OF CHILDREN PREPARED ON THE BASIS OF MULTIMEDIA TOOLS ON THE BASIS OF MULTIMEDIA

© Muqaddas G. Egamberdiyeva[1]✉
[1]Gulistan State University, Gulistan, Uzbekistan

Annotation

INTRODUCTION: great attention is paid to the development of creative thinking and independent thinking skills in the modern education system. It is important to create the ability to create a story, especially in young children, opening creative opportunities for students, especially young children. The use of multimedia tools in this regard is one of the most effective ways. Multimedia capabilities will serve to teach children to tell the story of children, to develop their imagination, to use various means to describe events.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №7

AIM: the purpose of the article is to consider the thoroughness of the preparatory technique to improve the creative stories, analyzing the efficiency of these methods and identify the effectiveness of these methods.

MATERIALS AND METHODS: materials on the problem were used, including an article and official websites of news agencies. The theoretical views, research methods and approaches used in the research process are explained by the fact that they are borrowed from official sources, historical and comparative analysis, analytical review, research, analysis, generalization, observation, comparison of facts, sociometry, pedagogical experiment are organized.

DISCUSSION AND RESULTS: the following didactic methods can be effective in the organization of narrative training sessions using multimedia means:

Visual support: the use of photos, videos, animitis is expanded children's imagination, giving ideas for story, develops images; for example, colored photos and videos described in animals described to inspire children from the world's world.

Voice effects: music, sound effects, the ability to record their own voice, plays an important role in characterizing the atmosphere of the story; for example, appropriate sound effects can be used to describe emotions such as fear, gray, surprise, excitement to the story.

Interactive elements: it is advisable to use interactive games, quizzes, tests, online platforms to increase the activity of children, to ensure the participation in the story of children; for example, in an interactive game called the "Story Builder", children can choose a heroine, place, time, events for the story. Discussion and evaluation: discussing stories with each other, evaluating, improving, critical thinking and cooperating; for example, children can read their stories together, assess themselves and the stories of others.

CONCLUSION: The analysis of the narrative training using multimedia means is convinced that these methods play an important role in improving the imagination, developing a fantasy, and improving the ability to make a story.

Keywords: audio, video, painting, software, platform, creative, software, multimedia.

For citation: Muqaddas G. Egamberdiyeva. (2024) ‘Didactic methods of improving the methods of training children of children prepared on the basis of multimedia tools on the basis of multimedia’, Inter education & global study, (7), pp. 171–179. (In Uzbek).

Ma'lumki, bola tafakkuri, qiziqishi, xayolot olami va moyilliklari, asosan, maktabgacha katta yoshdan shakllanib individual qiyofa kasb eta boshlaydi. Bu davrda o‘rganilishi ko‘zda tutilgan faoliyat asoslarining har biri boladagi hissiy-irodaviy xususiyatlar va bilish jarayonlarining qaysidir biriga sezilarli darajada ta'sir ko‘rsatadi. Masalan, elementar matematika faoliyatida mantiqiy tafakkur va xotira; badiiy adabiyot faoliyatida his-tuyg‘u, nutq madaniyati, kommunikativlik; nutqni rivojlantirish faoliyatida bog‘lanishli nutq, ijodiy fikrlash; rasm chizish mashg‘ulotlarida tasavvur, xayol, fantaziya; jismoniy

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №7

tarbiya faoliyatida iroda, xarakter xususiyatlarini tarbiyalash maqsadiga oid ta'limiy vazifalar amalga oshiriladi. Ayniqsa, nutq o‘stirish mashg‘ulotda bolalar ijodiy tafakkurini kamol toptirishda o‘quv-biluv motivasiyasini rivojlantirish alohida o‘rin tutadi.

Multimedia vositalari yordamida tayyorlov guruhi bolalarini ijodiy hikoya tuzishga o'rgatishda qo'llaniladigan didaktik usullar quyidagilar:

1. Tasavvurni rivojlantirishga qaratilgan usullar: rasmli hikoyalar yaratish: Bolalarga turli xil rasmlar to'plamini ko'rsatish va ularga shu rasmlar asosida hikoya yaratishni taklif qilish. Masalan, "Hayvonlar olami" to'plamidagi rasmlar asosida hikoya tuzish; videolavhalar yordamida hikoya qurish: Qisqa, aniq va qiziqarli videolavhalarni ko'rsatish va bolalardan videolavhaning asosiy mazmuni bo'yicha hikoya tuzishni so'rash. Masalan, "Qushlar uchimoqda" yoki "Mushuk va sichqon" videolavhalari asosida hikoya tuzish; animatsion filmlar yordamida hikoya yaratish: Bolalarning tasavvuriga ilhom beruvchi, qiziqarli animatsion filmlarni ko'rsatish va ularga shu animatsion filmlar asosida o'z hikoyalarini yaratishni taklif qilish. Masalan, "Kichkina ayiqning sarguzashtlari" animatsion filmi asosida hikoya tuzish.

Ovozli hikoyalar yaratish: Turli xil tovushlarni (tabiat tovushlari, hayvonlar ovozi, musiqa) tinglatish va bolalardan shu tovushlar asosida o'z hikoyalarini yaratishni so'rash.

2. Hikoya tuzishning bosqichlarini o'rgatishga qaratilgan usullar: hikoya shablonlari: Bolalarga hikoya tuzishning asosiy elementlarini (qahramonlar, joy, vaqt, voqea) o'z ichiga oluvchi shablonlarni taklif qilish. Shablonlarda bo'sh joylarni to'ldirish orqali bolalar hikoya tuzishning bosqichlarini o'rganishadi; hikoya diagrammasi: Bolalarga voqea ketma-ketligini tushunishga va uni qog'ozga tushurishga yordam beradigan "Hikoya diagrammasi" usulini qo'llash; qisqa hikoyalarni birlashtirish: Bir nechta qisqa hikoyalarni bolalarga berish va ularni birlashtirib, bir butun hikoya yaratishni taklif qilish.

3. Hikoyani bayon qilishni o'rgatishga qaratilgan usullar: rollarga o'yinlar: Bolalarga hikoya qahramonlarining rollarini ijro etishni taklif qilish va shu orqali ularning nutqini rivojlantirish, his-tuyg'ularni ifoda etish qobiliyatini oshirish; hikoyalarni o'qish va suhbatlashish: Bolalarga turli xil ijodiy hikoyalarni o'qish va ular haqida suhbatlashish, hikoya qahramonlarining xatti-harakatlari, his-tuyg'ulari va motivlari haqida muhokama qilish; hikoyalarni tasvirlash: Bolalardan o'z hikoyalarini rasmlar, video yoki audio yozuvlar yordamida tasvirlashni so'rash.

4. Ijodiy faollikni oshirishga qaratilgan usullar: ijodkorlik musobaqalari: Bolalarni o'z hikoyalarini yozish va ularni taqdim etish uchun musobaqalar o'tkazish; ijodkorlik ko'rgazmalari: Bolalarning ijodiy hikoyalarini (matnli, tasvirli, videoli) ko'rgazmalar shaklida namoyish etish.

Ijodiy loyihalar: bolalarga ijodiy hikoyalar yaratish uchun loyihalar taklif qilish. Masalan, "Sehrli o'rmon" yoki "Qushlarning mamlakati" loyihalari.

Ushbu didaktik usullarni qo'llash orqali multimedia vositalari yordamida tayyorlov guruhi bolalarini ijodiy hikoya tuzishga o'rgatish jarayonini yanada samarali, qiziqarli va rivojlantiruvchi qilish mumkin.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №7

Mazkur multimedia vositalari asosida tayyorlov guruhi bolalarini ijodiy hikoya tuzishga o‘rgatish metodikasini takomillashtirishga doir bir qator ta'lim strategiyalari qo‘llaniladi. Badiiy asarlarni o‘rganishga doir mashg‘ulotlarda ijodiy xarakterdagi o‘quv topshiriqlari yoki bolalarning bilish jarayonlarini rivojlantirishda alohida ahamiyat kasb etadi.

Zamonaviy pedagogika bolalar ijodkorligini ro‘yobga chiqarish va rivojlantirishda pedagog shaxsi va kasbiy kompenentligi, ma'naviy-psixologik muhit, moddiy-texnik baza, o‘quv jarayonida ilg‘or tajribalarga tayanishni taqozo etadi. Bu borada quyidagi ishlarni amalga oshirish maqsadga muvofiq: mashg‘ulotlar va faoliyat sohalari asosida bolalar ijodiy faoliyatini rivojlantirishga zamonaviy yondashish; ijodiy faoliyatga motivasiya uyg‘otish; ijodiy ishlar ko‘lamini kengaytirish; qulay ijodiy muhit yaratish; bolaning yosh va individual xususiyatlarini e'tiborga olish; ijod “sir”larini o‘rgatish va h.k.

Tafakkurni rivojlantirishda nutq muhim vositadir. Nutq – fikrni bayon etish va rivojlantirish quroli. “Fikr nutqning psixologik asosi vazifasini bajaradi, uni o‘stirish sharti esa fikrni boyitish hisoblanadi. Aqliy faoliyat tizimini egallash asosidagina nutqni muvaffaqiyatli o‘stirish mumkin. Shuning uchun bolalar nutqini o‘stirishda materialni tayyorlash, takomillashtirish, mavzuga tegishlisini tanlash, joylashtirish va mantiqiy fikrlashga yo‘naltiradigan ish turlariga katta ahamiyat beriladi”.

Bolalar ijodiy tafakkurini rivojlantirish nutqning mazmundorligi, mantiqiyligi, aniqligi, til vositalariga boyligi, tushunarliligi, ifodaliligi, to‘g‘riligi kabi o‘zaro aloqador talablarga rioya qilishni taqozo etadi. Shuning uchun so‘z; so‘z birikmasi va gap; bog‘lanishli nutq ustida ishlashga doir yo‘nalishlarni belgilab olish zarur.

So‘z, so‘z birikmasi va gap ustida ishlash uchun leksikologiya, morfologiya, sintaksis lingvistik baza sanalsa, bog‘lanishli nutq takomili mantiq, adabiyotshunoslik va murakkab sintaktik yaxlitlik lingvistikasiga asoslanadi. Ya'ni, lug‘at ishi gap uchun manba bo‘lsa; so‘z, so‘z birikmasi yoki gap ustida ishlash bog‘lanishli nutqni rivojlantirishga yordam beradi; bog‘lanishli nutq esa, hikoya, insho lug‘atini boyitish asosi bo‘lib xizmat qiladi.

Bolalarni ijodiy ishlarga tayyorlash metodikasida matnli mashqlarga – tasvirlash, hikoya qilish va muhokama kabi turlar ajratiladi. Bular tasvir yoki muhokama elementlari mavjud bo‘lgan hikoyalardir.

Maktabgacha katta yoshdagi bolalar uchun mos bo‘lgan hikoya janri badiiy adabiyot dasturi va larida etarli darajada berilgan. Tasvirda syujet bo‘lmaydi, qatnashuvchi shaxslar ishtirok etmaydi, unda, asosan, tabiat, narsa va hodisalar aks ettiriladi. Bunday mazmundagi ishlar matnni o‘qishga, qayta hikoyalashga, bayon etishga, ayrim predmet yoki voqealarni tasvirlab insho yozishga o‘rgatadi. Bog‘lanishli nutqning murakkab shakli muhokamadir. Shu bois ham bu davrda bolalarga muhokama elementlari qo‘llanilgan ishlargina tavsiya etiladi. Multimedia vositalari asosida tayyorlov guruhi bolalarini ijodiy hikoya tuzishga o‘rgatish metodikasini takomillashtirishda quyidagilarga amal qilish maqsadga muvofiq: bolalarda mustaqillik sifatlarini kamol toptirish; hayot bilan aloqadorlik; xarakterli mavzularni aniqlash; ishning hissiy ta'sir darajasini oshirish; reja tuzish.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №7

Multimedia vositalari asosida tayyorlov guruhi bolalarini ijodiy hikoya tuzishga o‘rgatish metodikasini takomillashtirishning turli usullari va yo‘llari mavjud. Metodist olima Q.Husanboeva ta'kidlaganidek, “hammaga tanish “Zumrad va Qimmat” ertagining nomini aytmasdan undagi beshta tanish so‘z: “mehnatkash”, “erka”, “o‘gay ona”, “o‘rmon”, “sehrgar kampir” hamda oltinchi begona so‘z “vertolyot” yoki “uchar gilam” ishtirokida yangi ertak yaratish... yoxud tugagan matnni, asarni davom ettirish, qahramonlarning keyingi hayotini tasavvur qilishni talab etish” vazifalari orqali bolalarni intellektual rivojlantirish, xayoliy orzularini amalga oshirish imkoni yaratiladi.

Bu borada ijodiy fikrlash mezoni sanalgan erkinlik, individuallik va mas'uliyatlilik kabi xususiyatlarni shakllantirishga doir quyidagi tavsiyalarni keltirish mumkin:

1.Biror asardagi tayanch va qo‘shimcha so‘zlar yordamida ijodga yo‘naltirish. Bunda bolalarga asar nomi aytilmasdan (avvaldan tanish hikoya, she'r yoki ertak), matndagi kalit so‘z va unga qo‘shimcha notanish jumlani keltirish orqali yangi asar yaratish vazifasi beriladi.

2. Yakunlangan asarni davom ettirish. Bunday yondashuv orqali kamol topayotgan bola shaxsining o‘ylab topilgan voqea-hodisalar, atrofidagi predmet va narsalarga bo‘lgan munosabati o‘rganiladi, tanish va notanish so‘zlarni o‘z o‘rnida va maqsadli ishlata olish qobiliyati rivojlantiriladi.

3. Adabiy qahramonlarning keyingi hayotini tasvirlash. Ma'lumki, yosh bolalar tafakkurida mantiqdan ko‘ra fantaziyaning ta'siri ko‘proq seziladi. Ulardagi o‘y-xayol, orzu-umidlarga berilish xususiyati yuqoriligi ko‘zda tutilgan holda ma'lum syujet, tanish qahramonlarni qatnashtirib yoki nomlarini o‘zgartirib yangi asar ijod qilishga sharoit yaratish mumkin. Buning uchun asar o‘rganilganidan so‘ng “Shundan keyin qahramonning hayoti qanday kechgan bo‘lishi mumkin?”, “Siz uning o‘rnida bo‘lganingizda qanday yo‘l tutar edingiz?” kabi savollar orqali voqealar davomini o‘zlari istagandek yakunlash vazifasi berilgani ma'qul. Buning uchun muayyan qahramon xatti-harakati, fe'l-atvori yoki nojo‘ya qilmishlari bolada e'tiroz uyg‘otadigan, o‘ylantiradigan mazmundagi matn yoki lavhalar tanlanishi maqsadga muvofiq. Masalan, “Maqtanchoq bo‘ri” ertagini o‘rganishda shunday yo‘l tutish mumkin.

Ertak syujeti qiziqarliligi, tilining ravonligi va tushunarliligi bilan bola e'tiborini tortadi. Voqealar rivojida bo‘ri obrazidagi maqtanchaqlik illati otxonada uni yolg‘iz qolishiga, uyga sudralib borishga majbur etadi. Bo‘ri maqtonchoqligidan boshqa bo‘rilar ishonchini suiste'mol qilgan. Shuning uchun ham peshonasidan dakki eb, yolg‘izlikda tentiraydi. Bo‘rilar tashlab ketgach, uning ahvolini qanday tasavvur etishlari, kelgusida nimalar qilgan bo‘lishi mumkinligi yuzasidan beriladigan topshiriq bola aqlini charxlaydi, bosh qotirishga majbur qiladi, ijodiy fikrlashga o‘rgatadi. Boladagi achinish va xayrixohlik hislari qahramon tabiatiga mehnatsevarlik, qat'iyatlilik, irodalilik sifatlarini olib kirish orqali o‘zgartirilishi kutiladi. Albatta, bunday usullar orqali ularda salbiy odatlarning oqibati haqida muayyan xulosalar shakllana boshlaydi. Agar inson real hayotda o‘zining zararli odatlari tufayli muammoli vaziyatlarga duch kelsa, oqibati ayanchli bo‘lishi haqida mulohaza yuritiladi.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №7

Pedagogning yo‘naltiruvchilik faoliyati ham jarayonda katta o‘rin tutadi. Avvalo, bola e'tibori asar sarlavhasiga qaratilishi zarur. Chunki Maqtanchoq bo‘ri obrazida shunday xususiyat haqiqatan mavjudmi? “Ertak nima uchun “Maqtanchoq bo‘ri” deb nomlanganini izohlang” savolini o‘ylab ko‘rishga undash barobarida bola diqqatini maqtanchoq bo‘ri obrazidagi maqtanchoqlikdan ko‘ra bo‘rtib turuvchi boshqa sifatlarni topishga yo‘naltirish ham muhim sanaladi.

Agar sinchiklab tanishilsa, bosh qahramon nomi kabi “maqtanchoq”, ya'ni go‘l ham, kaltafahm ham emas. Unda bu jihatlardan ko‘ra ishyoqmaslik, subutsizlik, surbetlik, so‘zida turmaslik, uzoqni o‘ylamaslik va manmanlik illatlari ko‘proq seziladi. Shundan kelib chiqib, bolalarga asar nomini yoki qahramon xarakter xususiyatlarini o‘zgartirib xotima yasash vazifasini ham berish mumkin.

4. Tanish qahramonlarning xarakter xususiyatlarini o‘zgartirish. Asosan, o‘ylab topish, qiyoslash va aqliy faoliyat mahsuli yaratilishi nazarda tutilgan bunday mazmundagi ijodiy topshiriqlar vositasida “muayyan bir ob'ektning qaysidir sifatini boshqasiga ko‘chirish orqali yangi ob'ekt yoki unga xos qandaydir xususiyatlar kashf qilinadi; o‘zga sharoitda ob'ektga xos ma'lum jihatlar izlab topiladi; tadqiq qilingan ob'ekt elementlari aniqlanib, o‘zgartirishlar kiritiladi”. Masalan, “Maqtanchoq bo‘ri” ertagini o‘rganish jarayonida Bo‘ri obrazi xarakteridagi salbiy xususiyatlarni almashtirib qo‘llash taklifini kiritish mumkin. Mazkur jarayonda bolalar qahramonni o‘zlari xohlagandek qiyofada ko‘rishi va tasavvuridagi ezgulik namunasini yuzaga chiqarish imkoniga ega bo‘ladilar.

Matn mazmuniga mos sarlavha topish; savollar tuzish kabi topshiriqlar ham bolalarning ijodiy fikr yuritishlariga xizmat qiladi. Savollar orqali o‘rganilayotgan o‘quv materialining muhim jihatlari ko‘zda tutiladi. Metodist olima Q.Husanboeva ta'kidlaganidek, “savol individual tafakkurning bilganlari bilan bilmaganlari orasida turgan, ayni vaqtda yangi tushuncha hamda bilimlarni o‘zlashtirishga yo‘llaydigan maxsus shakli... Bolalar bir-biriga o‘xshamagan savollar tuzishga, o‘z fikrlarini savol tarzida to‘g‘ri shakllantirishga harakat qiladilar. Savollar o‘quv materialidagi asosiy g‘oyalar, muammolar qay darajada chuqur o‘zlashtirilganiligini ko‘rsatadi” [52, 121].

Surat asosida tuziladigan savollar materialni ko‘rish orqali o‘zlashtirishga imkon beradi. Maktabgacha katta yoshdan boshlab kalit so‘zlarni topish, ular bilan ishlash ko‘nikmasini rivojlantirish masalasi adabiy ta'lim jarayonida e'tibor qaratilmaydigan masalalardan biridir. Holbuki, adabiy ta'lim metodikasida asar matni ustidagi ishlar tarkibida kalit so‘zlar bilan ishlash vazifasi ham mavjud. Pedagog matn bilan ishlash bosqichlarini belgilashda bu jihatni esdan chiqarmasligi zarur. Buning uchun bolalarga kalit so‘zlarning vazifasi tushuntirilishi maqsadga muvofiq. Qahramon shaxsi yoki atrof-olam haqidagi epizodlarni o‘rganishda kalit so‘zlar bilan ishlash tartibi quyidagicha: matndagi asosiy so‘zlarni ajratib olish; ularning mazmun-mohiyatiga kirish, ma'nosini aniqlash; mazkur so‘zlarning qahramon shaxsi, xarakter xususiyatlarini yoritishdagi o‘rnini belgilash; bu so‘zlarning qo‘llanilishiga munosabat bildirib, fikrini asoslashga harakat qilish; qo‘llanilgan so‘z yoki iboralarning mavzu uchun muhim jihatlarini asoslash va h.k.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №7

Multimedia vositalari asosida tayyorlov guruhi bolalarini ijodiy hikoya tuzishga o‘rgatish metodikasini takomillashtirishga doir bir qator mantiqiy, konstruktiv va ijodiy mashqlar kuzatiladi. Ijodiy mashqlar, asosan, bolalarning erkin ravishda gap, matn va hikoya tuzish asosida bajariladi. Nutq o‘stirish va badiiy adabiyot faoliyatida bolalarning bog‘lanishli nutqi va ijodiy fikrlash qobiliyatini rivojlantirishga doir topshiriqlar etarli darajada berilgan. Quyida ularning mazmuni va yo‘naltirish vazifasi haqida so‘z yuritiladi:

Berilgan mavzuga oid hikoya (og‘zaki) tuzish. Ishga sarlavha topish, reja tuzish. Masalan, “Bizning jonli burchagimiz”, “Bizning oila”, “Tanlangan o‘yinchoqlar bo‘yicha hikoya tuzish” kabi. Topshiriqlar ierarxiya usulida, ya'ni bolalarning yosh xususiyatiga qarab soddadan murakkabga tamoyili asosida taqdim etiladi. Topshiriqlarni bajarishda bolalarga har bir faoliyat jarayonida alohida ko‘rsatma va tushuntirishlar zarur bo‘ladi. Masalan, ishga doir material yig‘ish, mavzuni yoritishda so‘z tanlash, so‘z birikmasi va gap bo‘laklarining bog‘lanishi, fikrni aniq va ravon ifodalash, sarlavhada mazmunning aniq va qisqa ifodalanishi, hikoya tuzilishi, mazmunning mavzu bilan uyg‘unligi shular jumlasidandir.

ADABIYOTLAR RO‘YXATI | СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ | REFERENCES

1. Abduqodirov A.A. Pedagoglar malakasini oshirishda masofali o‘qitish metodikasi // Axborot kommunikatsiya texnologiyalari bo‘yicha pedagoglar va mutaxassislar malakasini oshirish: tajriba va muammolar//II.-uslub.konf.mat..(23 iyun, 2004 yil) . – T., 2004. – B. 8-15.
2. Аникеева Н.П. Воспитание игрой: кн. для учителя Психол. наука школе. / Н.П.Аникеева. —М.: Просвещение, 1987. – 144 с.
3. Begmatova N.X. Bog‘cha bolalarining bilimini baholashda multimedia texnologiyasidan foydalanish. Qarshi DUaxborotnomasi. 2009.-№2. – B. 63-68.
4. Ishmuhammedov R., Abduqodirov A., Pardaev A. Ta’limda innovatsion texnologiyalar. – T.: Iste’dod, 2008. – 108 b.
5. Кряжева Н.Л. Развитие эмоционального мира детей. – Екатеринбург: У-Фактория, 2004. – 192 с. – С.21.
6. Кулагина И.Ю. Возрастная психология. Развитие ребенка от рождения до 17 лет. – М.: Изд-во УРАО, 1997. – 176 с. – С.94.
7. Леонтев А.М. Психологические основы дошкольной игры//Сов. Педагогика. – 1994. №8-9. – С. 37-47.

MUALLIF HAQIDA MA’LUMOT [ИНФОРМАЦИЯ ОБ АВТОРЕ] [AUTHORS INFO]

✉**Muqaddas Egamberdiyeva Gupronqul qizi**, tayanch doktorant [**Мукаддас Эгамбердиева Гупронкул кизы,** докторант], [**Muqaddas G. Egamberdiyeva,** PhD student]; manzil: Sirdaryo viloyati, Guliston shahri, Guliston ko’chasi, 1/18 [адрес: Регион Сирдьярья, Город Гулистан, улица Гулистан, 1/18], [address: Syrdarya region, Gulistan city, Gulistan street, 1/18]; E-mail: muqaddasegamberdiyeva@gmail.com.

Ilmiy-nazariy va metodik jurnal
Научно-теоретический и методический журнал
Scientific theoretical and methodical journal
INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №7

Original paper

XORIJIY TILLARNI O'RGANISHDA MUSIQA DARSLARIDAN FOYDALANISH ASOSLARI

© S.A. Nazarova[1]✉

[1]Respublika baxshichilik san'atiga ixtisoslashtirilgan maktab internati, Termiz O'zbekiston

Annotatsiya

KIRISH: musiqa uzoq vaqtdan beri turli fanlar bo'yicha o'rganishni kuchaytirish uchun kuchli vosita sifatida tan olingan va chet tillarini o'rganish bundan mustasno emas. Musiqani til ta'limiga integratsiyalash o'rganishni yanada qiziqarli, qiziqarli va samaraliroq qilishi mumkin. Ushbu muqaddimada chet tilini o'zlashtirishni qo'llab-quvvatlash uchun musiqa darslaridan foydalanishning asosiy tamoyillari va afzalliklari ko'rsatilgan.

MAQSAD: musiqa darslarini o'quv dasturiga kiritish, o'quvchilarning tinglash, talaffuz qilish, so'z boyligini saqlash va madaniy tushunishni yaxshilash uchun musiqaning kognitiv va emotsional afzalliklaridan foydalanish, shu bilan birga qiziqarli va qiziqarli o'quv muhitini yaratish orqali chet tilini o'zlashtirishni kuchaytirishdir.

MATERIALLAR VA METODLAR: chet tili darslarida musiqa va qo'shiqlardan foydalanish til o'rganishni osonlashtirishning samarali usuli bo'lishi mumkin. Musiqa va qo'shiqlar til o'rganuvchilarga quyidagilarda yordam beradi: 1. Tinglab tushunish ko'nikmalarini shakllantirish. 2. Talaffuz. 3. Intonatsiyani yaxshilash. 4. So'z boyligini oshirish. 5. Grammatik tuzilish va til shakllarini mustahkamlash. 6. Turli xalqlar madaniyat bilan tanishish. Musiqani chet tilini o'rganishda qo'llash nemis va ingliz tilini o'rganuvchilar uchun bir necha jihatdan foydali bo'lishi mumkin.

MUHOKAMA VA NATIJALAR: shuni alohida ta'kidlab o'tish kerakki, chet tilini o'rganishda musiqadan foydalanish so'z boyligini oshirish, talaffuzni yaxshilash, madaniy bilimlarini oshirish, tinglashni yanada kuchaytirish, nemis va ingliz tilini o'rganuvchilar uchun unutilmas o'quv tajribasini yaratishda samarali vosita bo'la oladi. Qo'shiqlar o'rganuvchilarga chet tilini o'rganish va mashq qilishda juda qiziqarli usul bo'la oladi, albatta. Qo'shiqning talaffuzi, intonatsiyasi va ritmini o'zlashtirish orqali o'rganuvchilar o'zlarining so'zlashuv ko'nikmalarini va o'sha tilda so'zlashuvchilarni tushunish qobiliyatini oshirishlari mumkin bo'ladi. Shuningdek, qo'shiqlarning madaniy kontseptsiyasi o'rganuvchilarga tilini o'rganishni maqsad qilgan mamlakatlarning madaniyati, urf-odatlari haqida chuqurroq tushuncha bera oladi.

XULOSA: xorijiy tillarni o'rganish va o'qitishning o'rni to'g'risidagi olimlarning fikr va qarashlari ham ko'p qirralidir. Quyida ba'zi misollarni keltiramiz: 1. Inson miyasi: Olimlar chet tillarini o'rganishni bolaga ertachiroq yo'lga qo'yish muhimligi to'g'risida kelishib olishdi,

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №7

chunki miyada til o'rganish uchun o'zining neyron tizimlari mavjud bo'lib, ular balog'at yoshida kamaya boshlaydi. Shuning uchun bolaligidanoq chet tilini o‘rganish va o‘qitishni boshlash foydalidir. 2. Konseptual o'rganish. Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, tilni kontekst orqali o'rganish o'rganuvchilarga chet tillarini o'rgatishning yanada samarali usulini ta'minlaydi. Bu tilni o'qish, musiqa tinglash yoki kino ko'rish kabi kundalik ishlarda orqali o'rganish demakdir. 3. Motivatsiya: O'rganuvchilarning chet tilini o'rganishga bo'lgan motivatsiyasi va intilishi uni o'rganish qobiliyatida sezilarli rol o'ynaydi. Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, motivatsiya va tilga bo'lgan ichki qiziqishga ega bo'lgan o'rganuvchilar muvaffaqiyatga erishish ehtimoli ko'proq. 4. So'zlarni yod olish. So'z yod olish - chet tilini o'rganishning hayotiy ahamiyati hisoblanadi. O'quvchi yoki talabalar so'z boyligini eslash usullari, kontseptual ma'lumotlar yoki aniq va to'liq ta'lim usullari orqali olishlari mumkin. 5. Amaliyot vaqtida. Chet tilini o'rganishga bag'ishlangan amaliyot vaqtining miqdori juda muhimdir. O'rganishga sarflangan amaliyot vaqti bilan til bilish o'rtasida sezilarli bog'liqlik mavjud. Shuning uchun o'rganuvchilar chet tili ko'nikmalarini amaliyotga tadbiq etish uchun yetarli vaqt ajratishlari kerak.

Kalit so'zlar: musiqa, aloqa o'yinlari, xorijiy til, ingliz tili, muloqot ko'nikmalarini rivojlantirish, og'zaki va og'zaki bo'lmagan ko'nikmalar, faol tinglash, jamoaviy ish, rolli o'yinlar, vaziyat o'yinlari, aqliy hujum, munozara, empatiya.

Iqtibos uchun: Nazarova S.A. Xorijiy tillarni o’rganishda musiqa darslaridan foydalanish asoslari// Inter education & global study. 2024. №7. B.180–186.

ПРИНЦИПЫ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ УРОКОВ МУЗЫКИ ПРИ ИЗУЧЕНИИ ИНОСТРАННЫХ ЯЗЫКОВ

© С.А. Назарова[1]✉
[1]Школа-интернат по специальности «Искусство общественного милосердия», Термез, Узбекистан

Аннотация

ВВЕДЕНИЕ: музыка уже давно признана мощным инструментом улучшения обучения по различным дисциплинам, и изучение иностранных языков не является исключением. Интеграция музыки в изучение языка может сделать обучение более увлекательным, увлекательным и эффективным. Во введении излагаются основные принципы и преимущества использования уроков музыки для изучения иностранного языка.

ЦЕЛЬ: включение уроков музыки в учебную программу состоит в том, чтобы использовать когнитивные и эмоциональные преимущества музыки для улучшения слушания, произношения, сохранения словарного запаса и культурного понимания учащихся, одновременно улучшая усвоение иностранного языка за счет создания веселой и увлекательной учебной среды.

МАТЕРИАЛЫ И МЕТОДЫ: использование музыки и песен на уроках иностранного языка может быть эффективным способом облегчить изучение языка.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №7

Музыка и песни помогают изучающим язык: 1. Развивать навыки понимания на слух. 2. Произношение. 3. Улучшить интонацию. 4. Увеличить словарный запас. 5. Закрепление грамматического строя и языковых форм. 6. Знакомство с культурой разных народов. Использование музыки в изучении языка может быть полезно для изучающих немецкий и английский язык по нескольким причинам.

ОБСУЖДЕНИЕ И РЕЗУЛЬТАТЫ: следует подчеркнуть, что использование музыки при изучении иностранного языка может увеличить словарный запас, улучшить произношение, расширить культурные знания, улучшить аудирование и обеспечить незабываемый опыт обучения для изучающих немецкий и английский языки и может быть эффективным инструментом. в создании опыта. Песни могут стать для учащихся интересным способом изучения и практики иностранного языка. Освоив произношение, интонацию и ритм песни, учащиеся могут улучшить свои разговорные навыки и способность понимать говорящих на этом языке. Кроме того, культурная концепция песен может дать учащимся более глубокое понимание культуры и обычаев стран, язык которых они стремятся выучить.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ: мнения и взгляды ученых о роли изучения и преподавания иностранных языков многогранны. Вот несколько примеров: 1. Человеческий мозг: ученые сходятся во мнении, что важно начинать изучать иностранные языки в более раннем возрасте, поскольку в мозгу есть свои нейронные системы для изучения языка, их количество в зрелом возрасте начинает уменьшаться. Поэтому полезно начинать изучение и преподавание иностранного языка с детства. 2. Концептуальное обучение. Исследования показывают, что изучение языка через контекст обеспечивает более эффективный способ преподавания иностранным языкам учащихся. Это означает изучение языка посредством повседневных занятий, таких как чтение, прослушивание музыки или просмотр фильмов. 3. Мотивация. Мотивация и желание учащихся изучать иностранный язык играют важную роль в их способности выучить его. Исследования показывают, что учащиеся, которые мотивированы и имеют внутренний интерес к языку, с большей вероятностью добьются успеха. 4. Запоминание слов. Запоминание словарного запаса имеет жизненно важное значение при изучении иностранного языка. Учащийся или студенты могут приобретать словарный запас с помощью методов запоминания, концептуальной информации или конкретных и комплексных методов обучения. 5. Во время практики. Количество времени, отводимого на изучение иностранного языка, очень важно. Существует значительная корреляция между временем, потраченным на обучение, и уровнем владения языком. Поэтому учащиеся должны уделять достаточно времени практике своих навыков иностранного языка.

Ключевые слова: музыка, коммуникативные игры, иностранный язык, английский язык, развитие коммуникативных навыков, вербальные и невербальные навыки, активное слушание, работа в команде, ролевые игры, ситуационные игры, мозговой штурм, дискуссия, эмпатия.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №7

Для цитирования: Нигматуллайева М.И. Формирование коммуникационных навыков через организование коммуникативных игр в больших и подготовительных групп // Inter education & global study. 2024. №7. С. 180–186.

PRINCIPLES OF USING MUSIC LESSONS IN LEARNING FOREIGN LANGUAGES

© Sabrina A. Nazarova[1]✉
[1]Boarding school specializing in the art of public charity, Termiz, Uzbekistan

Annotation

INTRODUCTION: music has long been recognized as a powerful tool for enhancing learning in a variety of disciplines, and foreign language learning is no exception. Integrating music into language learning can make learning more fun, engaging and effective. This introduction outlines the main principles and benefits of using music lessons to support foreign language acquisition.

AIM: incorporating music lessons into the curriculum is to leverage the cognitive and emotional benefits of music to improve students' listening, pronunciation, vocabulary retention, and cultural understanding, while enhancing foreign language acquisition by creating a fun and engaging learning environment.

MATERIALS AND METHODS: using music and songs in foreign language classes can be an effective way to facilitate language learning. Music and songs help language learners to: 1. Build listening comprehension skills. 2. Pronunciation. 3. Improve intonation. 4. Increase vocabulary. 5. Strengthening grammatical structure and language forms. 6. Getting to know the culture of different peoples. Using music in language learning can be beneficial for German and English learners in several ways.

DISCUSSION AND RESULTS: it should be emphasized that the use of music in learning a foreign language can increase vocabulary, improve pronunciation, increase cultural knowledge, strengthen listening, and provide an unforgettable learning experience for German and English language learners. can be an effective tool in creating experience. Songs can be a really fun way for learners to learn and practice a foreign language. By mastering the pronunciation, intonation and rhythm of a song, learners can improve their speaking skills and their ability to understand speakers of that language. Also, the cultural concept of songs can give learners a deeper understanding of the culture and customs of the countries whose language they aim to learn.

CONCLUSION: the opinions and views of scientists about the role of learning and teaching foreign languages are multifaceted. Here are some examples: 1. The human brain: Scientists agree that it is important to start learning foreign languages earlier in life because the brain has its own neural systems for language learning. lib, they begin to decrease in adulthood. Therefore, it is useful to start learning and teaching a foreign language from childhood. 2. Conceptual learning. Research shows that learning a language through context provides a more effective way to teach foreign languages to learners. This means learning the language through everyday activities such as reading, listening to music or

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №7

watching movies. 3. Motivation: The motivation and desire of learners to learn a foreign language plays a significant role in their ability to learn it. Research shows that learners who are motivated and have an intrinsic interest in language are more likely to succeed. 4. Memorizing words. Vocabulary memorization is the vital importance of learning a foreign language. A learner or students can acquire vocabulary through recall methods, conceptual information, or specific and comprehensive learning methods. 5. During practice. The amount of practice time devoted to learning a foreign language is very important. There is a significant correlation between practice time spent learning and language proficiency. Therefore, learners should devote enough time to practice their foreign language skills.

Keywords: music, communication games, foreign language, English, development of communication skills, verbal and non-verbal skills, active listening, teamwork, role-playing, situation games, brainstorming, discussion, empathy.

For citation: Sabrina A. Nazarova. (2024) Principles of using music lessons in learning foreign languages, Inter education & global study, (7), pp. 180–186. (In Uzbek).

Xorijiy mamlakatlarda musiqa o'qitish metodikasi, biznikidan bir muncha farq qiladi. Bu musiqiy bilimlardan olayotgan ma'naviy ozuqa esa bolani tarbiyasida, uni kelajakdagi o'rni uchun muhim omil bo'lib xizmat qiladi. Bunday musiqa tarbiyasini quyida rivojlangan mamlakatlar misolida hamda yurtimizning musiqa o'qitish metodikalarida ko'rib chiqasak bo'ladi. Tadqiqotchilar kengroq ma'noda chet tilini o'rganish va o'qitish bilan bog'liq turli mavzularni tadqiq etishgan.

Jumladan: 1. Ikkinchi chet tili o'qitish nazariyalari. Talaba va o'quvchilarga ikkinchi chet tilini qanday o'rganishini tushuntiruvchi ko'plab nazariy shart-sharoitlar mavjud. Ushbu nazariyalar orasida xulq-atvor, kognitiv va ijtimoiy-o'zaro ta'sir yo'nalishlari muhim hisoblanadi. 2. Tilni samarali o'rganish usullari. Tadqiqotchilar grammatika, tarjima, audiolingual vazifalarga asoslangan va kommunikativ til o'qitish kabi turli tillarni o'rganish usullarining foydalari va kamchiliklarini o'rganib chiqdilar. 3. Til o'rganishga ta'sir etuvchi omillar. Insonning chet tilini o'rganish qobiliyatiga ta'sir ko'rsatadigan omillar ko'p. Bularga yosh, motivatsiya, o'quv uslubi, shaxsiyat, kognitiv qobiliyatlar, madaniy fanlar kiradi. 4. Til o'rganishda texnologiyadan foydalanish. Tadqiqotchilar kompyuter, mobil qurilmalar, ta'lim dasturiy ta'minoti kabi texnologiyaning chet tilini o'rganishga ta'sirini o'rganib chiqdilar. Ko'pgina tadqiqotlar shuni ko'rsatdiki, texnologiya til o'rganishni kuchaytirishi mumkin, bu esa o'rganuvchilarga til ko'nikmalarini qiziqarli va interaktiv tarzda mashq qilish imkoniyatlarini beradi. 5.Til bilish qobiliyatini baholash. Tilni bilish darajasini baholash o'rganuvchilarning til ko'nikmalarini baholash va ularning aniq malaka standartlariga javob berishini ta'minlash uchun qo'llaniladi. Tadqiqotchilar turli til malakasi tahlillarining, jumladan, standartlashtirilgan testlar va ijroga asoslangan ta’minotlarning ishonchliligi va haqiqiyligini o‘rganib chiqdilar.

Umuman olganda, musiqa til o‘rganishni qo‘llab-quvvatlash uchun qiziqarli va samarali vosita bo‘lishi mumkin. Nemis va ingliz tilini o‘rganuvchilar musiqani o‘z tillarini o‘rganish

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №7

vositalari bilan birlashtirishda foyda ko‘rishi mumkin. Xorijiy tillarni o‘rganish va o‘qitishning o‘rni to‘g‘risidagi olimlarning fikr va qarashlari ham ko‘p qirralidir. Quyida ba’zi misollarni keltiramiz: Musiqa - bu til to'siqlarini kesib o'tadigan va butun dunyodagi odamlarni bog'laydigan nutq. Bu madaniyatlar bo'ylab suhbatning universal vositasi va til o'rganishning ajoyib usullaridan biridir. Turli xalqlar musiqalari ko'p jihatlarda juda o'xshash va ba'zi jihatlarda ular birbiridan farqli, lekin o'zaro bog'liqdir. Ko'plab tadqiqotlar va topilmalar til va musiqa tuzilmalari bir-biri bilan chambarchas bog'liq va qayta ishlangan degan farazni qo'llabquvvatlaydi. Chet tilini o’qitishda nafaqat morfologik va sintaktikani o'rganish va o'qitish juda muhimdir, shuningdek, tegishli talaffuz, urg'u, intonatsiya, ohang, so'z birikmalarining ham o’rni muhim. Tilning bunday uzviylik xususiyatlarini musiqa yordamida o'rgatish va mashq qilish juda ham ajoyib metod hisoblanadi.

Chet tili o'qitishda musiqaning mavjudligi, keng qo'llanilish doirasiga ega. Bu kuchli vosita sifatida qaraladi. Bir vaqtning o'zida tahlil qilinadigan va takrorlanadigan tinglash materiallaridan foydalanadigan a’loqadir. Xorijiy til va musiqa atrofdagi dunyoga sezgirlikni va o'quvchilar ijodiy imkoniyatlarini rivojlantiradi deb hisoblanadi. Musiqa yaxshi motivatsiya manbai va u tasalli beruvchi ta'sirga egadir. Til millatlarning bir-birini yaxshi tushunishini ta'minlaydi, madaniyatlararo qadrlashni targ'ib qiladi va dunyoni o'rganishga yordam beradi.

Musiqa har tomonlama hayotimizga ta'sir qiladi va shu bilan birga u ta'lim, shuningdek bo'sh vaqtimizni ham samarali o'tkazish vositasi bo'lib xizmat qilishi mumkin. Agar o'qituvchilar o'z darslarida musiqani samarali qo'llashni bilsalar, ular informatsion va shakllantiruvchi ta'lim maqsadlariga yaxshiroq erishishlari mumkin. Musiqa rag'batlantiradi, o'quvchilarni ko'proq faol va talaffuz, ritm, intonatsiya va ravonlikni mashq qilish uchun samarali usul bo'lib xizmat qiladi. Aqlli tanlangan qo’shiqlar hatto til grammatik tuzilmalarni kuchaytirishi yoki maqsadning lug’at doirasini yaratishi mumkin. Shunday qilib, biz har qanday musiqa chet tili o'qitishning barcha bosqichlarining ajralmas qismiga aylanishi kerak deb hisoblaymiz. Shu bilan birga, o'qituvchilarning musiqaga ijobiy munosabati va uni o'qitishda qo'llash jarayonini alohida ta'kidlab o'tish kerak.

Musiqa insoniyatning universal hamrohi bo‘lib, hayotning turli jabhalariga, jumladan, ta’lim-tarbiyaga ham ta’sir ko‘rsatadi va kuchaytiradi. Chet tillarini o‘rganish haqida gap ketganda, musiqa kuchli va ko‘p qirrali vosita bo‘lishi mumkin. Musiqa darslarini chet tili ta’limiga kiritish nafaqat o‘rganish tajribasini boyitibgina qolmay, balki bir qancha kognitiv va hissiy foyda keltiradi. Ushbu maqola xorijiy tillarni o'zlashtirishni osonlashtirish uchun musiqa darslaridan foydalanish asoslarini o'rganadi, asosiy usullar va afzalliklarni ta'kidlaydi.

Musiqa xotirani kuchaytirish va yangi til elementlarini saqlash uchun ritmik va melodik naqshlardan foydalanadi. Qo'shiqlar ko'pincha takrorlashdan foydalanadi, bu lug'at va grammatik tuzilmalarni mustahkamlashga yordam beradi. Tilning ohanglar bilan assotsiatsiyasi bu elementlarni yanada esda qolarli qiladi, chunki miya alohida so'zlarga qaraganda kuylarni osonroq eslay oladi.

Qo'shiqlar bilan birga kuylash o'quvchilarga to'g'ri talaffuz va intonatsiya modellarini beradi. Musiqa tabiiy ravishda tilning urg'u va ritmini ta'kidlaydi, bu esa yanada haqiqiy urg'u va ravonlikka ega bo'lishga yordam beradi. Musiqa orqali ona tilida so'zlashuvchilarning

CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №7

talaffuzi va intonatsiyasiga taqlid qilish o'quvchilarga og'zaki nutqning ushbu muhim jihatlarini mashq qilish va o'zlashtirishga yordam beradi.

Musiqa o‘quvchilarning matn va kuylarga e’tibor qaratishlarini talab qilib, tinglash ko‘nikmalarini oshiradi. Ushbu faol tinglash eshitish diskriminatsiyasini yaxshilashga yordam beradi, bu o'quvchilarga talaffuz va ma'nodagi nuanslarni yaxshiroq tanib olish va tushunish imkonini beradi. Turli xil musiqiy uslublar va janrlar bilan shug'ullanish orqali o'quvchilar maqsadli til uchun yanada nozik quloqlarni rivojlantiradilar.

O'quvchilar ona tilida so'zlashuvchilarning talaffuzi va ritmini taqlid qiladigan qo'shiq kuylash faoliyatini qo'shing. Ushbu amaliyot talaffuzda aniqlik va nutqda tabiiylikka yordam beradi. Musiqa asl tildan foydalanishni ta'minlaydi, jumladan, so'zlashuv iboralari va madaniy murojaatlar. Ushbu ta'sir o'quvchilarga tilni haqiqiy hayotda tushunishga va undan foydalanishga yordam beradi.

Musiqa darslarini chet tili ta’limiga kiritish talaffuz va tinglash ko‘nikmalarini yaxshilashdan motivatsiya va faollikni oshirishgacha bo‘lgan qator afzalliklarni taqdim etadi. Tegishli musiqiy materiallarni tanlash va samarali faoliyatni loyihalash orqali o'qituvchilar dinamik va qiziqarli o'quv muhitini yaratish uchun musiqa kuchidan foydalanishlari mumkin. Talabalar yangi tilning ritmlari va ohanglariga sho'ng'iganda, ular nafaqat lingvistik qobiliyatlarini oshiradilar, balki ushbu til bilan bog'liq madaniyatni chuqurroq tushunishadi. Shunday qilib, musiqa til o'rganish arsenalida qimmatli vosita bo'lib, yangi tilni o'zlashtirish sayohatini ham boyitadi, ham zavqlantiradi.

ADABIYOTLAR RO‘YXATI | СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ | REFERENCES

1. Chodrokxra, R. (2000). Prahu nového století II Výuka cizích jazyků na. Ostrava: Ostravská univerzita.
2. Kienzler, J.; Kumpf, G. (2004). Jon Brauns do‘stlari. Zahlen von eins bis zehn im vafot 1. Shuljahr. Yilda: Grundschulmagazin Englisch
3. Ondrakova, J. (2017). Xatolarni tuzatish va chet tilidan xatosiz foydalanish qobiliyati.
4. Ijtimoiy va xulq-atvor fanlari bo‘yicha Yevropa materiallari
5. Patel, A. D. (2008). Musiqa, til va miya. Oksford Universiteti Matbuoti: Oksford, Nyu-York.

MUALLIF HAQIDA MA’LUMOT [ИНФОРМАЦИЯ ОБ АВТОРЕ] [AUTHORS INFO]

✉**Nazarova Sabrina Allaberdi qizi,** o’qituvchi [**Назарова Сабрины Аллаберди кизи**, учительница], [**Sabrina A. Nazarova,** teacher]; manzil: Surxandaryo viloyati Termiz shahar "Guliston" mahallasi"Fidokor" ko'chasi 47-uy [адрес: Сурхандарьинская область, город Термез, район Гулистан, улица Фидокор, 47], [address: 47 Fidokor street, Gulistan neighborhood, Termiz city, Surkhandarya region]

Ilmiy-nazariy va metodik jurnal
Научно-теоретический и методический журнал
Scientific theoretical and methodical journal
INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №7

Original paper

BO‘LAJAK TARIX O‘QITUVCHILARIGA JADIDLAR ILMIY ME'ROSINI O‘RGATISH METODIKASINI TAKOMILLASHTIRISH

© S.T. Shaturayeva[1]✉

[1]Nizomiy nomidagi Toshkent davlat pedagogika universiteti, Toshkent, O‘zbekiston

Annotatsiya

Kirish: faoliyatning o‘ziga xos xususiyatlari bilan bog'liq holda, kelajakdagi tarix va ijtimoiy fanlar o‘qituvchisi talabalarda ma'lumotni tanqidiy idrok etishni shakllantirishning muhim vazifani bajaradi. Ushbu amaliyotni amalga oshirish uchun kelajakdagi tarix o‘qituvchilari uchun maxsus tayyorgarlik zarur.

Ushbu maqolada bugungi kunda zamonaviy o‘qituvchiga qo’yilayotgan talablar, jadidlar va ularning ilmiy faoliyati, bo‘lajak tarix o‘qituvchilariga jadidlar ilmiy me'rosini o‘rgatish metodikasini takomillashtirish kabi masalalar yoritilgan.

MAQSAD: bo‘lajak tarix o‘qituvchilariga jadidlar ilmiy me'rosini o‘rgatish metodikasini takomillashtirish va tahlil qilish.

MATERIALLAR VA METODLAR: ta’lim dargohlarida ilm olayotgan har bir o’quvchiga milliy ma’naviy merosimiz asosida darslarni tashkillash, ularda Vatanga muhabbat, sadoqat, ma’suliyat hissini shakllantiradi. Zamonaviy metodlar asosida bo‘lajak tarix o‘qituvchilariga jadidlar ilmiy me'rosini o‘rgatish metodikasini takomillashtirishda bir necha innovatsion ta’lim metodlarini qo’llash ko’zlangan natijaga erishishda muhim ahamiyatga ega.

Tarixni o‘qitish bo‘yicha so‘nggi nashrlarni ko‘rib chiqish asosida ushbu maqolada tarix darslarini yanada qiziqarli qilish uchun hozirda qo‘llanilayotgan o‘qitish usullari tasvirlangan.

MUHOKAMA VA NATIJALAR: bo‘lajak tarix o‘qituvchilariga jadidlar ilmiy me'rosini o‘rgatish metodikasini takomillashtirish va tahlil qilishda ta’lim-tarbiyaning bir qator ustuvor xususiyatlari, asosiy ta’lim tamoyillari bilan bog‘lash mumkin. Shuningdek, bo'lajak tarix fani o'qituvchilarining kasbiy va didaktik madaniyatining asosiy jihatlarini ko'rib chiqish va o'qituvchining individual elementlarini shakllantirish imkoniyatlarini tahlil qilishni talab etadi.

Jadidlarning ijtimoiy-siyosiy, madaniy-ma'naviy faoliyatlarini tahlil qilib va ularning asr boshidagi g'oyaviy qarashlarini kelib chiqqan holda shuni aytishimiz o‘rinliki, jadidlar Turkiston xalqlarini savodsizlik, qullik, qashshoqlikdan chor hukumati mustamlakachiligidan qutqarishga bel bog'laganlar va shu yo‘lda yoshlar asosiy kuch bo‘lgan.

XULOSA: bo‘lajak tarix o‘qituvchilariga jadidlar ilmiy me'rosini o‘rgatish metodikasini takomillashtirish o'quvchilarining o'quv faoliyatini faollashtirishdagi roli muhim ahamiyat

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №7

kasb etadi va ularning har tomonlama barkamol avlod, mustaqil fikriga ega shaxs bo'lib voyaga yetishiga imkon yaratadi.

Kalit so'zlar: jadidlar, maktab, darslik, mafkura, ma'rifatparvarlik, ilg'or g'oyalar, yangilik, zamonaviy ta`lim, mustaqillik, faollik, pedagogik faoliyat, shaxsni rivojlantirish.

Iqtibos uchun: Shaturayeva S.T. Bo'lajak tarix o'qituvchilariga jadidlar ilmiy me'rosini o'rgatish metodikasini takomillashtirish. // Inter education & global study. 2024. №7. B.187–194.

СОВЕРШЕНСТВОВАНИЕ МЕТОДИКИ ПРЕПОДАВАНИЯ НАУЧНОГО НАСЛЕДИЯ ДЖАДИДОВ БУДУЩИМ УЧИТЕЛЯМ ИСТОРИИ

© С.Т. Шатураева [1]✉
[1]Ташкентский государственный педагогический университет им. Низами, Ташкент, Узбекистан

Аннотация

ВВЕДЕНИЕ: в связи с особенностями деятельности будущий учитель истории и обществознания выполняет важную задачу формирования у учащихся критического восприятия информации. Для осуществления этой практики необходима специальная подготовка будущих учителей истории.

В данной статье освещаются такие вопросы, как требования, предъявляемые сегодня к современному учителю, джадиды и их научная деятельность, совершенствование методики преподавания научного наследия джадидов будущим учителям истории.

ЦЕЛЬ: совершенствование и анализ методики преподавания научного наследия джадидов будущим учителям истории.

МАТЕРИАЛЫ И МЕТОДЫ: организация уроков каждому учащемуся, обучающемуся в учебных заведениях, на основе нашего национального духовного наследия, формирует у них любовь, преданность Родине, чувство ответственности. Применение нескольких инновационных методов обучения в совершенствовании методики обучения будущих учителей истории научному наследию джадидов на основе современных методов имеет важное значение для достижения намеченного результата.

Основываясь на обзоре последних публикаций по преподаванию истории, в этой статье описываются методы обучения, которые в настоящее время используются, чтобы сделать уроки истории более увлекательными.

ОБСУЖДЕНИЕ И РЕЗУЛЬТАТЫ: при совершенствовании и анализе методики преподавания научного наследия джадидов будущим учителям истории можно отнести к ряду приоритетных особенностей воспитания, основных принципов воспитания. Также будущий исторический предмет требует рассмотрения основных аспектов профессиональной и дидактической культуры учителей и анализа возможностей педагога по формированию отдельных элементов.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №7

Анализируя общественно-политическую, культурно-духовную деятельность джадидов и исходя из их идеологических воззрений начала века, уместно сказать, что джадиды были полны решимости спасти народы Туркестана от безграмотности, рабства, нищеты, колонизации царским правительством, и что на этом пути главной силой была молодежь.

ВЫВОД: совершенствование методики преподавания научного наследия джадидов будущим учителям истории приобретает важное значение в активизации учебной деятельности их воспитанников и позволяет им вырасти в полноценное поколение, самостоятельных мыслящих личностей.

Ключевые слова: джадиды, школа, учебник, идеология, просвещение, прогрессивные идеи, инновации, современное образование, самостоятельность, активность, педагогическая деятельность, развитие личности.

Для цитирования: Шатураева С.Т. Совершенствование методики преподавания научного наследия джадидов будущим учителям истории. // Inter education & global study. 2024. №7. С. 187–194.

IMPROVING THE METHODOLOGY FOR TEACHING THE SCIENTIFIC NORM OF JADIDS TO FUTURE HISTORY TEACHERS

© Sevara T. Shaturayeva[1]✉
[1]Tashkent State Pedagogical University named after Nizami, Tashkent, Uzbekistan

Annotation

INTRODUCTION: in connection with the peculiarities of activity, the teacher of the future history and Social Sciences performs an important task of forming a critical perception of information in students. To carry out this practice, special training is necessary for future history teachers.

This article covers such issues as the requirements for a modern teacher today, the improvement of the methodology for teaching jadids and their scientific activities, the scientific norm of jadids to future history teachers.

AIM: to improve and analyze the methodology for teaching the scientific norm of jadids to future history teachers.

MATERIALS AND METHODS: to organize classes on the basis of our national spiritual heritage for every student learning in educational institutions, in which they form a sense of love, loyalty, responsibility for the motherland. On the basis of modern methods, the use of several innovative educational methods in improving the methodology for teaching the scientific norm of jadids to future history teachers is important in achieving the intended result. Based on a review of recent publications on the teaching of history, this article describes the teaching methods currently used to make history lessons more interesting.

DISCUSSION AND RESULTS: in improving and analyzing the methodology for teaching the scientific norm of jadids to future history teachers, a number of priority features

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №7

of education can be associated with the principles of basic education. It also requires a review of the main aspects of the professional and didactic culture of future teachers of history and an analysis of the possibilities of the formation of individual elements of the teacher.

Analyzing the socio-political, cultural-spiritual activities of the jadids and drawing on their ideological views at the beginning of the century, it is worth saying that the jadids were committed to saving the Turkestan peoples from illiteracy, slavery, poverty from the colonization of the Tsarist government, and young people were the main force along the way.

CONCLUSION: improving the methodology for teaching the scientific norm of jadids to future history teachers is of paramount importance in the role of students in activating educational activities and makes it possible for them to grow up to adulthood as a person of a harmonious generation, independent opinion in all respects.

Key words: jadids, school, textbook, ideology, enlightenment, progressive ideas, innovation, modern education, independence, activism, pedagogical activity, personality development.

For citation: Sevara T. Shaturayeva. (2024) 'Improving the methodology for teaching the scientific norm of jadids to future history teachers', Inter education & global study, (7), pp. 187–194. (In Uzbek).

Dunyodagi noaniq siyosiy va iqtisodiy vaziyatning zamonaviy sharoitida axborotni idrok etishning tanqidiyligi ayniqsa dolzarb bo‘lib qolmoqda. Tanqidiy fikrlashning asoslari shaxsning individual tarixiy, siyosiy va ijtimoiy faktlar va voqealarga munosabati kabi shaxsiy xususiyatdir. Unga bo‘lgan asosiy bilim va tegishli munosabat oilaviy ta'lim-tarbiya jarayonida va o‘quv jarayonida yotadi.

Mamlakatimizda uzluksiz ta’lim tizimini takomillashtirishda o‘qituvchining shaxsiyati va kasbiy mahoratini shakllantirish bilan bog'liq bir qator muammolarni hal qilish pedagogik ta'lim olish jarayonida uning uslubiy tayyorgarligi bilan bog’liq. Buning negizida oliy ta’lim tizimida o‘ziga xos metodologiyalardan qanday foydalanishni biladigan professional o‘qituvchi, mutaxassis tayyorlashga yo‘naltirilganligi yotadi.

Pedagogik ta'lim sohasidagi ilmiy tadqiqotlar ob'ekti sifatida uslubiy tayyorgarlik XX asrda dolzarb masalalardan biri sifatida ko‘tarila boshlandi. Nafaqat o‘z mutaxassisligini biladigan, ilmiy ma'lumotlarni tushunadigan, balki talabalar bilan ishlashning turli usullarini, mavzuning o‘ziga xos xususiyatlarini hisobga olgan holda zarur bilim, ko‘nikma va malakalarni shakllantirish usullarini biladigan o‘qituvchini shakllantirish zarurati vujudga keldi.

Umuman olganda, bo‘lajak o‘qituvchilarni o‘qitishning uslubiy tizimi maqsad (vazifalar), mazmuni, usullari, shakllari va vositalari, o‘qitish texnologiyalari, shuningdek "kutilgan natijalar" to‘plami sifatida belgilanadi, ularning integratsiyasi pedagogik oliy ta’lim tizimida o‘qituvchining kasbiy ta'limi doirasida ishlaydigan didaktik tizimdir[1].

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №7

Tarix fani kabi ijtimoiy fanlar o‘qituvchilarining uslubiy tayyorgarligi oliy ta’limda talabalarga ijtimoiy bilim berishning negizi sifatida qaraladi, chunki zamonaviy ta'lim holati ushbu bilim sohalarini birlashtirish zarurligini belgilaydi, ijtimoiy fanlar sohasidagi vakolatli mutaxassis tarixiy, ijtimoiy va huquqiy ta'lim berish bilan bir qatorda o‘qituvchining shaxsini shakllantirish muammosini hal qilishga yordam beradi. Bugungi kunda vaziyat o‘zgara boshlaydi va bo‘lajak o‘qituvchini uslubiy tayyorlash tizimini modernizatsiya qilish uning tuzilishi va mazmunini sezilarli darajada o‘zgartirish jarayonini belgilaydi. Bu, birinchi navbatda, oliy ta’limda pedagogik kadrlarni kasbiy va uslubiy tayyorlashning yagona tizimi yo‘qligi muammosi bilan bog'liq.

Biz tarixni hayotimizning ajralmas qismi sifatida tan olishimiz kerak. Bu tarixni o‘qitishni kasb haqida o‘ylaydigan har bir kishi uchun qiyin vazifaga aylantiradi. Biroq, so‘nggi paytlarda, tarix ba'zan boshqa ijtimoiy fanlar (masalan, iqtisodiyot va siyosatshunoslik) bilan taqqoslaganda pastroq ahamiyatga ega deya qaralmoqda. Bu shuni anglatadiki, kelajakdagi o‘qituvchilar metodikani o‘qishni tugatayotganda chuqur o‘rganishi kerak. Bo‘lajak tarix o‘qituvchilarida tanqidiy fikrlashni shakllantirish metodologiyasini ishlab chiqish bir necha jihatlarni o‘rganishni talab qiladi: o‘qituvchining o‘ziga (bo‘lajak tarix o‘qituvchisi)tanqidiy fikrlashi; bo‘lajak tarix o‘qituvchilari tomonidan talabalarga ma'lumotni to‘g'ri taqdim etish (u hissiy jihatdan rang-barang bo‘lishi uchun, lekin o‘quvchilarning unga bo‘lgan shaxsiy munosabatiga ta'sir qilmasligi uchun); kelajakdagi tarix o‘qituvchilari tomonidan talabalarda tanqidiy fikrlashni shakllantirish.

Bo‘lajak tarix o‘qituvchilarida tanqidiy fikrlashni rivojlantirish texnologiyasini ishlab chiqishda murakkab muammoni hal qilishga intilish kerak: bir vaqtning o‘zida talabalarni o‘quv jarayoniga undash kerak; o‘quvchilarning fikrlash jarayoni va imkoniyatlarini, fikrlashning moslashuvchanligini, bir ma'lumotdan ikkinchisiga o‘tish qulayligini oshirish lozim; mustaqil fikr, tushunchalarni qurish qobiliyatini rivojlantirish; boshqalarga ma'lumot uzatish qobiliyatini rivojlantirish, ularni olingan ma'lumotni tuzatish, o‘zaro ta'sirning boshqa ishtirokchilarining nuqtai nazarini tushunish va qabul qilish.

Shunday qilib, bo‘lajak tarix o‘qituvchilarida tanqidiy fikrlashni shakllantirish bu shakllanish jarayoniga ilmiy yondashuv, turli xil ta'lim texnologiyalaridan foydalanish va o‘qituvchining kasbiy mahorati orqali amalga oshiriladigan ko‘p bosqichli ijodiy jarayon hisoblanadi[2].

Hozirgi kunda ta’lim jarayonida pedagogik texnologiyalarni o‘quv jarayoniga qo‘llashga bo‘lgan qiziqish, e’tibor kundan – kunga kuchayib bormoqda,buning sabablaridan biri, shu vaqtgacha an’anaviy ta’limda tinglovchilarni faqat tayyor bilimlarni egallashga qaratilgan bo‘lsa, zamonaviy texnologiyalar ularni egallayotgan bilimlarini o‘zlari qidirib topishlariga, mustaqil o‘rganib, tahlil qilishlariga, hatto xulosalarni ham o‘zlari keltirib chiqarishlariga o‘rgatadi. O‘qituvchi bu jarayonda shaxsning bu rivojlanishi shakllanishi, bilim olishi va tarbiyalanishga sharoit yaratadi va shu bilan ta’lim jarayonida tinglovchi asosiy o‘rin egallaydi.

Bo'lajak tarix fani o'qituvchilari shaxsiy-pedagogik yo'nalganlik orqali o'z qiziqishlari, pedagogik ishga ishtiyoq, psixologik-pedagogik ziyraklik va kuzatuvchanlik, pedagogik

CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №7

axloq, pedagogik tasavvur, tashkilotchilik qobiliyatlari, adolatlilik, muloqotchanlik, talabchanlik, qat'iyatlilik, maqsadga intiluvchanlik, bosiqlik, sabrlilik, o'z-o'zini baholash, kasbiy ishlash qobiliyatini rivojlantirish muhim o'rin egallaydi.

O‘qituvchi tarixni yanada jonli qilish uchun bir nechta usullardan foydalanishi mumkin. Faol o‘qitish usullari, filmlar, kutubxonalarni o‘rganish va tarixiy fantastika - bularning barchasi tarixni o‘qitish va o‘rganishni yanada faol qilish uchun ishlatilishi mumkin. Biroq, qaysi usullardan foydalanilmasin, tarixni o‘qitishda gumanistik yondashuvni qo‘llash muhimdir. Bu yerda tavsiflangan o‘qitish usullarining hech biri gumanistik nuqtai nazardan o‘qitilmasa, o‘quvchilarga ta'sir qilmaydi[3]. Hikoya shunday taqdim etilishi kerakki, talabalar uni o‘z hayotlari bilan bog'lashlari va unda ma'no topishlari lozim. O‘qituvchilar va talabalar savollarga javob berish va muammolarni hal qilish uchun birgalikda ishlashlari kerak. Asosiy maqsad talabalarni jalb qilishdir. Agar tarix o‘qituvchilari o‘zlarini mutaxassis emas, balki boshqa talabalar sifatida ko‘rsatsalar, sinf yanada insonparvarroq joyga aylanadi.

O‘z davrida dunyoning ilg‘or davlatlaridan ko‘p jihatdan ortda qolgan Turkiston xalqlarini bo‘lajak fojialardan ogoh etish, jamiyat hayotini inqilobiy – zo‘rlik yo‘li bilan emas, balki tadrijiy – ma’rifiy yo‘l bilan ijobiy tomonga o‘zgartirish jadidchilik harakatining asosiy maqsadi, kurash usuli edi.

Jadidlar XIX asr oxiri – XX asr boshida namoyon bo‘lgan. Jadidchilik – davlat, tuzum, boshqaruvni isloh etish va millatni rivojlantirish orqali, umuman, jamiyatni yangi taraqqiyot bosqichiga olib chiqishni maqsad qilib qo‘ygan hamda aniq amaliy tadbirlarni o‘zida mujassamlashtirgan g‘oyalar tizimidir[4]. Bu tizim jahon sivilizatsiyasida nihoyatda katta rol o‘ynagan Turkistondek bir tarixiy o‘lkada sharqona hayot tarzini saqlagan holda uni G‘arb va Yevropa taraqqiyoti natijalari bilan boyitishni ko‘zlagan.

Ular o‘zini «taraqqiyparvar», «ziyoli» yoki faqat «Yoshlar» deb atagan kishilar edi. Jadidlar ta’lim sohasini isloh qilish hamda maktablarda «usul ul-jadid» yoki «yangi usul»ni tatbiq qilish va rivojlantirishga urinishgan. Bu yo‘lda ular imkoniyatida mavjud jamiki resurslar (iste’dodlari, shaxsiy mablag‘lari, uy-joylari, siyosiy va madaniy institutlar, matbuot hamda teatr, ma’rifat uylari va hokazo)dan to‘liq foydalandilar, hatto aziz umrlarini ham fido qilishdi. Avval chor hukumati, keyin sho‘rolar davlati, ichki qora kuchlar – qadimchi va johil ulamolar tomonidan ko‘rsatilgan zulm-zo‘ravonliklar, tazyiqlar, quvg‘inlar, suiqasdlarga qaramay, jadid bobolarimiz o‘zlari tanlagan yo‘ldan qaytmadilar.

Taraqqiypar bobolarimiz bizni demokratik mustaqil mamlaktda erkin va farovon yashashimiz uchun qo‘llaridan kelgancha, o‘zlaridan keyingi avlod taqdiri uchun jon-jahdlari bilan kurashdilar, bunday ma'rifatparvar, xalqparvarlarimizga qancha shukronalar aytsak kam, faqat bizning oldimizdagi birdan bir vazifa ulardan qolgan ma'naviy meroslarni o‘qib-o‘rganish, avaylab-asrash va kelgusi avlodga yetkazish va eng asosiysi, yoshlarga to‘g'ri talim-tarbiya berish uchun jadidlarimizning meroslarini qay darajada kerakli ekanligini tushunishdir.

Prezidentimiz Murojaatnomada alohida ta’kidlaganidek: «Biz qadimiy va boy tariximizni, ayniqsa, g‘oyat og‘ir sharoitda ilm-ma’rifat, inson erkinligi, xalq ozodligi, Vatanga,

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №7

milliy qadriyatlarga mehr va sadoqat g‘oyalarini dadil ko‘tarib chiqqan jadid bobolarimiz faoliyatini yanada chuqur o‘rganishimiz lozim. Ularning ulug‘ maqsadlar yo‘lidagi mardona kurashi va fidoyiligi Yangi O‘zbekistonni qurishda barchamiz, avvalo, yoshlarimiz uchun chinakam ibrat maktabi bo‘lib xizmat qilishi zarur»[5].

Jadidlarning ijtimoiy-siyosiy, madaniy-ma'naviy faoliyatlarini tahlil qilib va ularning asr boshidagi g'oyaviy qarashlarini kelib chiqqan holda shuni aytishimiz o‘rinliki, jadidlar Turkiston xalqlarini savodsizlik, qullik, qashshoqlikdan chor hukumati mustamlakachiligidan qutqarishga bel bog'laganlar va shu yo‘lda yoshlarni safarbar etib, ularning siyosiy-ijtimoiy ongini oshirish uchun ko‘p sa'y-harakatlar qilganlar.Yoshlar manfaatini himoya qilish, ularning jamiyat va davlatda munosib o‘rin egallashlari uchun tegishli imkoniyatlarni yaratish borasidagi jadidlarning fikrlari bugungi mustaqil O‘zbekistonda namoyon bo‘lib turmoqda[6].

XIX asrda ma'rifatparvarlik g'oyalari bilan nom olgan va XX asr boshida rivojlangan jadidchilik harakatining taraqqiyparvar namoyondalari - Behbudiy, Fitrat, Cho‘lpon, Munavvar Qori, Abdulla Avloniylar ijodi va faoliyatida yana ham kuchaydi. Jadidlar Turkistondagi xalqlarni birlashtirish va butun o‘lkaning milliy mustaqilligi uchun kurash g'oyasini ilgari surdilar. Barkamol avlod tarbiyasida jadidlar faoliyatining muhim xususiyati shunda ediki, avvalambor, Turkistonni o‘rta asrga xos tarqoqlikdan ozod qilish, xalqni, millatni zamonaviy taraqqiyot yo‘liga olib chiqish, milliy davlat bunyod etish, zamonaviy idora usulidagi ozod va farovon jamiyat qurish hamda ma'rifatparvarlik kabi masalalar edi[7]. Bunday g'oyalar, avvalambor, yosh avlodni milliy, ma'naviy hamda g'oyaviy jipslashtirish, ularni o‘lka taqdiriga dahldorlik tuyg'usi bilan yashashga jalb etish kabilarda aks etadi.

Jadidlar orasidan yetuk olimlar, sanoat va ziroatchilik sohalarining zamonaviy bilimdon mutaxassislari, madaniyat arboblari yetishib chiqib, yurtni obod va Vatanni mustaqil ko‘rishni orzu qilishdi, shu yo‘lda fidoyilarcha kurashishdi. Jadidlarning Turkiston mustaqilligi uchun kurashida asosan quyidagi yo‘nalishlar ustuvor edi: yangi usul maktablari tarmog‘ini kengaytirish; qobiliyatli yoshlarni chet elga o‘qishga yuborish; dunyoviy ilmlarni, zamonaviy fan va texnikani egallab, taraqqiy topgan millatlar darajasiga ko‘tarilish; turli ma’rifiy jamiyatlar va teatr truppalari tuzish; gazeta va jurnallar chop qilish, qoloqlikka qarshi ma’rifat bilan kurashish, ana shu asosda hurriyatga erishish, Vatanning buyuk sha’nu shavkatini tiklash jadid ta’limotining o‘zak g‘oyasi hisoblanadi[8].

Mahmudxo‘ja Behbudiyning «Zamona ilmu fanidan bebahra millat o‘zgalarga poymol bo‘lur», Abdulla Avloniyning «Tarbiya biz uchun yo hayot yo mamot, yo najot yo halokat, yo saodat yo falokat masalasidir», degan so‘zlari bugun ham millatni uyg‘otuvchi da’vatdek jaranglab turibdi.

Jahon intellektual merosi taraqqiyoti tarixida jadid ma’rifatparvarligining ijtimoiy-iqtisodiy, falsafiy g‘oyalarini bugungi kun talablari nuqtai nazaridan o‘rganish yoshlar milliy-ma’naviy qiyofasini shakllantirishda, ularni axloqiy yuksaltirishda, turli xil yot g‘oyalardan saqlashda, ular ongida mafkuraviy immunitetni shakllantirishda muhim tarbiyaviy ahamiyatga egadir. Shunday ekan, bugungi ma’rifatchi-ziyolilar – olimlar, pedagoglar,

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №7

ijodkorlar, din peshvolaridan bu masalalar ustida jiddiy o‘ylash, ularning mohiyatini chuqur anglash va eng muhimi – millionlab yurtdoshlarimizga tushunarli til va uslublarda anglatish talab etiladi. Bunda targ‘ibot-tashviqotning zamonaviy minbarlari – internet saytlari, ijtimoiy tarmoqlar imkoniyatidan foydalanish zarur.

Xulosa qilib shuni aytish mumkinki, jadidchilik Turkiston yoshlarining milliy, madaniy ijtimoiy uyg'onishda va ravnaqida asosiy omil bo‘lib xizmat qildi. Zamonning dolzarb masalalarini, hayotning muammolarini ijtimoiy-siyosiy, madaniy-ma'naviy yo‘l bilan yechish yo‘llarini jadidlar o‘z maqola va asarlarida ko‘rsatganlar. Yoshlarni o‘qishga, bilim olish va ishlab chiqarish jarayoniga jalb etish, madaniy, ma'naviy saviyasini yuksaltirishga chorlaydi. Jadidlar faoliyatida madaniyatga, ma'rifatparvarlikka, yangilikka, taraqqiyotga intilish, yoshlarni, butun xalq ommasini shunga da'vat etish g'oyalari ularning umrlari oxirigacha yetakchi fikr bo‘lib qoldi.

ADABIYOTLAR RO‘YXATI | СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ | REFERENCES

1. Тимофеева С. М. Методическая подготовка будущего учителя // Вектор науки. ТГУ. 2011. № 3 (6). С. 299-302.
2. Мирзагитова Алсу Линаровна К вопросу формирования критического мышления у будущих учителей истории // КПЖ. 2015. №4-1.
3. Ефремнчева Н. В. История и методология компетентностного подхода в условиях многоуровневого профессионального образования: моногр. Орел: Изд-во ГОУ ВПО «ОГУ», 2011.
4. Farxodjonova N. F. THE IMPORTANCE OF THE SPIRITUAL HERITAGE OF THE JADIDS IN THE DEVELOPMENT OF SOCIETY //Экономика и социум. – 2022. – №. 10-2 (101). – С. 33-35.
5. Jadidlar merosini o‘rganish, anglash – ildizi baquvvat daraxtga aylanish imkonidir (uza.uz)// https://uza.uz/oz/posts/jadidlar-merosini-organish-anglash-ildizi-baquvvat-daraxtga-aylanish-imkonidir_457334
6. Davlatxon Rustamova Toyirjon Qizi, Soliyeva Sarvinozxon Azizjon Qizi PEDAGOG FAOLIYATIDA JADID MA’RIFATPARVARLARI MEROSINI O‘RGANISHNING AHAMIYATI // SAI. 2024. №Special Issue 26.
7. Farxodjonova N. SOCIO-POLITICAL CHARACTERISTICS OF THE HERITAGE OF THE MANIFESTATIONS OF THE JADID MOVEMENT //Scienceweb academic papers collection. –2022.
8. Jadidlar merosini o‘rganish, anglash – ildizi baquvvat daraxtga aylanish imkonidir (uza.uz)// https://uza.uz/oz/posts/jadidlar-merosini-organish-anglash-ildizi-baquvvat-daraxtga-aylanish-imkonidir_457334

MUALLIF HAQIDA MA’LUMOT [ИНФОРМАЦИЯ ОБ АВТОРЕ] [AUTHORS INFO]

✉**Shaturayeva Sevara Tashmuratovna**, 1-kurs tayanch doktoranti, [**Шатураева Севара Ташмуратовна,** докторант 1 курса], [**Sevara T. Shaturaeva,** doctoral student of the basic 1st year];]; manzil: O‘zbekiston, Toshkent sh., Chilonzor tumani, Bunyodkor ko’chasi 27 uy; [адрес: Узбекистан, г. Ташкент, Чиланзарский район, ул. Бунёдкор, 27], [address: Uzbekistan, 27 Bunyodkor street, Chilanzor district, Tashkent city]. s_shaturaeva@gmail.com

Ilmiy-nazariy va metodik jurnal
Научно-теоретический и методический журнал
Scientific theoretical and methodical journal
INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №7

Original paper

OILA, MAKTABGACHA TA’LIM TASHKILOTI VA MAXALLA XAMKORLIGINING BOLA TARBIYASIDAGI O‘RNI

© X.U. Rizayeva[1]✉

[1]Toshkent davlat pedagogika univsiteti, Toshkent, O‘zbekiston

Annotatsiya

KIRISH: maqolada O'zbekiston yoshlarining ma'naviy tiklanish muammolari va ularni oila, mahalla va ta'lim muassasalarining birgalikdagi sa'y-harakatlari orqali hal etish masalalari ko'rib chiqilgan. Ular zamonaviy jahon tendentsiyalarining salbiy ta'siri va milliy an'analar, shuningdek, demokratik qadriyatlarning ijobiy ta'siri nuqtai nazaridan qayd etilgan. Oilaviy hamjamiyat va ta'lim muassasasini tashkil etish bo'yicha tadbirlar taklif etiladi.

MAQSAD: oila, maktabgacha ta’lim tashkiloti va maxalla xamkorligining bola tarbiyasidagi o‘rni, milliy tarbiya shakllantirishga qaratilgan targ‘ibot tadbirlarini samaradorligini oshirishda psixologik texnologiyalarni bilish va ularni qo‘llashi mazkur ishlarning samaradorligi oshirishga xizmat qiladi.

MATERIALLAR VA METODLAR: tadqiqot jarayonida suhbat, ijtimoiy-psixologik so'rovnoma, kuzatish kabi metodlaridan foydalanildi va olingan natijalarning statistik ishonchlilik darajasi faktorli tahlil orqali tasdiqlandi.

MUHOKAMA VA NATIJALAR: Oila, mahalla va ta'lim muassasalari ma'naviy qayta tug'ilishning muhim omili sifatida katta ahamiyatga ega. Darhaqiqat, yoshlar tarbiyasi nafaqat oila yoki ta'lim muassasalari, balki butun jamiyatning muhim bo'g'inidir. Bugun bizga chuqur ma'naviyatli, mustaqil fikrlashga ega yoshlar kerak. Bugungi kunda ushbu eng muhim strategik vazifani hal etish oila, ma-yechim, jamoat institutlari va fuqarolik jamiyati institutlari, shuningdek, yoshlarning g'oyalari va e'tiqodi bilan bog'liq ma'naviyat, dunyoqarash va e'tiqodni samarali uyg'unlashtirishni talab qiladi, ular aynan oila, mahalla va oilada shakllanadi. ta'lim muassasalari ljodkorlikda xalq va mamlakatning bolalar bilan sadoqat tuyg'usini shakllantirish alohida o'rin tutadi. Buning uchun bola hayotining dastlabki yillaridanoq uning moddiy dunyosi bilan tanishish va milliy an'analarimizga mos shakllardan foydalanish zarur.

XULOSA: oila va mahalladagi ma'naviy tajribalarni uyg'unlashtirish uning asosiy masalalaridan biri bo'lib, uni buyuk ajdodlarimiz doimo hal qilib kelgan. Ma'naviy-axloqiy idrokni mustahkamlash har bir davr uchun dolzarb muammo bo'lib qolmoqda. Jamiyatning demokratik qadriyatlari oila, mahalla va ta'lim muassasalarida, masalan, bag'rikenglik va mehr-oqibat kabi noyob insoniy fazilatlarda o'z aksini topgan.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №7

Kalit so'zlar: ma'naviy tarbiya, mahalla, oila, ta'lim muassasasi, jamiyat, yoshlar, qonun, shakllanish.

Iqtibos uchun: Rizayeva X.U. Oila, maktabgacha ta'lim tashkiloti va maxalla xamkorligining bola tarbiyasidagi o'rni. // Inter education & global study. 2024. №7. B.195–204.

РОЛЬ СЕМЬИ, ДОШКОЛЬНОЙ ОРГАНИЗАЦИИ И МАХАЛЛИНСКОГО СОТРУДНИЧЕСТВА В ВОСПИТАНИИ РЕБЕНКА

©Х.У. Ризаева[1]✉
[1]Ташкентский государственный педагогический университет имена Низами, Ташкент, Узбекистан

Аннотация

ВВЕДЕНИЕ: в статье рассматриваются проблемы духовного возрождения молодежи Узбекистана и их решение совместными усилиями семьи, махалли и образовательных учреждений. Они отмечены с точки зрения негативного влияния современных мировых тенденций и положительного влияния национальных традиций, а также демократических ценностей. Предлагаются мероприятия по созданию семейного сообщества и образовательного учреждения.

ЦЕЛЬ: роль семьи, дошкольной образовательной организации и махаллинского сотрудничества в воспитании детей, знание и применение психологических технологий в повышении эффективности пропагандистских мероприятий, направленных на формирование национального воспитания, способствуют повышению эффективности данной работы.

МАТЕРИАЛЫ И МЕТОДЫ: в процессе исследования использовались такие методы, как беседа, социально-психологический опрос, наблюдение, а степень статистической достоверности полученных результатов подтверждалась факторным анализом.

ОБСУЖДЕНИЕ И РЕЗУЛЬТАТЫ: семья, окрестности и образовательные учреждения имеют большое значение как важный фактор духовного возрождения. Ведь воспитание молодежи является важным звеном не только семьи или учебных заведений, но и всего общества в целом. Сегодня нам нужны молодые люди с глубокой духовностью, независимым мышлением. Сегодня решение этой важнейшей стратегической задачи требует эффективной гармонизации духовности, мировоззрения и убеждений, связанных с семьей, Ма-решением, общественными институтами и институтами гражданского общества, а также идеями и верованиями молодежи, которые формируются именно в семье, районе и семье. образовательные учреждения особое место в творчестве занимает формирование у детей чувства верности народу и стране. Для этого необходимо с первых лет жизни ребенка знакомиться с его материальным миром и использовать формы, соответствующие нашим национальным традициям.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №7

ЗАКЛЮЧЕНИЕ: гармонизация духовных переживаний в семье и по соседству-один из главных вопросов, который всегда решался нашими великими предками. Укрепление духовно-нравственного восприятия остается актуальной проблемой для каждого периода. Демократические ценности общества отражены в уникальных человеческих качествах, таких как терпимость и доброта, в семье, районе и образовательных учреждениях.

Ключевые слова: духовное воспитание, махалля, семья, учебное заведение, общество, молодежь, закон, становление.

Для цитирования: Ризаева Х.У. Роль семьи, дошкольной организации и махаллинского сотрудничества в воспитании ребенка. // Inter education & global study. 2024. №7. С. 195-204.

THE ROLE OF THE FAMILY, PRESCHOOL ORGANIZATION AND MAHALLA COOPERATION IN THE UPBRINGING OF A CHILD

© Husnia U. Rizayeva[1]✉
[1]Tashkent State Pedagogical University named after Nizami, Tashkent, Uzbekistan

Annotation

INTRODUCTION: the article discusses the problems of the spiritual revival of the youth of Uzbekistan and their solution through the joint efforts of the family, the mahalla and educational institutions. They are noted in terms of the negative impact of modern global trends and the positive impact of national traditions, as well as democratic values. Activities are offered to create a family community and an educational institution.

AIM: the role of the family, preschool educational organizations and Mahalla cooperation in the upbringing of children, knowledge and application of psychological technologies in increasing the effectiveness of propaganda activities aimed at the formation of national education, contribute to increasing the effectiveness of this work.

MATERIALS AND METHODS: in the course of the study, such methods as conversation, socio-psychological survey, observation were used, and the degree of statistical reliability of the results obtained was confirmed by factor analysis.

DISCUSSION AND RESULTS: Family, neighborhood and educational institutions are of great importance as an important factor of spiritual rebirth. After all, the education of young people is an important link not only in the family or educational institutions, but also in society as a whole. Today we need young people with deep spirituality and independent thinking. Today, the solution of this most important strategic task requires effective harmonization of spirituality, worldview and beliefs related to the family, the Decision, public institutions and civil society institutions, as well as the ideas and beliefs of young people, which are formed precisely in the family, the district and the family. educational institutions a special place in creativity is occupied by the formation of children's sense of loyalty to the people and the country. To do this, it is necessary from the first years of a

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №7

child's life to get acquainted with his material world and use forms that correspond to our national traditions.

CONCLUSION: the harmonization of spiritual experiences in the family and in the neighborhood is one of the main issues that has always been solved by our great ancestors. Strengthening spiritual and moral perception remains an urgent problem for each period. The democratic values of society are reflected in unique human qualities, such as tolerance and kindness, in the family, the neighborhood and educational institutions.

Key words: spiritual education, mahalla, family, educational institution, society, youth, law, formation.

For citation: Husnia U. Rizayeva. (2024) 'The role of the family, preschool organization and mahalla cooperation in the upbringing of a child', Inter education & global study, (7), pp. 195-204. (In Uzbek).

Jamiyatning ijtimoiy, iqtisodiy tuzilishining o'zgarishi oilaning shakllanishiga, uning o'zaro aloqa shakllariga ta'sir ko'rsatadi. Ayniqsa, jamiyatning moddiy texnika va ma'naviy yo'nalishidagi o'zgarishlari oila faoliyatining o'zgarishiga sabab bo'lmoqda. Bunday o'zgarishlar oila qurish, mehr- muhabbat, o'zaro do'stlik va farzand ko'rishni rejalashtirishda o'z ifodasini topmoqda.

O'zbekiston Prezidenti Sh.Mirziyoyev: "Oila biz uchun muqaddas. Muqaddasligi shuki, avvalambor, qayerda ishlashidan qat'iy nazar, kim bo'lishidan qat'iy nazar, agar oilada tarbiya, oilada muhit, oilada halollik, munosabat, tarbiyaga alohida e'tibor bermasa, hech qachon natija bo'lmaydi. Shuning uchun men farzandlarimning tarbiyasiga juda katta e'tibor beraman. Har bir farzandimga ham, nevaramga ham alohida o'zimning munosabatim bor. Har bir nevaramning alohida xarakterini bilaman, orzusini, istagini bilaman" – deb fikrini bildirdi.Shu munosabat bilan oila, mahalla va ta'lim muassasalarining asosiy moyilligi jamiyat majburiyatlariga javob beradigan rivojlangan yoshlarni tarbiyalashdir. Yoshlarning vatanparvarligi oilada, mahallada, ta'lim muassasasida tan olinishdan boshlanadi: o'z oilasini, mahallasini, ta'lim joyini qadrlamaganlar o'z Vatanini qadrlamaydilar. Oila, mahalla va ta'lim muassasalari shaxs ma'naviyatini shakllantiruvchi omil sifatida yetakchi o'rinda turadi. Zamon talablariga javob beradigan rivojlangan aholini barpo etishda har bir oila, mahalla va ta'lim muassasasi faol ishtirok etmoqda.

Darhaqiqat, inson o'z oilasidan, onasidan va ta'lim muassasasidan sevgi, e'tibor va e'tiborni qidiradi va o'zini ularning himoyasida topadi. Milliy qadriyatlar uyg'unligida ma'naviy qayta tug'ilish katta ahamiyatga ega. Yoshlar tarbiyasini istak asosida qurish shart emas, bola istak asosida talabni bajarishi muhimdir. Abbot bola bilan erkin, uzluksiz muloqot qiladi va uni rag'batlantiradi. Bunga erishish uchun oluvchini o'zi qabul qilishi, boshqalarga rahmdil va foydali bo'lishi kerak. Oiladagi keksa odamlarning namunasi bolalar uchun eng muhim omillar bilan namoyon bo'ladigan narsalarni o'rganish uchun rag'bat uyg'otadi.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №7

Davlatimiz oilalarni o‘zining olib boradigan siyosati markazida olib qaraydi. Shu sababli imkoniyat doirasida moddiy va ma’naviy yordam berib, oilaviy tarbiyani maktab, jamoatchilik bilan uyg‘unligini ta’minlashdan manfaatdordir.

Oila va oilaviy tarbiya muammolari ichida ota-onalarning tarbiyachilik madaniyatini oshirish va ularga umumiy tarbiyaga oid bilim berish davrimizning dolzarb masalalaridan biridir. Oilalarni pedagogika yutuqlari bilan tanishtirish ularning mustahkamligini ta’minlash vositalaridan biridir. Ikkinchi tomondan esa bu, o‘z navbatida, bolalar tarbiyasida tegishli shakl va uslublarni takomillashtirish yo‘llaridan biridir. Shuning uchun ham ota- onalarni, oilalarni tarbiyaga oid bilimlar bilan, tarbiya uslublari bilan qurollantirish nihoyatda zarur.

Oilaning eng muhim xususiyatlaridan biri insonlar avlodini ko‘paytirishdir. Bolalarni ijtimoiy hayotga tayyorlash borasida oila ma’lum darajada ijtimoiy tashkilotlar bilan jamiyat taraqqiyotiga hamohang holda faoliyat yuritmoqda. Oilaviy tarbiya muammolarini tadqiq etish, asosan, ikki yo‘nalishda olib borilmoqda. Bir tomonda oilaviy tarbiya pedagogikaning an’anaviy qismi sifatida o‘rganilmoqda. Ikkinchi tomondan esa oila sotsiologiya va filologiya yo‘nalishida ham tadqiq etilmoqda.

Respublikamizda ayni hozirgi kunda oilalarning ijtimoiy ahamiyati ortib bormoqda. Oilalarning moddiy ehtiyojlarini to‘laroq qondirish asosida bolalar tarbiyasi uchun javobgarlikni kuchaytirish jarayoni tezlashmoqda. Biz uchun oila mustahkamligini ta’minlovchi axloqiy ruhiy aloqalar juda muhimdir. Xuddi ana shu aloqadorlik oilaviy munosabatlar, to‘laqonli hissiy-emotsional, otalik yoki onalik, oilaviy baxtni ta’minlash ehtiyojlarini qondiradi.

Mahalla yirik jamoadir. Fuqarolarning o‘zini o‘zi boshqarish instituti – mahallalarning mavqeini yuksaltirish, davlat va jamiyat qurilishi tizimidagi huquq va imkoniyatlarini kengaytirish, ushbu sohaga oid qonunchilikni takomillashtirish yuzasidan keng qamrovli ishlar amalga oshirilmoqda. Bugunda mahalla hayoti bilan bog‘liq ko‘plab qadriyat va an’analarimiz tiklanib, zamon talablari asosida boyitilmoqda. Mahallalar imkoniyati va vakolatlarining tobora kengayib borayotgani fuqarolarning o‘zini o‘zi boshqarish organlarining ahillik, hamjihatlik, osoyishtalik muhitini asrab-avaylash, oilalarni mustahkamlash, yoshlar tarbiyasidagi o‘rni va ahamiyati ortayotganida muhim ahamiyat kasb etmoqda.

Fuqarolar ijtimoiy-siyosiy faolligining oshishida, odamlar ongu tafakkurida demokratik qadriyatlarni mustahkam qaror toptirishda, aholini aniq va manzilli ijtimoiy himoya qilishda ushbu tuzilmalarning o‘rni va ahamiyati g‘oyat katta. Ayni paytda mahallalarning yosh avlodni ona Vatanga muhabbat, istiqlol g‘oyalariga sadoqat, milliy an’ana va qadriyatlarimizga hurmat ruhida tarbiyalash, sog‘lom turmush tarzini targ‘ib etish, yigit-qizlarni oilaviy hayotga tayyorlash, keksalarning pand-nasihati, kattalarning shaxsiy ibrati, jamoaning hamjihatligi misolida kishilar ongiga ezgulik g‘oyalari singdirib boriladi. Mahalla demokratiyaning haqiqiy darsxonasiga aylanishi lozim.

Mahalla tarbiya o‘chog‘idir. Farzand oilada dunyoga kelib birinchi bor ota- onasini tanisa, ulg‘aygan sayin mahalladagi odamlarni taniy boshlaydi va yurish- turish, odob-

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №7

axloq, jamiki ijobiy fazilatlarni, avvalo, mahalladan, aniqrog‘i, ota-onalari, qo‘ni-qo‘shnilari, tabarruk otaxonlari, duogo‘y onaxonlaridan o‘rganadi.

Shu nuqtayi nazardan tahlil etilganda, “Oila – mahalla” tizimidagi ishlarni takomillashtirish, oila va mahallaga taalluqli boy va sermazmun milliy an’analarni avaylab-asrash, ularni umuminsoniy qadriyatlar bilan uyg‘unlashtirish, oila va nikohning muqaddasligini yosh avlod ongiga chuqur singdirish yo‘li bilan oilaning mustahkamligi, barqarorligini ta’minlash, oila a’zolarining huquqiy savodxonligiga erishish yaxlit jamiyat barqarorligi va tinchligining muhim omillaridandir.

Mahallada kishilarni odob-axloqqa o‘rgatish, ularga urf-odatlar, turli qadriyatlarni singdirish, ilg‘or udumlarni keng yoyish borasida ajoyib an’analar qaror topgan. Oila kichik vatan bo‘lsa, mahalla uning mustahkam tayanchi hisoblanadi. Oilalar farovon, obod bo‘lsa, mahalla ko‘rkiga ko‘rk qo‘shadi. Mahallalar obod bo‘lsa, yurtimiz ham shunchalik obod bo‘ladi. Ya’ni bugungi kunning mahallasi, eng avvalo, sog‘lom ijtimoiy muhit maskanidir. Bu yerda kuchli ta’sirga ega bo‘lgan jamoatchilik fikri mahalla ahlining xulq-atvori, o‘zaro munosabatlarini adolat va ma’naviy mezonlar asosida tartibga solib turadi. Shu ma’noda mahallani demokratiya darsxonasi, deb atash ham mumkin.

Mahallada keng jamoatchilik o‘rtasida mafkuraviy ishlarni samarali yo‘lga qo‘yish uchun katta imkoniyatlar mavjud, ayniqsa, milliy qadriyatlar, mehr-oqibat, el-yurt sha’ni uchun kurash kabi fazilatlarni kamol toptirishda mahallaning o‘rni beqiyos.

Maktabgacha ta’lim tashkilotlari. Maktabgacha ta’lim uzluksiz ta’lim tizimining boshlang‘ich turi hisoblanadi hamda maktabgacha ta’lim tashkiloti o‘z faoliyatida O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi va qonunlariga, O‘zbekiston Respublikasi Oliy Majlisining qarorlari va boshqa hujjatlariga, O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining farmonlari, qarorlari va farmoyishlariga, O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining qarorlari va farmoyishlariga amal qiladi.

Insonning shaxsi va g‘oyaviy dunyosi yoshlik yillarida shakllanadi. Shu sababli milliy mafkura asoslarini ularning ongiga singdirishda bu imkoniyatdan to‘g‘ri foydalanish lozim. Maktabgacha ta’lim sog‘lom, har tomonlama yetuk bolalarni tarbiyalash uchun zarur tashkiliy, uslubiy, psixologik, pedagogik shart- sharoitlar yaratadi, bolalarni maktabda muntazam ravishda ta’lim olishga tayyorlashda ota-onalarga yordam beradi. Maktabgacha ta’lim bola 6-7 yoshga yetguncha oilada, davlat va nodavlat maktabgacha ta’lim tashkilotlarida amalga oshiriladi.

Maktabgacha ta’lim tashkiloti ta’lim-tarbiya va sog‘lomlashtirish muassasasi hisoblanadi va quyidagilar uning vazifalariga kiradi: oila bilan ta’lim-tarbiyaviy hamkorligini kuchaytirish; bola shaxsi asoslarini shakllantirish, uning bilimga qiziqishlarini rivojlantirish; bolaning intellektual, shaxsiy va jismoniy rivojlanishini ta’minlash; bolaning rivojlanishidagi nuqsonlarni zarur tarzda tuzatish; bolalarni xalqning boy milliy, madaniy-tarixiy merosi va umumbashariy qadriyatlari asosida aqliy va ma’naviy-axloqiy jihatdan tarbiyalash; bolalarda milliy g‘urur, vatanparvarlik hislarini shakllantirish; bolalarning tafakkurini rivojlantirish, o‘zining fikrini mustaqil va erkin ifodalash malakalarini shakllantirish; bolalarni

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №7

bilim olish ehtiyojini, o‘qishga intilish manbalarini shakllantirish, ularni muntazam ravishdagi ta’lim jarayoniga tayyorlash.

Umumiy o‘rta ta’lim muassasalari. Respublikamizda oilaviy tarbiya samaradorligini hamda aholining umumiy madaniy saviyasini oshirish ma’lum darajada ota-onalar va katta yoshdagi kishilarning savodxonligiga ham bog‘liq. So‘zsiz bu masalani ijobiy hal etishda ta’lim-tarbiya yuzasidan targ‘ibot ishlarini olib boruvchi va bu borada tarbiyaviy markaz rolini o‘ynovchi o‘rta umumiy ta’lim maktablarining roli beqiyosdir.

Maktabning tom ma’noda tarbiya markaz rolini o‘ynashi uchun o‘qituvchi va ota-onalarning maqsad va vazifalari, ularning amaliy faoliyatlari bir-birlari bilan chambarchas bog‘langan bo‘lishi shart. Bu borada maktabning eng muhim vazifasi ota- onalarga tarbiya ishida va bolalarning mehnati va dam olishini ko‘ngildagidek uyushtirishda amaliy yordam berishdir. Aholi va ota-onalar o‘rtasida ijtimoiy tarbiyaviy muhitni sog‘lomlashtirish borasidagi ishlarni jonlantirish, takomillashtirish oila va maktab aloqasini mustahkamlovchi omildir. Maktabning ota-onalar jamoatchiligi bilan aloqa qilishida o‘qituvchi va tarbiyachilarga yaqindan yordam beruvchi bo‘g‘in maktab ota- onalar qo‘mitasidir. Mazkur qo‘mita qabul qilingan umumiy qoidalar asosida ota- onalar jamoatchiligini maktab hayotiga, sinfdan va maktabdan tashqari tarbiyaviy ishlarga jalb qilishi lozim.

Bolalarni tarbiyalash ota-onalarning muqaddas burchidir. Axloqan pok, ma’naviy dunyosi boy oila deganda, biz katta va kichiklarning o‘zaro hurmati, bir- birlariga yordami, bir-birlariga izzat va hurmati tushuniladi. Demak, maktab mukammal tashkilot sifatida barcha tarbiyaviy ishlarni maqsadga muvofiq tashkil etishi lozim. O‘z o‘qituvchilar jamoasini uyushtira olgan, jamoatchilikni bolalar tarbiyasiga yo‘naltira olgan, ularning ota-onalarini yaxshi bilgan maktab ma’muriyatigina tarbiyaviy yutuqlarni qo‘lga kirita oladi. Bunday maktablar esa o‘z atrofidagi zavod, fabrika, jamoa va davlat xo‘jaliklari, otaliqqa olgan korxonalar bilan aloqani mustahkamlab, o‘quvchilarning maktabdan tashqari bo‘sh vaqtlarini mazmunli tashkil etmoqdalar, qarovsiz, tarbiyasi og‘ir bolalarni o‘z nazoratlariga olmoqdalar. Bunday xayrli ishlarda ko‘plab ota-onalar maktab bilan yaqindan aloqada bo‘lib o‘quvchilar tarbiyasi yuzasidan o‘qituvchilar jamoasi bilan bamaslahat ish olib borishmoqda.

O‘qituvchi ota-onalarning faol yordamisiz bolalarning barkamolligini ta’minlay olmaydi. Bu o‘rinda tarbiyachining o‘zini tarbiyalash lozimligini ham esdan chiqarmaslik kerak. O‘ziga nisbatan talabchan muallim ota-onalar bilan hamkorlikda o‘quvchilarda mustaqil fikrlash va harakat qilish, yangilikni sezish, tashabbuskorlik hamda ijodkorlik qobiliyatlarini shakllantirish maqsadida ularga qat’iy talablar qo‘yish uchun ma’naviy huquqqa ega bo‘ladi. Pedagog-olimlar tadqiqotlarida isbotlanganidek, oilaviy tarbiyaga doir ishlar quyidagi sharoitlarda bajarilsa, uning samaradorligi yanada oshadi: maktab o‘zining barcha ta’sirlari majmuini oilaviy tarbiya jarayoniga izchil yo‘naltira olsa; o‘qituvchilar jamoasi oila bilan o‘zaro hamkorligi davrida o‘zlarining etik-pedagogik tarbiyaviy talablarini to‘g‘ri tashkil eta olsalar; xalq ta’limi bo‘limi va muassasalar tashkilotchi ota-onalarni tarbiyaviy jarayonga torta olsalar. O‘qituvchilar tomonidan oilaviy tarbiyaga rahbarlik

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №7

bolalar maktabga kelmasdan oldin boshlansa va bu ish ularning barcha o‘quv yillarida davom ettirilsa, maqsadga muvofiq bo‘ladi.

Bayon etilgan fikr va mulohazalar ota-onalarga tarbiyaga oid bilim berishda maktab asosiy rol vazifasini o‘tashini eslatib o‘tamiz. Buning uchun quyidagi umumiy xulosalarni chiqarish mumkin: mamlakatimizda oilaviy tarbiya samaradorligini oshirish, aholining umumiy madaniy saviyasini oshirish ma’lum darajada ota-onalar va katta yoshdagi kishilarning savodxonligiga bog‘liq. So‘zsiz, bu masalani ijobiy hal etishda ta’lim-tarbiya yuzasidan targ‘ibot ishlarini olib boruvchi va bu borada tarbiyaviy markaz rolini o‘ynovchi o‘rta umumiy ta’lim maktablarining rolini oshirish; maktabning tom ma’noda tarbiya markaz rolini o‘ynashi uchun o‘qituvchi va ota- onalarning maqsad va vazifalari, ularning amaliy faoliyatlari bir-birlari bilan chambarchas bog‘langan bo‘lishi shart. Bu borada maktabning eng muhim vazifasi ota-onalarga tarbiya ishida va bolalarning mehnati va dam olishini ko‘ngildagidek uyushtirishda amaliy yordam berishi; aholi va ota-onalar o‘rtasida ijtimoiy tarbiyaviy muhitni sog‘lomlashtirish borasidagi ishlarni jonlantirish, takomillashtirish oila va maktab aloqasini mustahkamlovchi omildir. Bu borada o‘zaro belgilangan va tasdiqlangan dasturlar asosida ishlovchi ota-onalar ma’ruzachilari, institutlari, shuningdek, ularda tahsil ko‘ruvchi ota-onalar va nihoyat, maqsadga muvofiq tanlangan ma’ruzachilar asosiy va hal qiluvchi ahamiyatga ega ekanligini his etish; tarbiyaviy madaniyatning samaradorligini oshirishda maktablarda o‘tkaziladigan ota-onalar majlisi muhim ahamiyat kasb etadi. Maqsadga muvofiq, mazmunli tashkil etilgan sinf majlislarida tarbiyaga oid munozaralar bo‘ladi, o‘zaro yoki jamoa ta’sir ko‘rsatishning yo‘l va usullari mehnatsevarlik, vijdonli bo‘lish, mustaqillik, yaxshilikka mehr-muhabbat, do‘stlik haqida fikr yuritish; maktabning ota-onalar jamoatchiligi bilan aloqa qilishida o‘qituvchi va tarbiyachilarga yaqindan yordam beruvchi bo‘g‘in maktab ota-onalar qo‘mitasidir. Mazkur qo‘mita qabul qilingan umumiy qoidalar asosida ota-onalar jamoatchiligini maktab hayotiga, sinfdan va maktabdan tashqari tarbiyaviy ishlarga jalb qilishi lozim. Ota-onalar qo‘mitasi maktabni otaliqqa olgan tashkilotlar, jamoa va davlat xo‘jaliklari va boshqa ijtimoiy muassasalar bilan tarbiyaviy ishlar yuzasidan aloqani yanada ko‘chaytirish tarbiya samaradorligini oshirish garovidir.

Bolalarni barkamol inson qilib yetishtirishda ta’lim muassasasini oila bilan mustahkam bog‘lamacdan, tarbiya sohasidagi butun ishlarni muvaffaqiyatli amalga oshirib bo‘lmaydi. Shu maqsadda ota-onalar o‘rtasida ta’lim-tarbiyaga oid tashviqot ishlarini kengaytirish, ularni ta’lim muassasasining faol yordamchilariga, talabalarning barcha ishlarida har tomonlama foydali tashkilotchilariga aylantirish zarur.

Har bir o‘quvchi-talabani yaxshi inson qilib tarbiyalashdan ustoz-murabbiy ham, ota-ona ham manfaatdor. Maqsad birligi ustoz-murabbiyni ota-onalar bilan bog‘lab turadi. O‘quvchi-talaba qanday xarakterga ega bo‘lishidan qat’i nazar uning ota-onasi bilan doimiy aloqada bo‘lib turish ustoz-murabbiyning vazifasiga kiradi. Ustoz-murabbiyning ota-onalar orasidagi obro‘si ko‘pincha o‘quvchi- talabaning fikri, mulohazalari asosida ham shakllanadi. Shuningdek, ustoz- murabbiyning ota-onalar to‘g‘risidagi fikri ham o‘quvchi-talabaning suvrati va siyratidan olgan taassurotlariga asoslanadi. Ustoz-murabbiyning odobi jamoada ham, ota-onalarda ham noto‘g‘ri fikr, taassurot qoldirmasligini taqozo qiladi.

CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №7

Har bir ota-ona mazkur ta’lim muassasasida olib boriladigan barcha tadbirlardan xabardor bo‘lishi uchun ta’lim muassasalari bilan hamkorlikni kuchaytirishda quyidagi tavsiyalarni keltirish mumkin: professor-o‘qituvchilar g‘oyaviy-tarbiyaviy ishlarni kuchaytirish yo‘llari, talaba-o‘quvchilarning yoshiga mos ravishda milliy g‘oyani singdirishning pedagogik-psixologik xususiyatlari haqida chuqur bilimga ega bo‘lishi talab etiladi. G‘oyaviy tarbiyani yoshlar ongiga singdirishda, ularning ishonch va 'e’tiqodiga aylantirishga yangicha uslub, yondashuv va texnologiyalarni qo‘llash muhim; g‘oyaviy tarbiyani yoshlar ongiga singdirishda erkin mavzular tanlash va taqdimotini o‘tkazishga e’tibor qaratish lozim. Milliy g‘oyani targ‘ib etishda roliklar, videokliplar, ijtimoiy reklamalar, “Virtual sayohatlar”, “Multimediya” dasturlaridan foydalanish lozim;

mamlakatimizning boy tarixiy-ma’naviy merosidan, tarixiy obidalari, muzeylaridan foydalanishga ham e’tibor qaratish kerak. Fidoyi insonlar hayoti, dunyoning axborot maydonida bo‘layotgan o‘zgarishlar, OAV, internet ma’lumotlari haqida to‘g‘ri tushunchalar shakllantirilishi o‘quvchi-talablarda to‘g‘ri xulosalar chiqara olish ko‘nikmalarini shakllantirishga zamin hozirlaydi; g‘oyaviy-tarbiyaviy ishlarda o‘quvchi-talabalarda mustaqil fikrlay olish ko‘nikmalarini shakllantirishga qaratilgan bahs, munozaralarga alohida e’tibor berish maqsadga muvofiq. Mavzularni iloji boricha hayot bilan bog‘lab tashkil qilish yaxshi samara beradi; Respublikamizda bevosita fuqarolik jamiyati asoslarini mustahkamlashga qaratilgan qonunlar qabul qilingan. Ammo mazkur qonunlarni yoshlar tomonidan anglash va hayotda qo‘llay olish ko‘nikmalari hozircha ko‘ngildagidek emas. Bunda yoshlarning qonunlar to‘g‘risida bilim va ko‘nikmalarini izchil rivojlantirish talab etiladi; fuqarolik jamiyati asoslarining pirovard maqsadi – inson hayotini muayyan ma’naviy maromda muvofiqlashtirish, har bir shaxsning insoniy potensialini yuzaga chiqarishdan iboratdir. Zero, huquqiy madaniyati yuksak bo‘lgan jamiyat mustahkam bo‘ladi va millat birligi kuchayadi. Har qanday jaholatdan insonni ma’rifat qutqaradi. Shuni hisobga olib, yoshlarga “Jaholatga qarshi ma’rifat” tamoyili mohiyatini tushuntira borish lozim; yoshlar tarbiyasiga ta’sir etayotgan ijobiy (g‘oyaviy-tarbiyaviy ishlar, OAV, oila, davlat va jamoatchilik tashkilotlari, san’at, madaniyat va h.k.) va ayrim salbiy (diniy ekstremizm, terrorizm mafkurasi, missionerlik, prozeletizm, loqaydlik, befarqlik, tarbiyaviy ishlarda uchrayotgan kamchiliklar va h.k.) omillar ochib berilishi, ulardan ogohlantirish zarur; ijobiy omillar samaradorligini oshirish, faoliyatini muvofiqlashtirish, salbiy omillar ta’sirini bartaraf etishning yo‘nalishlari, metod va vositalaridan g‘oyaviy-tarbiyaviy ishlarda samarali foydalanish lozim; yoshlarni ogohlik, hushyorlik va g‘oyaviy kurashuvchanlik ruhida tarbiyalash, egotsentrizm (axloqsizlik) g‘oyasini yoyib, xalqni mafkuraviy jihatdan buzishga intilayotgan yot g‘oyalarga qarshi kurashda yoshlar faolligini oshirish bo‘yicha o‘tkaziladigan diniy-ma’rifiy kurash borasidagi tadbirlarga diniy idoralar vakillarini doimiy jalb etish muhim ahamiyatga ega.

Maktabdan tashqari ta’lim muassasalari. Maktabdan tashqari ta’lim va tarbiya muassasalari ushbu masalada alohida imkoniyatlarga ega. Chunki ular bir tomondan, o‘smirlarning bo‘sh vaqtlarini to‘ldirib, bekorchilikdan asrasa, ikkinchi tomondan, o‘smirlarga milliy mafkurani singdirish ular qiziqqan kasb-hunar, fan to‘garaklari ishi,

CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №7

yo‘nalishi bilan uyg‘unlashtiriladi. Uchinchidan, natijada bu o‘smir yoshlar ongiga yot mafkuralar ta’sirini cheklaydi.

Olib borilgan kuzatishlar natijasida quyidagi xulosalarni chiqarish mumkin: oilaviy tarbiya samaradorligini oshirish omillaridan biri bola shaxsini kamolotga yetkazish uchun uni har tomonlama o‘rganish, shuningdek, oilaviy tarbiya usullari va shakllariga ijodiy yondashish, uni takomillashtirishdir. O‘quvchi- talabalarni har tomonlama o‘rganish ularni o‘qishga, mehnatga, o‘z-o‘ziga, o‘rab turgan muhitga, inson kamoloti uchun zarur bo‘lgan sifatlardan eng muhimlarini ajrata olishga o‘rgatish imkonini beradi. Ota-onalar o‘rtasida tarbiyaga oid bilimlarni targ‘ib qilish, ayniqsa, oilaviy tarbiyada qiyinchilikka uchrayotgan ota-onalarga jamoatchilik yordamini kuchaytirish lozim. Oilaviy tarbiyada ijobiy yutuqlarni qo‘lga kiritgan ota-onalarning tajribalaridan foydalanish uchun ularni ta’lim muassasining kengaytirilgan yig‘ilishlariga, ota-onalar qo‘mitalarining majlislariga taklif etish va o‘z tajribalari bilan o‘rtoqlashishni yo‘lga qo‘yish nihoyatda muhimdir. Ulardan unumli foydalanish uchun ta’lim muassasalarda tashkil etilgan ota-onalar kuni ishini jonlantirish.

Ota-onalar qo‘mitalari rahbarlarining bevosita boshchiligida radioaloqalarni tashkil etish. Bunda “Ota-onalar – ilk tarbiyachi”, “Ota- onalarning bola tarbiyasidagi shaxsiy namunalari va ularning ahamiyati”, “Yoshlarni mehnatga, hayotga, turmushga o‘rgatish va tayyorlashda ta’lim muassasasining o‘rni” bo‘yicha eshittirishlarni tayyorlab, izchil o‘tkazish zarur.

ADABIYOTLAR RO‘YXATI | СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ | REFERENCES

1. G’aybo’llaev N.va boshqalar Pedagogika,Toshkent, 2000,38-46 boshqalar4.
2. Baranov S.P.va boshqalar Pedagogika, Toshkent, “O’qituvchi” 1990.
3. Хайдаров Ф.И. Формирование мотивов учения у учащихся сельских школ: Автореф.дис. ... канд. пед. наук.- Ташкент: ТГПУ, 1996. – 18 с.
4. Чориев А.И. Социальный облик современной молодёжи. -Т.: 1996. – 150 б.
5. Ibragimova Maftuna Abdulazizovna, A. U. tarix . fani. o'qiyuvchisi. (2024). MAHALLA VA UNING YOSHLAR TARBIYASIDAGI O'RNI. Zenodo. https://doi.org/10.5281/zenodo.11282805

MUALLIF HAQIDA MA’LUMOT [ИНФОРМАЦИЯ ОБ АВТОРЕ] [AUTHORS INFO]

✉**Rizayeva Xusniya Ubayevna**, Pedagogika fanlari bo‘yicha falsafa doktori(PhD), maktabgacha ta’lim pedagogikasi va psixologiyasi kafedra v.v.b. dots.nti, [**Ризаева Хусния Убаевна**, в.в.б. доцент кафедры педагогики и психологии дошкольного образования, доктор философии педагогических наук (PhD)], [**Husnia U. Rizayeva**, Department of Pedagogy and Psychology of Preschool Education V.V.B. Associate Professor, Doctor of Philosophy (PhD) of Pedagogical Sciences manzil: O‘zbekiston, Toshkent sh., Chilonzor tumani, Bunyodkor ko’chasi 27 uy; [адрес: Узбекистан, г. Ташкент, Чиланзарский район, ул. Бунёдкор, 27], [address: Uzbekistan, 27 Bunyodkor street, Chilanzor district, Tashkent city].

Ilmiy-nazariy va metodik jurnal
Научно-теоретический и методический журнал
Scientific theoretical and methodical journal
INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №7

Original paper

AFFILIATSIYA MOTIVI IJTIMOIY-PSIXOLOGIK KATEGORIYA SIFATIDA

© S.G‘. Samatova[1]✉

[1]Aniq va ijtimoiy fanlar universiteti, Toshkent, O‘zbekiston

Annotatsiya

KIRISH: maqolada jahon amaliyotiga ko‘ra, keyingi yillarda shaxsdagi yakkalanish, yolg‘izlanish motivining oshib borishi jamiyatda salbiy jarayon sifatida marginalizm xodisalarini tezlashtirmoqda. Shuningdek maqolada affiliatsiya motivining “birlashmoq”, “birlashtirmoq” xarakteri ijtimoiy munosabatlarni yaxshilashning eng asosiy shartlarida biri ekanligi ilmiy asoslanadi.

MAQSAD: aholini turli qatlam vakillarida affiliatsiya motivini shakllantirish orqali ijtimoiy munosbatlarni barqarorlashtirish, odamlar orasidagi marginalizm (ijtimoiy begonalashuv, ijtimoiy yakkalanish) omilini kamaytirishdan iboratdir.

MATERIALLAR VA METODLAR: tadqiqot jarayonida suhbat, ijtimoiy-psixologik so'rovnoma, kuzatish kabi metodlaridan foydalanildi va olingan natijalarning statistik ishonchlilik darajasi faktorli tahlil orqali tasdiqlandi.

MUHOKAMA VA NATIJALAR: tadqiqot doriasida o‘rganilgan affiliatsiya motivi ijtimoiy xarakterga ega bo‘lib, u ijtimoiy munosbatlarni barqrorligi uchun eng muhim ijtimoiy-psixologik xodisalardan biri ekanligi nazariy jihatdan ilmiy aososlanadi. Shuningdek affiliatsiya motivi odamlarni bir-birlari bilan, oila a’zolarining bir-birlari bilan o‘zaro munosabatlarida namayon bo‘lib, mazkur motivni shakllanishi ular orasida “hamjihatlikka intilish”, “hamkorlikka intilish”, “ahillikka intilish”, “bir-birini tushunishga intilish”, “empatiya” kabi tayanch mezonlarni shakllantirish mumkinligin ko‘rsatmoqda.

XULOSA: aholining turli qatlam vakillarida affiliatsiya motivatsiyasining namoyon bo‘lishi ijtimoiy- munosbatlarni barqarorligiga ta’sir ko‘rsatar ekan, demak u bilan bog‘liq bracha ijtimoiy-psixologik determinantlar empirik jihatdan puxta o‘rganilishi va mazkur ijtimoiy xulqni boshqarish mezonlarini ishlab chiqishga ehtiyoj mavjud. Shuningdek o‘z xulq-atvorida yuqori affiliatsiyani namoyon etgan axolining turli qatlam vakillari ijtimoiy munosabatlarni oson o‘zlashtirib, odamlarga nisbatan sezgir va muloqotga moyilliklari aniqlangan.

KALIT SO'ZLAR: xulq-atvor, motiv, affiliatsiya motivi, ijtimoiy munosbat, muloqot, marginalizm.

Iqtibos uchun: Samatova S.G‘. Affiliatsiya motivi ijtimoiy-psixologik kategoriya sifatida. // Inter education & global study. 2024. №7. B. 205–211.

МОТИВ АФФИЛИАЦИЯ КАК СОЦИАЛЬНО-ПСИХОЛОГИЧЕСКАЯ КАТЕГОРИЯ

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №7

© С.Г. Саматова[1]✉
[1]Университет точных и социальных наук, Ташкент, Узбекистан

ВВЕДЕНИЕ: согласно статье, согласно мировой практике, в последующие годы усиление мотива изоляции и одиночества у личности ускоряет явление маргинализации как негативного процесса в обществе. Также в статье научно обосновано, что природа мотива принадлежности «объединиться», «объединиться» является одним из самых основных условий совершенствования общественных отношений.

ЦЕЛЬ: стабилизация социальных отношений путем формирования мотива принадлежности у представителей разных слоев населения, заключается в снижении фактора маргинализма (социального отчуждения, социальной изоляции) среди людей.

МАТЕРИАЛЫ И МЕТОДЫ: в процессе исследования использовались такие методы, как интервью, социально-психологическое анкетирование, наблюдение, а уровень статистической достоверности полученных результатов подтверждался факторным анализом.

ОБСУЖДЕНИЕ И РЕЗУЛЬТАТЫ: мотив аффилиации, изучаемый в исследовательской работе, имеет социальный характер и теоретически научно обосновано, что он является одним из важнейших социально-психологических явлений для устойчивости общественных отношений. Также мотив принадлежности проявляется во взаимодействии людей друг с другом, членов семьи друг с другом, причем формирование этого мотива происходит среди них «стремление к гармонии», «стремление к сотрудничеству», «стремление к гармонии», «искать друг друга» показывает, что можно сформировать базовые критерии, такие как «стремление понять», «сопереживание».

ЗАКЛЮЧЕНИЕ: поскольку проявление мотивации принадлежности у представителей разных слоев населения влияет на устойчивость социальных отношений, это означает, что возникает необходимость эмпирического изучения различных связанных с ней социально-психологических детерминант и разработки критериев управления этим социальным поведением. Также установлено, что представители разных слоев населения, показавшие в своем поведении высокий уровень аффилиированности, легко осваивали социальные отношения, были чувствительны к людям и имели склонность к общению.

КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА: поведение, мотив, мотив принадлежности, социальные отношения, общение, маргинализм.

Для цитирования: Саматова С.Г. Мотив аффилиация как социально-психологическая категория. // Inter education & global study. 2024. №7. С. 205–211.

FFILIATION MOTIVE AS A SOCIAL-PSYCHOLOGICAL CATEGORY

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №7

© Sevara G. Samatova[1]✉
[1]University of Exact and Social Sciences, Tashkent, Uzbekistan

Annotation

INTRODUCTION: according to the article, according to world practice, in the following years, the increase in the motive of isolation and loneliness in the individual accelerates the phenomenon of marginalization as a negative process in society. Also, in the article, it is scientifically based that the nature of the motive of affiliation "to unite", "to unite" is one of the most basic conditions for improving social relations.

AIM: stabilization of social relations by forming a motive of affiliation in representatives of different strata of the population, is to reduce the factor of marginalism (social alienation, social isolation) among people.

MATERIALS AND METHODS: during the research, methods such as interviews, socio-psychological questionnaires, and observation were used, and the level of statistical reliability of the results obtained was confirmed by factor analysis.

DISCUSSION AND RESULTS: the motive of affiliation studied in the research paper has a social character, and it is theoretically scientifically justified that it is one of the most important socio-psychological phenomena for the stability of social relations. Also, the motive of affiliation is manifested in the interaction of people with each other, family members with each other, and the formation of this motive is among them "desire for harmony", "desire for cooperation", "desire for harmony", "seek each other" it shows that it is possible to form basic criteria such as "seeking to understand", "empathy".

CONCLUSION: since the manifestation of affiliation motivation among representatives of different strata of the population affects the stability of social relations, it means that there is a need to empirically study the various social-psychological determinants related to it and develop criteria for managing this social behavior. Also, it was found that the representatives of different strata of the population, who showed a high level of affiliation in their behavior, easily mastered social relations, were sensitive to people and had a tendency to communicate.

Key words: behavior, motive, affiliation motive, social relationship, communication, marginalism.

For citation: Sevara G. Samatova. (2024) 'Ffiliation motive as a social-psychological category', Inter education & global study, (7), pp. 205-211. (In Uzbek).

Biz tez suratlar bilan rivojlanib borayotgan davlat sifatida ma'rifatli va demokratik hamda kuchli huquqiy fuqorolik jamiyati qurar ekanmiz, birinchi navbatda jamiyatda jamoatchilik nazorati va aholining turli qatlam vakillarida daxldorlik fazilati shakllanishi kerak.

Uning uchun ijtimoiy psixologiyadagi affelatsiya motivini shakllantish maqvsadga muvofiq.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №7

Demak mazkur motivga kengroq to‘xtalamiz va uning ijtimoiy psixologik kategriya ekangiligini mahalliy va xorijiy tadqiqotlarga asoslanib nazariy asoslab o‘tamiz.

Hozirgi kunga kelib fanda motivatsiya muammosi, uning tabiatiga oid ko‘plab nazariyalar shakllangan bo‘lib, xorijning o‘zida aynan shu muammolarga bag‘ishlangan 100 ga yaqin nazariyalar mavjudligini ta’kidlash mumkin.

Mazkur masala bo‘yicha rus ijtimoiy psixologiyasini rivojlanishiga salmoqli hissasini qo‘shgan olima G.M. Andreeva [1] ta’kidlaganidek, agar sotsiologlar uchun ijtimoiy munosabatlar muhim hisoblansa, psixologlar uchun o‘zaro shaxslararo munosabatlar alohida tadqiqot ob’ekti bo‘lib xizmat qiladi. O‘z navbatida odamlar o‘rtasida shakllanadigan shaxsiy o‘zaro munosabatlar doirasi juda keng va bularning barchasi psixologlar tomonidan alohida e’tiborni talab etadi. An’anaviy tarzda ijtimoiy psixologiyada tadqiqot ob’ekti sifatida affiliatsiya tushunchasi bilan belgilanuvchi o‘zaro munosabatlar doirasi oldinga chiqadi. Aytib o‘tish joizki, muvaffaqiyatga erishish, mag‘lubiyatdan qochish yoki xokimiyatga intilish motivlariga nisbatan affiliativ motivlar kam o‘ganilgan ijtimoiy-psixologik fenomenlar sarasiga kiradi.

Affiliatsiya motivining etimologik xususiyatlariga to‘xtaladigan bo‘lsak affiliatsiya motivi (ing. to affiliate – birlashmoq, birlashtirmoq) - insonni boshqa odamlar davrasida bo‘lishga intilishi tushuniladi. Keltirilgan ta’rifga ko‘ra, sub’ektning potensial havfli stress holatga tushishi bilan affiliatsiya motiviga bo‘lgan tendensiya ham oshib borar ekan. Bunda odamlar jamoasi murakkab va havfli sharoitdagi reaksiyalar xarakteri va tanlangan xulq-atvor uslubini to‘g‘ri yoki noto‘g‘riliginitanlash imkoniga ega bo‘ladilar. Ma’lum chegaradagi odamlar o‘rtasidagi yaqinlik havotirlanish darajasini pasayishiga olib keladi va shuning bilan birga ham fiziologik, ham psixologik stressning oldini oladi, oqibatini yumshatadi. Affiliatsiya motivning susayishi esa yolg‘izlik, begonalashuv hislarini tug‘diradi va frustratsiyaga olib keladi [2; 43-s.].

Shuningdek, “Boshqa insoniy mavjudodlarga nisbatan yaqin bog‘liqlikni his etish”ni Mayers yer markazida joylashuvchi o‘qqa o‘xshatib, uning atrofida inson individumining go‘daklikdan to o‘limigacha bo‘lgan butun hayoti aylanadi va ushbu yaqin bog‘likliklardan insoniyat kuch va har kunlik hayotiy quvonch topadi” – deb ta’kidlaydi va shu ta’rifi orqali affiliatsiya motivini tabiatini tushuntirib berishga harakat qiladi [3; 247-s.] .

Ijtimoiy psixologiyada masala bo‘yicha turli olimlar affiliatsiya motivatsiyasiga ta’rif berganda, affiliatsiya motivatsiyasi - muloqotga intilish, bilishga intilish, o‘z-o‘zini ta’kidlash, manfaatli hamkorlikka intilish kabi maqsadlar, ehtiyojlar, motivlar majmuidan iboratligini ta’kidlashadi[4].

Ushbu motiv yaqqol namoyon bo‘luvchi ijtimoiy xarakterga egadir, chunki ushbu motiv boshqa odamlar bilan o‘zaro munosabat doirasidagina amalga oshadi. Muloqotga bo‘lgan ehtiyoj umuminsoniy ehtiyoj hisoblanib, u insonni jamoatchilik va hamkorlikka intilish kabi fundamental baza asosidagina quriladi[5].

Tadqiqotchi X.Xekxauzen [6] affiliatsiya motivni muloqotga ehtiyoj doirasida o‘rganib, affiliatsiya har kunlik, lekin shuning bilan birgalikda fundamental xarakterga egadir. U o‘zidan psixik hodisa, motiv, mayl, hoxish, boshqa odamlarga intilishni namoyon

CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №7

etadi. Uning asosida muloqotni amalga oshiruvchi insonni emotsional va ishonchli aloqalarga bo‘lgan ichki ehtiyoji yotadi. Odatda u yaqin munosabatlar o‘rnatishga intilish, har ikkala tomonga qoniqish olib kelish maqsadidagi muloqot jarayoni, birgalikdagi harakatlar majmui ko‘rinishida namoyon bo‘ladi. Ushbu ehtiyojning maqsadi turlicha bo‘lishi mumkin va hatto bir-birini rad etuvchi (yaqin munosabatlarga erishish yoki suhbatdoshdan o‘z maqsadi yo‘lidafoydalanish) ko‘rinishda ham kelishi mumkin (X.Xekxauzen).

Adabiyotlarni o‘rganishimiz “Affiliatsiyaga ehtiyoj” tushunchasi turli tadqiqot ishlarida turlicha tahlil qilingan. Affiliatsiya motivini birinchilardan bo‘lib o‘rgangan Xenri A. Myurrey tahliliga ko‘ra, ushbu motivni namoyon bo‘lishini ikki qirrasini ajratibo‘tadi: birinchisi - shaxsiy muloqot, birlashish ehtiyoji hisoblansa, ikkinchisi esa - ma’lum guruhga mansublikni o‘zi bilan ifoda etadi.

Birinchisida munosabatlarni ishonchliligi, emotsional aloqalarga ehtiyoj (Yan Mazurkevich, K.Obuxovskiy) alohida ta’kidlab o‘tiladi. Ikkinchisida, insonni ijtimoiy aloqalarga bo‘lgan ehtiyoji (Brem P.Bruunk), aniq bir guruhga aloqadorligi (D.Makklelannd, Ye.V.Trifonov) shuning bilan birgalikda referent guruhga qanday hissiyotlar sezishidan qat’iy nazar boshqa insonlar jamoasini qidirishga intilish (Brem P.Bruunk) nazarda tutiladi.

Aslida affiliativ ta’sir doirasining bunday ko‘pqirraliligi bir-biriga zid qo‘yish kerak emas, chunki ular turli vaqt va vaziyatlarda faollashadi. Bolalikda bu ona bilan bo‘lgan yaqin aloqa bo‘lsa, vaqt o‘tishi bilan ushbu ehtiyojni namoyon bo‘lish doirasi oshib boraveradi. Endi nafaqat yaqin insonlar bilan yakin emotsional aloqa o‘rnatish, balki “biror bir narsaning asosiy elementi” ga (Bleyer) aylantirishga harakat qilinadi.

O‘rganishlarimiz affiliatsiya motivatsiyasi ko‘pqirrali mazmunga ega bo‘lib, o‘z ichiga odamlar bilan muloqotga kirish ehtiyoji, guruh a’zosiga aylanish, atrofdagilar bilan o‘zaro aloqada bo‘lish, boshqalarga yordam ko‘rsatish, hamda ulardan ham yordam qabul qilish kabi kompleks motivlardan iborat bo‘lgani uchun ham, birinchi bo‘lib ijtimoiy psixologlar uchun maxsus tadqiqotlar predmetiga aylangan. Ushbu hodisa, jarayonga turlicha ta’riflar berilgan, lekin ko‘pincha, affiliatsiya motivatsiyasi deganda, insonni odamlar davrasida bo‘lishga intilishi, ular bilan birga muloqotda bo‘lishga, ular tomonidan tan olinishga, ular bilan ijobiy shaxsiy o‘zaro munosabatlar o‘rnatish va saqlab qolish tushuniladi.

Tadqiqotimiz doirasida va mahalliy olima N.Norqulovaning tadqiqotlariga asoslanib, affiliatsiya (aloqa, muloqot) deganda, insonlar bilan muloqot o‘rnatish(tanish, notanish va kam tanish insonlar) natijasida har ikkala tomonda birday qoniqish hosil qilishga, muloqot jarayonini mazmun bilan boyitishga va unga kirishib ketishga undovchi ijtimoiy o‘zaro ta’sirlarning ma’lum bir sinfi tushuniladi degan xukmlarni chiqarishimiz mumkin[7].

Affiliatsiya motivining o‘ziga xos bir qancha funksiyalari mavjud va ularni quyidagi taqiqotchilar tizimlashtirgan G.M. Andreeva, A.A. Bodalyov, B.F. Lomov, A.A. Leontev va boshqalarning ilmiy izlanishlarida o‘rganilib chiqilgan.

Tadqiqotchi Xenri A. Myurrey esa odamlar o‘rtasidagi bog‘liqlik ehtiyojining to‘rt turini ajratadi [X. Xekxauzen]:

1. Affiliativ ehtiyoj (birlashish ehtiyoji).

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №7

2. Rad etilish ehtiyoji (ob'ektlarni inkor etish, chetda qolish).
3. Rahnamolik ehtiyoji (himoyalash).
4. Qo'llab-quvvatlash ehtiyoji (yordam, himoya qidirish).

Affiliatsiya motivining tarkibiy qismga bo'lish tajribasi A.Megrabyan tomonidan qator o'tkazilgan tajriba ishlari natijalari asosidakiritilgan bo'lib, muallif ushbu motivni ikkita motivatorlarga: affiliatsiyaga yo'nalganlik va rad etilishdan qo'rqish motivatorlariga ajratadi. Ularning asosida esa shaxslararo o'zaro ta'sirlarning muvaffaqiyati yoki muvaffaqiyatsizligi yotadi[8].

Tadqiqotchi A. Maslou esa boladagi birinchi darajali sotsiogen ehtiyoj sifatida affiliatsiyaga bo'lgan ehtiyoj konsepsiyasini oldinga suradi. Maslou fikricha, inson tug'ilganda faqatgina fiziologik ehtiyojlarga ega bo'ladi. Ma'lum muddatdan so'ng esa bola ijtimoiy bog'liqlikning birinchi belgilarini va atrofdagilarga nisbatan tanlovchan sevgini namoyon etadi. Yana ma'lum muddatdan so'ng, bola ota-ona muhabbati va g'amho'rligini his etgandan, qondirilgandan so'ng, unda avtonomlikka, mustaqillikka, qandaydir maqsad, maqtovga nisbatan muvaffaqiyatga erishishga intilish aniqlanadi (A. Maslou, 1999).

Demak, bolaning ilk ontogenez davrida ushbu ehtiyojlarning qondirilmasligi insonni tashqi muhitga keyingi ijtimoiy adaptatsiyasiga salbiy ta'sir ko'rsatib, hatto to'g'rilab bo'lmas asoratlarga ham olib kelishi mumkin degan xulosa kelib chiqadi[9].

Buni ko'pgina tadqiqotchilar ta'kidlab, ularning fikricha, bola shaxsiy xususiyatlarining asosini unga g'amho'rlik qiluvchi kattalar bilan o'zaro aloqasi davridayoq boshlanadi va ular o'rtasidagi affektiv aloqa asosiy o'rinni egallaydi. Emotsional bog'lanishga, sevgiga ehtiyoj nafaqat xulqni, balki butun inson hayotini belgilab beruvchi bosh ehtiyojlardan biridir. Z.Freyd psixoanalizida va ko'pgina psixolog hamda psixoterapevtlar konsepsiyalarida nevroz asosida yoshligida mehr ko'rmagan, muhabbatga to'ymaganlik natijasida kelib chiquvchi nerv-psixik buzilishlar yotadi, deb ta'kidlashlari bejiz emas.

Affiliatsiya motivi ijtimoiy xarakterga ega bo'lib, u ijtimoiy-psixologik katergori ekanligi ilmiy aoslandi. Affiliatsiya motivi aholining turli qatlam vakillarida bir-birlari bilan o'zaro munosabatlarida namayon bo'lib, mazkur motivni shakllanishi ular orasida ahillik, birlashish, ko'maklashish, bir-birin to'laqonli anglash, bir-biriga yoram berish, bir-birin ob'ektiv anglashda kabi tayanch mezonlarni shakllantirar ekan.

Masalaga daxldor rus, xorij va mahalliy tadqiqotlar mazkur motiv hamda motivatsiya muammosi psixologik kategoriya tariqasida talqin qilinib, ushbu muammolarga ijtimoiy psixologik nuqtai nazaridan yondashilgan. Bu yondashuvlar bizga affiliatsiya motivatsiyasining ijtimoiy psixologik kategoriya ekanligi va guruhiy jarayonlar va faoliyat doirasida aynan ijtimoiy psixologik xodisa ekanligini tasdiqlaydi.

Masala bo'yicha nazariy o'rganishlarimiz affiliatsiya motivatsiyasi muammosi ijtimoiy faoliyat, ijtimoiy xulq, muomala kategoriyalari bilan uzviy tarzda talqin qilingan bo'lib u ijtimoiy-ma'naviy muhit barqarorligiga ijobiy ta'sir qiluvchi tayanch motiv ekanligi bo'yicha ma'lum ijtimoiy psixologik qonuniyat borligini ko'rsatmoqda.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №7

ADABIYOTLAR RO‘YXATI | СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ | REFERENCES

1. Алёшина Ю.Е. Индивидуальное и семейное психологическое консультирование.- Изд.2-е.-М.: Независимая фирма «Класс», 1999.-208с.
2. Хайдаров Ф.И. Формирование мотивов учения у учащихся сельских школ: Автореф.дис. ... канд. пед. наук.- Ташкент: ТГПУ, 1996. – 18 с.
3. Чориев А.И. Социальный облик современной молодёжи. -Т.:Ўзбекистон, 1996. – 150 б.
4. Творогова Н.Д. Клиническая психология. Словарь / Под ред. Творогова Н.Д. – М.: ПЕР СЭ, 2007. - 374 с.
5. Чхартишвили Ш.Н. Природа и виды социогенной потребности// проблема формирование социогенных потребностей. – Тбилиси, 1974. - С. 115-119.
6. Зейгарник Б.В.Теория личности в зарубежной психологии.- М.:МГУ,1981.– 128с.
7. Jabborov X.X. “O‘smirda milliy tarbiya shakllanishining psixologik qonuniyatlari”. Oriental Renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences.VOLUME 2 | ISSUE 1 ISSN 2181-1784 Scientific Journal Impact Factor. SJIF 2021: 5.423.
8. Жабборов Хазрат Хусенович. The influence of psychological protective mechanisms in the formation of the ideological immunity in adolescents. European journal of psychological research vol. 4 No.1, 2017 ISSN 2057-4794.
9. Jabborov Kh.Kh.. The study of the problem of national education by eastern thinkers. International Journal of Pedagogics (ISSN – 2771-2281) VOLUME 03 ISSUE 02 Pages: 14-20 SJIF IMPACT FACTOR (2021: 5. 705) (2022: 5. 705) (2023: 6. 676) OCLC – 1121105677/ Online Link:- http://theusajournals.com/index.php/ijp/article/view/765

MUALLIF HAQIDA MA’LUMOT [ИНФОРМАЦИЯ ОБ АВТОРЕ] [AUTHORS INFO]

✉**Samatova Sevara G’ayratovna**, o’qituvchi, [**Саматова Севара Гайратовна,** Преподаватель], [**Sevara G. Samatova,** teacher]; manzil: O‘zbekiston, Toshkent tumani, Toshkent xalqa yo‘li ko‘chasi [адрес: Ташкент улица Халка йули, Ташкентский район], [address: Tashkent district, Tashkent Khalka Yoli street] sevara.samatova87@gmail.com

Ilmiy-nazariy va metodik jurnal
Научно-теоретический и методический журнал
Scientific theoretical and methodical journal
INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №7

Original paper

ILK VA MAKTABGACHA YOSHDAGI BOLALAR NUTQINI RIVOJLANTIRISHNING SAMARALI USULLARI

© M.Sh. Mustafoyeva[1]✉

[1]Buxoro davlat pedagogika instituti, Buxoro, O‘zbekiston

Annotatsiya

KIRISH: Ushbu maqolada ilk va maktabgacha yoshdagi bolalarning kommunikativ ko'nikmalarini shakllantirish orqali ularning nutq o'stirish jarayoniga innovatsion ta'lim texnologiyalarini tatbiq etgan holda muloqot jarayonini rivojlantirish hamda maktabgacha yoshdagi bolalar nutqini o'stirishda foydalaniladigan samarali usul va metodlarning afzalliklari haqida fikr yuritilgan. Shuningdek maqolada bolalar nutqini rivojlantirish yuzasidan tavsiyalar berilgan.

MAQSAD: ilk va maktabgacha yoshdagi bolalarning kommunikativ xususiyatlarini o'rganib, ularni rivojlantirish va nutqidagi kamchiliklarni bartaraf etish yo’llarini takomillashtirish.

MATERIALLAR VA METODLAR: tadqiqotda, kommunikativ so'rovnoma, kuzatish, suhbat kabi metodlardan foydalanildi va olingan natijalarning statistikasi tahlil orqali tasdiqlandi.

MUHOKAMA VA NATIJALAR: Ilk va maktabgacha yoshdagi bolalarning kommunikativ nutq faoliyatini shakllantirish hayotimizda borgan sari muhim ahamiyat kasb etmoqda. Dialogik nutq ko'nikmalarini shakllantirishning ahamiyati maktabgacha yoshdagi bolalarni o'qitishda, ularda boshlang'ich ko'nikmalarning kamligi bolaning tengdoshlari va o’zaro kattalar bilan muloqot qilishini qiyinlashtirganda va nutq me’yorlarini buzganda aniq bo'ladi. Ilk va maktabgacha yoshdagi bolalarning muloqot mazmuni, uning motivlari, muloqot qobiliyatlari doimo o'zgarib turadi. Maktabgacha ta’lim tashkilotlarida bolalarning ta’lim-tarbiya olish jarayonlarini pedagogik-psixologik jihatdan shakllantirishning asosiy qismlaridan biri – bu kommunikativ muloqot hisoblanadi.

XULOSA: Nutq ilk va maktabgacha yoshdagi bolalarning taraqqiy etishlarida katta o'rin tutadi. Shuning uchun ham maktabgacha yoshdagi bolalarning kommunikativ nutqini o'stirish va rivojlantirishda atrofdagi insonlarning shuningdek tarbiyachilarning nutq madaniyati rivojlangan bo'lishi muhim ahamiyat kasb etadi. Tarbiyachi tomonidan mashg’ulotlar jarayonida nutq o'stirish ishlari to'g'ri rejalashtirib borilishi zarur hamda maktabgacha ta'lim tashkilotlarida olib boriladigan nutq o'stirish ta'limiy faoliyat jarayonlari zamonaviy texnologiyalarni qo'llagan holda olib borilishi zarur. Chunki MTT lari ishiga innovatsiyalarni kiritish maktabgacha ta'lim tizimini rivojlantirish va isloh qilishning eng muhim shartidir.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №7

Kalit so'zlar: “Ilk qadam” davlat o’quv dasturi, ilk yosh, maktabgacha yoshdagi bolalar, nutqning rivojlanishi, nutq me’yorlari, nutq faoliyati, tarbiyachining nutq madaniyati, muloqot, kompetensiya.

Iqtibos uchun: Mustafoyeva M.Sh. Ilk va maktabgacha yoshdagi bolalar nutqini rivojlantirishning samarali usullari. // Inter education & global study. 2024. №7. B. 212–219.

ЭФФЕКТИВНЫЕ МЕТОДЫ РАЗВИТИЯ РЕЧИ ДЕТЕЙ РАННЕГО И ДОШКОЛЬНОГО ВОЗРАСТА

© М.Ш. Мустафоева[1]✉
[1]Бухарский государственный педагогический институт, Бухара, Узбекистан

Аннотация

ВВЕДЕНИЕ: В данной статье рассматриваются преимущества эффективных методов и методов, применяемых в развитии коммуникативного процесса и развития речи детей дошкольного возраста путем применения инновационных образовательных технологий в процессе их речевого развития путем формирования коммуникативных умений младших и дошкольников. дети. Также в статье даются рекомендации по развитию речи детей.

ЦЕЛЬ: изучить коммуникативные особенности детей младшего и дошкольного возраста, развивать их и совершенствовать способы устранения дефектов речи.

МАТЕРИАЛЫ И МЕТОДЫ: в исследовании использовались такие методы, как коммуникативное анкетирование, наблюдение, интервью, статистика полученных результатов подтверждалась анализом.

ОБСУЖДЕНИЕ И РЕЗУЛЬТАТЫ: Формирование коммуникативно-речевой деятельности детей младшего и дошкольного возраста приобретает все большее значение в нашей жизни. Важность формирования навыков диалогической речи становится понятной при обучении детей дошкольного возраста, когда отсутствие у них основных навыков затрудняет общение ребенка со сверстниками и взрослыми, нарушает речевые нормы. Содержание общения детей младшего и дошкольного возраста, его мотивы, коммуникативные навыки постоянно меняются. Коммуникативное общение является одной из основных частей педагогико-психологического формирования образовательного процесса детей в дошкольных образовательных организациях.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ: Речь играет важную роль в развитии детей младшего и дошкольного возраста. Вот почему в развитии коммуникативной речи детей дошкольного возраста важное значение имеет развитие речевой культуры окружающих людей, а также воспитателей. Педагогу необходимо правильно планировать деятельность по речевому развитию в процессе обучения, а процессы речевого развития, проводимые в дошкольных образовательных организациях, должны проводиться с использованием современных технологий. Потому что

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №7

внедрение инноваций в работу МТТ – важнейшее условие развития и реформирования системы дошкольного образования.

Ключевые слова: государственная программа «Первый шаг», раннее детство, дошкольники, речевое развитие, речевые нормы, речевая деятельность, культура речи педагога, общение, компетентность.

Для цитирования: Мустафоева М.Ш. Эффективные методы развития речи детей раннего и дошкольного возраста. // Inter education & global study. 2024. №7. С. 212–219.

EFFECTIVE METHODS OF SPEECH DEVELOPMENT IN CHILDREN OF EARLY AND PRESCHOOL AGE

© Mehrangiz Sh. Mustafoyeva[1]✉
[1]Bukhara State Pedagogical Institute, Bukhara, Uzbekistan

Annotation

INTRODUCTION: This article discusses the advantages of effective methods and methods used in the development of the communication process and the development of the speech of preschool children by applying innovative educational technologies to the process of their speech development by forming the communicative skills of primary and preschool children. The article also gives recommendations on the development of children's speech.

OBJECTIVE: to study the communicative features of children of primary and preschool age, to develop them and to improve ways of eliminating speech defects.

MATERIALS AND METHODS: in the research, methods such as communicative questionnaire, observation, interview were used, and the statistics of the obtained results were confirmed by analysis.

DISCUSSION AND RESULTS: Formation of communicative speech activity of primary and preschool children is becoming more and more important in our lives. The importance of forming dialogic speech skills becomes clear in the education of preschool children, when their lack of basic skills makes it difficult for the child to communicate with peers and adults and violates speech norms. The content of communication of children of primary and preschool age, its motives, communication skills are constantly changing. Communicative communication is one of the main parts of pedagogical-psychological formation of children's educational processes in preschool educational organizations.

CONCLUSION: Speech plays an important role in the development of children of primary and preschool age. That is why it is important to develop the speech culture of the surrounding people as well as educators in the development of communicative speech of preschool children. It is necessary for the teacher to properly plan speech development activities during training, and speech development educational activities conducted in preschool educational organizations should be conducted using modern technologies.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №7

Because the introduction of innovations in the work of MTTs is the most important condition for the development and reform of the preschool education system.

Key words: "First Step" state curriculum, early age, preschool children, speech development, speech standards, speech activity, educator's speech culture, communication, competence.

For citation: Mehrangiz Sh. Mustafoyeva. (2024) 'Effective methods of speech development in children of early and preschool age', Inter education & global study, (7), pp. 212–219. (In Uzbek).

Ilk va maktabgacha yoshdagi bolalar nutqini rivojlantirish "Ilk qadam" Davlat o'quv dasturida belgilangan bolalarga ta'lim-tarbiya berishda kompetentsiyaviy yondashuvlarning muhim qismi hisoblanadi. Ilk va maktabgacha yoshdagi bolalarning umumiy muhim kompetentsiyalari sifatida birinchi navbatda, aytishimiz mumkinki, bu kommunikativ kompetentsiyadir, ya'ni bunda muloqot vositalaridan turli vaziyatlarda foydalana bilish ko'nikmasini shakllantirish belgilangan. Demak, ilk va maktabgacha yoshdagi tarbiyalanuvchilarning o'yin, bilish va ijtimoiy kompetentsiyasi qatorida muloqot kompetentsiyasi yetakchi asosiy o'rinni egallaydi. Shunday ekan, maktabgacha ta'lim tashkilotlarida har bir ta'limiy-tarbiyaviy faoliyat mazmunida bolalar nutqini samarali o'stirish va muloqotchanlik ko'nikmalarini rivojlantirish asosiy vazifa hisoblanadi. Maktabgacha yoshdagi bolalar yangi bilimlarni o'yinlar va didaktik vositalar asosida o'zlashtirganida samaradorlik darajasi yuqori bo'ladi. Ya'ni, xalq og'zaki ijodi namunalariga kiruvchi ertakni maktabagacha ta'lim tashkilotida tarbiyalanuvchi bolalarga oddiy o'qib berishdan ko'ra innovatsion ta'lim texnologiyalarini qo'llagan holda mashg'ulotlarga tatbiq etish har bir bolaning nutqini rivojlantirish jarayonini ta'minlaydi va shu bilan birga ta'lim sifatini oshirishga yordam beradi. Buning uchun maktabgacha yoshdagi bolalar nutqini rivojlantirishning yangi texnologiyalarini ishlab chiqish va jarayonda faol qo'llash talab etiladi. Maktabgacha yoshdagi bolalar nutqini shakllantirish muhim va qiyin bo'lgan vazifadir. Bu muammoni muvaffaqiyatli tarzda hal qilish ham bolalarni maktabga tayyorlash uchun, ham boshqalar bilan bemalol qiyinchiksiz muloqot qilish uchun zarurdir.

Ilk va maktabgacha yosh bolalari dastlab ko'rgazmali ifodalangan yoki ularning faoliyatlariga jalb qilingan predmetlar, hodisalar, sifatlar, xususiyatlar, munosabatlarning nomlanishini o'zlashtiradi. Buni bola tafakkurining ko'rgazmali - harakat va ko'rgazmali - obrazli xarakterda ekanligi bilan tushuntirish mumkin. Shu tufayli ham, bog'cha yoshidagi bolalar lug'atida abstrakt (mavhum) tushunchalar deyarli uchramaydi. Bolalar nutqidagi bu xususiyatni ham mashg'ulotlar jarayonida hisobga olib borish zarur. Maktabgacha ta'lim mazmunini tashkil etishda ilk va maktabgacha yoshidagi bolalar nutqini rivojlantiruvchi turli noan'anaviy usullardan foydalanish; ularda mashg'ulotlarga qiziqishni yanada orttirish uchun har-xil integrasiyalashgan xususiyatga ega bo'lgan ko'rgazma va tarqatma materiallardan foydalanish; maktabgacha yoshdagi bolalarga mashg'ulotlarni tashkil etishda doimo bolalarning tafakkur xususiyatini hisobga olish; ta'lim jarayoni bola yoshiga

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №7

mos bo'lishi yoki imkoniyatlarini hisobga olgan holda metod-usullarni tanlash bilan bog'liq bo'la olishi; bolalarga yondashuvda logoped, difektolog, psixolog, tarbiyachi, ota – onalar o'zaro hamkorlikda ish olib borishlari maqsadga muvofiq hisoblanadi. Ilk va maktabgacha yoshidagi bolalar tafakkurini rivojlantirish ulardagi nutq jarayonini rivojlantirish bilan uzviy bog'liq hisoblanib, tafakkur nutqning mahsuli ekanligini hisobga oladigan bo'lsak, bolalarda nutqni rivojlantirishda tarbiyachi-pedagoglar asosan quyidagilarni mashg'ulot jarayonida inobatga olishlari zarur: bolaning yosh davr xususiyatlarini; bolaning individual imkoniyatlarini; bolaning xarakter xususiyatlarini; bolaning tarbiyasiga kuchli ta'sir etuvchi omillarni (kattalar, do'stlari, tarbiyaviy vositalar va hakazo).

Ilk va maktabgacha yoshdagi bolalar nutqini grammatik jihatdan rivojlantirish - bu oddiydan murakkabga, quyidan yuqoriga o'tishdan iborat bo'lgan o'zgarish hisoblanadi va bu miqdoriy o'zgarishlarning asta-sekin yig'ilishi sifat o'zgarishlarining yuz berishiga olib keladigan jarayondir. Bolalarga ona tilini o'rgatish va ularning nutqini samarali tarzda rivojlantirishga doir ishlar maktabgacha tarbiya tashkilotidagi ta'lim-tarbiya ishlari ichida yetakchi o'rin egallaydi. Bu ishning maqsadi quyidagilardan iborat: bolalarga nutqiy muloqotning muhim shakli og'zaki nutqni adabiy til me'yorlariga muvofiq holda egallashni, to'liq ko'rinishda esa tushunish va faol nutqqa kirishishni o'rgatishdir. Ilk va maktabgacha yoshdagi bolalarning muloqot qilishni istamasliklari, ota-onalar o'z bolalari bilan nima haqida gaplashishni, u bilan qanday dialogik aloqa o'rnatishni bilishmasliklari natijasida bolalarning faoliyati va ruhiy holatiga salbiy ta'sir qiladi. O'qituvchilar va ota-onalarning o'zaro hamkorligi bu muammoni har tomonlama hal qilish imkonini beradi. Ilk va maktabgacha yoshidagi bolalar kommunikativ nutqining rivojlanishi ularning faoliyati, muloqoti bilan uzviy bog'liqdir. Bola so'zlar, gaplar va qisqa matnlarning mazmuni va shaklidagi o'zgarishlarni asta sekinlik bilan o'zlashtirishga harakat qila boshlaydi. Ilk bolalik davriga xos situativ nutq ishchan muloqot shaklidan nosituativ bilishga yo'naltirilgan va nosituativ - shaxsiy muloqot shakliga o'tilishi bolalar nutqiga ma'lum bir talablarni qo'yadi. Bu talablar ilk va maktabgacha yoshdagi bolalar nutqining yangidan-yangi tomonlarini, turli kommunikativ muloqot masalalarini hal qilishi uchun zarur bo'lgan xususiyatlarni tarkib toptiradi. Bog'cha yoshidagi bolalarning nutqi ijtimoiy aloqalarni bog'lash vazifasini bajara boshlaydi. Buning uchun esa bolada ichki nutq tarkib topishi, monologik nutq xususiyati kasb etib borishi lozim bo'ladi. Ilk va maktabgacha yoshdagi bolalar nutqining rivojlanishidagi muhim xususiyat shundan iboratki, nutq tafakkur quroliga aylanishi lozim hisoblanadi.

Nutqni rivojlantirishning eng muhim omili-bu bolaning nutqiy muloqotda ishtirok etish istagini uyg'otishga yordam beradigan qulay vaziyatni yaratish zarurati. Nutq tashqi dunyo bilan aloqa qilishning asosiy vositasidir. Kichkintoy bilan iloji boricha tez - tez gaplashish juda muhim, chunki nutqning asosi taqlid-kattalar uchun so'zlar va iboralarni takrorlashdir. Nutq har doim bolani o'rab turishi kerak va buning uchun barcha kundalik vaziyatlarni, rejim lahzalarini va chaqaloq hayotidagi boshqa voqealarni baland ovozda aytish kerak.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №7

Bolalarning nutqini rivojlantirishni rejalashtirish lozim Masalan, guruhga kirishda men bolaning e'tiborini salomlashish kerakligiga qarataman. Ertalab biz barmoq o'yini bilan boshlaymiz "Salom bolalar!", shuning uchun men bolalarga salom aytishni o'rgataman. Men nutqim tushunarli, hissiy jihatdan rang-barang, ifodali va savodli bo'lishiga qat'iy yondashaman. O'z-o'ziga xizmat ko'rsatish ko'nikmalarini shakllantirishda men folklorning kichik shakllaridan, adabiy asarlardan foydalanaman. Masalan, stolda o'zini tutish qoidalari, hojatxonaga borish qoidalari, yotoqxonada o'zini tutish qoidalari va boshqalar bilan tanishish. Bu bolalarga nafaqat mumkin bo'lgan mustaqil harakatlarni o'zlashtirishga, balki takrorlash va talaffuz qilish orqali so'z boyligini boyitishga imkon beradi. Shuningdek, xotira, tasavvur va tabiiy ravishda nutq nutqi rivojlanadi.

Bolaning nutqini rivojlantirishda ikkita asosiy yo'nalishni ajratish mumkin - nutqni tushunishni rivojlantirish va bolaning o'z faol nutqini rivojlantirish. Bundan tashqari, nafas olish va eshitish, taqlid va nozik vosita ko'nikmalarini rivojlantirish kabi qo'shimcha ish sohalariga etarlicha e'tibor qaratish lozim.

Nafas olish va eshitish qobiliyatini rivojlantirishda men turli xil lentalar, qog'oz samolyotlar, xatolar, gullar, sovun pufakchalari va boshqalardan foydalanaman. Nozik vosita mahoratini rivojlantirishga e'tibor berish ayniqsa muhimdir. Ushbu maqsadga erishish uchun men barmoq o'yinlari, gimnastika, turli xil bog'ichlar, turli xil mozaikalar, jumboqlardan foydalanaman. Bolalar donli o'yinlarni, qum va suv bilan mashg'ulotlarni juda yaxshi ko'radilar. Men o'z ishimda "Su Jok" uzuklari va to'pidan keng foydalanaman, bu erda bolalar qofiyalar va bolalar bog'chalari bilan ritm harakatlarini bajaradilar. Shaffof dastgohda rasm chizish bolalar orasida katta muvaffaqiyatdir, chunki bunday rasm nafaqat ijodkorlik quvonchini beradi, hayratga soladi va ajablantiradi, balki bolalarni kaftlari g'ayrioddiy ekanligiga ishontiradi va sehrli. Shuningdek, nozik vosita qobiliyatlari, barmoqlarning egiluvchanligi va qo'llarning mushaklari rivojlanadi. Jarayon davomida bola ozod bo'ladi, qo'rquvini, komplekslarini yo'q qiladi, o'ziga bo'lgan ishonchni va eng muhimi - xushmuomalalikni rivojlantiradi.

Ilk va maktabgacha yoshdagi bolalar uchun an‘anaviy ta'limiy faoliyat tarbiyachining hikoya qilib berishi, o'qib berishi va takrorlatgan holda yod oldirishini tan oladi. Ammo tajriba shuni ko'rsatadiki, bolalar tarbiyachining hikoyasini kichik o'zgarishlar bilan takrorlaydilar, hikoyalar kambag'al so'zlar vositasida talqin qilinadi xolos. Shuning uchun, hikoyani o'qib berish jarayni nihoyasiga yetgach, bolalardan qayta hikoya qilib berish emas, shu hikoya asosidagi aralash kartinkalarni magnitli doskaga o'z o'rniga ko'ra terib chiqishini talab etadigan "Rasmlarning o'rnini top" o'yini bolalarni faol nutqiy vaziyatga undaydi.

Hikoya kompozitsiyasini kuzatish tarbiyalanuvchilarni faollashtiradi va yangi so'zlar bilan tasvirlashga urinadi. Ushbu faoliyat bolalami zerikishdan himoya qiladi, butun guruhni qayta hikoya qildirishga imkon bo'lmagan taqdirda, bu usul vositasida barcha bolalar ish jarayoniga jalb etiladi.

Ayniqsa tarbiyachi asosiy ijrochi rolidan kuzatuvchi darajasiga statusini o'zgartirishi bolalarga erkinlik beradi. Pedagogning ijrochi-bolalar xatti-harakatlarini rag'batlantirishi

CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №7

esa nutqiy faollikka yo'l ochadi. Shu kabi innovatsion texnologiyalarni tanlashda quyidagi talablarga e'tibor qaratish kerak:

- texnologiyani o'qib berish emas, balki bolalarning muloqot qobiliyatini rivojlantirishga, nutq madaniyatini tarbiyalashga yo'naltirish;

- har bir bola uchun uning yoshi va individual xususiyatlarini inobatga olgan holda har xil faoliyat turlarida faol nutq amaliyotini tashkil etish. Zamonaviy amaliyotda maktabgacha ta'limni maktabgacha ta'lim chiqishi masalalarni talab qiladigan bir qator muammolarni amalga oshirmoqda. Yaqinda nutqni buzgan bolalar soni sezilarli darajada oshadi, miqdori va sifatli o'zgarishlar, ularning rivojlanishida kuzatilmoqda. O'qituvchilar tomonidan maktab va bolalar bog'chalari terapevtlarining so'zlariga ko'ra, maktabgacha bolalarning 58 foizi va birinchi sinf o'quvchilarining 56 foizi nutqni rivojlantirishda qat'iylik mavjud. Shuni ham ta'kidlash kerakki, vakolatli nutq uning ahamiyatini yo'qotadi, chunki Zamonaviy bolalar (televidenie reklama, zamonaviy multfilmlar, ijtimoiy tarmoqlarda aloqa va boshqalar) tomonidan boshqa nutqning boshqa standartlari mavjud. Zamonaviy jamiyat tilining til rivojlanishi tendentsiyasi - bu biantualizm va ko'p tillovualizm (ikki tilli va polibinevmizm). Maktabgacha tarbiyachining nutqini rivojlantirish darajasi maktabning etishmovchiligiga olib keladi, chunki

Ilk va maktabgacha yoshdagi nutqning tarkibiy qismlari - bu nutqning tarkibiy qismlari va aqliy funktsiyalarning tarkibiy qismlari ularning maksimal safarbarligini talab qiladigan yangi maktab sharoitida eng zaif bo'lgan.Hozirgi bosqichda an'anaviy o'rganish usullari samarali emas va davlat va jamiyatning zamonaviy talablariga javob bermaydi. Naviyat sharoitida, minimal muddati tugagandan so'ng, o'qituvchi oldida, o'qituvchining oldida yangi vazifalar sonini hal qilish kerak, logop yangi usul va texnologiyalardan foydalanish zarur.

ADABIYOTLAR RO‘YXATI | СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ | REFERENCES

1. Babayeva D.R. “Nutq o’stirish nazariyasi va metodikasi” o’quv- uslubiy majmua. Toshkent-2018.
2. O’zbekiston Respublikasida maktabgacha ta’lim to’g’risidagi Nizom. Maktabgacha tarbiya-Toshkent-2010.
3. M.R. Mingalimova. Bolalarni o’yin faoliyati orqali maktab ta'limiga tayyorlash./ “Maktabgacha ta'lim mazmunini takomillashtirish muammolari, yechimlari va istiqbollari” mavzuidagi ilmiy va ilmiy-uslubiy maqolalar to’plami/. T.: 2012.
4. G.T.Baxronova, D.O’. Jo’rayeva, Sh.N.Ne’matova, M.Sh.Mustafoyeva.
5. / UPDATING AND CONDUCTING THE QUALITY OF PRIMARY EDUCATION ON THE BASIS OF MODERN METHODS./ https://scholar.google.com/scholar?oi=bibs&cluster=15945983713562668087&btnI=1&hl=ru

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №7

6. Eshova D.Sh., Mustafoyeva M.Sh. POSSIBILITIES OF JOINT ARTISTIC AND PLAYFUL ACTIVITIES WITH PARENTS IN THE DEVELOPMENT OF CREATIVE ABILITIES IN CHILDREN. JMEA Journal of Modern Educational Achievements 2023, Volume 10 https://scopusacademia.org/
7. Mustafoyeva M.Sh. Talis research international study of teaching and learning conditions. 2023y.

MUALLIF HAQIDA MA'LUMOT [ИНФОРМАЦИЯ ОБ АВТОРЕ] [AUTHORS INFO]

✉**Mustafoyeva Mehrangiz Shukurulloyevna**, maktabgacha va boshlang'ich ta'lim pedagogikasi kafedrasi o'qituvchisi, [**Мустафоева Мехрангиз Шукуруллоевна,** преподаватель кафедры педагогики дошкольного и начального образования], [**Mustafoyeva Mehrangiz Shukurulloyevna,** teacher of the department of preschool and primary education pedagogy]; manzil: Buxoro shahar Piridastgir ko`chasi 2-uy [адрес: Узбекистан, Бухара г. Пиридастгир ул., д. 2], [address: Uzbekistan, Bukhara Pyridastgir str., 2]

Ilmiy-nazariy va metodik jurnal
Научно-теоретический и методический журнал
Scientific theoretical and methodical journal
INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №7

Original paper

MAKTABGACHA YOSHIDAGI BOLALAR O‘YINING PSIXOLOGIK XUSUSIYATLARI

© G.Q. Hasanova[1]✉

[1]Buxoro davlat pedagogika instituti, Buxoro, O‘zbekiston

Annotatsiya

KIRISH: Ushbu maqolada o‘yinning bolalar hayotida ko‘p qirrali faoliyat ekanligi, unda kattalarga mansub bo‘lgan mehnat ham, turli narsalar haqida tafakkur qilish, xom-xayol surish, dam olish va xushchaqchaqlik jarayonlarining barchasi o‘yin faoliyati ekanligi haqida fikr yuritilgan.

MAQSAD: maktabgacha yoshdagi bolalar psixologik xususiyatlari o'rganish, tahlil qilish va muammolarni bartaraf etish yo'llarini tavsiya qilishdan iborat.

MATERIALLAR VA METODLAR: tadqiqot jarayonida suhbat, ijtimoiy-psixologik so'rovnoma, kuzatish kabi metodlaridan foydalanildi va olingan natijalarning statistik ishonchlilik darajasi faktorli tahlil orqali tasdiqlandi.

MUHOKAMA VA NATIJALAR: maktabgacha yoshdagi bo'lgan bolalarning psixologiyasidagi shunday jihat e'tiborimizni qaratdikki, ular aynan shu davrda o'z qiziqishlari, yetakchi faoliyati bo'lgan syujetli-rolli o'yinlardagi harakatlari bilan birgalikda ijtimoiy dunyoning, avvalo, ota-ona oilasidagi rollarga va o'zaro munosabatlarga e'tiborli bo'lib, aynan ota-onalikka xos qiliqlarni o'zlashtirishga kirishadilar. Bola bunda uning oldida ro'y berayotgan voqea-hodisalarning kuzatuvchisi va ishtirokchisiga aylanib, bu jarayonlar qanchalik dinamik bo'lsa, shunchalik faol va qiziquvchan bo'ladi, ota-ona va bola o'rtasidagi munosabatlarga nisbatan ko'proq, to'laroq va turli-tuman axborotlarni oladi, o'zlashtiradi va fikrlaydi.

XULOSA: shuni aytish mumkinki, oilaning zimmasiga ulkan va zarur ijtimoiy missiya yuklangandir. Bola tarbiyasi eng og'ir ijtimoiy vazifa ekanligi ayondir. Ota va onaning shaxsiy va ijobiy namunasi solih va soliha farzandlarning kamolga yetishi uchun garovdir. Ostona hatlab tashqi dunyoga qadam qo'yilganida esa bolaga atrof-muhit va jamoatchilikning ta'siri sezilarli bo'ladi. Ta'lim muassasalari va mahalla-kuy, umuman, ijtimoiy sfera muhiti inson farzandini to hayotining so'nggi daqiqasigacha ta'qib qilib boradi. Shu boisdan, oilaviy munosabatlarda shaxsning umummadaniy dunyoqarashini shakllantirishga erishish, nafaqat shaxsiy hayotda, balki, mamlakatimizda yuz berayotgan ijtimoiy-iqtisodiy o'zgarishlar va ularning taraqqiyoti jamiyatning ruhiy va ma'naviy takomilida ham muhim o'rin tutadi.

Kalit so'zlar: predmetli o‘yinlar, syujetli-rolli o‘yinlar, qoidali o‘yinlar, psixik jarayon,ta’lim-tarbiya.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №7

Iqtibos uchun: Hasanova G.Q. Maktabgacha yoshidagi bolalar o'yinining psixologik xususiyatlari. // Inter education & global study. 2024. №7. B.220–227.

ПСИХОЛОГИЧЕСКИЕ ОСОБЕННОСТИ ИГРЫ ДОШКОЛЬНИКОВ

© Г.К. Хасанова[1]✉
[1]Бухарский государственный педагогический институт, Бухара, Узбекистан

Аннотация

ВВЕДЕНИЕ: в данной статье рассматривается, что игра – это многогранная деятельность в жизни детей, в которой труд взрослых, размышления о различных вещах, воображение, отдых и веселье – все это игровая деятельность.

ЦЕЛЬ: психологические особенности детей дошкольного возраста заключаются в изучении, анализе и рекомендации путей решения проблем.

МАТЕРИАЛЫ И МЕТОДЫ: в процессе исследования использовались такие методы, как беседа, социально-психологический опрос, наблюдение, а степень статистической достоверности полученных результатов подтверждалась факторным анализом.

ОБСУЖДЕНИЕ И ВЫВОДЫ: мы обратили внимание на такой аспект психологии детей дошкольного возраста, что именно в этот период они, в сочетании со своими интересами, действиями в сюжетно-ролевых играх, являющихся ведущей деятельностью, начинают осваивать именно родительские манеры поведения, ориентируясь, прежде всего, на роли и взаимоотношения социального мира в родительской семье. Ребенок при этом становится наблюдателем и участником происходящих перед ним событий, чем динамичнее эти процессы, тем активнее и любознательнее он получает, усваивает и мыслит информацию, более полную и разнообразную по отношению к отношениям между родителем и ребенком.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ: можно сказать, что на семью возложена огромная и необходимая социальная миссия. Понятно, что воспитание ребенка-самая тяжелая социальная задача. Личный и положительный пример отца и матери-залог взросления праведных и праведных детей. Порог даже когда вы ступаете во внешний мир, влияние окружающей среды и общества на ребенка становится заметным. Образовательные учреждения и окрестности-мелодия, среда социальной сферы в целом преследует человеческое дитя до последней минуты его жизни. Поэтому достижение формирования общекультурного мировоззрения личности в семейных отношениях, не только в личной жизни, но и социально-экономические изменения, происходящие в нашей стране и их развитие, играют важную роль в духовном и духовном совершенствовании общества.

Ключевые слова: игры с предметами, сюжетно-ролевые игры, игры с правилами, мыслительный процесс, обучение

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №7

Для цитирования: Хасанова Г.К. Психологические особенности игры дошкольников. // Inter education & global study. 2024. №7. С. 220–227.

PSYCHOLOGICAL FEATURES OF THE PRESCHOOL CHILDREN'S GAME

© Gulnoz K. Xasanova[1]✉
[1]Bukhara State Pedagogical Institute, Bukhara, Uzbekistan

Annotation

INTRODUCTION: in this article, in the works of Eastern thinkers and special treatises dedicated to ethics, the education of the young generation is aimed at solving the qualities that determine the future fate of mankind, arming them with a positive criterion.

AIM: the psychological characteristics of preschool children are to study, analyze and recommend ways to solve problems.

MATERIALS AND METHODS: in the course of the study, such methods as conversation, socio-psychological survey, observation were used, and the degree of statistical reliability of the results obtained was confirmed by factor analysis.

DISCUSSION AND CONCLUSIONS: we drew attention to such an aspect of the psychology of preschool children that it was during this period that they, in combination with their interests, actions in story-role-playing games, which are the leading activity, begin to master precisely parental behaviors, focusing primarily on the roles and relationships of the social world in the parental family. At the same time, the child becomes an observer and participant in the events taking place in front of him, the more dynamic these processes are, the more actively and inquisitively he receives, assimilates and thinks information that is more complete and diverse in relation to the relationship between parent and child.

CONCLUSION: we can say that the family has a huge and necessary social mission. It is clear that raising a child is the most difficult social task. The personal and positive example of a father and mother is the key to the maturation of righteous and righteous children. Threshold even when you step into the outside world, the influence of the environment and society on the child becomes noticeable. Educational institutions and the surrounding area are a melody, the environment of the social sphere as a whole haunts the human child until the last minute of his life. Therefore, the achievement of the formation of a general cultural worldview of a person in family relations, not only in personal life, but also the socio-economic changes taking place in our country and their development, play an important role in the spiritual and spiritual improvement of society.

Key words: games with objects, role-playing games with a plot, games with rules, mental process, education

For citation: Gulnoz K. Xasanova. (2024) ‘Psychological features of the preschool children's game’, Inter education & global study, (7), pp. 220–227. (In Uzbek).

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №7

Maktabgacha ta'lim tashkilotida bolaning yoshi ulg'ayib, mustaqil harakat qilish imkoniyati oshgan sari, uning atrofidagi narsa va hodisalar haqidagi fikrlari kengayib boradi. Maktabgacha yoshdagi bolalarning etakchi faoliyati o'yindir. Bu yoshdagi bolalarning o'yinlarini uchga bo'lish mumkin: predmetli o'yinlar(15-20 minut o'ynaladi); syujetli-rolli o'yinlar (30-60 minut o'ynaladi); qoidali o'yinlar (1soatdan -2kungacha davom etishi mumkin).

MTT yoshidagi bolalarning o'yin faoliyatlari masalasi asrlar davomida juda ko'p olimlarning diqqatini o'ziga jalb qilib kelmoqda. Bu yoshidagi bolalar o'zlarining o'yin faoliyatlarida ildam qadamlar bilan olg'a qarab borayotgan sermazmun hayotimizning hamma tomonlarini aks ettirishga intiladilar.

Bola atrofidagi narsalar dunyosini bilish jarayonida ular bilan bevosita amaliy munosobatda bo'lishga intiladi. Bu o'rinda shu narsa xarakterliki, bola bilishga tashnaligidan atrofdagi o'zining haddi sig'adigan narsalari bilangina emas, balki kattalar uchun mansub bo'lgan, o'zining kuchi ham etmaydigan, haddi sig'maydigan narsalar bilan ham amaliy munosabatda bo'lishga intiladi. Masalan: bola avtomashinani yoki tramvayni o'zi haydagisi, haqiqiy otga minib yurgisi, uchuvchi bo'lib, samolyotda uchgisi va rostakam militsioner bo'lgisi keladi. Tabiiyki bola o'zidagi bunday ehtiyojlarning birontasini ham haqiqiy yo'l bilan qondira olmaydi. Bu o'rinda savol tug'iladi. Bolalarning tobora ortib borayotgan turli ehtiyojlari bilan ularning tor imkoniyatlari o'rtasidagi qarama-qarshilik qanday yo'l bilan hal qilinadi? Bu qarama-qarshilik faqatgina birgina faoliyat orqali, ya'ni, bolaning o'yin faoliyati orqaligina hal qilinishi mumkin. Buni quyidagicha izohlab berish mumkin:

- birinchidan, bolalarning o'yin faoliyati qandaydir moddiy mahsulot ishlab chiqarishga qaratilgan faoliyat emas. Shuning uchun bolalarni o'yinga undovchi sabab (motiv) kelib chiqadigan natija bilan emas, balki shu o'yin jarayonidagi turli harakatlarning mazmuniga bog'liqdir;

- ikkinchidan, bolalar o'yin jarayonida o'z ixtiyorlaridagi narsalarni, o'zlarini qiziqtirgan, ammo kattalargagina mansub bo'lgan narsalarga aylantirib, xohlaganlaricha erkin faoliyatda bo'ladilar. Bolalarning o'yin faoliyatlari ularning jismoniy va psixik jihatdan garmonik ravishda rivojlanishi uchun birdan-bir vositadir.

O'yin bolalar hayotida shunday ko'p qirrali faoliyatki, unda katgalarga mansub bo'lgan mehnat ham, turli narsalar haqida tafakkur qilish, xom-xayol surish, dam olish va xushchaqchaqlik jarayonlarining barchasi o'yin faoliyatida aniq bo'ladi. Shuni ham ta'kidlab o'tish kerakki, o'yin faqat tashqi muhitdagi narsa hodisalarni bilish vositasigina emas, balki qudratli tarbiya vositasi hamdir. Ijodiy va syujetli o'yinlarda bolalarning barcha psixik jarayonlari bilan birgalikda ularning individual xususiyatlari ham shakllanadi. Demak, maktabgacha ta'lim tashkilotidagi ta'lim-tarbiya ishlarining muvaffaqiyati ko'p jihatdan bolalarning o'yin faoliyatlarini maqsadga muvofiq tashkil qila bilishga bog'liqdir. Shunday qilib, o'yin bolalar xayoli tomonidan yaratilgan narsa emas, aksincha, bolalar xayolining o'zi, o'yin davomida

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №7

yuzaga kelib, rivojlanadigan psixik jarayondir. Shuni ham ta'kidlash joizki, fan-texnika mislsiz rivojlanayotgan hozirgi davrda hayratda qoldiradigan narsalar bolalarga go'yo, bir mo'jizadek ko'rinadi. Natijada ular ham o'zlarining turli o'yinlari jarayonida o'xshatma qilib (ya'ni, analogik tarzda), har xil xayoliy narsalarni o'ylab topadilar (uchar ot, odam mashina, gapiradigan daraxt kabilar). Bundan tashqari, bolalarning turli xayoliy narsalarni o'ylab chiqarishlari yana shuni anglatadi-ki, ular o'zlarining har turli o'yin faoliyatlarida faqat atroflaridagi bor narsalarni emas, balki ayni chog'da ehtiyojlarini ham aks ettiradilar.

Bolalarning o'yin faoliyatlarida turli xayoliy va afsonaviy obrazlarni yaratishlari odamning (shu jumladan, bolalarning ham) tashqi muhitdagi narsa va hodisalarni aks ettirish passiv jarayoni emas, balki faol, ijodiy yaratuvchanlik jarayoni ekanligidan dalolat beradi.

Bolalar o'yin faoliyatining yana bir xususiyati bu o'yin jarayonida bolaning qiladigan hatti-harakatlari va bajaradigan rollarining ko'pincha umumiylik xarakteriga ega bo'lishidir. Buni shunday tushunish kerakki, bola o'zining turli-tuman o'yinlarida faqat o'ziga tanish bo'lgan yolg'iz bir shofyorning, shifokorning, militsionerning, tarbiyachining, uchuvchining hatti-harakatlarnigina emas, balki umuman shofyorlarning, shifokorlarning, tarbiyachilarning hamda uchuvchilarning hatti-harakatlarini aks ettiradi.

Bu yoshdagi bolalar o'z vaqtining ko'p qismini o'yin bilan o'tkazadi, ayniqsa 3 yoshdan 6-7 yoshgacha o'yinlar ahamiyatli taraqqiyot yo'lini bosib o'tadi: predmetli-boshqaruv va ramziy o'yinlardan tortib to qoidali syujetli-rolli o'yinlargacha. Bu yosh davrida barcha o'yin turlarini ko'rish mumkin.

Bu yosh davri davomida bolalarning quyidagi asosiy faoliyat turlari izchillikda takomillashib boradi: predmetlar bilan boshqarish o'yini, konstruktiv tipdagi individual predmetli o'yin, jamoaviy syujetli-rolli o'yinlar, individual va guruhiy ijod, o'yin-musobaqa, o'yin-muloqot, uy mehnati. Kichik maktabgacha yoshdagi bolalar asosan predmetlar, turli xil o'yinchoqlar bilan yolg'iz o'zlari o'ynaydilar. O'zlarining predmetli va konstruktorli o'yinlarida idrok, xotira, tasavvur, tafakkur jarayonlarini, shuningdek o'z harakat qobiliyatlarini takomillashtirib boradilar. Albatta, turmush tajribalari va faoliyatlari doirasi cheklangan kichik yoshdagi bolalar (ba'zan kichik guruh bolalari ham) o'zlarining o'yinlarida konkret odamlarni va ularning harakatlarini aks ettiradilar xolos. Masalan, (oyisini, dadasini, akasini, tarbiyachisini va shu kabilarni). O'rta yoki katta yoshidagi bolalarning o'yinlarida esa bunday obrazlar umumiylik xarakteriga ega bo'la boshlaydi. Sekin-asta o'rta maktabgacha davrga borib o'yin jamoaviy bo'lib boradi va unga ko'proq bolalar qo'shila boshlaydi. Bolalarning individual xususiyatlarini, ularning jamoa o'yinlari davomida kuzatish qulaydir. O'z o'yinlarida bolalar kattalarning predmetlarga munosabatinigina emas, balki ko'proq ularning o'zaro munosabatlarini ham aks ettiradilar va ularga taqlid etadilar. Shuningdek, jamoa o'yinlarida bolalar bir guruh odamlarning murakkab hayotiy faoliyatlarini aks ettiradilar. Masalan, «poezd» o'yinini olaylik. Bunda mashinist, parovozga ko'mir yoquvchi, provodniklar, kontrolyor, kassir, stansiya xodimlari va yo'lovchilar bo'ladi. Bolalarning mana shu kabi jamoa o'yinlari

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №7

artistlarning faoliyatiga o‘xshaydi. Chunki, jamoa o‘yinidagi har bir bola o‘z rolini yaxshi ado etishga intilishi bilan birga, o‘yinning umumiy mazmunidan ham chetga chiqib ketmaslikka tirishadi. Bu esa, har bir boladan o‘zining butun qobiliyatini ishga solishni talab etadi. Ma’lum rollarga bo‘lingan jamoa o‘yini, bolalardan qat’iy qoidalarga bo‘ysunishini va ayrim vazifalarni talab doirasida bajarishni taqozo etadi. Shuning uchun bolalarning bunday jamoa o‘yinlari psixologik jihatdan katta ahamiyatga ega. Chunki, bunday o‘yinlar bolalarda irodaviylik, xushmuomalalik, o‘yin qoidalariga, tartib-intizomga bo‘ysungan va shu kabi boshqa ijobiy xislatlarni tarbiyalaydi va rivojlantiradi.

Eng asosiysi bu o‘yinlarda kattalarning predmetli dunyoga nisbatan xulq-atvori takrorlanmaydi, odamlar orasidagi munosabatlarga, xususan – rollariga imitatsiya (taqlid) qilinadi. Bolalar ushbu munosabatlar asosida quriladigan rollarni va qoidalarni ajratadilar, o‘yinda unga amal qilinishini qattiq nazorat qiladilar va o‘zlari ham ularga rioya qilishga harakat qiladilar. Bolalarning syujetli-rolli o‘yinlari turli mavzularda bo‘lib, bolalar ular bilan hayotiy tajribasiga muvofiq yaxshi tanishdir. Bolalar tarafidan o‘yinda qayta ijro etiladigan rollar –oilaviy (ona, ota, buvi, buva, o‘g‘il, qiz va h.k) yoki tarbiyaviy (enaga, tarbiyachi,) yoki ertak qahramonlari (bo‘ri, ayiq, tulki, quyon, echki,) yoki kasbiy (shifokor, komandir, uchuvchi). Rollarni ijro etuvchilar kattalar yoki bolalar yoki ularni o‘rnini bosuvchi o‘yinchoqlar, qo‘g‘irchoqlar bo‘lishi mumkin.

Ushbu yosh davri taraqqiyot uchun zarur bo‘lgan ikkita faoliyat turining boshlanishi bilan bog‘langan: mehnat va o‘qish. Bu yoshdagi bolalarning o‘yin, mehnat va o‘qishni o‘zlashtirishlarini ketma-ketligi bosqichini aniqlash mumkin, bunda maktabgacha yosh davri tahlil maqsadida shartli ravishda 3 ta davrga bo‘linadi: kichik maktabgacha yosh davri (3-4 yosh), o‘rta maktabgacha yosh davri (4-5 yosh) va katta maktabgacha yosh davri (5-6 yosh). Ushbu bo‘lish yosh davrlari psixologiyasida bolalarning psixologiyasi va xulq-atvoridagi jadal va sifatiy o‘zgarishlarni qayd etish uchun o‘tkaziladi.

Kichik maktabgacha yoshdagilar hali, qoidaga muvofiq, yolg‘iz o‘ynaydilar. O‘zlarining predmetli va konstruktorli o‘yinlarida idrok, xotira, tasavvur, tafakkur va harakat qobiliyatlarini takomillashtirib boradilar. Ushbu yoshdagi bolalar syujetli-rolli o‘yinlarida odatda kundalik hayotlarida kuzatadigan kattalarning harakatlarini qayta namoyon etadilar.

Sekin-asta o‘rta maktabgacha davrga borib o‘yin birgalikda bo‘lib boradi va unga ko‘proq bolalar qo‘shila boshlaydi. Eng asosiysi bu o‘yinlarda kattalarning predmetli dunyoga nisbatan xulq-atvori takrorlanmaydi, odamlar orasidagi munosabatlarga, xususan – rollilariga imitatsiya (taqlid) qilinadi. Bolalar ushbu munosabatlarda quriladigan rollarni va qoidalarni ajratadilar, o‘yinda unga amal qilinishini qattiq nazorat qiladilar va o‘zlari ham ularga rioya qilishga harakat qiladilar. Syujetli-rolli bolalar o‘yinlari turli mavzularda bo‘lib, bolalar ular bilan hayotiy tajribasiga muvofiq yaxshi tanishdir. Bolalar tarafidan o‘yinda qayta ijro etiladigan rollar – bu qoidaga muvofiq, oilaviy rollar (ona, ota, buvi, buva, o‘g‘il, qiz va h.k) yoki tarbiyaviy (enaga, bog‘chadagi tarbiyachi) yoki ertaknamo (echkicha, bo‘ri, quyon, ilon) yoki kasbiy (shifokor, komandir, uchuvchi). Rollarni ijro etuvchilar odamlar, kattalar yoki bolalar, yoki ularni o‘rnini bosuvchi o‘yinchoqlar, qo‘g‘irchoqlar bo‘lishi mumkin.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №7

O‘rta va katta maktabgacha yosh davrida syujetli-rolli o‘yinlar rivojlanadi, biroq kichik maktabgacha yosh davridan o‘yinlarga kiritiladigan va amalga oshiriladigan mavzulari, rollari, o‘yin harakatlarining qoidalari bilan katta turli-tumanligi bilan farqlanadi. Tabiiy xarakterdagi ko‘pgina predmetlar shartlilariga almashtiriladi va ramzli o‘yin boshlanadi. Masalan, oddiy kubik o‘yindan va unga ajratilgan roldan qat’iy nazar ramziy ma’noda mebellar va mashinalarni, odamlar va hayvonlarni namoyish etadi.

O‘yinlarda asosiy rol qoidalarga rioya qilishga va munosabatlarga, masalan, subordinatsiyaga ajratiladi. Bunda birinchi marotaba liderlik paydo bo‘ladi, bolalarda tashkilotchilik ko‘nikma va malakalari rivojlanadi.

Shu bilan bir qatorda o‘yinli individual faoliyatning ramziy shakllaridan yana biri rasm chizishdir. Unga sekin-asta ko‘proq tasavvur, xayol va tafakkur qo‘shilib boradi. Bola ko‘rganlarini tasvirlashdan vaqti bilan bilganlarini, xotirasidagi va o‘zi o‘ylab topganlarini chiza boshlaydi. O‘yin-musobaqalar alohida sinfga ajratiladi, unda yutuq va g‘oliblik bolalarni juda jalb qiladi. Taxmin qilinishicha, aynan shunday o‘yinlarda muvaffaqiyatga erishish motivatsiyasi shakllanadi va mustahkamlanadi.

Katta maktabgacha yosh davrida konstruktorlik o‘yini mehnat faoliyatiga aylana boshlaydi, o‘yin jarayonida bola turmushda zarur bo‘lgan nimanidir yasaydi, yaratadi, quradi. Bolalar bunday o‘yinlarda oddiy mehnat ko‘nikma va malakalarini egallaydilar, ularda amaliy tafakkur faol rivojlanadi. Bola o‘yinda ko‘plab uy-ro‘zg‘or asboblari va predmetlaridan foydalanishni o‘rganadi. Unda o‘z xatti-harakatlarini rejalashtirish qobiliyati paydo bo‘ladi va rivojlanadi, ko‘p harakatlari va aqliy operatsiyalari, tasavvur va xayoli takomillashadi.

Bu yosh davridagi bolalar ijodiy faoliyatdan tasviriy san’at ayniqsa, rasm chizishni yaxshi ko‘radilar. Bolaning nimani va qanday ifodalashiga qarab, uning atrof olamdagi voqelikni qanday idrok qilishi, xotirasi, xayoli va tafakkurining o‘ziga xosligi haqida mushohaza qilish mumkin. Rasmlar orqali bolalar tashqi olamdan olayotgan tassurotlari va bilimlarini etkazishga harakat qiladilar. Rasmlar bolaning jismoniy va psixologik holatiga ko‘ra o‘zgarishi mumkin. (kasallik, kayfiyat). Aniqlanishicha, kasal bolalar chizgan rasmlar sog‘lomlarnikidan ko‘pgina jihatlari bilan farq qiladi.

3-7 yoshli bolalarning psixik rivojlanishida badiiy-ijodiy faoliyat turi bo‘lgan musiqaning ahamiyati ham juda kattadir. Musiqa orqali bolalar ashula aytishga, musiqa ohangiga mos ritmik harakatlar qilishga o‘rganadilar. 3-7 yoshli davrida bolalarning asosiy faoliyati quyidagi ketma-ketlikda kechadi: predmetlarni o‘rganishi; individual predmetli o‘yinlar, jamoa syujetli-rolli o‘yinlar; individual va guruhiy ijod; musobaqa o‘yinlari; muloqot o‘yinlari; uy mehnati.

O‘yin faoliyati bolalarni insoniyatning ijtimoiy tajribasini egallashning faol shakli bo‘lgan ta’lim faoliyatiga tayyorlaydi. Odam birdaniga ijtimoiy tajribani o‘zlashtirishga kirisha olmaydi. Ijtimoiy tajribalarni faol egallashi uchun odam, avvalo, etarli darajada nutqni egallagan bo‘lishi, ma’lum malakalar, uquvlar va sodda tushunchalarga ega bo‘lishi kerak bo‘ladi. Bularga bola yuqorida ko‘rsatib o‘tganimizdek, o‘yin faoliyati orqali erishadi.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №7

ADABIYOTLAR RO‘YXATI | СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ | REFERENCES

1. Asqarova O’.. Pedagogikadan amaliy mashg’ulotlar masalalari. O’quv –uslubiy qo’llama. T.: “Istiqlol” nashriyoti. 2005y. 112b.
2. Ahmedova M.E.. Pedagogik nazariyasi va tarixi (Pedagogika tarixi). T.: Tafakkur – bo’ston. 2011 yil. 1228b. Adadi-500.
3. Musurmonova O. Ma’naviy qadriyatlar va yoshlar tarbiyasi. –T.: O’qituvchi, 1996. -192b.
4. Musurmonova O. O’quvchilarining ma’naviy madaniyatini shakllan-tirish. –T.: Fan. 1993. -112b.
5. Mahkamov U. Axloq –odob saboqlari. –T.: Fan, 1994. -134b.
6. Yoshlarni ma’anviy tarbiyasi. (darslik). Ergashev Q. T.: Ma’naviyat nashriyoti. 1999.
7. Yusupova.P. Maktabgacha pedagogika Toshkent “O’qituvchi” 1993 yil
8. Rahmonqulova N., Matnazarova O’.Pedagogika nazariyasi va tarixi (o’quv qo’llanma). T.: “O’zbekiston Respublikasi faylasuflari milliy jamg’armasi”. 2010. 116 bet..
9. Hasanboyev J va boshqalar.Pedagogika. (Pedagogika nazariyasi va tarixi). (darslik). T.: 2011. 456 bet.
10. Pedagogika tarixi. (darslik). Hoshimov K. T.: A.Navoiy nomidagi O’zbekiston Milliy k/si. 304 bet.
11. Po’latova R.M. Maxsus pedagogika. Oligofrenopedagogika. (darslik). T.: G’.G’ulom nomidagi tabaa uyi. 2005. 224 bet.

MUALLIF HAQIDA MA’LUMOT [ИНФОРМАЦИЯ ОБ АВТОРЕ] [AUTHORS INFO]

✉**Xasanova Gulnoz Kasimovna**, maktabgacha va boshlang’ich ta’lim pedagogikasi kafedrasi mudiri, p.f.n., [**Хасанова Гулноз Касимовна,** заведующий кафедрой педагогики дошкольного и начального образования, к.п.н.,], [**Gulnoz K. Xasanova**, Head of the Department of Pedagogy of Preschool and Primary Education, P.A.T.,]; manzil: O‘zbekiston, Buxoro shahar Piridastgir ko`chasi 2-uy [адрес: Узбекистан, Бухара г. Пиридастгир ул., д. 2], [address: Uzbekistan, Bukhara Pyridastgir str., 2]

Ilmiy-nazariy va metodik jurnal
Научно-теоретический и методический журнал
Scientific theoretical and methodical journal
INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №7

Original paper

TA'LIMDA SIMULYATSION GEYMIFIKATSIYA VA UNING AHAMIYATI

© M.M. Xakimova[1]✉

[1]Sharof Rashidov nomidagi Samarqand davlat universiteti, Samarqand, O'zbekiston

Annotatsiya

KIRISH:Ushbu maqola gemifikatsiya va simulyatsion gemifikatsiyaning ta'lim jarayonidagi o'rni va ahamiyatini yoritadi. Zamonaviy raqamli ta'lim muhitida gemifikatsiya nafaqat o'quvchilarning diqqatini jalb qilish, balki ularning bilim darajasini oshirish, motivatsiyani kuchaytirish va o'quv jarayonini yanada qiziqarli qilish vositasi sifatida ham qo'llaniladi. Shuningdek, raqamli ta'lim muhitida gemifikatsiya va simulyatsiyadan foydalanishning nazariy va amaliy jihatlari ko'rib chiqiladi.

MAQSAD: gemifikatsiyaning ta'lim jarayoniga ta'sir darajasini o'rganish, nazariy asoslarni tadqiq qilish va uni samarali qo'llash usullarini aniqlashdir. Shuningdek, gemifikatsiya elementlari va ta'lim muhitidagi o'yin mexanikasining o'quvchilar motivatsiyasiga, bilimni o'zlashtirishga va o'quv jarayonidagi faollikka bo'lgan ta'sirini tahlil qilish orqali, bu texnologiyani ta'lim tizimida qo'llash imkoniyatlarini baholash maqsad qilingan.

MATERIALLAR VA METODLAR: Nik Pelling va Richard Bartl kabi olimlar tomonidan ta'riflangan gemifikatsiya tushunchasi va uning tarixi o'rganiladi. Gemifikatsiyaning o'yin mexanikasidan foydalanish orqali o'quvchilarni jalb qilish va ta'lim jarayonini interaktiv qilishdagi roli tahlil qilinadi. O'yin elementlari orqali bilimlarni o'zlashtirish samaradorligini oshirish tajribalari va tadqiqotlari muhokama qilinadi. Jumladan, Richard Dyuk va Andrey Viktorovichning ta'lim jarayonidagi gemifikatsiya ishlari hamda ularning o'quvchilarning bilim olish tajribasiga ta'siri ko'rib chiqiladi. Ta'limda, chet tilini o'rganishda, hamda universitet darajasidagi ta'lim muhitida gemifikatsiyaning qo'llanishi, uning foydalanuvchilar motivatsiyasiga va bilimni o'zlashtirishga ta'siri haqida Sibiryakov Andrey Viktorovichning tadqiqotlari muhokama qilinadi. K.Ushinskiy, K.Verbax va boshqa tadqiqotchilarning gemifikatsiyaning afzalliklari, cheklovlari va amaliy qo'llash texnikalari haqidagi izlanishlari ham tahlil qilinadi.

MUHOKAMA VA NATIJALAR: gemifikatsiya va simulyatsion gemifikatsiya o'quv jarayonini samarali va interaktiv qilishda muhim rol o'ynaydi. Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, bu yondashuv o'quvchilarning diqqatini jalb etish, motivatsiyani oshirish va bilimlarni chuqurroq o'zlashtirishga yordam beradi. Nik Pelling tomonidan 2002-yilda joriy qilingan gemifikatsiya tushunchasi o'yin elementlarini ta'lim, biznes va boshqa sohalarda foydalanuvchi tajribasini yaxshilash maqsadida qo'llash imkoniyatini yaratdi. O'yin va

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №7

gemifikatsiya o‘rtasidagi farqni aniqlashtirish orqali o‘yin mexanikasi va o‘yin uslubidagi ijodkorlikning muhimligini anglash mumkin.

Esseks universiteti professori Richard Bartl va boshqa olimlar gemifikatsiyaning ta’limda qanchalik muhimligini ta’kidlaydilar. Ta’lim jarayonida o‘yinlardan foydalanish, o‘quvchilarning qiziqishini oshirish, ularga oqim hissini berish va ularni rag‘batlantirish orqali bilimlarni osonroq o‘zlashtirishga yordam beradi. K. Ushinskiyning o‘yin elementlari orqali o‘quvchilarni emotsional faollashtirish haqidagi fikrlari va Richard Dyukning simulyatsiya haqidagi qarashlari bu jarayonning amaliy qiymatini ko‘rsatadi.

Tadqiqotlar ko‘rsatadiki, gemifikatsiya nafaqat ta’limda, balki sog‘liqni saqlash, marketing, jamoaviy faoliyat va boshqaruv sohalarida ham qo‘llaniladi. Foydalanuvchilarning texnik tizimlar bilan o‘zaro ta’sirini kuchaytirishda o‘yin elementlaridan foydalanish imkoniyatlari kengdir. Shuningdek, bu o‘quv jarayonini qiziqarli qilish bilan birga o‘quvchilarning bilim olish jarayonida faol ishtirokini oshiradi.

XULOSA: gemifikatsiya ta’limni interaktiv, ijodiy va texnologik asosda rivojlantirishga qaratilgan samarali vosita sifatida tasdiqlanadi. Bu yondashuv raqamli texnologiyalar bilan uyg‘unlashgan holda o‘quvchilarning motivatsiyasini oshirish va ularning muvaffaqiyatini ta’minlashda asosiy vositalardan biri hisoblanadi.

Kalit so’zlar: Gemifikatsiya, raqamli ta’lim, o‘yin elementlari, simulyatsiya, ta'lim tizimi, motivatsiya, didaktik texnologiyalar, o‘quv jarayoni, interaktiv o‘yinlar, o‘yin mexanikasi, o‘yin dizayni, kognitiv motivatsiya, raqamli kompetensiya.

Iqtibos uchun: Xakimova M.M. Ta’limda simulyatsion geymifikatsiya va uning ahamiyati. // Inter education & global study. 2024. №7. B.228–237.

СИМУЛЯЦИОННАЯ ГЕЙМИФИКАЦИЯ И ЕЕ ЗНАЧЕНИЕ В ОБРАЗОВАНИИ

© М.М. Хакимова[1]✉
[1]Самаркандский государственный университет имени Шарофа Рашидова, Самарканд, Узбекистан

Аннотация

ВВЕДЕНИЕ: В этой статье подчеркивается роль и важность геймификации и имитации геймификации в образовательном процессе. В современной цифровой образовательной среде геймификация используется не только как средство привлечения внимания учащихся, но и как средство повышения их уровня знаний, повышения мотивации, повышения интереса к процессу обучения. Также рассмотрены теоретические и практические аспекты использования геймификации и симуляции в цифровой образовательной среде.

ЦЕЛЬ: изучить степень влияния геймификации на образовательный процесс, исследовать теоретические основы и определить методы ее эффективного применения. Также путем анализа влияния элементов геймификации и игровой механики в образовательной среде на мотивацию учащихся, приобретение знаний

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №7

и активность в образовательном процессе поставлена цель оценить возможности использования данной технологии в образовательной системе.

МАТЕРИАЛЫ И МЕТОДЫ: Исследуется концепция гемификации и ее история, определенная такими учеными, как Ник Пеллинг и Ричард Бартл. Анализируется роль геймификации в вовлечении учащихся и интерактивности образовательного процесса за счет использования игровой механики. Обсуждаются эксперименты и исследования по повышению эффективности получения знаний с помощью игровых элементов. В частности, будут рассмотрены работы Ричарда Дьюка и Андрея Викторовича по геймификации в образовательном процессе и их влиянию на учебный опыт учащихся. Обсуждаются исследования Андрея Викторовича Сибирякова, посвященные использованию геймификации в образовании, изучении иностранных языков и в образовательной среде на университетском уровне, а также ее влиянию на мотивацию пользователей и приобретение знаний. Анализируются также исследования К. Ушинского, К. Вербаха и других исследователей о преимуществах, ограничениях и методах практического применения гемификации.

ОБСУЖДЕНИЕ И РЕЗУЛЬТАТЫ: Геймификация и имитация геймификации играют важную роль в обеспечении эффективности и интерактивности процесса обучения. Исследования показывают, что такой подход помогает привлечь внимание студентов, повысить мотивацию и углубить приобретение знаний. Концепция геймификации, предложенная Ником Пеллингом в 2002 году, позволила применять игровые элементы для улучшения пользовательского опыта в образовании, бизнесе и других сферах. Уточнив разницу между игрой и геймификацией, можно понять важность творчества в игровой механике и игровом процессе.

Профессор Университета Эссекса Ричард Бартл и другие ученые подчеркивают важность геймификации в образовании. Использование игр в образовательном процессе помогает учащимся легче учиться, повышая их интерес, давая им ощущение потока и мотивируя их. Мысли К. Ушинского об эмоциональной активации учащихся через элементы игры и взгляды Ричарда Дьюка на симуляцию показывают практическую ценность этого процесса.

Исследования показывают, что геймификация используется не только в образовании, но и в здравоохранении, маркетинге, командной работе и менеджменте. Существует множество возможностей использования игровых элементов для улучшения взаимодействия пользователя с техническими системами. Это также делает процесс обучения интересным и повышает активное участие студентов в учебном процессе.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ: геймификация подтверждена как эффективный инструмент, направленный на развитие образования на интерактивной, творческой и технологической основе. Такой подход в сочетании с цифровыми технологиями является одним из основных инструментов повышения мотивации студентов и обеспечения их успеха.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №7

Ключевые слова: Геймификация, цифровое образование, игровые элементы, симуляция, образовательная система, мотивация, дидактические технологии, образовательный процесс, интерактивные игры, игровая механика, игровой дизайн, познавательная мотивация, цифровая компетентность.

Для цитирования: Хакимова М.М. Симуляционная геймификация и ее значение в образовании. // Inter education & global study. 2024. №7. С. 228–237.

SIMULATION GAMIFICATION AND ITS IMPORTANCE IN EDUCATION

©Mamura M. Khakimova[1]✉
[1]Samarkand State University named after Sharof Rashidov, Samarkand, Uzbekistan

Annotation

INTRODUCTION: this article highlights the role and importance of gamification and gamification simulation in the educational process. In the modern digital educational environment, gamification is used not only as a means of attracting students' attention, but also as a means of increasing their level of knowledge, increasing motivation, and increasing interest in the learning process. The theoretical and practical aspects of using gamification and simulation in the digital educational environment are also considered.

AIM: to study the degree of influence of gamification on the educational process, to explore the theoretical foundations and to determine the methods of its effective application. Also, by analyzing the influence of gamification elements and game mechanics in the educational environment on students' motivation, knowledge acquisition and activity in the educational process, the goal is to assess the possibilities of using this technology in the educational system.

MATERIALS AND METHODS: the concept of gamification and its history, as defined by scholars such as Nick Pelling and Richard Bartle, are explored. The role of gamification in engaging learners and making the educational process interactive through the use of game mechanics is analyzed. Experiments and studies on improving the efficiency of knowledge acquisition using game elements are discussed. In particular, the works of Richard Duke and Andrey Viktorovich on gamification in the educational process and their impact on learners' learning experience will be considered. The research of Andrey Viktorovich Sibiryakov on the use of gamification in education, foreign language learning, and in the educational environment at the university level, as well as its impact on user motivation and knowledge acquisition, are discussed. The research of K. Ushinsky, K. Werbach, and other researchers on the advantages, limitations, and methods of practical application of gamification are also analyzed.

DISCUSSION AND RESULTS: gamification and gamification simulation play an important role in making the learning process more effective and interactive. Research shows that this approach helps to engage students, increase motivation, and deepen knowledge acquisition. The concept of gamification, proposed by Nick Pelling in 2002,

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №7

allowed the use of game elements to improve user experience in education, business, and other areas. By clarifying the difference between a game and gamification, one can understand the importance of creativity in game mechanics and gameplay.

Professor Richard Bartle of the University of Essex and other scholars emphasize the importance of gamification in education. Using games in the educational process helps students learn more easily by increasing their interest, giving them a sense of flow, and motivating them. K. Ushinsky's thoughts on emotional activation of students through game elements and Richard Duke's views on simulation show the practical value of this process. Research shows that gamification is used not only in education, but also in healthcare, marketing, teamwork and management. There are many opportunities to use game elements to improve user interaction with technical systems. It also makes the learning process interesting and increases students' active participation in the learning process.

CONCLUSION: Gamification has been proven to be an effective tool aimed at developing education on an interactive, creative and technological basis. This approach, combined with digital technologies, is one of the main tools for increasing students' motivation and ensuring their success.

Key words: Gamification, digital education, game elements, simulation, educational system, motivation, didactic technologies, educational process, interactive games, game mechanics, game design, cognitive motivation, digital competence.

For citation: Mamura M. Khakimova. (2024) 'SIMULATION GAMIFICATION AND ITS IMPORTANCE IN EDUCATION', Inter education & global study, (7), pp. 228–237. (In Uzbek).

Amerikalik dasturchi va ixtirochi Nik Pelling uni birinch bor 2002 yilda iste'molga kiritgan. Uning ta'rifi bo'yicha "Gemifikatsiya - bu auditoriya diqqatini jalb qilish va muammolarni hal qilish uchun o'yin tarzda savollarni taqdim etish va shu asosida fikrlash hamda o'yin dinamikasidan foydalanish jarayonidir" [1]. Esseks universiteti professori Richard Bartl gemifikatsiyaga quyidagicha ta'rif beradi "Gemifikatsiya o'yin bo'lmagan narsani o'yinga aylantirishdir" [1].

K. Ushinskiy "ta'lim jarayonida o'yin elementlaridan foydalanish o'quvchilarning emotsional faollashtirishga yordam beradi, ta'lim faoliyatining qattiq chegaralaridan tashqariga chiqishga imkon beradi" deb takidlaydi[2]. 2005-2009 yillarda G'arbda Bunchball - bulut texnologiyasiga asoslangan dasturiy ta'minotni xizmat sifatida taqdim etiladi. Bunda o'yin mexanikasi orqali biznesga mijozlarning sodiqligini va onlayn ishtirokini oshirishga yordam berish uchun bulut texnologiyasiga asoslangan dasturiy ta'minotni xizmat sifatida taqdim etadi.

"Gemifikatsiya" atamasidan foydalanish marketingda 2010 yilda o'yin texnologiyalaridan foydalanish davomida boshlangan. Rus adabiyotida bu kontsepsiya "Gamification" kursi tufayli paydo bo'ldi.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №7

Umuman olganda simulyatsion gemifikatsiya didaktik ta'minotni o'z ichiga olgan uslubdir, bu jarayonda o'quvchilarga ma'lum bir mavzuni o'rgatish uchun interaktiv va o'yin-elementlaridan foydalanadi. Masalan, simulyatsiyalar o'rganish jarayonida o'quvchilarga amaliy tajribani olish imkoniyatini beradi va ularning ma'lumotlarni amaliyot yoki interaktiv vositalar orqali tushuntirishini ta'minlaydi.Bu uslub o'quvchilarning fanga qiziqishini oshiradi va ularning o'zlashtirishiga yordam beradi. Shuningdek, o'quvchilar o'zlarini biror mavzuni o'rganishga yondashish va o'z bilim natijalarini o'zlari baholash orqali nazorat qilish imkoniyatiga ega bo'ladi. Bunday uslub o'quvchilar uchun motivatsiyani oshiradi va o'rganish jarayoni ko'proq interaktiv va jismoniy bo'ladi.

Gemifikatsiya va simulyasion gemifikatsiyaga oid olimlarimizni ishlarini tahlil qilib chiqamiz. Ilmiy fan sifatida simulyatsiya va geymifikatsiya asoschisi, Braun universiteti professori Richard Dyuk simulyatsiyani "tizimning asosiy xususiyatlarini takrorlash uchun ongli harakat" deb tavsiflaydi, bunda simulyatsiya modelni vizuallashtirish va tahrirlashga ham imkon beradi. Shuningdek, u o'quv jarayonida yaratilgan "sun'iy vaziyatlar" ko'zlangan maqsadlarga erishishni taminlaydigan dastlabki, puxta va tizimli rejalashtirishni talab qilishini ta'kidlaydi.

Sibiryakov Andrey Viktorovich o'z tadqiqot ishida universitetning zamonaviy voqeliklarida chet tilini o'qitishning gemifikatsiya vositalaridan foydalanishini muhokama qiladi. Tadqiqotning maqsadi shundan iboratki, ulardan foydalanish chet tilini o'rganish jarayonida prognozlash, rejalashtirish va boshqarishda istiqbolni ko'rsatadi, bu talabalarga o'quv materialini chuqur o'zlashtirish uchun yangi rag'batlar beradi, natijada bilim sifatini oshiradi. Universitetning raqamli ta'lim muhitida chet tilini o'rganish jarayonida o'yin vositalaridan amaliy foydalanish va talabalarning kognitiv motivatsiyasi o'rtasidagi bog'liqlikni ochib beradi. O'quv jarayonida o'yinlardan amaliy foydalanish zarurati isbotlangan, bu zamonaviy universitet talabalari tomonidan chet tilini o'rganish jarayonida gemifikatsiyadan foydalanishni qo'llab-quvvatlaydi. Muallif shuningdek, asosiy didaktik kompyuter o'yinlarining tasnifini taqdim etadi. Ushbu tadqiqot doirasida seminar darsining gemifikatsiyasining asosiy bosqichlari quriladi. Muallif gemifikatsiyaning afzalliklari va kamchiliklarini ta'lim jarayonida muvaffaqiyatli qo'llaniladigan moslashuvchan texnologiya sifatida tasvirlaydi. Tadqiqot davomida umumiy ilmiy usullardan foydalanildi: tahlil, sintez va maxsus usullar: ta'lim maydonini modellashtirish, ta'lim natijalarini ehtimollik prognozlash. Gemifikatsiya ta'lim munosabatlarining barcha ishtirokchilarining raqamli kompetentsiyasini rivojlantirishga yordam beradi, deb ta'kidlanadi. Xulosa qilib aytish mumkinki: «innovasion pedagogik texnologiya hisoblangan gemifikatsiya - universitetning raqamli interaktiv o'yin maydonida talabalarning chet tilini yanada samarali o'rganishga bo'lgan kognitiv motivatsiyasini rag'batlantiradi, shuningdek, u tajribali o'qituvchilar qo'lida universal vosita hisoblanadi» [3]

Yrd. Dots. Dr. Selay Arkun Kocadere (Hacettepe universiteti) va Yrd. Dots. Dr. Yavuz Samur (Baxcheshehir universiteti) larning tadqiqot ishlarida ya'ni "Oyundan Oyunlaştırmaya" maqolasida «o'yinga asoslangan darslarda ta'lim oluvchining darsga nisbatan munosabatini o'zgarishi, ishtiyoqini oshishi va o'yinga asoslangan ta'lim

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №7

muvaffaqiyatini ta’lim muhitiga o‘tkazish maqsad qilingan»[4]. Gemifikatsiya o‘yindan tashqari muhitda o‘yin komponentlaridan foydalanish sifatida aniqlanadi. Tadqiqotchilarning ishlarida qiziqarli o‘quv muhitini yaratish, o‘quvchilarga oqim hissi berish, ularni rag‘batlantirish, o‘quvchilarning o‘quv muhitiga bo‘lgan sadoqatini oshirish va o‘rganishni qo‘llab-quvvatlash orqali muvaffaqiyatni oshirish nuqtai nazaridan ta’limdagi o‘yinlarni qo‘llashning ijobiy natijalari ko‘rsatilgan. Ushbu tadqiqot ishida, o‘yin tushunchasidan boshlanib, o‘yin va gemifikatsiya o‘rtasidagi farq aniqlashtirilgan, so‘ngra o‘yin komponentlari gemifikatsiya nuqtai nazaridan ko‘rib chiqilgan.

Tadqiqotda asosan uchta muhim faktlarga e’tibor qaratilgan: O’yin va gemifikatsiya o‘rtasidagi farq nima? O‘yin va o‘yin dizaynida ishlatilishi mumkin bo‘lgan gemifikatsiya komponentlari. O‘yinni loyihalashda qanday elementlarga e’tibor berish kerak?

Professor K.Verbax "Gemifikatsiya" tushunchasiga «Odamlarni biror jarayonda ishtirok etishi va o‘yin bo‘lmagan muammolarni hal qilishda o‘yin mexanikasi va o‘yin o‘ylashdan foydalanish jarayoni»[5] deb ta’rif beradi: K.Verbaxning onlayn platformasiga murojat qilib gemifikatsiya uchun ta’rifni quyidagicha berish mumkin “gemifikatsiya - o‘yindan tashqari kontekstda o‘yin elementlari va o‘yin yaratish texnologiyalaridan foydalanishdir” [5].

Zamonaviy dunyo fenomeni uning jadal rivojlanishi bo'lib, bu yangi texnologiyalarning paydo bo'lishiga va eskilarining eskirishiga olib keladi, bu esa yangi imkoniyatlar va muammolarni keltirib chiqaradi. Uni amalga oshirish vositalaridan biri ta'lim tizimidir. U turli xil davom etayotgan jarayonlarning faol ishtirokchisiga aylanadi va ba'zi hollarda kashshof bo'lib, o'zaro ta'sir va tashkil etishning yangi tamoyillarini, shuningdek, axborotni olish, saqlash, qayta ishlash va tarqatishning yangi usullarini targ’ib qiladi va taklif qiladi. Ta’lim oldida “o‘rganishni o‘rgana oladigan”, doimiy o‘zgarib turuvchi muhit sharoiti va talablariga tez moslasha oladigan, uzluksiz takomillashib boruvchi, jamoada ishlay oladigan, mas’uliyatni o‘z zimmasiga oladigan, ijodkor, shaxsiy tashabbusga ega bo‘lgan mutaxassislarni tayyorlash vazifasi turibdi. , qarorlar qabul qilish va ustuvorliklarni belgilash. Shu bilan birga, ta'lim tizimi juda moslashuvchan bo'lishi kerak, bu uning tashkiliy va uslubiy tarkibiy qismlarida zarur o'zgarishlarni nazarda tutadi[6].

Gemifikatsiyaning sotsiologik va marketing asoslaridan raqamli texnologiyalar istiqbollari va tizim dizayni shuningdek, zavqlanish tajribasining sezilarli ijobiy natijasiga qaratilgan hozirgi gemirikatsiyalashtirish kontseptsiyasigacha bosqichma-bosqich evolyutsiyasini ko'rsatish maqsadida tizimli adabiyotlarni ko'rib chiqish orqali bir qancha adabiyot to'plandi, tahlil qilindi.

Kontseptualizatsiya evolyutsiyasini ishlab chiqish orqali (ya'ni, qisqa muddatli evolyutsiya va uzoq muddatli evolyutsiya), o'yinlashtirish domenning keng va umumiy hodisalar bilan taqqoslanadigan hozirgi analitik ta'rifi bilan domenning yuqori darajadagi talqini ekanligi ta'kidlanadi. ijtimoiy-texnik tizimlar sifatida. Shuningdek, kelajakdagi tadqiqot kun tartibini muhokama qilish taklif etiladi.

Gemifikatsiya o'yin mexanikasi, raqamli o'yin elementlari yoki o'yin uslubidagi ijodkorlik va o'yindan tashqari kontekstda fikrlashdan foydalanish sifatida aniqlanadi. O'yin

CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №7

tajribasi va dizayn elementlari tajribani (dizaynni) yaxshilashi va ishtirok etishni rag'batlantirishi kutilmoqda. Foydalanuvchilarning texnik tizimlar yoki xizmatlar bilan o'zaro aloqasi kontekstida o'yin o'tkazish foydalanuvchi tajribasini yaxshi tomonga o'zgartirishi kutilmoqda. Shuningdek, o'yin mexanikasi yoki o'yin uslubi ijodkorligini joriy etish mahsulot, xizmatlar yoki brendlarga bo'lgan qiziqish va qiziqish darajasining o'zgarishiga hissa qo'shishi kutilmoqda [7].

Gemifikatsiyani rasmiy qoidalar tizimi sifatida tushuniladigan o'yinlar bilan aralashtirib yubormaslik kerak, bunda o'yinchilar va ob'ektlar cheklangan vaqt davomida aniq belgilangan shartlarga muvofiq harakat qilib, aniq maqsadlarga qaratilgan strategiyalarni qo'llaydilar.

Gemifikatsiya 2011-yildan beri Gartnerning texnologik jadvaliga ko'ra eng shov-shuvli tushunchalardan biriga aylandi. O'yin bozori tez sur'atlar bilan o'sib bormoqda va gemifikatsiya mavzusi tadqiqotchilarning katta e'tiborini tortdi. Boshqa tomondan o'yinga asoslangan ta'lim, jiddiy o'yinlar, o'ynoqi fikrlash va o'yinlar kabi ko'plab parallel atamalar sanoatda joriy etildi va qo'llanildi. O'yinlarni o'rganish bo'yicha tadqiqotlar 2010 yildan keyin boshlandi va Scopus tomonidan indekslangan gemifikatsiya maqolalariga nisbatan qiziqish (2011–2015) yillarida chop etilgan maqolalar sonining hayratlanarli darajada o'sishi kuzatildi. Scopus-da o'yinlashtirish mavzulari bilan bog'liq nashrlar soni tobora ortib bormoqda va yaqinda nashr etilgan gemifikatsya bo'yicha maqolalar ilgari muhokama qilinmagan mavzularga qaratilgan bo'lib, bu tadqiqot sohasining yetukligini ko'rsatadi [8]. Umumiy muammolarni hal qilishning innovatsion usullarini taqdim etadigan bir qator gemifikatsion veb va mobil ilovalar ishlab chiqilgan. Ushbu rivojlanish natijasida gemifikatsiya sog'liqni saqlash, mahsulot foydalanuvchilarini jalb qilish, kraudsorsing, ta'lim kontekstlari va qidiruv tizimi natijalarini yaxshilash kabi turli sohalarga kiritildi. Akademik tadqiqotlarda gemifikatsiyaning yo'nalishi uchta asosiy yo'nalishni o'z ichiga oladi, jumladan: Nazariyaga asoslangan empirik tadqiqotlar; Dizayn tadqiqotlari; Amaliy kontekstlarni kengaytirish bo'yicha tadqiqotlar.

Gemifikatsiyaning uchta asosiy yo'nalishini har tomonlama qamrab olish quyidagilarni o'z ichiga oladi:

Nazariy jihatdan asoslangan empirik tadqiqotlar:

– Bu tadqiqotlar gemifikatsiyaning nazariy asoslarini o‘rganish va ularni amaliyotda qo‘llashga qaratilgan. Ular ko'pincha o'yin elementlarining foydalanuvchi motivatsiyasi, ishtiroki va xatti-harakatlariga ta'sirini o'rganadilar. Bunday tadqiqotlarning maqsadi gemifikatsiya nazariyalari va modellarini real sharoitlarda yoki laboratoriya tajribalarida sinab ko'rishdir.

- Misollar: ballar, nishonlar va liga jadvallarining talabalar motivatsiyasiga ta'sirini o'rganish; har xil turdagi o'yin elementlari va foydalanuvchilarni jalb qilish darajalari o'rtasidagi munosabatlarni o'rganish.

2. Dizayn tadqiqotlari:

- Ushbu tadqiqotlar o'yin elementlari va gamifikatsiya tizimlarini ishlab chiqish va optimallashtirishga qaratilgan. Dizayn jarayoniga, jumladan, tegishli o'yin mexanikasini

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №7

tanlash, ularni turli kontekstlarda amalga oshirish va samaradorligini baholashga e'tibor qaratiladi. Dizayn tadqiqotlari ko'pincha foydalanuvchilarning fikr-mulohazalari asosida prototiplash, sinov va takroriy takomillashtirishni o'z ichiga oladi.

- Misollar: gemifikatsiya elementlari bilan ta'lim platformalarini yaratish, o'yin elementlaridan foydalangan holda xodimlarni rag'batlantirish uchun dasturiy ta'minotni ishlab chiqish.

3. Amaliy kontekstni kengaytiruvchi tadqiqotlar:

- Ushbu tadqiqotlar gemifikatsiyaning ta'lim, sog'liqni saqlash, biznes va ijtimoiy o'zaro ta'sirlar kabi turli sohalarda va kontekstlarda qo'llanilishini o'rganadi. Ular gemifikatsiyani qanday qilib moslashtirish va turli amaliy vaziyatlarda aniq maqsadlarga erishish uchun foydalanish mumkinligini o'rganadilar.

- Misollar: fitnes ilovalari orqali jismoniy faollikni oshirish uchun gamifikatsiyadan foydalanish, kompaniya xodimlarining mashg'ulot jarayoniga o'yin elementlarini kiritish, ularning faolligi va unumdorligini oshirish.

Ushbu uchta soha gemifikatsiyani o'rganish va qo'llash bo'yicha kompleks yondashuvni ta'minlaydi, turli kontekstlarda uning imkoniyatlarini maksimal darajada oshirish uchun nazariy, amaliy va dizayn istiqbollarini birlashtiradi.

Xulosa sifatida shuni aytish mumkinki gemifikatsiya ta’lim jarayonini takomillashtirish va uni yanada interaktiv qilishda muhim vosita hisoblanadi. O‘quvchilarning bilimini oshirish, ularni faol ishtirok etishga jalb qilish va o‘quv jarayonida qiziqishni oshirish uchun o‘yin elementlaridan foydalanish samarali bo‘lmoqda. Tadqiqotlar gemifikatsiyaning nafaqat ta'lim sifatini oshirish, balki talabalar motivatsiyasini ham kuchaytirishini ko‘rsatmoqda. O‘quv jarayoniga moslashtirilgan o‘yinlar va simulyatsiyalar bilimlarni yanada chuqurroq o‘zlashtirishga yordam beradi va o‘quvchilarga mavzularni amaliy tajriba orqali o‘rganish imkonini beradi. Maqolada gemifikatsiyaning turli sohalardagi qo‘llanilishi, nazariy asoslari va amaliy dizayn tadqiqotlari ham keng ko‘rib chiqiladi.

ADABIYOTLAR RO‘YXATI | СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ | REFERENCES

1. Bartle R. The History, Design, Fun, and Art of Massively-Multiplayer Online Role-Playing Games // MMOs 2. From the Inside Out. Apress.-2016.-P. 735. DOI: 10.1007/978-1-4842-1724-5
2. Ушинский Константин Дмитриевич (1824-1870). Человек как предмет воспитания: опыт пед. Антропологии // Из классического наследия педагогики. М.: Фаир-Пресс (ОАО Можайский полигр. комб.), 2004. - С. 574.
3. Сибиряков Андрей Викторович «Геймификация образовательного процесса при обучении иностранному языку в современном вузе» https://cyberleninka.ru/article/n/geymifikatsiya-obrazovatelnogo-protsessa-pri-obuchenii-inostrannomu-yazyku-v-sovremennom-vuze

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №7

4. Selay Arkün Kocadere Oyundan Oyunlastirmaya https://www.researchgate.net/publication/303811339_ on 05 June 2016
5. Вербах К. Вовлекай и властвуй. Игровое мышление на службе бизнеса [Текст] / К. Вербах, Д. Хантер. – М.: Манн, Иванов и Фербер, 2014. – 224 с
6. M. Luz Gordo Monzó, M. Fernández Diego, F. Alarcón Valero, and A. Boza García, “Simulación y Juegos de rol como herramienta de innovación en la asignatura Deontología y Profesionalismo," 2017. [PDF]
7. Wan Kim и K. Werbach, «More than Just a Game: Ethical Issues in Gamification», 2016. [PDF]
8. M. Helmefalk, «An interdisciplinary perspective on gamification: Mechanics, psychological mediators and outcomes», 2019. [PDF]

MUALLIF HAQIDA MA’LUMOT [ИНФОРМАЦИЯ ОБ АВТОРЕ] [AUTHORS INFO]

✉**Xakimova Ma’mura Muxammadiyevna,** Sharof Rashidov nomidagi Samarqand davlat universiteti tayanch doktoranti [**Хакимова Мамура Мухаммадиевна,** докторант Самаркандского государственного университета имени Шарофа Рашидова.]; [**Khakimova Mamura Mukhammadievna**, doctoral student at Samarkand State University named after Sharof Rashidov.];manzil:O’zbekiston,00060,Samarqand shahri,Taraqqiyot 47 [адрес: Узбекистан, 00060, город Самарканд, Тараккиет 47]; [address: Uzbekistan, 00060, Samarkand city, Tarakkiet 47]; E-mail: Mamuah1983@gmail.com

Ilmiy-nazariy va metodik jurnal
Научно-теоретический и методический журнал
Scientific theoretical and methodical journal
INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №7

Original paper

ISH QISMINI OLISH USULINI TANLASH VA TEXNIK-IQTISODIY ASOSLASH TEXNOLOGIK JARAYONINI LOYIHALASHDA TALABALAR MUSTAQIL TA'LIMINI TASHKIL ETISH

© A. N. Abdullayev[1]✉

[1]Nizomiy nomidagi Toshkent davlat pedagogika universiteti, Toshkent, O'zbekiston

Annotatsiya

KIRISH. zagotovkani olish usuli detallarni ishlab chiqishning hajmi belgilab berilgan taqdirda eng tejamli bo'lishi kerak. Zagotovkani olish shakli, o'lchamlari va usulini tanlash uchun detalning konstruksiyasi va materiali katta ahamiyatga egaligi,bugungi kunda oliy ta'lim tizimida talabalar mustaqil ta'limini tashkil qilishning maqsad va vazifalari tahlil qilingan.

MAQSAD: mustaqil ta'limni bajarayotgan talaba mustaqil ishni bajarishda o'quv mashg'uloti maqsadini, zagotovkalarni olish tannarxini hisoblash uslubini o'zlashtirish va iqtisodiy solishtirish asosida optimal variantini tanlash yakunida qanday o'quv natijalarga erishish mumkinligini ham bilishi zarurligi belgilab olindi.

MATERIALLAR VA METODLAR: muammoga oid materiallar, jumladan, maqola va axborot agentliklarining rasmiy saytlaridan foydalanildi. Tadqiqot jarayonida qo'llanilgan nazariy qarashlar, tadqiqot usullari, analitik obzor, o'rganish, tahlil qilish, zagotovkani olish uslubiga qarab me'yoriy jadvallar bo'yicha zagotovka o'lchamlariga chegaraviy og'ishlarini olishda pedagogik eksperiment tashkil etilganligi bilan izohlanadi.

MUHOKAMA VA NATIJALAR: talabalar mustaqil ishlarini tashkil etishdagi asosiy vazifa har qanday shakldagi mashg'ulotlarda intellektual tashabbus va tafakkurni rivojlantirish uchun psixologik-didaktik sharoitlarni yaratishdan iboratdir. Talabalar mustaqil ishini tashkil etishda ishlab chiqarish turi mahsulotning yillik ishlab chiqarish hajmi ma'lumotlarga ko'ra ishchi chizmalar bo'yicha detalning massasiga ko'ra o'rnatilishi kerak. Bunda topshiriqlarni faol bajarish sari yo'llash asosiy o'rin tutishi kerak.

XULOSA: talabalar mustaqil ishlarni tashkil etishda yiriklashtirilgan texnik-iqtisodiy tahlilni metodikasi bo'yicha bajarish mumkin. Qirindining o'rtacha narxi hisobda material narxining 10-12% ni tashkil qilishida namoyon bo'ladi.

Kalit so'zlar: mashinasozlik, detal, zagotovka, po'lat, cho'yan, quymalar, rangli metallar, qotishmalar, shtampovkalar, prokat, turli profillar, iqtisodiy solishtirish, optimal variant, zagotovkalarni olish tannarxini hisoblash.

Iqtibos uchun: Abduhakim N.A. Ish qismini olish usulini tanlash va texnik-iqtisodiy asoslash texnologik jarayonini loyihalashda talabalar mustaqil ta'limini tashkil etish. // Inter education & global study. 2024. №7. B.238–247.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №7

ОРГАНИЗАЦИЯ САМОСТОЯТЕЛЬНОГО ОБУЧЕНИЯ СТУДЕНТОВ ПРОЕКТИРОВАНИЮ ТЕХНОЛОГИЧЕСКОГО ПРОЦЕССА ВЫБОРА СПОСОБА ПОЛУЧЕНИЯ РАБОЧЕЙ ЧАСТИ И ТЕХНИКО-ЭКОНОМИЧЕСКОЙ ВОЗМОЖНОСТИ

© А. Н. Абдуллаев[1]✉
[1]Ташкентский государственный педагогический университет имени Низами, Ташкент, Узбекистан

Аннотация

ВВЕДЕНИЕ: способ получения заготовки должен быть наиболее экономичным, если определен объем детальной разработки. Конструкция и материал детали имеет большое значение для выбора формы, размеров и способа получения заготовки, проанализированы цели и задачи организации самостоятельного обучения студентов в системе высшего образования сегодня.

ЦЕЛЬ: определено, что обучающийся, проводящий самостоятельное обучение, должен усвоить цель обучения, способ расчета стоимости заготовки, выбрать оптимальный вариант на основе экономического сравнения, каких образовательных результатов можно достичь.

МАТЕРИАЛЫ И МЕТОДЫ: использованы материалы, относящиеся к проблеме, в том числе статьи и официальные сайты информационных агентств. Теоретические взгляды, методы исследования, аналитический подход, используемые в процессе исследования, согласно нормативным таблицам в зависимости от метода исследования, анализа и получения информации. Отмечается, что был организован педагогический эксперимент по получению предельных отклонений размеров заготовок.

ОБСУЖДЕНИЕ И РЕЗУЛЬТАТЫ: основной задачей в организации самостоятельной работы учащихся является создание психолого-дидактических условий для развития интеллектуальной инициативы и мышления в любой форме обучения, которая должна быть задана по массе деталей по рисункам. при этом приоритет должен быть направлен на активное выполнение поставленных задач.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ: можно провести масштабный технико-экономический анализ при организации самостоятельной работы студентов по методике [3]. Средняя цена шлака указывается в счете как 10-12% от цены материала.

Ключевые слова: Машиностроение, детали, заготовка, сталь, чугун, слитки, цветные металлы, сплавы, штамповка, прокат, разные профили, экономическое сравнение, оптимальный вариант, расчет стоимости заготовки.

Для цитирования: Абдуллаев А.Н. Организация самостоятельного обучения студентов проектированию технологического процесса выбора способа получения рабочей части и технико-экономической возможности. // Inter education & global study. 2024. №7. С.238-247.

CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №7

ORGANIZING INDEPENDENT EDUCATION OF STUDENTS IN DESIGNING THE TECHNOLOGICAL PROCESS OF CHOOSING THE METHOD OF RECEIVING THE WORK PART AND TECHNICAL AND ECONOMIC FEASIBILITY

© Abdukhakim N. Abdullayev [1]✉
[1]Tashkent State Pedagogical University named after Nizami, Tashkent, Uzbekistan

Annotation

INTRODUCTION: the method of obtaining a workpiece should be the most economical if the volume of detailed development is determined. The design and material of the part is of great importance for choosing the shape, size and method of obtaining the workpiece, the goals and objectives of organizing independent learning of students in the higher education system today are analyzed.

AIM: it is determined that a student conducting independent training must learn the objective of training, the method for calculating the cost of a workpiece, select the best option based on an economic comparison, and what educational results can be achieved.

MATERIALS AND METHODS: materials related to the problem were used, including articles and official websites of news agencies. Theoretical views, research methods, analytical approach used in the research process, according to normative tables depending on the research method, analysis, and obtaining information. It is noted that a pedagogical experiment was organized to obtain maximum deviations in the dimensions of blanks.

DISCUSSION AND RESULTS: the main task in organizing students' independent work is to create psychological and didactic conditions for the development of intellectual initiative and thinking in any form of training. should be set according to the mass of the detail according to the drawings. In this, the priority should be directed towards the active execution of the tasks.

CONCLUSION: it is possible to conduct a large-scale technical and economic analysis when organizing independent work of students according to the methodology [3]. The average price of slag is indicated in the invoice as 10-12% of the price of the material.

Key words: Mechanical engineering, parts, blanks, steel, cast iron, ingots, non-ferrous metals, alloys, stamping, rolled products, various profiles, economic comparison, optimal option, calculation of blank cost.

For citation: Abdukhakim N. Abdullayev. (2024) 'Organizing independent education of students in designing the technological process of choosing the method of receiving the work part and technical and economic feasibility', Inter education & global study, (7), pp. 238–247. (In English).

According to GOST 14.205-83 and MR 186-85, under the technology of constructions, "features that determine the adaptability of the product to the established

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №7

quality indicators, the volume of production and the conditions of the work performed, in achieving minimum costs in production, use and repair sum" is understood.

Technology testing can be done at the product, assembly, and detail levels. The technological quality of the detailed construction can be evaluated using a system of indicators that includes: basic values of technological indicators, which are mandatory and technological limit standards for product development; technology developed in product development value of indicators; technological level indicators of the product construction being developed. The assessment of the technicality of the construction is based on important indicators both as main indicators (work scope of preparation of details in standard hours, technological cost of details Segilish, soum) and as additional indicators (coefficient of unification of structural elements, processed standardized coefficient of surfaces, coefficient of surface treatment, coefficient of application of type-specific technological processes, etc.) allows to determine.

During the practical training, it will not be possible to evaluate the product design based on the above criteria, because the technological process for the preparation of details has not yet been developed, and currently there is no information about the scope of the technological cost. A simplified analysis of the technology of the detailed construction can be performed by the number of points corresponding to each surface [4]. Such an analysis allows you to identify the most accurate surfaces (which are less technological). An example. Carry out a feasibility study of two options for the production of zagotovka: hot volumetric stamping method and rolling. The annual production volume of details is 18,000 pieces. Working drawing of the detail - shaft (Fig. 1.1). Detail material - 45 steel GOST 1050-88. Detailed mass - 10.8 kg.

The type of production is set according to the annual production volume of the product and the mass of the detail according to the working drawings according to the information in the table. Production type - mass.

1 option. Rolled Zagotovka. We determine the intermediate deposits according to the tables according to the accuracy and roughness of the machined surfaces of the part. Calculation of intermediate deposits is based on the outer diameter of the part

mm (Fig. 1.1).

we set the diameter to mm. Processing of the surface with a diameter of 80 mm is carried out on a semi-automatic multi-chisel lathe in fixed centers; final processing of the detail surface is performed on a circular grinding machine.

Technological route of processing this surface: Operation 005. Lathe-screwdriver

— 010. Lathe-screwdriver
— 015. Heat treatment HRCE 41...45.
— 020. Spinner

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №7

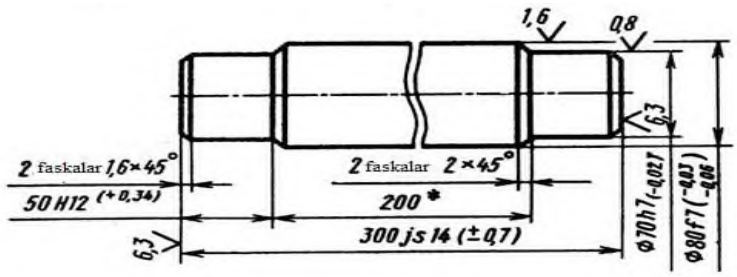

Figure 1.1. Detail working drawing

1. HRC_E 41…45.

2. Unspecified roughness of the surfaces.

Deposits for cutting the side edge surfaces and deposits for processing external surfaces (chamfering and polishing) are determined according to table [1].

The roughing allowance is 4.5mm, 2mm for finishing and 0.5mm for one lap.

We determine the intermediate dimensions of the processed surfaces according to the routed technological process:

010 to the lathe-screw cutting operation

$$D_{P.010} = D_H + 2z_{shlif} = 80 + 0{,}5 = 80{,}5\ mm$$

005 to the turning-screw cutting operation

$$D_{P.005} = D_{P.010} + 2z_{010} = 80{,}5 + 2 = 82{,}5\ mm$$

account size $D_{P.z} = D_{P.010} + 2z_{005} = 82{,}5 + 4{,}5 = 87\ mm$

According to the calculation data, we select the required size of the hot-rolled roll of simple accuracy according to GOST 2590-88. For example, a diameter of 90 mm of rolling stock is written as follows:

Circle $\frac{90-b-GOST2590-88}{45-b-GOST1050-88}$

The normal length of rolled steel is 53-110 mm with a diameter of 4-7 m. Deviations for a diameter of $90\ ^{+0,5}_{-1,3}$ mm are equal to mm. of Zagotovka allowances for cutting the side edge surfaces are equal to 2.4 mm[8].

Total length of zagotovka

$L_Z = L_D + 2z_{yon\ qirrasi} = 300 + 2{,}4$ =302,4 mm

L_D is the nominal length of the detail according to the working drawing, mm.

We set the limit deviations in the length of the zagotovka according to the data table.

Based on the marginal deviations, we round up the total length of the zagotovka to whole units. We take the length of the zagotovka as 303 mm.

We determine the size of the zagotovka in positive bets.

$V_Z = \frac{\pi D_{Z.P}^2}{4} L_Z = \frac{3{,}14 \cdot 9{,}05^2}{4} 30{,}5$=1960,95 sm^3

where L_Z is the length of the core (zagotovka) in positive layers;

Dz.p - diameter of Zagotovka according to positive deposits, cm.

We determine the mass of the zagotovka by the following formula:

$G_Z = \gamma V_Z = 0{,}00785 \cdot 1960{,}95$=15,4 kg

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №7

We will choose the optimal length of the rolling stock for making the zagotovka. We take the losses of the zagotovka in the clamp as Lqisqih 80 mm.

Zagotovka is cut with scissors. This is the most effective and cheapest method.

The length of the side edge section of the roll

We determine from the ratio L_{ob}=(0,3÷0,5)d

where d is the diameter of the zagotovka section, mm;

D = 90 mm: L_{ob} = 0,3·90=27 mm.

Based on the accepted length of the roll, we determine the number of zagotovka according to the standards by the formula.

We determine the number of zagotovka made of 4 m rolled

$$x_4 = \frac{l_{pr} - L_{qisish} - L_{ob}}{L_Z + l_{pr}} = \frac{4000 - 80 - 27}{305} = 12{,}76\ dona$$

The number of zakogovka from a roll of 7 m

$$x_7 = \frac{l_{pr} - L_{qisish} - L_{ob}}{L_Z + l_{pr}} = \frac{7000 - 80 - 27}{305} = 22{,}6\ dona$$

We accept 22.

The remainder of the length (non-equal division) is determined depending on the accepted length of the roll:

4m long rolled

$$L_{HK_4} = l_{pr} - L_{ob} - L_{qisish} - (L_Z \cdot x_4) = 4000 - 27 - 80 - (305 \cdot 12) = 233\ mm$$

$$P_{HK_4} = \frac{L_{HK} \cdot 100}{L_{pr}} = \frac{233 \cdot 100}{4000} = 5{,}86\%$$

$$L_{HK_7} = 7000 - 27 - 80 - (305 \cdot 22) = 183\ mm$$

$$P_{HK_4} = \frac{L_{HK} \cdot 100}{L_{pr}} = \frac{183 \cdot 100}{7000} = 2{,}61\ \%$$

Due to unevenness, it is more economical to make zagotovka from a 7 m roll than from a 4 m roll. The loss of material in compression in shear is the following value in relation to the length of the roll:

$$P_{qisish} = \frac{L_{HK} \cdot 100}{L_{pr}} = \frac{80 \cdot 100}{7000} = 1{,}1\ \%$$

The loss of material in the length of the section of the side edge of the rolled product as a percentage of the length of the rolled product is as follows:

$$P_{O.T} = \frac{L_{O.T} \cdot 100}{L_{O.T}} = \frac{27 \cdot 100}{7000} = 0{,}38\ \%$$

Total losses per selected roll length (%)

$$P_{P.O} = P_{HK} + P_{HK} + P_{zaj} = 2{,}61 + 0{,}38 + 1{,}1 = 4{,}09\ \%$$

We determine the consumption of material for one detail, taking into account all inevitable technological losses:

$$G_{Z.P} = \frac{G_3 \cdot (100 + P_{P.O})}{100} = \frac{15{,}4 \cdot (100 + 4{,}03)}{100} = 16{,}03\ kg$$

Material utilization factor

CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №7

$$K_{I.M} = \frac{G_D \cdot 100}{G_{Z.P}} = \frac{10{,}8}{16{,}03} = 0{,}67$$

We determine the price of a rolled zagotovka first by finding out the price of materials and waste from the Internet.The average price of one ton of rolled steel is 44,870 soums, and the price of stamped zagotovka is 52,320 soums (the company APOGEY-metal), and the price of 1 ton of waste is 5,250 soums. It may change according to the description. The calculation is as follows $C_{Z.P} = C_M \cdot G_{Z.P} - (G_{Z.P} - G_\partial)\frac{C_{OMX}}{1000} = 44{,}87 \cdot 16{,}03 - (16{,}03 - 10{,}8)\frac{5250}{1000} = 691{,}81\ so'm.$

Option 2. Zagotovka is made on a horizontal hammering machine (GBM) by the method of hot volume stamping. Level of complexity S1. Accuracy of hammering preparation - class I, steel group - M1. [2].Contributions to the nominal dimensions of the part are determined according to table [3]. Machining costs for zagotovka made by hot volume stamping depend on the mass, accuracy class, steel group, complexity and roughness of the zagotovka. We determine the calculated dimensions of the zagotovka based on the assumptions made for the dimensions of the detail:

$$D_{P80} = D_H + 2z = 80 + 4{,}8 = 84{,}8\ mm$$
$$D_{P70} = D_H + 2z = 70 + 5{,}4 = 75{,}4\ mm$$
$$D_{P250} = D_H + 2z = 250 + 4{,}4 = 254{,}4\ mm$$
$$D_{P200} = D_H + 2z = 200 + 2{,}2 = 202{,}2\ mm$$
$$D_{P50} = D_H + 2z = 50 + 1{,}9 = 51{,}9\ mm$$

We determine the limit deviations in the dimensions of the zagotovka according to the table standards (GOST 7505-84). Specifications for the dimensions of stamped zagotovka [1]:

$\emptyset 84{,}8^{+1{,}2}_{-0{,}6}$; $\emptyset 75{,}4^{+1{,}2}_{-0{,}6}$; $\emptyset 254{,}4^{+1{,}2}_{-0{,}6}$; $\emptyset 202{,}2^{+1{,}2}_{-0{,}6}$; $\emptyset 51{,}9^{+1{,}2}_{-0{,}6}$

According to the second option, we will develop a sketch of the stamped zagotovka together with the technical requirements for its preparation (Fig. 1.1). To determine the size of the stamped zagotovka, it is necessary to conditionally divide the figure of the zagotovka into elements and put dimensions on them, taking into account positive deposits (Fig. 1.2). We determine the volume of individual elements of the zagotovka: V_1, V_2 and V_3. The figure is composed of two identical volumes V_1 and V_3.

$$2V_1 = 2\left(\frac{\pi D^2}{4}L\right) = 2\left(\frac{3{,}14 \cdot 7{,}66^2}{4}5{,}31\right) = 489{,}16\ sm^3$$
$$V_2 = \left(\frac{\pi D^2}{4}L\right) = 2\left(\frac{3{,}14 \cdot 8{,}6^2}{4}20{,}36\right) = 1182{,}073\ sm^3$$

1. NV 241…245
2. The level of complexity of preparation of zagotovka is S1
3. Steel group M1
4. Accuracy of preparation I class
5. Rounding radius of outer corners R= 4 mm

Stamping slopes 5º

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №7

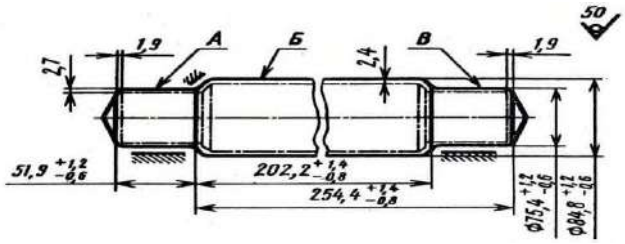

Figure 1.1. Working drawing

6. The offset of A, B, and V surfaces to the main axis of the zagotovka is 1.6 mm

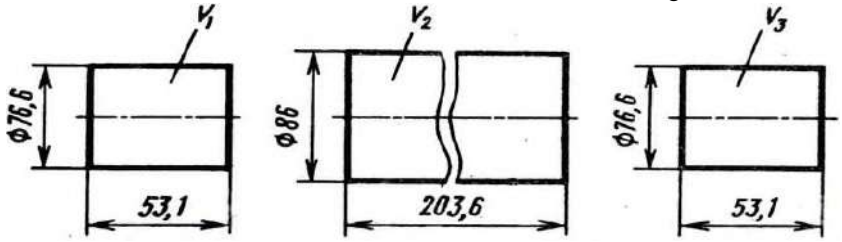

Figure 1.2. Zagotovka elements to determine the size.The total volume

$$V_O = 2V_1 + V_2 = 489{,}16 + 1182{,}073 = 1671{,}23\ sm^3$$

The mass of the stamped zagotovka $G_{Z.SH} = \gamma V_O = 0{,}00785 \cdot 1671{,}23 =$13,12 kg

We determine the material consumption for one detail, taking the inevitable technological losses (soot, dross, etc.) in hot volume stamping equal to 10%:

$$G_{Z.P} = G_{Z.SH}\left(\frac{100 + P_{SH}}{100}\right) = 13{,}12\left(\frac{100 + 10}{100}\right) = 14{,}43\ kg$$

The coefficient of the material used in the stamped $K_{I.M} = \frac{G_D}{G_{Z.P}} = \frac{10{,}8}{14{,}43} = 0{,}75$

We will put the price of stamped zagotovka in the following formula

$$C_{Z.SH} = (C_M G_{Z.P}) - (G_{Z.P} - G_D)\left(\frac{C_{OMX}}{100}\right) = (52{,}32 \cdot 14{,}43) - (14{,}43 - 10{,}8)5{,}38$$
$$= 754{,}94 - 19{,}53 = 735{,}44\ so'm$$

and 735.44 soums. This may change in the current conditions according to the definition.

When choosing the first option of Zagotovka, the annual economic effect is the following indicator:$E = (G_{Z.SH} - C_{Z.P}) \cdot N = (735{,}44 - 691{,}81) \cdot 1800 = 78534\ so'm$

Technical and economic calculations, the zagotovka obtained by the hot-rolling stamping method in the horizontal hammering machine is more economical than the rolled zagotovka in terms of material use, but the stamped zagotovka is more expensive in terms of cost, so we adopt the zagotovka obtained from the hot-rolled round roll with simple precision.

The type of zagotovka largely affects the nature of the technological process, the scope of work and the economy of its processing. When choosing a type of zagotovka, it is necessary to take into account not only the conditions of use of the detail, its shape and

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №7

dimensions, but also the economy of production. If there is a difficulty in choosing a zagotovka, that is, choosing a method of preparing one or another detail, then a technical and economic calculation of the cost of possible options is carried out. After establishing the method of obtaining a zagotovka, it is necessary to briefly describe the technological process of obtaining it and to justify the choice of the flatness of the form or stamp separator, the radius of the adopted circles and the deviations of the molding. Feasibility studies for choosing a zagotovka for the part being processed are carried out in several directions (metal capacity, scope of work and cost), taking into account specific production conditions. Feasibility study is conducted on two or more selected options. In the economic evaluation, the metal capacity, cost and scope of work of each selected option for the preparation of the zagotovka are determined. The technical and economic calculation of the preparation of zagotovka is carried out in the following order: the method of obtaining zagotovka is established in accordance with the type of mechanical engineering production, detail construction, material and other technical requirements for the preparation of the detail; deposits on the processed detail surfaces are determined according to standard tables or calculated using an analytical method; calculation dimensions are determined for each surface of the zagotovka; depending on the method of obtaining the zagotovka, the limit deviations of the zagotovka sizes are determined according to the standard tables; zagotovka mass is calculated for the compared options; the rate of material consumption for each type of zagotovka is determined, taking into account inevitable technological losses (inability to divide without residue, cutting, soot, obloy, etc.); the coefficient of using the material with technological losses and without losses is determined for each option of making zagotovka; the cost of selected options is determined to compare the preparation of the zagotovka and to determine the economic efficiency of the zagotovka; the annual savings are determined from the compared options of obtaining zagotovka; annual savings are determined from the chosen option of the zagotovka.

Expanded feasibility analysis can be performed according to the methodology of [1,2]. Various methods of obtaining materials and zagotovka can be obtained from representatives of leading companies engaged in the sale of metal products on the The average price of waste (slag) is on average 10-12% of the price of the material.

ADABIYOTLAR RO‘YXATI | СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ | REFERENCES

1. Abdullayev.A.N (2024). Use of measuring instruments. в international bulletin of engineering and technology (Т. 4, Выпуск 2, сс. 113–119). https://doi.org/10.5281/zenodo.10726900
2. Abdullayev.A.N (2024). A study of enclosed cylindrical and bevel gear reducers. Наука и инновация, 2(6), 148–154.https://in-academy.uz/index.php/si/article/view/28348
3. Abdullayev.A.N (2023). Methodology of problem solving in technical mechanics classes. Scientific electronic magazine "Science and Education". Volume 4 Issue 4

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №7

https://drive.google.com/file/d/1GJzuiTGK_ITj7HReL8Pl6
_yMqytgpgj1/view?usp=share_link. ISSN 2181-0842. APRIL 2023. 684-688

MUALLIF HAQIDA MA'LUMOT [ИНФОРМАЦИЯ ОБ АВТОРЕ] [AUTHORS INFO]

✉**Abduhakim Nigmatovich Abdullayev**, "Texnologik ta'lim metodikasi" kafedrasi dotsenti, Ph.D. [**Абдухаким Нигматович Абдуллаев,** к.т.н., доцент кафедры «Технологической методики образования»], [**Abdukhakim N. Abdullayev**, Ph.D., associate professor, Department of "Technological Education Methodology" of "] manzil: O'zbekiston, Toshkent sh., Chilonzor tumani, Bunyodkor ko'chasi 27 uy; [адрес: Узбекистан, г. Ташкент, Чиланзарский район, ул. Бунёдкор, 27], [address: Uzbekistan, 27 Bunyodkor street, Chilanzor district, Tashkent city].

Ilmiy-nazariy va metodik jurnal
Научно-теоретический и методический журнал
Scientific theoretical and methodical journal
INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №7

Original paper

KOMPYUTER GRAFIKASINING ASOSIY TUSHUNCHALARI VA VOSITALARI: BO‘LAJAK MUTAXASSISLAR UCHUN GRAFIK BILIMLAR BAZASI

© Sh.Sh.Nazarova[1]✉
[1]Namangan muhandislik-qurilish instituti, Namangan, O‘zbekiston

Annotatsiya

KIRISH: kirish qismida kompyuter grafikasining ahamiyati va uning turli sohalardagi qo‘llanilishi haqida ma’lumot beriladi. Shuningdek, grafik ta’limining bugungi kundagi dolzarbligi va uning rivojlanish istiqbollari taqdim etiladi.

MAQSAD: maqolaning asosiy maqsadi kompyuter grafikasining asosiy tushunchalari va vositalarini tahlil qilish va ularning bo‘lajak mutaxassislar uchun qanday qilib muhim bilimlar bazasi bo‘lishi mumkinligini ko‘rsatishdir.

MATERIALLAR VA METODLAR: tadqiqotda qo‘llanilgan usullar, grafik dasturlar, texnologiyalar va o‘quv materiallari haqida ma’lumot beriladi. Tadqiqot metodologiyasi va ishlatilgan o‘lchov usullari tavsifi kiritiladi.

MUHOKAMA VA NATIJALAR: kompyuter grafikasining asosiy vositalari va ularning amaliy qo‘llanilishi, shuningdek, sohadagi yangi texnologik yutuqlar muhokama qilinadi. o‘rganilgan materiallar asosida olingan natijalar taqdim etiladi.

XULOSA: maqola yakunida, kompyuter grafikasining asosiy tushunchalari va vositalarining bo‘lajak mutaxassislar uchun qanday qilib muhim grafik bilimlar bazasini shakllantirishi mumkinligi haqida xulosalar keltiriladi.

Kalit so‘zlar: kompyuter grafikasi, grafik dizayn, vizualizatsiya, grafik vositalar, dasturiy ta’minot, mutaxassislar tayyorlash.

Iqtibos uchun: Nazarova Sh.Sh. Kompyuter grafikasining asosiy tushunchalari va vositalari: bo’lajak mutaxassislar uchun grafik bilimlar bazasi. // Inter education & global study. 2024. №7. B.248–253.

ОСНОВЫ И ИНСТРУМЕНТЫ КОМПЬЮТЕРНОЙ ГРАФИКИ: БАЗА ЗНАНИЙ В ОБЛАСТИ ГРАФИКИ ДЛЯ БУДУЩИХ ПРОФЕССИОНАЛОВ

© Ш.Ш.Назарова[1]✉
[1]Наманганский инженерно-строительный институт, Наманган, Узбекистан

Аннотация

ВВЕДЕНИЕ: во введении представлена информация о важности компьютерной графики и ее применении в различных областях. также представлена современная актуальность графического образования и перспективы его развития.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №7

ЦЕЛЬ: основная цель статьи – проанализировать основные понятия и инструменты компьютерной графики и показать, каким образом они могут стать важной базой знаний для будущих специалистов.

МАТЕРИАЛЫ И МЕТОДЫ: дана информация о методах, графических программах, технологиях и учебных материалах, использованных в исследовании. включено описание методологии исследования и использованных методов измерения.

ОБСУЖДЕНИЕ И РЕЗУЛЬТАТЫ: обсуждаются основные инструменты компьютерной графики и их практическое применение, а также новые технологические достижения в этой области. представлены результаты, полученные на основе изученных материалов.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ: в конце статьи сделаны выводы о том, как основные понятия и инструменты компьютерной графики могут сформировать важную базу графических знаний для будущих специалистов.

Ключевые слова: компьютерная графика, графический дизайн, визуализация, графические инструменты, программное обеспечение, подготовка специалистов.

Для цитирования: Назарова Ш.Ш. Основные понятия и инструменты компьютерной графики: графическая база знаний для будущих специалистов. // Inter education & global study. 2024. №7. С. 248–253.

COMPUTER GRAPHICS FUNDAMENTALS AND TOOLS: A GRAPHICS KNOWLEDGE BASE FOR FUTURE PROFESSIONALS

© Shahnoza Sh. Nazarova[1]✉
[1]Namangan Engineering and Construction Institute, Namangan, Uzbekistan

Annotation

INTRODUCTION: the introduction provides information about the importance of computer graphics and its applications in various fields. also, the current relevance of graphic education and its development prospects are presented.

AIM: the main purpose of the article is to analyze the basic concepts and tools of computer graphics and show how they can be an important knowledge base for future professionals.

MATERIALS AND METHODS: information is given about the methods, graphic programs, technologies and educational materials used in the research. a description of the research methodology and used measurement methods is included.

DISCUSSION AND CONCLUSIONS: the main tools of computer graphics and their practical applications, as well as new technological advances in the field are discussed. the results obtained on the basis of the studied materials are presented.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №7

CONCLUSION: at the end of the article, conclusions are made about how the basic concepts and tools of computer graphics can form an important graphic knowledge base for future professionals.

Keywords: computer graphics, graphic design, visualization, graphic tools, software, specialist training.

For citation: Shahnoza Sh. Nazarova 'Basic concepts and tools of computer graphics: graphic knowledge base for future specialists', Inter education & global study, (7), pp. 248–253. (In Uzbek).

Kompyuter grafikasi jadal rivojlanayotgan soha bo‘lib, biz ma’lumotni tasavvur qilish, raqamli san’atni yaratish va real muhitni taqlid qilish usullarini o‘zgartirdi. Uning barcha sohalarda qo'llanilishi bilan kompyuter grafikasi tushunchalari va vositalarini to'g'ri tushunish bo'lajak mutaxassislar uchun juda muhimdir. Ushbu maqolada rastr va vektor grafikasi, ranglar nazariyasi va 3D modellash kabi kompyuter grafikasining asosiy tushunchalari, shuningdek, grafik mutaxassisi asboblar to‘plamining o‘zagini tashkil etuvchi muhim vositalar va dasturlarni ko‘rib chiqish berilgan.[1]

Kompyuter grafikasining asosiy tushunchalari:

Rastrli grafikalar: Rastrli grafikalar pikselga asoslangan tasvirlar bo'lib, bu erda har bir piksel o'ziga xos rang qiymatiga ega. Ushbu format batafsil va murakkab tasvirlar, masalan, fotosuratlar uchun ideal. Biroq, rastrli grafika piksellar sonini kengaytirganda sifatni yo'qotadi.

Vektorli grafika: Rastrli grafikadan farqli o‘laroq, vektor grafikasi shakllar, chiziqlar va egri chiziqlarni aniqlovchi matematik formulalarga asoslanadi. Bu grafikalar ruxsatdan mustaqildir, ya'ni ular sifatini yo'qotmasdan istalgan o'lchamga ko'paytirilishi mumkin, bu ularni logotiplar, piktogrammalar va o'lchamini o'zgartirishni talab qiluvchi boshqa grafik dizaynlar uchun mos qiladi.[2]

Kompyuter grafikasidagi ranglar nazariyasi: Ranglar nazariyasini tushunish kompyuter grafikasida juda muhim, chunki u ranglarning o'zaro ta'siri, bir-birini to'ldirishi va tomoshabin idrokiga qanday ta'sir qilishi haqidagi fanni o'z ichiga oladi. Professionallar raqamli ekranlar uchun RGB (Qizil, Yashil, Moviy) va chop etish uchun CMYK (Cyan, Magenta, Yellow, Black) kabi rangli modellardan foydalanadilar. Ranglar uyg'unligi, kontrast va ranglarning tasnifini bilish ham vizual jozibali grafiklarni yaratishda muhim ahamiyatga ega.[3]

3D modellashtirish: Bu jarayon maxsus dasturlar yordamida har qanday ob'ektning uch o'lchovli tasvirini yaratishni o'z ichiga oladi. Professionallar 3D modellardan video o'yinlar, filmlar, arxitektura va virtual haqiqat ilovalarida foydalanadilar. 3D geometriya, tekstura va soyaning asoslarini tushunish grafik dizaynerlar uchun juda muhimdir.

Renderlash: Renderlash - bu 3D modeldan fotorealistik yoki fotorealistik bo'lmagan tasvirni yaratish jarayoni. Yakuniy natijani yaratish uchun yorug'lik, soya, tekstura va rangni hisoblashni o'z ichiga oladi. Renderlash usullarini bilish yuqori sifatli vizualizatsiya yaratish uchun muhimdir.[4]

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №7

Kompyuter grafikasidagi martaba yo'llari:

3D Modeler: O‘yinlar, filmlar va boshqa vizual vositalar uchun 3D modellarni yaratadi va boshqaradi.

Texture Artist: Realizm va tafsilotlarni yaxshilash uchun 3D modellarga teksturalar yaratadi va qo‘llaydi.

Lighting Artist: 3D sahnalarida real yoritish va soya effektlarini yaratish uchun javobgar.

Animator: Turli mediadagi belgilar, ob'ektlar va sahnalar uchun animatsiyalarni yaratadi.

O‘yinni ishlab chiquvchi: Grafika, animatsiya va o‘yin elementlarini birlashtirgan interaktiv 3D ilovalar va o‘yinlarni yaratadi.

VR/AR Developer: Virtual va kengaytirilgan haqiqatda immersiv va interaktiv tajribalarni yaratadi.

Kompyuterni ko'rish muhandisi: Ob'ektni aniqlash va tasvirni tahlil qilish kabi kompyuter ko'rish ilovalari uchun algoritm va tizimlarni ishlab chiqadi.

Kompyuter grafikasidagi asosiy vositalar va dasturlar:

Adobe Photoshop va Illustrator: Adobe Photoshop rastrli grafiklarni tahrirlash uchun keng qo'llaniladi, bu professionallarga tasvirlarni boshqarish va yaxshilash imkonini beradi.[5] U retushlash, qatlamlash va effektlarni qo'llash uchun vositalarni taklif qiladi. Boshqa tomondan, Adobe Illustrator vektor grafikasini yaratish uchun sanoat standartidir. Bu logotiplar, tipografiya va boshqa kengaytiriladigan grafikalarni loyihalash uchun zarurdir.[6]

Blender: Blender - bu 3D modellashtirish, animatsiya va renderlash uchun ochiq manbali kuchli dastur. U 3D grafikalarni yaratish uchun keng qamrovli vositalar to'plamini taqdim etadi, jumladan haykaltaroshlik, armatura va kompozitsiya. Blenderning ko'p qirraliligi uni animatsiya va o'yinlarni ishlab chiqish bo'yicha mutaxassislar uchun mashhur tanlovga aylantiradi.

Autodesk Maya: Autodesk Maya - bu 3D animatsiya, modellashtirish, simulyatsiya va renderlash bo'yicha yetakchi dasturiy ta'minot. U yuqori sifatli animatsiyalar va vizual effektlarni yaratish uchun kino, televidenie va o'yinlarni ishlab chiqishda keng qo'llaniladi. Mayya tilini o'rganish ushbu sohalarda ishlashga intilayotgan mutaxassislar uchun juda muhimdir.

OpenGL va DirectX: Grafikalarni ko'rsatish va manipulyatsiya qilish uchun kutubxonalar va vositalarni ta'minlovchi grafik API (Ilova dasturlash interfeyslari).

Shayderlar: 3D-sahnada yorug‘likning ob’ektlar va yuzalar bilan o‘zaro ta’sirini nazorat qiluvchi maxsus dasturlar, rang, tekstura va umumiy ko‘rinishga ta’sir qiladi.

Kompyuterni ko‘rish: Kompyuterlarga tasvirlarni “ko‘rish” va sharhlash imkonini beruvchi soha, ob’yektlarni aniqlash, tasvirni tahlil qilish va avtonom transport vositalaridagi ilovalar.[7]

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №7

Virtual haqiqat (VR): Ko'pincha maxsus minigarnituralar va kontrollerlardan foydalangan holda kompyuter tomonidan yaratilgan muhitlar tomonidan yaratilgan ajoyib tajribalar.

Kengaytirilgan haqiqat (AR): Raqamli kontentni real dunyoga joylashtirish, smartfonlar, planshetlar yoki ixtisoslashtirilgan qurilmalar orqali interfaol tajribaga imkon beradi.

Grafik mutaxassislari uchun asosiy ko'nikmalar:

Kuchli badiiy mahorat: Vizual dizayn, kompozitsiya va estetikaga jiddiy e'tibor.

Texnik malaka: 3D modellashtirish dasturlari, renderlash dvigatellari va boshqa grafik vositalarini yaxshi tushunish.[8]

Muammolarni hal qilish qobiliyatlari: Texnik muammolarni bartaraf etish va ijodiy yechimlarni topish qobiliyati.

Hamkorlik va muloqot: Boshqa jamoa a’zolari, jumladan rassomlar, dizaynerlar va dasturchilar bilan samarali ishlash.

Uzluksiz o‘rganish: Grafika sanoati doimo rivojlanib bormoqda, shuning uchun yangi texnologiyalar va texnikalardan xabardor bo‘lish juda muhim.[9]

Xulosa: Kompyuter grafikasi rivojlanishda davom etar ekan, bo'lajak mutaxassislar ushbu sohaning asosiy tushunchalari va vositalarida mustahkam poydevor yaratishlari shart. Rastr va vektor grafikasi, ranglar nazariyasi, 3D modellashtirish va Adobe Photoshop, Illustrator, Blender va Autodesk Maya kabi muhim dasturlardan foydalanish ularga jozibali vizual kontent yaratish imkonini beradi. Ushbu bilimlar bazasi nafaqat ularning texnik ko'nikmalarini oshiradi, balki ularni kompyuter grafikasining dinamik dunyosidagi qiyinchiliklar va imkoniyatlarga tayyorlaydi.[10] Kompyuter grafikasi dinamik va tez rivojlanayotgan soha bo'lib, turli martaba imkoniyatlarini taklif etadi. Ushbu asosiy tushunchalar va vositalarni tushunish, bu hayajonli landshaftda harakat qilish uchun grafik mutaxassislari uchun mustahkam poydevor yaratadi.

ADABIYOTLAR RO‘YXATI | СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ | REFERENCES

1. Yuldasheva G., Raxmonova D. Kompyuter grafikasining informatsion jamiyatdagi ahamiyati //Educational Research in Universal Sciences. – 2023. – T. 2. – №. 14. – C. 760-763.
2. ORAKOVNA S. K. KOMPYUTER GRAFIKASIDAGI RASTR, VEKTOR VA FRAKTAL GRAFIKALARNING OZARO FARQLARI //Ustozlar uchun. – 2024. – T. 60. – №. 2. – C. 35-39.
3. Foley, J. D., Van Dam, A., Feiner, S. K., & Hughes, J. F. (1995). Computer Graphics: Principles and Practice. Addison-Wesley.
4. Adams, R. (2015). Foundations of Game Engine Development, Volume 1: Mathematics. Terathon Software LLC.
5. Drozdek, A. (2004). Elements of Computer Graphics. T.J. Press Ltd.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №7

6. Parent, R. E. (2012). Computer Animation: Algorithms and Techniques. Morgan Kaufmann.
7. Sommerville, I. (2011). Software Engineering (9th ed.). Addison-Wesley.
8. Roller M. A. A consensus on the definition and knowledge base for computer graphics : дис. – Purdue University, 2016.
9. Salomon D. The computer graphics manual. – Springer Science & Business Media, 2011.
10. Hedzyk A., Shuliak A., Hedzyk A. Using the Project Method during the Graphic Training of Future Computer Science Teachers //Universal Journal of Educational Research. – 2020. – Т. 8. – №. 12A. – С. 7733-7740.

MUALLIF HAQIDA MA'LUMOT [ИНФОРМАЦИЯ ОБ АВТОРЕ] [AUTHORS INFO]

✉**Nazarova Shahnoza Shokirovna** stajyor-o'qituvchi, [**Назарова Шахноза Шокировна,** преподаватель-стажер], [**Nazarova Shahnoza Shokirovna**, intern-teacher; manzil: O'zbekiston, Namangan, Islom Karimov ko'chasi, 56-uy [адрес: Узбекистан, ул. Ислам Каримов, 56, Наманган], [address: Uzbekistan, 56, Islam Karimov st., Namangan]

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №7

Original paper

OPTIKA FANINI O‘QITISHDA KOLLOBRATIV TA’LIMNING ROLI

©Sh.Sh. Xolmetov[1]✉
[1]Toshkent shaxar Yunusobod t. 265 - umumta’lim maktabi, Toshkent, O‘zbekiston

Annotatsiya

KIRISH: kirish qismida, optika fanining o‘qitilishidagi zamonaviy yondashuvlar va kollaborativ ta’lim metodlarining ahamiyati ta’kidlanadi. shuningdek, tadqiqotning dolzarbligi va uning nazariy asoslari taqdim etiladi.

MAQSAD: maqolaning asosiy maqsadi optika fanini o‘qitishda kollaborativ ta’limning ta’limiy samaradorligini baholash va bu metodning o‘quvchilarning tushunish darajasiga qanday ta’sir qilishini aniqlashdir.

MATERIALLAR VA METODLAR: tadqiqotda ishlatilgan kollaborativ o‘qitish metodlari, o‘quv materiallari, va ishtirokchilarga qo‘llanilgan so‘rovnomalar haqida ma’lumot beriladi. tadqiqot metodologiyasi va statistik tahlil usullari tavsifi kiritiladi.

MUHOKAMA VA NATIJALAR: kollaborativ o‘qitish metodlarining optika fanini o‘qitishdagi ta’siri va o‘quvchilarning tushunish darajasiga qanday ijobiy yoki salbiy ta’sir ko‘rsatgani muhokama qilinadi.

XULOSA: maqola yakunida, kollaborativ ta’limning optika fanini o‘qitishdagi roli haqida xulosalar keltiriladi va kelajakdagi tadqiqotlar uchun yo‘naltirilgan tavsiyalar beriladi.

Kalit so‘zlar: Optika o‘qitish, kollaborativ ta’lim, ta’lim metodlari, o‘quvchilararo hamkorlik, ta’lim samaradorligi, fan o‘qitish.

Iqtibos uchun: Xolmetov Sh.Sh. Optika fanini o’qitishda kollobrativ ta’limning roli. // Inter education & global study. 2024. №7. B.254-258.

РОЛЬ СОВМЕСТНОГО ОБРАЗОВАНИЯ В ПРЕПОДАВАНИИ ОПТИЧЕСКОЙ НАУКИ

©Ш.Ш. Холметов[1]✉
[1]Ташкент Юнусабад р-н. 265–общеобразовательная школа, Ташкент, Узбекистан

Аннотация

ВВЕДЕНИЕ: во введении подчеркивается важность современных подходов и методов совместного обучения в преподавании оптики. также представлена актуальность исследования и его теоретические основы.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №7

ЦЕЛЬ: основная цель статьи – оценить образовательную эффективность совместного обучения при обучении оптике и определить, как этот метод влияет на уровень понимания учащихся.

МАТЕРИАЛЫ И МЕТОДЫ: описаны методы совместного обучения, использованные в исследовании, учебные материалы и анкеты, раздаваемые участникам. представлено описание методологии исследования и методов статистического анализа.

ОБСУЖДЕНИЕ И РЕЗУЛЬТАТЫ: обсуждаются эффекты совместных методов обучения при преподавании оптики и то, как они положительно или отрицательно влияют на понимание учениками.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ: в статье приводятся выводы о роли совместного обучения в оптическом образовании и даются рекомендации по направлению будущих исследований.

Ключевые слова: оптическое образование, совместное обучение, методы обучения, студенческое сотрудничество, эффективность образования, научное образование.

Для цитирования: Холметов Ш.Ш. Роль совместного образования в преподавании оптической науки // Inter education & global study. 2024. №7. С. 254-258.

THE ROLE OF COLLABORATIVE EDUCATION IN TEACHING THE SCIENCE OF OPTICS

©Shavkat Sh.Kholmetov[1]✉
[1]Tashkent city Yunusabad t. 265 - general education school, Tashkent city, Uzbekistan

Annotation

INTRODUCTION: the introduction highlights the importance of modern approaches and collaborative learning methods in the teaching of optics. also the relevance of the research and its theoretical foundations are presented.

AIM: the main purpose of the article is to evaluate the educational effectiveness of collaborative learning in teaching optics and to determine how this method affects the level of understanding of students.

MATERIALS AND METHODS: collaborative learning methods used in the study, study materials, and questionnaires administered to participants are described. a description of research methodology and statistical analysis methods is introduced.

DISCUSSION AND RESULTS: the effects of collaborative teaching methods in the teaching of optics and how they positively or negatively affected student understanding are discussed.

CONCLUSION: the paper concludes with conclusions about the role of collaborative learning in optics education and provides direction recommendations for future research.

CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №7

Key words: optics education, collaborative education, educational methods, student cooperation, educational efficiency, science education.

For citation: Shavkat Sh. Kholmetov The role of collaborative education in teaching optics, Inter education & global study, (7), pp. 254-258. (In Uzbek).

Yorug'likning xulq-atvori va xossalari, shuningdek uning materiya bilan o'zaro ta'siri bilan shug'ullanadigan optika fani fizikaning asosiy tadqiqot sohasi hisoblanadi. Optikani tushunish nafaqat fizika va muhandislik sohasida martaba izlayotganlar uchun, balki ko'plab kundalik texnologiyalar va tabiiy hodisalarni tushunish uchun ham muhimdir. Biroq, aks ettirish, sinishi, diffraktsiya va qutblanish kabi optik tushunchalarning mavhum va ko'pincha qarama-qarshiligi o'quvchilar uchun ularni to'liq tushunishni qiyinlashtiradi. Optikani o'qitishning an'anaviy usullari, birinchi navbatda, ma'ruzalar va individual muammolarni hal qilish, talabalarni etarli darajada jalb qilmasligi yoki ularga bu murakkab g'oyalarni chuqur tushunishga imkon bermasligi mumkin.

So'nggi yillarda ta'lim sohasidagi tadqiqotlar faol va hamkorlikdagi ta'lim strategiyalarining muhimligini tobora ko'proq ta'kidlamoqda. Ayniqsa, hamkorlikdagi ta’lim o‘quvchilarni birgalikda ishlashga, fikr almashishga va muammolarni jamoaviy hal qilishga undash orqali ta’lim natijalarini oshirish salohiyati bilan e’tirof etilgan. Ushbu yondashuv ijtimoiy konstruktivizm tamoyillariga mos keladi, bu bilimlar ijtimoiy o'zaro ta'sirlar va umumiy tajribalar orqali tuzilishini taklif qiladi.

Optika o'qitishda hamkorlikdagi ta'limning integratsiyasi bir qator potentsial afzalliklarni beradi. Guruhlarda ishlash orqali talabalar qiyin tushunchalarni birgalikda yechishlari, o‘z g‘oyalarini muhokama qilishlari va bir-birining nuqtai nazaridan o‘rganishlari mumkin. Ushbu hamkorlik jarayoni nafaqat materialni chuqurroq tushunishni rivojlantirishga yordam beradi, balki tanqidiy fikrlash, ijodkorlik va muloqot qobiliyatlarini rivojlantiradi. Bundan tashqari, hamkorlikdagi faoliyat o'rganishni yanada qiziqarli va qiziqarli qiladi, o'quvchilarning motivatsiyasi va fanga qiziqishini oshiradi.

Ushbu maqola optika fanini o'qitishda hamkorlikdagi ta'limning rolini o'rganadi. U talabalarning murakkab tushunchalarni tushunish va saqlab qolishini yaxshilash uchun optika sinfida hamkorlikda o'rganish strategiyalarini qanday samarali amalga oshirish mumkinligini o'rganadi. Miqdoriy va sifatli ma'lumotlarning kombinatsiyasi orqali ushbu tadqiqot hamkorlikdagi ta'limning talabalarning faolligiga, akademik samaradorligiga va optika sohasidagi umumiy o'rganish tajribasiga ta'siri haqida tushuncha berishga qaratilgan.

Hamkorlikdagi ta'lim ijtimoiy konstruktivistik nazariyalarga asoslanadi, ular bilimlar ijtimoiy o'zaro ta'sir va umumiy tajribalar orqali shakllantiriladi. Vygotskiyning ijtimoiy rivojlanish nazariyasiga ko'ra, o'rganish asosan ijtimoiy jarayon bo'lib, tengdoshlar bilan hamkorlik bilimlarni birgalikda qurishga olib kelishi mumkin. Tushunish ko'pincha mavhum hodisalarni tasavvur qilish va kontseptsiyalashni talab qiladigan optika kontekstida hamkorlikda o'rganish talabalarga turli xil istiqbollarni va jamoaviy muammolarni hal qilish imkoniyatlarini taqdim etishi mumkin.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №7

Ushbu tadqiqot hamkorlikdagi ta'limning optikani o'rganayotgan talabalarga ta'sirini baholash uchun aralash usullardan foydalangan. Miqdoriy ma'lumotlar talabalarning asosiy optik tushunchalarni tushunishlarini yaxshilashni o'lchash uchun oldingi va keyingi testlar orqali to'plangan. Bundan tashqari, talabalarning hamkorlikda o'rganish tajribasi va tasavvurlarini qo'lga kiritish uchun sinfdagi kuzatuvlar, talabalar intervyulari va aks ettiruvchi jurnallar orqali sifatli ma'lumotlar to'plandi. Tadqiqot optika kursiga tahsil olayotgan 100 nafar o'quvchidan iborat namunaviy o'rta maktab sharoitida o'tkazildi.

Miqdoriy tahlil shuni ko'rsatdiki, hamkorlikdagi o'quv faoliyatida qatnashgan talabalar an'anaviy usullardan foydalangan holda o'qitilganlarga nisbatan optik tushunchalarni tushunishda sezilarli yaxshilanishni ko'rsatdi. Yorug'likning sinishi va diffraktsiyasi bo'yicha guruh tajribalari kabi hamkorlikdagi faoliyat talabalarga ushbu hodisalarni amaliy ravishda o'rganish va kuzatishlarini muhokama qilish imkonini berdi, bu esa chuqurroq kontseptual tushunishga olib keldi.

Hamkorlikdagi ta'lim, shuningdek, tanqidiy fikrlash va muammolarni hal qilish ko'nikmalarini rivojlantirishga yordam berdi. Guruh muhokamalarida talabalar taxminlarga savol berishga, muqobil tushuntirishlarni o'rganishga va murakkab muammolarni birgalikda hal qilishga undashdi. Masalan, qutblangan yorug'likning xatti-harakatlarini o'rganishda talabalar yorug'lik to'lqinlarining tabiati haqida bahslashdilar, bu ularning tahliliy ko'nikmalarini va nazariy bilimlarini amaliy vaziyatlarda qo'llash qobiliyatini oshirdi.

Hamkorlik yondashuvi yanada qiziqarli va rag'batlantiruvchi o'quv muhitini yaratdi. Talabalar o'zlarini o'quv jarayoniga ko'proq jalb qilishlarini va tengdoshlari bilan ishlashning ijtimoiy jihatini yoqtirishlarini aytishdi. Oddiy optik qurilmalarni qurish yoki optik tajribalarni taqlid qilish kabi hamkorlikdagi faoliyatning interaktiv tabiati o'rganishni yanada qiziqarli va mazmunli qildi.

Uning afzalliklariga qaramay, optikada hamkorlikdagi ta'limni amalga oshirish muayyan qiyinchiliklarni keltirib chiqaradi. Guruh dinamikasi ba'zan samarali hamkorlikka to'sqinlik qilishi mumkin, masalan, ayrim guruh a'zolarining tengsiz ishtiroki yoki hukmronligi kabi muammolar. Bundan tashqari, hamkorlikda o'rganishning muvaffaqiyati o'qituvchining o'quv maqsadlariga mos keladigan faoliyatni loyihalash va osonlashtirish qobiliyatiga bog'liq. Bu qiyinchiliklarni yengib o‘tish uchun o‘qituvchilarning samarali yo‘l-yo‘riqlari va aniq umidlari zarur.

Optikani o'qitish murakkab va ko'pincha mavhum tushunchalar bilan an'anaviy o'qitish usullari to'liq hal qila olmaydigan noyob muammolarni keltirib chiqaradi. Hamkorlikdagi ta'lim bu sohada o'rganish tajribasini sezilarli darajada oshirishi mumkin bo'lgan kuchli pedagogik yondashuv sifatida paydo bo'ladi. Talabalar birgalikda ishlaydigan, mazmunli munozaralar olib boradigan va muammolarni birgalikda hal qiladigan muhitni yaratib, hamkorlikda o'rganish nafaqat optik printsiplarni tushunishni chuqurlashtiradi, balki tanqidiy fikrlash, ijodkorlik va muloqot kabi muhim ko'nikmalarni rivojlantiradi.

Ushbu tadqiqot natijalari talabalarning murakkab optik hodisalarni tushunishlarini yaxshilashda hamkorlikdagi ta'limning samaradorligini ko'rsatadi. Hamkorlikdagi ta'lim

CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №7

faoliyatida ishtirok etgan talabalar an'anaviy usullar orqali o'rganganlarga qaraganda ko'proq kontseptual tushunish, yuqori darajadagi faollik va motivatsiyani ko'rsatdilar. Bu imtiyozlar hamkorlikda o‘qitishning interfaolligi bilan bog‘liq bo‘lib, bu o‘quvchilarga turli nuqtai nazardan g‘oyalarni o‘rganish, bir-birining fikrlash qobiliyatini shubha ostiga qo‘yish va nazariy bilimlarni amaliy sharoitlarda qo‘llash imkonini beradi.

Biroq, optikada hamkorlikdagi ta'limni muvaffaqiyatli amalga oshirish ehtiyotkorlik bilan rejalashtirish va yordam berishni talab qiladi. O'qituvchilar o'quv maqsadlariga mos keladigan tadbirlarni ishlab chiqishlari va barcha talabalarning teng ravishda ishtirok etishlarini ta'minlash uchun aniq ko'rsatmalar berishlari kerak. Guruh dinamikasi va turli darajadagi talabalar hissasi kabi potentsial muammolarni hal qilish ushbu yondashuvning afzalliklarini maksimal darajada oshirish uchun juda muhimdir.

Xulosa qilib aytganda, hamkorlikdagi ta'lim optikani o'qitish va o'rganishni yaxshilashda muhim rol o'ynaydi. Faol ishtirok etish va muammolarni birgalikda hal qilishga yordam berish orqali u nafaqat o'rganishni samaraliroq qiladi, balki talabalar uchun yanada qiziqarli qiladi. Ta'lim amaliyotlari rivojlanishda davom etar ekan, optika kabi murakkab ilmiy fanlarni o'qitishda hamkorlik strategiyalarini kiritish talabalarni zamonaviy dunyo talablariga tayyorlash uchun muhim bo'ladi. Kelajakdagi tadqiqotlar hamkorlikda o'qitishning talabalarning optik bilimlarini saqlab qolish va uni sinfdan tashqarida qo'llashga uzoq muddatli ta'sirini o'rganishi kerak.

ADABIYOTLAR RO‘YXATI | СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ | REFERENCES

1. Vygotsky, L. S. (1978). *Mind in Society: The Development of Higher Psychological Processes*. Harvard University Press.
2. Johnson, D. W., Johnson, R. T., & Smith, K. A. (2007). *The State of Cooperative Learning in Postsecondary and Professional Settings*. Educational Psychology Review, 19(1), 15-29.
3. Prince, M. (2004). *Does Active Learning Work? A Review of the Research*. Journal of Engineering Education, 93(3), 223-231.
4. Mazur, E. (1997). *Peer Instruction: A User's Manual*. Prentice Hall.
5. Heller, P., & Hollabaugh, M. (1992). *Teaching Problem Solving Through Cooperative Grouping. Part 2: Designing Problems and Structuring Groups*. American Journal of Physics, 60(7), 637-644.

MUALLIF HAQIDA MA’LUMOT [ИНФОРМАЦИЯ ОБ АВТОРЕ] [AUTHORS INFO]

✉ **Xolmetov Shavkat Sherimatovich**, o’qituvchi, [**Холметов Шавкат Шериматович** учитель], [**Kholmetov Shavkat Sherimatovich**, teacher]; manzil: O‘zbekiston, Toshkent sh, Amir Temur ko'chasi, 108- uy [адрес: Узбекистан, ул. Амир Темур, 108, г. Ташкент], [address: Uzbekistan, 108 Amir Temur st., Tashkent city]

Ilmiy-nazariy va metodik jurnal
Научно-теоретический и методический журнал
Scientific theoretical and methodical journal
INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №7

Original paper

FAZOVIY TASAVVURNI MUSTAHKAMLASHDA KARRALI INTEGRALLARNI O'QITISHNING INTERFAOL USULLARI

© B.B. Maxmudov[1]✉
[1]Qo'qon davlat pedagogika instituti, Farg'ona, O'zbekiston

Annotatsiya

KIRISH: kirish qismida, matematik ta'limda fazoviy tasavvurni rivojlantirishning ahamiyati va karrali integrallarni o'qitishning an'anaviy usullaridan interaktiv metodlargacha bo'lgan rivojlanish yo'llari ta'kidlanadi. Shuningdek, tadqiqotning dolzarbligi va uning nazariy asoslari taqdim etiladi.

MAQSAD: maqolaning asosiy maqsadi karrali integrallarni o'qitishda qo'llaniladigan interaktiv metodlar orqali talabalarning fazoviy tasavvurni qanday qilib mustahkamlash mumkinligini aniqlash va ushbu metodlarning ta'lim samaradorligini baholashdir.

MATERIALLAR VA METODLAR: tadqiqotda ishlatilgan interaktiv usullar, dasturiy ta'minotlar, o'quv qurilmalari, va ishtirokchilarga qo'llanilgan sinovlar haqida ma'lumot beriladi. Tadqiqot metodologiyasi va statistik tahlil usullari tavsifi kiritiladi.

MUHOKAMA VA NATIJALAR: interaktiv metodlar yordamida olingan o'quv natijalari va fazoviy tasavvur rivojlanishining o'lchovlari muhokama qilinadi. Talabalarning matematik tushunchalarni qanday qilib chuqurroq o'zlashtirishlari va fazoviy tasavvur qobiliyatlarini qanday qilib yaxshilashlari tahlil etiladi.

XULOSA: maqola yakunida, interaktiv metodlarning karrali integrallarni o'qitishdagi ahamiyati va fazoviy tasavvurni mustahkamlashdagi roli haqida xulosalar keltiriladi.

Kalit so'zlar: Karrali integrallar, interaktiv o'qitish, fazoviy tasavvur, matematik ta'lim, dasturiy ta'minot, o'quv metodlari.

Iqtibos uchun: Maxmudov B.B. Fazoviy tasavvurni mustahkamlashda karrali integrallarni o'qitishning interfaol usullari. // Inter education & global study. 2024. №7. B.259–264.

ИНТЕРАКТИВНЫЕ МЕТОДЫ ОБУЧЕНИЯ КРАТНЫМ ИНТЕГРАЛАМ ДЛЯ РАЗВИТИЯ ПРОСТРАНСТВЕННОГО ВООБРАЖЕНИЯ

© Б.Б. Махмудов[1]✉
[1]Государственный педагогический институт имени Кохана, Фергана, Узбекистан

Аннотация

ВВЕДЕНИЕ: во введении подчеркивается важность развития пространственного воображения в математическом образовании и пути развития от традиционных методов обучения кратным интегралам к интерактивным

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №7

методам. Также представлена актуальность исследования и его теоретические основы.

ЦЕЛЬ: основная цель статьи – определить, как можно укрепить пространственное восприятие учащихся с помощью интерактивных методов, используемых при обучении множественным интегралам, и оценить образовательную эффективность этих методов.

МАТЕРИАЛЫ И МЕТОДЫ: описаны интерактивные методы, использованные в исследовании, программное обеспечение, обучающие устройства и тесты, применяемые к участникам. Включено описание методологии исследования и методов статистического анализа.

ОБСУЖДЕНИЕ И РЕЗУЛЬТАТЫ: обсуждаются результаты обучения, полученные с использованием интерактивных методов, и аспекты развития пространственного восприятия. будет проанализировано, как студенты могут углубить свое понимание математических концепций и как они могут улучшить свои навыки пространственного воображения.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ: в конце статьи сделаны выводы о важности интерактивных методов в обучении кратным интегралам и их роли в укреплении пространственного воображения.

Ключевые слова: кратные интегралы, интерактивное обучение, пространственное воображение, математическое образование, программное обеспечение, методы обучения.

Для цитирования: Махмудов Б.Б. Интерактивные методы обучения кратным интегралам для развития пространственного воображения. // Inter education & global study. 2024. №7. С. 259–264.

INTERACTIVE METHODS OF TEACHING MULTIPLE INTEGRALS TO STRENGTHEN SPATIAL IMAGINATION

©Bahodirjon B. Makhmudov[1]✉
[1]Kokhan State Pedagogical Institute, Fergana, Uzbekistan

Annotation

INTRODUCTION: in the introduction, the importance of developing spatial imagination in mathematics education and the ways of development from traditional methods of teaching multiple integrals to interactive methods are emphasized. the relevance of the research and its theoretical foundations are also presented.

AIM: the main purpose of the article is to determine how students' spatial perception can be strengthened through interactive methods used in teaching multiple integrals and to evaluate the educational effectiveness of these methods.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №7

MATERIALS AND METHODS: the interactive methods used in the study, the software, the learning devices, and the tests applied to the participants are described. a description of research methodology and statistical analysis methods is included.

DISCUSSION AND RESULTS: learning outcomes obtained using interactive methods and dimensions of spatial perception development are discussed. it will be analyzed how students can deepen their understanding of mathematical concepts and how they can improve their spatial imagination skills.

CONCLUSION: at the end of the article, conclusions are made about the importance of interactive methods in teaching multiple integrals and their role in strengthening spatial imagination.

Key words: multiple integrals, interactive teaching, spatial imagination, mathematical education, software, educational methods.

For citation: Bahodirjon B. Makhmudov Interactive methods of teaching multiple integrals to strengthen spatial imagination, Inter education & global study, (7), pp. 259–264. (In Uzbek).

Oliy matematikaning asosiy toshi bo'lgan ko'p integrallarni o'rganish ko'p o'lchovli bo'shliqlar va geometrik shakllarni chuqur tushunishni talab qiladi. Talabalar egri chiziq ostidagi maydonlar sifatida tasavvur qilishlari mumkin bo'lgan bir o'zgaruvchili integrallardan farqli o'laroq, bir nechta integrallar murakkab shakllarni ikki, uch yoki hatto undan yuqori o'lchamlarda kontseptsiyalash va manipulyatsiya qilish qobiliyatini talab qiladi. Bu qiyinchilik ko'pincha talabalar uchun katta qiyinchiliklar tug'diradi, chunki an'anaviy o'qitish usullari odatda fazoviy fikrlashdan ko'ra ramziy manipulyatsiyani ta'kidlaydi.

Fazoviy tasavvur - kosmosdagi ob'ektlarni aqliy tasavvur qilish va manipulyatsiya qilish qobiliyati - bir nechta integrallarni o'zlashtirishda muhim mahoratdir. Bu talabalarga bu integrallarning geometrik talqinlarini, masalan, hajmlarni, sirt maydonlarini yoki ko'p o'lchovli bo'shliqlarda massa taqsimotini hisoblashni yaxshiroq tushunishga imkon beradi. Biroq, bu ko'nikmani rivojlantirish har doim ham oson emas, ayniqsa o'qitish usullari etarli vizual yoki interaktiv yordamisiz mavhum matematik belgilarga tayanganda.

Ushbu muammolarni hal qilish uchun o‘qituvchilar o‘quvchilarni o‘quv jarayoniga faol jalb etuvchi interfaol o‘qitish usullariga tobora ko‘proq murojaat qilmoqdalar. Bu usullar vizualizatsiya vositalaridan foydalanish, dinamik geometriya dasturlari va birgalikda o'quvchilarning fazoviy fikrlash qobiliyatini oshirishga qaratilgan hamkorlikdagi o'quv mashg'ulotlarini o'z ichiga oladi. Ushbu innovatsion yondashuvlarni o‘quv dasturiga integratsiyalashgan holda, o‘qituvchilar o‘quvchilarga bir nechta integrallarni yanada intuitiv va mustahkamroq tushunishga yordam berishlari va shu bilan ularning umumiy matematik kompetensiyasini oshirishlari mumkin.

Ushbu maqola bir nechta integrallarni o'rgatishda qo'llanilishi mumkin bo'lgan turli interfaol usullarni o'rganadi va bu usullar fazoviy tasavvurni qanday kuchaytirishi

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №7

mumkinligiga e'tibor qaratadi. Ushbu usullar bilan bog'liq foyda va muammolarni o'rganib chiqib, biz o'qituvchilarga ularning o'qitish amaliyotini yaxshilash va oliy matematika bo'yicha talabalar natijalarini yaxshilash uchun amaliy strategiyalarni taqdim etishni maqsad qilganmiz.

Fazoviy tasavvur odamlarga kosmosdagi ob'ektlarni aqliy manipulyatsiya qilish, aylantirish va tasavvur qilish imkonini beradi, bu bir nechta integrallarni tushunish uchun zarurdir. Hisoblashda fazoviy fikrlash talabalarga ikki va uch integrallarning geometrik talqinlarini tushunishga yordam beradi, masalan, sirt ostidagi hajm yoki o'zgaruvchan zichlikdagi jismning massasi. Kuchli fazoviy ko'nikmalarga ega bo'lmasa, talabalar ushbu tushunchalarni tushunishda qiynalishi mumkin, bu esa amaliy stsenariylarda bir nechta integrallarni qo'llashda qiyinchiliklarga olib keladi.

Ko'p integrallarni o'qitishning interfaol usullari

1. Vizualizatsiya vositalari

3D grafik dasturlari: GeoGebra, Desmos va MATLAB kabi vositalar funksiyalarning uch o‘lchamli chizmalarini yaratishi mumkin, bu esa o‘quvchilarga grafiklarni aylantirish, kattalashtirish va kesish orqali o‘zaro ishlash imkonini beradi. Ushbu amaliy yondashuv talabalarga ular birlashayotgan hududlarni tasavvur qilishda va natijalarning geometrik talqinlarini tushunishda yordam beradi.

Virtual haqiqat (VR): VR texnologiyasi o'quvchilar uch o'lchamli bo'shliqlar va funktsiyalarni o'rganishi mumkin bo'lgan ajoyib tajribalarni taklif etadi. Virtual muhitda obyektlarni manipulyatsiya qilish orqali talabalar bir nechta integrallarni yanada intuitiv tushunishni rivojlantirishlari mumkin.

2. Guruh faoliyati va hamkorlikda o‘rganish

Tengdoshlar uchun ko'rsatma: Talabalarni bir nechta integrallar bilan bog'liq muammolarni hal qilish uchun juftlik yoki kichik guruhlarda ishlashga undash hamkorlik va muhokamani rivojlantirishi mumkin. Tengdoshlar bilan o'qitish orqali o'quvchilar o'zlarining fikrlash jarayonlarini bir-birlariga tushuntirishlari, tushunishlarini mustahkamlashlari va fazoviy tasavvurlarini yaxshilashlari mumkin.

Interfaol doska mashg'ulotlari: Interfaol doskadan foydalangan holda guruh ishi o'quvchilarga bir nechta integrallarning grafik tasvirlarini birgalikda eskiz qilish va manipulyatsiya qilish imkonini beradi. Ushbu hamkorlikdagi yondashuv o'quvchilarga muammolarni yanada samaraliroq tasavvur qilish va bir-birining tushunchalaridan o'rganishga yordam beradi.

Geometrik ob'ektlarni boshqarish: Cabri 3D yoki GeoGebra kabi dasturlar talabalarga geometrik ob'ektlarni dinamik ravishda yaratish va boshqarish imkonini beradi. Parametrlarni real vaqt rejimida o'zgartirish orqali talabalar integratsiya hududlari qanday o'zgarishini kuzatishi mumkin va shu bilan ularning fazoviy vizualizatsiya ko'nikmalarini mustahkamlaydi.

Jismoniy hodisalarni simulyatsiya qilish: Dinamik simulyatsiyalar orqali suyuqlik oqimi yoki elektromagnit maydonlar kabi jismoniy hodisalar bilan bir nechta integrallarni

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №7

bog'lash talabalarga mavhum matematik tushunchalarni real dunyo stsenariylari bilan bog'lashda yordam beradi, bu esa o'quv jarayonini yanada qiziqarli va intuitiv qiladi.

Ko'p integrallarni o'rgatishda interfaol usullarning samaradorligini bir nechta amaliy tadqiqotlar ko'rsatadi. Masalan, 3D grafik dasturlardan foydalanish bo‘yicha sinfda o‘tkazilgan tajriba o‘quvchilarning qo‘sh integrallar bilan bog‘liq masalalarni tasavvur qilish va yechish qobiliyati sezilarli darajada yaxshilanganini ko‘rsatdi. Yana bir tadqiqot o‘quvchilarga uch o‘lchamli fazodagi murakkab integrallarni tushunishga yordam berishda VR texnologiyasining afzalliklarini ta’kidladi.Interfaol usullar ko'p afzalliklarni taqdim etishi bilan birga, ular etarli texnologik resurslarga ehtiyoj va o'qituvchilar uchun malaka oshirish kabi qiyinchiliklarni ham keltirib chiqaradi. Ushbu to'siqlarni bartaraf etish uchun muassasalar zarur infratuzilmaga sarmoya kiritishi va o'qituvchilarning malakasini oshirish imkoniyatlarini taqdim etishi kerak. Bundan tashqari, o'qituvchilar an'anaviy usullardan muammosiz o'tishni ta'minlash uchun ushbu vositalarni asta-sekin o'z o'qitish amaliyotiga qo'shishni rag'batlantirishlari kerak.Ko'p integrallarni o'rgatish o'ziga xos muammolarni keltirib chiqaradi, ular oddiy hisoblashdan tashqarida bo'lib, o'quvchilardan murakkab, ko'p o'lchovli tushunchalarni chuqur fazoviy tushunishni talab qiladi. An'anaviy o'qitish usullari ko'pincha bu ehtiyojni etarli darajada qondira olmaydi, bu esa tushunish va qo'llashda bo'shliqlarga olib keladi. Biroq, interfaol usullar talabalarni o'quv jarayoniga faol jalb qilish va ularning fazoviy tasavvurlarini rivojlantirishga yordam berish orqali bu bo'shliqni bartaraf etishning kuchli vositalarini taklif qiladi.3D grafik dasturlari va virtual haqiqat kabi vizualizatsiya vositalaridan foydalanish orqali talabalar bir nechta integrallarning geometrik talqinlarini intuitivroq tushunishlari mumkin. Hamkorlikdagi faoliyat va dinamik geometriya dasturiy ta'minoti talabalarga real vaqtda matematik ob'ektlarni o'rganish va manipulyatsiya qilish imkonini berib, bu tushunchani yanada kuchaytiradi va shu bilan ularning fazoviy fikrlash ko'nikmalarini mustahkamlaydi. Ushbu interfaol usullarning o‘quv dasturiga integratsiyalashuvi nafaqat o‘quvchilarning bir nechta integrallar bilan bog‘liq masalalarni tasavvur qilish va yechish qobiliyatini yaxshilaydi, balki o‘quv tajribasini yanada qiziqarli va samaraliroq qiladi. Matematika ta'limi rivojlanishda davom etar ekan, o'qituvchilar uchun ushbu innovatsion strategiyalarni qo'llash, talabalarning yuqori o'lchovli hisob-kitoblar va tegishli sohalar bilan bog'liq qiyinchiliklarni engishga yaxshi tayyorgarlik ko'rishlarini ta'minlash juda muhimdir.

Xulosa qilib aytadigan bo‘lsak, o‘qituvchilar ko‘p integrallarni o‘qitishda interfaol usullarni qo‘shish orqali o‘quvchilarning fazoviy tasavvurlarini sezilarli darajada oshirishlari mumkin, bu esa matematikani chuqurroq anglash va katta muvaffaqiyatlarga erishish imkonini beradi. Ushbu usullarni doimiy ravishda ishlab chiqish va qo'llash matematika ta'limini rivojlantirishda va talabalarni tobora murakkab va o'zaro bog'liq bo'lgan dunyo muammolariga tayyorlashda hal qiluvchi rol o'ynaydi.

ADABIYOTLAR RO‘YXATI | СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ | REFERENCES

1. Stewart, J. (2015). Calculus: Early Transcendentals (8th ed.). Cengage Learning.

CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №7

2. Tall, D. (1991). Advanced Mathematical Thinking. Springer.
3. Dray, T., & Manogue, C. A. (2003). The Geometry of Multivariable Calculus. Mathematics Magazine, 76(3), 208-219.
4. Hohenwarter, M., & Jones, K. (2007). Ways of linking geometry and algebra: The case of GeoGebra. Proceedings of the British Society for Research into Learning Mathematics, 27(3), 126-131
5. Moreno-Armella, L., & Sriraman, B. (2005). Structural Stability and Dynamic Geometry: Some Theoretical Considerations. ZDM, 37(5), 410-417.
6. Karadag, Z. (2009). Visualization of 3D Graphs with Dynamic Software and Its Effect on Students' Understanding of Multivariable Functions. International Journal of Mathematical Education in Science and Technology, 40(7), 927-944.
7. Milner, R., & Parsons, R. (2013). The Role of Virtual Reality in Spatial Reasoning: Teaching Multivariable Calculus. Journal of Interactive Learning Research, 24(1), 33-45.
8. Van de Walle, J. A., Karp, K. S., & Bay-Williams, J. M. (2010). Elementary and Middle School Mathematics: Teaching Developmentally (7th ed.). Pearson.
9. Bruun, F., & Evans, M. (2018). Collaborative Learning in the Mathematics Classroom: A Case Study of Peer Instruction in Calculus. International Journal of Mathematical Education in Science and Technology, 49(6), 901-916.

MUALLIF HAQIDA MA'LUMOT [ИНФОРМАЦИЯ ОБ АВТОРЕ] [AUTHORS INFO]

✉**Maxmudov Baxodirjon Baxromjon o'g'li**, o'qituvchi, [**Махмудов Баходиржон Бахромжонович** учитель], [**Baxodirjon B. Maxmudov** teacher]; manzil: O'zbekiston, Qo'qon sh, Turon ko'chasi, 23- uy [адрес: Узбекистан, ул. Турон, 23, г. Коканд], [address: Uzbekistan, 23 Turon st., Kokan city]

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №7

Original paper

INGLIZ TILINI TINGLASH MALAKASINI OSHIRISH UCHUN ZAMONAVIY VOSITALARNI INTEGRATSIYALASH MASALALARI

© G.Q. Usmonova[1]✉
[1]Andijon viloyati baliqchi tumani 50-maktab, Andijon, O‘zbekiston

Annotatsiya

KIRISH: kirish qismida, ingliz tilini o‘rganishdagi tinglash malakasining ahamiyati va bu sohadagi zamonaviy o‘quv vositalarining roli ta’kidlanadi. Shuningdek, tadqiqotning dolzarbligi va uning nazariy asoslari taqdim etiladi.

MAQSAD: maqolaning asosiy maqsadi ingliz tilini tinglash malakasini oshirishda zamonaviy o‘quv vositalarini qo‘llashning samaradorligini baholash va ularning integratsiyasini tahlil qilishdir.

MATERIALLAR VA METODLAR: tadqiqotda ishlatilgan metodlar, qo‘llanilgan texnologiyalar, o‘quv materiallari va ishtirokchilarga qo‘llanilgan so‘rovnomalar haqida ma’lumot beriladi. Tadqiqotning statistik tahlil usullari va jarayonlari tavsifi kiritiladi.

MUHOKAMA VA NATIJALAR: zamonaviy vositalarning ingliz tilini tinglash malakasiga ta’siri va ularning o‘quv jarayonidagi samaradorligi muhokama qilinadi. O‘rganilgan materiallar va texnologiyalar asosida olingan natijalar taqdim etiladi.

XULOSA: Maqola yakunida, zamonaviy o‘quv vositalarining ingliz tilini tinglash malakasini oshirishdagi ahamiyati va kelajakdagi tadqiqotlar uchun yo‘naltirilgan tavsiyalar beriladi.

Kalit so‘zlar: ingliz tili, tinglash malakasi, zamonaviy o‘quv vositalari, texnologiya integratsiyasi, o‘quv samaradorligi, elektron o‘quv materiallari.

Iqtibos uchun: Usmonova G.Q. Ingliz tilini tinglash malakasini oshirish uchun zamonaviy vositalarni integratsiyalash masalalari. // Inter education & global study. 2024. №7. B.265–270.

ВОПРОСЫ ИНТЕГРАЦИИ СОВРЕМЕННЫХ СРЕДСТВ ДЛЯ СОВЕРШЕНСТВОВАНИЯ НАВЫКОВ АНГЛИЙСКОГО ЯЗЫКА НА АУДИРОВАНИИ

© Г.К Усмонова[1]✉
[1]Школа 50, Балыкчинский район, Андижанская область, Узбекистан

Аннотация

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №7

ВВЕДЕНИЕ: во введении подчеркивается важность навыков аудирования при изучении английского языка и роль современных учебных пособий в этой области. Также представлена актуальность исследования и его теоретические основы.

ЦЕЛЬ: основная цель статьи – оценить эффективность использования современных образовательных инструментов и проанализировать их интеграцию в улучшение навыков аудирования на английском языке.

МАТЕРИАЛЫ И МЕТОДЫ: информация о методах, использованных в исследовании, используемых технологиях, материалах исследования и анкетах, использованных для участников. Приведено описание методов статистического анализа и процессов исследования.

ОБСУЖДЕНИЕ И РЕЗУЛЬТАТЫ: обсуждается влияние современных инструментов на навыки аудирования английского языка и их эффективность в процессе обучения. Представлены результаты, полученные на основе изученных материалов и технологий.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ: в конце статьи дана важность современных образовательных инструментов в совершенствовании навыков аудирования на английском языке и даны рекомендации для будущих исследований.

Ключевые слова: английский язык, навыки аудирования, современные образовательные инструменты, интеграция технологий, эффективность обучения, электронные учебные материалы.

Для цитирования: Усмонова Г.К. Вопросы интеграции современных инструментов для улучшения навыков аудирования английского языка. // Inter education & global study. 2024. №7. С. 265–270.

ISSUES OF INTEGRATION OF MODERN TOOLS TO IMPROVE ENGLISH LISTENING SKILLS

© Gulhumor Q. Usmonova[1]✉
[1]School 50, Baliqchi District, Andijan Region, Uzbekistan

Annotation

Introduction: the introduction highlights the importance of listening skills in english language learning and the role of modern teaching aids in this area. the relevance of the research and its theoretical foundations are also presented.

AIM: the main purpose of the article is to evaluate the effectiveness of using modern educational tools and analyze their integration in improving english listening skills.

Materials and Methods: information about the methods used in the study, the technologies used, the study materials and the questionnaires used for the participants. a description of the statistical analysis methods and processes of the research is included.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №7

DISCUSSION AND RESULTS: the impact of modern tools on english listening skills and their effectiveness in the learning process are discussed. the results obtained on the basis of the studied materials and technologies are presented.

CONCLUSION: at the end of the article, the importance of modern educational tools in improving english listening skills and directed recommendations for future research are given.

Key words: english language, listening skills, modern educational tools, technology integration, educational efficiency, electronic educational materials.

For citation Gulhumor Q. Usmonova 'Issues of integration of modern tools to improve English listening skills', Inter education & global study, (7), pp. 265–270. (In Uzbek).

Zamonaviy vositalar ingliz tilini tinglash ko'nikmalarini yaxshilash uchun muhim afzalliklarni taqdim etadi. Ular o'quvchilarga turli xil aksanlar, nutq tezligi va so'zlashuv tilini aks ettiruvchi haqiqiy, haqiqiy audio yozuvdan foydalanish imkoniyatini beradi. Masalan, YouTube yoki Netflix kabi striming platformalari o‘quvchilarni ingliz tilidagi og‘zaki nutqning turli janrlari bilan tanishtiradi, podkastlar esao‘quvchilar o‘z tezligida shug‘ullanishi mumkin bo‘lgan turli kontentni taklif qiladi. Duolingo, Memrise va Babbel kabi til o‘rganish ilovalari tinglash amaliyotini yanada jozibador va interaktiv qilish uchun o‘yin elementlaridan foydalanadi, shu bilan motivatsiya va xotirani saqlab qoladi.[2]

Bundan tashqari, VR yoki 360 darajali videolar kabi vositalar real hayotdagi o‘zaro ta’sirlarni taqlid qiluvchi immersiv tajribalarni taklif etadi, bu esao‘quvchilarga kontekstga boy muhitda tinglashni mashq qilish imkonini beradi. Subtitrli videolar va transkripsiya xizmatlari o‘quvchilargaog‘zaki tilni uning yozma shakli bilan bog‘lashda yordam beradi, so‘z boyligini o‘zlashtirishni kuchaytiradi va tushunishni yaxshilaydi.

Zamonaviy asboblar integratsiyasi bilan bog'liq muammolar: Ushbu afzalliklarga qaramay, zamonaviy vositalarni ingliz tilini tinglash bo'yichao'qitishga samarali integratsiyalashuviga bir qancha muammolar to'sqinlik qilmoqda. Muhim masalalardan biri texnologik qulaylikdir. Barchao'quvchilar kerakli qurilmalar yoki ishonchli internet ulanishlarigaegaemas, bu esa raqamli bo'linishni keltirib chiqaradi. Bundan tashqari, zamonaviy vositalarni o'zlashtirish o'qituvchilardan ham, o'quvchilardan ham texnologiyalar bilan tanish bo'lishini talab qiladi, bu esa raqamli savodxonligi yoki resurslari cheklangan muassasalarda to'siq bo'lishi mumkin.[3]

Zamonaviy vositalar an'anaviy tinglash bo'yicha ko'rsatmalarni to'ldirishi mumkin bo'lsa-da, ularning integratsiyasi o'quv rejasi vao'quv maqsadlari bilan ehtiyotkorlik bilan moslashishni talab qiladi. O'qituvchilar ushbu vositalardan maqsadni tushunish, tafsilotlarni aniqlash yoki ohang va niyatni talqin qilish kabi aniq tinglash qobiliyatlarini maqsadli ishlatish uchun samarali ishlatilishini ta'minlashi kerak. Raqamli vositalardan foydalanish bo'yichao'qituvchilar uchun tegishli treningning yo'qligi samarasiz amalgaoshirilishiga vao'quv natijalarining pasayishigaolib kelishi mumkin.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №7

Bundan tashqari, o'quvchilarning faolligi muhim masala bo'lib qolmoqda. Ko'pgina raqamli vositalar jozibador tarkibni taklif qilsa-da, barchao'quvchilar ham ushbu platformalardan bir xil motivatsiyagaegaemaslar. Shaxsiylashtirilgan ta'lim yo'llari va moslashuvchan texnologiyalar bu muammoni hal qilishda yordam berishi mumkin, ammo ular har doim ham keng tarqalgan yoki arzon emas.

Zamonaviy vositalar ingliz tilini o'rganuvchilar uchun tinglash qobiliyatlarini oshirish uchun ko'plab resurslarni taklif etadi. Biroq, ularning integratsiyasi hal qilinishi kerak bo'lgan muammolarni keltirib chiqaradi:

1. Kirish va hamyonboplik:

Teng bo'lmagan kirish: hammao'quvchilarda ishonchli internet ulanishlari, kerakli qurilmalar yoki til o'rganish premium platformalarigaobuna bo'lish uchun moliyaviy imkoniyatlar mavjud emas. Bu ularning rivojlanishiga to'sqinlik qiladigan raqamli tafovutni keltirib chiqaradi.[4]

Resurslar narxi: til o‘rganish uchun mo‘ljallangan premium ilovalar, onlayn kurslar va ixtisoslashtirilgan dasturiy ta’minotlar ko‘pincha kattaobuna to‘lovlari bilan ta’minlanadi, bu esa ularni ko‘plab o‘quvchilar uchun imkonsiz qiladi.

2. Texnologiyaga haddan tashqari qaramlik:

Odamlarning o'zaro ta'sirigae'tiborni yo'qotish: texnologiyaga tayanish real aloqaamaliyotining pasayishigaolib kelishi mumkin. O'quvchilar ona tilida so'zlashuvchilar bilan suhbatlashish imkoniyatlarini e'tiborsiz qoldirishlari mumkin.

Cheklangan kontekstli tushuncha: Asboblar tuzilgan mashqlarni ta’minlasa-da, ular real hayotdagi suhbatlarning xilma-xil va nuansli kontekstlarini takrorlay olmasligi vao‘quvchilarning turli vaziyatlarga moslashish qobiliyatiga to‘sqinlik qilishi mumkin.[5]

3. Texnologik cheklovlar:

Aniqlik va ishonchlilik: Avtomatlashtirilgan vositalar har doim ham o'quvchilarning tushunishini to'g'ri baholay olmaydi yoki shaxsiy fikr-mulohazalarni taqdim etmasligi mumkin, bu esa taraqqiyotni noto'g'ri baholashgaolib keladi.

Cheklangan qo‘llanish doirasi: Ba’zi vositalar aniq urg‘u yoki dialektlargae’tibor qaratishi mumkin, bu esao‘quvchilarga ingliz talaffuzi va so‘z boyligining to‘liq spektrini ochib beraolmaydi.

4. Foydalanuvchini jalb qilish va motivatsiya:

Qiziqishni saqlab qolish: o'quvchilar takroriy mashqlar yoki monoton interfeyslarni o'ziga jalb qilmasligi mumkin, bu esa motivatsiyaning pasayishiga va tartibsiz amaliyotgaolib keladi.

Shaxsiy aloqaning yo'qligi: Texnologiyaning shaxssizligi o'quvchilarning o'z o'quv jarayonigaaloqadorligini his qilishlarini qiyinlashtirishi mumkin, bu esa faollikning pasayishigaolib keladi.

5. Axloqiy muammolar:

CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №7

Ma'lumotlarning maxfiyligi va xavfsizligi: Ba'zi platformalar maxfiylik va ma'lumotlar xavfsizligi bilan bog'liq xavotirlarni keltirib chiqaradigan foydalanuvchi ma'lumotlarini to'playdi.

Foydalanish imkoniyati va inklyuzivlik: Asboblar turli ehtiyojlargaega, jumladan, nogiron yoki til o‘rganishda qiyinchiliklarga duch kelgan o‘quvchilarni qondirish uchun mo‘ljallangan bo‘lishi kerak.[6]

Muammolarni hal qilish:

Foydalanish imkoniyatini targ'ib qilish: Bepul yoki arzon muqobil variantlarni taklif qilish, resurslarga jamoatchilik kirishini ta'minlash va jamoat tashkilotlari bilan hamkorlikni rivojlantirish.

Texnologiya vaodamlarning o'zaro ta'sirini muvozanatlash: o'quvchilarni onlayn amaliyotlarini real hayotdagi muloqot imkoniyatlari bilan to'ldirishga undash.

Shaxsiylashtirilgan ta'lim tajribasini rivojlantirish: Mashqlar va tarkibni o'quvchilarning individual ehtiyojlari vao'rganish uslublariga moslash.[7]

Axloqiy ma'lumotlar amaliyotini ta'minlash: ma'lumotlarni to'plash va ulardan foydalanishda foydalanuvchi maxfiyligi va shaffofligini ta'kidlang.

Inklyuzivlikkae'tibor qaratish: barchao'quvchilar, ularning kelib chiqishi yoki qobiliyatidan qat'i nazar, foydalanishi mumkin bo'lgan vositalarni loyihalash.

Ushbu muammolarni hal qilish orqali biz zamonaviy vositalar ingliz tilini o'rganuvchilargao'zlarining to'liq potentsiallarigaerishishda kuchli ittifoqchilargaaylanishini ta'minlashimiz mumkin.

Samarali integratsiya uchun eng yaxshi amaliyotlar:Zamonaviy vositalarni ingliz tilini tinglash yo'riqnomasiga muvaffaqiyatli integratsiya qilish uchun bir nechtaeng yaxshi amaliyotlargaamal qilish kerak. Birinchidan, o'quv maqsadlariga mos keladigan va mazmunli tinglash imkoniyatlarini ta'minlaydigan vositalarni tanlash muhimdir. O'qituvchilar tizimli mashqlar va haqiqiy tinglash tajribasi muvozanatini taklif qiladigan vositalargae'tibor qaratishlari kerak. Bundan tashqari, o'qituvchilar ushbu vositalardan samarali foydalanish bo'yicha treningdan o'tishlari kerak, bu esao'quvchilarga ulardan foydalanishda yo'l-yo'riq ko'rsatishi kerak.[8]

Tinglashdan oldingi va tinglashdan keyingi vazifalarni o'z ichigaolgan tinglash faoliyatini birlashtirish o'quvchilarga materialni chuqurroq tushunishga yordam beradi. Masalan, tinglashdan oldingi harakatlar vizual belgilar asosida tarkibni bashorat qilishni o'z ichigaolishi mumkin, tinglashdan keyingi vazifalar esa tarkibni umumlashtirish yoki tengdoshlar bilan muhokama qilishni o'z ichigaolishi mumkin.

Nihoyat, taraqqiyotni kuzatish va ta'lim strategiyalarini o'quvchilar ehtiyojlaridan kelib chiqqan holda moslashtirish uchun muntazam fikr-mulohaza va baholashni birlashtirish kerak.[9]

Zamonaviy vositalar ingliz tilini tinglash ko'nikmalarini yaxshilash uchun ulkan salohiyatgaega bo'lib, o'quvchilarga keng asl va qiziqarli kontentdan foydalanish imkoniyatini beradi. Biroq, muvaffaqiyatli integratsiya texnologik qulaylik, pedagogik moslashuv vao'quvchilarni jalb qilish kabi muammolarni hal qilishni talab qiladi. Eng

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №7

yaxshi amaliyotlarga rioya qilish va raqamli vositalarni o‘quv maqsadlariga mos kelishini ta’minlash orqali o‘qituvchilar tinglash orqali o‘qitish samaradorligini oshirishi vao‘quvchilariga muhim til ko‘nikmalarini rivojlantirishda yaxshiroq yordam berishi mumkin.

ADABIYOTLAR RO‘YXATI | СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ | REFERENCES

1. Vandergrift, L., & Goh, C. C. M. (2012). Teaching and Learning Second Language Listening: Metacognition in Action. Routledge.
2. ANARJANOVNA N. M. FORMATION OF INTEGRATED REPRODUCTIVE SKILLS IN TEACHING ENGLISH //Global Book Publishing Services. – 2024. – С. 1-117.
3. AKHMEDOVAA. A., JUMAYEVA M. THEPROBLEM OF THE FORMATION OF COMMUNICATIVECOMPETENCE IN MASTERINGTHEENGLISH LANGUAGE //E-Conference Globe. – 2021. – С. 205-207.
4. Flowerdew, J., & Miller, L. (2005). Second Language Listening: Theory and Practice. Cambridge University Press.
5. Field, J. (2008). Listening in the LanguageClassroom. Cambridge University Press.
6. AKHMEDOVAA. A. MODERN METHODS OF TEACHING ENGLISH LANGUAGE SCIENCE IN JUNIOR CLASSES //E-Conference Globe. – 2021. – С. 201-204.
7. Rost, M. (2013). Teaching and Researching Listening. Routledge.
8. Lynch, T. (2009). Teaching Second Language Listening. Oxford University Press.
9. Akbarali O’g’li, Satvoldiyev Fakhriddin. "ORGANIZATION OF EXPERIMENTAL WORK AND ANALYSIS OF RESULTS ON THE IMPROVEMENT OF TECHNOLOGIES FOR IMPROVING THEEFFECTIVENESS OF LEGAL EDUCATION AND TRAINING OF SCHOOLCHILDREN." Frontline Social Sciences and History Journal 3.04 (2023): 54-61.

MUALLIF HAQIDA MA’LUMOT [ИНФОРМАЦИЯ ОБ АВТОРЕ] [AUTHORS INFO]

✉**Usmonova Gulhumor Qo’ldashboy qizi** o’qituvchi, [**Усманова Гульхумор Колдашбоевна** учительница], [**Usmonova Gulhumor Qo’ldashboyevna**, teacher; manzil: O‘zbekiston, Andijan, I.Xudoyberdiyev ko'chasi, 11-uy [адрес: Узбекистан, ул. И. Худойбердиев, 11, Андижан], [address: Uzbekistan, 11, I.Xudoyberdiyev st., Andijan]

Ilmiy-nazariy va metodik jurnal
Научно-теоретический и методический журнал
Scientific theoretical and methodical journal
INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №7

Original paper

MEDIA TA'LIMNI QO'LLAB-QUVVATLOVCHI O'RGANISH NAZARIYALARI: KOGNITIV RIVOJLANISH VA OMMAVIY AXBOROT VOSITALARINING O'ZARO TA'SIRI

© G.A. Abduraxmonova[1]✉
[1]Namangan davlat universiteti, Namangan, O‘zbekiston

Annotatsiya

KIRISH: kirish qismida, media ta’limining zamonaviy jamiyatdagi roli va ommaviy axborot vositalarining ta’lim jarayonlariga ta’siri ta’kidlanadi. shuningdek, kognitiv rivojlanish nazariyalari va ularning media kontent bilan qanday integratsiya qilinishi mumkinligi haqida umumiy ma’lumot beriladi.

MAQSAD: maqolaning asosiy maqsadi ommaviy axborot vositalarining kognitiv rivojlanishga ta’siri va bu jarayonni qo‘llab-quvvatlash uchun media nazariyalarini qo‘llashning samaradorligini baholashdir.

MATERIALLAR VA METODLAR: tadqiqot metodologiyasi, ishlatilgan o‘rganish nazariyalari, media tahlillar, statistik usullar va boshqa tahliliy yondashuvlar haqida ma’lumot beriladi. Shuningdek, ishtirokchilar haqida va tadqiqot jarayonida qo‘llanilgan texnologiyalar tavsifi kiritiladi.

MUHOKAMA VA NATIJALAR: media kontent va kognitiv rivojlanish o‘rtasidagi o‘zaro ta’sir natijalari muhokama qilinadi. media ta’lim nazariyalarining ta’lim sifatini oshirishdagi roli va qo‘llanilishi tahlil etiladi.

XULOSA: maqola yakunida, media ta’lim nazariyalarining kognitiv rivojlanishga qo‘shgan hissasi va kelajakdagi tadqiqotlar uchun yo‘naltirilgan tavsiyalar beriladi.

Kalit so‘zlar: Media ta’lim, kognitiv rivojlanish, ommaviy axborot vositalari, o‘rganish nazariyalari, ta’lim sifati, media integratsiyasi.

Iqtibos uchun: Abduraxmonova G.A. Media ta’limni qo’llab-quvvatlovchi o’rganish nazariyalari: kognitiv rivojlanish va ommaviy axborot vositalarining o’zaro ta’siri. // Inter education & global study. 2024. №7. B. 271–276.

ТЕОРИИ ОБУЧЕНИЯ, ПОДДЕРЖИВАЮЩИЕ МЕДИАОБРАЗОВАНИЕ: ВЗАИМОДЕЙСТВИЕ КОГНИТИВНОГО РАЗВИТИЯ И СМИ

© Г.А. Абдурахмонова[1]✉
[1]Наманганский государственный университет, Наманган, Узбекистан

Аннотация

ВВЕДЕНИЕ: во введении подчеркивается роль медиаобразования в современном обществе и влияние медиа на образовательные процессы. В нем

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №7

также представлен обзор теорий когнитивного развития и того, как их можно интегрировать с медиаконтентом.

ЦЕЛЬ: основная цель статьи – оценить влияние средств массовой информации на когнитивное развитие и эффективность использования теорий СМИ для поддержки этого процесса.

МАТЕРИАЛЫ И МЕТОДЫ: обсуждаются методология исследования, используемые теории обучения, анализ СМИ, статистические методы и другие аналитические подходы. Также включает описание участников и технологий, использованных в процессе исследования.

ОБСУЖДЕНИЕ И РЕЗУЛЬТАТЫ: обсуждаются результаты взаимодействия медиаконтента и когнитивного развития. Анализируется роль и применение теорий медиаобразования в повышении качества образования.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ: статья завершается вкладом теорий медиаобразования в когнитивное развитие и дает рекомендации для будущих исследований.

Ключевые слова: Медиаобразование, когнитивное развитие, средства массовой информации, теории обучения, качество образования, интеграция СМИ.

Для цитирования: Абдурахмонова Г.А. Теории обучения, поддерживающие медиаобразование: когнитивное развитие и медиавзаимодействие. // Inter education & global study. 2024. №7. С. 271–276.

LEARNING THEORIES SUPPORTING MEDIA EDUCATION: THE INTERACTION OF COGNITIVE DEVELOPMENT AND THE MEDIA

© Gulandom A. Abdurakhmonova[1]✉
[1]Namangan State University, Namangan, Uzbekistan

Annotation

INTRODUCTION: in the introduction, the role of media education in modern society and the impact of media on educational processes are emphasized. It also provides an overview of cognitive development theories and how they can be integrated with media content.

AIM: the main purpose of the article is to assess the impact of mass media on cognitive development and the effectiveness of using media theories to support this process.

MATERIALS AND METHODS: research methodology, used learning theories, media analysis, statistical methods, and other analytical approaches are discussed. It also includes a description of the participants and the technologies used in the research process.

DISCUSSION AND RESULTS: results of the interaction between media content and cognitive development are discussed. The role and application of media education theories in improving the quality of education is analyzed.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №7

CONCLUSION: the article concludes with the contribution of media education theories to cognitive development and directed recommendations for future research.

Key words: media education, cognitive development, mass media, learning theories, educational quality, media integration.

For citation Gulandom A. Abdurakhmonova 'Learning theories supporting media education: cognitive development and media interaction', Inter education & global study, (7), pp. 271–276. (In Uzbek).

Ommaviy axborot vositalari zamonaviy hayotning barcha jabhalariga kirib borishda davom etar ekan, media ta'limning ahamiyati tobora ortib bormoqda. Media savodxonligi odamlar uchun televidenie va bosma ommaviy axborot vositalarining an'anaviy shakllaridan tortib, raqamli va ijtimoiy media platformalarigacha bo'lgan hamma narsani o'z ichiga olgan murakkab va ko'pincha ulkan media landshaftida harakat qilish uchun zarurdir. Media savodxonligini samarali o'rgatish uchun o'qituvchilar o'quvchilarning ommaviy axborot vositalari bilan qanday munosabatda bo'lishlari va ularni tushunishlari bilan bog'liq kognitiv jarayonlarni tushunishlari kerak. Bu tushuncha kognitiv rivojlanish nazariyalariga asoslangan bo'lib, odamlar bilimlarni qanday olishlari, qayta ishlashlari va qo'llashlari haqida tushuncha beradi.[1]

Ta'lim nazariyalari va media ta'lim. Ta'lim nazariyalari odamlar qanday o'rganishi va o'qituvchilar samarali o'rganish tajribasini qanday osonlashtirishi mumkinligini tushunish uchun asos bo'lib xizmat qiladi. Media ta'limda qo'llanilganda, bu nazariyalar o'qituvchilarga nafaqat talabalarga ommaviy axborot vositalarini qanday tahlil qilish va sharhlashni o'rgatish, balki umrbod ta'lim uchun muhim bo'lgan tanqidiy fikrlash qobiliyatlarini rivojlantirishga o'rgatadigan dasturlarni ishlab chiqishda yordam beradi.

Media ta'limda kognitiv rivojlanish nazariyalari. Media ta'lim kontekstidagi eng ta'sirli kognitiv rivojlanish nazariyalaridan ikkitasi - Jan Piagetning kognitiv rivojlanish nazariyasi va Lev Vygotskiyning ijtimoiy-madaniy nazariyasi.[2]

Piagetning kognitiv rivojlanish nazariyasi: Shveytsariyalik psixolog Jan Piaget kognitiv rivojlanish nazariyasini taklif qildi, u bolalarning kognitiv o'sishning to'rtta alohida bosqichidan o'tishini tavsiflaydi: sensorimotor bosqich, operatsiyadan oldingi bosqich, aniq operatsion bosqich va rasmiy operatsion bosqich.

Sensormotor bosqich (tug'ilgandan 2 yoshgacha): Bu bosqichda chaqaloqlar o'zlarining his-tuyg'ulari va harakatlari orqali dunyoni o'rganadilar. Bu yosh toifasi uchun media ta'lim birinchi navbatda oddiy, hissiy jihatdan boy o'zaro ta'sirlarga qaratilgan, masalan, teginishga javob beradigan rasmli kitoblar yoki interaktiv raqamli ilovalar.

Operatsiyadan oldingi bosqich (2 yoshdan 7 yoshgacha): Ushbu bosqichda bolalarda til va ramziy fikrlash rivojlana boshlaydi, ammo baribir operatsiyalarni bajarish qobiliyati yo'q, bu esa orqaga qaytarilishi mumkin bo'lgan ichki harakatlardir.[3] Media ta'lim yanada murakkab ramzlar va rivoyatlarni kiritishi mumkin, bu bolalarga erta

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №7

savodxonlik ko'nikmalarini rivojlantirishga va haqiqat va fantaziya o'rtasidagi farqni tushunishga yordam beradi.

Aniq operatsiya bosqichi (7 yoshdan 11 yoshgacha): Bu bosqichda bolalar aniq voqealar haqida mantiqiy fikrlashni boshlaydilar. Media ta'lim turli nuqtai nazarlarni tushunish, tarafkashlikni tan olish va media kontentidagi fakt va fikrni farqlash kabi ilg'or tushunchalarni o'z ichiga olishi mumkin.

Rasmiy operatsion bosqich (12 yosh va undan yuqori): Ushbu bosqichdagi o'smirlar mavhum va tanqidiy fikrlash qobiliyatini rivojlantiradilar. Media ta'lim endi manbalarning ishonchliligini baholash, ommaviy axborot vositalaridagi asosiy xabarlarni tushunish va uning potentsial ta'siridan xabardor bo'lgan o'z media-kontentini yaratish kabi media kontentining yanada murakkab tahlillarini o'z ichiga olishi mumkin.

Vygotskiyning ijtimoiy-madaniy nazariyasi. Rus psixologi Lev Vygotskiy ta'limning ijtimoiy va madaniy kontekstini ta'kidladi. Uning ijtimoiy-madaniy nazariyasi, ayniqsa, media-ta'limga tegishli, chunki u kognitiv rivojlanishda ijtimoiy o'zaro ta'sir va madaniy vositalarning ahamiyatini ta'kidlaydi.

Proksimal rivojlanish zonasi (ZPD): Vygotskiy proksimal rivojlanish zonasi kontseptsiyasini kiritdi, bu o'quvchi mustaqil ravishda nima qila olishi va rahbarlik bilan nimaga erisha olishi o'rtasidagi farqni anglatadi. Media ta'limda ushbu kontseptsiya yo'naltirilgan ta'limning muhimligini ta'kidlaydi.[4] O'qituvchilar o'quvchilarning media savodxonligi ko'nikmalarini qo'llab-quvvatlash va talabalarning malakali bo'lishi bilan ularni asta-sekin kamaytirish orqali rivojlantirishlari mumkin.

Ko'proq bilimli boshqalar (MKO): Vygotskiy, shuningdek, o'rganish uchun zarur yordamni ta'minlaydigan o'qituvchi, tengdosh yoki hatto media-kontentning o'zi bo'lishi mumkin bo'lgan Ko'proq bilimli Boshqa g'oyasini taqdim etdi. Media ta'lim ko'pincha hamkorlik va munozarani o'z ichiga oladi, bu erda talabalar bir-biridan va MKO vazifasini bajaruvchi o'qituvchidan o'rganadilar.[5]

Madaniy vositalar: Vygotskiyning fikriga ko'ra, madaniy vositalar, jumladan til va ommaviy axborot vositalari kognitiv rivojlanishda hal qiluvchi rol o'ynaydi. Ommaviy axborot vositalari madaniy vosita sifatida o'quvchilarning fikrlashi, muloqot qilishlari va dunyoni tushunishlariga ta'sir qiladi. Media ta'limi talabalarga ushbu ta'sirlardan xabardor bo'lishga yordam beradi va ularni ommaviy axborot vositalaridan tanqidiy va konstruktiv foydalanishga o'rgatadi.

Media o'zaro ta'siri va kognitiv rivojlanish**.** Ommaviy axborot vositalarining o'zaro ta'siri kognitiv rivojlanishga sezilarli ta'sir qiladi, ayniqsa bugungi raqamli asrda. Ushbu o'zaro ta'sirlarning tabiati ommaviy axborot vositalarining turiga, mazmuniga va ommaviy axborot vositalari iste'mol qilinadigan kontekstga qarab o'zgaradi.

Kognitiv rivojlanishga ommaviy axborot vositalarining ta'siri

Ijobiy ta'sirlar: Ommaviy axborot vositalaridan to'g'ri foydalanilganda, keng ko'lamli ma'lumotlar va o'rganish imkoniyatlariga kirishni ta'minlash orqali kognitiv rivojlanishni oshirish mumkin. Hujjatli filmlar, o'quv o'yinlari va interfaol o'quv platformalari kabi ta'lim

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №7

vositalari tanqidiy fikrlash, muammolarni hal qilish va bilimlarni egallashni rivojlantirishga yordam beradi.

Salbiy ta'sirlar: Biroq, ortiqcha yoki noto'g'ri ommaviy axborot vositalariga ta'sir qilish kognitiv rivojlanishga salbiy ta'sir ko'rsatishi mumkin. Misol uchun, zo'ravonlik mazmunidagi ommaviy axborot vositalariga ta'sir qilish tajovuzkorlikning kuchayishi va zo'ravonlikka sezgirlik bilan bog'liq.[6] Xuddi shunday, teleko'rsatuvlarni tomosha qilish kabi ommaviy axborot vositalarini passiv iste'mol qilish e'tiborning qisqarishiga va kognitiv faollikning pasayishiga olib kelishi mumkin.

Media ta'limda yo'naltirilgan o'rganish va tanqidiy fikrlash. Kognitiv rivojlanishga ommaviy axborot vositalarining ijobiy ta'sirini maksimal darajada oshirish uchun media-ta'lim yo'naltirilgan o'rganish va tanqidiy fikrlash qobiliyatlarini rivojlantirishni o'z ichiga olishi kerak.[7]

Yo'naltirilgan ta'lim: O'qituvchilar o'quvchilarning ommaviy axborot vositalari bilan o'zaro aloqalarini boshqarishda hal qiluvchi rol o'ynaydi. Bu tegishli media-kontentni tanlashni, ommaviy axborot vositalari bilan faol hamkorlikni rag'batlantirishni va chuqurroq tushunishga yordam beradigan munozaralarga ko'maklashishni o'z ichiga oladi. O‘qituvchilar o‘quvchilarni media-tahlil jarayoniga yo‘naltirish orqali ularga media mazmunini tanqidiy baholash uchun zarur bo‘lgan ko‘nikmalarni shakllantirishga yordam beradi.

Tanqidiy fikrlash: Tanqidiy fikrlash media savodxonligining asosiy tarkibiy qismidir. Media ta'lim talabalarni ommaviy axborot vositalarining ishonchliligiga shubha qilishga, noto'g'ri fikrlarni aniqlashga va ommaviy axborot vositalari xabarlarining potentsial ta'sirini hisobga olishga undashi kerak. Ushbu ko'nikmalarni rivojlantirish media-kontentni tahlil qilish, uning maqsadi va auditoriyasi haqida fikr yuritish va muqobil istiqbollarni ko'rib chiqishni o'z ichiga olgan tizimli yondashuvni talab qiladi.

Media ta’limni samarali amalga oshirishda pedagoglar muhim ahamiyatga ega. Ular nafaqat media mazmuni va texnologiyasi haqida ma'lumotga ega bo'lishlari, balki o'rganish asosidagi kognitiv jarayonlarni ham tushunishlari kerak. Bu tushuncha ularga rivojlanishga mos va tanqidiy fikrlash va media savodxonligini rivojlantiruvchi media ta'lim dasturlarini ishlab chiqish imkonini beradi.[8]

O'rganish nazariyalari, xususan, kognitiv rivojlanish bilan bog'liq bo'lganlar, media ta'lim uchun qimmatli asos yaratadi. O'quvchilar bilimlarni qanday egallashi va qayta ishlashlarini tushunib, o'qituvchilar kognitiv rivojlanishni qo'llab-quvvatlaydigan va talabalarni raqamli asrning qiyinchiliklariga tayyorlaydigan media savodxonligi dasturlarini yaratishi mumkin. Media ta'lim nafaqat talabalarni ommaviy axborot vositalarini tanqidiy iste'mol qilishga o'rgatishdir; Bu, shuningdek, tobora murakkab bo'lgan media landshaftida harakat qilish uchun zarur bo'lgan kognitiv ko'nikmalarni rivojlantirishga yordam berishdir.[9] O'rganish nazariyalarini media ta'lim amaliyotiga integratsiya qilish talabalarning axborot vositalari bilan axborotli, o'ychan va mas'uliyatli tarzda aloqada bo'lishlarini ta'minlaydi.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №7

ADABIYOTLAR RO‘YXATI | СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ | REFERENCES

1. Axmedova M. S., Toshtemirov R. A. MEDIA SAVODXONLIK VA AXBOROT TEXNOLOGIYALARI FANINI O ‘QITISH METODIKASI //SCHOLAR. – 2023. – T. 1. – №. 34. – C. 561-568.
2. Vygotsky, L. S. (1978). Mind in Society: The Development of Higher Psychological Processes. Harvard University Press.
3. Buckingham, D. (2019). The Media Education Manifesto. Polity Press.
4. Hobbs, R. (2017). Media Literacy in the Age of Fake News. Journal of Media Literacy Education, 9(1), 1-5.
5. Livingstone, S. (2004). What is Media Literacy? Interpreting Media Literacy in the Digital Age. Nordic Journal of Digital Literacy, 1(1), 5-12.
6. Potter, W. J. (2018). Media Literacy. SAGE Publications.
7. Abdujalilova M. MEDIA SAVODXONLIK TUSHUNCHASI VA UNING ILMIY NAZARIY TAHLILI //PEDAGOG. – 2024. – T. 7. – №. 2. – C. 260-264.
8. Silverblatt, A. (2008). Media Literacy: Keys to Interpreting Media Messages. Praeger.
9. Akbarali O'g'li, Satvoldiyev Fakhriddin. "Prospects for improving the technologies of developing legal thinking for schoolchildren (on the example of the province of Namangan)." Current research journal of pedagogics 4.01 (2023): 94-97.

MUALLIF HAQIDA MA’LUMOT [ИНФОРМАЦИЯ ОБ АВТОРЕ] [AUTHORS INFO]

✉**Abduraxmonova Gulandam Anvarjonovna** tadqiqotchi, [**Абдурахмонова Гуландам Анварджоновна** исследователь], [**Abdurakhmanova Gulandam Anvarjonovna**, researcher; manzil: O‘zbekiston, Namangan, Bobursho‍h ko'chasi, 161-uy [адрес: Узбекистан, ул. Бабуршах, 161, Наманган], [address: Uzbekistan, 161, Bobursho‍h st., Namangan]

Ilmiy-nazariy va metodik jurnal
Научно-теоретический и методический журнал
Scientific theoretical and methodical journal
INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №7

Original paper

ONA TILI TA'LIM MAZMUNINI ADAPTIV QO'LLASH, LINGVOMETODIK TIZIMINI ISHLAB CHIQISHDA GIBRID TA'LIM IMKONIYATLARI

© G.K. Rasulova[1]✉
[1]Toshkent Amaliy fanlar universiteti, Toshkent, O'zbekiston

Annotatsiya

KIRISH: maqola kirish qismida, ona tili o'qitishdagi zamonaviy muammolar va gibrid ta'limning zarurati haqida umumiy ma'lumot beriladi. Shuningdek, tadqiqotning dolzarbligi va nazariy asoslari bayon qilinadi.

MAQSAD: Maqolaning asosiy maqsadi ona tili ta'lim mazmunini adaptiv qo'llash imkoniyatlarini baholash va gibrid ta'lim yordamida lingvometodik tizimini takomillashtirish usullarini ishlab chiqishdir.

MATERIALLAR VA METODLAR: tadqiqotda foydalanilgan usullar, kuzatuvlar va tajriba ishlari haqida ma'lumot beriladi. Gibrid ta'limning turli modellari va ularning ona tili ta'limiga qo'llanilishi tahlil qilinadi.

MUHOKAMA VA NATIJALAR: tadqiqot natijalari muhokama qilinadi, gibrid ta'limning ona tili o'qitishdagi samaradorligi va uning lingvometodik tizimlarga ta'siri tahlil etiladi.

XULOSA: maqola yakunida, gibrid ta'lim yondashuvlarining ona tili ta'lim mazmunini qanday qilib samarali adaptiv va innovatsion qilib qo'llash mumkinligi haqida xulosalar keltiriladi.

Kalit so'zlar: ona tili, adaptiv ta'lim, gibrid ta'lim, lingvometodik tizim, ta'lim mazmuni, ta'lim metodlari.

Iqtibos uchun: Rasulova G.K. Ona tili ta'lim mazmunini adaptiv qo'llash, lingvometodik tizimini ishlab chiqishda gibrid ta'lim imkoniyatlari. // Inter education & global study. 2024. №7. B. 277–284.

АДАПТИВНОЕ ИСПОЛЬЗОВАНИЕ РОДНОГО ЯЗЫКОВОГО ОБРАЗОВАТЕЛЬНОГО КОНТЕНТА, ГИБРИДНЫЕ ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫЕ ВОЗМОЖНОСТИ В РАЗВИТИИ ЛИНГВОМЕТОДИЧЕСКОЙ СИСТЕМЫ

© Г.К. Расулова[1]✉
[1]Ташкентский университет прикладных наук, Ташкент, Узбекистан

Аннотация

ВВЕДЕНИЕ: во вводной части статьи даны общие сведения о современных проблемах преподавания родного языка и необходимости гибридного образования. Также описаны актуальность и теоретические основы исследования.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №7

ЦЕЛЬ: основная цель статьи – оценить возможности адаптивного применения образовательного содержания родного языка и разработать методы совершенствования лингвометодической системы с использованием гибридного образования.

МАТЕРИАЛЫ И МЕТОДЫ: описаны методы, наблюдения и экспериментальная работа, использованные в исследовании. анализируются различные модели гибридного образования и их применение к образованию на родном языке.

ОБСУЖДЕНИЕ И РЕЗУЛЬТАТЫ: обсуждаются результаты исследования, анализируется эффективность гибридного образования при обучении родному языку и его влияние на лингвометодические системы.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ: в конце статьи сделаны выводы о том, как эффективно адаптировать и инновировать содержание родного языка гибридных образовательных подходов.

Ключевые слова: родной язык, адаптивное обучение, гибридное образование, лингвометодическая система, содержание образования, методы обучения.

Для цитирования: Расулова Г.К Адаптивное использование родного языкового образовательного контента, гибридные образовательные возможности в развитии лингвометодической системы. // Inter education & global study. 2024. №7. С. 277–284.

ADAPTIVE USE OF NATIVE LANGUAGE EDUCATIONAL CONTENT, HYBRID EDUCATIONAL OPPORTUNITIES IN THE DEVELOPMENT OF A LINGUO-METHODICAL SYSTEM

© Gulbahor K. Rasulova[1]✉
[1]Tashkent University of Applied Sciences, Tashkent, Uzbekistan

Annotation

INTRODUCTION: in the introductory part of the article, general information is given about the modern problems of mother tongue teaching and the need for hybrid education. The relevance and theoretical foundations of the research are also described.

AIM: the main purpose of the article is to evaluate the possibilities of adaptive application of the mother tongue educational content and to develop methods of improving the linguo-methodical system using hybrid education.

MATERIALS AND METHODS: the methods, observations and experimental work used in the research are described. Different models of hybrid education and their application to mother tongue education are analyzed.

DISCUSSION AND RESULTS: the research results are discussed, the effectiveness of hybrid education in mother tongue teaching and its impact on linguomethodical systems are analyzed.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №7

CONCLUSION: at the end of the article, conclusions are made about how to effectively adapt and innovate the content of native language education of hybrid educational approaches.

Key words: mother tongue, adaptive education, hybrid education, linguo-methodical system, educational content, educational methods

For citation: Gulbahor.K Rasulova. (2024) 'Adaptive use of native language educational content, hybrid educational opportunities in the development of a linguo-methodical system', Inter education & global study, (7), pp. 277–284. (In Uzbek).

Bo'lajak tilshunos o'qituvchilarni, didaktik-metodik kompetentligini rivojlantirishda gibrid ta'lim modellarini samarali qo'llash mexanizmlarini rivojlantirish, metodik o'qitish vositasida tilning ta'limiy jarayonida, mustaqil ta'lim topshiriqlari va mustaqil o'quv topshiriqlarini rivojlantirish orqali, ilmiy adabiyotlarda mustaqil topshiriqlarning mazmuniga, foydalilik darajasiga alohida e'tibor beriladi. Jumladan, talabalarning modul-kreditda metodik kompetentligini rivojlantirishning amaliy-metodik va ilmiy metodik ta'minotini rivojlantirish, masofaviy va mustaqil ta'lim olish imkoniyatlarini kengaytirishning an'anaviy va noan'anaviy shakllarini Ona tili ta'lim sohalariga adaptiv qo'llash, lingvometodik tizimini ishlab chiqish muhim dolzarblik kasb etadi.

Ayniqsa, gibrid ta'lim sharoitida oliy ta'limdagi o'qituvchilarning modul-kredit tizimidagi metodik tayyorgarligini jadallashtirish, didaktik-pedagogik faoliyatini samarali tashkil etishga tayyorlashning mustaqil topshiriqlar tizimini takomillashtirish yanada dolzarblik kasb etadi. O'zbek tili metodikasida bugunga qadar mustaqil ta'lim topshiriqlari va mustaqil o'quv topshiriqlarini rivojlantirish lingvistik, kommunikativ, tahliliga doir keng tadqiqotlar olib borilgan. Lekin modul-kredit tizimida tilshunoslikda pragmatik, lingvodidaktik xususiyatlari tizimli o'rganilgan emas. O'zbekiston Respublikasini rivojlantirishning beshta ustuvor yo'nalishi bo'yicha 2017–2021 yillarga mo'ljallangan Harakatlar strategiyasida "ta'lim tizimini takomillashtirish, sifatli ta'lim xizmatlari imkoniyatlarini oshirish" alohida ta'kidlangan. Zero modul-kredit ta'limida mustaqil ta'lim topshiriqlari global masalalar sirasida markaziy o'rinni egallaydi.

Shunga ko'ra, modul-kredit tizimida tilshunoslik fanlaridan mustaqil topshiriqlar tuzish, pragmatik, leksikografik jihatdan o'rganib, ularning pedagogik-didaktik qiymati va ijtimoiy ahamiyatini aniqlashga qaratilgan mazkur tadqiqot katta ahamiyatga ega.

Mamlakatimizda keyingi yillarda bir qator ona tili o'qitish metodikasiga doir ilmiy-metodik tadqiqotlar olib borildi. Jumladan, Sh.Yusupova va N.Dadajonova kabi tilshunoslar o'z tadqiqotlarida o'zbek tili ta'limi jarayonida talabalarning nutqi ustida ishlash metodikasi asosida o'qitishni targ'ib qilgan. A.G'ulomov, M.Qodirov, M.Ernazarova, A.Bobomurodova, N.Alavuddinova, V.Karimjonova kabi tilshunos olimlar esa ona tili o'qitish asosida mustaqil ta'lim topshiriqlarini ishlash, ijodiy fikrlash ko'nikmalarini rivojlantirish metodikasi ustida izlanishlar olib borgan. Ayniqsa, Professor R.R.Sayfullaeva ona tili ta'limi mazmuni, maqsadi

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №7

va mazmunini ishlab chiqqan professsor H.Ne'matov g'oyalariga tayanib, ona tili o'qitishda yangi – ortiqcha grammatizmdan voz kechib, talabalarda nutqiy ko'nikmalarni rivojlantirish, lug'at va matn asosida milliy tilni, milliy ma'naviyatni talaba ongiga singdirish, talabani turli nutq vaziyatlariga tayyorlash, ijodiy tafakkur sohiblarini tarbiyalash yo'nalishni birinchilardan bo'lib boshlab berdi. Pedagogika fanlari doktori, professor R.Safarovaning o'quv-biluv ko'nikmalarni rivojlantirish ona tili ta'lim mazmunining asosiy vazifasi ekanligiga xususan, mustaqil ta'lim topshiriqlari, shuningdek didaktik yondashish masalasi, o'zbek tilining davlat tili sifatida o'qitilishi bilan bog'liq muhim masalalarni tadqiq etganini alohida ta'kidlash lozim. Ona tili ta'lim mazmunini rivojiga munosib hissa qo'shgan metodist olim pedagogika fanlari doktori, professor Sh.Yusupova o'zining doktorlik dissertatsiyasida ona tili ta'lim mazmunini takomillashtirishda, darslarda o'quvchilar tafakkurini o'stirishning ilmiy-metodik asoslari yuzasidan tadqiqot olib boradi, o'quvchilar tafakkurini rivojlantirishning ilmiy-metodik asosini ishlab chiqish bilan birga tafakkurni rivojlantiruvchi mustaqil ta'lim topshiriqlariga ham alohida individual tipologik xususiyatlariga e'tibor qaratadi. X.Muhiddinova o'zbek tilining davlat tili sifatidagi ta'limini tizimlashtirishda uzviylik va uzluksizligini ta'minlash borasida pedagogik-metodik yondashuv, mustaqil ta'lim topshiriqlarni ham uzluksiz ta'lim tizimi uchun uzviylik tamoyili asosida takomillashtirish muhim ahamiyatga ega ekanligini tavsifladi.

Ona tili ta'limiga qo'yilgan eng muhim talablardan biri bo'lajak mutaxassislar faoliyati asosida talabalarni o'z fikrlarini mustaqil bayon qilish faoliyatiga tayyorlash ekanligi unutmaslik lozim. 2009 yilda nashr etilgan mazkur darslikda talabalarni baholash bo'yicha ham talabalar – bo'lajak mutaxassislarga yaxshi tavsiyalar, baholash mezoni sifatida xizmat qiluvchi o'quv material berilgan. Mustaqil ta'lim topshiriqlari tuzishda asosan quyidagi mezonlarga tayanish kerak:

Tayyorlov sinflarning ta'lim mazmuni va tashkil etish muddati bir xil bo'lmasa-da, lekin bu davrda bolalaming nutqiy tayyorgarfigini o'rganish uchun quyidagilarni aniqlash tavsiya etiladi:

1. O'qish ko'nikmasini aniqlash. a) so'zni sidirg'a o'qiydi; b) bo'g'inlab o'qiydi; d) harflab o'qiydi (noto'g'ri o'qish); e) anchagina harflarni biladi, lekin o'qishni bilmaydi; f) ayrim harflarni taniydi.

2. Yozuv ko'nikmasi. a) hamma harfni yozishni biladi, so'z yozadi (bosma yoki yozma): b) ayrim harflarnigina yozishni biladi (bosma yoki yozma); d) yozishni umuman bilmaydi.

3. Tovushni tahlil qilishga tayyorgarligi. a) so'zni bo'g'inlarga bo'ladi; b) so'z yoki bo'g'indagi tovushni ajratadi; d) hamma tovushni to'g'ri talaffuz qiladi; e) ayrim tovushlarni noto'g'ri talaffuz qiladi (qaysi tovushlar ekani hisobga olinadi); f) nutqining baland yoki pastligi, diksiyasiga e'tibor qaratiladi.

4. Og'zaki bog'lanishli nutqi. She'rni yoddan o'qish. a) 3 ta yoki undan ortiq she'rni biladi, uni zavqlanib aytadi; b) 1—2 ta she'rni biladi, aytishga uyaladi; d) birorta she'rni yoddan o'qishni bilmaydi.

5. Og'zaki bog'lanishli nutqi. Ertak aytish. a) bir yoki bir nechta ertakni biladi va aytib bera oladi; b) ertakni biladi va uni aytishga harakat qiladi, lekin ayta olmaydi; d) ertak avtishni bilmaydi, o'rganishga ham harakat qilmaydi.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №7

6. Og‘zaki bog‘lanishli nutqi. Fikr bayon qilish (“Rasmda nimalar ko‘rayotganingni aytib ber”).

a) 20 so‘zdan ortiq bog‘lanishli hikoya, bir necha gap tuza oladi;

b) 10 tadan 20 tagacha so‘z, bir necha gap tuza oladi;

d) 10 tagacha so‘z bilan bog‘lanishli nutq tarzida javob qaytara oladi;

e) 3-4 so‘z bilan qisqa javob bera oladi.

Grammatik mashqlar. Grammatik mashqlar dastlab ikki guruhga ajraladi: morfologik mashqlar, sintaktik mashqlar. Morfologik mashqlardan so‘zning tarkibi, so‘z yasash, qo‘shimchalar, so‘z turkumlari, mustaqil va yordamchi so‘zlar bo‘yicha nazariy bilim larni mustahkamlash jarayonlarida foydalaniladi. Turli morfologik hodisalarni - mustaqil va yordamchi so‘z turkumlari, turli morfologik kategoriyalar - turlanish va tuslanish kabi hodisalar bo‘yicha intellektual malakalarini shakllantirishda morfologik mashqlar asosiy omil hisoblanadi. Morfologik mashqlarga misol keltiramiz. 3-topshiriq. Nuqtalar o‘miga qavs ichidagi ot yasovchi qo‘shimchalardan mosini qo‘yib ko‘chiring. Yomonning bir qil. (-iq,-ik, -ig‘)i ortiq. Sintaktik bilimlar asosida gap, so‘z birikmasi, gapning ifoda maqsadiga ko‘ra turlari, gap bo‘laklari, sodda va qo‘shma gaplarga oid intellektual malakalarni shakllantirishda sintaktik mashqlardan foydalaniladi. Misollar: 4-topshiriq. Nuqtalar o‘rniga to‘ldiruvchilar topib qo‘ying. Odamning yuzi.....issiq. Nodon kishi.....bino qo‘yar. 5-topshiriq. Berilgan ko‘chirma gaplarni o‘zlashtirma gaplarga aylantiring. 1. “Xalq g‘ayrat qilsa, umidi tush bo‘lib qolmaydi”, - dedi Sayramov ma’nodor kulib. 2. “Bug‘doy noning bo‘lmasin, shirin so‘zing bo‘lsin”,- deydi dono xalqimiz.

Oliy ta’lim tizimida boshlang‘ich ta’lim yo‘nalishida tahsil olayotgan talabalarning hammasi ham metodist olim bo‘lmasligini inobatga olinsa, yuqorida keltirilgan savol va mustaqil ta’lim topshiriqlar mazmuni biroz o‘zgarishi mumkin.

Lekin OTM talabalari uchun 2012-yilda nashr etilgan A.G‘ulomov, M.Qodirov, M.Ernazarova, A.Bobomurodova, N.Allavutdinova, V.Karimjonovalar tomonidan yozilgan “Ona tili o‘qitish metodikasi” darsligini tahlilga tortganimizda, darsliklar tarkibidagi mustaqil ta’lim topshiriqlari, asosan, grammatik tahlil, grammatik qonuniyatlarni o‘rgatishga, mustahkamlashga, morfologik tahlil yuzasidan sof nazariy ko‘nikmalarni rivojlantirishga xizmat qiladi. Nutqiy malakalarni rivojlantirishda quyida shunday topshiriq va mashqlardan namunalar keltirilgan. Lekin savollar tuzish metodikasi mustaqil berilmagan.

“Bu so‘z bizniki” o‘yinini o‘tkazishda o‘qituvchi ko‘chma doska yoki kodoskop orqali ot so‘z turkumiga oid bir qancha so‘zlarni o‘quvchilarga tavsiya etadi. Shu so‘zlardan mavhum otlarni alohida yozish va ma’nosini sharhlashga ma’lum vaqt ajratiladi. Berilgan so‘zlar: kitob, baxt, taxt, ozodlik, tinchlik, tuyg‘u, sumalak, shodlik, chashma, bug‘doy, tegirmon, muhabbat, rasm, hurriyat, mardlik, qadriyat, sadoqat. Qaysi guruh otlami tez va to‘g‘ri topsa, o‘yinning g‘olibi hisoblanadi deb, talabalarni rag‘batlantirishga harakat qilingan.

Shuningdek, darslik turli xil qo‘shimcha vositalar – antologiyalar, mashq va mustaqil topshiriqlar to‘plamlari, lug‘atlar, ma’lumotnomalar, darslikdan tashqari o‘qish uchun kitoblar, atlaslar, tarixiy-geografik xaritalar va boshqalar bilan bog‘liq bo‘lishi to‘ldirilishi kerak bo‘lgan manba. Zamonaviy darsliklarning o‘ziga xos xususiyati shundaki, ular o‘quv materialini

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №7

yanada kengaytirilgan rejada beradi, mustaqil ta’lim topshiriqlari asosida eng yangi ma’lumotlar, ma’lumotnoma xarakteridagi tavsiflar bilan kengaytiriladi. Darslik bilan ishlashda talabalar qo‘shimcha adabiyotlar yordamida tahlil qilish, kreativ yondashish, tanqidiy yondashish, to‘ldirish, ularni taqdim etish uslubi va o‘rganilayotgan matnni o‘zgartirishni o‘rganadilar. Mustaqil ta’lim topshiriqlari asosida ona tilini o‘qitishga innovatsion yondashuvlarni joriy etishga doir ishlarni faollashtirish; ona til o‘qitish uchun ilmiy, metodik, psixologik va pedagogik yordam tizimini rivojlantirish ishlarni takomillashtirish; ona tili ta’lmida o‘zbek etnolingivistikaning so‘nggi yutuqlaridan foydalanish muhim ahamiyatga egaligi, maqsadiga muvofiq muctaqil izlanishga undashi lozim. 2. Bunday sharoitda darslikning eng muhim qismini nazariy ma’lumotlar bazasi emas, balki talabaga ona tilimizning son-sanoqsiz imkoniyatlaridan unumli va o‘rinli foydalanishni o‘rgatadigan mustaqil ta’lim topshiriqlarini tashkil etmog‘i lozim. Chunki oliy ta’lim tizimi maqsad faqat tilshunos tayyorlash emas, til imkoniyatlaridan keng foydalana oladigan ijodiy tafakkur sohibini jamiyatga yetkazib berishdir. Mustaqil ta’lim topshiriqlari asosida ona tili ta’lim mazmunini takomillashtirish didaktik-pedagogik yondashuvlar asosida amaliyotga tatbiq etiladi. 3. Talabada nutqiy ko‘nikmalarni rivojlantirish, lug‘at va matn asosida milliy tilni, milliy ma’naviyatni talaba tafakkuriga singdirish, o‘z talabasini turli nutq vaziyatlariga tayyorlash, ijodiy tafakkur sohiblarini tarbiyalash texnologiyasini ona tili ta’limiga samarali joriy qilish asosiy masalalardan biridir. Zamonaviy elektron darsliklar innovatsion mediatexnologiya kabi ko‘plab axborot manbalarini o‘ziga birlashtirishi, ularni tortishi, boshqarishi lozim. Mazkur jarayonda mustaqil ta’lim topshiriqlari innovatsion mediatexnologik o‘quv lug‘atlari, audio, video materiallar, mashq va topshiriqlar to‘plami, testlar, ko‘rgazmali vositalar, elektron resurslar ortilgan vagonlarga bog‘lay olishi, ulardan foydalanishda asosiy vosita bo‘lib xizmat qilishi kerak. Oliy ta’lim tizimida o‘zbek tilining sohada qo‘llanilishi, Ona tili ta’lim yo‘nalishining ona tilini o‘qitishda, xususan, mustaqil ta’lim topshiriqlari va mustaqil o‘quv topshiriqlarni tuzishda pragmatik yondashuvlardan foydalanish samaralidir.

Ona tili ta’lim mazmunida mustaqil ta’lim topshiriqlari tuzishda lingvodidaktik-pedagogik asoslari

1-rasm

Ona tili ta’limida mustaqil ta’lim topshiriqlari tuzishda lingvodidaktik-pedagogik asoslari

Ta’lim mazmun ⇨	Tilshunos olimlarning metodik merosini o‘rganish, darslik va pedagogik adabiyotlar, ilmiy-pedagogik manbalar tahlili
Talim tamoyillari ⇨	Ilmiylik, tizimlilik, izchillik, integratsiya, o‘quv topshiriqlarining nazariy-amaliy xususiyatlarini hisobga olish, o‘quv faoliyatda mustahkamlash, metodik faoliyat va munosabat uzviyligi, shaxsiy tajriba va paradigmalar, motivatsiya va faoliyatlilik, tashabbuskorlik
Ta’lim shakllari va turlari ⇨	Seminar-trening, suhbat, shaxsiy namuna va taqdimot, ta’lim turlari va shakllarini ajratishdan iborat dars mashg‘ulotlari, novatsiya, innovatsiyaning bir-biridan farqli tomoni, demonstratsiyalar

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №7

Ta’lim metodlari ⇨	Lingvopedagogikaning ta’limiy faoliyatini idealli-obrazli modellashtirish, metod va vositalar, ta’limiy-tarbiyaviy jihatlari (innovatsion texnologiyalar, milliy va zamonaviy ijodiy yondashuvlar)
Ta’limda pedagogik shart-sharoitlar ⇨	Mustaqil ta’lim topshiriqlari tuzishda savoldan foydalanishdagi oddiy ko‘ringan metodik yondashuvlarni aniqlash va ularni takomilllashtirishda izchillikni ta’minlash; lingvodidaktik -pedagogik omillar, keksa avlodning metodik tajribasidan samarali foydalanish imkoniyatlarini yaratish mexanizimini joriy etish.
ta’lim vositalari ⇨	“Ustozlar maktabi”; keksa avlod darsliklarining real namunalari va dars jarayoniga asoslangan darslik, o‘quv qo‘llanmalari manbalari; Tilshunos mutaxassislarning sohaga oid shaxsiy ibrati, metodik loyihalar, kredit modul tizimi asosida metodik roliklar, tarqatmalar, OAV chiqishlar
Ta’lim jarayonida mezonlar ishlab chiqilganligi ⇨	Mustaqil ta’lim topshiriqlari tuzishda savoldan foydalanishdagi dars mashg‘uloti muhitining rivojlanishiga ta’sir etuvchi mezonlar ishlab chiqilishi

⇩

Ona tili ta’lim mazmunida mustaqil ta’lim topshiriqlari tuzishda lingvodidaktik-pedagogik asoslari takomillashadi

Kredit tizimi uchun tilshunoslik fanlarining mustaqil ta’lim topshiriqlar tuzishda lingvodidaktik-pedagogik asoslarining model xaritasida oliy ta’limda, odatda, muayyan o‘quv predmetiga tegishli darsliklar, dars mashg‘uloti jarayonida ham, hatto dars mashg‘ulotidan so‘ng ham talaba va o‘qituvchining shu o‘quv predmeti bo‘yicha bilim berish hamda ma’lumot olishning asosiy vositasi, tayanchidir. Shunday ekan, asosiy diqqatni darsliklardagi o‘quv materiallarining, xususan, mustaqil ta’lim topshiriqlarining tarkibi, tuzilishi va albatta, mazmuniga qaratish kerak. Oliy ta’limda joriy etilayotgan yangi modul tizimining asosiy qismi ham baholash va mustaqil ishlashga yo‘naltiruvchi ta’lim topshiriqlaridir. L.S.Vigotskiyning Pedagogik-psixologiya darsligida aynan mustaqil ta’lim topshiriqlar mazmuniga ham alohida e’tibor berish lozimligini, talabalarning lingvodidaktik va psixologik bilish darajalari asosida bilimlarini takomillashtirish muhim ahamiyatga ega ekanligini bilish darajalari miqyosida tahlil etgan. Hissiy daraja-sezgi, murakkab daraja- xotira, xayol, idroda, diqqat, mexanik xotira bilan bog‘liq bo‘lgan – esda saqlab qolinadigan nazariy ma’lumotlarni tekshirishga qaratilgan topshiriqlardan foydalanishni cheklash, balki fikrlashga, mushohada qilishga, dunyo qonuniyatlarini anglashga, oliy daraja-tafakkur va nutq, dunyoqarashni rivojlantirishga, sabab-oqibat-yechim, shakl va mazmun mutanosibligi, inkorni-inkor qilish, qiyoslash qonuniyatlarini anglashga, kreativ va tanqidiy yondashishga xizmat qiladigan mazmundagi mustaqil ta’lim topshiriqlaridan foydalanish shart ekanligini ifodalaydi.

Shu bilan birga, quyidagi darslikka e’tibor qaratamiz.

Ma’lumki, “O‘zbek tilining izohli lug‘ati” dagi so‘zlarning 50-55 % foizini ot so‘z turkumiga mansub so‘zlar tashkil etadi. Mazkur so‘z turkumini o‘rganishda ko‘zlanadigan asosiy maqsad, avvalo, shu turkumga kiruvchi, ammo nutqda kam qo‘llanilayotgan yoki deyarli qo‘llanilmayotgan so‘zlarni, nutqiy faoliyatiga olib kirish, o‘quvchi va talabalarning talaffuziy va imloviy ko‘nikma hamda malakalarini mustaqil kengaytirishdan iboratdir. Xulosa qilib aytganda, tadqiqotlarimiz shuni ko‘rsatadiki, OTM bilan umumiy o‘rta ta’lim darsliklarida

CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №7

berilgan topshiriqlar bir-biriga juda yaqin, mustaqil ta'lim topshiriqlari hamda umumiy topshiriq tuzish metodikasini o'zida to'laqonli aks ettirmaydi, ularning metodikasi mualliflarning shaxsiy salohiyatiga bog'liq bo'lib qolgan, ammo davr talabi bilan mukammal tadrijiy metodika kasb etib bormoqda. Bu esa darsliklarda beriladigan ta'limda OTM metodikasi va lingvodidaktik asoslari yuzasidan ilmiy-amaliy tadqiqotlar qilishni taqozo etadi. "Ona tili", "Ona tili o'qitish metodikasi", "O'zbek tili", "Tilshunoslik asoslari" darsliklaridagi mashq, vazifa va mustaqil ta'lim topshiriqlari talabalarning nutqiy va lingvistik ko'nikmalarini rivojlantirishga aksariyat hollarda qaratilmagan, balki grammatik qonuniyatlarni o'rgatishga urg'u berilgan. O'zbek tili darsliklari bundan mustasno. Darsliklar DTS, o'quv reja va O'UMlar pedagogik-didaktik manba bo'lganligi bois ularda nutqiy va lingvistik ko'nikmalarni rivojlantirishga yo'naltirilgan turli mustaqil ta'lim topshiriqlar, mashq va matn tahlilini talab etadigan savollar, og'zaki so'rov, mustaqil nutq, bahs-munozara kabilardan foydalanish shart.

ADABIYOTLAR RO'YXATI | СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ | REFERENCES

1. To'xliev B, Inog'omova R, Abdulahatova R. Darsliklar bilan ishlash metodikasi. – T.: TDPU.2008. – 51 b.
2. Axmedova M.E. (hammualliflar) Umumiy pedagogika nazariyasi va amaliyoti. Darslik– T.: TDPU 2012. b.(302)
3.Скаткин М.Н.Совершенствование протсесса обучения.–М.: Педагогика. 1971.- 205с
4.G'ulomov A.., Ne'matov H. Ona tili ta'limi mazmuni. O'qituvchilar uchun metodik ko'llanma. – T.: O'qituvchi. 1996. 9-b.
5.To'xliev B., Shamsieva M., Ziyodova T. O'zbek tili o'qitish metodikasi. – T., 2010. – 184 b.
6.Roziqov O., Mahmudov M., Adizov V.,Hamrayev A. "Ona tili didaktikasi" – T., Darslik. – T.: Yangi asr avlodi.
7.G'ulomov A., Qodirov M., Ernazarova M., Bobomurodova A., Allavutdinova N, Karimjonova V., Ona tili o'qitish metodikasi (Universitet va pedagogika institutlarining filologiya fakulteti talabalari uchun) Darslik. T.: TGPI, 1991. T.Fan va texnologiya 2012. – 380 b.
8. Axmedova M.E. Pedagogika. Drslik. T. Tibbiyot nashriyot matbaa uyi MCHJ 2022. – 209 b.

MUALLIF HAQIDA MA'LUMOT [ИНФОРМАЦИЯ ОБ АВТОРЕ] [AUTHORS INFO]

✉**Rasulova Gulbahor Kerimbayevna**, dotsent v.b, [**Расулова Гульбахор Керимбаевна** доцент и т. д.], [**Gulbahor K. Rasulova**, associate professor etc]; manzil: O'zbekiston, Toshkent shahri, Gavhar ko'chasi, 1-uy [адрес: Узбекистан, ул.Гавхар, 1, г. Ташкент], [address: Uzbekistan, 1, Gavhar st., Tashkent city]

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №7

Original paper

TA'LIMDA BOSHQARUVNING YEVROPA TAJRIBASINING ILMIY-NAZARIY ASOSLARI

© N.G. Gulyamova[1]✉
[1]Namangan muhandislik-tehnologiya instituti, Namangan, O‘zbekiston

Annotatsiya

KIRISH: kirish qismida, Yevropa ta'lim tizimlarining xususiyatlari va ta'lim boshqaruviga yondashuvlarining o‘ziga xos jihatlari ta’kidlanadi. shuningdek, tadqiqotning dolzarbligi va uning nazariy asoslari taqdim etiladi.

MAQSAD: maqolaning asosiy maqsadi Yevropa ta'lim boshqaruv tajribasining ilmiy-nazariy asoslarini o‘rganish va bu tajribaning boshqa mamlakatlar ta'lim tizimlariga qo‘llanilishi mumkin bo‘lgan jihatlarni aniqlashdir.

MATERIALLAR VA METODLAR: tadqiqotda ishlatilgan usullar, qo‘llanilgan nazariy modellar, Yevropa ta'lim tizimlaridagi o‘rganilgan holatlar va qiyosiy tahlil metodlari haqida ma’lumot beriladi. tadqiqot metodologiyasi va statistik tahlil usullari tavsifi kiritiladi.

MUHOKAMA VA NATIJALAR: Yevropa ta'lim boshqaruvining ilmiy-nazariy asoslari va ularning ta'lim sifatiga, innovatsiyalarga va siyosat qo‘llanilishiga ta’siri muhokama qilinadi. Tadqiqot natijalari va boshqaruv modellari o‘rtasidagi bog‘liqliklar tahlil qilinadi.

XULOSA: maqola yakunida, Yevropa ta'lim boshqaruv tajribasining ilmiy-nazariy asoslarining ahamiyati va kelajakdagi tadqiqotlar uchun yo‘naltirilgan tavsiyalar beriladi.

Kalit so‘zlar: ta'limda boshqaruv, Yevropa ta'lim tizimi, ilmiy-nazariy asoslar, ta'lim sifati, ta'lim siyosati, global ta'lim amaliyotlari.

Iqtibos uchun: Gulyamova N.G. Ta'limda boshqaruvning Yevropa tajribasining ilmiy-nazariy asoslari. // Inter education & global study. 2024. №7. B.285–290.

НАУЧНО-ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ ЕВРОПЕЙСКОГО ОПЫТА УПРАВЛЕНИЯ В ОБРАЗОВАНИИ

© Н.Г.Гулямова[1]✉
[1]Наманганский инженерно-технологический институт, Наманган, Узбекистан

Аннотация

ВВЕДЕНИЕ: в этом исследовании рассматриваются факторы, влияющие на рост и реализацию этих способностей, подчеркиваются психологические аспекты, которые способствуют профессиональному развитию. Сложность воспитания как врожденного потенциала, так и реальных навыков у будущих специалистов требует

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №7

всестороннего понимания психологических принципов и их применения в образовательном и учебном контексте.

ЦЕЛЬ: целью данного исследования является изучение психологических процессов, участвующих в развитии потенциальных и реальных способностей будущих специалистов.

МАТЕРИАЛЫ И МЕТОДЫ: в этом исследовании используется смешанный подход, сочетающий качественные и количественные методы сбора данных. В выборку исследования вошли будущие специалисты различных специальностей, отобранные методом стратифицированной случайной выборки.

ОБСУЖДЕНИЕ И РЕЗУЛЬТАТЫ: Результаты показывают, что внутренняя мотивация, самоэффективность и благоприятная среда обучения имеют решающее значение для содействия развитию потенциальных способностей. Более того, на переход от потенциальных способностей к реальным существенное влияние оказывают практическое обучение, наставничество и возможности реального применения.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ: Развитие потенциальных и реальных способностей будущих специалистов представляет собой многогранную психологическую проблему, требующую целенаправленных стратегий по развитию как врожденных талантов, так и практических навыков.

Ключевые слова: потенциальные возможности, реальные возможности, будущие специалисты, психологическое развитие, внутренняя мотивация, самоэффективность, педагогическая психология, профессиональная подготовка, психологические барьеры, системы поддержки.

Для цитирования: Гулямова Н.Г. Научно-теоретические основы европейского опыта управления в образовании // Inter education & global study. 2024. №7. С. 285–290

SCIENTIFIC-THEORETICAL FOUNDATIONS OF THE EUROPEAN EXPERIENCE OF ADMINISTRATION IN EDUCATION

© Nadira G. Gulyamova[1]✉
[1]Namangan Institute of Engineering and Technology, Namangan,Uzbekistan

Annotation

INTRODUCTION: in the introduction, the characteristics of european education systems and their approaches to educational management are highlighted. also the relevance of the research and its theoretical foundations are presented.

AIM: the main purpose of the article is to study the scientific-theoretical foundations of the European educational management experience and to determine the aspects of this experience that can be applied to the educational systems of other countries.

MATERIALS AND METHODS: the methods used in the research, the theoretical models used, the cases studied in the European education systems and the methods of

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №7

comparative analysis are given. a description of research methodology and statistical analysis methods is introduced.

DISCUSSION AND RESULTS: the theoretical foundations of european education governance and their impact on educational quality, innovation and policy implementation are discussed. relationships between research results and management models are analyzed.

CONCLUSION: at the end of the article, the significance of the scientific-theoretical foundations of the European educational management experience and directed recommendations for future research are given.

Key words: management in education, European education system, scientific and theoretical foundations, quality of education, education policy, global education practices.

For citation: Nadira G. Gulyamova (2024) Scientific-theoretical foundations of the european experience of administration in education, Inter education & global study, (7), pp. 285–290 (In Uzbek).

Yevropada ta'lim boshqaruvi ko'p qirrali va dinamik soha bo'lib, ijtimoiy, siyosiy va iqtisodiy evolyutsiyaning uzoq tarixi bilan shakllangan. Yevropa mamlakatlarida ta'limni boshqarish vaqt o'tishi bilan paydo bo'lgan turli ma'muriy nazariyalar va amaliyotlarga asoslangan turli yondashuvlarni aks ettiradi. Frantsiya kabi mamlakatlarning markazlashgan tizimlaridan Finlyandiyaning yuqori darajada markazlashtirilmagan modellarigacha Yevropadagi ta’lim boshqaruvi ta’lim muassasalarini qanday samarali boshqarish mumkinligi haqida qimmatli tushunchalarni taqdim etadigan keng ko‘lamli tajribalarni taklif etadi.

Yevropada ta'lim boshqaruvining nazariy asoslari byurokratik, demokratik va ishtirokchi tizimlar kabi yaxshi shakllangan modellarga asoslanadi. Ushbu modellar ta'lim jarayonining turli jihatlariga, jumladan, boshqaruv tuzilmalariga, qaror qabul qilish mexanizmlariga va manfaatdor tomonlarning ishtirokiga ta'sir qiladi. Shu bilan birga, Yevropa ta'lim tizimlari sifatni ta'minlash, kasbiy rivojlanish va resurslarni adolatli taqsimlashga katta e'tibor berish bilan ajralib turadi.

Ushbu maqola Yevropada ta'lim boshqaruvini ta'minlovchi ilmiy va nazariy asoslarni o'rganadi. Boshqaruvning turli modellarini, markazsizlashtirishning rolini va manfaatdor tomonlarni jalb qilishni o‘rganib, tadqiqot turli Yevropa kontekstlarida ta’lim qanday boshqarilishi haqida keng qamrovli tushuncha beradi. Maqolada amaliy tadqiqotlar va qiyosiy tahlillar orqali Yevropadagi ta’lim tizimlarining samaradorligi va barqarorligiga hissa qo‘shuvchi asosiy elementlar ta’kidlab o‘tilgan va ular global miqyosda qo‘llanilishi mumkin bo‘lgan saboqlarni taqdim etadi. Yevropada ta'lim boshqaruvining evolyutsiyasini o'rta asrlarda ta'lim asosan diniy muassasalar tomonidan nazorat qilingan davrga borib taqaladi. Vaqt o'tishi bilan Ma'rifat va sanoat inqilobi ta'limga qarash va uni boshqarishda sezilarli o'zgarishlarga olib keldi. 19-20-asrlarga kelib, davlat ta’lim sohasida markaziy o‘rinni egalladi, bu esa butun Yevropada xalq ta’limi tizimining o‘rnatilishiga olib keldi.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №7

Asosiy tarixiy voqealar: Erta diniy nazorat: Ta'lim cherkov tomonidan boshqarilgan va uning maqsadi odamlarni diniy burchlarga tayyorlash edi.

Davlat ishtiroki: 18-asr oxiriga kelib, Yevropa davlatlari ta’limni fuqarolik mas’uliyati va milliy o‘ziga xoslikni targ‘ib qilish vositasi sifatida ko‘ra boshladilar. Xalq ta’limining kengayishi: 19—20-asrlarda Yevropaning ko‘pgina mamlakatlarida majburiy ta’lim tizimi rivojlanib, zamonaviy ta’lim boshqaruviga asos solindi. Yevropa ta'lim boshqaruvidagi eng ta'sirli nazariyalardan biri Maks Veberning byurokratik modeli bo'lib, u ierarxik tuzilmalar, standartlashtirilgan protseduralar va rasmiylashtirilgan rollarga urg'u beradi. Bu model, ayniqsa, ta'lim vazirliklari ta'lim muassasalarini tartibga solish va nazorat qilishda markaziy rol o'ynaydigan Frantsiya va Italiyadagi markazlashtirilgan ta'lim tizimlarida yaqqol namoyon bo'ldi.

Byurokratik modeldan farqli o'laroq, ta'lim boshqaruvidagi demokratik va ishtirokchi yondashuvlar manfaatdor tomonlarning ishtiroki, mahalliy boshqaruv va markazsizlashtirish muhimligini ta'kidlaydi. Finlyandiya va Shvetsiya kabi mamlakatlar ta'lim organlari, o'qituvchilar, ota-onalar va jamoalar o'rtasidagi hamkorlikni rag'batlantiradigan tizimlarni qo'llab, ushbu tamoyillarni qabul qildi. Markazsizlashtirish Yevropa ta’lim boshqaruvida, ayniqsa 20-asr oxiridan boshlab asosiy tendentsiyaga aylandi. Bu nazariya qarorlar qabul qilish vakolatlarini markaziy hukumatlardan mintaqaviy va mahalliy darajalarga o'tkazish, ta'lim muassasalariga mahalliy ehtiyojlarga yanada samaraliroq javob berishga imkon berish tarafdori. Markazsizlashtirish turli shakllarda bo‘lishi mumkin, jumladan, ma’muriy, moliyaviy va pedagogik markazsizlashtirish.

Yevropa ta'lim ma'muriyatining asosiy komponentlari.

1. Boshqaruv va siyosatni ishlab chiqish tuzilmalari: ko'pgina Yevropa mamlakatlarida ta'lim siyosati markaziy va mintaqaviy hokimiyat organlarining murakkab o'zaro ta'siri natijasida shakllanadi.

Markazlashtirilgan tizimlar: Frantsiya va Ispaniya kabi mamlakatlar ko'proq markazlashtirilgan tuzilmalarni namoyish etadi, bu erda Ta'lim vazirligi o'quv dasturlarini ishlab chiqish, o'qituvchilar malakasini oshirish va moliyalashtirish ustidan sezilarli nazoratni saqlab qoladi.

Markazlashtirilmagan tizimlar: Bundan farqli o'laroq, Finlyandiya va Germaniya kabi davlatlar markazsizlashtirishni qo'llab, mintaqaviy hukumatlar va maktablarga qarorlar qabul qilishda ko'proq avtonomiyaga ega bo'lish imkonini berdi.

2. Sifat kafolati va javobgarlik. Yevropa mamlakatlarida yuqori ta'lim standartlari va javobgarlikni ta'minlashga qaratilgan sifatni ta'minlashning qat'iy tizimlari ishlab chiqilgan.

Sifatni ta'minlash mexanizmlari standartlashtirilgan testlar, tashqi baholashlar va ishlash auditini o'z ichiga oladi. 1999-yilda boshlangan Boloniya jarayoni Yevropa bo‘ylab oliy ta’lim sifatini ta’minlashga sezilarli ta’sir ko‘rsatib, standartlashtirish va institutlar o‘rtasida solishtirishni rag‘batlantirdi.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №7

3. Manfaatdor tomonlarning ishtiroki. Yevropada muvaffaqiyatli ta'lim tizimlarining asosiy xususiyati manfaatdor tomonlarning, jumladan, talabalar, o'qituvchilar, ota-onalar va keng jamoatchilikning faol ishtirokidir. Maktab kengashlari va gubernatorlar kengashlari kabi ishtirokchi boshqaruv tuzilmalari manfaatdor tomonlarga qarorlar qabul qilish jarayonlariga hissa qo‘shishlari uchun platforma yaratadi va aholining turli qatlamlarining ta’limga bo‘lgan ehtiyojlarini qondirishni ta’minlaydi.

4. O‘qituvchilar malakasini oshirish. Yevropa ta'lim tizimlari o'qituvchilarning uzluksiz kasbiy rivojlanishiga katta e'tibor beradi, bu yuqori sifatli o'qitish ta'lim muvaffaqiyati uchun muhim ekanligini tan oladi.Yevropa malakaviy doirasi (EQF) kabi tizimlar o'qituvchilarni tayyorlash va malakasini oshirishga standartlashtirilgan yondashuvni ta'minlaydi, bu esa chegaralar bo'ylab harakatchanlik va bilim almashish imkonini beradi.

5. Ta'limni moliyalashtirish. Yevropa ta’lim tizimlari moliyalashtirilishi jihatidan sezilarli darajada farq qiladi, ularning ba’zilari ko‘p davlat mablag‘lariga tayanadi, boshqalari esa xususiy badallarni o‘z ichiga oladi. Skandinaviya modeli, barcha darajadagi ta'limni keng ko'lamli davlat tomonidan moliyalashtirishni ta'minlaydi, uning teng huquqliligi va ta'limning yuqori natijalari uchun maqtovga sazovor bo'ldi. Aksincha, boshqa mamlakatlar barqarorlik va sifatni ta'minlash uchun aralash davlat-xususiy modellar bilan tajriba o'tkazdilar.

Finlyandiyaning ta'lim tizimi ko'pincha talabalar muvaffaqiyati va qoniqish darajasi yuqori bo'lgan dunyodagi eng yaxshi tizimlardan biri hisoblanadi. Mamlakatning ta'lim boshqaruvining markazlashmagan modeli mahalliy avtonomiyaga, o'qituvchilarning professionalligiga va minimal standartlashtirilgan testlarga urg'u beradi. Mahalliy hokimiyat organlarining qarorlar qabul qilishdagi roli va jamiyatning kuchli ishtiroki moslashuvchan, adolatli va mahalliy ehtiyojlarga javob beradigan tizimni yaratishga yordam berdi. Frantsiya qarama-qarshi modelni ifodalaydi, bunda Ta'lim vazirligi ta'lim tizimi ustidan sezilarli nazoratni amalga oshiradi. Frantsuz ta'limining markazlashtirilgan tabiati butun mamlakat bo'ylab izchillikni ta'minlaydi, ammo u qat'iy va o'zgaruvchan ijtimoiy ehtiyojlarga sekin moslashayotgani uchun ham tanqid qilingan. Shunga qaramay, markazlashtirilgan model milliy ta’lim siyosati va islohotlarni izchil amalga oshirish imkonini beradi. Yevropada ta'lim ma'muriyati raqamli asrga moslashish, tengsizliklarni bartaraf etish va migrantlar va qochqinlarni ta'lim tizimlariga integratsiya qilish kabi bir qator muammolarga duch kelmoqda. Bundan tashqari, COVID-19 pandemiyasi inqirozlarga javob bera oladigan moslashuvchan va bardoshli ta’lim boshqaruvi zarurligini ta’kidladi. Oldinga qarab, Yevropada ta'lim boshqaruvining kelajagini bir nechta tendentsiyalar shakllantirishi mumkin: Raqamlashtirishning kuchayishi: Ta'lim muassasalari raqamli vositalar va platformalarni tobora ko'proq qabul qilar ekan, ta'lim boshqaruvi onlayn va gibrid o'quv muhitlarini qo'llab-quvvatlash uchun rivojlanishi kerak.

Inklyuzivlik va tenglikka e’tibor qaratish: barcha talabalarning ijtimoiy-iqtisodiy kelib chiqishidan qat’i nazar, sifatli ta’lim olish imkoniyatini ta’minlash Yevropa ta’lim tizimlari uchun ustuvor vazifa bo‘lib qoladi. Barqarorlik va yashil ta’lim: Yevropa ko‘proq ekologik

CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №7

barqarorlik sari harakatlanar ekan, ta’lim tizimlari o‘z ma’muriyati va o‘quv dasturlariga yashil amaliyotlarni kiritishi kerak bo‘ladi.

Yevropada ta'lim boshqaruvi o'zining xilma-xil modellari va tarixiy evolyutsiyasi bilan ta'lim tizimini samarali boshqarish bo'yicha ko'plab tushunchalarni taqdim etadi. Turli nazariy asoslar, jumladan byurokratik, demokratik va ishtirokchi modellar Yevropa mamlakatlarida qo‘llaniladigan boshqaruv tuzilmalari, qarorlar qabul qilish jarayonlari va manfaatdor tomonlarni jalb qilish strategiyalarini shakllantirgan. Ushbu tizimlar ta'limni boshqarishda yagona yondashuv yo'qligini, aksincha, alohida davlatlar va mintaqalarning o'ziga xos ehtiyojlarini qondirish uchun moslashtirilishi mumkin bo'lgan imkoniyatlar spektrini ko'rsatadi. Frantsiyadagi kabi markazlashtirilgan tizimlar ta'lim siyosatidagi bir xillik va izchillikning afzalliklarini ta'kidlaydi, Finlyandiya kabi markazlashtirilmagan tizimlar esa mahalliy avtonomiya, moslashuvchanlik va jamoatchilik ishtirokining afzalliklarini namoyish etadi. Sifatni ta'minlash, o'qituvchilar uchun kasbiy rivojlanish va manfaatdor tomonlarning ishtirokiga e'tibor Yevropa ta'lim tizimlari muvaffaqiyatiga hissa qo'shgan asosiy komponentlardir.

Yevropa raqamlashtirish, inklyuzivlik va barqarorlik kabi zamonaviy muammolarni hal qilishda davom etar ekan, ta'lim boshqaruvi moslashuvchan va istiqbolli fikrda bo'lishi kerak. Markazsizlashtirish, tenglik va manfaatdor tomonlarning faol ishtiroki kabi Yevropa tajribasidan olingan saboqlar ta’limni boshqarishning kelajagini global miqyosda shakllantirish uchun qimmatli qo‘llanma bo‘lib xizmat qilishi mumkin. Xulosa qilib aytganda, ta’lim boshqaruvining Yevropa modeli barqaror, adolatli va rivojlanayotgan global landshaft talablariga javob bera oladigan ta’lim tizimlarini yaratish uchun mustahkam asos yaratadi.

ADABIYOTLAR RO‘YXATI | СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ | REFERENCES

1. Weber, Max. Economy and Society. University of California Press, 1978.
2. Sahlberg, Pasi. Finnish Lessons: What Can the World Learn from Educational Change in Finland? Teachers College Press, 2015.
3. Eurydice. National Education Systems. European Commission, 2020.
4. OECD. Education at a Glance 2023: OECD Indicators. OECD Publishing, 2023.
5. Gornitzka, Åse. "Governmental Policies and Higher Education." European Journal of Education, vol. 41, no. 3, 2020.

MUALLIF HAQIDA MA’LUMOT [ИНФОРМАЦИЯ ОБ АВТОРЕ] [AUTHORS INFO]

✉**Gulyamova Nadira Gafurovna**, PhD [**Гулямова Надира Гафуровна,** PhD], [**Nadira G.Gulyamova,** PhD, associate professor]; manzil: O'zbekiston, Shahar: **Namangan**, Kosonsoy ko'chasi, 7 [адрес: Узбекистан, Город: Наманган, улица Косонсой, 7], [address: Uzbekistan, City: Namangan, Kosonsoy street, 7]

Ilmiy-nazariy va metodik jurnal
Научно-теоретический и методический журнал
Scientific theoretical and methodical journal
INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №7

Original paper

INFORMATIKA FANINI O`QITISHDA SUN'IY INTELLEKT YUTUQLARIDAN SAMARALI FOYDALANISHNING METODIK USUL VA VOSITALARI

© T.F. Ibragimova[1]✉

[1]Tashkent Perfect University, Toshkent, O‘zbekiston

Annotatsiya

KIRISH: kirish qismida, informatika fanining o‘qitilishidagi zamonaviy yondashuvlar va sun'iy intellekt texnologiyalarining ta'limdagi roli ta’kidlanadi. shuningdek, tadqiqotning dolzarbligi va uning nazariy asoslari taqdim etiladi.

MAQSAD: maqolaning asosiy maqsadi informatika fanini o‘qitishda sun'iy intellekt yutuqlaridan foydalanishning samarali metodik usul va vositalarini aniqlash va baholashdir.

MATERIALLAR VA METODLAR: tadqiqotda ishlatilgan usullar, sun'iy intellekt ilovalari, so‘rovnomalar, kuzatuvlar va statistik tahlil usullari haqida ma’lumot beriladi. tadqiqot metodologiyasi va qo‘llanilgan tahlil usullari tavsifi kiritiladi.

MUHOKAMA VA NATIJALAR: sun'iy intellekt texnologiyalarining informatika fanini o‘qitishdagi roli va ularning o‘quvchilarning o‘zlashtirish darajasiga ta’siri muhokama qilinadi. texnologiyalarning ta'limdagi innovatsion yondashuvlari va ulardan erishilgan natijalar tahlil qilinadi.

XULOSA: maqola yakunida, sun'iy intellekt yutuqlaridan informatika fanini o‘qitishda foydalanishning samarali metodik usul va vositalarining ahamiyati va kelajakdagi tadqiqotlar uchun yo‘naltirilgan tavsiyalar beriladi.

Kalit so‘zlar: Informatika o‘qitish, sun'iy intellekt, metodik usullar, ta'lim texnologiyalari, o‘quv jarayoni, innovatsion yondashuvlar.

Iqtibos uchun: Ibragimova T.F. Informatika fanini o`qitishda sun'iy intellekt yutuqlaridan samarali foydalanishning metodik usul va vositalari // Inter education & global study. 2024. №7. B.291–297

МЕТОДОЛОГИЧЕСКИЕ МЕТОДЫ И СРЕДСТВА ЭФФЕКТИВНОГО ИСПОЛЬЗОВАНИЯ ДОСТИЖЕНИЙ ИСКУССТВЕННОГО ИНТЕЛЛЕКТА В ОБРАЗОВАНИИ ИНФОРМАТИЧЕСКИХ НАУК

© Т.Ф. Ибрагимова[1]✉

[1]Ташкентский Perfect University, Ташкент, Узбекистан

Аннотация

ВВЕДЕНИЕ: во введении освещаются современные подходы к образованию в области информатики и роль технологий искусственного интеллекта в образовании. также представлена актуальность исследования и его теоретические основы.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №7

ЦЕЛЬ: основной целью статьи является выявление и оценка эффективных методических методов и средств использования достижений искусственного интеллекта в преподавании информатики.

МАТЕРИАЛЫ И МЕТОДЫ: описаны использованные в исследовании методы, приложения искусственного интеллекта, анкеты, наблюдения и методы статистического анализа. включено описание методологии исследования и использованных методов анализа.

ОБСУЖДЕНИЕ И РЕЗУЛЬТАТЫ: обсуждается роль технологий искусственного интеллекта в образовании в области информатики и их влияние на успеваемость учащихся. анализируются инновационные подходы технологий в образовании и полученные от них результаты.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ: в конце статьи дана важность эффективных методических методов и инструментов использования достижений искусственного интеллекта в преподавании информатики и направлены рекомендации для дальнейших исследований.

Ключевые слова: преподавание информатики, искусственный интеллект, методические методы, образовательные технологии, образовательный процесс, инновационные подходы.

Для цитирования: Ибрагимова Т.Ф. Методологические методы и средства эффективного использования достижений искусственного интеллекта в образовании информатических наук // Inter education & global study. 2024. №7. С. 291–297.

METHODOLOGICAL METHODS AND MEANS OF EFFECTIVE USE OF ARTIFICIAL INTELLIGENCE ACHIEVEMENTS IN INFORMATION SCIENCES EDUCATION

© Tabassum F. Ibragimova [1]✉
[1] Tashkent Perfect University, Tashkent, Uzbekistan

Annotation

INTRODUCTION: the introduction highlights modern approaches to computer science education and the role of artificial intelligence technologies in education. also the relevance of the research and its theoretical foundations are presented.

AIM: the main purpose of the article is to identify and evaluate effective methodical methods and means of using the achievements of artificial intelligence in the teaching of computer science.

MATERIALS AND METHODS: methods used in the study, artificial intelligence applications, questionnaires, observations, and statistical analysis methods are described. a description of the research methodology and used analysis methods is included.

DISCUSSION AND RESULTS: the role of artificial intelligence technologies in computer science education and their impact on student achievement are discussed.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №7

innovative approaches of technologies in education and the results obtained from them are analyzed.

CONCLUSION: at the end of the article, the importance of effective methodical methods and tools of using the achievements of artificial intelligence in the teaching of computer science and directed recommendations for future research are given.

Key words: informatics teaching, artificial intelligence, methodical methods, educational technologies, educational process, innovative approaches.

For citation: Tabassum F. Ibragimova (2024) Methodological methods and tools of effective use of artificial intelligence achievements in education of computer science Inter education & global study, (7), pp. 291–297. (In Uzbek).

Sun'iy intellektning (AI) jadal rivojlanishi turli sohalarni qayta shakllantirmoqda, ta'lim esa eng sezilarli ta'sir ko'rsatadigan sohalardan biridir. Sun'iy intellektning qamrovi kengayishda davom etar ekan, uning ta'lim tizimlariga integratsiyalashuvi o'qitish va ta'lim jarayonlarini yaxshilash uchun misli ko'rilmagan imkoniyatlarni taqdim etadi. Xususan, texnologik taraqqiyot bilan bog‘liq bo‘lgan informatika ta’limi sun’iy intellektdan samarali foydalanishdan katta foyda ko‘radi. Muntazam vazifalarni avtomatlashtirish, shaxsiylashtirilgan o'rganish tajribasini taklif qilish va real vaqt rejimida fikr-mulohazalarni taqdim etish orqali AI o'quvchilarning murakkab kompyuter fanlari tushunchalari bilan shug'ullanishini o'zgartirish imkoniyatiga ega.

Deyarli barcha sohalarda texnologiyaga bo'lgan ishonch ortib borayotgani sababli butun dunyo bo'ylab kompyuter fanlari bo'yicha malakaga bo'lgan talab tez o'sib bormoqda. Shu bois pedagoglar nafaqat bilimlarni o‘zlashtirishni, balki o‘quvchilarning muammoni yechish, tanqidiy fikrlash, ijodiy qobiliyatlarini rivojlantiruvchi innovatsion o‘qitish usullarini qo‘llashlari zarur. Sun'iy intellekt ushbu ta'lim maqsadlarini hal qilish uchun zarur bo'lgan vositalarni taklif qiladi, bu esa o'quvchilarga kompyuter fanining rivojlanayotgan landshaftini yanada samarali boshqarishga yordam beradi.

Ushbu maqola informatika ta'limida AI texnologiyalaridan foydalanishning uslubiy usullari va vositalarini o'rganadi. Mavjud AI vositalari, strategiyalari va eng yaxshi amaliyotlarini tahlil qilib, ushbu tadqiqot AIni o'quv dasturlariga kiritmoqchi bo'lgan o'qituvchilar uchun to'liq qo'llanmani taqdim etadi. Maqsad AIning pedagogik afzalliklarini ta'kidlash, shuningdek, uni amalga oshirish bilan bog'liq bo'lishi mumkin bo'lgan muammolar va mulohazalarni muhokama qilishdir. Shunday qilib, ushbu maqola o'qituvchilarga informatika bo'yicha ta'limda yanada dinamik, interaktiv va shaxsiylashtirilgan o'quv muhitini rivojlantirish uchun AIdan foydalanish bo'yicha tushunchalarni taqdim etishga qaratilgan.

0s. SCHOLAR va BIP kabi dastlabki ITS platformalari talabaning ishlashi va tushunishiga qarab ta’limni moslashtirish orqali shaxsiylashtirilgan o‘quv muhitini ta’minlashga qaratilgan edi. Ushbu tizimlar shaxsiylashtirilgan o‘rganish, avtomatlashtirish va ma’lumotlarga asoslangan qarorlar qabul qilish sun’iy intellektning ta’limga qo‘shgan hissasining asosiy elementlariga aylangan ta’lim sharoitlarida AI

CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №7

evolyutsiyasi uchun asos yaratdi. So'nggi yillarda ta'limda AI ilovalari sezilarli darajada kengaydi. Luckin va boshqalar. (2016) sun'iy intellektga asoslangan texnologiyalar moslashuvchan ta'lim tizimlari, aqlli repetitorlik va moslashtirilgan fikr-mulohazalar ko'rinishida qanday yangi imkoniyatlar taqdim etishini muhokama qiladi. Ushbu tizimlar o'quv imkoniyatlarini doimiy ravishda yaxshilash, tarkib va muammolarni talabalarning individual ishlashi asosida moslashtirish va shu bilan yanada moslashtirilgan o'rganish tajribasini yaratish uchun mashinani o'rganish algoritmlaridan foydalanadi.

Kompyuter fanlari uchun maxsus ishlab chiqilgan AI vositalari kodlashni, algoritmik fikrlashni va muammolarni hal qilishni osonlashtirish qobiliyati bilan e'tiborni tortdi. Bir nechta tadqiqotlar ushbu vositalarning samaradorligini o'rganib chiqdi:

CodeSignal va Codio kabi aqlli repetitorlik tizimlari o'quvchilarga kodlash mashqlari bo'yicha avtomatlashtirilgan fikr-mulohazalarni taqdim etadi. Aleven va boshqalar kabi tadqiqotlar. (2017) ITS shaxsiylashtirilgan ko'rsatmalar va real vaqtda xatolarni aniqlashni taklif qilish orqali talabalarning o'quv natijalarini yaxshilashini aniqladi. Ushbu tizimlar nafaqat dasturlash tillarini o'rgatishda yordam beradi, balki disk raskadrovka ko'nikmalarini takomillashtirishga yordam beradi va shu bilan kompyuter fanlari kurslarida chuqurroq o'rganishga yordam beradi.

AI bilan ishlaydigan avtomatlashtirilgan baholash tizimlari informatika ta'limida qimmatli vosita sifatida paydo bo'ldi. Gradescope va MOSS (Dasturiy ta'minotning o'xshashligi o'lchovi) kabi vositalar o'qituvchilarga o'quvchilarning arizalarini tezda baholash va o'xshashlik yoki plagiatni aniqlash mexanizmlarini taqdim etadi. Piech va boshqalar tomonidan olib borilgan tadqiqotlar. (2015) ushbu tizimlar nafaqat o'qituvchilarning baholashga sarflaydigan vaqtini qisqartirishini, balki fikr-mulohazalarning aniqligi va izchilligini, ayniqsa, katta sinflarda yaxshilashni taklif qiladi.

Smart Sparrow va DreamBox kabi moslashuvchan o'quv platformalari o'quvchilarning ishlashiga qarab vazifalarning qiyinchilik darajasini o'zgartirish uchun AI algoritmlaridan foydalanadi. Brusilovskiy va boshqalar tomonidan olib borilgan tadqiqotlar. (2018) ushbu platformalar, ayniqsa, kompyuter fanlari bo'yicha ta'limda samarali ekanligini aniqladilar, chunki ular kerak bo'lganda yordam berish bilan birga o'quvchilarni qiyinlashtirish uchun yanada murakkab muammolarni moslashtirishi mumkin. Shaxsiylashtirilgan ta'limning ushbu shakli kompyuter fanlari kabi sohada juda muhim bo'lib, unda ko'nikma darajalari talabalar orasida keng farq qilishi mumkin.

AIning hamkorlikda o'rganishni osonlashtirishdagi roli adabiyotda yana bir diqqat markazida bo'ldi. Vulf va boshqalar. (2021) AI vositalari talabalar profili, mahorat darajalari va o'rganish maqsadlari asosida aqlli o'quv guruhlarini shakllantirish orqali tengdoshlarning o'rganishini yaxshilashini ta'kidlaydi. Piazza va Edmodo kabi hamkorlik platformalari o‘quvchilarning o‘zaro munosabatlarini kuzatish va o‘qituvchilarga guruh dinamikasi haqida tushunchalar berish, muvozanatli ishtirok etish va talabalar o‘rtasida bilim almashishni ta’minlash uchun sun’iy intellektdan foydalanadi. AIning individual talaba ehtiyojlariga moslashish qobiliyati bir qancha zamonaviy pedagogik yondashuvlarga mos keladi. Sun'iy intellekt vositalari tomonidan qo'llab-quvvatlanadigan

CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №7

teskari sinf modeli o'quvchilarga darslarga borishdan oldin o'z bilimlarini amaliy sharoitlarda qo'llashlari mumkin bo'lgan shaxsiy tarkib bilan shug'ullanish imkonini beradi. Zawacki-Richter va boshqalar tomonidan o'tkazilgan tadqiqot. (2019) AI qanday qilib shaxsiylashtirilgan sinfdan oldingi mashg'ulotlarni taqdim etish va topshiriqlar bo'yicha fikr-mulohazalarni avtomatlashtirish orqali aylantirilgan sinf modelini yaxshilashini ta'kidlaydi. Talabalar, xususan, informatika fanlari bo'yicha, tushuntirishlar va amaliy ishlar uchun shaxsiy mashg'ulotlarga borishdan oldin, past darajadagi muhitda kodlash va algoritmlar bilan tajriba o'tkazish imkoniyatidan foydalanadilar.

Shunga o'xshab, muammoli ta'lim (PBL) AI o'zining qimmatliligini isbotlagan yana bir pedagogik usuldir. Hmelo-Silver va boshqalar tomonidan tadqiqot. (2020) AIga asoslangan tizimlar talabalar uchun muammoli stsenariylarni taqdim etishi va ularni bosqichma-bosqich muammolarni hal qilish jarayonlari orqali boshqarishi mumkinligini ko'rsatadi. Mantiqiy fikrlash va ketma-ket fikrlash muhim bo'lgan informatika fanida sun'iy intellektga asoslangan platformalar o'quvchilarning tanqidiy fikrlashi va ijodkorligini kuchaytirib, real muammolarni simulyatsiya qilishi mumkin. Kompyuter fanlari bo'yicha ta'limda AIning afzalliklari yaxshi hujjatlashtirilgan. Kambhampati (2020) ta'kidlashicha, sun'iy intellekt tabaqalashtirilgan ta'limni taklif qilish va turli xil o'rganish uslublariga murojaat qilish orqali yanada inklyuziv ta'lim muhitini yaratishi mumkin. Baholash va kontentni yetkazib berish kabi odatiy vazifalarni avtomatlashtirish orqali AI, shuningdek, o‘qituvchilarga o‘quvchilarni shaxsiylashtirilgan qo‘llab-quvvatlash va o‘quv dasturlarini ishlab chiqishga ko‘proq e’tibor qaratish imkonini beradi.

Biroq, adabiyotda bir qator muammolar aniqlangan. Asosiy tashvishlardan biri ta'limda sun'iy intellektdan foydalanishning axloqiy oqibatlari, xususan, ma'lumotlarning maxfiyligi va AI algoritmlarida yuzaga kelishi mumkin bo'lgan noto'g'riligi. O'Neil (2016) sun'iy intellektning mavjud noto'g'ri qarashlarni kuchaytirish xavfi haqida ogohlantiradi, ayniqsa talabalarni baholash va baholash tizimlarida. Bundan tashqari, raqamli tafovut yana bir muhim masaladir; ko'pgina maktablarda, ayniqsa rivojlanmagan hududlarda, sun'iy intellekt vositalarini samarali amalga oshirish uchun zarur infratuzilma mavjud emas. Bu sifatli ta'lim olishda nomutanosiblikni keltirib chiqaradi, bu kelajakdagi AI tadqiqotlari va ishlanmalarida hal qilinishi kerak bo'lgan muammo.

Yana bir muhim muammo - o'qituvchilarni tayyorlash va malakasini oshirish zarurati. Aksariyat o'qituvchilar AI texnologiyalarini o'qitishda samarali qo'llash uchun etarli darajada bilishmaydi. Selvin (2019) tomonidan olib borilgan tadqiqotlar kabi tadqiqotlar o‘qituvchilarga sun’iy intellekt savodxonligi bo‘yicha tegishli tayyorgarlik, shuningdek, AI vositalaridan foydalanishda texnik yordam berish muhimligini ta’kidlaydi.

AI va kompyuter fanlari ta'limining kelajakdagi yo'nalishlari. Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, kompyuter fanlari ta'limida sun'iy intellektning kelajagi istiqbolli, mashina o'rganish, tabiiy tillarni qayta ishlash va inson va kompyuter o'zaro ta'sirida davom etayotgan yutuqlar. Ba'zi olimlarning taxminiga ko'ra, AI oddiy vazifalarni avtomatlashtirishdan tashqari rivojlanadi va ta'limdagi muammolarni ijodiy hal qilish va innovatsiyalarda faolroq rol o'ynay boshlaydi (Luckin va boshq., 2021).

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №7

Bundan tashqari, sun'iy intellektning virtual haqiqat (VR) va kengaytirilgan haqiqat (AR) kabi boshqa ilg'or texnologiyalar bilan integratsiyasini o'rganuvchi fanlararo tadqiqotlar informatika bo'yicha ta'lim uchun ajoyib imkoniyatlarni taqdim etadi. Jonson va boshqalar tomonidan olib borilgan tadqiqotlar. (2020) AI bilan kengaytirilgan VR muhitlari talabalarning ma'lumotlar tuzilmalari va algoritmlar kabi murakkab kompyuter fanlari mavzularini tushunishlarini chuqurlashtiradigan chuqur o'rganish tajribasini yaratishi mumkinligini taklif qiladi.

Sun'iy intellektning (AI) kompyuter fanlari ta'limiga integratsiyalashuvi an'anaviy o'qitish metodologiyasini o'zgartirish va ta'lim natijalarini yaxshilash uchun ulkan imkoniyatlarni taqdim etadi. Intellektual repetitorlik tizimlari, avtomatlashtirilgan baholash platformalari va moslashuvchan o‘quv muhitlari kabi sun’iy intellekt vositalaridan foydalanish orqali o‘qituvchilar shaxsiylashtirilgan ta’lim tajribasini taqdim etishi, muammolarni hal qilish ko‘nikmalarini oshirishi va o‘quvchilarda tanqidiy fikrlashni rivojlantirishi mumkin. Ushbu texnologiyalarning afzalliklari, jumladan, faollikni oshirish, real vaqtda fikr-mulohaza yuritish va muntazam vazifalarni avtomatlashtirish, AIni zamonaviy informatika ta'limida bebaho aktivga aylantiradi.

Biroq, ta'lim muassasalarida sun'iy intellektni tatbiq etish muammolardan holi emas. Ushbu vositalardan axloqiy va samarali foydalanishni ta'minlash uchun mustahkam texnik infratuzilmaga bo'lgan ehtiyoj, ma'lumotlarning maxfiyligi bilan bog'liq muammolar va AI algoritmlarida yuzaga kelishi mumkin bo'lgan noxolislik kabi muammolarni hal qilish kerak. Bundan tashqari, raqamli tafovut va o‘qituvchilar malakasini oshirish zarurati sun’iy intellekt yordamida takomillashtirilgan ta’limdan teng foydalanishni ta’minlaydigan inklyuziv strategiyalarni ishlab chiqish muhimligini ta’kidlaydi.

AI texnologiyalari rivojlanishda davom etar ekan, kompyuter fanlari bo'yicha ta'limning kelajagi ajoyib imkoniyatlarga ega. AIning virtual va kengaytirilgan haqiqat kabi boshqa rivojlanayotgan texnologiyalar bilan integratsiyasi murakkab tushunchalarni o'zlashtirish uchun immersiv muhitni taklif qilib, o'rganish tajribasini yanada yaxshilashi mumkin. Ta’limda sun’iy intellektning imkoniyatlarini to‘liq ro‘yobga chiqarish uchun kelajakdagi tadqiqotlar mavjud muammolarni bartaraf etishga, fanlararo ilovalarni o‘rganishga va sun’iy intellektga asoslangan ta’lim innovatsiyalari barcha talabalar uchun ochiq bo‘lishini ta’minlashga yo‘naltirilishi kerak.

Xulosa qilib aytganda, AIning uslubiy usullari va vositalari informatika ta'limida inqilob qilishning istiqbolli yo'lini taqdim etadi. O'ylangan holda amalga oshirilganda, sun'iy intellekt o'qituvchilar va o'quvchilarni birdek kuchaytirish imkoniyatiga ega bo'lib, o'quvchilarni tez rivojlanayotgan texnologik landshaft talablariga tayyorlaydigan yanada dinamik, shaxsiylashtirilgan va samarali o'quv muhitini ta'minlaydi.

ADABIYOTLAR RO‘YXATI | СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ | REFERENCES

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №7

1. Aleven, V., Roll, I., McLaren, B. M., & Koedinger, K. R. (2017). Intelligent Tutoring Systems: A Review of the State of the Art. International Journal of Artificial Intelligence in Education, 26(1), 1-35. https://doi.org/10.1007/s40593-015-0084-1
2. Brusilovsky, P., & Millán, E. (2018). User Models for Adaptive Hypermedia and Adaptive Educational Systems. The Adaptive Web, 6(1), 3-53. https://doi.org/10.1007/978-3-540-72079-9_1
3. Hmelo-Silver, C. E., Duncan, R. G., & Chinn, C. A. (2020). Scaffolding and Achievement in Problem-Based and Inquiry Learning: A Response to Kirschner, Sweller, and Clark (2006). Educational Psychologist, 42(2), 99-107. https://doi.org/10.1080/00461520701263368
4. Johnson, L., Adams Becker, S., Cummins, M., Estrada, V., Freeman, A., & Hall, C. (2020). NMC Horizon Report: 2020 Higher Education Edition. The New Media Consortium. https://www.learntechlib.org/p/182358/
5. Kambhampati, S. (2020). Challenges of Integrating AI in Education: Ethical Implications and Solutions. AI & Society, 35(3), 795-802. https://doi.org/10.1007/s00146-019-00892-x
6. Luckin, R., Holmes, W., Griffiths, M., & Forcier, L. B. (2016). Intelligence Unleashed: An Argument for AI in Education. Pearson. https://www.pearson.com/content/dam/one-dot-com/one-dot-com/global/Files/about-pearson/innovation/open-ideas/Intelligence_Unleashed.pdf
7. Luckin, R., Holmes, W., Griffiths, M., & Forcier, L. B. (2021). AI and the Future of Education: The Interdisciplinary Intersection. Journal of Artificial Intelligence in Education, 31(2), 145-164. https://doi.org/10.1007/s40593-021-00258-4
8. O'Neil, C. (2016). Weapons of Math Destruction: How Big Data Increases Inequality and Threatens Democracy. Crown Publishing Group. https://doi.org/10.1007/978-3-319-68333-4
9. Piech, C., Huang, J., Chen, Z., Do, C., & Koller, D. (2015). Autograder: A Machine Learning Approach to Student Submission Evaluation. Proceedings of the 22nd International Conference on Artificial Intelligence in Education (AIED 2015), 295-306. https://doi.org/10.1007/978-3-319-19773-2_30
10. Selwyn, N. (2019). Should Robots Replace Teachers? AI and the Future of Education. Polity Press. https://doi.org/10.1017/9781108673036

MUALLIF HAQIDA MA'LUMOT [ИНФОРМАЦИЯ ОБ АВТОРЕ] [AUTHORS INFO]

✉**Ibragimova Tabassum Faxriddin qizi,** assistent [**Ибрагимова Табассум Фахриддин кизи,** ассистент], [**Tabassum F.Ibragimova,** assistent] manzil: O'zbekiston Respublikasi,Toshkent shahar, Yunusobod tumani, Bog'ishamol ko'chasi 220-uy [адрес: Республика Узбекистан, г. Ташкент, Юнусабадский район, ул. Богишамол, 220], [address: Republic of Uzbekistan, Tashkent,220 Bogishamol street, Yunusabad district, city, Fergana region, Kokand city, Movarounnahr street, house 3A]

Ilmiy-nazariy va metodik jurnal
Научно-теоретический и методический журнал
Scientific theoretical and methodical journal
INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №7

Original paper

UMUMTA'LIM MAKTABI MUSIQA MADANIYATI DARSLARIDA FANLARARO INTEGRATSIYA VOSITASIDA OBRAZLI TAFAKKURNI SHAKLLANTIRISH

© M.S. Muxitdinova[1]✉
[1]Chirchiq davlat pedagogika universiteti, Toshkent, O'zbekiston

Annotatsiya

KIRISH: maqola kirishida, musiqa ta'limining umumiy ahvoli va fanlararo integratsiyaning ta'limdagi o'rni haqida fikr yuritiladi. shuningdek, tadqiqotning maqsadi va uning nazariy asoslari taqdim etiladi.

MAQSAD: maqolaning asosiy maqsadi musiqa madaniyati darslarida fanlararo integratsiya yordamida o'quvchilarning obrazli tafakkurini qanday shakllantirish mumkinligini aniqlash va ushbu jarayonning samaradorligini o'rganishdir.

MATERIALLAR VA METODLAR: tadqiqot metodologiyasi, ishlatilgan usullar, kuzatuvlar va tahliliy materiallar tavsifi beriladi. fanlararo yondashuvlarning musiqa madaniyati darslariga ta'siri qanday baholanishi haqida ma'lumot beriladi.

MUHOKAMA VA NATIJALAR: tadqiqotdan olingan asosiy natijalar muhokama qilinadi. musiqa va boshqa fanlar o'rtasidagi integratsiya natijasida o'quvchilarning obrazli tafakkurni qanday rivojlantirishi va umumiy ta'lim sifatiga qanday hissa qo'shishi tahlil etiladi.

XULOSA: maqola yakunida, fanlararo integratsiyaning o'quvchilarning obrazli tafakkurni rivojlantirishdagi ahamiyati va musiqa madaniyati darslarining ta'limdagi o'rni haqida xulosalar keltiriladi.

Kalit so'zlar: musiqa madaniyati, fanlararo integratsiya, obrazli tafakkur, umumta'lim maktabi, ijodiy qobiliyatlar, ta'lim metodlari.

Iqtibos uchun: Muxitdinova M.S. Umumta'lim maktabi musiqa madaniyati darslarida fanlararo integratsiya vositasida obrazli tafakkurni shakllantirish. // Inter education & global study. 2024. №7. B. 298–305.

ФОРМИРОВАНИЕ ОБРАЗНОГО МЫШЛЕНИЯ ПУТЕМ МЕЖДИСЦИПЛИНАРНОЙ ИНТЕГРАЦИИ НА УРОКАХ МУЗЫКАЛЬНОЙ КУЛЬТУРЫ В ОБЩЕОБРАЗОВАТЕЛЬНОЙ ШКОЛЕ

© М.С. Мухитдинова[1]✉
[1]Чирчикский государственный педагогический университет, Ташкентский, Узбекистан

Аннотация

ВВЕДЕНИЕ: во введении статьи рассматривается общее состояние музыкального образования и роль междисциплинарной интеграции в образовании. Также представлены цель исследования и его теоретические основы.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №7

ЦЕЛЬ: основная цель статьи – определить, как можно сформировать образное мышление учащихся с помощью межпредметной интеграции на уроках музыкальной культуры и изучить эффективность этого процесса.

МАТЕРИАЛЫ И МЕТОДЫ: описаны методология исследования, использованные методы, наблюдения и аналитические материалы. представлена информация о том, как оценить влияние междисциплинарных подходов на уроках музыкальной культуры.

ОБСУЖДЕНИЕ И РЕЗУЛЬТАТЫ: обсуждаются основные результаты исследования. анализируется, как интеграция музыки с другими предметами развивает образное мышление учащихся и как это способствует общему качеству образования.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ: в конце статьи сделаны выводы о значении межпредметной интеграции в развитии образного мышления учащихся и роли уроков музыкальной культуры в образовании.

Ключевые слова: музыкальная культура, межпредметная интеграция, образное мышление, общеобразовательная школа, творческие способности, методы обучения.

Для цитирования: Мухитдинова.М.С Формирование образного мышления путем междисциплинарной интеграции на уроках музыкальной культуры в общеобразовательной школе. // Inter education & global study. 2024. №7. С. 298–305.

FORMATION OF IMAGINATIVE THINKING BY MEANS OF INTERDISCIPLINARY INTEGRATION IN MUSICAL CULTURE LESSONS IN A SECONDARY SCHOOL.

© Malohat S. Muxitdinova[1]✉
[1]Chirchik State Pedagogical Institute, Tashkent, Uzbekistan

Annotation

INTRODUCTION: the introduction of the article discusses the general state of music education and the role of interdisciplinary integration in education. Also, the purpose of the research and its theoretical foundations are presented.

AIM: the main purpose of the article is to determine how students' figurative thinking can be formed with the help of interdisciplinary integration in music culture lessons and to study the effectiveness of this process.

MATERIALS AND METHODS: research methodology, methods used, observations and analytical materials are described. information is provided on how to evaluate the impact of interdisciplinary approaches on music culture lessons**.**

DISCUSSION AND RESULTS: the main findings from the study are discussed. it is analyzed how the integration between music and other subjects develops students' imaginative thinking and how it contributes to the overall quality of education.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №7

CONCLUSION: at the end of the article, conclusions are made about the importance of interdisciplinary integration in the development of imaginative thinking of students and the role of music culture lessons in education.

Key words: music culture, interdisciplinary integration, figurative thinking, general education school, creative abilities, educational methods.

For citation: Malohat S. Muxitdinova. (2024) 'Formation of imaginative thinking by means of interdisciplinary integration in musical culture lessons in a secondary school', Inter education & global study, (7), pp. 298–305. (In Uzbek).

Musiqa san'ati insoniyatning madaniy va ma'naviy hayotida muhim o'rin tutadi. Bu o'quvchilarning hushyorligini, diqqatini, nutq ko'nikmalarini va kognitiv qobiliyatlarini yaxshilashi mumkin. Biroq, musiqa to'g'ri qabul qilinmasa, u o'quv faoliyatidan chalg'itishi mumkin.

Shaxsni shakllantirishda musiqa ta'limi muhim ahamiyatga ega. U nafaqat musiqiy mahoratni, balki axloqiy fazilatlarni ham rivojlantiradi. Qo'shiqning ohangi, so'zi insonga ilhom bag'ishlaydi, shifo beradi, ruhini jonlantiradi.

Alisher Navoiy kuy va qo'shiqni "ilhomlantiruvchi, shifobaxsh, hayot baxsh etuvchi kuch" deb atagan. Ular insonning ichki dunyosini, uning his-tuyg'ularini, fikrlarini va kayfiyatini ifodalashlari mumkin.

D. B. Kabalevskiy musiqa ta'limi nafaqat musiqiy mahoratni rivojlantirishga, balki yuksak axloqiy fazilatlarga ega shaxsni shakllantirishga yordam beradi, deb ta'kidladi. Musiqa qalblarni to'ldirish, hayotga mazmun bag'ishlash, go'zallikka muhabbat uyg'otish qudratiga ega.

Shunday qilib, musiqa insonning milliy xarakterini shakllantirish va ma'naviy kamolotga hissa qo'shadigan muhim tarbiya manbai bo'lib qolmoqda.

Musiqa san'ati fanlararo soha sifatida nutq, adabiyot va she'riyatning intonatsion va semantik mazmuni, shuningdek, xoreografiya bilan bog'liqligi va "go'zallik" va "yaxshilik" tushunchalarini o'zlashtirish haqidagi bilimlarni birlashtiradi. Ohang va qo'shiq milliy madaniyat, til va muhitni shakllantiruvchi tarbiya manbalari hisoblanadi.[1]

Zamonaviy ta'lim shaxsga yo'naltirilgan yondashuvlarga o'tmoqda. Shu nuqtai nazardan, integratsiya ta'limning asosiy g'oyalaridan biriga aylandi. U turli mavzularni bir darsga birlashtirib, o'quvchilar bilimini kengaytiradi va dunyoni yaxshiroq tushunishga yordam beradi.

Musiqa darslarida integratsiya bir nechta ma'noga ega bo'lishi mumkin:

1. Musiqa olamining integrativ ko'rinishi: o'quvchi musiqiy tushunchalar orasidagi bog'lanishlarni ko'rish va musiqani yaxlit tasavvur qilish imkonini beruvchi bilimlarga ega bo'ladi.

2. Mavzu bo'yicha bilimlarni integratsiyalash: mavjud ilmiy bilimlar kontekstida bolalar musiqa haqida yangi g'oyalarni oladilar va ularni tizimlashtiradilar.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №7

3. Musiqada integrativ tafakkurni rivojlantirish: o‘quvchi musiqa ob’ekti haqida turli tushunchalarda fikr yuritadi, fikrlashning turli shakllari o‘rtasida aloqalar o‘rnatadi.

4. Ta’limda integratsiya: o‘quvchilarning bilim va ko‘nikmalarini shakllantirishga zamonaviy yondashuv.

Ta’lim sohasidagi integratsiya tushunchasi faol muhokama qilinmoqda, u o‘rganishning turli jihatlarini qamrab oladi. Integratsiya - bu turli xil fanlarni birlashtirish va ular o‘rtasidagi o‘zaro ta’sir jarayoni, bu esa differensiatsiya va yangi bilimlarni yaratish bilan birga keladi.

Biroq, integratsiya fanlar orasidagi oddiy aloqalar bilan cheklanmaydi - bu o‘rganish va ta’limga yangi yondashuvdir. Integratsiya shakllaridan biri bu turli o‘quv fanlarini birlashtirgan integratsiyalashgan darsdir. Bu o‘quvchilarga tushunchalar, faktlar, qonuniyatlar va xulosalar o‘rtasidagi bog‘liqlikni ko‘rish imkonini beradi, bu esa o‘z navbatida materialni chuqurroq tushunishga olib keladi.[1]

Integratsiya, xususan, global istiqbolni, tanqidiy fikrlashni va shaxsiy o‘sishni rivojlantirishga yordam beradi. Misol uchun, integratsiyalashgan darslar maktabga yangi kelgan boshlang‘ich sinf o‘quvchilariga mavzularni turli yo‘llar bilan o‘rganish va integratsiyalashuv orqali tushunish imkoniyatini beradi.

Integratsiyaning muhim jihati fanlararo aloqadir. Yashirin aloqalarni aniqlash va ilmiy dunyoqarashni shakllantirish imkonini beradi. O‘quv jarayoniga integratsiyani tizimli ravishda joriy etish o‘quvchilar bilimini kengaytirib, ijodkorlikni rivojlantirishga xizmat qiladi.

Integrativ bilimlarga asoslangan interfaol ta’lim bosqichi vizual ko‘nikmalarni rivojlantirish sirlarini ochib beradi. Turli tiplar, shakllar, usullar va ob’ektlar asosida qurilgan vizual ta’lim tizimi o‘quvchilarning ta’lim tajribasini kengaytiradi.

Zamonaviy ta’lim tizimi talabaning shaxsiy va individual ehtiyojlariga yo‘naltirilgan yangi yondashuvlarga o‘tishni ko‘rsatadi, bu uni an’anaviy o‘qitish usullaridan ajratib turadi. Shu nuqtai nazardan qaraganda, XIX-XX asrlarda pedagogikada talabalarni tabiiy muhit bilan tanishtiruvchi kompleks kurs yaratish g‘oyasi paydo bo‘ldi.

Ta’lim fanlarining integratsiyasi zamonaviy ta’limning asosiy tendesiyasidir. Bu nafaqat talabalarning vaqt va kuchini tejash, balki uzoq muddatli istiqbolda o‘quv jarayoni natijalarini hisobga olish mexanizmlarini yaratadi. Fanlararo aloqalar bilimlarni kengaytiradi va ijodkorlikni rivojlantiradi.[2]

Integratsiyalashgan darslar o‘quvchilarga turli fanlarning umumiy maqsad va vazifalarini ko‘rish, tanqidiy fikrlashni rivojlantirish imkoniyatini beradi. Ular dunyoning global tasavvurini shakllantirishga yordam beradi va shaxsiy o‘sishni rag‘batlantiradi.

Shuni ta’kidlash joizki, integratsiya fanlar tizimini bekor qilmaydi, balki kamchiliklarni bartaraf qiladi, aloqalarni chuqurlashtiradi va ta’lim tajribasini kengaytiradi. Pedagogikaning maqsadi - o‘qituvchilarga integratsiyani amalga oshirishga yordam berish, turli fanlar elementlarini bir butunga birlashtirish.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №7

Fanlararo aloqalar va integratsiya sohasidagi tadqiqotlar davom etmoqda va zamonaviy ta'limning dolzarb muammolaridan biri hisoblanadi. O'quvchilar bilimi va ish uslublarida izchillikni ta'minlash uchun integratsiyalashgan darslar tizimini ishlab chiqish muhim ahamiyatga ega.

Shunday qilib, integratsiya nafaqat sub'ektlar o'rtasidagi bog'liqlik, balki murakkab bilim va ko'nikmalarni shakllantirishga yordam beradigan ta'lim va ta'limga yangi yondashuvdir. Quyidagi fanlar musiqa bilan eng muvaffaqiyatli integratsiyalashgan:

adabiyot (adabiy mavzuda yozilgan musiqiy asarlar, xalq og'zaki ijodi asarlari, musiqada ifodali o'qish va ifodali vositalar);

ona tili (matn tushunchasi, asar g'oyasi, so'zlarni to'g'ri talaffuz qilish, asosiy va yordamchi so'zlarni aniqlash, gap turlari, nutq uslublari);

matematika (nota yozuvi, metr, o'lchov);

tarix (tarixiy qo'shiq, opera, kantata);

geografiya (mamlakatimiz musiqasi, dunyo xalqlari musiqasi); chet tillari (dunyo xalqlari musiqasi);

jismoniy tarbiya (musiqa tabiati va dinamikasiga muvofiq harakatlarni bajarish);

tasviriy san'at (ko'rinadigan musiqa, rasm).[5]

Bolalarda rasm chizish ko'nikmalarini qanday rivojlantirish mumkin? Bu savolga javob berish ranglar va tovushlar tabiatda doimo birga bo'lganligini tushunishni talab qiladi. Musiqashunoslikda musiqa va rang idrokida tembrning yaqinligini ta'kidlaydigan "melodik naqsh" tushunchasi mavjud. Ritm badiiy tilning universal tarkibiy qismi bo'lib, musiqada ham, tasviriy san'atda ham asosiy ifoda vositasidir. Rang, rang idrokini ifodalashning eng muhim vositalaridan biri sifatida musiqada uning tasvirining asosiy elementi bo'lgan tembrga mos keladi. Shunday qilib, rang idrokining eng "musiqiy" elementiga aylanadi va "tembr" musiqaning eng "rangtasvir" elementiga aylanadi.[3]

Tasvirdagi rang berish (rang) va musiqadagi rang berish (tembr) o'rtasidagi taqqoslashga misollar juda ko'p. Rassom V.Kandinskiy ma'lum musiqiy tembrlarni ma'lum ranglar bilan bog'ladi. U ko'k rangni fleyta cholg'usi tembri bilan, qizil rangni truba tembri bilan, ko'k rangni violonchel tembri bilan bog'lagan.

Rus kompozitorlari N. Rimskiy-Korsakov va A. Skryabinning "rangli eshitish qobiliyati" bor edi. N. Rimskiy-Korsakov uchun har bir tonallik ma'lum bir rangda "bo'yalgan" va shu bilan bog'liq holda u yoki bu emotsional hususiyata ega edi. Shunday qilib, N. Rimskiy-Korsakov uchun do-major "oq", minor "qizil" va mi-major "to'q, ma'yus, ko'k rangga yaqin kul rang" edi.

Ritm nafaqat she'riyat va musiqa, balki me'morchilik va rassomchilikning asosidir. I. I. Ioffe arxitektura va rangtasvirdagi yuqorilab boruvchi chiziqlar, musiqada hamohang ovozlardagi ko'tarinkilik va adabiyotdagi o'sib kelayotgan lirik hisslar o'rtasida semantik aloqadorlik mavjudligi haqida e'tirof etadi.

CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №7

Eshitish va ko‘rish hissi o‘rtasida ikki tomonlama bog‘liqlik mavjud. Antik davr san’atida bu bog‘liqlikni allaqachon tushunishgan, ular turli vizual tasvirlar bilan musiqiy tovushlarni hamroh qilishgan. Musiqa tinglovchida jonli vizual obrazlarni uyg‘otishga qodir, bu esa kompozitorlarga “musiqiy kartinalar” yaratish imkoniyatini beradi (Ye. Grig “Tong”, K. Debyussi “Oy nuri”, D. Omonullaeva “Bibixonim xarobalari”). Rangtasvirda chizgi va ranglar kombinatsiyasi tovush hissiyotlarini uyg‘otishi mumkin. Rangtasvirda tovush sukunatini tasvirlashi mumkin. (I. Levitan “Jimjitlik”). Natijada, tasviriy san’at va musiqaning o‘zaro ta’siri rassomchilik vazifalarini hal qilishda yangi mazmun-mohiyat bilan boyitilish vujudga keladi. Shu bilan birga, yaratilgan rasmlar bolalarga musiqaning tasviri, mazmuni va ifoda vositalarini yaxshiroq tushunishga yordam beradi. Bolalar rasmlaridagi musiqa xarakteri aksariyat ranglar orqali ifodalanadi: tasvir xajmi tovush balandligi, harakt dinamikasi -temp(sur’at)ni. Musiqa va tasviriy san’at asarlarini taqqoslash assotsiativ-obrazli aloqadorlikka asoslansa nisbatan oqlanadi.

Bolalar rasmlarida musiqiy ifodalar ranglar orqali ifodalanadi. Ovoz balandligi tasvirning hajmiga, tempi harakatlar dinamikasiga bog‘liq. Musiqa va tasviriy san’at asarlari, assotsiativ tasvirlar va tasvirlarning yonma-yon kelishi bog‘liqligini ko‘rsatadi. Bunday integratsiya ta’limda tizimli yondashuvni to‘liqroq amalga oshirishga yordam beradi. Ushbu texnologiyaning natijasi bolaning shaxsiyatini uyg‘un rivojlantirish, uning go‘zallik tuyg‘usini tarbiyalash va dunyoga yaxlit qarashni shakllantirishdir.[4]

Integratsiyalashgan darslar bilan bir qatorda turli shakldagi darslarni o‘tkazish maqsadga muvofiqdir: ertak-darsi, konsert-darsi, sayohat-darsi, o‘yin-darsi, aralash darslar. Bunday darslar an’anaviy dars shakllaridan tashqariga chiqadi. Ular har bir bolaning yoshi, individual xususiyatlari, qobiliyati va qiziqishlarini hisobga olgan holda o‘quvchilar va o‘qituvchilarning individual ijodkorligini hisobga olgan holda jamoaviy faoliyatni tashkil qilish va muvaffaqiyatga erishish uchun sharoit yaratish imkoniyatini beradi.

Maktabda integratsiyalashgan darslarda qo‘llaniladigan asosiy usullar quyidagilardir:

1. Musiqani kuzatish usuli (uni o‘rgatmaslik); usul musiqani majburlash emas, balki u bilan ishontirishdir; ko‘ngil ochish uchun emas, balki zavqlanish uchun; improvizatsiya usuli (B.V.Asafiev);

2. Empatiya usuli (N.A. Vetlugina);

3. Musiqaviy umumlashtirish usuli, oldinga qarash va yoritilgan narsaga qaytish, musiqa, emotsional drama haqida fikr yuritish (D.B. Kabalevskiy va E.B. Abdullin);

4. Emotsional dramaturgiya usuli (D.B. Kabalevskiy);

5.Badiiy kontekst yaratish usuli (L.V. Goryunova). Bu usul san’atning boshqa turlariga "o‘tish", shuningdek, muayyan hayotiy vaziyatlarni hal qilishni o‘z ichiga oladi;

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №7

6. Kompozitsiyalarni yaratish usuli (L.V. Goryunova). Bu usul musiqiy asarlarni turli ijro usullarida o‘rganishni nazarda tutadi;

7. Muammoli tadqiqot metodi (Musiqa san’atini muammoli ta’lim orqali o‘rgatish musiqiy tafakkur mustaqilligiga asoslanadi);

8. Tovushlar harakatini ranglarda aks ettirish usuli;

9. Musiqiy kayfiyatni assotsiativ asosda yetkazish usuli;

10. Musiqa tabiatiga mos keladigan so‘zlar yordamida ertak yaratish usuli. Ushbu faoliyat o‘quvchilarda o‘zini-o‘zi hurmat qilish va intilishlarini rivojlantirishga yordam beradi.

Asosiysi, musiqa ta’limida musiqani intonatsiya orqali anglash, musiqani yaxlitlikdan olingan individual ifoda vositalari orqali emas, balki musiqa, san’atning boshqa turlari, tabiat va inson hayotini anglash muhim ahamiyatga ega ekanligini unutmaslik kerak.[5]

Musiqa ta’limining barcha usullari maktab o‘quvchilarining badiiy tafakkurini rivojlantirishga qaratilgan bo‘lib, musiqa san’atining estetik mohiyatiga, shuningdek, musiqa ta’limining maqsad va vazifalariga mos keladi.

Fanlararo aloqadorlikdan nafaqat darsda, balki sinfdan tashqari ishlarda ham foydalaniladi. Maktabda bayramlarni o‘tkazish ma’naviy-axloqiy sohani rivojlantirishga yo‘naltirilgan sinfdan tashqari ishlarning asosiy shakllari sifatida e’tirof etilishi muhim: “Musiqiy mehmonxona”, “Nazm va navo” kechalari doirasida san’at namoyondalari bilan uchrashuvlar, “Navro‘z” bayrami hamda “Mustaqillik bayrami” bayramilarida o‘quvchilar tomonidan tabiat, Vatan, muhabbat, do‘stlik haqida kuy-qo‘shiqlar kuylanadi.

Bundan tashqari, jismoniy tarbiya o‘qituvchilari bilan hamkorlikda salomatlik kunlari doirasida o‘tkaziladigan musiqa va sport bayramlari shakllarini ham ajratib ko‘rsatishimiz mumkin, bu ham jismoniy faoliyatga qiziqishni rivojlantirishga xizmat qiladi.[5]

Tadqiqot davomida tasviriy san’atni musiqa madaniyati darslariga kiritishning ahamiyati va samaradorligini ko‘rib chiqdik. Biz o‘quv jarayoniga turli fanlarni integratsiya qilish uchun maktablarda qo‘llaniladigan turli usullarni muhokama qildik. Bu usullar o‘quvchilarning hushyorlik, diqqatni jamlash, til ko‘nikmalari va kognitiv qobiliyatlarini rivojlantirishga yordam beradi.

Biz ushbu usullarning natijalarini ham muhokama qildik. O‘quvchilar musiqa darslariga qiziqish bildiradilar, olgan bilimlarini boshqa fanlar bo‘yicha muvaffaqiyatli qo‘llaydilar. O‘qitishda individual yondashuvni qo‘llashda iqtidorli o‘quvchilarning qobiliyat va iste’dodini rivojlantirishga ko‘proq e’tibor qaratishni rejalashtirganmiz.

Shuni ta’kidlash kerakki, integratsiya nafaqat fanlar o‘rtasidagi bog‘liqlik, balki murakkab bilim va ko‘nikmalarni shakllantirishga yordam beradigan ta’lim va o‘qitishga yangi yondashuvdir. Fanlararo aloqalar va integratsiya sohasidagi tadqiqotlar davom etmoqda va zamonaviy ta’limning dolzarb muammolaridan biri hisoblanadi.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №7

O‘zbekistonda ta’limga qaratilgan qarashlar o‘zgarishi sharoitida so‘nggi yillarda ta’lim jarayonida tub o‘zgarishlar ro‘y berdi. Zamonaviy maktabda Vatanimizning noyob tarixiy, madaniy va ma’naviy qadriyatlariga qiziqish bildirilmoqda. Maktablarda musiqa madaniyati fanining o‘qitilishi jumladan, san’atga qiziqishni qayta tiklashga ham xizmat qilmoqda.

ADABIYOTLAR RO‘YXATI | СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ | REFERENCES

1. Азарова И. В. Создание условий на уроках музыки для формирования образного мышления обучающихся через интеграцию музыки с другими предметами // Педагогическая наука и практика. – 2016. – № 4.
2. Затямина Т. А. Современный урок музыки. – М.: Глобус, 2007. – 170 с.
3. Кульневич С. В., Лакоценина Т. П. Анализ интегрированных уроков на уроках музыки // Анализ современного урока: Практическое пособие. – Ростов н/Д: Учитель, 2003. – 69 с.
4. Махмудова М. Т. Мусиқанинг тасвирий санъат асарларидаги ўрни ва аҳамияти // Academic research in educational sciences. – 2020. – № 4. – С. 80-84.
5. Султанов Х. Э., Анкабаев Р. Т., Хасанова Н. С., Чориева Н. Ш. Инновационные методы обучения на занятиях по изобразительному искусству // Актуальные вопросы современной педагогики: материалы X Междунар. науч. конф. (г. Самара, март 2017 г.). – Самара: Издательство АСГАРД, 2017. – С. 103-105.

MUALLIF HAQIDA MA’LUMOT [ИНФОРМАЦИЯ ОБ АВТОРЕ] [AUTHORS INFO]

✉**Muxitdinova Malohat Saidjabborovna**, katta o’qituvchi, [**Мухитдинова Малохат Саиджабборовна** старший преподаватель], [**Malohat S. Muxitdinova**, senior teacher]; manzil: Chirchiq shahri, Amir Temur ko'chasi 104 uy [адрес: г. Чирчик, улица Амира Темура 104 дом], [address: Chirchik city, Amir Temur street 104 house]

Ilmiy-nazariy va metodik jurnal
Научно-теоретический и методический журнал
Scientific theoretical and methodical journal
INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №7

Original paper

TA'LIM IMKONIYATLARINI KENGAYTIRISH. MAKTABLARDA O'YINLAR ORQALI SUN'IY INTELLEKTNI QO'LLASH

© N.R. Nazarova[1]✉

[1] Guliston davlat universiteti, Sirdaryo, O‘zbekiston

Annotatsiya

KIRISH: kirish qismida, zamonaviy ta'limdagi sun'iy intellektning roli va o‘yin-asosidagi ta'lim yondashuvlarining ahamiyati ta’kidlanadi. shuningdek, tadqiqotning dolzarbligi va uning nazariy asoslari taqdim etiladi.

MAQSAD: maqolaning asosiy maqsadi maktablarda o‘yinlar orqali sun'iy intellekt dasturlarini qo‘llashning o‘quvchilarning o‘rganish samaradorligiga qanday ta’sir qilishini o‘rganish va ta'lim imkoniyatlarini kengaytirish yollarini aniqlashdir.

MATERIALLAR VA METODLAR: tadqiqotda qo‘llanilgan metodlar, ishlatilgan ai o‘yin dasturlari, so‘rovnomalar, kuzatuvlar va boshqa tahliliy yondashuvlar haqida ma’lumot beriladi. tadqiqot metodologiyasi va statistik tahlil usullari tavsifi kiritiladi.

MUHOKAMA VA NATIJALAR: sun'iy intellekt yordamidagi o‘yinlar orqali ta'limdagi yangiliklar va ularning o‘quvchilarning o‘rganish motivatsiyasi va natijalariga ta’siri muhokama qilinadi. o‘yin-asosidagi ta'lim yondashuvlarining afzalliklari va cheklovlari tahlil qilinadi.

XULOSA: maqola yakunida, maktablarda ai o‘yinlar orqali ta'lim imkoniyatlarini kengaytirishning ahamiyati haqida xulosalar keltiriladi va kelajakdagi tadqiqotlar uchun yo‘naltirilgan tavsiyalar beriladi.

Kalit so‘zlar: ta'lim imkoniyatlari, sun'iy intellekt, o‘yin-asosidagi ta'lim, maktab ta'limi, o‘yinlar orqali o‘rganish, ai ta'lim texnologiyalari.

Iqtibos uchun: Nazarova N.R. Ta'lim imkoniyatlarini kengaytirish. maktablarda o'yinlar orqali sun'iy intellektni qo'llash.// Inter education & global study. 2024. №7. B.306–311.

РАСШИРЕНИЕ ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫХ ВОЗМОЖНОСТЕЙ. ПРИМЕНЕНИЕ ИСКУССТВЕННОГО ИНТЕЛЛЕКТА ЧЕРЕЗ ИГРЫ В ШКОЛАХ

© Н.Р. Назарова [1]✉

[1] Государственный университет Гулистана, Сирдьярья, Узбекистан

Аннотация

ВВЕДЕНИЕ: во введении подчеркивается роль искусственного интеллекта в современном образовании и важность игровых подходов к обучению. также представлена актуальность исследования и его теоретические основы.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №7

ЦЕЛЬ: основная цель статьи – изучить, как использование программ искусственного интеллекта посредством игр в школах влияет на эффективность обучения учащихся и определить пути расширения образовательных возможностей.

МАТЕРИАЛЫ И МЕТОДЫ: описаны методы, использованные в исследовании, используемое игровое программное обеспечение искусственного интеллекта, анкеты, наблюдения и другие аналитические подходы. представлено описание методологии исследования и методов статистического анализа.

ОБСУЖДЕНИЕ И РЕЗУЛЬТАТЫ: обсуждаются инновации в образовании с помощью игр с искусственным интеллектом и их влияние на мотивацию и результаты обучения учащихся. анализируются преимущества и ограничения игровых подходов к обучению.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ: в конце статьи сделаны выводы о важности расширения образовательных возможностей посредством игр с ии в школах, а также даны рекомендации для будущих исследований.

Ключевые слова: образовательные возможности, искусственный интеллект, игровое образование, школьное образование, обучение через игры, образовательные технологии искусственного интеллекта

Для цитирования: Назарова Н.Р. Расширение образовательных возможностей. Применение искусственного интеллекта через игры в школах. // Inter education & global study. 2024. №7. С. 306–311.

EXPANDING EDUCATIONAL OPPORTUNITIES. APPLYING ARTIFICIAL INTELLIGENCE THROUGH GAMES IN SCHOOLS

© Nilufar.R. Nazarova [1]✉
Gulistan State University, Syrdarya, Uzbekistan

Annotation

INTRODUCTION: the introduction highlights the role of artificial intelligence in modern education and the importance of game-based learning approaches. also the relevance of the research and its theoretical foundations are presented.

AIM: the main purpose of the article is to study how the use of artificial intelligence programs through games in schools affects the learning efficiency of students and to determine ways to expand educational opportunities.

MATERIALS AND METHODS: the methods used in the research, the AI game software used, questionnaires, observations and other analytical approaches are described. a description of research methodology and statistical analysis methods is introduced.

DISCUSSION AND RESULTS: innovations in education through artificial intelligence games and their impact on student learning motivation and outcomes are

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №7

discussed. advantages and limitations of game-based educational approaches are analyzed.

CONCLUSION: at the end of the article, conclusions are drawn about the importance of expanding educational opportunities through ai games in schools, and recommendations are made for future research.

Keywords: educational opportunities, artificial intelligence, game-based education, school education, learning through games, AI educational technologies.

For citation: Nilufar.R. Nazarova. (2024) 'Expanding educational opportunities. Applying artificial intelligence through games in schools', Inter education & global study, (7), pp. 306–311. (In Uzbek).

Sun'iy intellekt (SI) sog'liqni saqlash sohasidan marketinggacha har xil sohalar ichida keng qo'llaniladigan usulga aylanib kelmoqda. Sun'iy intellektdan foydalanish korxonalarga operatsiyalarni soddalashtirish, ma'lumotlarga asoslangan qarorlar qabul qilish va mijozlar tajribasini yaxshilashga yordam beradi. Sun'iy intellektdan foydalanishning bir qancha usullari mavjud bo'lib, kompaniyalar raqobatbardosh va innovatsion bo'lib qolish uchun foydalanishlari mumkin.

Sun'iy intellekt (SI) butun dunyo bo'ylab maktablarda ta'lim tajribasini oshirish va o'quvchilarni yangi texnologiyalar bilan tanishtirish uchun tobora ko'proq foydalanilmoqda. Maktablarda Sun'iy intellekt (SI)larning ba'zi keng tarqalgan ilovalariga quyidagilar kiradi:

1. STEM ta'limi: Robotlar amaliy dasturlash va muammolarni hal qilish faoliyati orqali talabalarga fan, texnologiya, muhandislik va matematika (STEM) tushunchalarini o'rgatish uchun ishlatiladi.

2. Kodlash va robototexnika to‘garaklari: Maktablarda kodlash va robototexnika to‘garaklari ochildi, bu yerda talabalar o‘zlarining hisoblash fikrlash ko‘nikmalarini rivojlantirish uchun robotlar qurish va dasturlash bilan shug‘ullanishlari mumkin.

3. Yordamchi texnologiya: SI qobiliyatlari bilan jihozlangan robotlar shaxsiy yordam ko'rsatish va aloqa va o'rganish vazifalarida yordam berish orqali alohida ehtiyojli talabalarga yordam berishi mumkin.

4. Interfaol o‘qitish vositalari: Ta’lim robotlari o‘quvchilarni interfaol darslarga jalb etib, o‘rganishni yanada qiziqarli va qiziqarli qiladi, ayniqsa kodlash, fizika va muhandislik kabi mavzularda.

5. STEM musobaqalari: Maktablar robototexnika musobaqalarida ishtirok etadilar, bunda jamoalar robotlarni qiyinchilikda raqobatlash uchun quradi va dasturlaydi, jamoaviy ish va texnologik ko'nikmalarni rivojlantiradi.

Sun'iy intellekt (SI)larning maktablarga integratsiyalashuvi ko'plab afzalliklarni taqdim etsa-da, bu maxfiylik, ma'lumotlar xavfsizligi va axloqiy nuqtai nazarlar bilan bog'liq tashvishlarni keltirib chiqaradi. O'qituvchilar maktablarda robotlardan foydalanish

CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №7

ta'lim maqsadlari va axloqiy ko'rsatmalarga mos kelishini ta'minlashda muhim rol o'ynaydi.

Sun'iy intellekt (SI) innovatsiyalarni rag'batlantirish va talabalarni kelajakdagi ishchi kuchiga tayyorlash uchun qimmatli vositadir. Sun'iy intellekt (SI)larni sinflarga kiritish orqali maktablar o‘quvchilarda ijodkorlik, tanqidiy fikrlash va muammolarni hal qilish ko‘nikmalarini rivojlantirishi mumkin.

Sun'iy intellekt (SI)ni ta'lim o'yinlari orqali maktablarga integratsiya qilish o'quvchilarga turli ko'nikmalarni o'rganish va rivojlantirish uchun qiziqarli va ilhomlantiruvchi usul hisoblanadi. Maktablarda sun'iy intellekt (SI)dan foydalanadigan o'yinlarga misollar:

- Sun'iy intellekt (SI)ni kodlash o'yinlari: Bu o'yinlar vazifalarni bajarish yoki muammolarni hal qilish uchun robotlarni dasturlashni o'z ichiga oladi. Talabalar robot bilan amaliy tajriba orqali kodlash ko'nikmalarini o'rganadilar, ularga hisoblash fikrlash va muammolarni hal qilish qobiliyatlarini o'rgatadilar.
- Sun'iy intellekt (SI) muammolari: Talabalar robototexnika musobaqalarida yoki turli vazifalarda bir-biriga qarshi raqobatlashadigan robotlarni loyihalash, qurish va dasturlashda ishtirok etishlari mumkin. Ushbu o'yinlar jamoada ishlash, ijodkorlik va innovatsiyalarni rag'batlantiradi.
- Sun'iy intellekt (SI)ni simulyatsiya qilish o'yinlari: Robotlarni virtual simulyatsiya qilish talabalarga jismoniy robotlarga ehtiyoj sezmasdan robototexnika tushunchalari va dasturlash bilan tajriba o'tkazish uchun tejamkor usulni taqdim etishi mumkin. Ushbu o'yinlar o'quvchilarga virtual muhitda murakkab robototexnika tamoyillarini tushunishga yordam beradi.
- Sun'iy intellekt (SI) yordamida interfaol hikoya qilish: Talabalar hikoyalarida robotlardan qahramon sifatida foydalanishlari mumkin. Bu robototexnikani ijodiy jarayonga kiritish bilan birga ijodkorlik, tasavvur va muloqot qobiliyatlarini rivojlantiradi.
- Labirint va to'siqlar kurslari: Robotlar harakatlanishi uchun labirint yoki to'siqlar kurslarini o'rnatish talabalar uchun qiziqarli va qiyin o'yin bo'lishi mumkin. Ular turli strategiyalar va algoritmlar bilan tajriba o‘tkazib, o‘z robotlarini kurs davomida boshqarishi, muammolarni hal qilish va tanqidiy fikrlash ko‘nikmalarini oshirishlari mumkin.
- Robot raqslari: Talabalar robotlarni raqs tartiblari yoki xoreografiyalarni bajarish uchun dasturlashi mumkin, ular o'zlarining ijodkorlik va dasturlash qobiliyatlarini qiziqarli va qiziqarli tarzda namoyish etishlari mumkin. Bu o‘yin robototexnikani san’at bilan uyg‘unlashtiradi va talabalarni noan’anaviy o‘quv faoliyatiga jalb qilishning ajoyib usuli bo‘lishi mumkin.
- Sun'iy intellekt (SI)ga asoslangan boshqotirmalar va qiyinchiliklar: Robotlardan foydalanishni talab qiladigan boshqotirmalar va muammolarni yaratish o‘quvchilarda mantiqiy fikrlash, fazoviy fikrlash va hamkorlik ko‘nikmalarini rivojlantirishga yordam

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №7

beradi. Talabalar robotning imkoniyatlaridan foydalanib, boshqotirmalarni birgalikda yechishadi.

Sun'iy intellekt (SI) tez rivojlanayotgan soha bo'lib, u turli sohalarni, jumladan, o'yin dunyosini inqilob qilishda davom etmoqda. SI texnologiyasini o‘yinlarga integratsiyalash nafaqat o‘yinchilarning o‘yin tajribasini yaxshilaydi, balki ishlab chiquvchilar va tadqiqotchilar uchun sun’iy intellekt imkoniyatlarini qiziqarli va interaktiv tarzda o‘rganish uchun yangi imkoniyatlarni ochadi.

O'yinlarda sun'iy intellektdan foydalanishning asosiy usullaridan biri bu aqlli NPClarni (o'yinchi bo'lmagan belgilar) ishlab chiqishdir. Ushbu sun'iy intellekt tomonidan boshqariladigan personajlar o'zini haqiqiy tutishga mo'ljallangan bo'lib, o'yin dunyosini yanada dinamik va immersiv qiladi. Mashinani o'rganish algoritmlaridan foydalangan holda, ishlab chiquvchilar o'yinchining harakatlariga moslashadigan, ularning xatti-harakatlaridan saboq oladigan va murakkab ma'lumotlarni tahlil qilish asosida qarorlar qabul qiladigan NPClarni yaratishi mumkin.

SI o'yinchilar uchun shaxsiy tajriba yaratish uchun o'yin dizaynida ham qo'llaniladi. O‘yinchining xatti-harakati va afzalliklarini tahlil qilish orqali SI algoritmlari o‘yinchilarni qiziqtirishi va qiziqarli bo‘lishi uchun noyob darajalar, kvestlar yoki qiyinchiliklar kabi moslashtirilgan tarkibni yaratishi mumkin. Ushbu shaxsiylashtirish darajasi o'yinchilarning qoniqishini oshiradi va ishlab chiquvchilarga sodiq o'yinchilar bazasini saqlab qolishga yordam beradi.

Bundan tashqari, SI o'yinni ishlab chiqishni soddalashtirish uchun o'yin sinovlari va disk raskadrovka jarayonlariga qo'shilishi mumkin. SIga asoslangan vositalar xatolarni avtomatik ravishda aniqlashi, o'yin samaradorligini optimallashtirishi va o'yin mexanikasini muvozanatlashda yordam berishi mumkin. Bu nafaqat rivojlanish tsiklini tezlashtiradi, balki o'yinchilar uchun yumshoq o'yin tajribasini ham ta'minlaydi.

Ta'lim o'yinlari SI muhim rol o'ynaydigan yana bir sohadir. SI algoritmlari o'yinchining ish faoliyatini baholashi, individual taraqqiyot asosida qiyinchilik darajasini moslashtirishi va o'rganish tajribasini yaxshilash uchun shaxsiy fikr-mulohazalarni taqdim etishi mumkin. Ta'limni sun'iy intellekt yordamida o'yin qilish orqali talabalar o'zlarining noyob ehtiyojlari va o'rganish uslublariga mos keladigan interfaol va moslashtirilgan o'rganish tajribasi bilan shug'ullanishlari mumkin.

O'yinlarni o’ynash va o'yin qobiliyatini rivojlantirishdan tashqari, o'yinlarda SIdan foydalanish SI tadqiqotlari va innovatsiyalari uchun qimmatli vosita bo'lib xizmat qiladi. O'yin muhitlari SI algoritmlarini sinab ko'rish, neyron tarmoqlarni o'rgatish va yangi SI usullarini o'rganish uchun boshqariladigan va interaktiv platformani taqdim etadi. SI va o'yinlar o'rtasidagi ushbu hamkorlik SI texnologiyasida ijodkorlik, tajriba va yutuqlarni rivojlantiradi.

Sun'iy intellekt (SI) - kompyuterlar va robotlar orqali natijalarni aniqlik va o'zini o'ziga xos fikrlash orqali amalga oshirishni o'rganayotgan texnologiyalar to'plamidir. O'yinlar orqali SIni ishlatish, o'rganish va rivojlanish uchun qiziq va ma'naviy usuldir. Quyidagi misollar o'yinlar orqali SIni qanday ishlatishni ko'rsatadi:

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №7

✓ Sun'iy intellekt bilan o'yin yaratish: O'yin yaratishda va sovg'aliklar qo'llab-quvvatlash uchun sun'iy intellektdan foydalanish har xil janr va shakllarda paydo bo'lishi mumkin. Bu, o'yin yaratuvchilari uchun o'yinchilarning o'rnini o'rganish, o'ylashda yordam beradi va o'yinlarda muammolarni yechish uchun algoritmlar tuzishga imkon beradi.

✓ Sun'iy intellekt bilan o'rganish o'yinlari: O'yinchilarni o'rganish va tarbiyalashga yordam beradigan interaktiv o'yinlar va tadqiqotlar tuzishda sun'iy intellektdan foydalanish. Bu o'yinlar, o'yinchilar xaritasini yaxshilash, tadqiq etish usullarini o'rgatish va shaxsiy yordam etishni oshirish uchun foydalidir.

✓ Sun'iy intellekt bilan amaliy mashqlar: Sun'iy intellekt, talabalar va o'qituvchilarning amaliy mashqlar va laboratoriyalar uchun foydali bo'lishi mumkin. Masalan, talabalarning dasturiy ta'minotlar orqali amaliy o'rganishlari orqali sun'iy intellektdan foydalanish yordamida amaliy mashqlar olib borish.

✓ Sun'iy intellekt bilan ma'naviy o'yinlar: Sun'iy intellekt, o'yinlar orqali foydalilikni yuqori darajada oshirish va o'yinlar uchun mahsulotni shakllantirishga yordam berish uchun ishlatilishi mumkin. Ma'naviy o'yinlar, masalan, o'yinlarni sayohatlarga olib borish va sayohat rejalarini yaratish uchun sifatli ma'lumotlardan foydalanish uchun foydalanishadi.

ADABIYOTLAR RO‘YXATI | СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ | REFERENCES

1. “Superintelligence: Paths, Dangers, Strategies” by Nick Bostrom.
2. “Artificial Intelligence: A Modern Approach” by Stuart Russell and Peter Norvig.
3. “Life 3.0: Being Human in the Age of Artificial Intelligence” by Max Tegmark.
4. “The Ethical Implications of Artificial Intelligence” by Nick Bostrom and Eliezer Yudkowsky, published in The Cambridge Handbook of Artificial Intelligence.
5. “Deep Learning” by Yann LeCun, Yoshua Bengio, and Geoffrey Hinton, published in Nature.
6. M. ULUG'BEKOVA. (2024). O’QITUVCHINING HARAKATLI O’YINLARNING TASHKILOTCHISI VA RAHBARI SIFATIDAGI ASOSIY VAZIFALARI. Kasb-hunar ta’limi, №5, 3-6
7. Nazarova, N. (2024). ARTIFICIAL INTELLIGENCE IN THE EDUCATION SYSTEM OF UZBEKISTAN AND DEVELOPED COUNTRIES OF THE WORLD. MODERN SCIENCE AND RESEARCH, 3(3), 37–42. https://doi.org/10.5281/zenodo.10812684

MUALLIF HAQIDA MA’LUMOT [ИНФОРМАЦИЯ ОБ АВТОРЕ] [AUTHORS INFO]

✉**Nazarova Nilufar Raxmatboy qizi**, tayanch doktorant [**Н. Р. Назарова,** докторант], [**Nilufar R. Nazarova,** PhD student]; manzil: Sirdaryo viloyati, Guliston shahri, Beruniy, 41 [адрес: Беруний, 41, г. Гулистан, Сырдаринская область], [address: Beruniy, 41, Gulistan city, Syrdarya region]; E-mail: nilufarnazarova812@gmail.com

Ilmiy-nazariy va metodik jurnal
Научно-теоретический и методический журнал
Scientific theoretical and methodical journal
INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №7

Original paper

SHAROF RASHIDOV ASARLARIDAN YOSHLARNI MA'NAVIY-AXLOQIY TARBIYALASHDA FOYDALANISH MASALALARI

© M.X.Qilichova[1]✉
[1]Jizzax davlat pedagogika universiteti, Jizzax, O'zbekiston

Annotatsiya

KIRISH: maqolada, Sharof Rashidovning yozuvchi sifatidagi roli va uning asarlari kontekstida yoshlarni ma'naviy-axloqiy tarbiyalashning ahamiyati haqida umumiy ma'lumot beriladi. Shuningdek, bu mavzuning dolzarbligi va o'rganilayotgan masalaning nazariy asoslari taqdim etiladi.

MAQSAD: maqolaning asosiy maqsadi Sharof Rashidov asarlaridan yoshlarni ma'naviy-axloqiy tarbiyalashda foydalanishning samaradorligini baholash va bu jarayonda duch keladigan muammolar va echimlarini o'rganishdir.

MATERIALLAR VA METODLAR: tadqiqot metodologiyasi, ishlatilgan usullar, o'tkazilgan so'rov va tajribalar, shuningdek, asosiy tahliliy materiallar haqida ma'lumot beriladi. Asarlardan olingan misollar va ularning ta'lim-tarbiyaviy ahamiyati tahlil qilinadi.

MUHOKAMA VA NATIJALAR: Sharof Rashidovning asarlari yoshlar tarbiyasida qanday qo'llanilganligi, ularning ma'naviy-axloqiy saviyasiga ta'sirini muhokama qilish orqali tadqiqot natijalari taqdim etiladi.

XULOSA: maqola yakunida, Sharof Rashidov asarlarining yoshlarni ma'naviy-axloqiy tarbiyalashdagi ahamiyati va kelajakdagi tadqiqotlar uchun tavsiyalar beriladi.

Kalit so'zlar: Sharof Rashidov, yoshlar tarbiyasi, ma'naviy-axloqiy tarbiya, adabiyot va tarbiya, milliy qadriyatlar, adabiy ta'sir.

Iqtibos uchun: Qilichova M.X Sharof Rashidov asarlaridan yoshlarni ma'naviy-axloqiy tarbiyalashda foydalanish masalalari. // Inter education & global study. 2024. №7. B. 312–318.

ИСПОЛЬЗОВАНИЯ ПРОИЗВЕДЕНИЙ ШАРАФА РАШИДОВА В ДУХОВНО-НРАВСТВЕННОМ ВОСПИТАНИИ МОЛОДЕЖИ

© М.Х.Киличова[1]✉
[1]Джизакский государственный педагогический университет, Джизак, Узбекистан

Аннотация

ВВЕДЕНИЕ: в статье даются общие сведения о роли Шарофа Рашидова как писателя и значении духовно-нравственного воспитания молодежи в контексте его творчества. Также представлена актуальность данной темы и теоретические основы изучаемого вопроса.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №7

ЦЕЛЬ: основная цель статьи – оценить эффективность использования произведений Шарофа Рашидова в духовно-нравственном воспитании молодежи и изучить проблемы и пути их решения, возникающие в этом процессе.

МАТЕРИАЛЫ И МЕТОДЫ: представлены методология исследования, использованные методы, исследования и эксперименты, а также основные аналитические материалы. Анализируются примеры из произведений и их воспитательное значение.

ОБСУЖДЕНИЕ И РЕЗУЛЬТАТЫ: результаты исследования представлены путем обсуждения того, как произведения Шарофа Рашидова используются в воспитании молодежи и их влияние на их духовно-нравственный уровень.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ: в конце статьи дано значение произведений Шарофа Рашидова в духовно-нравственном воспитании молодежи и рекомендации для дальнейших исследований.

Ключевые слова: Шароф Рашидов, воспитание молодежи, духовно-нравственное воспитание, литература и образование, национальные ценности, литературное влияние.

Для цитирования: Киличова М.Х. Использования произведений Шарафа Рашидова в духовно-нравственном воспитании молодежи. // Inter education & global study. 2024. №7. С. 312–318.

THE ISSUES OF USING THE WORKS OF SHAROF RASHIDOV IN SPIRITUAL AND MORAL EDUCATION OF YOUTH

© Marhabo X. Qilichova[1]✉
[1]Jizzakh State Pedagogical University, Jizzakh, Uzbekistan

Annotation

INTRODUCTION: the article provides general information about the role of Sharof Rashidov as a writer and the importance of spiritual and moral education of young people in the context of his works. Also, the relevance of this topic and the theoretical foundations of the studied issue are presented.

AIM: the main purpose of the article is to evaluate the effectiveness of using Sharof Rashidov's works in the spiritual and moral education of young people and to study the problems and solutions encountered in this process.

MATERIALS AND METHODS: research methodology, used methods, surveys and experiments, as well as basic analytical materials are provided. Examples taken from works and their educational value are analyzed.

DISCUSSION AND RESULTS: the results of the research are presented by discussing how sharof rashidov's works are used in the education of young people and their influence on their spiritual and moral level.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №7

CONCLUSION: at the end of the article, the importance of Sharof Rashidov's works in the spiritual and moral education of young people and recommendations for future research are given.

Key words: Sharof Rashidov, youth education, spiritual and moral education, literature and education, national values, literary influence.

For citation Marhabo X. Qilichova (2024) 'The issues of using the works of Sharof Rashidov in spiritual and moral education of youth', Inter education & global study, (7), pp. 312–318. (In Uzbek).

Mamlakatimizda yoshlarni Vatanga sadoqatli, milliy va umuminsoniy qadriyatlarga hurmat ruhida tarbiyalash, ularni ilm-fan va innovatsiyalarga keng jalb qilish bugungi kunning eng dolzarb vazifasi hisoblanadi. Chunki o‘sib kelayotgan yosh avlod Yangi O‘zbekistonni barpo etuvchi asosiy kuch sanaladi. Bu borada ayniqsa oliy ta’lim dargohlari talaba yoshlarining xizmatlari salmoqli bo‘ladi. Sababi, ular mamlakatimizning ertangi istiqboli Uchunchi renessansning poydevorini yaratuvchi ilk kadrlari bo‘lib kamolga yetishadi.

Yurtimizda 2023-yilda 7 ta yangi oliy ta’lim muassasasi faoliyati yo‘lga qo‘yilgan va ularning soni jami 213 taga yetgan. 213 ta oliy ta’lim muassasasidan 116 tasi davlat, 67 tasi nodavlat, 30 tasi esa xorijiy oliy ta’lim muassasasi hisoblanadi. 2023/2024-o‘quv yili natijalariga ko‘ra 213 ta oliygohda 1 mln 300 ming nafardan oshiq talaba tahsil oladi. Bu ko‘rsatkich yoshlarni oliy ta’lim bilan qamrab olish darajasi 2022-yilgi 38 foizdan 42 foizga oshganlini ko‘rsatadi. [1] Ushbu ko‘rsatkichni 2030-yilda esa kamida 50 foizga yetkazish rejalashtirilgan.[2]

Bugungi globallashuv davrida zamonaviy, rivojlangan davlatlar eng ko‘p kapitalini va eng ko‘p e’tiborini yoshlarga qaratmoqda. Bu borada prezidentimiz Sh. M. Mirziyoyev “… yoshlarni jismoniy va ma’naviy barkamol insonlar etib tarbiyalash biz uchun g‘oyat muhim vazifa bo‘lib qolmoqda”-degan, edi. [3, 254.]

Darhaqiqat, bugungi yoshlar ertangi kunda davlat taraqqiyotini ta’minlovchi asosiy kuch hisoblanadi. Shu nuqtai nazardan oliy ta’limga qamrab olingan talaba yoshlarni nafaqat ilm-fan bilan qurollantirish, balki ularni ma’naviy-axloqiy tarbiyalash masalasi ham dolzarbligi bilan katta ahamiyat kasb etadi. Bu borada ayniqsa millat qahramonlarining jasorati, ajdodlarning ma’naviy merosidan unumli foydalanish zarur. Bu borada xalqimizning buyuk farzandi, atoqli davlat arbobi va yozuvchi, el-yurtimiz uchun fidoyi rahbar, betakror va benazir shaxs Sharof Rashidov asarlaridan foydalanish, unga munosib vorislarni tarbiyalab, kamolga yetkazish davr talabi hisoblanadi.

Tadqiqot metodologiyasi va mavzu bo‘yicha adabiyotlarni tahlili. Maqola mavzusi nazariy usullar, jumladan, tahliliy-sintetik, qiyosiy-taqqoslash, anologiya hamda obyektiv va tizimli tahlil usullari asosida o‘rganildi. G‘arb va Sharq olimlarining tadqiqotlari ham qiyosiy tahlil qilindi.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №7

Keyingi yillarda, yoshlarning ma'naviyatini shakllantirishga oid bir qancha ilmiy tadqiqot ishlari amalga oshirilmoqda. Jumladan, M.Quronov, J.G'.Yuldoshev, O.Musurmonova, M.Inamova, U.Maxkamov, S.Nishonova, A.K.Minavvarov, N.Almetov, D.Ruziyeva, N. Egamberdiyeva, Sh.Xalilova, Sh.Shodmonova kabilarning qator ishlarida yoshlarni ma'naviy-axloqiy, estetik, jismoniy jihatdan rivojlantirish, ularni milliy va umuminsoniy qadriyatlar ruhida vatanparvar, mas'uliyatli, insonparvar qilib tarbiyalash, komil insonni o'stirish, milliy tarbiyaning ilmiy-pedagogik jihatlari hamda ijtimoiy sohani yanada takomillashtirish borasida muayyan tadqiqot ishlarini amalga oshirdilar. Shuningdek, texnologik yondashuv asosida ta'lim samaradorligini oshirish va talabalarni ma'naviyatini shakllantirishda G'.Yo'ldoshev, N.N.Azizxodjayeva, M.Q.Pardayev, N.Saidahmedov, L.V.Golish, R.J.Ishmuhamedov, A.U.Arziqulov, M.Ochilov, O'.Tolipov va boshqalarning ilg'or qarashlaridan keng foydalanildi.

Talaba yoshlarni vatanparvarlik ruhida tarbiyalash jarayonlarini takomillashtirishning pedagogik-psixologik shart-sharoitlari, shaxsning ruhiy jarayonlari va uning rivojlanishi kabi masalalar qator psixolog olimlar Z. Abidova, Sh. Barotov, V.Karimova, D.Sobirova, M.Saipova, E. Goziyev va boshqa olimlar tomonidan ham tadqiq qilingan.

Xorijiy va Mustaqil davlatlar hamdo'stligi (MDH) mamlakatlari olimlaridan S.Heller, N.L.Berezniskaya, E.Betti, E.Bikkerman, N.V.Pivovarova, E. Rierdon Betti, T.Adorno, M.Xorkeymer, J.Ellport, S.Mendus kabi olimlar talaba yoshlarni ma'naviy-axloqiy qilib tarbiyalashning ilmiy-nazariy asoslari, uning ijtimoiy va ma'naviy yo'nalishlari, zamonaviy tendensiyalari kabi masalalarini o'rganganlar.

Yuqoridagilardan kelib chiqib, bugungi kunda talabalarni ma'naviy-axloqiy tarbiyalashda jamoat tashkilotlari faoliyatini muvofiqlashtirishning mazmunini yoritib berish, talaba yoshlarning yangicha dunyoqarashga ega bo'lishlari va mustaqil fikrlay olishlari, muammoli vaziyatlarni hal qila olishlari va har qanday vaziyatlarda mustaqil qarorlar qabul qilish kabi XXI asr ko'nikmalarini rivojlantirishga bag'ishlangan ilmiy tadqiqot ishlarini olib borish zaruriyati har qachongidan ham ko'proq sezilmoqda.

Sharof Rashidov faylasuf olim Abu Nasr Farobiy aytgan to'rt insoniy fazilatga ega inson edi. Bu fazilatlar nazariy fazilatlar, tafakkur fazilati, yaralma (hayot jarayonida vujudga keluvchi) fazilatlar hamda amaliy san'at (kasb) fazilatlaridir. Aynan mana shu insoniy fazilatlarga ega bo'lgan Sharof Rashidov shaxs sifatida bugungi yoshlarga o'rnak bo'ladi. [4, 179.] U nafaqat davlat arbobi, balki ziyoli insonligi bilan ham qadri ulug' insonga aylangan edi. U o'sha tuzum ta'zyiqlariga qaramasdan o'zbek tilida kitoblar yozdi. U tarixiy-afsonaviy "Ikki dil dostoni", "G'oliblar", "Bo'rondan kuchli", "Qudratli to'lqin", "Kashmir qo'shig'i" asarlarida haqqoniy voqealarni qalamga olgan edi.

Sharof Rashidov ijodi pedagogik tafakkur taraqqiyoti insonning ma'naviy-ahloqiy kamolotida, umumbashariy ma'naviy tarbiya, an'analar, qadriyatlar yuksalishida muhim bosqich bo'ldi. Sho'rolar davri bo'lishiga qaramay sharqona axloq-odob qobig'ida komil inson, adolatli jamiyat va davlatni yuksaltirishning ma'naviy asosini yaratishga muvaffaq bo'ldilar. Ijtimoiy tengsizlikni jamiyat a'zolarining o'zaro kelishuvi, bir-birlariga insoniy

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №7

munosabati, ilm olish, mehnat qilish, davlatni adolat bilan boshqarish asosida nizolarni bartaraf etish mumkin degan mushohadani ilgari surdilar.

Bu davr ma'naviy qadriyatlari mazmunida insonning ichki va tashqi ruhiy holati, hissiyoti, mehnatga, turmushga munosabati, mehr-oqibati, muhabbati, sadoqati, bilimga (ilmiy va dunyoviy) intilishi, ma'naviy kayfiyati, aql-idroki, erki, insonni tabiatning eng buyuk mahsuli sifatida kuylash, tasvirlash, ulug'lashdan iboratdir. Eng muhimi oliy ahloq, ma'rifatli va adolatli jamoa g'oyasi olg'a surildi.

Sharof Rashidov o'zining ta'lim-tarbiyaga oid qarashlarida insonning oliy maqsadga erishishi, adolatli jamoa qurishi uchun milliy urf-odatlar, an'analar, qadriyatlar vositasida tafakkurni shakllantirish, ijodiy fikrlashni rivojlantirish lozim, degan qoidani olg'a surdi.

Bunga misol qilib, uning quyidagi fikrini keltirishimiz mumkin. "Inson tajribasi inson bilan birga olamdan o'tadi, inson tafakkuri inson bilan birga zavol topadi. Zero, umr bebahodir. Zakovatning ibtidosi -xalq dilida, el xotirasidadir. U bir okeandirki, tog' irmoqlari va buloqlarni bunyod etadi". [5, 11.]

Sharof Rashidovning fikricha, inson kundalik faoliyatida aql-idrokka, tafakkur qudratiga tayanib ish ko'rmog'i lozim. Uning umumpedagogik va didaktik g'oyalari negizini tashqi muhit va insonning jismoniy sog'lomligi orqali ma'naviy kamolotga erishishi, vatanni sevish va jasorat ko'rsatish muammosi orqali o'z asarlarini ifodalagan.

Sharof Rashidov asarlaridan yoshlarni ma'naviy-axloqiy tarbiyalashda foydalanish quyidagi ma'naviy samaradorlikka erishishda xizmat qiladi.

Birinchidan, Sharof Rashidov asarlaridan foydalanib yoshlarni ma'naviy-axloqiy tarbiyasini shakllantirish uchun muhim bo'lgan talaba shaxsida, ma'naviy-axloqiy tarbiyaning milliy ma'naviy qadriyatlar bilan uyg'unligini, uzviyligini, yaxlit bog'liqligini e'tirof etgan holda milliy ma'naviyatga ishonch, e'tiqod his-tuyg'ularini rivojlantirish zarurligi aniqlandi. Ikkinchidan, Sharof Rashidov asarlaridan foydalanib yoshlarni ma'naviy-axloqiy tarbiyasini shakllantirish o'tmishga bo'lgan ishonch sababli uning mazmuni zamonaviy jamiyatlardagi millatlar, irqlar, elatlar, xalqlar, madaniyatlar, qarashlar, mafkuralar xilma-xilligi sharoitida o'zaro hamkorlik va bir-birini qabul qilish, dunyo xalqlarining bir-birini anglash jarayonini, ular o'rtasidagi o'zaro barqarorlik, tinchlik-totuvlikni bildiradi. Uchinchidan, uzluksiz ta'lim jarayonida talabalarda Vatan, oila, mahalla, millatga sadoqat, yurt, xalq, mehnatkash fuqaro manfaatini o'z shaxsiy manfaatidan ustun qo'yish tuyg'usini tarbiyalash va fidoiy, insonparvar, adolatparvar, mehnatsevar fuqaro bo'lish ishtiyoqi va ehtiyojini tarkib toptirish hamda ularga mas'uliyat, burch, fuqarolik majburiyati kabi tushunchalarni shakllantirishda Sharof Rashidov asarlaridan foydalanishning ilmiy- nazariy hamda pedagogik ahmiyati haqida ma'lumot berib, bu tushunchalarni o'zlarida tarbiyalash malakalarini hosil qilish, ma'naviy-axloqiy tarbiya asosi ekanligi aniqlandi. To'rtinchidan, Sharof Rashidov asarlaridan foydalanib yosh avlodni tarbiyalash yo'llari to'g'risidagi fikrlari, insoniy burch, mas'uliyat, majburiyatni tarbiyalashning asosi hisoblanib, talabalar qalbida hayot hamda insoniylik his-tuyg'ularini junbushga keltirib, ma'naviy-axloqiy tarbiyaning asosini tashkil eta olishga ko'maklashadi. Chunki, ajdodlarimizning yosh avlod tarbiyasi to'g'risidagi ta'limoti ma'naviy-axloqiy ong, tafakkur, iymon-e'tiqod, burch, mas'uliyat, majburiyat kabi

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №7

tushunchalarning mazmun-mohiyatini teranroq anglash va ular asosida ish yuritishga odatlantirishga xizmat qiladi. Beshinchidan, Sharof Rashidov asarlaridan foydalanib yoshlarni ma'naviy-axloqiy tarbiyasini shakllantirishda ijtimoiy-gumanitar fanlarning imkoniyati cheksiz bo'lib, o'qituvchilar bu borada metodik jihatdan ta'minlanganligi, zamonaviy pedagogik texnologiyalar bilan qurollanganligi katta ahamiyat kasb etishi asoslandi. Shu jihatdan ta'lim jarayonini o'z darslarini noan'anaviy shakllar asosida talabalarning qiziqishlari, bilim darajasini hisobga olgan holda musobaqa darslari, intellektual ring, teatrlashtirilgan mashg'ulotlar, kichik guruhlarda ishlash, ijod darslari, bahs-munozaralar, loyiha darslari, hamkorlikda o'qish, matbuot konferensiyalari, viktorinalar, mo'jizalar maydoni, ekskursiya darslari, kitobxonlar konferensiyalari, to'garaklar kabi interfaol metod va shakllarda olib borilsa, ushbu darslar samarali natijalarga olib keladi. Oltinchidan, oliy ta'lim muassasalarida Sharof Rashidov asarlaridan foydalanib ma'naviy-ma'rifiy tarbiya ishlarini tashkillashtirish talabalar ongiga milliy g'oyani singdirish, ularni barkamol mutaxassislar qilib tarbiyalash hamda ma'naviy-axloqiy tarbiyani shakllantirish asoslarini takomillashtirishning asosiy negizini tashkil etadi. Chunki ma'naviy-ma'rifiy ishlar jarayonida talabalarda mehr-muruvvat, adolat, to'g'rilik, sofdillik, vijdon, or-nomus, vatanparvarlik, go'zallikni sevish, undan zavqlanish, yovuzlikka nafrat, iroda, matonat kabi fazilatlar mushtarak holda rivojlantiradi.

ADABIYOTLAR RO'YXATI | СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ | REFERENCES

1. Abdukunduzova N. O'zbekistondagi oliygohlar va ulardagi talabalar soni ma'lum qilindi. https://kun.uz/news/
2. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "O'zbekiston-2030 strategiyasi to'g'risida"gi PF-158-son Farmoni, 11.09.2023.lex.uz/uz/docs/-6600413.
3. Mirziyoyev Sh.M. Yangi O'zbekiston strategiyasi. T., "O'zbekiston",2021. 254-bet.
4. Qilichova M.X. Mangulikka dahldor siymo // Kasb-hunar ta'limi. Ilmiy-uslubiy, amaliy, ma'rifiy jurnal. T., 4-son. 2022., 178-180-betlar.
5. Rashidov Sh. Saylanma. T., "Ma'naviyat". 2017., 11-bet.
6. Kilichova M.Kh. The use of the works of Sharof Rashidov in the spiritual and moral education of student youth // Current research Journal of pedagogics. July, 2023. P.54-58.
7. Kilichova M.Kh. In the case of a person concerned with eternity- Sharof Rashidov / International scientist research journal. December., 2022. P.1128-1132.
8. Qilichova M.X. Sharof Rashidov asarlari orqali yoshlarni ma'naviy-ahloqiy tarviyalashning innovatsion pedagogik texnologiyalari // Муаллим ҳем узликсиз билимлендириў. Илимий-методикалық журнал. Нокис., 6-сан, 2023. 576-581-betlar.
9. Qilichova M.X. Sharof Rashidov asarlaridan yoshlarn ma'naviy- axloqiy tarbiyalashda foydalanishning ilmiy pedagogik muammolari // Kasb-hunar ta'limi. Ilmiy-uslubiy, amaliy, ma'rifiy jurnal. T., 8-son, 2023.204-208-betlar.
10. Qilichova M.X. Yoshlarni ma'naviy-ahloqiy tarbiyalashda Sh.Rashidov asarlaridan

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №7

foydalanishning o’ziga xosligi // Муаллим ҳем узликсиз билимлендириў. Илимий-методикалық журнал. Нокис., 4-сан, 2023. 169-175-betlar.
11. Qilichova M.X. Talaba yoshlarni vatanparvarlik ruhida tarbiyalshda Sharof Rashidov asarlarining ahamiyati / “Xorijiy tillarni o‘qitishning zamonaviy tendensiyalari masalalari (muammo va yechimlar)” mavzusidagi xalqaro onlayn ilmiy-amaliy konferensiya to‘plami. Jizzax., 2023. 426-429-betlar.

MUALLIF HAQIDA MA’LUMOT [ИНФОРМАЦИЯ ОБ АВТОРЕ] [AUTHORS INFO]

✉**Qilichova Marhabo Xudoyqulovna**, o‘qituvchi, [**Киличова Мархабо Худойкуловна** учительница], [**Marhabo X. Qilichova**, teacher]; manzil: O‘zbekiston, Jizzax viloyati, Sharof Rashidov ko'chasi, 4-uy [адрес: Узбекистан, ул. Шароф Рашидов, 4, Джиззах], [address: Uzbekistan, 4, Sharof Rashidov st., Jizzakh]

Ilmiy-nazariy va metodik jurnal
Научно-теоретический и методический журнал
Scientific theoretical and methodical journal
INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №7

Original paper

EKSPERMENTAL PSIXOLOGIYANI RIVOJLANISHI: TARIXIY ASOSLARI VA METODOLIK PRINSİPLARI

© O.M.Qodirova[1]✉

[1]Mirzo Ulug'bek nomidagi O'zbekiston Milliy Universiteti, Toshkent, O'zbekiston

Annotatsiya

KIRISH: kirish qismida, eksperimental psixologiyani shakllanishining tarixiy konteksti va uning fan sifatida o'ziga xos jihatlari ta'kidlanadi. shuningdek, tadqiqotning dolzarbligi va uning nazariy asoslari taqdim etiladi.

MAQSAD: maqolaning asosiy maqsadi eksperimental psixologiyani rivojlanishining tarixiy va metodologik asoslarini chuqurroq tushunish va bu sohaning hozirgi zamonaviy amaliyotlarga ta'sirini ko'rib chiqishdir.

MATERIALLAR VA METODLAR: tadqiqotda ishlatilgan usullar, tarixiy hujjatlar, olimlar asarlarining tahlili, va soha bo'yicha olib borilgan ilmiy ishlar haqida ma'lumot beriladi. tadqiqot metodologiyasi va qo'llanilgan tahlil usullari tavsifi kiritiladi.

MUHOKAMA VA NATIJALAR: eksperimental psixologiyani rivojlanishidagi tarixiy voqealar va metodologik yondashuvlar muhokama qilinadi. sohadagi asosiy yutuqlar va hozirgi zamon talablari asosida qanday metodik prinsiplar ishlab chiqilgani tahlil qilinadi.

XULOSA: maqola yakunida, eksperimental psixologiyani rivojlanishining ilmiy va amaliy ahamiyati haqida xulosalar keltiriladi va kelajakdagi tadqiqotlar uchun yo'naltirilgan tavsiyalar beriladi.

Kalit so'zlar: eksperimental psixologiya, tarixiy asoslar, metodologik prinsiplar, psixologiya tarixi, ilmiy yondashuvlar, psixologik tadqiqotlar.

Iqtibos uchun: Qodirova O.M Ekspermental psixologiyani rivojlanishi: tarixiy asoslari va metodolik prinsiplari. // Inter education & global study. 2024. №7. B.319–325.

РАЗВИТИЕ ЭКСПЕРИМЕНТАЛЬНОЙ ПСИХОЛОГИИ: ИСТОРИЧЕСКИЕ ОСНОВАНИЯ И МЕТОДОЛОГИЧЕСКИЕ ПРИНЦИПЫ

© О.М.Қодирова[1]✉

[1]Национальный университет Узбекистана имени Мирзо Улугбека, Ташкент, Узбекистан

Аннотация

ВВЕДЕНИЕ: во введении подчеркивается исторический контекст становления экспериментальной психологии и ее уникальные аспекты как науки. также представлена актуальность исследования и его теоретические основы.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №7

ЦЕЛЬ: основная цель статьи – углубить понимание исторических и методологических основ развития экспериментальной психологии и рассмотреть влияние этой области на актуальные современные практики.

МАТЕРИАЛЫ И МЕТОДЫ: даны сведения о методах, использованных в исследовании, исторических документах, анализе трудов ученых и научных работах, выполненных в данной области. включено описание методологии исследования и использованных методов анализа.

ОБСУЖДЕНИЕ И РЕЗУЛЬТАТЫ: обсуждаются исторические события и методологические подходы в развитии экспериментальной психологии. Анализируется, какие методические принципы были разработаны, исходя из основных достижений в области и требований современности.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ: в конце статьи сделаны выводы о научной и практической значимости развития экспериментальной психологии и даны рекомендации для дальнейших исследований.

Ключевые слова: экспериментальная психология, исторические основы, методологические принципы, история психологии, научные подходы, психологические исследования.

Для цитирования: Қодирова О.М. Развитие экспериментальной психологии: исторические основания и методологические принципы // Inter education & global study. 2024. №7. С. 319–325.

THE DEVELOPMENT OF EXPERIMENTAL PSYCHOLOGY: HISTORICAL FOUNDATIONS AND METHODOLOGICAL PRINCIPLES

© Ozoda M. Qodirova[1]✉
[1]Mirzo Ulugbek National University of Uzbekistan, Tashkent, Uzbekistan

Annotation

INTRODUCTION: in the introduction, the historical context of the formation of experimental psychology and its unique aspects as a science are emphasized. also the relevance of the research and its theoretical foundations are presented.

AIM: the main purpose of the article is to deepen the understanding of the historical and methodological foundations of the development of experimental psychology and to consider the impact of this field on current modern practices.

MATERIALS AND METHODS: methods used in the research, historical documents, analysis of works of scientists, and scientific works carried out in the field are given information. a description of the research methodology and used analysis methods is included.

DISCUSSION AND RESULTS: historical events and methodological approaches in the development of experimental psychology are discussed. It is analyzed what

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №7

methodical principles have been developed based on the main achievements in the field and the requirements of the present time.

CONCLUSION: at the end of the article, conclusions are drawn about the scientific and practical significance of the development of experimental psychology and recommendations for future research are given.

Key words: experimental psychology, historical foundations, methodological principles, history of psychology, scientific approaches, psychological research.

For citation: Ozoda M. Qodirova (2024) The development of experimental psychology: historical foundations and methodological principles, Inter education & global study, (7), pp. 319–325. (In English).

Experimental psychology began to take shape in the early twentieth century, driven by the need to meet the fundamental requirements of psychology as a science. A science must have its own subject of study, methodology, and terminology. The primary goal of experimental psychology was to apply the scientific method to psychology. The German psychologist and physiologist Wilhelm Wundt is considered the founder of experimental psychology; he established the first scientific psychological school in the world. As the field developed, experimental psychology broadened its focus. Initially centered on psychophysiological experiments and proper experimental design, it evolved into a scientific discipline that aims to generalize research methods across all areas of psychology, with experimentation being just one of many methods. Today, experimental psychology not only classifies research methods but also studies and enhances their effectiveness. Despite significant progress, the field is still evolving, and there is no universally accepted viewpoint on the role and potential of experimentation in scientific research. Prominent scientists who have contributed to the development of experimental psychology through the use of experimental methods include physiologists (e.g., Binet, Pavlov, Sechenov), physicists (e.g., Bouger, Weber, Fechner, Helmholtz), and doctors (e.g., Bekhterev). Their influence primarily stemmed from their research experience in other scientific fields. Behaviorists have also played a significant role in shaping experimental psychology, influencing many of its aspects. A notable feature of experimental psychology is its historical reliance on mathematical methods, with Francis Galton being a key figure in introducing mathematics into psychology. Currently, experimental psychology is applied in various areas, such as occupational psychology, to assess the feasibility and effectiveness of changes or innovations. Significant achievements have been made in psychophysiology and the study of emotions and perception. However, the impact of experimental psychology on fundamental psychology remains limited and contested, and the boundaries of experimental methods in psychology continue to be debated.

The origins of experimental psychology can be traced back to the late 19th century with pioneers like Wilhelm Wundt and William James, who laid the groundwork

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №7

for scientific approaches in psychology. Behaviorism: Early 20th-century theories, notably those by John B. Watson and B.F. Skinner, emphasized observable behaviors and the role of environmental stimuli in shaping behavior. Cognitivism: This perspective emerged in the mid-20th century, focusing on internal mental processes such as perception, memory, and problem-solving. Key figures include Jean Piaget and Ulric Neisser. Neuroscientific Approaches: Advances in neuroimaging and neuropsychology have provided insights into the brain mechanisms underlying psychological processes. Wilhelm Wundt (1832–1920): Often regarded as the "father of experimental psychology," Wundt established the first psychology laboratory at the University of Leipzig in 1879. His work laid the foundation for psychology as an experimental and scientific discipline. Wundt focused on introspection, a method where trained observers reported their conscious experiences in response to stimuli. He aimed to analyze the structure of consciousness, known as structuralism. William James (1842–1910): James was a prominent figure in functionalism, a school of thought that emphasized the purpose of mental processes in adapting to the environment. His work bridged the gap between philosophy and experimental psychology. His book "The Principles of Psychology" (1890) explored various aspects of human cognition and behavior, including attention, consciousness, and emotion. His functionalist approach influenced many areas of psychology. John B. Watson (1878–1958): Watson is known for founding behaviorism, which emphasizes observable behavior over introspection. He argued that behavior can be studied in a systematic and observable manner without considering internal mental states. Watson's famous "Little Albert" experiment demonstrated that emotional responses could be conditioned in humans. This work highlighted the role of environmental stimuli in shaping behavior. B.F. Skinner (1904–1990): Skinner further developed behaviorism with his research on operant conditioning. He introduced concepts such as reinforcement, punishment, and schedules of reinforcement. Skinner's experiments with pigeons and rats in Skinner boxes (operant conditioning chambers) demonstrated how behavior can be shaped through rewards and punishments. His work has had a lasting impact on education, therapy, and behavior modification.

Experimental psychology employs a variety of methods to investigate and understand psychological phenomena. These methods are designed to ensure that research findings are reliable, valid, and can be replicated. Here's a detailed overview of the key methods used in experimental psychology:

1. Experimental Design:

a. Between-Subjects Design - Participants are randomly assigned to different groups, each experiencing a different condition or treatment. This design helps to isolate the effect of the independent variable (IV) on the dependent variable (DV). Comparing the effects of two different teaching methods on student performance, where one group uses Method A and another uses Method B.

b. Within-Subjects Design - The same participants are exposed to all conditions or treatments. This design controls for individual differences since each participant acts as

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №7

their own control. Testing the effect of different types of feedback on learning where each participant receives all types of feedback at different times.

c. Mixed-Design - Combines elements of both between-subjects and within-subjects designs. It allows researchers to examine both individual differences and repeated measures. Studying the impact of two different interventions (between-subjects) on performance over multiple time points (within-subjects).

2. Experimental Variables

a. Independent Variable (IV) - The variable that is manipulated by the experimenter to observe its effect on the dependent variable. The type of training program (e.g., cognitive vs. physical training) in an experiment examining its effects on memory.

b. Dependent Variable (DV) - The outcome measure that is observed and measured to assess the impact of the independent variable. Memory recall performance measured through a test after undergoing different training programs.

c. Control Variables - Variables that are kept constant to ensure that any observed effects are due to the manipulation of the independent variable rather than other factors. Keeping the time of day, testing environment, and participant age constant across all experimental conditions.

3. Data Collection Methods

a. Laboratory Experiments - Conducted in a controlled environment where researchers can precisely manipulate variables and measure outcomes. High control over extraneous variables, precise measurement. May lack ecological validity due to artificial setting.

b. Field Experiments - Conducted in natural settings rather than controlled environments. Researchers manipulate variables in real-world situations. Higher ecological validity, more generalizable findings. Less control over extraneous variables, potential for confounding factors.

c. Quasi-Experiments - Similar to true experiments but lacks random assignment to conditions. Often used when random assignment is impractical or unethical. Useful for studying variables that cannot be manipulated experimentally. Lower internal validity due to potential confounding variables.

4. Measurement Techniques

a. Surveys and Questionnaires - Collect data through self-report instruments designed to assess attitudes, behaviors, or psychological traits. Can gather data from large samples, relatively easy to administer. Risk of self-report biases, limited depth of data.

b. Behavioral Observations - Directly observing and recording participants' behavior in various settings. Provides data on actual behavior rather than self-reported data. Observer bias, limited control over the observation environment.

c. Physiological Measurements - Assess physiological responses such as heart rate, brain activity (e.g., EEG, fMRI), or galvanic skin response. Provides objective data

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №7

on physiological correlates of psychological processes. Can be expensive and require specialized equipment.

By utilizing these methods, experimental psychologists can systematically investigate psychological phenomena, ensuring that their findings are both reliable and valid. Each method has its strengths and limitations, and the choice of method often depends on the research question and practical considerations.

Since the inception of experimental psychology, there have been debates regarding the use of experiments in the field. Two contrasting views exist: one argues that experiments are either impossible or unacceptable in psychology, while the other maintains that psychology cannot be considered a science without experiments. Critics of experimental methods in psychology argue that:

- Psychological research topics are inherently complex.
- Psychological subjects are unstable, complicating the principle of verification.
- The subject-experimenter interaction can compromise the scientific purity of results.
- Individual uniqueness makes generalizing psychological measurements and experiments difficult.
- Psychological phenomena are difficult to predict.

Proponents of experiments argue that they reveal the fundamental aspects of psychological phenomena. Experiments are viewed as attempts to reconstruct simplified versions of reality where essential features can be modeled and manipulated. The goal is to evaluate the theoretical principles underlying psychological phenomena. A compromise view suggests that there are different levels of mental organization, ranging from physiological to individual levels. The natural-scientific method is most effective at the physiological level and becomes less effective at higher levels of mental organization, while the hermeneutic method gains strength at the individual level.

Ethical considerations are crucial in psychological research. Researchers must:

- Obtain informed consent from participants, clearly explaining the study's purpose, tasks, and their role, enabling them to make an informed decision about participation.
- Protect participants from harm and discomfort.
- Ensure the confidentiality of participant information.
- Provide a thorough explanation of the study's content and results after its completion.

ADABIYOTLAR RO‘YXATI | СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ | REFERENCES

1.Gleitman, H., Fridlund, A. J., & Reisberg, D. (2011). Psychology (8th ed.). New York: W.W. Norton & Company.

2.Willingham, D. T. (2007). The Science of Learning. Oxford: Blackwell Publishing.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №7

3.Ariely, D., & Norton, M. I. (2008). "How Experimental Psychology Can Inform Real-World Issues." Annual Review of Psychology, 59, 203-227.

4. Myers, D. G. (2021). Principles of Psychological Science. Worth Publishers.

5. Heiman, G. W. (2020). Experimental Psychology: Research and Statistics. Wadsworth Publishing.

6. Eysenck, M. W., & Keane, M. T. (2023). Cognitive Psychology: A Student's Handbook. Psychology Press.

7. Loftus, E. F. (2005). The Nature of Human Memory: A Review of Research. Annual Review of Psychology, 56, 1-23.

MUALLIF HAQIDA MA'LUMOT [ИНФОРМАЦИЯ ОБ АВТОРЕ] [AUTHORS INFO]

✉**Qodirova Ozoda Musajon qizi,** talaba, [**Кадирова Озода Мусахон кизи,** студентка], [**Ozoda M.Qodirova**, student]; manzil: 100174, Toshkent shahar, Olmazor tumani, Universitet ko'chasi, 4-uy [адрес: 100174, город Ташкент, Алмазарский район, улица Университетская, дом 4], [address: 100174, Tashkent city, Almazor district, University street, 4th house]

Ilmiy-nazariy va metodik jurnal
Научно-теоретический и методический журнал
Scientific theoretical and methodical journal
INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №7

Original paper

XALQARO TA'LIM PLATFORMALARINI TAHLILI

© M.S.Ochilova, F.A.Xamroeva[1]✉
[1]O‘zbek-fin Pedagogika instituti, Samarqand, O‘zbekiston

Annotatsiya

KIRISH: kirish qismida, til o‘qitishdagi zamonaviy yondashuvlar va "til portfeli" texnologiyasining mohiyati ta’kidlanadi. shuningdek, bu texnologiya nolingvistik universitetlarda qanday qo‘llanilishi mumkinligi va tadqiqotning dolzarbligi taqdim etiladi.

MAQSAD: maqolaning asosiy maqsadi "til portfeli" texnologiyasining nolingvistik universitetlarda til o‘qitish sifatiga ta’sirini baholash va ushbu yondashuvning ta’limiy samaradorligini o‘rganishdir.

MATERIALLAR VA METODLAR: tadqiqotda ishlatilgan usullar, so‘rovnomalar, kuzatuvlar va boshqa tahliliy yondashuvlar haqida ma’lumot beriladi. tadqiqot jarayoni va ishtirokchilar tavsifi kiritiladi.

MUHOKAMA VA NATIJALAR: "Til Portfeli" texnologiyasining o‘quvchilarning tiliy rivojlanishiga ta’siri muhokama qilinadi. O‘quvchilarning tiliy kompetentsiyalarining o‘sishida ushbu texnologiya qanday yordam bergani tahlil etiladi.

XULOSA: maqola yakunida, "til portfeli" texnologiyasining nolingvistik universitetlarda til o‘qitish sifatini yaxshilashdagi ahamiyati haqida xulosalar keltiriladi.

Kalit so‘zlar: til portfeli, til o‘qitish, nolingvistik universitet, o‘qitish sifati, tiliy kompetentsiya, ta’lim texnologiyasi.

Iqtibos uchun: Ochilova M.S., Хамроева Ф.А. Xalqaro ta'lim platformalarini tahlili // Inter education & global study. 2024. №7. B.326–337.

АНАЛИЗ МЕЖДУНАРОДНЫХ ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫХ ПЛАТФОРМ

©М.С.Очилова, Ф.А.Ҳамройева[1]✉
[1]Узбекско - Финлядского педагогического института, Самарқанд, Узбекистан

Аннотция

ВВЕДЕНИЕ: во введении освещены современные подходы к обучению языку и сущность технологии «языкового портфолио». также представлено, как данная технология может быть использована в нелингвистических университетах и актуальность исследования.

ЦЕЛЬ: основной целью статьи является оценка влияния технологии «языкового портфолио» на качество преподавания языка в неязыковых вузах и изучение образовательной эффективности данного подхода.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №7

МАТЕРИАЛЫ И МЕТОДЫ: описаны методы, анкеты, наблюдения и другие аналитические подходы, использованные в исследовании. будет включено описание исследовательского процесса и участников.

ОБСУЖДЕНИЕ И РЕЗУЛЬТАТЫ: обсуждается влияние технологии «языковое портфолио» на языковое развитие студентов. анализируется, как данная технология помогла в росте лингвистической компетентности студентов.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ: в конце статьи сделаны выводы о значении технологии «языкового портфолио» в повышении качества преподавания языка в неязыковых вузах.

Ключевые слова: языковое портфолио, преподавание языка, нелингвистический вуз, качество преподавания, языковая компетентность, образовательная технология.

Для цитирования: Очилова М.С, Ҳамроева Ф.А. Анализ международных образовательных платформ// Inter education & global study. 2024. №7. С. 326–337.

ANALYSIS OF INTERNATIONAL EDUCATIONAL PLATFORMS

© Mehribon S. Ochilova, Feruza A. Hamroyeva [1]✉
[1]Uzbek - Finnish Pedagogical Institute, Samarqand, Uzbekistan

Annotation

Abstract

INTRODUCTION: in the introduction, modern approaches to language teaching and the essence of "language portfolio" technology are highlighted. also, how this technology can be used in non-linguistic universities and the relevance of the research are presented.

AIM: the main purpose of the article is to evaluate the impact of the "language portfolio" technology on the quality of language teaching in non-linguistic universities and to study the educational effectiveness of this approach.

MATERIALS AND METHODS: the methods, questionnaires, observations and other analytical approaches used in the research are described. a description of the research process and participants will be included.

DISCUSSION AND RESULTS: the impact of "language portfolio" technology on students' linguistic development is discussed. it is analyzed how this technology helped in the growth of students' linguistic competence.

CONCLUSION: at the end of the article, conclusions are made about the importance of "language portfolio" technology in improving the quality of language teaching in non-linguistic universities.

Key words: language portfolio, language teaching, non-linguistic university, teaching quality, linguistic competence, educational technology.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №7

For citation: Mehribon S. Ochilova, Feruza A. Hamroyeva Analysis of international educational platforms, Inter education & global study, (7), pp. 326–337. (In Uzbek).

Bugungi kunda ta'lim tizimi, Internetning paydo bo'lishi bilan tubdan o'zgarib, turli ta'lim platformalaridan olingan katta hajmdagi ma'lumotlarga yo`l ochib berdi. Ayniqsa, pandemiya davrida ularning ahamiyati o‘zining eng yuqori cho‘qqisiga chiqdi, biroq pandemiyadan oldin ham ta’lim tizimida raqamli ta’lim platformalariga talab yuqori bo‘lib, ular o‘qituvchi va talabalarga an’anaviy ta’lim shakli doirasidagi ta’lim muammolarini hal qilishda ko`mak berdi. Darslarda, umuman, o‘quv jarayonida raqamli ta’lim platformalaridan foydalanish didaktik ta’lim imkoniyatlarini kengaytiradi – o‘quvchilarning mustaqil ishlari ulushini oshiradi, bu esa ularda mas’uliyat, tashkilotchilik, mustaqillik, o‘z fikrini anglay bilish kabi fazilatlarni shakllantirishni ta’minlaydi. Kuchli tomonlari va qobiliyatlarini bilish esa, ularning o'ziga bo'lgan ishonchini oshishiga xizmat qiladi.[Fiofanova O.S. Elektron ta'lim platformalari va ta'lim statistikasi xizmatlaridan ta'lim ma'lumotlaridan foydalanish va integratsiyalashning institutsional imkoniyatlari va muammolari // Ta'limda raqamli gumanitar fanlar va texnologiyalar.(DHTE 2020.]. Aralashtirilgan model - bu an'anaviy usullar va raqamli texnologiyalarni birlashtirgan o'rganish modeli bo'lib, ko'pincha o'zini samaradorligini ko'rsatadi. Bunday modellarda maktab o'quvchilari individual mavzularni mustaqil ravishda chuqur o'rganish uchun onlayn kurslardan foydalanishlari mumkin, bu ularning individual xususiyatlari va ehtiyojlarini hisobga olish imkonini beradi [Zalessky M.L. Vinnik V.K. Universitetning o'quv jarayonida raqamli texnologiyalardan foydalanish samaradorligi].

Ta'lim platformalari atamasi o'qituvchilar va o`quvchilar jamoasida keng tarqalib ketganiga qaramay, bu atamaning kelib chiqish tarixi noaniq. Ta'lim platformalarining tarixi 1840-yillarda Buyuk Britaniyada Issac Pitman tomonidan asos solingan pochta orqali stenografiya kurslari bilan boshlangan, va masofaviy ta'lim tarixi bilan chambarchas bog'liq. Birinchi sinov mashinalarining 1954 yilda Garvard professori B.F. tomonidan yaratilishi - "O'quv mashinalari". Dasturlashtirilgan o'rganish uchun skinner, esa bu ta'lim platformalari sari ikkinchi qadam bo'lib xizmat qildi. Biroz vaqt o'tgach, 1960 yilda Illinoys universiteti professor Don Bitzer boshchiligida PLATO (Programmed Logic for Autonomated Teaching Operations) tizimini joriy qildi. Ushbu tizim ta'lim platformalarining asosi bo'ldi. Va yurgizuvchi asos, 1972 yilda paydo bo'lgan va Rey Tomlinson tomonidan asos solingan Internetning otasi bo'lgan ARPANET tarmog'i edi. U, shuningdek, LMS (masalan, Moodle, Canvas) paydo bo'lishi va rivojlanishida generator bo`ldi, Va "Learning platformasi" kontseptsiyasi boshlanishiga sabab bo`ldi. Bir necha yil o'tgach, 1999 yilda Britaniyaning CBT kompaniyasi rahbari Gari Konoli birinchi marta "elektron ta'lim" atamasini qo`lladi.[elektron manba: TalentLMS bo'yicha eLearning/https://ocw.mit.edu./about/our-history/kirish rejimi: 05/08/2024]. Elektron ta'lim - bu "elektron ta'lim platformalari orqali taqdim etilgan, va ta'lim mazmuni o'rganish tajribasini" tavsiflash uchun keng qo'llaniladigan tushunchadir.Amshi MD Impact of E -

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №7

Talabalarning o‘qishi va faoliyatiga ta’siri 2020 www academia.edu]. 2002 yilda Massachusets Texnologiya Instituti o'zining OpenCourseWare ishlanmasini ishga tushirdi va barcha o'quv materiallarini Internetda mavjud bo'ldi. Bu ijobiy natijalar berdi va boshqa universitetlarni ham shunga ergashishga undadi.

2008 yilda olimlar Deyv Kormier va Brayan Aleksandrov MOOC yoki “Massive Open Onlayn Kurs” atamasini kiritdilar. Hollans va Tirthallining so'zlariga ko'ra, MOOC qisqartmasining har bir so'zi ushbu platformalarning missiyasi, maqsadi va qadriyatlarini aks ettiradi. Aniqroq qilib aytadigan bo'lsak, M - "massiv" ko'p sonli ishtirokchilarni va cheksiz kurs imkoniyatlarini, ishtirokchilarning faoliyati va ishlash ma'lumotlarini ifodalaydi[Hollands F. M. Tirthali D. (2014) MOOCs: kutish va haqiqat, Ta'limning foyda-xarajat tadqiqotlari markazi, O'qituvchilar kollaji, Kolumbiya universiteti. Mavjud:https://www.academia.edu/dowland/33728665/MOOCs_Expectation_and_reality.pdf]. MOOC - bu butun dunyo bo'ylab hamma uchun ochiq bo'lgan onlayn kurs va ko'p hollarda to'lovni talab qilmaydi. Biroq, birinchi MOOC tizimining asoschilari kanadalik olimlar Sweet Downz va Jorj Siemanzlardir. 2010-yillarda birinchi ta'lim platformasi (zamonaviy ma'noda) ishga tushirildi. Cousera, edX, Skillshare, Udemy, Khan Academy, Duolingo kabi MOOC platformalar bu atamani keng qo'llashga imkon berdi. Class Central statistik ma'lumotlariga ko'ra [Shah D. “MOOC aggregator class centra”, Ko‘p madaniyatlilikni oshirish uchun texnologik ekotizimlar bo‘yicha Scond xalqaro konferensiyasi materiallari, Salamanka, Ispaniya 2016, bet. 299-306], 2016 yilda turli MOOC provayderlari tomonidan 1800 dan ortiq bepul onlayn kurslar ishga tushirildi va 2024 yilga kelib bu raqam 10 baravardan ko'proq oshdi. Bundan tashqari, Coursera, edX, IVERSITY kabi eng mashhur MOOC platformalari millionlab foydalanuvchilarni o‘ziga tortdi va bu raqam doimiy ravishda o‘sib bormoqda [Freire M. del Branco A., Fernandez-Manjon B. 'Jiddiy o'yinlar edX MOOC faoliyati sifatida', 2014 IEEE Global Engineering Education Conference (Educon), IEEE, Istambul, Turkiya pp.867-871.] MOOC platformalarida taklif etiladigan kurslar turli fanlarni qamrab oladi - tabiiy fanlardan (u geografik fanlarni ham o'z ichiga oladi) ijtimoiy fanlargacha [Jaramillo-Morillo D., va boshqalar, 'Ochiq edXda o'quv faoliyatini kuzatish: Kavka universitetida amaliy tadqiqotlar', ommaviy ochiq onlayn kurslar bo'yicha Evtopean konferentsiyasi, Springer, Cham-2017, pp. 217-222].

Davlatlarning ta'lim tizimlari ta'lim muammolarini hal qilish, ta'lim sifati va mazmunini sezilarli darajada yaxshilash uchun elektron ta'lim platformalariga murojaat qilmoqda. Keng qamrovli elektron ta’lim platformasini joriy etish o‘quv dasturi, darsliklar infratuzilmasi, o‘qituvchilar malakasini oshirish va baholash jarayonlariga o‘zgartirishlar kiritishni anglatadi. Elektron ta’limni ta’lim tizimiga integratsiyalash kontseptsiyasi o‘qituvchi va o‘qitish usullaridan boshlanadi. Elektron ta'lim platformalaridan foydalanish usullari butun ta'lim yondashuvini, shu jumladan elektron ta'lim vositalaridan foydalanishni o'z ichiga oladi. Samarali ta'lim platformalari bilan birgalikda elektron ta'lim o'qituvchilarga audio-vizual o'rganish, boshqotirmalar va viktorinalar orqali o'z-o'zini sinab ko'rish va ish joyida simulyatsiyalar orqali kinetik o'rganish kabi keng qamrovli ta'lim

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №7

uslublaridan foydalanish imkonini beradi.Amshi MD Impact of E - Talabalarning o‘qishi va faoliyatiga ta’siri 2020 www academia.edu]. Ishni to'g'ri tashkil etish va vositalarning to'g'ri kombinatsiyasi bilan o'quv platformalari, muassasalar uchun virtual ta'lim maydonini yaratishga imkon beradi va uni Internetga kirish imkoniga ega bo'lgan har bir kishi (shu jumladan uyda o`qitiladigan maktab o'quvchilari) uchun ochiq qiladi. Ta’lim dasturiga elektron ta’lim elementlarining joriy etilishi o‘quv jarayonini yanada qiziqarli, sifat jihatidan boy qiladi, o`quvchilar nafaqat mahalliy o‘qituvchilar, balki xorijlik mutaxassislar, hattoki reytingli universitetlarning professor-o‘qituvchilar tomonidan yozib olingan dolzarb ta’lim muammolari bo‘yicha audiovizual kontentni olish imkoniyatiga ega bo‘ladilar. Agar talabalar uyda mavzular bo'yicha materiallarni mustaqil ravishda o'rgansalar (matn mazmunida, audiovizual, ilmiy maqolalar orqali va mashq jihozlari yordamida), bu o'qituvchilarning ish yukini kamaytiradi va ma'ruzachining o`qituvchi rolidan, talim olish jarayonini, va talabalarning tadqiqot jarayonini boshqaruvchi o`qituvchi roliga o`zgarishiga, ko`mak bera. Bu maktab o'quvchilarida zamonaviy (ijodiy, tadqiqot, tahliliy, muloqot, hamkorlik va tanqidiy) ko'nikmalarni rivojlantiradi va uning ishtirokchilari o'rtasida zamonaviy kommunikativ talablar bo'yicha dars tashkil etish imkonini beradi. Shunday qilib, an'anaviy ta'lim jarayoniga elektron ta'lim elementlarini joriy etish o'qituvchilar va maktab o'quvchilarining ta'lim platformalaridan foydalanish, ularni o'qitishning elektron shakli bilan tanishtirish va Internet resurslari bilan ishlashda asosiy qiyinchiliklarni aniqlash qobiliyatini rivojlantiradi va keyinchalik. ularni darslarda muhokama qilish imkoniyatini beradi. Bu kelajakda talabalarga ham, o'qituvchilarga ham raqamli ta'lim platformalari orqali onlayn kurslarni samarali o'tash va turli darajadagi (jumladan, universitetlarda) ta'lim olish imkonini beradi[Tiunova N.N. Ta'lim platformalari kollej o'quvchilarining kasbiy tayyorgarligini kuchaytirish vositasi sifatida // Rossiyada va chet elda kasbiy ta'lim 2(22) 2016 yil]. Xorijiy va mahalliy adabiyotlar tahlili quyidagi taxminni ilgari suradi: Ananafiy o‘quv jarayonida raqamli ta’lim platformalaridan foydalanish, onlayn ta’lim va raqamli texnologiyalardan o`quvchilatning shaxsiy va umumiy fazilatlarini rivojlantirishga oqilona foydalanish bilan samarali bo‘lishi mumkin. [Barbashina E.V., Gulyaevskaya N.V. Masofaviy / elektron ta'lim: qiyinchiliklarni minimallashtirish // Zamonaviy dunyoda kasbiy ta'lim. 2019.T.9, 3-son b.2997-3008. DOI: 10.15372/PEMW20190312.]. Hatto Amerika Qo'shma Shtatlaridagi elita ta'lim muassasalarida ham masofaviy ta'lim deyarli yo'q va aksincha, klassik kunduzgi ta'limning afzalliklarini raqamli texnologiyalarning innovatsion imkoniyatlari bilan birlashtirgan aralash variant tobora ko'proq foydalanilmoqda.Kochergin D.G., Zhernov E.E. Chet elda oliy ta'limni raqamlashtirish tajribasi // Rossiyada va xorijda kasbiy ta'lim. 2019. No 2(34) 12-23-betlar.] Xalqaro ta’lim platformalarida milliy platformalarga qaraganda rang-barang va sifat jihatidan boyroqdir. Bundan tashqari, G'arb global resurslari tomonidan taklif qilinadigan kurslar odatda bepul va etakchi universitetlar, maktablar va yirik kompaniyalar mutaxassislari tomonidan tuzilgan. Biroq, O‘zbekistonda bu soha jadal rivojlanib, xalqaro tajribani o‘rganishga katta ahamiyat berilmoqda. Ta’lim platformalarining yuqoridagi global sohalarini chuqur tahlil qilib, ularning ta’lim tizimidagi

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №7

o‘rnini har tomonlama o‘rganishimiz, ularni qo‘llash ko`nikmalarini ahamiyatini oqilona baholashimiz mumkin.

Moodle (Modular Object Oriented term Devolepmental Learning Environment) - modulli ob'ektga yo'naltirilgan masofaviy ta'lim muhiti. Dunyodagi dominant LMS platformasi Moodle 2002 yilda Avstraliyada paydo bo'lgan va Kertin universiteti o'qituvchisi Martin Dugimas tomonidan ishlab chiqilgan. Qisqa vaqt ichida u maktablar, universitetlar va xususiy tashkilotlar uchun eng ko'p afzal qilingan ta'lim platformalaridan biriga aylandi. Biroq, uning gullagan davri 2010 yilda Moodle 2.0 ning chiqarilishi bilan bog`liq bo`ldi, bu foydalanuvchilarga yanada qulaylik, interaktivlik va hamkorlikni taklif qildi. 2011-yilda mobil ilovaning yaratilishi esa platformaga kengroq kirish imkonini berdi, bu esa foydalanuvchilar auditoriyasini sezilarli darajada oshirdi. 2015 yilda platforma dunyodagi eng mashhur LMS platformasiga aylandi [internet manbasi:https://www.mylearningspace.com.au/news/moodle-historykirish rejimi: 08/05/2024]. Moodle modulli formatda o'quv veb-saytlarini yaratish uchun platforma bo'lib, bepul foydalanish imkoniyatiga ega. Platforma foydalanish qulayligi, kurslar yaratish uchun katta vositalar to‘plami, yuqori funksionalligi va moliyaviy qulayligi tufayli mashhur bo‘ldi[Krylova E.B., Simakina M.A., Tarasova G.V. COVID-2019 sharoitida o‘quv jarayonini masofadan tashkil etish uchun zarur bo‘lgan asosiy mavjud ta’lim platformalaridan foydalanish muammolari // Ta’lim va XXI asr bilimdon shaxsi // 2021 yil 1-son 35-52-betlar.]. Bu sizga dars jadvallarini yaratish, video va audio ma'ruzalar, taqdimotlarni joylashtirish, kurs ishtirokchilarining profillarini kiritish; wiki-chatlarni va ularni elektron pochtaga ko'paytirishni va o'qituvchilar taraqqiyoti traektoriyasini tahlil qilish kabi imkoniyatlarni beradi. Ushbu platformaning muhim xususiyati uning xavfsizligidir. Platformaga kirishni faqat maxsus ro'yxatdan o'tish va kurs moderatorlarining ruxsati orqali olish mumkin. Qatnashuvchilarning o'zlari kim bilan va qay darajada bog'lanishni halqiladilar (bu ayniqsa guruh ishlari va loyihalarni bajarishda muhim ahamiyatga ega). Biroq, adabiyotlar tahlili shuni ko'rsatdiki, aksariyat ta'lim muassasalari uning funktsiyalaridan faqat ba'zilaridangina foydalanadi. Buning bir nechta sabablari bor: birinchidan, ko‘pchilik ta’lim muassasalari yanada ilg‘or versiyalarni yangilashni yoki sotib olishni xohlamaydilar (2024 yil uchun eng ilg‘or versiya – Moodle4.4.1) va uning ishini muvofiqlashtirish va sozlosh uchun qo‘shimcha mutaxassislarga pul sarflashadi hohlamaydilar. Ikkinchidanta'lim muassasalari, ko'pchilik o'qituvchilari va talabalari platformaning barcha funktsiyalaridan etarli darajada xabardor emasligi yoki undan foydalanish uchun etarli ko'nikmalarga ega emasligi. Uchinchidan, o'qituvchilarning elektron ta'lim muhitida, ta'lim mazmuni va kurslariga nisbatan mualliflik huquqining himoyalanmaganligi; . Bunday sharoitda o'qituvchilarga virtual ta'lim muhitining ishlash tamoyillarini tushuntirish va ulardan LMSni o'quv jarayoniga faol tatbiq etishlarini kutish ancha qiyinlashadi.

Canvas ochiq manbali LMS platformasi bo‘lib, u individual talablar va imtiyozlar uchun juda moslashtiriladi. Platformadagi kurslarning aksariyati bepul, ammo tijorat kurslari ham mavjud. Platformaning muvaffaqiyati uning ko'p qirraliligi va asboblarning

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №7

keng doirasi bilan izohlanadi. Bular: viki-sahifalar, turli formatdagi testlar, interfaol topshiriqlar, tayyor kurslarni import qilish, baholash va o‘zaro baholash tizimi, o‘quv jarayonini tahlil qilish (ham butun kurs uchun, ham har bir talaba uchun alohida, konferentsiya o‘tkazish imkoniyati). va munozaralar, ko‘p sonli talabalarni bog‘lash imkoniyati, pochta bilan integratsiya, hujjatlarni birgalikda tahrirlash va h.k. Canvas platformasi foydalanuvchilari platformaning quyidagi kamchiliklarini ta’kidlaydilar: murakkab interfeys; kurslar murakkablik yoki mashxurlik darajasi bo‘yicha emas, balki alifbo tartibida tartiblangan; kurs tuzilishi va murakkab natijalar tahlili[Badanova, N. M., Badanov, A. G. (2016) Elektron ta'limda LMS (LMS) dan foydalanish // Maktab texnologiyalari. № 2. 102–108-betlar.].

Cousera platformasi (MOOC loyihasi) 2012 yilda Stenford universiteti professorlari Endryu Ying va Dafni Koller tomonidan asos solingan. Ushbu platforma butun dunyo bo'ylab yuqori sifatli bilimlarni tarqatishga qaratilgan edi. Faoliyatining dastlabki yillarida platforma Prinston, Michigan, Pensilvaniya va Stenford kabi reytingli universitetlari bilan samarali hamkorlik qilgan. Va faoliyatning ikkinchi yilidayoq platforma 80 dan ortiq universitet va ta'lim muassasalari bilan hamkorlik qila boshladi. 2016-yilda Illinoys va Arizona universitetlari bilan hamkorlikda platforma o‘zining birinchi bitiruvchilarini ilmiy darajaga ega bo‘ldi. Asosiy afzalligi: tabiiy fanlar, dasturlash va boshqa IT kasblari bo'yicha taqdim etiladigan keng doiradagi kurslar, ijodkorlik va ijtimoiy fanlar bo'yicha kurslar, hozirda ularning soni 7000 dan ortiq va ularning aksariyati bepul. Qulay va foydalanuvchi uchun oson interfeys. Kurs uchun to'lovni amalga oshiriganda, sertifikatlar va diplomlar berilishi, va ularning dunyoning 300 dan ortiq reytingli universitetlari va global tashkilotlarining tan olinishi.Coursera platformasining rasmiy sayti. [Elektron resurs]. Kirish rejimi:https://www.coursera.org/(sanaapellyatsiya - 08.05.2014)].. Cousera, shuningdek, o'rta maktab o'quvchilari tomonidan kirish testlariga tayyorgarlik ko'rishda keng qo'llaniladi. U maktab o'qituvchilari tomonidan qo'shimcha ma'lumotlar manbai va darslarda va uyda individual ravishda mavzuni mustahkamlash uchun simulyatorlar sifatida qo'llaniladi. Ta'lim tashkilotlari yoki o'qituvchilarning o'zlari, loyiha ma'muriyati bilan kelishilgan holda, turli bilim sohalari bo'yicha o'zlarining o'quv kurslarini nashr etishlari mumkin. Platforma veb-sayti o'z foydalanuvchilariga quyidagi imkoniyatlarni taqdim etadi: kurs tanlash, testlar yoki imtihonlarni topshirish, interaktiv topshiriqlarni bajarish, kurs kuratorlariga savollar berish va chatlarda fikr almashish. Ko'pincha kurs kuratorlari yoki o'qituvchilarning o'zlari topshiriqlarni tekshiradilar. Odatda kurslar kichik hajmga ega va o'rtacha 6-8 haftalik mashg'ulotlarga mo'ljallangan, ammo qisqaroq kurslar ham mavjud. Kursga yozilish kursni olish uchun birinchi qadamdir va kurslar ko'pincha sanalar bilan bog'lanadi, bu esa topshiriqlarni o'z vaqtida bajarishni majburiy qiladi. Ayniqsa, sertifikat olishni xohlovchilar barcha uy vazifalarini bajarishlari va yakuniy imtihonni muvaffaqiyatli topshirishlari kerak. Pandemiya davrida turli mamlakatlarning ta’lim tizimlarini qo‘llab-quvvatlash maqsadida 2020-yil 1-iyuldan 30-sentabrgacha Cousera jahonning mashhur institutlari kurslariga yozilish va shaxsiy sertifikatlarni mutlaqo bepul olish imkoniyatini ochdi. Ba'zi kurslarga bepul kirish keyin

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №7

ham davom etdi[Krylova E.B., Simakina M.A., Tarasova G.V. COVID-2019 sharoitida o‘quv jarayonini masofadan tashkil etish uchun zarur bo‘lgan asosiy mavjud ta’lim platformalaridan foydalanish muammolari // Ta’lim va XXI asr bilimdon shaxsi // 2021 yil 1-son 35-52-betlar.].

Massachusets texnologiya instituti va Garvard universiteti (AQSh) o‘rtasidagi hamkorlikdagi loyiha bo‘lib, 2012-yil may oyida taqdim etilgan. Platformani yaratishdan maqsad butun mamlakat va butun dunyo bo'ylab qiziquvchilar uchun universitet darajasida keng ko'lamli fanlar bo'yicha onlayn kurslarni taklif qilishdir. edX ni yaratish ortidagi asosiy motiv institut ichida ham, tashqarisida ham ta'limni yaxshilash, sifatli ta'lim uchun interaktiv texnologiyalarni taqdim etishdir. Massachusets texnologiya instituti prezidenti Syuzan Xokfild: “edX butun dunyo bo‘ylab millionlab talabalar uchun jasur yangi ta’lim yo‘llarini yaratish orqali o‘z kampuslarimizda ta’limni onlayn ta’lim orqali yaxshilash uchun noyob imkoniyatni taqdim etadi”. Ammo bu platforma faqat onlayn ta'lim uchun mo'ljallangan, balki cheksiz miqdordagi eksperimental onlayn yondashuvlarni qo'llab-quvvatlagan holda ikkala muassasada ham kunduzgi bakalavriat ta'limining an'anaviy modelini takomillashtirish uchun mo'ljallangan edi. [edX platformasining rasmiy sayti[elektron manba:https://news.mit.edu/2012/edx-faq-050212kirish rejimi 08/05/2024]. Ta'limni yaxshilash va undan butun dunyo bo'ylab teng foydalanish bo'yicha tadqiqotlar olib boradi. Epidemiya davridagi qattiq cheklovlar davrida edX butun “Onlayn kampus” platformasi orqali maktab va universitetlarni faol qo‘llab-quvvatladi, unga 225 000 dan ortiq maktab o‘quvchilari va talabalari ana shunday tushkunlik davrida o‘qishni davom ettirish uchun qo‘shildi. Bundan tashqari, edX foydalanuvchilarga nafaqat ro‘yxatdan o‘tish va kurs olish imkonini beradi, balki kursni tugatgandan so‘ng ularning onlayn ta’lim yutuqlarini shaxsiy sertifikatlar bilan tasdiqlaydi.[.] Shunday qilib, edX nafaqat universitet talabalari uchun markaziy o'rinni egallaydi, balki maktab ta'limining muhim tarkibiy qismi bo'lishi yoki maktab o'quvchilari uchun turli ko'nikmalarning generatori bo'lib xizmat qilishi mumkin. Birinchidan, maktab o'quvchilari Garvard, MIT, Kaliforniya universiteti va boshqalar kabi universitetlardan, xususan, ijtimoiy iqtisodiy geografiya bo'yicha kurslarni olishlari mumkin. Bunday kurslarga misol qilib keltirish mumkin: Globallashuv - g'oliblar va mag'lublar (Garvard universitetining iqtisodiy tengsizlik oqibatlari va dunyo resurslarining taqsimlanishini o'rganuvchi kursi); Global qashshoqlikning eng qiyin muammosi (MIT kursi qashshoqlik muammolari va ularning iqtisodiy yechimlariga qaratilgan) [edX platformasining rasmiy sayti[Elektron resurs]. Kirish rejimi:https://www.edx.org/(sanaapellyatsiya - 08.05.2014).] Adabiy manbalar tahlili shuni ko'rsatadiki, edX va boshqalar kabi onlayn ta'lim platformalari o'quv jarayonini sezilarli darajada yaxshilashi mumkin, chunki bunday platformalar turli fanlar bo'yicha ko'plab kurslarni taklif qiladi, bu esa maktab o'quvchilariga bilimning turli sohalari bo'yicha bilim va qiziqishlarini kengaytirish imkonini beradi. Shuningdek, edX bo'yicha ko'plab kurslar virtual laboratoriyalarda amaliy topshiriqlar bilan mustahkamlangan bo'lib, ularning empirik ko'nikmalarini rivojlantiradi.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №7

Bu, ayniqsa, modellashtirish va ma'lumotlarni tahlil qilish muhim ahamiyatga ega bo'lgan ijtimoiy-iqtisodiy geografiyani o'rganishda muhim ahamiyatga ega. Va xalqaro ma'lumotlar talabalarga global fikrlashni rivojlantirishga yordam beradi va ularga dunyoning turli mintaqalaridagi iqtisodiy jarayonlarni yaxshiroq tushunishga yordam beradi[Firas Amasri Fanni o'qitish va o'rganishda sun'iy intellektning ta'sirini o'rganish: Emperik tadqiqotlar [elektron manba] kirish rejimini tizimli ko'rib chiqish:https://link.springer.com/article/10.1007/s11165-024-10176-32024 yil 27 iyunda onlayn nashr etilgan].

Skillshare - bu ijodiy soha o'qituvchilari yoki ijodiy qobiliyatlarini kengaytirishni istaganlar orasida mashhur bo'lgan platforma. Platforma 4 ta keng toifadagi kurslarni taklif etadi: ijodkorlik, texnologiya, ijodiy va biznes kurslari. Ulardan oxirgisi o'rta maktab o'quvchilari uchun ijtimoiy-iqtisodiy geografiya mavzularini chuqurroq o'rganish uchun foydali bo'lishi mumkin[Rodigina N.Yu., Musixin V.I. Azarova F.A. Logina M.V. // Ta'lim xizmatlarining global bozoridagi ba'zi tendentsiyalar // Rossiya tashqi iqtisodiy byulleteni // 2022 № 3 70-73 p]. Skillshare 2010 yilda Maykl Karjanapokorn va Mycol Ong tomonidan onlayn repetitorlik platformasi sifatida tashkil etilgan. Biroq, 2011 yilda u onlayn ta'limga qayta e'tibor qaratildi; u 2020 yilda COVID-19 davrida keng tarqaldi va an'anaviy darslarga nisbatan qulayroq va interaktiv bo'lgan amaliyotga yo'naltirilgan video darslar tufayli o'z foydalanuvchilarini uch baravar ko'paytirdi. Va bugungi kunda kurslar soni 35 mingga yetdi, foydalanuvchilar soni esa 12 milliondan ortiq. Skillshare kurslari bugungi dunyoda muvaffaqiyatga erishish uchun zarur bo'lgan ijodiy fikrlash, muammolarni hal qilish, jamoada ishlash va o'zini o'zi boshqarish kabi ko'nikmalarni rivojlantirishga yordam beradi. Masalan, amaliy loyihalar talabalarga nazariy bilimlarni amaliyotda qo‘llashga yordam beradi, masalan, ijtimoiy-iqtisodiy ma’lumotlarni aks ettiruvchi infografika, Tableau yoki GIS xaritalarini yaratish. Notiqlik va taqdimot kurslari talabalarga tadqiqot va loyihalari natijalarini samarali taqdim etishga yordam beradi. Ma'lumotlarni tahlil qilish va statistika kurslari o'rta maktab o'quvchilarida ijtimoiy-iqtisodiy ma'lumotlarni tahlil qilish uchun zarur bo'lgan tanqidiy fikrlash qobiliyatlarini rivojlantirishga yordam beradi. Ijtimoiy-iqtisodiy geografiya darslari o‘qituvchilari o‘z ma’ruzalariga qo‘shimcha materiallar sifatida Skillshare’ning qisqa video darslaridan foydalanishlari mumkin. Masalan, iqtisod, shaharshunoslik va global muammolarga oid darslar talabalarga mavzularni chuqurroq tushunish imkonini beradi. O'qituvchilar xalqaro ekspertlar bilan virtual "mehmon ma'ruzalari"ni ham tashkil qilishlari mumkin. Yoki ijtimoiy-iqtisodiy geografiyani STEM, tarix va ekologiya kabi boshqa fanlar bilan birlashtirgan fanlararo loyihalarni yarating. Shuningdek, geografiya va boshqa fanlar o‘qituvchilari kasbiy ko‘nikmalarni (jumladan, AKT va ta’lim platformalaridan foydalanish ko‘nikmalarini) rivojlantirishlari, malaka oshirishlari, o‘qitishning yangi usullarini o‘rganishlari mumkin, bu esa ularni platformalarda o‘z ta’lim mazmunini yaratishga ilhomlantiradi.Skillshare platformasining rasmiy sayti [Elektron resurs]. Kirish rejimi:https://www.skillshare.com/ (sanaapellyatsiya - 08.05.2014)]. Oldingi analoglardan farqli o'laroq, Skillshare kurslari akkreditatsiyalanmagan.

CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №7

Udemy: Tadbirkorlar ehtiyojlariga mos keladigan keng ko'lamli pullik va bepul kurslarni taklif qiluvchi mashhur onlayn platforma. Bularga marketing va kopirayterlik kurslari kiradi. Kurslar modullarga/darslarga bo'lingan va videolar, eslatmalar va baholash testlari bilan birga keladi. Kurslarni yuklab bo'lmasa ham, Udemy mobil ilovasi ona tilini o'rganish imkonini beradi va ma'ruzalar podkast rejimida qurilgan. Turkiyaning kichik bir qishlog'idan bo'lgan ambitsiyali Eren Bali maktabda olgan bilimlari bilan cheklanib qolmay, kompyuter va Internet yordamida o'z-o'zini o'qitish bilan shug'ullanishga qaror qildi va natijada u oltin medalga sazovor bo'ldi. matematika olimpiadasi. Bu uni va uning hamrohlarini (Gagan Biyani va Oqtay Caglar) 2010 yilda Udemy platformasini yaratishga undadi, bu esa sifatli ta'limni hamma uchun ochiq qiladi. Udemy, boshqa alternativalar singari, pandemiya davrida odamlar turli xil hayotiy va kasbiy ko'nikmalarni rivojlantirish uchun bo'sh vaqtlari bo'lganda gullab-yashnadi. Udemy kurs materiallaridan o‘qituvchilar qo‘shimcha materiallar sifatida ham foydalanishlari mumkin, keyinchalik ular amaliy topshiriqlar (hisobotlar va taqdimotlar yaratish) bilan mustahkamlanishi mumkin, bu esa yanada qiziqarli, dinamik darsni yaratadi. Udemy kurslaridagi testlar va interaktiv topshiriqlardan foydalanib, mavzuni o‘zlashtirish darajangizni tez va samarali baholashingiz va kamchiliklarni aniqlashingiz mumkin. Shunday qilib, Udemy onlayn kurslarini ta'lim jarayoniga integratsiyalash ijtimoiy-iqtisodiy geografiyani o'rganishni yanada rang-barang va qiziqarli qilish, shuningdek, talabalar motivatsiyasini oshirishi mumkin. Bunday platformalardan foydalangan holda talabalar va o‘qituvchilar raqamli savodxonlik va AKT ko‘nikmalarini rivojlantirishlari mumkin, bu esa ularning mehnat bozorida raqobatbardoshligini yanada oshiradi. Platformani sinflarga integratsiyalashganda, o'qituvchilar o'quv rejasiga va talabalarning tayyorgarlik darajasiga mos keladigan kurslar yoki mavzularni tanlashga, shuningdek, darsning asosiy maqsadlari bilan muvofiqlashtirishga sezgir bo'lishi kerak.Udemy platformasining rasmiy veb-sayti @@ Oficial`ny`j sajt platformy` Udemy.[Elektron resurs]. Kirish rejimi:https://www.udemy.com/(sanamurojaatlar 5.08.2024)].

Duolingo 2009-2011 yillarda Luis fon An va Severin Xaker tomonidan veb-kontentni bepul tarjima qilish orqali odamlarga yangi tillarni o'rganishga yordam berish uchun tashkil etilgan. Biroq, rasmiy taqdimot 2012-yilda bo‘lgan. Platforma ishtirokchilar ochko to‘plash, darajalarni to‘ldirish va o‘zlarining Striky (uzluksiz o‘rganish kunlari qatori) ni saqlab qolishlari mumkin bo‘lgan o‘yin mexanizmi – Gamification tufayli keng tarqaldi. O'yinlashtirilgan tarjimalardan tashqari, Duolingo interaktiv mashqlarni taklif qiladi, masalan: bir nechta tanlov vazifalari bilan mashq; poza mashqlari; taqdim etilgan so'z yoki iboraning talaba tomonidan talaffuzi. Va mobil ilova bir yildan so'ng ishga tushirildi, bu foydalanuvchilar auditoriyasini sezilarli darajada kengaytirdi. 2014-yilda platforma Duolingo test markazini ishga tushirdi, shundan so‘ng foydalanuvchilar til bilimi sertifikatlarini olish imkoniyatiga ega bo‘ldilar[)]. Ushbu platformani o'rganish uchun turli jihatlarga, jumladan talabalar motivatsiyasiga ta'sir qiluvchi platformaning pedagogik ahamiyatiga va an'anaviylarga nisbatan samaradorligiga qaratilgan ko'plab ilmiy tadqiqotlar olib borildi. Bu jihatlar Vesselinov va Grego kabi xorijlik olimlarning ishlarida

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №7

o'z ifodasini topgan, (2012); Garsiya (2013); Dushanba (2016); Aksenova va boshqalar, (2014); Urbaeva (2016); Biroq, ijtimoiy-iqtisodiy geografiya darslarida ushbu platformadan foydalanish ko'rib chiqilmaydi, chunki bu platforma butunlay til o'rganishga qaratilgan. Ammo muallifning fikricha, platformada taqdim etilayotgan interaktiv o‘yinlashtirilgan topshiriqlar dunyoning ijtimoiy-iqtisodiy geografiyasi fanidan yuzma-yuz darslarda ham, mavzularni mustaqil o‘rganishda ham boshqa platformalarda foydalanish uchun ta’lim jihatdan samarali bo‘lishi mumkin. ushbu fanda, ayniqsa geografik tushunchalar va toifalarni birlashtirish uchun.

Xulosa:

Bugungi kunda butun dunyo bo'ylab o'qituvchilarning muhim qismi an'anaviy o'qitish usullaridan raqamli usullarga o'tishni qo'llab-quvvatlamoqda. Bundan tashqari, ularning ko'pchiligi ochiq ta'lim resurslaridan (65%) va kompetensiyaga asoslangan o'qitishdan (63%) foydalanadi, ularning asosiy g'oyasi nazariy bilimlarni emas, balki aniq ko'nikma va ko'nikmalarni o'rgatishdir. Va Gamification va MOOC birinchilardan kamroq qo'llaniladi[]. Xulosa qilib aytishimiz mumkinki, eng ommabop ta'lim platformalari maktab o'quvchilariga qaraganda o'z-o'zini rivojlantirish uchun talabalar yoki kattalar tomonidan keng qo'llaniladi. Garchi ularda taqdim etilgan kurslar foydali bo'lishi va ularning ko'nikmalari va raqamli vakolatlarini rivojlantirishi mumkin. Platformalarda joylashtirilgan kurslarni o'z ichiga olgan holda, global iqtisodiyot va global iqtisodiy va ijtimoiy muammolar bo'yicha bilimlarni oshiradi. Zamonaviy global dunyoda nima muhim. Bundan tashqari, ushbu platformalarda topshiriqlarni bajarish orqali o‘quvchilarda o‘z-o‘zini tarbiyalash ko‘nikmalari, AKT kompetensiyalari, tanqidiy va ijodiy fikrlash, tahliliy ko‘nikmalar va dunyoning ijtimoiy-iqtisodiy geografiyasi faniga qiziqishlari shakllanadi. Geografiya fani o‘qituvchilarining dars jarayonida o‘quv platformalari va ularning mazmunidan foydalanishi darsni yanada qiziqarli, boy va rang-barang qiladi. Ko'pgina shunga o'xshash platformalar jahon universitetlaridagi eng yaxshi o'qituvchilarning kurslariga bepul kirishni taklif qiladi. Bu ham o'qituvchining o'zi kasbiy rivojlanishining zarur elementi bo'lib, shaxsiy usullarni boyitish uchun ham, o'quv jarayonini samarali va samarali amalga oshirishga yordam beradigan AKT kompetentsiyasini shakllantirish va rivojlantirish uchun ham zarurdir.

ADABIYOTLAR RO‘YXATI | СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ | REFERENCES

1. Abidov NR [Abidov N.R. Duolingo kompyuter platformasi muhandislik universitetida chet tilini o'rganishni faollashtirish uchun manba sifatida // Ta'lim va o'z-o'zini tarbiyalash. 12-jild, 1-son 2017 ORCID 0000-0003-4219-9815.]

2. Vishneva L.M. Elektron ta'lim bo'yicha rus va xorijiy tajriba // Yosh tadqiqotchilarning ilmiy eslatmalari № 2 2019 p. 27-36

3. Ch.SK, Popury, S (2013) Aralashtirilgan bitiruv seminarida eng samarali va qiziqarli onlayn ta'lim faoliyati haqidagi talabalarning tasavvurlari, Onlayn ta'lim, jild, 7, № 3, 217-226-bet

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №7

4. Duolingo platformasining rasmiy sayti [Elektron resurs]. Kirish rejimi:https://www.duolingo.com/(sanamurojaatlar 5.08.2024

MUALLIF HAQIDA MA'LUMOT [ИНФОРМАЦИЯ ОБ АВТОРЕ] [AUTHORS INFO]

✉**Ochilova Mehribon Suratovna,** kafedrasi assistenti**, Hamroyeva Feruza Asrorovna**, pedagogika fanlari dotsenti, [**Очилова Мехрибон Суратовна,** ассистент кафедры**, Хамроева Феруза Асроровна,** доцент кафедры педагогических наук], [**Ochilova Mehribon Suratovna,** assistant of the department**, Hamroyeva Feruza Asrorovna,** associate professor of pedagogical sciences]; manzil: O'zbekiston, Samarqand viloyati, Shahar: Samarqand, Spitamen shoh ko'chasi, 166-uy [адрес: Узбекистан, Самаркандская область, Город: Самарканд, пр-т Спитамена, 166], [address: Uzbekistan, Samarkand region, City: Samarkand, pr-t Spitamena, 166]

Ilmiy-nazariy va metodik jurnal
Научно-теоретический и методический журнал
Scientific theoretical and methodical journal
INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №5

Original paper

TARBIYA FANINI O'QITISHNING HUQUQIY-PEDOGOGIK ASOSLARI

© O.M.Temirova[1]✉
[1]Namangan davlat universiteti, Namangan, O'zbekiston

Annotatsiya

KIRISH: kirish qismida, tarbiya fanining o'qitilishidagi huquqiy va pedagogik asoslarining ahamiyati ta'kidlanadi. shuningdek, tadqiqotning dolzarbligi va uning nazariy asoslari taqdim etiladi.

MAQSAD: maqolaning asosiy maqsadi tarbiya fanini o'qitishning huquqiy va pedagogik asoslarini tahlil qilish va ularning o'quv jarayoniga qanday ta'sir qilishini aniqlashdir.

MATERIALLAR VA METODLAR: tadqiqotda ishlatilgan usullar, qonuniy hujjatlar, pedagogik nazariyalar va o'quvchilarga qo'llanilgan so'rovnomalar haqida ma'lumot beriladi. tadqiqot metodologiyasi va statistik tahlil usullari tavsifi kiritiladi.

MUHOKAMA VA NATIJALAR: huquqiy va pedagogik asoslar orqali tarbiya fanini o'qitishning samaradorligi va bu asoslar o'quvchilarning ta'lim sifatiga qanday ta'sir qilgani muhokama qilinadi.

XULOSA: maqola yakunida, tarbiya fanini o'qitishning huquqiy-pedagogik asoslarining ta'limdagi roli va ahamiyati haqida xulosalar keltiriladi va kelajakdagi tadqiqotlar uchun yo'naltirilgan tavsiyalar beriladi.

Kalit so'zlar: tarbiya fanini o'qitish, huquqiy asoslar, pedagogik asoslar, ta'lim sifati, o'quv jarayoni, huquqiy-pedagogik integratsiya.

Iqtibos uchun: Temirova O.M. Tarbiya fanini o'qitishning huquqiy-pedogogik asoslari // Inter education & global study. 2024. №7. B. 338–343.

ПРАВОВО-РЕДОГОГИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ ПРЕПОДАВАНИЯ НАУКИ ОБРАЗОВАНИЯ

© О.М. Темирова[1]✉
[1]Наманганский государственный университет, Наманган, Узбекистан Узбекистан

Аннотация

ВВЕДЕНИЕ: во введении подчеркивается значение правовых и педагогических основ образования. также представлена актуальность исследования и его теоретические основы.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №5

ЦЕЛЬ: основная цель статьи – проанализировать правовые и педагогические основы образования и определить, как они влияют на образовательный процесс.

МАТЕРИАЛЫ И МЕТОДЫ: представлены методы, использованные в исследовании, нормативные документы, педагогические теории и анкеты, применяемые к студентам. представлено описание методологии исследования и методов статистического анализа.

ОБСУЖДЕНИЕ И РЕЗУЛЬТАТЫ: обсуждается эффективность преподавания образования через правовые и педагогические рамки и то, как эти рамки влияют на качество образования студентов.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ: в конце статьи сделаны выводы о роли и значении правовых и педагогических основ педагогической науки и даны рекомендации для дальнейших исследований.

Ключевые слова: образование, правовые основы, педагогические основы, качество образования, образовательный процесс, право-педагогическая интеграция.

Для цитирования: Temirova O.M. Правово-редогогические основы преподавания науки образования // Inter education & global study. 2024. №7. С. 338–343.

LEGAL-REDOGOGICAL BASIS OF TEACHING SCIENCE OF EDUCATION

©Odinaxon M. Temirova[1]✉
[1]Namangan State University, Namangan, Uzbekistan

Annotation

INTRODUCTION: in the introduction, the importance of the legal and pedagogical foundations of education is emphasized. Also the relevance of the research and its theoretical foundations are presented.

AIM: the main purpose of the article is to analyze the legal and pedagogical foundations of education and to determine how they affect the educational process.

MATERIALS AND METHODS: the methods used in the research, legal documents, pedagogical theories and questionnaires applied to students are presented. a description of research methodology and statistical analysis methods is introduced.

DISCUSSION AND RESULTS: the effectiveness of teaching education through legal and pedagogical frameworks and how these frameworks affect the quality of students' education is discussed.

CONCLUSION: at the end of the article, conclusions are made about the role and importance of the legal and pedagogical foundations of teaching science of education and recommendations for future research are given.

Key words: education, legal foundations, pedagogical foundations, quality of education, educational process, legal-pedagogical integration.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №5

For citation: Odinaxon M. Temirova Legal-redogogical basis of teaching science of education, Inter education & global study, (7), pp. 338–343. (In Uzbek).

Zamonaviy jamiyat ta’lim tizimidan nafaqat bilim berishni, balki yosh avlodda ma’naviy-axloqiy qadriyatlarni, fuqarolik mas’uliyatini, ijtimoiy faollikni shakllantirishni ham talab qilmoqda. Ta'lim tarbiya jarayonining muhim tarkibiy qismi bo'lib, barkamol shaxsni shakllantirishda asosiy rol o'ynaydi. Boshqa mamlakatlardagi kabi O‘zbekistonda ham tarbiya fanini o‘qitishning huquqiy-pedagogik asoslarini mustahkamlash zarurati vujudga keldi, bu esa jamiyat hayotining ijtimoiy-siyosiy va madaniy sohalaridagi o‘zgarishlar bilan bog‘liq. Insonning jamiyatda yashashi uchun zarur bo‘lgan xususiyatlarga ega bo‘lishini ta’minlash yo‘lida qo‘llaniladigan chora-tadbirlar majmuasi tarbiyani tashkil qiladi. Tarbiya insonning insonligini ta ‘minlaydigan eng qadimiy va abadiy qadriyatdir. Tarbiyasiz alohida odam ham, kishilik jamiyati ham mavjud bo‘la olmaydi. Chunki odam va jamiyatning mavjudligini ta’minlaydigan qadriyatlar tarbiya tufayligina bir avloddan boshqa avlodga o‘tadi. Pedagogik adabiyotlarda “tarbiya” atamasi keng va tor ma‘nolarda qo ‘llaniladi.[1]

2020 yil yakunlaridagi O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoevning Oliy Majlisga Murojaatnomasida “yosh avlodga bog‘cha, maktab va oliygohda sifatli ta’limtarbiya berishni yo‘lga qo‘yamiz, ular jismoniy va ma’naviy sog‘lom, vatanparvar insonlar bo‘lib ulg‘ayishi uchun barcha kuch va imkoniyatlarni safarbar etamiz” – degan fikirlari ta’lim sohasidagi amalga oshirilib kelinayotgan ishlarimizni samarali tashkil etishimiz uchun dasturul amal bo‘ladi. [2]

O'zbekistonda ta'lim va tarbiyaning huquqiy asoslari. O‘zbekistonda ta’limni o‘qitishning huquqiy asoslari ta’lim muassasalari va pedagoglar faoliyatini tartibga soluvchi bir qator huquqiy hujjatlar bilan belgilanadi. Eng muhim hujjatlar quyidagilardir:

- “Umumiy o‘rta ta’lim muassasalarida “tarbiya” fanini bosqichma-bosqich amaliyotga joriy etish chora-tadbirlari to‘g‘risida” O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining qarori, (06.07.2020 yildagi 422-son). Ushbu qarorda 2020-yil iyul oyidan boshlab yangi o‘quv yili boshlangunga qadar “Tarbiya” fani bo‘yicha tayyorlangan o‘quv dasturlari va darsliklar asosida umumta’lim maktablaridagi “Boshlang‘ich ta’lim”, “Milliy g‘oya va huquq”, “Tarix” va “Dinshunoslik” mutaxassisligiga ega fan o‘qituvchilari uchun xalq ta’limi xodimlarini qayta tayyorlash va ularning malakasini oshirish hududiy markazlarida “Tarbiya” fanidan onlayn shaklda maqsadli malaka oshirish kurslarini tashkil etsin” vazifasi yuklatilgan.[3]

- “Ta’lim to‘g‘risida”gi qonun ta’lim tizimining, jumladan, bolalar va yoshlarda axloqiy va fuqarolik fazilatlarini tarbiyalashning umumiy tamoyillari va vazifalarini belgilab beradi. Ushbu qonunda ta’lim va tarbiya tushunchalariga alohida urg’u berib o’tilgan.

tarbiya — aniq maqsadli hamda ijtimoiy-tarixiy tajriba asosida yosh avlodni har tomonlama kamol toptirishga, ularning ongini, ma’naviy-axloqiy qadriyatlar va dunyoqarashini shakllantirishga qaratilgan tizimli jarayon;

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №5

ta’lim — ta’lim oluvchilarga chuqur nazariy bilim, malakalar va amaliy ko‘nikmalar berishga, shuningdek ularning umumta’lim va kasbiy bilim, malaka hamda ko‘nikmalarini shakllantirishga, qobiliyatini rivojlantirishga qaratilgan tizimli jarayon;[4]

- “Maktabgacha va maktab ta’limini rivojlantirishga oid qo‘shimcha chora-tadbirlar to‘g‘risida” O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining qarori, 11.05.2022 yildagi PQ-241-son. Maktabgacha va maktab ta’limi muassasalari faoliyatini tartibga soluvchi, kichik yoshdagi bolalar bilan olib boriladigan tarbiyaviy ishlarning ahamiyatiga e’tibor qaratgan. Ushbu qarorda Umumiy o‘rta ta’lim muassasalarida ma’naviy-ma’rifiy ishlar samaradorligini oshirish va bu borada maktab direktori, ota-onalar va mahalla raislari mas’uliyatini kuchaytirish maqsadida Maktabgacha va maktab ta’limi vazirligi manfaatdor vazirlik va idoralar bilan birgalikda 2022-yil 1-sentabrdan boshlab respublikaning barcha tuman (shahar)lari kesimida namunali maktablar reytingini (keyingi o‘rinlarda — reyting) shakllantirsin va e’lon qilib boorish vazifasi belgilab qo’yilgan.[5]

- “Uzluksiz ma’naviy tarbiya konsepsiyasini tasdiqlash va uni amalga oshirish chora-tadbirlari to‘g‘risida” O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining qarori, 31.12.2019 yildagi 1059-son

- Tarbiya va ta’lim milliy dasturi yoshlarda vatanparvarlik tuyg‘ularini, madaniy va milliy an’analarga hurmat tuyg‘ularini shakllantirish, shuningdek, ijtimoiy mas’uliyatni rivojlantirishga qaratilgan.

Ushbu me'yoriy hujjatlar ta'lim dasturlari va loyihalarini amalga oshirishning huquqiy asoslarini ta'minlaydi, o'qituvchilarning ta'lim jarayonidagi huquq va majburiyatlarini belgilaydi, shuningdek, ta'lim sohasidagi me'yor va qoidalarni buzganlik uchun javobgarlikni belgilaydi.

Ta'limga pedagogik yondashuvlar

O‘zbekistonda ta’limning pedagogik asoslari zamonaviy ta’lim yondashuvlariga asoslanadi, ular:

1. Ta’lim va tarbiya vazifalarining integratsiyasi. Ta'lim faoliyati o'quv jarayonining ajralmas qismi bo'lib, o'quvchilarda nafaqat bilim, balki axloqiy fazilatlarni rivojlantirishga imkon beradi.

2. Ta’limga kompleks yondashuv. Ta'lim shaxsning jismoniy, axloqiy va intellektual rivojlanishining birligi asosida amalga oshiriladi. Har bir bolaning individual xususiyatlari va ehtiyojlari hisobga olinadi.

3. Interaktiv usullardan foydalanish. O‘quvchilarning munozaralar, rolli o‘yinlar, loyihalar va boshqa interfaol shakllar orqali o‘quv jarayoniga faol jalb etilishi tanqidiy fikrlash va ijtimoiy faollikni rivojlantirishga xizmat qiladi.

4. Ota-onalar va jamoatchilik ishtiroki. Ta'lim maktab, oila va jamiyatning birgalikdagi vazifasi sifatida qaraladi. Bunda ta’lim-tarbiya jarayonida faol ishtirok etayotgan jamoat tashkilotlari, mahallalar muhim o‘rin tutadi.

Ta'lim dasturlarini amaliy amalga oshirish

O‘zbekistonda yosh avlod tarbiyasiga qaratilgan qator dastur va loyihalar amalga oshirilmoqda. Bu dasturlarga quyidagilar kiradi:

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №5

- Vatanparvarlik tarbiyasi yoshlarda Vatanga muhabbat, davlat ramzlari va madaniy an'analarga hurmat tuyg'ularini shakllantirishga qaratilgan. Ajdodlardan avlodlarga o'tib kelayotgan "Vatanni sevmoq iymondandir", -degan hadis zamirida ham huddi shunday mazmun mujassam.Agar uzoq tariximizga nazar tashlaydigan bo'lsak, vatanga e'tiqod tuyg'usi xalqimiz tomonidan qadimdan e'zozlanib kelinganining guvohi bo'lamiz. Ajdodlarimiz orasidan yetishib chiqqan mashhur insonlarning xatti-harakatlari, vatan ravnaqi yo'lida chekkan zahmatlarini, bizgacha yetib kelgan asarlari va tarixiy ma'lumotlar orqali bilib olishimiz mumkin. [6]

- Etnomadaniy tarbiya, uning maqsadi bolalar va yoshlarda madaniy va etnik tafovutlarga hurmatli munosabatni shakllantirish, millatlararo totuvlikni mustahkamlashdan iborat. Etnomadaniy tarbiya pedagogikaning nihoyatda muhim jihati hisoblanadi, chunki u ko'p millatli dunyoda shaxsning to'liq ijtimoiylashuviga yordam beradi. Bu faqat ma'lum bir etnik jamoaning ma'lum bilimlari, qadriyat g'oyalari to'plami emas, balki belgi-ramziy asoslar orqali o'z xalqining axloqiy, axloqiy va estetik qarashlarini anglashni, takrorlashni ta'minlaydi. Etnomadaniy ta'lim boshqa xalqlar madaniyatiga o'xshash munosabat bilan uyg'unlashgan holda o'z xalqining madaniyatini tushunish, hurmat qilish uchun asos yaratadi. Bunday ta'limni amalga oshirish natijasi yaxlit dunyoqarash va qadriyat yo'nalishlarining o'zlashtirilgan tizimidir.[7]

- Ekologik tarbiya, o'quvchilarda atrof-muhit va tabiiy resurslarga mas'uliyatli munosabatni shakllantirishga qaratilgan. Ekologik ta'lim-tarbiyani bog'chalar va maktablarda olib borish yo'llari. Tabiat, uning go'zalligi va tabiiy boyliklarni saqlash borasidagi ishlarni oila, bog'cha bolalari va maktab o'quvchilari orasida olib borishdan boshlab, yosh va o'sib kelayotgan avlodni atrof muhit, undagi o'simlik, hayvon, suv va tuproqqa mehr-shafqatli, ularni asraydigan, boyitadigan jonkuyar qilib tarbiyalash kerak. Ushbu dasturlar maktablar va universitetlarning o'quv dasturlari doirasida, shuningdek, maktabdan tashqari tadbirlar, jamoat tadbirlari va loyihalari orqali amalga oshiriladi.[8]

Tarbiya – shaxsning barkamol rivojlanishini ta'minlovchi, yoshlarni jamiyatdagi faol va mas'uliyatli hayotga tayyorlovchi ta'lim jarayonining eng muhim tarkibiy qismidir. O'zbekistonda ta'limga o'qitishning huquqiy-pedagogik asoslari ta'lim dasturlarini amalga oshirish uchun qulay shart-sharoit yaratadi, o'qituvchi va o'quvchilarning huquqiy himoyasini ta'minlaydi, shuningdek, yosh avlodda axloqiy va fuqarolik fazilatlarini shakllantirishga xizmat qiladi. Zamonaviy pedagogik yondashuvlar, interfaol usullardan foydalanish, ta'lim jarayonida ota-onalar va jamiyatning faol ishtiroki o'quvchilarda axloqiy va fuqarolik fazilatlarini shakllantirishda yuqori natijalarga erishish imkonini beradi. Jamiyatning ijtimoiy-siyosiy va madaniy hayotidagi o'zgarishlarni, shuningdek, ta'lim tizimi oldida turgan yangi vazifalarni hisobga olgan holda ta'lim tizimini takomillashtirishni davom ettirish muhim ahamiyatga ega.

ADABIYOTLAR RO'YXATI | СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ | REFERENCES

1. Бордовская Н., Реян А. Педагогика. –Санкт-Петербург, 2001. –С.32

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №5

2. Ўзбекистон Республикаси Президенти Шавкат Мирзиёевнинг Олий Мажлисга Мурожаатномаси. 2020 йил 29 декабрь.
3. UMUMIY O‘RTA TA’LIM MUASSASALARIDA “TARBIYA” FANINI BOSQICHMA-BOSQICH AMALIYOTGA JORIY ETISH CHORA-TADBIRLARI TO‘G‘RISIDA O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining qarori, 06.07.2020 yildagi 422-son
4. TA’LIM TO‘G‘RISIDA O‘zbekiston Respublikasining Qonuni, 23.09.2020 yildagi O‘RQ-637-son
5. MAKTABGACHA VA MAKTAB TA’LIMINI RIVOJLANTIRISHGA OID QO‘SHIMCHA CHORA-TADBIRLAR TO‘G‘RISIDA O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining qarori, 11.05.2022 yildagi PQ-241-son
6. Sh.N.Abduraxmanov. O‘QUVCHILARNI VATANPARVARLIK RUHIDA TARBIYALASHNING PEDAGOGIK IMKONIYATLARI. Oriental Renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences. December 2022. 1089-1092-betlar.
7. https://minikar.ru/uz/prayers/etnokulturnoe-vospitanie-sushchnost-etnokulturnogo-vospitaniya-detei-i/
8. Ilxamdjanova D. S. EKOLOGIK TA’LIM TARBIYA YOSHLAR NIGOHIDA //Новости образования: исследование в XXI веке. – 2023. – Т. 2. – №. 16. – С. 49-54.

MUALLIF HAQIDA MA’LUMOT [ИНФОРМАЦИЯ ОБ АВТОРЕ] [AUTHORS INFO]

✉**Temirova Odinaxon Muhiddin qizi,** mustaqil tadqiqotchisi, [**Темирова — дочь Одинахана Мухиддина,** независимый исследователь], [**Temirova is the daughter of Odinakhan Muhyiddin,** independent researcher]; **manzil:** O'zbekiston, Namangan viloyati, 716019, Namangan, ko'chasi UYCHI, 316 [**адрес:** Узбекистан, Наманганская область, 716019, Наманган, ул. УЙЧИ, 316], [**address:** Uzbekistan, Namangan region, 716019, Namangan, street UYCHI, 316]

Ilmiy-nazariy va metodik jurnal
Научно-теоретический и методический журнал
Scientific theoretical and methodical journal
INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №7

Original paper

KOMPYUTER O‘YINLARIDA –YOSHLARNING SALBIY OBRAZI

© S.E. Jumanazarova[1]✉

[1]Urganch Davlat pedagogika instituti, Xorazm, O‘zbekiston

Annotatsiya

KIRISH: kirish qismida, kompyuter o‘yinlarining zamonaviy madaniyatdagi roli va ularning yoshlarni tasvirlashdagi o‘rni ta’kidlanadi. shuningdek, bu mavzuning dolzarbligi va tadqiqotning nazariy asoslari taqdim etiladi.

MAQSAD: maqolaning asosiy maqsadi kompyuter o‘yinlarida yoshlarning qanday salbiy obrazlar bilan tasvirlanishi va bu tasvirlarning yoshlar psixologiyasi va jamiyatdagi o‘zaro munosabatlariga qanday ta’sir qilishini tahlil qilishdir.

MATERIALLAR VA METODLAR: tadqiqotda ishlatilgan usullar, o‘yin tahlillari, so‘rovnoma va muloqotlar, shuningdek, statistik tahlil usullar haqida ma’lumot beriladi. tadqiqot jarayoni va ishtirokchilari tavsifi kiritiladi.

MUHOKAMA VA NATIJALAR: kompyuter o‘yinlarida kuzatilgan yoshlarning salbiy obrazlari va bu obrazlarning yoshlar o‘zligiga, jinsiy rollar shakllanishiga va ijtimoiy qarashlarga qanday ta’sir qilishi muhokama qilinadi.

XULOSA: maqola yakunida, kompyuter o‘yinlarida yoshlarning salbiy tasvirlanishining ilmiy tahlili asosida qilingan xulosalar va kelajakdagi tadqiqotlar uchun yo‘naltirilgan tavsiyalar beriladi**.**

Kalit so‘zlar: kompyuter o‘yinlari, yoshlar, salbiy obrazlar, media tasviri, jinsiy stereotiplar, ijtimoiy ta’sir.

Iqtibos uchun: Jumanazarova S.E. Kompyuter o’yinlarida yoshlarning salbiy obrazi // Inter education & global study. 2024. №7. B. 344–349.

НЕГАТИВНЫЙ ОБРАЗ МОЛОДЕЖИ В КОМПЬЮТЕРНЫХ ИГРАХ

© С.Е.Джуманазарова[1]✉

[1]Ургенчский государственный педагогический институт, Хорезм, Узбекистан

Аннотация

ВВЕДЕНИЕ: Во введении подчеркивается роль компьютерных игр в современной культуре и их роль в изображении молодежи. также представлена актуальность данной темы и теоретические основы исследования.

ЦЕЛЬ: основная цель статьи - проанализировать, как негативные образы молодежи изображаются в компьютерных играх и как эти образы влияют на психологию молодежи и ее взаимодействие в обществе.

МАТЕРИАЛЫ И МЕТОДЫ: описаны методы, использованные в исследовании, игровом анализе, опросе и общении, а также методы

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №7

статистического анализа. Включено описание процесса исследования и участников.

ОБСУЖДЕНИЕ И РЕЗУЛЬТАТЫ: обсуждаются негативные образы молодежи, наблюдаемые в компьютерных играх, и то, как эти образы влияют на молодежную идентичность, формирование гендерных ролей и социальные установки.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ: в конце статьи на основе научного анализа негативного изображения молодежи в компьютерных играх даны выводы и рекомендации для дальнейших исследований.

Ключевые слова: компьютерные игры, молодежь, негативные образы, медиаобраз, сексуальные стереотипы, социальное влияние.

Для цитирования: Джуманазарова С.Е. Негативный образ молодежи в компьютерных играх. // Inter education & global study. 2024. №7. С. 344–349.

NEGATIVE IMAGE OF YOUTH IN COMPUTER GAMES

© Sarvinoz.E. Jumanazarova [1]✉
[1]Urgench State Pedagogical Institute, Khorezm, Uzbekistan

Annotation

INTRODUCTION: the introduction highlights the role of computer games in contemporary culture and their role in portraying young people. also the relevance of this topic and the theoretical foundations of the research are presented.

AIM: the main purpose of the article is to analyze how negative images of young people are depicted in computer games and how these images affect the psychology of young people and their interactions in society.

MATERIALS AND METHODS: the methods used in the research, game analysis, survey and communication, as well as statistical analysis methods are described. A description of the research process and participants is included.

DISCUSSION AND RESULTS: negative images of young people observed in computer games and how these images affect youth identity, gender role formation and social attitudes are discussed.

CONCLUSION: at the end of the article, based on the scientific analysis of the negative portrayal of young people in computer games, conclusions and recommendations for future research are given.

Key words: computer games, young people, negative images, media image, sexual stereotypes, social influence.

For citation Sarvinoz E. Jumanazarova, Negative image of youth in computer games., Inter education & global study, (7), pp. 344–349. (In Uzbek).

Barkamol avlodni ma’naviy va jismoniy voyaga yetkazish muammosi biz uchun umummilliy, umumdavlat miqyosidagi vazifa bo‘lib, bu ezgu maqsad yo‘lida amalga oshirilayotgan ishlarni izchil va qat’iyatlik bilan davom ettirish bugungi kun siyosatining

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №7

diqqat e'tiborida turibdi. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyev 2023-yilni "Insonga e'tibor va sifatli ta'lim yili" hamda 2024-yilni "Yoshlar va biznesni qo'llab-quvvatlash yili" deb e'lon qilganligi aynan yoshlar tarbiyasida ularning kundalik vaqtini to'g'ri rejalashtirish, bo'sh vaqtlarini foydali o'tkazish shuningdek talaba yoshlar, o'quvchilar ta'lim-tarbiya jarayonlarida omilkorlik tashabbuslari bo'lishlari yil islohatlarida yoritilgan. Bu borada yoshlar ta'limi va tashabbusini har tomonlama qo'llab-quvvatlash bo'yicha yoshlarga keng imkoniyat va sharoitlar yaratib berilgan.

Hozirgi kunda, ya'ni XXI asr yangi texnologiyalar asri bo'lganligi sababli ham kompyuter va internet sohalari bo'yicha juda ko'p tadqiqotlar olib borilmoqda. Bu izlanishlar, yaratilayotgan texnika vositalari yosh avlodga qanchalik ta'sir ko'rsatmoqda yoki ularning hayotida qanday o'rin egallab kelmoqda? Shuni aniq aytish mumkinki, hozirgi paytda yosh avlodning hayotiga kompyuter o'yinlari juda katta ta'sir ko'rsatib kelmoqda. Chunki yuqorida ta'kidlaganimizday hozir texnologiyalar rivojlangan zamon ekan, ulardan foydalanmaslikning o'zi davr talablariga to'g'ri kelmaydi. Masalan, o'quvchilar "Informatika va axborot texnologiyalari" darsida kompyuterdan foydalanishadi va yangi dasturlarni o'rganib, o'zlari ham yangi dastur yaratishni o'rganib olishadi. Bundan tashqari, yoshlar uyda shaxsiy kompyuteridan uyga vazifa tayyorlash maqsadida foydalanishlari mumkin. Endi sizda shunday savol tug'ilishi mumkin: "Yoshlar bunday hollarda qanday qilib kompyuter o'yinlariga mukkasidan ketishlari mumkin?" Yoshlar qachonki doimiy ravishda nazorat qilinib turilmasa, yoxud ular kompyuter texnologiyalaridan to'g'ri foydalanishni bilmasalar, o'shandagina ular kompyuter o'yinlariga chalg'iydilar va bora-bora bu hol ko'p takrorlangani sayin ular kompyuter o'yinlarining mukkasidan ketgan o'yinchilariga aylanadilar. Albatta, bunday hodisalar hayotimizda yuz bermasligi uchun har bir ota-ona va pedagoglar mas'uldirlar. Bolaga shuning uchun ham yoshligidan boshlab ma'naviy tarbiya, dunyoviy ilmlarni o'rgatish barobarida zamonaviy texnologiyalardan to'g'ri va oqilona foydalanishni o'rgatmoq zarur. O'z-o'zidan ko'rinib turibdiki, bunda avvalambor ota-ona bilan bir qatorda o'qituvchilar ham bunday bilimlardan xabardor bo'lishi kerak. Shu o'rinda shuni aytib o'tish kerakki, pedagog-olim V. K. Selevko ham o'qituvchining kompyuter savodxonligini kompyuterli texnologiya mazmunining muhim qismi deb hisoblaydi va uning tarkibiga quyidagilarni kiritadi: informatika va hisoblash texnikasining asosiy tushunchalarini bilish; kompyuterli texnikaning umumiy tuzilishi va funksional imkoniyatlarini bilish; zamonaviy operatsion tizimlarni bilish; umumiy vazifa bajaradigan zamonaviy dasturning qobiqlar va operatsion vositalarini (Norton Commander, Windows va boshqalarini) bilish hamda ularning vazifalarini o'zlashtirish; hech bo'lmaganda bir matn redaktorini o'zlashtirganlik; dasturlashtirish algoritmlari, tillari va paketlari haqidagi boshlang'ich tasavvurlarining bo'lishi; amaliy foyda beradigan vazifalarini bajaradigan amaliy dasturlaridan foydalanishning boshlang'ich tajribasi.

Barchamizga ma'lumki, zamonamiz rivojlanib, hayotimizga yangidan-yangi texnologiyalar kirib kelmoqda, albatta, ular bugungi kunda yoshlarning hayotida muhim o'rin egallamoqda. Misol qilib har birimizning uyimiz yonidagi internet kafe, klublari yoxud

CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №7

playstation (pleysteyshn)larni olishimiz mumkin. U yerda har doim odam gavjum bo‘ladi va shunisi achinarliki, ularning 80% ini yoshlar tashkil qiladi. U yerda kompyuterlarning deyarli hammasi band bo‘ladi va hatto navbat kutib turgan yoshlarga ham ko‘zimiz tushishi mumkin.

Yoshlar internet o‘yinlarini o‘ynashda o‘yinga shunchalik berilib ketishadiki, hatto qornining ochganini-yu, uyiga qaytadigan vaqt bo‘lib qolganini ham sezmay qolishadi. “Internet o‘yinlarini o‘ynashda ular pulni qayerdan olishadi?”- degan savol tug‘ilishi tabiiy. Albatta, ota-onasi bergan, lekin internet o‘yinlarini o‘ynash uchun emas, balki ovqat olib yeyishi uchun. Bu esa nazoratsiz qolgan farzand ota-onani va o‘zini-o‘zi aldashiga olib keladi. Har xil vaxshiy, qo‘rqinchli o‘yinlarni o‘ynash natijasida yoshlarimizning qahri qattiq bo‘lib qolmayaptimikan? Ularning psixik rivojlanishida ma’lum o‘zgarishlar yuz bermoqda.

Shunday “o‘yinchilar” ham borki, ular o‘yinni o‘ynayotgan paytlarida o‘yin ichiga “virtual olam”ga kirib ketadilar, yutqazib qo‘ysalar kayfiyatlari tushib ketadi. Ular bir kunda 2-3 soat kompyuter o‘yinlarini o‘ynamasalar, qandaydir tushkunlikka tushib qoladilar, jizzaki, injiq, agressiv bo‘lib qoladilar. Bunday bolalarni to‘g‘ridan-to‘g‘ri kompyuter o‘yinlariga tobe bolalar qatoriga qo‘yishimiz mumkin. Ular “real olam”ga moslashishni, undagi mas’uliyatni o‘z bo‘yinlariga olishni istashmay qolishadi. Xohlagan ishini qilish mumkin bo‘lgan “virtual olam” ularga ko‘proq yoqadi va kompyuter uning yaqin do‘stiga aylanadi. Bundan tashqari yana shuni ta’kidlash joizki, kompyuter o‘yinlari insonning nafaqat ruhiy, balki jismoniy sog‘ligiga ham o‘z ta’sirini ko‘rsatmasdan qolmaydi. Masalan, kompyuter o‘yinlari miyaning ko‘rish va harakatlanishga javob beradigan qismiga ta’sir qiladi. O‘yinlar odamning xulqi, emotsiyasi va o‘qishga javob beradigan bosh miya po‘stlog‘ining old peshona qismi ya’ni, aql sohasini o‘sishiga zarar yetkazadi. Kompyuter o‘yinlari bilan parallel ravishda aqliy salohiyatlar ham pasayib boradi. Shuni aytish kerakki labaratoriya miyani old peshona qismining ishlamasligi neandertal odamni vahshiy va ta’sirchan qilib qo‘yadi, katta jamoada yashashni xohlamaydi. Kompyuter o‘yinlari aynan miya old peshona qismini faoliyatini susaytiradi. Kompyuter o‘yinlarining yoshlar psixikasiga ko‘rsatadigan ta’sirning ko‘lami va qudrati axborot-psixologik xavfsizlikni ta’minlashni hozirgi sharoitlarda umummilliy muammo darajasiga ko‘tarishni taqozo qiladi. Jamiyatdagi tub o‘zgarishlar sharoitida insonning psixologik xavfsizligi, psixologik himoyalanganligi va psixologik himoya shakllanishining uslublari muammosi nazariy jihatdan ham, amaliy jihatdan ham nihoyatda dolzarb bo‘lib bormoqda.

Kompyuter o‘yinlari yoshlarning vaqtini o‘g‘irlamoqda. Internet klublarida yoshlar ayni o‘qib, ilm oladigan paytda qimmatli vaqtini bekorchi, hech narsaga foydasi tegmaydigan bema’ni o‘yinlarga sarflashlari juda achinarli holat. Chunki internet va kompyuter o‘yinlariga haddan tashqari berilib ketgan o‘smirlar hayotdan, ilm olish, kasb o‘rganishdan va ma’naviy qadriyatlardan tamoman uzilib, butunlay manqurtlashib boradi. Hozir kompyuter o‘yinlari orqali o‘smir yoshlarga salbiy ta’sir qilib, ular ongiga o‘zining vayronkor, qabih g‘oyalarini singdirish yoki ularni to‘g‘ri yo‘ldan ozdirishga urinadigan yashirin kuchlar juda ko‘p. Kompyuter o‘yinlariga mukkasidan ketgan o‘smirlar o‘zlari

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №7

bilmagan holda yashirin kuchlarning qo‘g‘irchog‘iga aylanadi. Kompyuterga mute’ bo‘lgan yoshlarning fikri-xayoli, butun vaqti, hatto uyqusi ham bema’ni o‘yinlar bilan band bo‘ladi. Oxir-oqibat bunday manqurt yoshlar tengdoshlari, yaqinlari va hatto ota-onasiga ham qo‘l ko‘tarishgacha, agar mubolag‘a bo‘lmasa qurol o‘qtalishgacha borib yetadi. Bu esa jamiyatda ilimsizlik, johillikning tomir yoyishiga va oxir oqibatda yurt parokanda bo‘lishiga olib keladi.

Ota-onalar doim ishda, bola tarbiyasiga vaqtlari yo‘q. Ishdan charchab kelgandan so‘ng esa biroz dam olishga chog‘lanadilar. Shu paytda farzand o‘zi bilan o‘zi ovora bo‘lib qoladi yoki u ham zerikib otaning yoniga boradi. Ota ishda bitirishga ulgurmagan ishlarini uyda davom ettiryapti. Ona esa uy yumushlari bilan mashg‘ul, aka ko‘chaga chiqib ketgan, opa esa telefonda dugonalari bilan qizg‘in suhbatda, hamma band. Xonada faqatgina kompyuter band emas…Xonada faqat kompyutergina bo‘sh bo‘lgandan keyin bola, albatta, vaqtini kompyuter o‘ynash bilan o‘tkazadi. Bu hol bir necha bor qaytarilgandan keyin bolaning kompyuter o‘yinlaridan to‘xtashi qiyin bo‘lib qoladi, natijada bu har kungi odat tusiga kiradi. Bu esa yosh avlodni salbiy tomonga qarab o‘zgarishiga olib keladi.

Mana bizga “real” olamdan “virtual” olamga ketish. Xo‘sh, bunga kim sababchi? Farzandlarning barkamol bo‘lib yetishishlariga nima yoki kimlar to‘sqinlik qilyapti, shu kompyuter o‘yinlarimi yo ularni yaratuvchilarimi yo bo‘lmasa farzandiga beparvo kattalarmi? Bu savolni har kim o‘z-o‘ziga berib ko‘rsin. Bu biz bilan emas, balki qo‘shnimizning bolasi bilan sodir bo‘lganda bizni bu hol unchalik xavotirga solmagan bo‘lar edi. Lekin bu hol bizning farzandlarimiz bilan sodir bo‘ldi. Bu muammo vaqt o‘tgani sayin dolzarblashib bormoqda. Biz vaqtida buning oldini olmog‘imiz va kurashmog‘imiz darkor. Eng avvalo, barkamol avlodni voyaga yetkazishda ularning sog‘ligiga e’tibor beraylik. Farzandlarning tarbiyasi bilan alohida shug‘ullanaylik. Yosh avlodga kompyuter texnologiyalaridan qanday qilib oqilona foydalanish mumkin ekanligini tushuntiraylik. Ularga kompyuter o‘yinlarini umuman o‘ynatmaylik, demaymiz. Chunki bunday qilib farzandlarimizni o‘zining sinfdoshlari yoki tengdoshlaridan ajratib qo‘yishimiz mumkin. Bu esa yana bir boshqa muammoga olib kelishi mumkin. Lekin kompyuter o‘yinlarini o‘ynashda me’yordan oshib ham ketmasliklarini kuzatishimiz, ular qanday o‘yinlar o‘ynayotganliklarini nazorat qilib borishimiz kerak.

Bu jiddiy muammoga hozirdanoq qattiq turib yondashib boshlamasak, farzandlarimiz kelajagiga kim javobgarlikni o‘z bo‘yniga oladi yoki ularning mehrli, odobli bo‘lishiga, barkamol bo‘lib yetishishiga kim javob beradi? Buyuk bobomiz Ibn Sino: “Agar biz inson hayotini ming varoqli kitob deb olsak, men bor yo‘g‘i hayotim davomida o‘n varoqqina ko‘rishga, o‘rganishga muvaffaq bo‘ldim.”- deb aytganlaridek, inson hayoti bir marotaba beriladi. Hayotda bir narsani unutmaylik, biz aslida nima yoki kim uchun yashayapmiz? Albatta, oilamiz, farzandlarimiz uchun. Shu qisqagina umrimizni farzandlarimiz kamoli uchun bag‘ishlaymiz. Bu savolni chuqurroq o‘ylab ko‘rsakkina, mana shu dolzarb muammoga aylanib ketayotgan holatga jiddiy yondashishimiz mumkin.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №7

Talaba – yoshlarda kompyuter o‘yinlariga bo‘lgan pozitiv munosabatni to‘g‘ri tashkil qilish, komyuterdan foydalanish ko‘nikmalarida nekbinlik dunyoqarashini shakllantirishda, ijobiy psixologik muhitni yaratishda nafaqat ota-onalar balki, ta’lim muassasasi, pedagoglar, sinf rahbarlari ham birday mas’uldirlar.

Kompyuter o‘yinlariga keskin berilish, yoshlarda shong‘ib ketish belgilari mavjud bo‘lishi ilmiy tilda “Ludamaniya” tushunchasi orqali izohlanadi. Bu tushuncha ommaviy madaniyatning salbiy ko‘rinishlaridan biri sifatida ham tahlil qilinadi. Negaki butun vujudi bilan turli kompyuter o‘yinlarni tomosha qilib, alohida affektiv kayfiyatda o‘yinga sho‘ng‘ib ketishi yoshlarning nafaqat ruhiy holatiga balki, fiziologik rivojlanishiga ham o‘zini salbiy ta’sirini ko‘rsatadi. Masalan, ko‘z nuriga, harakatlanish sistemasiga, umurtqa pag‘onasidagi rivojlanishlarga salbiy ta’sir ko‘rsatadi. Yoshlarni bunday xulq-atvorini to‘g‘irlashda ularda kompyuter o‘yinlariga nisbatan pozitiv tafakkurni shakllantirishda allomalarimizning pedagogik ta’limotlari, ularning asarlaridagi fikrlari katta tarbiyaviy ahamiyatga egadir. Shunday ekan, ta’lim jarayonida sharq allomalarining ta’limotlari vositalari orqali yoshlarda ijobiy dunyoqarash, saviyaviylik, ilmkorlik, bunyodkorlik sifatlarini shakllantirish muhim manba bo‘la oladi.

ADABIYOTLAR RO‘YXATI | СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ | REFERENCES

1. Erkinbaevna, Y. S. (2023). THE ROLE AND IMPORTANCE OF THE POSITIVE WORLDVIEWS OF EASTERN SCHOLARS IN STRENGTHENING THE TEACHER-DISCIPLE TRADITION. *International Journal of Advance Scientific Research*, *3*(06), 200-206.
2. Erkinbayevna, Y. S. (2023). THE SYSTEM OF INSTILLING A HEALTHY PERSPECTIVE IN STUDENTS THROUGH EASTERN ACADEMICS'EDUCATIONAL PRINCIPLES. *European International Journal of Multidisciplinary Research and Management Studies*, *3*(09), 55-59.
3. Якубова, Ш. Э. (2024). Прививать Студентам Идею Позитивизма Посредством Духовного Наследия Восточных Учёных. *Miasto Przyszłości*, *44*, 587-590.
4. https://digitalmediakompitentlik.wordpress.com/talim-soxasida-internet-texnologiyalaridan-foydalanish/
5. https://www.naqshband.uz/makolalar/kompyuterni-yoshlarga-tasiri

MUALLIF HAQIDA MA’LUMOT [ИНФОРМАЦИЯ ОБ АВТОРЕ] [AUTHORS INFO]

✉**Jumanazarova Sarvinoz Ergash qizi,** talaba, [**Джуманазарова Сарвиноз Эргашовна** студентка], [**Jumanazarova Sarvinoz Ergashovna**, student]; manzil: O‘zbekiston, Xorazm, Gurlan ko'chasi, 1-a uy [адрес: Узбекистан, ул. Гурлан 1а ,Хорезм], [address: Uzbekistan, 1-a , Gurlan st.,Khorezm]

Ilmiy-nazariy va metodik jurnal
Научно-теоретический и методический журнал
Scientific theoretical and methodical journal
INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №7

Original paper

"TIL PORTFELI" TEXNOLOGIYASI NOLINGVISTIK UNIVERSITETDA TIL O'QITISH SIFATINI OSHIRISH VOSITASI SIFATIDA

©S.M. Saidjalolova[1]✉
[1]Toshkent shahridagi Belarus-O‘zbekiston qo‘shma tarmoqlararo amaliy texnik malaka institute, Toshkent, O‘zbekiston

Annotatsiya

KIRISH: kirish qismida, til o‘qitishdagi zamonaviy yondashuvlar va "til portfeli" texnologiyasining mohiyati ta’kidlanadi. shuningdek, bu texnologiya nolingvistik universitetlarda qanday qo‘llanilishi mumkinligi va tadqiqotning dolzarbligi taqdim etiladi.

MAQSAD: maqolaning asosiy maqsadi "til portfeli" texnologiyasining nolingvistik universitetlarda til o‘qitish sifatiga ta’sirini baholash va ushbu yondashuvning ta’limiy samaradorligini o‘rganishdir.

MATERIALLAR VA METODLAR: tadqiqotda ishlatilgan usullar, so‘rovnomalar, kuzatuvlar va boshqa tahliliy yondashuvlar haqida ma’lumot beriladi. tadqiqot jarayoni va ishtirokchilar tavsifi kiritiladi.

MUHOKAMA VA NATIJALAR: "til portfeli" texnologiyasining o‘quvchilarning tiliy rivojlanishiga ta’siri muhokama qilinadi. o‘quvchilarning tiliy kompetentsiyalarining o‘sishida ushbu texnologiya qanday yordam bergani tahlil etiladi.

XULOSA: maqola yakunida, "til portfeli" texnologiyasining nolingvistik universitetlarda til o‘qitish sifatini yaxshilashdagi ahamiyati haqida xulosalar keltiriladi.

Kalit so‘zlar: til portfeli, til o‘qitish, nolingvistik universitet, o‘qitish sifati, tiliy kompetentsiya, ta’lim texnologiyasi.

Iqtibos uchun: Saidjalolova S.M. “Til portfeli" texnologiyasi nolingvistik universitetda til o'qitish sifatini oshirish vositasi sifatida // Inter education & global study. 2024. №7. B.350–356.

ТЕХНОЛОГИЯ «ЯЗЫКОВОГО ПОРТФЕЛЯ» КАК СРЕДСТВО ПОВЫШЕНИЯ КАЧЕСТВА ЯЗЫКОВОЙ ПОДГОТОВКИ В УСЛОВИЯХ НЕЯЗЫКОВОГО ВУЗА

© С.М. Саиджалолова[1]✉
[1]Совместный Белорусско-Узбекский межотраслевой институт прикладных технических квалификаций в городе Ташкенте, Ташкент, Узбекистан

Аннотация

ВВЕДЕНИЕ: во введении освещены современные подходы к обучению языку и сущность технологии «языкового портфолио». также представлено, как данная

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №7

технология может быть использована в нелингвистических университетах и актуальность исследования.

ЦЕЛЬ: основной целью статьи является оценка влияния технологии «языкового портфолио» на качество преподавания языка в неязыковых вузах и изучение образовательной эффективности данного подхода.

МАТЕРИАЛЫ И МЕТОДЫ: описаны методы, анкеты, наблюдения и другие аналитические подходы, использованные в исследовании. будет включено описание исследовательского процесса и участников.

ОБСУЖДЕНИЕ И РЕЗУЛЬТАТЫ: обсуждается влияние технологии «языкового портфолио» на языковое развитие учащихся. анализируется, как данная технология помогла в росте языковых компетенций студентов.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ: в конце статьи сделаны выводы о значении технологии «языкового портфолио» в повышении качества преподавания языка в неязыковых вузах.

Ключевые слова: языковое портфолио, преподавание языка, нелингвистический вуз, качество преподавания, языковая компетентность, образовательная технология.

Для цитирования: Саиджалолова С.М. Технология «языкового портфеля»как средство повышения качества языковой подготовки в условиях неязыкового вуза // Inter education & global study. 2024. №7. С. 350–356.

THE TECHNOLOGY OF "LANGUAGE PORTFOLIO" AS A MEANS OF IMPROVING THE QUALITY OF LANGUAGE TRAINING IN A NON-LINGUISTIC UNIVERSITY

© S.M. Saidjalolova[1]✉
[1]Joint Belarusian-Uzbek Intersectoral Institute of Applied Technical Qualifications in Tashkent, Tashkent, Uzbekistan

Annotation

Abstract

INTRODUCTION: in the introduction, modern approaches to language teaching and the essence of "language portfolio" technology are highlighted. also, how this technology can be used in non-linguistic universities and the relevance of the research are presented.

AIM: the main purpose of the article is to evaluate the impact of the "language portfolio" technology on the quality of language teaching in non-linguistic universities and to study the educational effectiveness of this approach.

MATERIALS AND METHODS: the methods, questionnaires, observations and other analytical approaches used in the research are described. a description of the research process and participants will be included.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №7

DISCUSSION AND RESULTS: the influence of "language portfolio" technology on students' language development is discussed. it is analyzed how this technology helped in the growth of students' linguistic competences.

CONCLUSION: at the end of the article, conclusions are made about the importance of "language portfolio" technology in improving the quality of language teaching in non-linguistic universities.

Key words: language portfolio, language teaching, non-linguistic university, teaching quality, linguistic competence, educational technology.

For citation: Saidjalolova S.M. The technology of "language portfolio" as a means of improving the quality of language training in a non-linguistic university, Inter education & global study, (7), pp. 350–356. (In Uzbek).

Эффективной формой формирования требуемых навыков рефлексии и оценки достижений познавательной деятельности является языковое портфолио, которое используется как средство выявления результатов обучающегося в процессе изучения иностранного языка. В отличие от других методов контроля и оценки эффективность языкового портфеля характеризуется логически обоснованным характером оценки и самооценки, которая обеспечивается отображаемыми в языковом портфеле учебными достижениями и результатами творческой деятельности, а также критериями оценки и интеграцией личного опыта студента в процесс изучения иностранного языка. Языковой портфель как средство самооценки выступает вектором повышения мотивации студентов к изучению иностранного языка. В данной статье мы представляем языковой портфель не как образовательную технологию, а как средство самоконтроля студента в процессе изучения иностранного языка.

В современном мире формирование личности происходит в новых социально-экономических и политических условиях, в иной морально-этической атмосфере, что меняет подходы к организации обучения и воспитания. В последние годы произошли изменения в системе образования, они привели к переоценке традиционных методов и технологий обучения иностранным языкам. Приоритетом реформирования системы образования становится использование активных методов обучения, способствующих формированию личностной автономии обучающихся, развитию умения анализировать, рассуждать, планировать, комбинировать, создавать новый продукт. Также параллельно развиваются знание культурных норм и социальных ограничений в общении, знание обычаев, традиций и этикета в сфере общения, а также усиление ориентации на коммуникативные средства, характерные для национального и сословного менталитета. Вслед за Гальсковой под коммуникативной компетентностью мы понимаем способность и готовность осуществлять межличностное и межкультурное общение с носителями языка, что подразумевает формирование языковой, речевой, социокультурной,

CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №7

компенсаторно-образовательной когнитивной, коммуникативной компетентности. В контексте формирования коммуникативной компетенции данными учеными были выделены три основные характеристики личностных качеств, необходимых для адекватной коммуникации:

• практическое владение отдельным ресурсом вербальных и невербальных средств для актуализации информационных, экспрессивных и прагматических функций общения;

• умение разнообразить средства общения в процессе общения;

• построение речи в соответствии со стандартами (языковыми и речевыми).

Технология языкового портфолио (от фр. porter – носить + Feuille – лист) представляет собой комплексный набор разнообразных рабочих материалов, отражающих образовательные результаты, накопленные в процессе обучения и освоения иностранного языка. Данный набор материалов предоставляет широкий спектр возможностей как для студента, так и для преподавателя. Языковой портфель включает в себя задания, проекты, отчеты, письменные работы, демонстрирующие успешность освоения коммуникативных навыков. По результатам преподаватель анализирует и оценивает такие показатели, как объем проделанной учебной работы и разнообразие достижений в области изучения иностранного языка, а также практический образовательный опыт в этой области. Мы считаем, что языковой портфель является одной из самых эффективных технологий обучения иностранному языку, которая способствует формированию и развитию коммуникативной компетенции на уроках английского языка и одновременно является средством или средством для самоконтроля и самооценки учащимися своих образовательных результатов. В данной статье мы представляем языковой портфель не как образовательную технологию, а как средство самоконтроля учащегося в процессе изучения иностранного языка.

Цели и формы работы с языковым портфелем на уроках иностранного языка могут быть разными, поскольку языковой портфель является очень гибким средством обучения, которое можно адаптировать практически к любой учебной ситуации. Эти ситуации могут быть разными как по целям и методам, средствам и условиям обучения, так и по возрастным и индивидуальным особенностям учащихся и уровню их владения иностранным языком. Языковой портфель создается в соответствии с возрастными особенностями студента и образовательной программой. В нем студент регулярно записывает свои результаты, достижения и опыт освоения иностранного языка. Языковой портфель для студентов разрабатывается в соответствии с европейской концепцией языкового портфеля. При этом учитываются как когнитивное, так и эмоциональное развитие каждой возрастной группы студентов; в процессе обучения иностранному языку используются различные технологические ресурсы, чтобы студент имел возможность: оценить свой уровень владения иностранным языком; осознанно и ответственно подходить к процессу и результатам освоения языка, реагировать на

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №7

изучение иностранного языка; совместно с преподавателем находить наиболее рациональные пути совершенствования своих знаний и навыков, а также уметь самостоятельно организовывать работу по изучению иностранного языка.

Таким образом, коммуникативная компетентность является одной из ключевых компетенций, формирование которой является интегративной целью на всех этапах обучения иностранному языку. Коммуникативная компетентность – это способность и готовность к общению с носителями языка, что подразумевает формирование языковой, речевой, социокультурной, а также компенсаторной и учебно-познавательной коммуникативной компетентности. Эффективному формированию коммуникативной компетентности способствует технология «языкового портфеля». Языковой портфель – это инструмент документирования и оценки языковых навыков обучающихся, позволяющий совершенствовать организацию образовательного процесса. В ходе исследования нами доказано, что использование языкового портфеля как инструмента формирования коммуникативной компетентности в процессе обучения иностранному языку является важным методическим аспектом достижения личностных, метапредметных и предметных результатов иноязычного образования.

Языковой портфель играет значительную роль для студентов, чья профессия будет связана с языковой практикой. Языковой портфель способствует определению профессионального развития студентов. Основная идея портфолио — предоставить широкий спектр языковых навыков студентов. Портфолио дает студентам возможность продемонстрировать свои знания и опыт, связанные с языковой деятельностью. Портфолио может включать весь спектр языковых данных, отражая широкий спектр навыков и может содержать тесты, обработку текста, письменные работы, эссе, обратную связь, рефлексию. Нортон и Видбург описывают портфолио как систематизированную и выборочную подборку работ студентов, которые демонстрируют мотивацию студентов, академический рост и уровень достижений. Основная идея портфолио — продемонстрировать и отразить языковой опыт студентов и их языковые способности. Разработка портфолио обеспечивается работой преподавателей и студентов, которые наполняют портфолио различными видами работ.

Студенты могут сами решать, какие виды работ включить в портфолио. Этот процесс выбора и отражения своей работы, процесс оценки и самооценки своей деятельности является ключевым моментом любого портфолио. Вопросы электронного портфолио также обсуждаются в статье. Следует отметить, что языковое портфолио студентов (электронное и неэлектронное) является важным элементом, способствующим профессиональному самоопределению, поскольку студенту легко оценить, что он уже умеет делать, над чем ему еще нужно поработать и что изучать. Языковое портфолио включает в себя текущее понимание языка, связанное с оценкой, может использоваться различными пользователями, охватывает широкий спектр языковых навыков. Процесс создания

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №7

своего портфолио также рассматривается как процесс обучения, требующий внимания как студента, так и преподавателя. Он позволяет вырабатывать самооценку, способствует саморефлексии и принятию решений, мотивации.

Языковое портфолио может быть создано в электронном виде. Электронное портфолио представляет собой цифровую версию портфолио и является ярким примером информационно-коммуникационных технологий. Электронные портфолио представляют собой обработанные документы, блоги, вики, диаграммы и другие специальные инструменты, которые могут включать в себя широкий спектр цифровых ресурсов, таких как видео- и аудиозаписи, обсуждения, проводимые в аудитории, вклады на форумах и другие электронные работы. Языковой пакет документов в портфолио может быть разнообразным и демонстрировать разные языковые навыки.

В электронном портфолио студенты могут оценивать себя как с преподавателями, так и одноклассниками. После завершения выполненной работы этот сервис позволяет получить оценку и рекомендации по дальнейшему совершенствованию полученных знаний. Ученые считают, что самооценка в электронном портфолио является важным элементом для саморефлексии и самоопределения в целом. Электронное портфолио легко адаптируется к условиям студента, оно более портативно и мобильно, чем бумажное портфолио. В электронном портфолио можно использовать необходимые для конкретной аудитории инструменты согласно требованиям преподавателей, работодателей и т. д.

Для метода дистанционного обучения характерны следующие принципы: коммуникабельность, сознательность, поддержка родного языка учащихся, наглядность, доступность, положительный эмоциональный фон. Эффективность любого вида дистанционного обучения зависит от четырех факторов: эффективное взаимодействие преподавателя и ученика, несмотря на то, что их разделяет расстояние; используемые педагогические технологии; эффективность разработанных учебных материалов и методов их подачи; эффективность обратной связи.

Эффективность дистанционного обучения зависит от организационно-методического качества используемых материалов, а также от квалификации преподавателей, участвующих в этом процессе. Кроме того, существует ряд характеристик, которые должны быть присущи любому виду дистанционного обучения, чтобы его можно было считать эффективным: дистанционное обучение подразумевает более тщательное и детальное планирование деятельности учащихся, ее организацию; четкие задачи и цели обучения; поставку необходимых учебных материалов (кейс-технологии); сетевые и телевизионные технологии; интерактивность; обратная связь между преподавателем и учеником; мотивация; модульная структура курса; звуковое сопровождение.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №7

ADABIYOTLAR RO‘YXATI | СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ | REFERENCES

1. Azimov, E. (2018). Modern dictionary of methodological terms and concepts. Theory and practice of language teaching. Fond “Russkij mir”
2. Barrett, H. C. (2020). Create Your Own Electronic Portfolio: Using Off-the-Shelf Software to Showcase Your Own or Student Work. Learning & Leading with Technology, 27(7), 15–21.
3. Burlakova, I. (2010). “Language portfolio” of a student as a basis for the formation of an educational subject in the process of studying foreign languages. Proc. of the Mater. of the 3th Int. sci. conf. Actual problems of modern scientific knowledge (pp. 75–82) (Pyatigorsk, Russia, 11–12 January 2010). (Pyatigorsk: PGLU).
4. Galskova, N. (2006). Language portfolio as a tool for assessment and self-assessment of students in the field of foreign language learning. Inostrannye yazyki v shkole, 6, 6–9.
5. Kabdolova, K. (2012). Formation of competencies as a necessary condition for improving the quality of education. Open school.

MUALLIF HAQIDA MA’LUMOT [ИНФОРМАЦИЯ ОБ АВТОРЕ] [AUTHORS INFO]

✉**Saidjalolov S.M**, prorektor, [**С.М.Саиджалолова**,проректор], [**S.M. Saidjalolova**, Vice-Chancellor,]; manzil: O'zbekiston, Toshkent viloyati, Shahar: Qibray tumani, Salar qo'rg'oni, Qoramurt ko'chasi, 1 [адрес: Узбекистан, Ташкентская область, Город: Кибрайский район, крепость Салар, улица Карамурта, 1], [address: Uzbekistan, Tashkent region, City: Qibray district, Salar fortress, Karamurt street, 1]

Ilmiy-nazariy va metodik jurnal
Научно-теоретический и методический журнал
Scientific theoretical and methodical journal
INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №7

Original paper

PEDAGOGNING DIAGNOSTIK FAOLIYAT MODELI ISHLANMASI

© X.N. Qodirova[1]✉

[1]Nizomiy nomidagi Toshkent davlat pedagogika universiteti, Toshkent, O‘zbekiston

Annotatsiya

KIRISH: kirish qismida, pedagogning diagnostik faoliyatining ahamiyati va bu sohada ilmiy tadqiqotlarning hozirgi holati ta’kidlanadi. Shuningdek, tadqiqotning dolzarbligi va uning nazariy asoslari taqdim etiladi.

MAQSAD: maqolaning asosiy maqsadi samarali pedagogik diagnostik modelni ishlab chiqish va uning ta’lim jarayonidagi ahamiyatini aniqlashdir.

MATERIALLAR VA METODLAR: tadqiqotda qo‘llanilgan usullar, shu jumladan so‘rovnomalar, kuzatuvlar, va boshqa o‘lchov usullari haqida ma’lumot beriladi. Modelni ishlab chiqishda foydalanilgan nazariy yondashuvlar va amaliy qo‘llanmalar tavsiflanadi.

MUHOKAMA VA NATIJALAR: model sinovdan o‘tkazilgan sinflar va pedagoglar orqali olingan natijalar muhokama qilinadi. modelning ta’lim sifatiga qanday ta’sir qilishi va uni qo‘llash samaradorligi tahlil etiladi.

XULOSA: maqola yakunida, ishlab chiqilgan diagnostik modelning pedagogik faoliyatni yaxshilashdagi ahamiyati va kelajakdagi qo‘llanilishi uchun yo‘naltirilgan tavsiyalar beriladi.

Kalit so‘zlar: Pedagogik diagnostika, ta’lim sifati, o‘qituvchi faoliyati, diagnostik model, ta’lim baholash, pedagogik samaradorlik.

Iqtibos uchun: Qodirova X.N. Pedagogikaning diagnostik modeli ishlanmasi // Inter education & global study. 2024. №7. B. 357–362.

РАЗРАБОТКА МОДЕЛИ ДИАГНОСТИЧЕСКОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ПЕДАГОГА

© Х.Н.Кадирова [1]✉

[1]Ташкентский государственный педагогический университет имени Низоми, Ташкент, Узбекистан

Аннотация

ВВЕДЕНИЕ: во введении подчеркивается значение диагностической деятельности педагога и современное состояние научных исследований в этой области. Также представлена актуальность исследования и его теоретические основы.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №7

ЦЕЛЬ: основной целью статьи является разработка эффективной педагогической диагностической модели и определение ее значимости в образовательном процессе.

МАТЕРИАЛЫ И МЕТОДЫ: описаны методы, использованные в исследовании, включая анкеты, наблюдения и другие методы измерения. Описаны теоретические подходы и практические приложения, использованные при разработке модели.

ОБСУЖДЕНИЕ И РЕЗУЛЬТАТЫ: обсуждаются результаты, полученные в классах и у педагогов, где тестировалась модель. Анализируется, как модель влияет на качество образования и эффективность ее применения.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ: в конце статьи дано значение разработанной диагностической модели в совершенствовании педагогической деятельности и рекомендации для дальнейшего использования.

Ключевые слова: педагогический диагноз, качество образования, деятельность учителя, диагностическая модель, педагогическая оценка, педагогическая эффективность.

Для цитирования: Кадирова Х.Н.Разработка модели диагностической деятельности педагога. // Inter education & global study. 2024. №7. С. 357–362.

DEVELOPMENT OF THE TEACHER'S DIAGNOSTIC ACTIVITY MODEL

© Halimaxon.N. Kadirova[1]✉
[1]Nizomi Tashkent State Pedagogical University, Tashkent, Uzbekistan

Annotation

INTRODUCTION: in the introduction, the importance of the diagnostic activity of the pedagogue and the current state of scientific research in this field are emphasized. The relevance of the research and its theoretical foundations are also presented.

AIM: the main purpose of the article is to develop an effective pedagogical diagnostic model and determine its importance in the educational process.

MATERIALS AND METHODS: methods used in the study, including questionnaires, observations, and other measurement methods, are described. The theoretical approaches and practical applications used in the development of the model are described.

DISCUSSION AND RESULTS: the results obtained from the classrooms and pedagogues where the model was tested are discussed. How the model affects the quality of education and the effectiveness of its application are analyzed.

CONCLUSION: at the end of the article, the importance of the developed diagnostic model in improving pedagogical activity and recommendations for future use are given.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №7

Key words: Pedagogical diagnosis, quality of education, teacher's activity, diagnostic model, educational evaluation, pedagogical efficiency.

For citation Xalimaxon.N. Kadirova (2024) 'Development of the teacher's diagnostic activity model', Inter education & global study, (7), pp. 357–362. (In Uzbek).

Respublikamiz so‘ngi yillarda oliy ta’lim muassasalarida ta’limni insonparvarlashtirish, raqobatdosh boshlang‘ich sinf o‘qituvchilarini tayyorlash, xorijiy tajribalar asosida ta’lim mazmunini takomillashtirishning me’yoriy asoslari yaratilmoqda. Yangi O‘zbekistonning taraqqiyot strategiyasida “… pedagog-kadrlarning bilimi va malakasini xalqaro darajaga olib chiqish, ta’limning barcha bosqichlarida yoshlarning mukammal ta’lim olishini ta’minlash”[1] ustuvor vazifa sifatida belgilandi. Natijada bo‘lajak boshlang‘ich sinf o‘qituvchilarining diagnostik madaniyatini shakllantirish uchun pedagogik shart-sharoitlar va didaktik imkoniyatlar yaratildi.

O‘z faoliyatini zamonaviy ta’limning maqsadlari va vazifalari kontekstida tushungan o‘qituvchilar diagnostik faoliyati kasbiy faoliyatining ajralmas qismiga aylanishi kerakligini tan olishadi, lekin shu bilan birga uni amalga oshirish uchun pedagogik diagnostika sohasida bilim va ko‘nikmalar yetishmasligini ta’kidlashadi. Mazkur jarayonda pedagogning diagnostik faoliyat modeli ishlanmasi o‘ziga xos ahamiyat kasb etadi.

Model — (lotincha- modulus-o‘lchov, me’yor) ixtiyoriy narsa (predmet, buyom va h.k) va hodisa (jarayon) larning maxsus belgilar vositasidagi analogi (o‘xshatmasi)[2;232].

Biz bir necha bor o‘qituvchining diagnostika faoliyatida turli xil modellardan foydalanishga murojaat qildik. Model – bu asl tizimning ba'zi muhim xususiyatlarini almashtirish va o‘xshashlik shaklida qayta ishlab chiqaradigan, aqliy jihatdan namoyish etilgan yoki moddiy jihatdan amalga oshirilgan tizim bo‘lib, uni o‘rganish asl nusxa to‘g‘risida ma’lumot olishning bilvosita usuli bo‘lib xizmat qiladi.

Model tushunchasi modellashtirish usulining mazmunini nazarda tutadi. Ko‘pchilik mualliflar ixtisoslashtirilgan tadqiqot usullari deb nomlashadi. Bunda u o‘rganilayotgan bilim ob’yekti emas, balki uning nomi deb ataladigan model ko‘rinishida aks etadi, ammo tadqiqot natijasi modeldan ob’yektga uzatiladi.

Diagnostikada model boshlang‘ich nuqtadir, ya’ni. Tashxis qo‘yilgan ob’yekt nima bilan taqqoslanadi. Ammo model, diagnostika natijalarini taqdim etish, shuningdek, ularni yagona maqsadga birlashtirish usulidir. Modellashtirish diagnostika faoliyatini yo‘naltirilgan, texnologik, tadqiqot xarakterini beradi.

Modellashning murakkabligi shundaki, uning jozibadorligi va tizimni to‘liq qoplash qobiliyatiga qaramay, shartli sxemalarga murojaat qilish va ko‘plab taxminlarni kiritish kerak. Natijada, taqlid qiluvchi haqiqat bilan hech qanday aloqasi yo‘q modellar paydo bo‘ladi. Ularni o‘rganish vaqtni va kuchni yo‘qotishdir: avval siz modelning haqiqiyligini isbotlashingiz kerak.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №7

Pedagogikada modellashtirish haqiqiy (jismoniy) yoki ideal modellardan foydalangan holda shaxslararo jarayonlar va sharoitlarni o‘rganish sifatida belgilanishi mumkin. Ushbu holatda modellashtirishning maqsadi o‘xshashlik bo‘yicha taqqoslash orqali pedagogik ob’yekt haqida yangi bilimlarni olishdir. Chiqish bazasi modeldir.

Modelni yaratishda o‘qituvchi nima uchun bola va uning yaqin atrof-muhit haqida diagnostik ma’lumotlarga muhtojligini aniq tushunishi kerak. Shu bilan birga, o‘qituvchining diagnostika faoliyati samaradorligining ikkita asosiy mezoni ajratib ko‘rsatiladi:

1) o‘qituvchining bolaga zarur yordam, yordam ko'rsatish, shuningdek uning shakllanishi va rivojlanishi jarayonlarini samarali qo‘llab-quvvatlashdan manfaatdorligi;

2) bola bilan qo‘shma faoliyat natijalarini aks ettirish orqali o‘z kasbiy rivojlanishi va o‘zini takomillashtirish.

Diagnostik faoliyatini yaxshilash uchun uni tashkil etishda modellardan foydalanish yetarli emas - bu faoliyatning o‘zi ham modellashtirilgan. Diagnostik faoliyat modeli ma’lum pedagogik muammolarni hal qilish uchun uni loyihalash uchun boshlang’ich nuqta sifatida xizmat qiladi.

K.Ingenkamp pedagogik diagnostikaning metodologik muammolarini tahlil qilib, pedagogik diagnostika faoliyatining quyidagi asosli jihatlarini aniqlaydi: taqqoslash, tahlil qilish, prognozlash, sharhlash, diagnostika natijalari haqida ma’lumot berish va turli diagnostika usullarining diagnostika ob’yektiga ta’sirini kuzatish[4].

Ta’lim jarayonida pedagogning diagnostik faoliyat modeli ishlanmasini amalga oshirish uchun quyida keltirib o‘tilgan komponentlarga qat’iy rioya qilishi kerak.

Birinchi komponent - taqqoslash diagnostika jarayonining boshlang‘ich nuqtasidir. Ta’lim oluvchining o‘qish natijalarini kuzatib, biz uning avvalgi natijalarini boshqa ta’lim oluvchilar bilan solishtiramiz. Bu yerda muhim nuqta taqqoslangan xususiyatlarning taqqoslanishi pedagogik diagnostikada nisbiy me’yor deb ataladi. Taqqoslash uchun individual, ijtimoiy yoki ob’yektiv me’yorlar qo’llaniladi. Noto‘g‘ri me’yorlarni taqqoslash xatolarga olib keladi. Bundan kelib chiqadiki, tashxis qo‘yadigan o‘qituvchi standartni tanlashi va uni pedagogik ob’yektni o‘lchashda to‘g‘ri ishlatishi kerak. Standart sifatida, qoida tariqasida, tashxis qo‘yilgan ob’yekt, sifat yoki jarayonning normativ modeli qo‘llaniladi.

Ilmiy va pedagogik adabiyotlarda pedagogik diagnostikani amalga oshirishda taqqoslash harakatlariga qo‘yiladigan talablar ta’kidlangan:

1) taqqoslash uchun ma’lumotnoma sifatida normativ modelning mavjudligi;

2) taqqoslash ob’yektlarining taqqoslanishi (model va tashxis qo‘yilgan ob’yekt);

3) o‘lchovlarni o‘tkazish qobiliyati;

4) o‘lchash natijalarini qayta ishlashning statistik usullariga ega bo‘lish.

Ikkinchi komponent - tahlil - savollarga javob berish zarurati bilan bog‘liqligi o‘qituvchi harakatlarining umumiyligini aniqlaydi: pedagogik ob’yekt qaysi elementlardan iborat? U qaysi ta’lim tizimining qismi (elementi)? Ob’yektning hozirgi holatini standartdan (normativ modeldan) og‘ishining sabablari qanday?

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №7

Shunday qilib, tahlil qilish jarayonida o‘qituvchi kuzatuvlarning qiyosiy tasnifidan tashqariga chiqadi va nima uchun ta’lim oluvchining natijalari avvalgilaridan, boshqa ta’li oluvchilar natijalaridan farq qilishi yoki normativ modeldan chetlanishini aniqlaydi. Muvofiqlik darajasi qanchalik katta bo‘lsa, uni keltirib chiqargan sabablarni batafsil o‘rganish kerak.

Uchinchi komponent - bu prognozlash (yunon tilidan tarjima, ma’lum ma’lumotlarga asoslangan bashorat), bu pedagogik ob’yektning tasvirini oqilona moslashtirish va ushbu tasvirga erishish uchun pedagogik jarayonni modellashtirish sifatida belgilanadi. Pedagogik diagnostika o‘qituvchiga bunday faoliyat uchun vositalarni beradi.

To‘rtinchi komponent - bu o‘qituvchi jarayon sifatida talqin qilish: a) tashxis natijalarini doimiy ravishda baholaydi; b) olingan ma’lumotlarni tizimlashtiradi, uni tanqidiy baholaydi, kontseptsiya shaklida indeksatsiya va umumlashtirishni tasdiqlaydi; c) olingan ma’lumotlarning ahamiyatiga qarab uni yaxlitlikka keltiradi.

Sharxlash bosqichida o‘qituvchi normativ model va pedagogik diagnostika ob’yektining haqiqiy holati o’rtasidagi aniqlangan farqlarni baholaydi, ushbu farqlar sabablari va ularning keyingi rivojlanish tendentsiyalari to‘g‘risida taxminni shakllantiradi. U buni umumiy qabul qilingan yoki individual tushuncha asosida amalga oshiradi.

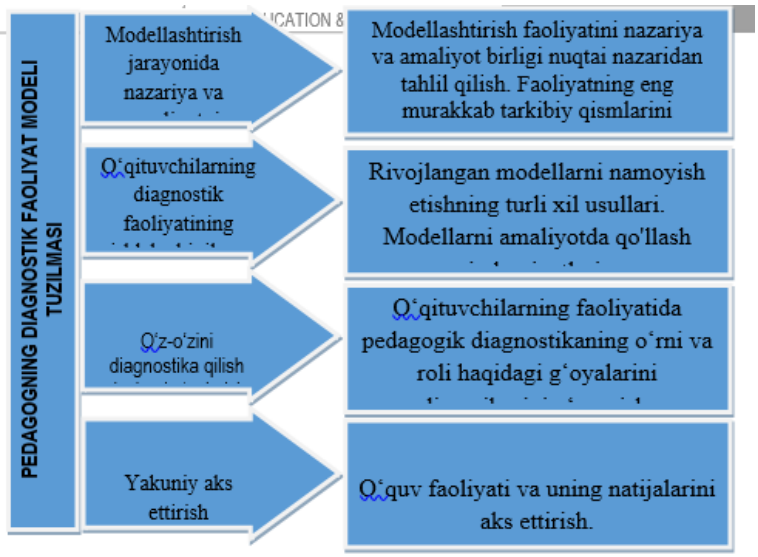
Beshinchi komponent - bu diagnostika natijalari to‘g‘risida xabardor qilish. Bu natijalarni boshqa shaxslarga (talabalar yoki ularning ota-onalari, hamkasblari yoki o‘quv muassasasi ma’muriyati) yetkazish zarurati bilan bog‘liq.

Bundan tashqari, diagnostika faoliyatida o‘qituvchi ushbu komponentlarning diagnostika ob’yektiga ta’sirini va tashxisning samaradorligini pedagogik jarayonning vazifalari va o‘qituvchini kasbiy pedagogik faoliyatida yo‘naltiradigan kasbiy qadriyat yo‘nalishlari bilan bog‘liq ravishda nazorat qilishi shart.

Diagnostik faolyatni amalga oshrishda komponentlar tarkibini inobatga olgan xolda jarayonni tashkil etishning o‘zi samaradorlikni ta’minlashga xizmat qiladi deyolmaymiz. Yana bir jihatni nazardan chetda qoldirmasdan ish harakatni bajarish bizningcha, albatta natijani ijobiy ravishda namoyon bo‘lishiga xizmat qiladi. Bu pedagogning diagnostik faoliyatining modellashtirish tuzilmasi xisoblanadi(1-rasm).

Mazkur tuzilmaga binoan, nazariya va amaliyotning o‘zaro birligini sintezlash asnosida faoliyatning eng murakkab tarkibiy qismlarini aniqlashva muammolarga yechim topishga xizmat qilsa, pedagogning diagnosti faoliyati taqdimoti esa, hamkasblari bilan tajriba almashishga, modelga kompetensiyaviy yondashuviga, o‘z-o‘zini tashxis etish pedagog faoliyatining dinamik jihati asosida diagnostik faoliyatning yakuniy aks ettirishi oqibatida esa, o‘qituvchini baholash uchun shart-sharoit yaratishga imkon beradi.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №7

1-rasm. Pedagogning diagnostik faoliyatining modellashtirish tuzilmasi.

ADABIYOTLAR RO'YXATI | СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ | REFERENCES

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022 yil 28 yanvardagi PF-60-son "2022-2026 yillarga mo'ljallangan Yangi O'zbekistonning taraqqiyot strategiyasi to'g'risida"gi Farmoni. Lex.uz
2. Hasanboyev J, To'raqulov X, Haydarov M, Hasanboeva O. Pedagogika fanidan izohli lug'at. T., "Fan va texnologiya", 2008.
3. Qodirova X.N. O'qituvchining diagnostik kompetentligini shakllantirish. Uslubiy qo'llanma. Toshkent. "AKTIV PRINT" MChJ bosmaxonasi, 23.10.2020.
4. Ингенкамп К. Педагогическая диагностика/ Пер. с нем. – М.: Педагогика, 1991. 240 с.
5. www.ziyo.net

MUALLIF HAQIDA MA'LUMOT [ИНФОРМАЦИЯ ОБ АВТОРЕ] [AUTHORS INFO]

✉**Qodirova Xalimaxon Nurmuhammad qizi,** v.b dotsenti (PhD), [**Кадирова Халимахан Нурмухаммедовна,** доктор(PhD)], [**Halimakhon N**, **Kadirova** dotsent (PhD]; manzil: O'zbekiston, Toshkent, Bunyodkor shoh ko'chasi, 27-uy [адрес: Узбекистан, ул. Бунёдкор шоҳ, 27,Ташкент], [address: Uzbekistan, 27, Bunyodkor shoh st.,Tashkent]

Ilmiy-nazariy va metodik jurnal
Научно-теоретический и методический журнал
Scientific theoretical and methodical journal
INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №7

Original paper

AUTENTIK INTERNET VIDEO MATERIALLARI ORQALI INGLIZ TILI KOLOKATSIONLARINI O‘RGATISH

© D.Sh. Kenjayeva[1]✉
[1]O’zbekiston Davlat Jahon tillari universiteti, Toshkent, O‘zbekiston

Annotatsiya

KIRISH: kirish qismida, ingliz tili o‘qitishdagi zamonaviy yondashuvlar va internet manbalaridan foydalanishning o‘sib borayotgan ahamiyati ta’kidlanadi. shuningdek, kolokatsionlar o‘rganishning til o‘zlashtirishdagi roli haqida ma’lumot beriladi.

MAQSAD: maqolaning asosiy maqsadi autentik video materiallari yordamida ingliz tili kolokatsionlarini o‘rgatishning o‘quvchilarga ta’sirini baholash va ushbu usulning ta’lim samaradorligini o‘rganishdir.

MATERIALLAR VA METODLAR: tadqiqot metodologiyasi, ishlatilgan video materiallar, o‘quvchilarga qo‘llanilgan so‘rovnomalar va tahliliy usullar haqida ma’lumot beriladi. shuningdek, ishtirokchilar haqida ma’lumot va tadqiqot jarayoni tavsifi kiritiladi.

MUHOKAMA VA NATIJALAR: video materiallardan olingan kolokatsionlarning o‘quvchilar til o‘zlashtirishidagi samaradorligi va ularning til ko‘nikmalariga ta’siri muhokama qilinadi. tadqiqotdan olingan natijalar taqdim etiladi.

XULOSA: maqola yakunida, autentik video materiallari yordamida kolokatsionlarni o‘rgatishning afzalliklari va bu usulni yanada takomillashtirish bo‘yicha tavsiyalar beriladi.

Kalit so‘zlar: ingliz tili, kolokatsionlar, autentik materiallar, video ta’lim, til o‘rganish, ta’lim texnologiyalari.

Iqtibos uchun: Kenjayeva D.Sh. Autentik internet video materiallari orqali ingliz tili kolokatsionlarini // Inter education & global study. 2024. №7. B.363–367.

ОБУЧЕНИЕ АНГЛИЙСКИМ СЛОВАРЯМ ЧЕРЕЗ АУТЕНТИЧНЫЕ ВИДЕОМАТЕРИАЛЫ ИНТЕРНЕТА

© Д.Ш.Кенджаева[1]✉
[1]Узбекистанский государственный университет мировых языков, Ташкент, Узбекистан

Аннотация

ВВЕДЕНИЕ: во введении подчеркивается растущая важность современных подходов к преподаванию английского языка и использованию интернет-ресурсов. Также представлена информация о роли изучения словосочетаний в овладении языком.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №7

ЦЕЛЬ: основная цель статьи – оценить влияние обучения английским словосочетаниям на учащихся с использованием аутентичных видеоматериалов и изучить образовательную эффективность данного метода.

МАТЕРИАЛЫ И МЕТОДЫ: приведены сведения о методологии исследования, использованных видеоматериалах, анкетах и аналитических методах, используемых студентами. также включена информация об участниках и описание процесса исследования.

ОБСУЖДЕНИЕ И РЕЗУЛЬТАТЫ: обсуждается эффективность словосочетаний, взятых из видеоматериалов, в овладении языком студентами и их влияние на языковые навыки. представлены результаты исследования.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ: в конце статьи даны преимущества обучения словосочетаниям с использованием аутентичных видеоматериалов и рекомендации по дальнейшему совершенствованию этого метода.

Ключевые слова: английский язык, словосочетания, аутентичные материалы, видеообразование, изучение языка, образовательные технологии.

Для цитирования: Кенджаева Д.Ш. Обучение английским словарям через аутентичнқе видеоматериал интернета. // Inter education & global study. 2024. №7. С. 363–367.

TEACHING ENGLISH COLLOCATIONS THROUGH AUTHENTIC INTERNET VIDEO MATERIALS

© Diana.Sh. Kenjayeva[1]✉
[1]Uzbekistan State World Languages University, Tashkent, Uzbekistan

Annotation

INTRODUCTION: the introduction highlights the growing importance of modern approaches to English language teaching and the use of Internet resources. Also, information is provided about the role of learning collocations in language acquisition.

AIM: the main purpose of the article is to evaluate the impact of teaching English collocations on students using authentic video materials and to study the educational effectiveness of this method.

MATERIALS AND METHODS: research methodology, video materials used, questionnaires and analytical methods used for students are given information. information about the participants and a description of the research process are also included.

DISCUSSION AND RESULTS: the effectiveness of collocations taken from video materials in students' language acquisition and their impact on language skills are discussed. the results of the study are presented.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №7

CONCLUSION: at the end of the article, the advantages of teaching collocations using authentic video materials and recommendations for further improvement of this method are given.

Key words: english language, collocations, authentic materials, video education, language learning, educational technologies.

For citation Diana Sh. Kenjayeva (2024) 'Teaching English collacations through authentic internet video materials', Inter education & global study, (7), pp. 363–367. (In English).

The digital era has revolutionized educational practices by providing teachers with a wide range of online video content that can be used to enhance instruction. Authentic internet video content, particularly from platforms like YouTube, TED Talks, and other educational resources, offers engaging, real-world examples that can make learning more interactive and relevant. This study examines the benefits of using authentic video content in teaching, focusing on its effects on student engagement, language acquisition, cultural awareness, and critical thinking. Additionally, the study addresses the challenges and presents practical strategies for integrating these resources into the classroom effectively.

This research utilizes a qualitative approach by analyzing existing literature on the use of authentic internet video content in education. Data was gathered through a review of academic journals, educational blogs, and case studies where video content from YouTube, TED Talks, and educational platforms was utilized in classroom teaching. The analysis is centered around key themes: student engagement, language learning, cultural awareness, critical thinking, and the practical challenges of using video content in educational contexts. Scientists largely agree that video content can significantly enhance teaching and learning when used effectively. Richard Mayer's Cognitive Theory of Multimedia Learning suggests that videos engage both visual and auditory channels in the brain, leading to better retention and understanding.

Ronald A. Berk emphasizes that videos can boost student engagement and motivation by making lessons more dynamic and appealing. This engagement is particularly important in maintaining students' interest and participation.

In language acquisition, Alex Gilmore highlights that videos expose learners to authentic language use, including idiomatic expressions and various accents, which are crucial for developing listening and comprehension skills. This exposure helps bridge the gap between classroom learning and real-world language use. Furthermore, Paivi Rasi and Sari Poikela argue that platforms like TED Talks and YouTube can enhance critical thinking by presenting diverse perspectives and complex ideas, prompting students to engage in deeper analysis and discussions. This aspect of video content supports the development of higher-order thinking skills.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №7

However, scientists also caution against potential drawbacks. Robin H. Kay points out that while videos are beneficial, they must be carefully integrated into the curriculum to avoid cognitive overload and ensure that they align with educational goals. Similarly, Elyse Schmid stresses the importance of using videos interactively, where students actively engage with the content rather than passively consuming it.

The integration of internet video content into the curriculum can provide future teachers with valuable exposure to authentic language use, helping them to better understand and teach collocations. By incorporating video content into language instruction, teacher education programs can better prepare future educators to meet the challenges of teaching complex linguistic structures, thereby improving the overall quality of language education. While this study provides valuable insights into the use of video content in teaching collocations, further research is needed to explore its long-term effects and its application across different contexts and language levels. Future studies could examine the effectiveness of different types of video content, such as educational videos versus entertainment media, in teaching collocations. Additionally, research could investigate how video content can be combined with other digital tools to create a more comprehensive and interactive learning experience. The use of internet video content in language teaching represents a significant advancement in educational technology, offering new possibilities for engaging and effective instruction. As this study has demonstrated, video content can play a crucial role in helping future teachers master and teach collocations, ultimately contributing to the development of more fluent and proficient language users. By embracing these digital tools, educators can create more dynamic and context-rich learning environments that better prepare students for real-world communication.

Finally, Philip J. Guo and colleagues emphasize the need for accessibility, noting that high-quality video content with features like subtitles and transcripts can make learning more inclusive, catering to diverse student needs. In summary, the consensus among scientists is that video content can be a powerful educational tool, enhancing engagement, language learning, and critical thinking. However, its effectiveness depends on thoughtful implementation, ensuring that videos are integrated strategically and are accessible to all learners. The analysis highlighted several key benefits of using authentic internet video content in teaching:

Authentic videos are more effective at capturing and maintaining students' attention compared to traditional text-based materials. Their dynamic and relatable nature helps keep students engaged and motivated in their learning.

Videos provide students with exposure to natural language use, including everyday expressions, accents, and different speech registers. This is especially beneficial for language learners, helping them to enhance their listening skills, vocabulary, and overall language proficiency. Video content, particularly TED Talks and educational videos, often presents ideas and perspectives from a variety of cultural backgrounds. This exposure helps students develop a more comprehensive understanding of different cultures and

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №7

enhances their cultural sensitivity. Many TED Talks and educational videos are designed to provoke thought and encourage students to engage in critical thinking. By presenting complex ideas and encouraging reflection, these videos help students develop analytical skills and a deeper understanding of the subject matter. The findings support the idea that authentic internet video content can significantly improve the educational experience. Videos create a multi-sensory learning environment that caters to different learning styles and makes abstract concepts more accessible. However, the study also emphasizes the need for careful content selection to ensure that videos are appropriate for classroom use and align with learning objectives. Additionally, the reliance on technology introduces potential challenges, such as the need for reliable internet access and adequate technical support.

To address these challenges, educators should follow best practices, including selecting content that aligns with curriculum goals, integrating videos with active learning strategies, and encouraging autonomous learning by providing additional video resources. By doing so, teachers can maximize the benefits of video content and create a more engaging and effective learning environment.

This study shows that when used strategically, authentic internet video content can significantly enhance teaching and learning outcomes. By increasing student engagement, improving language learning, and fostering cultural awareness and critical thinking, these resources serve as valuable tools for educators. While challenges such as ensuring content appropriateness and overcoming technological barriers exist, they can be managed through careful planning and thoughtful integration of video content into the curriculum. Future research could investigate the long-term impact of using authentic video content in various educational settings and its effectiveness across different subjects and age groups.

ADABIYOTLAR RO‘YXATI | СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ | REFERENCES

1. Mayer, R. E. Multimedia Learning (2nd ed.). Cambridge University Press. 2009
2. Berk, R. A. Multimedia Teaching with Video Clips: TV, Movies, YouTube, and mtvU in the College Classroom. International Journal of Technology in Teaching and Learning, 2009. 5(1), 1-21.
3. Gilmore, A. Authentic Materials and Authenticity in Foreign Language Learning. Language Teaching. 2007. 40(2), 97-118.
4. Kay, R. H. Exploring the Use of Video Podcasts in Education: A Comprehensive Review of the Literature. Computers in Human Behavior. 2021. 28(3), 820-831.

MUALLIF HAQIDA MA’LUMOT [ИНФОРМАЦИЯ ОБ АВТОРЕ] [AUTHORS INFO]

✉**Kenjayeva Diana Shermatovna,** o’qituvchi, [**Кенджаева Диана Шерматовна** учитель], [**Kenjayeva Diana Shermatovna**, teacher]; manzil: O‘zbekiston, Toshkent, Kichik Xalqa Yo’li ko'chasi, 21-a uy [адрес: Узбекистан, ул. Кичик Ҳалқа Йўли 21а ,Ташкент], [address: Uzbekistan, 21-a , Kichik Xalqa Yo’li st.,Tashkent]

Ilmiy-nazariy va metodik jurnal
Научно-теоретический и методический журнал
Scientific theoretical and methodical journal
INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №7

Original paper

YOSH AKROBATLARNING TANA TURLARINI SPORTDAGI IXTISOSLIGI BILAN O‘ZARO BOG‘LIQLIGI

© D.K. Karimov[1]✉
[1]Farg‘ona davlat universiteti, Farg’ona , O‘zbekiston

Annotatsiya

KIRISH: kirish qismida, akrobatik sportlarning xususiyatlari va bu sport turlarida muvaffaqiyat qozonish uchun zarur bo‘lgan tana turlari haqida umumiy ma’lumot beriladi. Shuningdek, tadqiqotning dolzarbligi va uning nazariy asoslari taqdim etiladi.

MAQSAD: maqolaning asosiy maqsadi yosh akrobatlarning tana turlari va ularning sportdagi ixtisosliklariga qanday ta’sir qilishini aniqlash hamda bu bog‘liqlikni ilmiy jihatdan tahlil qilishdir.

MATERIALLAR VA METODLAR: tadqiqotda ishlatilgan metodlar, o‘lchovlar va statistik usullar haqida ma’lumot beriladi. ishtirokchilar haqida, shuningdek, ularning jismoniy xususiyatlari va sportdagi natijalari tavsifi kiritiladi.

MUHOKAMA VA NATIJALAR: tadqiqot natijalari asosida, tana turlarining sportdagi ixtisosliklar bilan qanday bog‘liqligi va bu bog‘liqlikning sportchilarning ko‘rsatkichlariga qanday ta’siri borligi muhokama qilinadi.

XULOSA: maqola yakunida, yosh akrobatlarning tana turlari va sportdagi ixtisosliklar o‘rtasidagi ilmiy tahlillar asosida qilingan xulosalar va kelajakdagi tadqiqotlar uchun tavsiyalar beriladi.

Kalit so‘zlar: akrobatika, tana turlari, sport ixtisosligi, yosh sportchilar, jismoniy ko‘rsatkichlar, sport samaradorligi.

Iqtibos uchun: Karimov D.K. Yosh akrobatlarning tana turlarini sportdagi ixtisosligi bilan o’zaro bog’liqligi. // Inter education & global study. 2024. №7. B. 368–375

ВЗАИМОСВЯЗЬ ТИПОВ ТЕЛОСЛОЖЕНИЯ ЮНЫХ АКРОБАТОВ ПО СПЕЦИАЛИЗАЦИИ В СПОРТЕ

© Д.К. Каримов[1]✉
[1]Ферганский государственный университет, Фергана, Узбекистан

Аннотация

ВВЕДЕНИЕ: во введении представлен обзор характеристик акробатических видов спорта и типов телосложения, необходимых для достижения успеха в этих видах спорта. Также представлена актуальность исследования и его теоретические основы.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №7

ЦЕЛЬ: основная цель статьи – определить, как типы телосложения юных акробатов влияют на их спортивную специализацию и научно проанализировать эту взаимосвязь.

МАТЕРИАЛЫ И МЕТОДЫ: описаны методы, измерения и статистические методы, использованные в исследовании. об участниках, а также описание их физических качеств и результатов в спорте.

ОБСУЖДЕНИЕ И РЕЗУЛЬТАТЫ: на основе результатов исследования обсуждается, как типы телосложения связаны со спортивными специализациями и как эта связь влияет на работоспособность спортсменов.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ: в конце статьи сделаны выводы и рекомендации для дальнейших исследований на основе научного анализа между типами телосложения юных акробатов и спортивными специализациями.

Ключевые слова: акробатика, типы телосложения, спортивная специальность, юные спортсмены, физические показатели, спортивные результаты.

Для цитирования: Каримов Д.К. Взаимосвязь типов телосложения юных акробатов по специализации в спорте . // Inter education & global study. 2024. №7. С. 368–375.

THE RELATIONSHIP OF BODY TYPES OF YOUNG ACROBATS BY SPORTS SPECIALIZATION

© Doniyor K. Karimov[1]✉
[1]Fergana State University, Fergana, Uzbekistan

Annotation

INTRODUCTION: the introduction provides an overview of the characteristics of acrobatic sports and the body types required to succeed in these sports. The relevance of the research and its theoretical foundations are also presented.

AIM: the main purpose of the article is to determine how body types of young acrobats affect their sports specialization and scientifically analyze this relationship.

MATERIALS AND METHODS: the methods, measurements, and statistical methods used in the study are described. about the participants, as well as a description of their physical characteristics and results in sports.

DISCUSSION AND RESULTS: based on the results of the study, it is discussed how body types are related to sports specializations and how this relationship affects the performance of athletes.

CONCLUSION: at the end of the article, conclusions and recommendations for future research are made based on the scientific analysis between the body types of young acrobats and sports specializations.

Key words: acrobatics, body types, sports specialty, young athletes, physical indicators, sports performance.

CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №7

For citation: Doniyor K. Karimov (2024) 'The relitionship of body types of young acrobats by sports specialization', Inter education & global study, (7), pp. 368–375. (In Uzbek).

Jahonda sportchilarni tayyorlash tizimida xususan gimnastika sport turlariga saralash, tor ixtisoslikka yo'naltirish, tayyorgarlikning turli bosqichlari va davrlarida ular bilan o'tkaziladigan sport musobaqalariga saralash, mashg'ulotlarni to'g'ri tashkil qilish, mashg'ulot vazifalaridan kelib chiqib sportchilarning tayyorgarlik mashg'ulotlarni boshqarishda ular organizimining anotomik-fiziologik hamda psixologik xususiyatlarini e'tiborga olgan holda mashg'ulot yulamalarini taqsimlash, pedagogik nazorat qilish bugungi kundagi muhim vazifalardan sanaladi. Shu sabab sport akrobatikasi bo'yicha zarur sport qobiliyatlariga ega bo'lgan iqtidorli va istiqbolli bolalarni puxtalik bilan tanlab olishni, ularning qobiliyati, sport salohiyati, tanlagan sport turi bo'yicha kasb mahorati va ko'nikmasini ilmiy asoslab ko'rib chiqilishini taqozo etmoqda.

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020-yil 24 yanvardagi PF-5924-son "O'zbekiston Respublikasida jismoniy tarbiya va sportni yanada takomillashtirish va ommalashtirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi Farmoni va 2022-yil 23-dekabrdagi PQ-449-sonli "Gimnastika turlarini yanada rivojlantirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi qarori hamda mazkur sohaga doir bir qancha meyoriy-huquqiy hujjatlar belgilangan vazifalarni amalga oshirishda ma'lum darajada xizmat qiladi.

Murakkab-koordinatsion sport turi sifatida juft-guruhli akrobatika, "pastki" yoki "yuqori" guruh vakillarini aniqlashda o'rganilayotgan omillarni eng axamiyatlisi hisoblanadi. Jismoniy rivojlanish parametrlarini o'rganish muhim ahamiyatga ega bo'lib, bu yerda genetik bog'liqlik ya'ni tana uzunligi tana vazni, ko'krak qafas aylanasi va ularning tana nisbati sifatida ishlatiladi. O'rganilayotgan xususiyatlarni alohida va o'zaro bog'liq holda ko'rib chiqilgan bo'lib, bu jismoniy rivojlanishning individual belgilari ko'rsatkichlarini aniqlashga imkon berdi. Tana vaznining xususiyatlariga ta'sir qiluvchi, tanadagi funktsional o'zgarishlarga olib keladigan tananing chiziqli o'lchamlari oshganda, balog'at davri tugaguniga qadar organizmning geteroxronik rivojlanishini hisobga olish kerak. (1,3)

Yosh akrobatlar bilan ishlaydigan murabbiylar kontingentining so'rovnoma ma'lumotlarini monitoring qilish, ularning jismoniy tayyorgarligi va jismoniy rivojlanishining differentsial bahosini ishlab chiqish maqsadga muvofiqligini, ularni sport mashg'ulotlarining dastlabki bosqichida o'zaro bog'liqlik xususiyatlar turiga qarab taqsimlash zarurligini aniqlash.

O'smirlik davrida sportchilar tanasining yetukligining eng muhim ko'rsatkichlari ontogenez jarayonida o'zgarib turadigan tana uzunligi va vazni notekis bo'lib, bunda individual fazalar orasidagi farq miqdoriy va sifat jihatidan farq qiladi. (2) O'rganilayotgan muammo bo'yicha ilmiy adabiyotlarni tahlil qilish shuni ko'rsatdiki, sport mashg'ulotlarining dastlabki bosqichida yosh akrobatlar kontingentida keng qamrovli

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №7

tadqiqotlar juda ham kam, ammo alohida parametrlar bo‘yicha ishlar mavjud bo‘lib, vosita qobiliyatlarini o‘rganishga asos bo‘ldi. (4,5)

Yosh akrobatlarning harakat qobiliyatini pedagogik sinovdan o‘tkazishda maxsus tanlangan sinovlar asosida aniqlandi, unga quyidagilar kiradi: 60, 100 m yugurish, 3000 m kross, 3x10 m mokkisimon yugurish, uzunlikga sakrash, qo‘llarga tayangan holatdan qo‘llarni bukish va yozish.

Yosh akrobatlarda mutlaq kuch, bo‘g‘inlardagi harakatchanlik, tezkor-kuch sifatlari, vestibulyar analizatorning barqarorligi kabi vosita qobiliyatining rivojlanish darajasini o‘rganish ularning rivojlanishidagi o‘ziga xos xususiyatlarni ochib berdi. “Yuqori” va “pastki” tor ixtisoslashuvlarining ikkita katta akrobatik guruhlarining o‘rtacha mutlaq kuch ko‘rsatkichlarini tahlil qilish “yuqori” guruh vakillari mushaklarning kuchida “pastki” guruh vakillaridan ancha past ekanligini aniqlashga imkon berdi. “Pastki” guruh akrobatlari mushaklarning mutlaq kuchi tana vazniga yuqori korrelyatsion aloqaga ega. Qo‘shimchalarda harakatchanlikning rivojlanishi yosh akrobatlarning maxsus jismoniy tayyorgarligining ajralmas qismidir, tadqiqot natijalarini baholashda umurtqa pog‘onasi, yelka-tos bo‘g‘imlarning harakatchanligini rivojlantirish xususiyatlari aniqlandi.

1-jadval

“Yuqori” va “pastki” guruhi yosh akrobatlarini mutlaq mushak kuchining guruhlararo ko‘rsatkichlari (n=60)

Ko‘rsatkichlar	“Yuqori” guruh vakillari	“Pastki” guruh vakillari	Ishonchlilik	
	$\overline{X}$ ±σ	$\overline{X}$ ±σ	t	P
O‘ng kaft kuchi (kg)	18,9±1,53	24,7±1,23	3,25	P<0,01
Chap kaft kuchi (kg)	17,6±1,34	26,4±1,12	3,53	P<0,01
Bel kuchi (kg)	57,8±3,73	68,2±3,1	3,92	P<0,001
Umumiy ko‘rsatlichlar, (kg)	94,3±6,6	119,3±5,45	10,7	P<0,001

Bo‘g‘imlardagi harakatchanlikni rivojlantirish yosh akrobatlarning maxsus jismoniy tayyorgarligining ajralmas qismidir, bu yerda tadqiqot natijalarini baholashda umurtqa pog‘onasi, yelka, bo‘g‘imlarning harakatchanligini rivojlantirish xususiyatlari aniqlandi. juft-guruhli akrobatika turlarining barcha raqobatbardosh mashqlarida umurtqa pog‘onasining egiluvchanligi namoyon bo‘lishi bilan bog‘liq ko‘plab elementlar mavjudligi, asosiy akrobatik elementlarni bajarishda zarur bo‘lgan yelka bo‘g‘imlarida yuqori harakatchanlik «pastki” sheriklarning to‘g‘ri qo‘llarida “yuqori” vertikal muvozanat (qo‘lda tutishlar) mavjudligi aniqlandi.

2- Jadval

Yosh akrobatlarda bo‘g‘imlar harakatchanligining guruhlararo ko‘rsatkichlari (n=60)

CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №7

Ko‘rsatkichlar	“Yuqori” guruh vakillari	“Pastki” guruh vakillari	Ishonchlilik	
	$\overline{X}$ ±σ	$\overline{X}$ ±σ	t	P
Oldinga egilish (sm)	18,3±0,65	21,7±1,38	2,06	P<0,05
Yelkalarni orqaga tortish (sm)	18,50±0,85	17,4±1,15	0,92	P>0,05
Shpagat o‘tirish uzunasiga (sm)	7,3±1,31	5,8±1,36	1,96	P>0,05

“Yuqori” guruh vakillarining tos-son bo‘g‘imlaridagi harakatchanlik “pastki” guruhga qaraganda biroz yuqori ekanligi aniqlandi (P<0,05), bu bo‘g‘imlarda genetik jihatdan aniqlangan harakatchanlik bilan bog‘liq. Tezkorlik qobiliyati akrobatlar uchun dinamik mashqlarni bajarishda juda zarur hisoblanadi. Shuning uchun, “yuqori” guruh vakillarida harakatlarning tezligi, ayniqsa, akrobatik elementlarni, birikmalarini bajarishda namoyon bo‘ladi. Tezkor-kuch qobiliyatlarini baholash shuni ko‘rsatdiki, yosh akrobatlarning harakat qobilyatlarini amalga oshirishda “pastki” guruh vakillari “yuqori” guruh vakillaridan (P<0,01) ancha yuqori bo‘lgan va “pastki” guruhlarning ixtisoslashgan akrobatlarining musobaqa dasturlari tezkor-kuch qobiliyatlari namoyon bo‘lgan mashqlarga boy ekanligini ko‘rsatadi.

Vestibulyar analizator yosh akrobatlarning harakat funktsiyasini amalga oshirishda muhim rol o‘ynaydi. Murakkab-koordinatsion sport turlarida vestibulyar analizatorga yuk juda ham yuqori, ammo “yuqori” va “pastki” guruh sportchilar orasidagi sinovlarda sezilarli farq yo‘q (P>0,05).

3-Jadval

“Yuqori” va “pastki” guruhi yosh akrobatlarida vestibulyar analizatorning yuklamalariga guruhlararo ko‘rsatkichlari

Ko‘rsatkichlar	“Yuqori” guruh vakillari	“Pastki” guruh vakillari	Ishonchlilik	
	$\overline{X}$ ±σ	$\overline{X}$ ±σ	t	P
Romberg sinovi (sek)	15,71±2,01	20,03±3,0	1,19	P>0,05
I.A.Yarotskiy testi (marta)	2,37±0,22	4,67±0,81	2,74	P<0,05

Dinamik yuklamalar “yuqori” guruh sportchilari tomonidan yaxshiroq bajariladi, buning natijasi “pastki” guruhga qaraganda sezilarli darajada yuqori (P<0,05) hisoblanadi. “Yuqori” guruh vakillarining musobaqa mashqlarida sagittal bo‘ylama va frontal o‘qlar atrofida bir necha marta aylanadigan elementlarning ko‘pligi mavjud, shuning uchun ushbu guruh vakillari murakkab akrobatik elementlarni bajarishda vestibulyar analizator yuklamalariga mashg‘ulotlarda alohida va ko‘proq e'tibor qaratiladi.

Pedagogik kuzatishlar va yosh akrobatlar bilan ishlaydigan murabbiylar kontingentining so‘rov ma'lumotlarini tahlil qilish, yosh akrobatlarni sport mashg‘ulotlarining dastlabki bosqichida tana turlaini belgilariga qarab taqsimlash zarurati

CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №7

bilan harakat tayyorgarligi va jismoniy rivojlanishning differentsial bahosini ishlab chiqish maqsadga muvofiqligini aniqladi: torakal, mushak, astenoid, va ularning rivojlanish turi, kechiktirilgan, normal, akselerativ. O‘smirlar tanasining yetukligining eng muhim ko‘rsatkichlari ontogenez jarayonida o‘zgarib turadigan tana uzunligi va vazni notekis bo‘lib, bunda individual fazalar orasidagi farq miqdoriy va sifat jihatidan farq qiladi. Tananing uchta umumiy o‘lchamlari nisbati kombinatsiyasi jadvalda keltirilgan, turli xil ixtisoslikdagi yosh akrobatlarining tana turini aniqlashga imkon beradi, bunda “pastki” va “yuqori” ixtisoslashuvlarning jismoniy rivojlanishining o‘rtacha ko‘rsatkichlari “pastki” guruhi yosh akrobatlari jismoniy rivojlanishning barcha ko‘rsatkichlari bo‘yicha “yuqori” guruh vakillaridan sezilarli ustunlikka ega ekanligini ko‘rsatadi (P<0,001). “Pastki” guruh vakillari tana turlarining shartli birliklari (indekslari) “yuqori” guruh akrobatlari ko‘rsatkichlardan biroz past (P<0,05).

“Yuqori” guruh vakillarini biroz kichikroq ko‘krak qafasi parametri va tana uzunligiga nisbatan vaznning ko‘payishini ko‘rsatadi, bu tana vaznining oshishi natijasida yuzaga keladigan o‘lchovli belgining o‘sishini ko‘rsatadi, bu jismoniy rivojlanishning ushbu qiymatlari o‘rtasidagi munosabatlarning uyg‘unligini jismoniy kvadrat shakliga qarab o‘zgartiradi.

4-Jadval

Yosh akrobatlarda jismoniy rivojlanishining individual belgilarini guruhlararo ko‘rsatkichlari

Ko‘rsatkichlar	“Yuqori” guruh vakillari	“Pastki” guruh vakillari	“Ishonchlilik”	
	$\overline{X}$ ±σ	$\overline{X}$ ±σ	t	P
Tana uzunligi (kg)	127,2±0,6	146,4±0,7	5,12	P<0,001
Tana vazni (sm)	32,2±1,1	52,4±0,7	5,54	P<0,001
Ko‘krak qafasi (sm)	63,4±0,7	78,7±0,5	3,92	P<0,001

“Pastki” guruh sportchilarini ishonchli ravishda kattaroq ko‘krak qafasi ko‘rsatkichlari va vazni yosh akrobatlarning tana uzunligi pasayishini ko‘rsatadi, bu esa uyg‘unlikni teskari yo‘nalishda, cho‘zilgan, to‘rtburchaklar tana shakliga o‘zgartiradi. Ushbu belgilarning barcha farqlar bo‘yicha sport akrobatikasi uchun qiyin muvofiqlashtirilgan qobiliyatlarning yuqori darajada rivojlanishini talab qiladigan tanlov natijasi bo‘lib, dastlabki tayyorgarlikning barcha bosqichlarida amalga oshirildi. Bu yosh akrobatlar kontingenti bilan ishlashda katta amaliy tajribaga ega bo‘lgan ushbu sport turi murabbiylari ma'lum morfologik xususiyatlarga ega bo‘lgan iqtidorli bolalarni topishga alohida e'tibor berib, ularga tor doirada akrobatik ixtisoslikni tanlashni taklif qilishadi. “Pastki” guruh vakillari tanasini katta o‘lchamlari statik mashqlarda bir yoki bir nechta sherikni ushlab turganda ularga tushgan katta jismoniy yuklamani yengishga imkon beradi. Dinamik xarakterdagi mashqlarda “pastki” guruh vakillari katta kuch va vaznga ega bo‘lib, “yuqori” guruh akrobatlarini uloqtirish va ushlab olishga katta imkon beradi. Ko‘plab eksperimental tadqiqotlar shuni ko‘rsatdiki, “yuqori” guruhining kichik vazn

CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №7

parametrlari murakkab akrobatik elementlarning bajarishda katta yordam beradi. “Yuqori” guruhining kichik vazn ko‘rsatkichlari parvoz traektoriyasining o‘sishiga sezilarli hissa qo‘shadi, bu mashqlar va estetik idrokning murakkabligini oshirish uchun fazoviy va vaqtinchalik parametrlarning samaradorligini oshiradi.

Yosh akrobatlarning tana uzunligi va tana vaznini samarali nazorat qilish maqsadida Sh.X.Xankeldiyev arifmetik o‘rtacha ko‘rsatkichlar va kvadratik og‘ish ma’lumotlarini kechikish yoki ko‘tarilish tomon ishlatishni tavsiya qiladi. Yillar davomida vazn xususiyatlarining o‘zgarishini kuzatish orqali murabbiy yosh akrobatlarning morfologik va jismoniy holatini aks ettiruvchi individual jadvalni ishlab chiqish imkoniyatiga ega. Ko‘p sonli gimnastika elementlari ijro texnikasining kinematik harakat xususiyatlariga o‘xshashdir bu esa akrobatlar uchun juda xarakterlidir. Tadqiqotlar monitoringgi shuni ko‘rsatdiki, yosh akrobatlarning jismoniy rivojlanish ko‘rsatkichlari bir-biriga bog‘liq va o‘rganilayotgan morfologik ko‘rsatkichlar o‘rtasidagi yuqori korrelyatsiya aloqalari bilan tasdiqlangan. “Yuqori” guruh vakillarini o‘rganilayotgan aloqalarining ko‘rsatkichlari (r=0,591 – 0,785), “pastki” guruh vakillari uchun – (r=0,640 – 0,832). O‘rganilayotgan belgilar orasida A.K. Eshtaevning fikriga ko‘ra, tananing tarkibiy va mexanik xususiyatlarini tavsiflovchi tananing massasi, zichligi va shakli alohida yoki o‘zaro bog‘liq holda aks ettirilgan “yuqori” guruh vakillarida bir-biri bilan yuqori korrelyatsion aloqalar qayd etilgan.

Taqdim etilgan “pastki” va “yuqori” guruh yosh akrobatlarning ixtisoslashuv guruhlaridan harakatlarning tuzilishi va ularni bajarish shartlarida farq qiluvchi vosita harakatlarining tipik guruhlari xarakterlidir. Eksperimental tadqiqotlar tahlili shuni ko‘rsatdiki, normostenik tana turiga ega bo‘lgan sub’yektlar soni barcha ixtisoslashuvlarda turlicha bo‘lgan: masalan, “yigitlar to‘rtalik guruhida “yuqori” guruh vakillarida – 78,8%; “ikkinchi-o‘rta” guruh vakillarida – 94,2%; “birinchi-o‘rta” guruh vakillarida – 87,8%; “pastki” guruh vakillarida – tekshirilayotgan sportchilarninh umumiy sonining 79,3% hisoblanadi.

Xulosa o‘rnida shuni aytish mumkinki Bir yillik o‘quv jarayoni davomida olingan eksperimental ma’lumotlar tana turlarini aniqlashda ko‘p yo‘nalishli natijalar tendentsiyasini aniqladi. Shunday qilib, “yuqori” guruhining ixtisoslashuv vakili giperstenik tana turiga ega emas va “yigitlar to‘rtalik guruhidagi” yuqori guruh vakillar” birinchi darajali (5,7%) va ikkinchi darajali (15,8%) astenik tana turiga ega. “Yuqori” guruh vakillarining tana ko‘rsatkichlari Astenik tana turiga o‘tishi, ular “yuqori” guruhiga mos bo‘lgan o‘ziga xos guruhlar uchun eng maqbul bo‘lgan miniatyura cho‘zilgan tana shakliga ega ekanligi bilan bog‘liq. Astenik tana turi “pastki” guruh ixtisosliklaridan biron bir sportchiga ega emas. Eksperimental ravishda yosh akrobatlarning katta qismi – “pastki” guruh vakillar normostenik tana turiga ega ekanligi aniqlandi. “To‘rtlikdagi birinchi-o‘rta” orasida 87,8% normostenik tana turiga, 12,2% esa giperstenik tana turiga to‘g‘ri keladi. “Pastki” guruh vakillarining giperstenik turi tananing ma’lum bir qismi, ushbu guruhga tegishli yosh akrobatlar tanasining asosiy kuchi haqida umumiy tasavvur hosil qiladi. Jismoniy rivojlanishning anatomik belgilari bu kombinatsiyasi boshqa murakkab-

CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №7

koordinatsion vosita harakatlarining muvaffaqiyatli rivojlanishi uchun zarur shart-sharoitlarni yaratadi, bu esa “yuqori” guruh vakillaridan farqli o‘laroq butun guruh bilan birgalikda mashqlarni bajarishda yosh akrobatlarning mushak-skelet tizimiga sezilarli kuch yuklamalariga bardosh berishga imkon beradi. Pedagogik tadqiqot natijalarini tahlil qilish shuni ko‘rsatdiki, turli xil tor doirada ixtisoslashgan akrobatlarning asosiy qismi normostenoid tana turiga ega bo‘lib, ularni jismoniy rivojlanish belgilari bilan uyg‘unlashtiradi.

ADABIYOTLAR RO‘YXATI | СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ | REFERENCES

1. Karimov, D. K. (2022). The Relationship Between Body Types In The Sports Specialization Of Young Acrobats. Berlin Studies Transnational Journal of Science and Humanities, 2(1.5 Pedagogical sciences).
2. Ханкельдиев, Ш. Х. (2018). Физический статус учащейся молодежи (Монография.
3. Ханкельдиев, Ш., & Каримов, Д. (2023). ИССЛЕДОВАНИЕ КУМУЛЯТИВНОЙ ЭФФЕКТИВНОСТИ МЕТОДИКИ ДВИГАТЕЛЬНО-ТЕХНИЧЕСКОЙ ПОДГОТОВЛЕННОСТИ ЮНЫХ АКРОБАТОВ. Farg'ona davlat universiteti, (3), 55-55.
4. Ханкельдиев, Ш. Х., & Каримов, Д. К. (2021). МАХСУС МАШҒУЛОТЛАР БОСҚИЧИДА ЖУФТ АКРОБАТИКА БЎЙИЧА ПАСТКИ ШЕРИКЛАРНИНГ МОТОР ФАОЛЛИГИНИ ТАҲЛИЛ ҚИЛИШ. Fan-Sportga, (4), 24-26.
5. Эштаев А.К., & Умаров М.Н. (2021). РАЗВИТИЕ ДВИГАТЕЛЬНЫХ КАЧЕСТВ У ЮНЫХ ГИМНАСТОВ ВЫСОКОЙ КВАЛИФИКАЦИИ. Fan-Sportga, (1), 10-13.
6. Эштаев А.К., Умаров М.Н. Планирование и распределение средств тренировки гимнасток на начальном этапе подготовки: Учебное пособие – Ташкент, 2004. - 156 с.
7. Гавердовский, Ю.К. Обучение спортивным упражнениям. Биомеханика. Методология. Дидактика / Ю.К. Гавердовский. – М.: Физкультура и Спорт, 2007. – 912 с
8. Каримов Д.К. (2021). ПЕДАГОГИЧЕСКАЯ ТЕХНОЛОГИЯ ПОИСКА ОДАРЕННЫХ ДЕТЕЙ В АКРОБАТИКЕ. Fan-Sportga, (8), 30-32.
9. Doniyor, K. (2023). SPORT AKROBATIKASIDA SPORTCHILARNI TAYYORLASHNING ASOSIY BOSQICHLARI.
10. Komil o’g’li, K. D. (2023). AKROBATIKA VOSITALARI ORQALI EGILUVCHANLIKNI SHAKLLANTIRISH. IJODKOR O'QITUVCHI, 3(30), 256-259.

MUALLIF HAQIDA MA’LUMOT [ИНФОРМАЦИЯ ОБ АВТОРЕ] [AUTHORS INFO]

✉ **Karimov Doniyor Komil o‘g‘li**, sport ustasi, [**Каримов Даниёр Комилович,** мастер спорта], [**Karimov Doniyor Komil’s son**, master of sports]; manzil: O‘zbekiston, Farg’ona viloyati, Murabbiylar ko'chasi, 19-uy [адрес: Узбекистан, ул. Мураббий, 1, Фергана], [address: Uzbekistan, 1, Murabbiylar st., Fergana]

Ilmiy-nazariy va metodik jurnal
Научно-теоретический и методический журнал
Scientific theoretical and methodical journal
INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №7

Original paper

РАЗВИТИЕ САМОСТОЯТЕЛЬНОЙ И КРЕАТИВНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ БУДУЩИХ УЧИТЕЛЕЙ НАЧАЛЬНОЙ ШКОЛЫ НА ОСНОВЕ КОМПЕТЕНТНОСТНОГО ПОДХОДА

© Г.К. Хасанова[1]✉

[1]Бухарский государственный педагогический институт, Бухара, Узбекистан

Аннотация

ВВЕДЕНИЕ: в статье рассматривается развитие самостоятельной и креативной деятельности будущих учителей начальной школы в контексте компетентностного подхода. Актуальность исследования обусловлена необходимостью подготовки педагогов, способных адаптироваться к изменяющимся условиям образовательной среды и эффективно применять инновационные методы обучения, анализируются ключевые компетенции, которые должны формироваться у студентов педагогических вузов, включая умение критически мыслить, работать в команде, а также применять творческий подход к решению образовательных задач.

ЦЕЛЬ: в статье акцентируется внимание на методах и формах работы, способствующих развитию данных качеств, таких как проектная деятельность, интерактивные методы обучения, а также использование информационно-коммуникационных технологий.

МАТЕРИАЛЫ И МЕТОДЫ: в процессе исследования использовались такие методы, как беседа, социально-психологический опрос, наблюдение, а степень статистической достоверности полученных результатов подтверждалась факторным анализом.

ОБСУЖДЕНИЕ И РЕЗУЛЬТАТЫ: современное образование требует от учителей не только глубоких знаний и понимания предмета, но и способности к самостоятельному и креативному подходу к учебному процессу. Это особенно важно для будущих учителей начальной школы, которые формируют основы обучения для детей. В контексте актуальных образовательных трендов, таких как внедрение компетентностного подхода, становится очевидной необходимость подготовки педагогов, которые будут способны к инновационному мышлению, творческому решению задач и своей автономной деятельности.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ: в заключение, делается вывод о необходимости внедрения компетентностного подхода в образовательные программы для будущих учителей, что будет способствовать повышению качества подготовки педагогов и их успешной профессиональной деятельности. Отдельное внимание уделяется значению практической направленности учебного процесса и взаимодействия с реальными образовательными учреждениями. Подчеркивается важность создания условий для

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №7

саморазвития и самореализации студентов через участие в конкурсах, мастер-классах и образовательных конференциях.

Ключевые слова: образование, развитие, учителя, студенты, профессиональная деятельность, компетентностный подход, профессиональность, педагог.

Для цитирования: Хасанова Г.К. Развитие самостоятельной и креативной деятельности будущих учителей начальной школы на основе компетентностного подхода. // Inter education & global study. 2024. №7. В.376–383.

KOMPETENTSIYAGA ASOSLANGAN YONDASHUV ASOSIDA BO'LAJAK BOSHLANG'ICH MAKTAB O'QITUVCHILARINING MUSTAQIL VA IJODIY FAOLIYATINI RIVOJLANTIRISH

© G.K. Hasanova[1]✉
[1]Buxoro davlat pedagogika instituti, Buxoro, O'zbekiston

Annotatsiya

KIRISH: maqolada kelajakdagi boshlang'ich maktab o'qituvchilarining mustaqil va ijodiy faoliyatini kompetentsiyaga asoslangan yondashuv nuqtai nazaridan rivojlantirish ko'rib chiqiladi. Tadqiqotning dolzarbligi ta'lim muhitining o'zgaruvchan sharoitlariga moslasha oladigan va o'qitishning innovatsion usullarini samarali qo'llay oladigan o'qituvchilarni tayyorlash zarurati bilan bog'liq bo'lib, pedagogika universitetlari talabalarida shakllantirilishi kerak bo'lgan asosiy vakolatlar, shu jumladan tanqidiy fikrlash, jamoada ishlash, shuningdek ijodiy yondashish qobiliyati tahlil qilinadi.ta'lim muammolarini hal qilishda.

MAQSAD: maqolada loyiha faoliyati, interfaol o'qitish usullari, shuningdek axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanish kabi ushbu fazilatlarni rivojlantirishga yordam beradigan ish usullari va shakllariga e'tibor qaratilgan.

MATERIALLAR VA METODLAR: tadqiqot jarayonida suhbat, ijtimoiy-psixologik so'rov, kuzatuv kabi usullardan foydalanilgan va olingan natijalarning statistik ishonchliligi darajasi omil tahlili bilan tasdiqlangan.

MUHOKAMA VA NATIJALAR: zamonaviy ta'lim o'qituvchilardan nafaqat mavzuni chuqur bilish va tushunishni, balki o'quv jarayoniga mustaqil va ijodiy yondashish qobiliyatini ham talab qiladi. Bu, ayniqsa, bolalar uchun ta'lim asoslarini shakllantiradigan bo'lajak boshlang'ich maktab o'qituvchilari uchun juda muhimdir. Kompetentsiyaga asoslangan yondashuvni joriy etish kabi dolzarb ta'lim tendentsiyalari kontekstida innovatsion fikrlash, ijodiy muammolarni hal qilish va avtonom faoliyatga qodir bo'lgan o'qituvchilarni tayyorlash zarurati aniq bo'ladi.

XULOSA: xulosa qilib aytganda, bo'lajak o'qituvchilar uchun o'quv dasturlariga kompetentsiyaga asoslangan yondashuvni joriy etish zarurligi to'g'risida xulosa chiqariladi, bu esa o'qituvchilarni tayyorlash sifatini va ularning muvaffaqiyatli kasbiy faoliyatini

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №7

yaxshilashga yordam beradi. O'quv jarayonining amaliy yo'nalishi va haqiqiy ta'lim muassasalari bilan o'zaro munosabatlarning ahamiyatiga alohida e'tibor qaratilmoqda. Tanlovlar, mahorat darslari va o'quv konferentsiyalarida qatnashish orqali talabalarning o'zini o'zi rivojlantirish va o'zini o'zi anglash uchun sharoit yaratish muhimligi ta'kidlandi.

Kalit so'zlar: ta'lim, rivojlanish, o'qituvchilar, talabalar, kasbiy faoliyat, kompetentsiyaga asoslangan yondashuv, professionallik, o'qituvchi.

Iqtibos uchun: G.K. Hasanova. Kompetentsiyaga asoslangan yondashuv asosida bo'lajak boshlang'ich maktab o'qituvchilarining mustaqil va ijodiy faoliyatini rivojlantirish. // Inter education & global study. 2024. №7. C. 376–383.

DEVELOPMENT OF INDEPENDENT AND CREATIVE ACTIVITIES OF FUTURE PRIMARY SCHOOL TEACHERS ON THE BASIS OF A COMPETENCY-BASED APPROACH

© Gulshod K. Hasanova[1]✉
[1]Bukhara State Pedagogical Institute, Bukhara, Uzbekistan

Annotation

INTRODUCTION: the article examines the development of independent and creative activities of future primary school teachers in the context of a competence-based approach. The relevance of the research is due to the need to train teachers who are able to adapt to the changing conditions of the educational environment and effectively apply innovative teaching methods, key competencies that should be formed among students of pedagogical universities, including the ability to think critically, work in a team, and apply a creative approach to solving educational problems are analyzed.

AIM: the article focuses on methods and forms of work that contribute to the development of these qualities, such as project activities, interactive teaching methods, as well as the use of information and communication technologies.

MATERIALS AND METHODS: in the course of the study, such methods as conversation, socio-psychological survey, observation were used, and the degree of statistical reliability of the results obtained was confirmed by factor analysis.

DISCUSSION AND RESULTS: modern education requires teachers not only to have deep knowledge and understanding of the subject, but also the ability to take an independent and creative approach to the educational process. This is especially important for future primary school teachers, who form the basis of learning for children. In the context of current educational trends, such as the introduction of a competence-based approach, it becomes obvious the need to train teachers who will be capable of innovative thinking, creative problem solving and their autonomous activities.

CONCLUSION: in conclusion, it is concluded that it is necessary to introduce a competence-based approach into educational programs for future teachers, which will contribute to improving the quality of teacher training and their successful professional

CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №7

activities. Special attention is paid to the importance of the practical orientation of the educational process and interaction with real educational institutions. The importance of creating conditions for self-development and self-realization of students through participation in competitions, master classes and educational conferences is emphasized.

Key words: education, development, teachers, students, professional activity, competence approach, professionalism, teacher.

For citation: Gulshod K. Hasanova (2024) 'Development of independent and creative activities of future primary school teachers on the basis of a competency-based approach', Inter education & global study, (7), pp. 376–383. (In Russ).

Компетентностный подход основывается на акценте на формировании у учащихся не только знаний, но и умений, навыков, установок и динамичных качеств, необходимых для успешного функционирования в быстро меняющемся мире. Этот подход ориентирован на развитие так называемых «ключевых компетенций», включающих в себя: коммуникационные навыки; критическое и креативное мышление; способность к совместной работе; умение принимать решения. В контексте подготовки будущих учителей, компетентностный подход предполагает формирование у них вышеупомянутых компетенций, что составляет основу для их дальнейшей успешной профессиональной деятельности.

Качество современного образования обеспечивает компетентностный подход, особенно это касается профессиональной подготовки в условиях высшей школы. Одной из главных целей профессионального образования является овладение будущими специалистами комплексом компетенций, необходимых для будущей деятельности в рамках профессии, для выполнения служебных обязанностей и производственных функций, а также социальной роли в обществе. На современном этапе обучения основной ценностью являются не приобретенные знания, а умения и навыки, позволяющие применить эти знания на практике, решить с их помощью важные проблемы и задачи – другими словами, компетенции. Компетенции формируются и проявляются в реальной деятельности, основанной на знаниях, ценностях, склонностях и позволяющей человеку установить связь между знанием и ситуацией, обнаружить процедуру (систему действий) для успешного решения проблемы [9]. Понятие «креативная компетенция» будем трактовать, исходя из термина «креативность», понимая под ним отражение творчества, способность к созданию нового и совершенствованию уже имеющегося. В современной науке существуют различные подходы к толкованию понятия «креативность», в частности его определяют, как: чувствительность (сензитивность) к проблеме (Э. Торренс); трансформация опыта в новую организацию (Ф. Тейлор); дивергентное мышление, совокупность личностных характеристик, способствующих творческому мышлению (Дж. Гилфорд); возникновение новых отношений (К. Роджерс); особенность интеллекта или

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №7

уровень мышления, как качественную определенность высшего уровня интеллектуальной активности (Д. Богоявленская); деятельность ума, приводящая к новым прозрениям (К. Жерар); предрасположенность к совершению и узнаванию новшества (Г. Лассуэль); сплав восприятий, осуществленных новым способом (Э. Маккеллар); творческий процесс создания нового (А. Брушлинский, В. Моляко, П. Якобсон); способность создавать продукт, который обладает новизной и при этом соответствует контексту, в котором он находится (Т. Амабайл, Ф. Баррон, Т. Любарт, Д. Маккинон, Р. Оксе, Р. Штернберг) и др. По мнению Дж. Гилфорда [6] креативность можно определить по таким шестью параметрам: 1) способность к обнаружению и постановке проблем; 2) способность к генерированию большого количества проблем; 3) семантическая спонтанная гибкость – способность к продуцированию разнообразных идей; 4) оригинальность – способность продуцировать отдаленные ассоциации, необычные ответы, нестандартные решения; 5) способность усовершенствовать объект, добавляя детали; 6) способность решать нестандартные проблемы, способность увидеть в объекте новые признаки, найти их новое использование. В философии креативность определяется как особая форма знаний, которая является идеальным объектом исследования ее специфических внутренних законов. Исходя из них, личность, осуществляя аксиологическую рефлексию, творит мир [3]. В психологии креативность трактуется с точки зрения творческой продуктивности как «способность порождать необычные идеи, отклоняться от традиционных схем мышления, быстро решать проблемные ситуации» [1]. По мнению Я. Пономарева, сущность креативности как психологического свойства сводится к интеллектуальной активности и чувствительности к побочным продуктам собственной деятельности. Творческий человек видит побочные результаты, которые являются творением нового, нетворческий – проходя мимо новизны, видит только результаты по достижению цели].

Предварительное исследование проблемы позволило нам установить отсутствие в педагогике целостного знания: о сущности творческой компетентности; о закономерных связях и методологических основах профессиональной подготовки, способствующей становлению у студента-педагога творческой компетентности; об адекватном творчески развивающем образовательном пространстве и способах его создания в современной ситуации модернизации профессионального педагогического образования; о научно обоснованной логической последовательности развития творческой компетентности будущего учителя и соответствующем методико-технологическом обеспечении данного процесса .

Рассмотрение различных оснований для творчества в труде учителя и сущности профессиональной компетентности как интегральной характеристики личности учителя современной школы позволило определить творческую компетентность как интегративную профессионально-личностную характеристику

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №7

учителя, обеспечивающую ему успешность деятельности в типовых и неординарных педагогических ситуациях. В структуру творческой компетентности входят общекультурная эрудиция и педагогическое мышление; специальные профессиональные способности и умения; творческая готовность, образуемая комплексом творчески значимых личностных качеств. Тесная взаимосвязь структурных компонентов характеризует профессионально-творческую компетентность как системное качество.

Учитель, решая бесчисленные учебно-воспитательные задачи, работает в постоянно меняющихся обстоятельствах. Ему приходится реализовывать в своей работе нестандартные подходы, опосредованные особенностями «объективно-субъективного созидания» в процессе педагогического взаимодействия с учащимися. Поэтому профессиональный рост будущего учителя напрямую зависит от эрудиции в области креативной психологии и инновационной педагогики и способности мобилизовать и актуализовать знания в ситуации неопределенности для

Самостоятельная деятельность позволяет будущим учителям развивать личные и профессиональные качества, такие как ответственность, инициатива, самоорганизация и навыки самообразования. Эти качества крайне важны в профессии педагога, где необходимо постоянно искать новые подходы к обучению, адаптироваться к изменениям и предлагать инновационные решения.

Креативная деятельность, в свою очередь, способствует формированию не только умений решать нестандартные задачи, но и развивает гибкость ума, что в свою очередь переносится на учеников. Учитель, демонстрирующий креативность, вдохновляет своих учеников на поиски новых решений и учит их мыслить вне рамок привычного.

Методология формирования компетенций у будущих учителей. Возможные стратегии и методики включают в себя:

Проектная деятельность: Проекты могут быть как индивидуальными, так и групповыми, что способствует развитию навыков сотрудничества, критического мышления и креативности.

Кейс-методы: анализ реальных образовательных ситуаций позволяет студентам находить и предлагать эффективные решения, развивая практические навыки.

Игровые методики: использование игры как метода обучения помогает развивать креативность и коммуникационные навыки.

Интердисциплинарный подход: Объединение различных предметов и областей знаний позволяет студентам лучше понимать взаимосвязи и развивать системное мышление. Практическая реализация. Важно отметить, что внедрение компетентностного подхода в образовательный процесс требует не только изменений в методах преподавания, но и переосмысления самой образовательной среды. Учебные заведения могут:

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №7

Обеспечить поддержку для студентов в виде доступных ресурсов и материально-технической базы. Организовать курсы повышения квалификации для преподавателей, направленные на освоение новых методик и компонентов компетентностного подхода. Создать платформы для обмена опытом между студентами и практикующими педагогами, что позволит укрепить связь между теорией и практикой.

Развитие самостоятельной и креативной деятельности будущих учителей начальной школы на основе компетентностного подхода – это важная задача, фактором успешного выполнения которой является интеграция новаторских методов обучения и поддержка учебно-методической базы. Весь образовательный процесс должен быть направлен на развитие у студентов способности к инновационному мышлению, критическому анализу и самостоятельному принятию решений. Это не только подготовит их к дальнейшей профессиональной деятельности, но и обеспечит высокое качество образования для будущих поколений учащихся.

ADABIYOTLAR RO‘YXATI | СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ | REFERENCES

1. Бондаренко, О. В. Современные инновационные технологии в образовании [OnLine]. Доступна в сети Интернет: https://sites.google.com/a/shko.la/ejrono_1/vypuskizurnala/vypusk-16-sentabr-2012/innovacii-poiski-i-issledovania/sovremennye-innovacionnye tehnologii-v-obrazovanii. Дата обращения 15.10.2019. 2.
2. Бугрій, О. Творчість у педагогічній діяльності. Вища школа. 2009, № 9, с. 87–92.
3. Вишнякова, Н. Ф. Психологические основы развития креативности в профессиональной акмеологии: дис. докт. психол. наук. Москва, 1996. 394.
4. Выготский, Л. С. Лекции по психологии. Ижевск, 2001. 304 с.
5. Гавалешко, О. М. Інтеграція комунікативних та творчих компоне-нтів у структурі самосвідомості: автореф. дис... канд. психол. наук. Київ, 2001. 20 с.
6. Гилфорд, Дж. Психология мышления. Москва, 1965. 145 с.
7. Гриньова, В. М. Формування педагогічної культури майбутнього вчителя (теоретичний та методичний аспекти). Харків: Основа, 1998. 300 с.
8. Клименко, В. В. Психологія творчості: навч. посібник. Київ: Центр навчальної літератури, 2006. 480 с.
9. Марон, А. Е., Марон, Е. А. Компетентностно-деятельностные технологии оценки качества современного образования. Человек и образование. 2016, № 2, с. 35–39.
10. Маслоу, А. Г. Дальние пределы человеческой. Санкт-Петербург: Евразия, 1997. 430 с.
11. Хасанова Г. К. Педагогические основы развития социальной деятельности студентов вузов //Вестник науки и образования. – 2021. – №. 17-3 (120). – С. 68-71.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №7

12. Хасанова Гульшод Касимовна. (2023). Методы формирования Творчества Будущих Учителей Начальных Классов в Образовательном Процессе. Място Пшислосци, 42, 337–339.
13. Умуров З. Л., Хасанова Г. К. ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ РАЗВИТИЯ СОЦИАЛЬНОЙ АКТИВНОСТИ У СТУДЕНТОВ ВЫСШИХ УЧЕБНЫХ ЗАВЕДЕНИЙ //Вестник науки и образования. – 2022. – №. 2-2 (122). – С. 43-45.
14. Касимовна К.Г. (2024). Творческая компетентность будущих учителей начальной школы. Excellencia: Международный многопрофильный журнал образования (2994-9521), 2 (4), 331-336. https://doi.org/10.5281/
15. Хасанова Г. К. Креативная компетенция будущих учителей начальной школы. “Ta’lim, fan va innovatsiya” jurnali O‘zbekiston Respublikasi
16. Oliy attestatsiya komissiyasi Rayosatining 2015-yil 18-noyabrdagi
17. 218/5-son, 346-349

MUALLIF HAQIDA MA’LUMOT [ИНФОРМАЦИЯ ОБ АВТОРЕ] [AUTHORS INFO]

✉**Hasanova Gulshod Kasimovna**, maktabgacha va boshlang’ich ta’lim pedagogikasi kafedrasi mudiri, p.f.n., [**Хасанова Гулшод Касимовна,** заведующий кафедрой педагогики дошкольного и начального образования, к.п.н.,], [**Gulshod K. Hasanova**, Head of the Department of Pedagogy of Preschool and Primary Education, P.A.T.,]; manzil: O‘zbekiston, Buxoro shahar Piridastgir ko`chasi 2-uy [адрес: Узбекистан, Бухара г. Пиридастгир ул., д. 2], [address: Uzbekistan, Bukhara Pyridastgir str., 2]

Ilmiy-nazariy va metodik jurnal
Научно-теоретический и методический журнал
Scientific theoretical and methodical journal
INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №7

Original paper

O‘ZBEK MEROSIY RAQS SAN’ATI TARIXI VA UNING O’ZIGA XOSLIGI

© E.Saitova[1]✉

[1] O'zbekiston davlat xoreografiyasi Akademiya, Toshkent, O‘zbekiston

Annotatsiya

KIRISH: kirish qismida, O‘zbekistonning raqs san’ati tarixiga qisqacha kirish beriladi. raqs san’atining milliy madaniyatdagi o‘rni va uning tarixiy rivojlanish bosqichlari ta’kidlanadi.

MAQSAD: maqolaning asosiy maqsadi o‘zbek merosiy raqs san’atining tarixini va uning noyob xususiyatlarini chuqurroq tahlil qilish hamda bu san’atning madaniy merosdagi o‘rnini belgilashdir.

MATERIALLAR VA METODLAR: tadqiqotda qo‘llanilgan metodlar, manbalar, raqslar tahlili, tarixiy hujjatlar, ekspert intervyulari va madaniy tahlil usullari haqida ma’lumot beriladi. tadqiqot metodologiyasi va ishlatilgan tahlil usullari tavsifi kiritiladi.

MUHOKAMA VA NATIJALAR: o‘zbek merosiy raqs san’atining tarixiy ildizlari va uning madaniy merosdagi roli muhokama qilinadi. raqs san’atining madaniyat va jamiyatdagi ta’siri tahlil qilinadi.

XULOSA: maqola yakunida, o‘zbek merosiy raqs san’atining tarixi va uning madaniyatdagi noyob o‘rniga oid xulosalar keltiriladi. shuningdek, soha bo‘yicha kelajakdagi tadqiqotlar uchun yo‘naltirilgan tavsiyalar beriladi.

Kalit so‘zlar: o‘zbek merosiy raqs san’ati, raqs tarixi, madaniy meros, o‘zbekiston madaniyati, milliy raqslar, san’at tarixi.

Iqtibos uchun: Saitova E. O‘zbek merosiy raqs san’ati tarixi va uning o’ziga xosligi // Inter education & global study. 2024. №7. B.384–390.

ИСТОРИЯ УЗБЕКСКОГО НАСЛЕДИЯ ТАНЦЕВАЛЬНОГО ИСКУССТВА И ЕЕ УНИКАЛЬНОСТЬ

© Е.Саитова [1]✉

[1] Государственная хореография Узбекистана Академия, Ташкент, Узбекистан

Аннотация

ВВЕДЕНИЕ: во введении дается краткое введение в историю танцевального искусства Узбекистана. Подчеркивается роль танцевального искусства в национальной культуре и ее исторические этапы развития.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №7

ЦЕЛЬ: основной целью статьи является глубокий анализ истории узбекского наследия танцевального искусства и его уникальных особенностей, а также определение места этого искусства в культурном наследии.

МАТЕРИАЛЫ И МЕТОДЫ: представлены методы исследования, источники, танцевальный анализ, исторические документы, экспертные интервью и методы культурного анализа. включено описание методологии исследования и использованных аналитических методов.

ОБСУЖДЕНИЕ И РЕЗУЛЬТАТЫ: обсуждаются исторические корни узбекского танцевального искусства и его роль в культурном наследии. анализируется влияние танцевального искусства на культуру и общество.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ: в конце статьи сделаны выводы об истории узбекского наследия танцевального искусства и его уникальном месте в культуре. а также рекомендации для будущих исследований в этой области.

Ключевые слова: узбекское наследие танцевального искусства, история танца, культурное наследие, культура Узбекистана, национальные танцы, история искусства**.**

Для цитирования: Саитова Е. История узбекского наследия танцевального искусства и ее уникальность// Inter education & global study. 2024. №7. С. 384–390.

HISTORY OF UZBEK HERITAGE DANCE ART AND ITS UNIQUENESS

© Erkinoy Saitova[1]✉
[1]State choreography of Uzbekistan Academy, Tashkent, Uzbekistan

Annotation

INTRODUCTION: in the introduction, a brief introduction to the history of the dance art of Uzbekistan is given. the role of dance art in national culture and its historical development stages are emphasized.

AIM: the main purpose of the article is to deeply analyze the history of the Uzbek heritage dance art and its unique features, as well as to determine the place of this art in the cultural heritage.

MATERIALS AND METHODS: research methods, sources, dance analysis, historical documents, expert interviews, and cultural analysis methods are provided. a description of the research methodology and analytical methods used is included.

DISCUSSION AND RESULTS: the historical roots of uzbek heritage dance art and its role in cultural heritage are discussed. the impact of dance art on culture and society is analyzed.

CONCLUSION: at the end of the article, conclusions are made about the history of Uzbek heritage dance art and its unique place in culture. as well as directed recommendations for future research in the field.

Key words: uzbek heritage dance art, dance history, cultural heritage, culture of uzbekistan, national dances, art history.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №7

For citation: Erkinoy Saitova. (2024) History of uzbek heritage dance art and its uniqueness, Inter education & global study, (7), pp. 384–390. (In Uzbek).

O‘zbek merosiy raqs san’ati tarixi uzoq o‘tmishga borib taqaladi. Mehnat jarayoni inson uchun g‘ayrioddiy bo‘lmay qolgan tarixiy davrdir, aynan shu davrda inson insonga yanada kuchliroq qiziqish bilan qaray boshladi, fazoviy jarayonlani tushunishga intildi, insonni koinot, tiriklik va o‘lim masalalari qiziqtira boshladi. Ushbu jumboqlar, yuqorida qayd etilganidek, keyinchalik diniy qarashlar va dinning shakllanishiga olib kelgan fantastik taxminlarni paydo qildi...

Shunda raqs dunyoni anglash, hayotga bo‘lgan falsafiy munosabatni ifodalash vositalaridan biriga aylandi. Tabiiyki, ushbu raqslaming dastlabki mualliflari borliqni anglashga, hayotni tushuntirishga intilganlar, ya’ni ibtidoiy kohinlar bo‘lgan.

San’atshunos olimlar qadimgi ustalar tomonidan Yunon-Baqtriya podsholigi (miloddan avvalgi IV—III asrlar) davridan milodiy VII—VIII asrlargacha O‘rta Osiyo moddiy yodgorliklarida ifodalangan raqs tushayotgan barcha figuralami o‘rganib chiqish jarayonida ularning O‘rta Osiyoning son-sanoqsiz panteonlarida (sag‘analarida) mavjud bo‘lgan diniy marosimlar ishtirokchilari bo‘lmish kohin yoki qohinalar ekanligini aniqlashgan. Antik davr yoki ilk o‘rta asrlar davriga (VII—VIII asrlar) murojaat qilar ekanmiz, O‘rta Osiyoning qadimgi xudolari panteoni turli-tumanligi hamda O‘rta Osiyo, Yunoniston, Hindiston, Xitoy, Sharqiy Turkiston, Kavkaz, Sibir, Volgabo‘yi, Vizantiya xalqlari madaniy aloqalari keng rivojlanganligini ko‘rishimiz mumkin.

Mahalliy ilohlar ellenizm davrida yunon xudolari bilan qo‘shilib, ellenizmga xos belgilar O‘rta Osiyoga kirib kela boshladi. Masalan, xudolarning birida dengiz va ummonlar hukmdori bo‘lmish Neptunning uch ayrili hassasi paydo bo‘ldi, osiyolik ona Anaxita shaharlar homiysiga aylanib, yunonlar nazarida shaharlar “bekasi” bo‘lgan g‘alaba xudosi Nika va baxt xudosi Tixeyga o‘xshab qoldi. Sharqona libosdagi mahalliy soqolli Dionisning tasvirlaridan birida elkasiga sher terisini yopinib olib, raqs tushayotgan yalang‘och Gerakl unga hamroh qilib tasvirlangan. Yunon-Baqtriya davlatining ko‘p hukmdorlari tangalarda Dionisga o‘xshatib tasvirlangan, ayni paytda shu davrga oid tangalarda Dionisga bag‘ishlab raqsga tushayotgan kohin ayollarni ko‘rishimiz mumkin, ular sharqona libos — “uzun shalvar kiygan va osilchoq ziraklar taqib olgan” va h.k.

Barcha Sharq xalqlariga tanish bo‘lgan Ulug‘ Ona zardushtiylik dinida (miloddan avvalgi birinchi mingyillikning birinchi yarmida 0’rta Osiyoda paydo bo‘lgan) — boshqa xalqlardagidek, jimo‘siz homilador bo‘lgan ona sifatida tasvirlanadi. O‘rta Osiyoning qadimgi Quyosh xudosi — eroniy Hrmuzd xudosining o‘zginasidir; er-xotin xudolar Mitra va Ona hindlarning oy va quyosh xudolari Some va Surega, shuningdek, Merkuriy va Veneraga o‘xshaydi; hind xudosi Shivaning zulmkor jahli ramzi bo‘lgan qo‘rqinchli Kirtimukxa obrazi O‘rta Osiyoda yomon ko‘zdan asrovchi ramzga aylandi va h.k.

Eramizning birinchi mingyilligida ellenizm davrining insoniylashtirilgan ilohlari yarim xudoga va keyinchalik afsonaviy qahramonlarga aylanadi. Mitra o‘z xususiyatlarini

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №7

qahramon Rustamga o‘tkazgan bo‘lsa, Ona Anaxita eposlar qahramonlari — Sindot va Rudobaga, Dionis Sabaziy — yosh, o‘lib-tirilayotgan yarim xudo Siyovushga o‘z xususiyatlarini bergan va h.k. X asrda buyuk shoir Firdavsiy xalq tomonidan qadimiy rivoyatlarga aylantirilgan qadimiy dinlar ko‘rinishlari asosida “Shohnoma” asarini yaratdi. Unda tarixiy shaxslar bilan bir qatorda qadimda yarim xudolardan afsonaviy qahramonlarga aylantirilgan tarixiy shaxslar obrazlari yaratilgan.

Mahalliy xalqlar bir necha asrlar davomida qadimiy afsonalarni xalq rivoyatlariga aylantirishiga misol tariqasida har doim o‘lib-tiriluvchi barhayot tabiat haqidagi afsonalarni, o‘rta asrlarning dastlabki davrida O‘rta Osiyoning asosiy dinlaridan biri bo‘lgan zardushtiylikning tarkibiy qismiga aylangan Siyovush haqidagi rivoyatni keltirish mumkin.

Ma’lumki, ilk o‘rta asrlarda bu e’tiqod shahar va qishloqlarning butun aholisi ishtirok etadigan ko‘p kunlik bayramga aylandi. Rivoyatlarga ko‘ra, Siyovush Eronning mashhur shohi Kaykovus topib olgan go‘zal qizdan tug‘ilgan farzanddir. Taxmin qilinishicha, qiz dastlab o‘rmon ilohiysi qilib tasvirlangan. Kaykovusdan o‘g‘il ko‘rgach, u vafot etadi. Siyovush afsonaviy bahodirlar kabi kun sayin emas, soat sayin o‘sib, atrofdagilarni o‘z chiroyi va oliyjanobligi bilan hayratga soladi. Qadimgi rimliklarning afsonaviy qahramoni Ippolit kabi, Siyovush o‘gay onasi Sudobaning qabih maylini rad etadi va uning tuhmatiga uchraydi. Yigit o‘zining haqligini olovdan tirik chiqish orqali isbotlaydi. So‘ngra u Turon shohi Afrosiyobning qiziga uylanadi, biroq bu erda ham tuhmatga uchrab, Afrosiyob yo‘llagan qotillarning qo‘lida halok bo‘ladi. Siyovushning o‘chini uning o‘g‘li oladi va bunda unga o‘rmon xudosi bo‘lgan ayolning o‘g‘li halokati uchun qasos olinishini istagan o‘simliklar xudosi Xaoma yordam beradi. Siyovush haqidagi afsona Old Osiyo hududidagi qadimgi davlatlar va Yunoniston xalqlaridagi afsona o‘lib tiriladigan o‘simliklar xudolari — Oziris, Attis, Adonis, Ippolit haqidagi afsonalarni eslatadi. Shubhasiz, Siyovush haqidagi afsonada olovbardor Mitra, tabiat kuchlari homiysi Buyuk Ona va shu kabilar singib ketgan.

Raqs san’ati barcha san’at turlari ichida o‘zining jozibasi bilan ajralib turadi. Hozirgi kunda har bir millat o‘z dini, o‘z tili , o‘z san’ati, o‘z madaniyati urf-odati va shular qatorida o‘z milliy raqsiga ega. Har bir millat o‘z raqsida o‘z hayotini turmush tarzini va madaniyatini aks ettiradi. O‘zbek raqs san’ati ham - boy madaniyatimizning ajralmas qismi hisoblanadi. Raqslardagi har bir harakat, nazokat mutanosibligi: jilo, ko‘z qarashlari, ohista va engil qadamlar, liboslar, bularning barchasi milliy qiyofani aks ettiradi va millatimizga, madaniyatimizga xos tarzda namoyon bo‘ladi.

San’atshunos L. Abdeyeva o‘zbek raqs san’ati tarixiga nazar solar ekan “Raqsni teatr va tasviriy san’atni undirgan ildiz deyish mumkin” deydi, “musiqa esa raqs bilan birga yashaydi, raqqoslar tasviri goyo uchta san’atni o‘zida jamlagandek. Musiqani o‘zida ifoda etgan raqs tasviri ” deya ta’rif keltirib o‘tadi.

O‘zbek xalq raqs san’ati azaldan to‘yu-ma’rakalarda, bayram- tantanalarda shodiyona damlarning avji sifatida ijro etib kelingan. Xalqimizning jon tomiridan paydo bo‘lgan bu san’at tirik bir vujud kabi rivojlanishda davom etmoqda. U yozma ravishda o‘z

CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №7

aksini topmaganligi sabab turli davrlarda unutilib ketar, ma'lum vaqt o'tgandan so'ng esa mohir san'at ustalari ijrosida yana jonlanardi va shu tariqa ustozlardan shogirdlarga o'tib, keyingi avlodlarga qisman etib kelgan. Bu holat esa raqs haqidagi manbalarning yozilishiga katta turtki bo'ldi.

"Arxeolog san'atshunoslar o'zlari topgan raqqos figuralarni tasvirlar ekanlar, ular qaysi asrda yaratilganligini ko'p sonli manbalar asosida aytib beradilar, hamda mazkur tasvir va raqsning o'zi ham paydo bo'lishiga qanday hayotiy hodisa sabab bo'lganligini izohlaydilar. Agar tasvirlar san'atshunoslik shartlari bilan oddiy ketma-ketlikda qoyib chiqilsa, eng qadimiy raqs san'ati to'g'risida tarixiy ocherk bo'lar edi" deydi L.Abdeyeva

Raqs musiqa bilan uzviy bog'liqdir, shuningdek u musiqa mazmunini obrazlar vositasida ochib berishda ham katta ahamiyatga ega. Xalq raqslarida ritm muhim bo'lib, u musiqada o'z ifodasini topadi, oyoq, qo'l, bosh va tana harakatlari umumiy ritmga boysunadi, bir-biri bilan bog'lanadi. O'zbek raqslari ma'zmunini ifodalashda ijrochilar tepki, qarsak, zangdan ham foydalanadi. Ayrim raqslar ro'mol, piyola, qadah kabi buyumlar bilan ham ijro etiladi, ba'zan ijrochi xalq cholg'u asboblarida o'ziga o'zi jo'r bo'ladi. G'arbiy Yevropa xalqlari raqsida, asosan oyoq harakatlari muhim bo'lib, qo'l va tana harakatlari unga jo'r bo'ladi. Sharqda esa qo'l va tana harakatlari plastik ifodaviylikning asosiy vositalaridir. Sahnaviy raqs xalq ijodiga tayanadi, uning merosi va o'ziga xos fazilatlarini saqlaydi va rivojlantiradi. Raqs dastavval Yunoniston, Hindistonda va asta sekin boshqa mamlakatlarda paydo bo'la boshlagan. Yillar o'tgani sayin xalq raqslari asosida tarkib topgan professional raqslar yuksak darajada rivojlandi va turli raqs tizimlari (xususan, Yevropa va sharq mumtoz raqslari) qaror topdi.

XVII asrga kelib, balet raqs spektakllari yuzaga keldi va raqs san'ati yangi texnika bilan boyidi. XX asr boshida esa "modern" (ritmoplastik) raqsi paydo bo'ldi. 40-60-yillarda Yevropa va AQShda konsert ijrochiligiga mo'ljallangan kichik xoreografik asarlar, estrada raqslari rivojlangan.

Markaziy Osiyo, jumladan, O'zbekiston hududida topilgan qoya tosh tasvirlari arxeologik topilmalar bu erda raqs juda qadimiyligidan guvohlik beradi. O'zbek raqs san'atining qadimiyligi, shakl va turlarining boyligi ajdodlarimiz dehqonchilik va hunarmandchilik bilan shug'ullanganidan dalolat beradi. Zardushtiylarning muqaddas kitobi "Avesto" da ham raqsning ikki yo'nalishda – xalq va professional raqs yo'nalishlarida shakllananayotgani keltirib o'tilgan. Yunon — Baqtriya podsholigi davrida (mil. av. IV-III asrlar) Turon raqs san'atining darajasi Yunoniston, Vizantiya, Hindiston va Xitoy raqsi bilan bahslashishiga imkon bergan. Shahar madaniyatining rivojlanishi tufayli bu san'at yanada mazmundor va rang-barang bo'lib borgan. IV-VII asrlarga kelib O'zbekistonning Samarqand, Buxoro, Shahrisabz va Toshkent kabi shaharlaridan raqs ustalari Buyuk ipak yo'llari boylab Rim, Misr, G'arb o'lkalarigacha, Sharqda Xitoy, Koreya va hatto Yaponiyagacha borib, o'z san'atlarini namoyish etganlar. Chunonchi, Xitoyda ajdodlarimizning "Xusyuan" raqsi mashhur bo'lgan. Yevropa professional raqs san'atini rivojiga Yunoniston Rim raqs san'ati salmoqli hissa qo'shgan bo'lsa, Xitoyga yuborilgan san'atkorlar qatorida raqqos va raqqosalar o'z san'ati bilan Xitoyliklar san'ati rivojiga

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №7

hissa qo‘shganlar. Xitoyda shuhrat qozongan raqslardan biri bu “choch raqsi”dir. Bu raqs Milodiy 1-ming yillik o‘rtalarida xitoyda shuhrat qozongan raqs turi “chjechji” nomi bilan atalgan, choch raqsini asosan qiz-juvonlar ijro etgan. Raqsga avval bir kishi tushgan, ya’ni yakka o‘yin hisoblangan. Millodiy 5-6 asrlarda esa 5 kishi, keyingi asrlarda esa 24 kishi o‘ynagan. Choch raqsi davra qilib aylanib ijro etilgan, u milliy musiqa va xonanda ashulasi bilan ham qo‘shib yuborilgan. Raqqosalardan biri davraning markazida o‘ynab boshqarib borgan. U xususan gulning markazi atalgan.Raqqosalar qimmatbaho matolardan tikilgan, dur va javoxirlar,chiroyli kashta nusxalari bilan tikilgan, bezalgan liboslarda chiqishgan. Choch raqsi xitoyliklarni o‘ziga maftun etgan. O‘sha davrlarda yozilgan musiqa risolalarida bu o‘yinga juda yuqori baho bergan. Masalan Chuyan Yan o‘zining “Musiqa kitobi” asarida “Xitoyliklar “chjechji” raqsini ijro etishda xorijiylar (xuslar) bilan tenglasha olmaydilar” deb yozgan. Xitoy shoirlari choch raqsiga maftun bo‘lib, unga bag‘ishlab 29 ta she’r va qasida yozganlar. Shuningdek 729-yildagi yozuvlarga ko‘ra Maymur {So‘g‘diyona shaharlaridan biri} elchisi Xitoy Imperatoriga “Xusyunu” raqsini ijro etuvchi uch Turkistonlik raqqosa qizni sovg‘a qilgani haqida hikoya qilgan. Yunon Baqtiriya podsholigi davrida Turon raqs san’atining darajasi Yunoniston, Vizantiya, Hindiston va Xitoy bilan bellasha olgan. Shu bilan birgalikda Markaziy Osiyo raqslari Buyuk Ipak yo‘li orqali Misr, Rum – arab o‘lkalarigacha etib borgan.”

Raqs, musulmonlik davrida ham O‘zbekiston sarhadlarida turli taraqqiyot bosqichlarida paydo bo‘lgan. Raqslar, oyinlar bir-biriga ta’sir ko‘rsatib, yonma-yon yashab kelgan. Shu bois shahar va qishloqlarda o‘tkazilgan toy, bayram va turli marosim va tantanalarda "Beshqarsak" kabi qadimiy oyinlar ham, "Katta oyin", "Lazgi", "Kema oyin", "Ashshadaroz" singari raqslar ijro etilgan.

IX - XII - asrlardagi Uyg‘onish davrida raqs san’atida ham chinakam ko‘tarilish yuz berdi, ko‘pgina qadimiy raqslar tiklanib, navro‘z, mehrjon va sada bayramlarida namoyish qilingan.

Xorazmda Abul Abbos Ma’mun hukmronligi davrida (1003—1017) raqs san’ati yaxshi rivojlangan. Raqs san’ati, ayniqsa, Amir Temur va temuriylar saltanatida ravnaq topgan. Unda xotin-qizlarning o‘rni katta bo‘lgan. Rang-baranglik, tarixiy qatlamlar raqsda yaqqol ko‘zga tashlangan. "Munojot", "Tanavor", "Lazgi" raqslari ham aynan shu davrda malakali ijrochilar dasturidan mustahkam o‘rin olgan. 15-asrning 2-yarmi va 16-asr boshlarida Sayyid badr, Tohir chakka, Mohchuchuk, Maqsudali, Katta Moh, Kichik Moh laqabli raqs ustalari shuhrat qozondi. Bu davrda raqs san’ati xalq raqsi va malakali raqs yo’nalishida rivojlandi.

Buxoro amirligi, Xiva va Qo‘qon xonliklari vujudga kelgach, raqs san’atida ham o‘ziga xos uslublar paydo bo‘la boshladi. Bu davrda jaholat, mutaassiblik kuchaygani sababli raqs san’atida o‘smir bolalar va yigitlar etakchilik qilgan. Ayollar raqsi esa sozanda (Buxoro amirligi), xalfa (Xiva xonligi) va yallachi (Farg‘ona vodiysida) deb yuritilgan ayol san’atkorlardan iborat ixcham to‘dalarning teatrlashgan dasturlarida rivojlanib, ziyofat va bazmlarda ko‘rsatib kelingan.

CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №7

ADABIYOTLAR RO‘YXATI | СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ | REFERENCES

1. Avdeyeva L.A. O‘zbek milliy raqsi tarixidan - T.: M.Turg‘unboyeva nomidagi “O‘zbekraqs” milliy raqs birlashmasi, 2001. 204b.
2. Авдеева Л.А. Мухитдин Кари-Якубов. (документалная монография). Т.:Издателство литератури и искусства имени Гафура Гуляма, 1984 . 258 б.
3. 3.Avdeyeva L.A. Mukaramma Turg‘unboyevaning raqsi -T.: G‘ofur G‘ulom nomidagi adabiyot va san’at nashriyoti, 1989. 199-B.
4. Avdeyeva L.A. O‘zbekiston raqs san’ati. –T.: GIXL, 1966. S.192.

MUALLIF HAQIDA MA’LUMOT [ИНФОРМАЦИЯ ОБ АВТОРЕ] [AUTHORS INFO]

✉**Saitova Erkinoy**, dotsent, [**Саитова Эркиной,** доцент], [**Saitova Erkinoy, associate professor**]; manzil: Toshkent shahar Yakkasaroy tumani Yusuf xos Hojib ko'chasi 103-A-uy [адрес: Улица Юсуфа Хоса Хаджиба, 103-А, город Ташкент, Яккасарайский район], [address: Yusuf Khos Hajib Street 103-A, Tashkent City, Yakkasaray District.];

Ilmiy-nazariy va metodik jurnal
Научно-теоретический и методический журнал
Scientific theoretical and methodical journal
INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №7

Original paper

O‘QUVCHILARNI ESTETIK TARBIYALASHDA FOLKLOR QO‘SHIQLARINING AHAMIYATI

© F.A. Nazarov[1]✉

[1]Termiz davlat universiteti, Termiz, O‘zbekiston

Annotatsiya

KIRISH: Maqolada xalq ijodkorligi namunalari sifatida qadimdan aytib kelingan xalq qo‘shiqlari turli hududlarda turlicha kuylab kelingan va tabiya vositasi ekanligi xususida fikr bayon etilgan. Bu xalq asarlarining xilma-xil nusxalarda takrorlanishiga olib kelgan, bu ko‘p variantlilikka xalq qo‘shiqlari rivojining o‘ziga xos taraqqiyot manbai deb qarash joizdir. Xalq qo‘shiqlarining ommaviyligi, an’anaviyligi shu bilan izohlanadi.

MAQSAD: o‘tmish zamonlardan boshlab san’atning har xil turlari va janrlari, jumladan, xalq qo‘shiqchiligi ham jamiyat a’zolarini ayniqsa, yosh avlodni ma’naviy-ahloqiy shakllantirishdan iborat.

MATERIALLAR VA METODLAR: muammoni tahlil qilish, tegishli empirik faktlarni o‘rganish, sotsiologik kuzatish natijalari, shuningdek me’yoriy hujjatlarni tahliliy ko‘rib chiqish asosida amalga oshiriladi. Shuningdek, o‘rganish davomida pedagogikaning umume’tirof etilgan qonuniyatlari, prinsiplariga asoslanganligi bilan ta’minlangan.

MUHOKAMA VA NATIJALAR: mamlakatimiz hududidagi barcha millat va elatlar tili, maishiy ahvoli, tarixi, og‘zaki va yozma adabiyoti, musiqa madaniyati, amaliy va tasviriy san’ati sinchiklab o‘rganila boshlandi. Bu ishga joylarda xalq maorifi xodimlari rahbarlik qilishdi. Maorif va boshqa birin-ketin tashkil qilingan adabiy, pedagogik, madaniy-oqartuv jurnallari, almanaxlar, gazetalar, xalq qo‘shiqlari matnini tez-tez yoritib turdi. Bu ishda xalq qo‘shiqlarini to‘plovchi faollarga yordam tariqasida kichik qo‘llanmalar bosilib chiqdi.

XULOSA: o‘zbek xalq og‘zaki ijodi janr jihatidan keng qamrovli bo‘lib, u xalqimizning dunyoqarashi, badiiy zavqi, mehri va qahr-g‘azabi, orzu istaklari va ijodiy salohiyatini aks ettiruvchi bir oynadir. Xalq og‘zaki ijodi namunalari katta ta’lim-tarbiyaviy ahamiyatga ega bo‘lib, musiqa rivojlanishining bitmas-tuganmas manbai hisoblanadi.

Kalit so'zlar: xalq qo‘shiqlari, san’at asarlari, qo‘shiq, tarbiya, musiqa folklori, estetik tarbiya.

Iqtibos uchun: Nazarov F.A. O‘quvchilarni estetik tarbiyalashda folklor qo‘shiqlarining ahamiyati. // Inter education & global study. 2024. №7. B.391–400.

ЗНАЧЕНИЕ НАРОДНЫХ ПЕСЕН В ЭСТЕТИЧЕСКОМ ВОСПИТАНИИ УЧАЩИХСЯ

© Ф.А. Назаров[1]✉

[1]Термезский государственный университет, Термез, Узбекистан

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №7

Аннотация

ВВЕДЕНИЕ: в статье излагается мнение о том, что народные песни, которые издавна упоминались как образцы народного творчества, по-разному исполнялись в разных регионах и являются средством природы. Это привело к многократному повторению народных произведений в разных экземплярах, эту многовариантность можно рассматривать как источник своеобразного прогресса развития народных песен. Этим объясняется популярность, традиционность народных песен.

ЦЕЛЬ: духовно-нравственное формирование членов общества, особенно подрастающего поколения, различных видов и жанров искусства ушедших времен, в том числе и народного пения.

МАТЕРИАЛЫ И МЕТОДЫ: анализ проблемы проводится на основе изучения соответствующих эмпирических фактов, результатов социологических наблюдений, а также аналитического рассмотрения нормативных актов. Это также обеспечивается тем фактом, что в ходе исследования опираются на общепринятые законы, принципы педагогики.

ОБСУЖДЕНИЕ И РЕЗУЛЬТАТЫ: началось тщательное изучение языка, быта, истории, устной и письменной литературы, музыкальной культуры, прикладного и изобразительного искусства всех национальностей и народностей на территории нашей страны. Эту работу на местах возглавляли работники народного просвещения. Просвещение и другие организованные один за другим литературные, педагогические, культурно-просветительские журналы, альманахи, газеты, часто освещали тексты народных песен. В помощь активистам, собирающим народные песни, в этом деле были напечатаны небольшие пособия.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ: узбекское устное народное творчество является всеобъемлющим в жанровом отношении и является зеркалом, отражающим мировоззрение, художественный вкус, любовь и ярость нашего народа, его стремления и творческий потенциал. Образцы устного народного творчества имеют большое учебно-воспитательное значение и являются неиссякаемым источником развития музыки.

Ключевые слова: народные песни, произведения искусства, пение, воспитание, музыкальный фольклор, эстетическое воспитание.

Для цитирования: Назаров Ф.А. Значение народных песен в эстетическом воспитании учащихся. // Inter education & global study. 2024. №7. С. 391–400.

THE IMPORTANCE OF FOLK SONGS IN THE AESTHETIC EDUCATION OF STUDENTS

© Farxodjon A. Nazarov[1]✉
[1]Termez State University, Termez, Uzbekistan

Annotation

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №7

INTRODUCTION: The article presents the opinion that folk songs, which have long been mentioned as examples of folk art, were performed differently in different regions and are a means of nature. This led to the repeated repetition of folk works in different copies, this multivariance can be considered as a source of a kind of progress in the development of folk songs. This explains the popularity and tradition of folk songs.

AIM: the spiritual and moral formation of members of society, especially the younger generation, of various types and genres of art of bygone times, including folk singing.

MATERIALS AND METHODS: the analysis of the problem is based on the study of relevant empirical facts, the results of sociological observations, as well as an analytical review of normative acts. This is also ensured by the fact that the research is based on generally accepted laws and principles of pedagogy.

DISCUSSION AND RESULTS: a thorough study of the language, everyday life, history, oral and written literature, musical culture, applied and fine arts of all nationalities and nationalities in our country has begun. This field work was led by public education workers. Enlightenment and other literary, pedagogical, cultural and educational magazines, almanacs, newspapers, organized one after another, often covered the texts of folk songs. To help activists collecting folk songs, small manuals were printed in this case.

Conclusion: Uzbek oral folk art is comprehensive in genre terms and is a mirror reflecting the worldview, artistic taste, love and fury of our people, their aspirations and creative potential. Samples of oral folk art have great educational value and are an inexhaustible source of music development.**Key words**: Folk songs, works of art, singing, education, musical folklore, aesthetic education.

For citation: Farxodjon A. Nazarov. (2024) 'The importance of folk songs in the aesthetic education of students', Inter education & global study, (7), pp. 391–400. (In Uzbek).

Insonda oliyjanoblik tuyg'ularini uyg'otuvchi, ularning rivojlanishi va shakllanishiga yordam beruvchi turli xil vositalar ichida, san'at asarlari, xususan, xalq qo'shiqlari alohida o'rin tutadi. Tabiatan nozikta'b, san'atsevar va san'at ahliga talabchan o'zbek xalqining qo'shiqlari keng ko'lamli ma'naviyat ko'zgusidir.

Qadim zamonlar hali yozuv nimaligini bilmagan vaqtlarda ham odamlar o'yin-kulgi, qo'shiq aytish, surat chizishni bilardilar. Tarixdan ma'lumki, ibtidoiy jamiyatda (poleolit davri) dastlab ovchilik, chorvachilik keyin esa dehqonchilik vujudga kelgan. Urug'chilik jamiyatida dastlabki diniy e'tiqodlar va marosimlar kelib chiqqan anemizm (ruhga sig'inish), totemizm (ajdodlar ruhiga sig'inish), magiya (sehrgarlik) shular jumlasidandir.

Tarixiy xulosalarga asoslangan olimlar qadimgi ajdodlarimiz dastlab ovchilik o'yinlarini nishonlaganlik-larini, ovdan o'lja bilan qaytgan ovchi o'z mamnunligini, kayfiyati, taasssuroti, to'qchilik haqidagi tuyg'ularini ifodalab xursandchilik qilganliklarini

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №7

ta’kidlaydilar. Xalqimiz bag‘ridan ajoyib iste’dod sohiblari: mutriblar va naqqoshlar roviylar va sangtaroshlar yetishib chiqqan. Ana shunday olis tarixning izlari, aks sadolari xalq termalari va dostonlari, ona allalarida va bola o‘yinlarida saqlanib qolgan.

Maqol-matallar, ertak-afsonalar, latifa-chistonlar hamda qahramonlik dostonlariga aql zakovati, orzu havasi, ruhi va irodasi singdirilgan. Xalq ijodi uning donoligi, jamoa san’ati mahsulidir. Bularning hammasidan bolani ma’naviy-axloqiy va jismoniy jihatdan sog‘lom qilib o‘stirishda murg‘akligidan chiniqtirishda samarali foydalanilgan. Musiqa san’atiga, xususan xalq qo‘shiqchiligiga oid ma’lumotlar bir qancha tarixiy manbalarda uchraydi. «Avesto»da bayon qilinishicha, miloddan avvalgi davrlarda ham hozirgi o‘zbeklar istiqomat qilayotgan joylarda yashagan xalqlarning turli (xususan musiqali) marosimlari bayonlari «gatlar», ya’ni o‘zbek xalq qo‘shiqari mavjud bo‘lgan. O‘zbekiston hamda qo‘shni davlatlarda olib borilayotgan arxeologik qazilmalar, xususan, Ayritom piramoni (Frizi)dagi sozandalar, Panjikent devoriy rasmlaridagi sahnalar, Afrosiyob, Dalvarzintepa va boshqalardan topilgan yodgorliklar musiqaga oid muhim ashyoviy dalillar hisoblanadi.

Xalq og‘zaki ijodi, ya’ni musiqiy va adabiy san’atning eng yaxshi namunasi xalq qo‘shiqlaridir. Xalq og‘zaki ijodining g‘oyaviy boyligi va janr xilma-xilligi juda katta ma’naviy va badiiy qadriyat hisoblanadi. Unda xalq tarixi, uning turmushi aks etadi. Eng yaxshi insoniy ma’naviy-axloqiy fazilatlar odamlar baxti yo‘lidagi haqiqiy jasorat, do‘stlikka sadoqat, mehnatga muhabbat va shijoati kuylanadi.

«Folklor» - atamasi ingliz tili leksikasiga mansub bo‘lib, u ikki so‘z, ya’ni folk (folk)-xalq va lore (lore)-donolik so‘zlarining birikmasidan tashkil topgan va u «xalq donishmandligi» degan ma’noni bildiradi. U birinchi marta 1846-yilda Vilyam Toms tomonidan ishlatilgan va shundan boshlab iste’molga kiritildi.

Folklor-xalq ijodiyotining barcha sohalarini o‘z ichiga oladi va shu qatori xalq musiqasi ham ayrim hollarda «Musiqa ahli» deb ham yuritiladi. Xalq qo‘shiqlari og‘izdan-og‘izga, avloddan-avlodga o‘tib to‘ldiriladi va sayqal topadi. Xalq og‘zaki ijodinig asosiy xususiyati shundaki, u ko‘pchilik tomonidan yaratiladi va ijro etiladi.

Xalq og‘zaki ijodiyoti-xususan folklor qo‘shiqlarining o‘ziga xos muhim xususiyatlaridan biri ilg‘or g‘oyaviylikdir. Xalq har bir sohada o‘z istaklarini tezroq amalga oshirishni orzu qilib yashaydi va shu orzularni amalga oshirish yo‘lida qilayotgan sa’y-harakatlarini turli tarzda ifodalashga intiladi. Shu tufayli u folklorga murojaat qiladi, o‘zining butun dardu hasratini to‘kib soladi. Shu tariqa xalq qo‘shiqlari vujudga keladi.

Demak, xalq qo‘shiqlarini asosan xalq yaratadi. Shuning uchun ham xalq qo‘shiqlarining tili-xalqning jonli so‘zlashuv tili hisoblanadi va so‘zlarning turli shevalarda, turli dialektlarda talaffuz qilinishi, arxaik ifodalardan foydalanilishi tabiiy bir holdir.

Xalq qo‘shiqlari har doim yuksak badiiyligi va ta’sirchanligi bilan ajralib turadi. Xalq qo‘shiqlari ramziy obrazlar, sifatlash mahorati, erkalatish, mubolag‘a va boshqa an’anaviy formulalarning ko‘p ishlatilishi bilan xarakterlanadi. Xalq qo‘shiqlari anonim (grekcha noma’lum) kishilar tomonidan yaratilgan bo‘lib, u og‘izdan-og‘izga, avloddan-avlodga o‘tish jarayonida ommaviy ijrochilik tusini olgan.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №7

Xalq og‘zaki ijodiyoti namunasi sifatida xalq qo‘shiqlari manbai qadim-qadimlarga daxldor bo‘lganligi uchun, ular nota yozuvlari, hatto adabiy yozuvning namunalari mavjud bo‘lmagan bir davrlardan boshlangan va ular ustoz-shogird an’analari asosida bizgacha yetib kelgan. Xalq qo‘shiqlarining abadiy saqlanib qolishida xalq xotirasi asosiy ahamiyat kasb etadi. Har bir narsa xalqning tajribasi, dididan o‘tgandan keyingina an’anaga aylanadi. Xalq qo‘shiqlarining aksariyat qismi xalq an’analari bilan bevosita bog‘liq holda yaratilgan. Har bir davr kishilari o‘z badiiy zavqi, ma’naviy estetik didi va tafakkuri bilan bu asriy an’analarni boyitib borgan hamda unga o‘z hissasini qo‘shgan. Xalq ijodkorligi namunalari sifatida qadimdan aytib kelingan xalq qo‘shiqlari turli hududlarda turlicha kuylab kelingan. Bu xalq asarlarining xilma-xil nusxalarda takrorlanishiga olib kelgan, bu ko‘p variantlilikka xalq qo‘shiqlari rivojining o‘ziga xos taraqqiyot manbai deb qarash joizdir. Xalq qo‘shiqlarining ommaviyligi, an’anaviyligi shu bilan izohlanadi.

Xalq ohanglari va qo‘shiqlari bastakorlar ijodiga ham o‘z ta’sirini o‘tkazib kelgan. Uzoq o‘tmishdan bastakorlar ijodida ustuvor o‘rin egallab kelgan VII asr musiqachilaridan biri Markaziy Osiyolik mashhur bastakor Borbad Marvaziy xalq qo‘shiqlari va kuylarini mukammal egallagan hamda u saroyda musiqachilar tarbiyasiga ham alohida e’tibor bergan [2].

Sosoniylar sulolasi davrida yetishgan mashhur sozandalar Nekiso Changiy, Ozodvar Changiy, Gersui Novagar, Sarkash va Sarkablar bevosita yoki bilvosita Borbad shogirdlari bo‘lib ularning ijrochiligida xalqchillik ustuvor o‘rin egallagan. Borbad bastakor va hofizgina bo‘lib qolmay, is’tedodli shoir ham edi. Uning aksariyat kuylari o‘z she’rlari matniga yozilgan. O‘sha davrdagi hijoliya barmoq vazniga yaqin yangi she’riy shaklning ixtiro qilinishi ham Borbad nomi bilan bog‘liq. Borbad haftaning yetti kuniga nisbat berib «Husravoniy» ohanglar to‘plamini oyning 30 kuniga qiyoslab 30 lahn (kuy, maqom yo‘li), yilning 360 kuniga bag‘ishlab 360 ta tarona yaratgan. Borbad yaratgan kuy-qo‘shiqlarning ko‘pchiligi xalqqa manzur bo‘lganligi uchun bizning zamonamizgacha o‘zgarishsiz yetib kelgan. Musiqashunoslarning aniqlashicha, barbad cholg‘u asbobini Borbad ixtiro etgan. Bastakorning arab mamlakatlarida Baxlbad, Barid, Paxlapaz, Faxlbaz taxalluslari bilan keng shuhrat qozonishi ham shundan dalolat beradi [3].

Musiqaning nazariy, falsafiy, tarixiy, amaliy va tarbiyaviy muammolari Yaqin va O‘rta Sharqda IX-XI asrlarda yashab ijod qilgan olimlarning musiqa risolalarida o‘z ifodasini topgan [4]. Abu Nasr Forobiy (873-950) o‘zining «Kitob ul-musiqai al-kabir» (Musiqaga oid katta kitob) asarida mazkur sohaga atroflicha nazariy asos solar ekan, buni ikki turga ajratib, amaliy musiqa-asar yaratish, uni ijro etishdan iborat, ilmiy musiqa esa ana shu asar yoki ijroni tahlilini tashkil qilishni uqtiradi hamda bunga atroflicha xulosalar keltiradi [5].

Forobiy musiqani insonga orom beruvchi, inson his- tuyg‘ularini uyg‘otuvchi va eng muhimi-inson tafakkurini rivojlantiruvchi musiqalarga ajratadi. Abu Ali ibn Sino (983-1037) qalamiga mansub «Kitob ash-Shifo» (Shifo kitobi)ning «Ilm al-riyozat» (Matematika) qismida Javome’ «Ilmi al-musiqiy» bo‘limida u musiqa va tabiyot olamining o‘zaro bog‘liiqligi haqida ham teran fikrlarni bayon qiladi .

CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №7

Mahmud Qoshg‘ariyning «Devonu lug‘at at-turk» asarida xalq orasida qo‘shiq janri keng tarqalganligini yozgan. U sozandalar rud(ud), tanbur, qo‘biz, rubob, nay, surnay, karnay, qo‘shnay, tabl, barbat, daf, ko‘s, taburak, zir, chag‘ona, shaynur, arg‘an va qonun kabi g‘oyat xilma-xil torli, zarbli va puflab chalinadigan cholg‘u asboblaridan keng foydalanganliklari haqida ma’lumotlar bergan.

Bu davrda xalq kuylari asosida, keyinchalik tojik va o‘zbek xalqlarining mumtoz kuyi «Shashmaqom» uchun asos bo‘lgan «O‘n ikki maqom» «Rost», «Husravoniy», «Boda», «Isfaxon», «Navo», «Basta», «Tarona» kabi yangi-yangi kuylari ijod etiladi. Bu qo‘shiq va kuylarning ko‘pi o‘zbek va turkiy xalqlar madaniy merosi tarzida hozirgacha saqlanib kelmoqda [6]. Movarounnahr tarixiga ilk uyg‘onish davri nomi bilan kirgan XI-XII asrlar mobaynida madaniy hayot yuksaladi. Musiqa ijrochiligi, ijodiyoti va ilmi jadal rivojlanib, barcha sohalarda mahalliy xalqlar orasidan yetuk namoyondalar yetishib chiqdi. Davr madaniy hayoti, xususan turli marosimlarda xalq kuy-qo‘shiqlarining o‘rni, ularning turlari haqida qimmatli ma’lumotlarni Abu Rayxon Beruniy, Muhammad Narshaxiy kabi olimlarning tarixga oid asarlari, shuningdek, «Soflik birodarlari»ning qo‘llanmalari, «Qobusnoma» singari manbalarni uchratish mumkin. Musiqaning tarixiy, amaliy va ayniqsa, nazariy muammolari Safiuddin al-Urmaviy, Mahmud ash-Sheroziy, Abdulqodir Marog‘iylarning maxsus risolalarida bayon qilingan .

Bulardan Abdulqodir Marog‘iyning Samarqand va Hirotdagi ko‘p jihatli faoliyati e’tiborlidir. U Amir Temur va Temuriylar saroylarida xizmat qiladi. Ja’mi 200 dan ziyod kuy, ashula yo‘llari «Maqosid ul-alhon» (Kuylarning kelib chiqishi) «Javome’ ul-alhon» (Kuylar majmuasi), «Kanz ul-alhon» (Kuylar xazinasi) kabi musiqiy risolalar yaratadi; arab, fors, hind va turkiyzabon xalqlar musiqasini izchil tahlil qiladi. Temur va Temuriylar hamda ularning ilm, madaniyat va san’atga homiylik faoliyatlarini davom ettirgan Bobur va Boburiylar davrida mazkur sohalarda ikkinchi uyg‘onish jarayoni yaqqol kuzatiladi.

Abdurahmon Jomiy (1414-1492) musiqiy ijod «Naqshi Imoma» nomli ashula yo‘li muallifi, ayniqsa, musiqa ilmiga ulkan hissa qo‘shgan. Uning «Risolai musiqiy» asari Yaqin va O‘rta Sharqdagi eng obro‘li nazariy manba hisoblanadi . Musiqa san’atining tarixiy, falsafiy, amaliy muammolarini musiqiy tarbiya masalalari bilan yuksak saviyada umumlashtirib berilgan ushbu risola zamonaviy musiqashunoslar uchun ham dasturilamal vazifasini bajarib kelmoqda. Unda musiqa, xususan, maqom asarlarining inson ruhiyati, uning ma’naviy-axloqiy tarbiyasiga kuchli ta’siri haqida yozadi.

Ma’rifat va madaniyat ahlining jonkuyar homiysi Alisher Navoiy bolalik chog‘larida alifbo qatori musiqa nazariyasini (Hoja Yusuf Burxondan) puxta o‘zlashtirgan, tog‘asi Muhammad Ali /aribiy, ustoz va yaqin do‘stlari Abdurahmon va Muhammad Jomiylar, Husayn Boyqaro, Abdulla Marvarid, Pahlavon Mahmud, Hofiz Qozoq, Mavlono Ayniylar, shogirdlari Zaynullobiddin Husayniy, Binoiylar bilan musiqiy ijod va ijro sohalarida muntazam suhbatlar o‘tkazib kelgan.

«Majolis ul-nafois» (Go‘zal majlislar), «Mezonul avzon» (vaznlar o‘lchovi) «Holati Pahlavon Muhammad», «Maxbub ul-qulub» (Ko‘ngillarning sevgani) kabi ilmiy-badiiy asarlarda musiqa san’atining tarixiy, nazariy, falsafiy, etnik va estetik muammolarini teran

CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №7

tahlil qilgan, o‘zi ham bevosita musiqa ijodiyotiga naqsh va peshravlari bilan hissa qo‘shganligi haqida «Boburnoma», «Risolai musiqiy»sini, A.Vemberining «O‘rta Osiyo ocherklari», A.Fitratning «O‘zbek musiqasi hamda uning tarixi» kitoblari orqali ma’lumotlar yetib kelgan. Jomiy o‘z risolasini Navoiy maslahatiga binoan, Zaydullobiddin Husayniy esa «Musiqaning ilmiy va amaliy qonunlarini» Navoiyga bag‘ishlab yaratgan. Najmiddin Kavkabiy Buxoriy (1490-1585)ning «Musiqa risolasi»da: «Musiqa ilohiy sirlarga ega, shu bois, u faqat tanlagan insonlargagina tushunarlidir» deb ta’kidlanadi [99]. Musiqa san’ati ahliga homiylik bobida Temuriylar an’anasini Nodirabegim (1792-1842), Muhammad Rahimxon Soniy (Feruz, 1844-1910), Amir Olimxon (1881-1944)lar taxtda o‘tirgan yillari dovom ettirishdi.

Ikki asr chegarasida milliy madaniyat va san’at ahvoli, uzoq o‘tmishi, kelajak yo‘nalishlari Abdurauf Fitrat, Abdulhamid Cho‘lpon, /ulom Zafariy kabi ziyoli va ma’rifatchilar diqqat-e’tiborini o‘ziga tortdi. O‘zbek musiqa ahli, mumtoz milliy meros, /arb va Sharq musiqiy munosabatlari, yangi shakllanayotgan (musiqali drama kabi) janrlar, musiqa ta’limi kabi dolzarb muammolar ularning «Alanga», «Maorif» va «O‘qituvchi», «Er yuzi» (1935 yildan chop etila boshlagan Guliston) jurnallari, shuningdek, rus, fors, turk tillaridagi nashrlarda e’lon etilgan maqolalarida teran tahlil qilingan. Lekin bu da’vatnoma ovozlar mahalliy musiqa hayotini Yevropa (rus)lashtirish jarayonida joriy etilishi u yoqda tursin, hattoki tinglanmadi ham. Oqibatda musiqa san’ati yo‘nalishlari bir tomonlama ahamiyat kasb etdi. Faqat ayrim hollardagina yevropazamin (avstriyalik A.Eyxgorn, chex F.Leysek) va rus (Ch.Dobrovolskiy, S.Ribakov, R.Pfening) musiqachilar, kompozitorlar (N.Klenovskiy), ovoz yozish firmalari (Riga «Grammafon» jamiyati) o‘zbek musiqa ahli namunalarini yozib olish (notalashtirish), qayta ishlash, plastinkalar orqali targ‘ib etishga qiziqish uyg‘otadi.

Rossiyaning madaniyat va san’at sohalarida ochiqdan-ochiq shovinistik zo‘ravonlik xatti-harakatlari mahalliy san’at ahli hamda, shinavandalarida qat’iy qarshilik tug‘diradi. Xalq orasida ijtimoiy norozilik qo‘shiqlari keng tarqala boshlaydi. «Oq podsho-zolim podsho», «Nikolay zolim», «Poezingni yurg‘izgan», («Mardikorlar voqeasi») singari xalq qo‘shiqlari paydo bo‘lib, deyarli har bir vohada baralla yangraydi. Ayni shu zamonda XX asr o‘zbek bastakorlarining to‘ng‘ich avlodi-To‘xtasin Jalilov, Yunus Rajabiy, ularning tengdoshlari, taniqli sozandalar Matyusuf Xarratov, Abdurahmon Umarovlarning yangi (1917-yillardan keyingi) davr bilan bog‘liq xalqning orzu umidlarini ifodalovchi cholg‘u kuy-qo‘shiqlari yuzaga keldi. Ularda davrga mos ohanglar majmui, o‘zgacha musiqiy-lug‘aviy jamlamalar yaratishga intilish yaqqol seziladi, xususan, 20-yillar hayotiga monand jo‘shqinlik, jadallik va dadillik kayfiyatlari ustuvorlik qildi.

O‘zbek xalq qo‘shiqlarining ajralmas qismi-bolalar qo‘shiqlaridir. 1918-yildan boshlab hukumat talablari bilan bog‘liq tarzda o‘zbek xalq qo‘shiqlarini to‘plash ishlari amalga oshirildi. Turkiston Xalq maorifi komissarligi qoshida yerli xalqlar turmush tarzini o‘rganish bilim hay’ati tuzilib, unga professorlardan Shmidt, Kun, Andreev, Falev va Divaevlar kiritildi.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №7

Musiqashunos olim V.A.Uspenskiy o‘zbek, qozoq, qirg‘iz va boshqa millat xalqlarining musiqa namunalarini to‘pladi. Bolalar xalq qo‘shiqlari fonografda yozib olindi .

O‘zbek bilim hay’ati o‘zbek xalq badiiy ijodini to‘plash, maktablar uchun mahalliy tilda darsliklar, o‘quv-metodik qo‘llanmalar, ilmiy-ommabop asarlar yaratishga kirishdi.

O‘zbek xalq qo‘shiqlarini o‘rganish va milliy-musiqiy merosimizni tiklashga V.A.Uspenskiy, /.O.Yunusov, /ozi Olim, H.T.Zaripov, M.Elbek, X.Romanovskaya, K.K.Yudaxin, N.Mironov, /ulom Zafariy, I.Akbarov, M.Alaviya, professor Ye.D.Polivanov, F.Karomatov, T./ofurbekov, O.Matyoqubov kabi olim va musiqashunoslar katta hissa qo‘shdilar. Toshkent, Samarqand, Farg‘ona viloyatlaridagi ekspeditsiyalar vaqtida maqol-matallar, topishmoq-ertaklar, xalq dramasi namunalari, bolalar o‘yinlari, so‘z va termalar, ulug‘lar haqida rivoyatlar bilan bir qatorda ko‘plab xalq qo‘shiqlarini ham to‘pladilar.

O‘zbek xalq qo‘shiqchilari ekspeditsiyalar vaqtida to‘plagan eng yaxshi materiallar o‘zbekcha jurnal va gazetalarda bosildi, musiqa darsliklariga kiritildi. O‘zbek tilida darsliklar tuzuvchi ilk olimlar o‘zbek xalqining rang-barang og‘zaki badiiy ijodiyotidan, xalq pedagogikasi boyliklaridan, xususan ertaklar, maqollar, topishmoqlar va bolalar qo‘shiqlaridan keng foydalana boshladilar.1922-yili Toshkentda bosiladigan «Armug‘on» jurnalining 18-19-sahifalarida eski Toshkent ta’lim-tarbiya texnikumi talabasi /ofurjon Rahimning «Kultagin» taxallusi bilan berilgan «Bahorning kelishi» nasriy lavhasini matbuotda ilk bor e’lon qilingan bolalar qo‘shig‘i haqidagi ma’lumot deyish mumkin. Muallif bahor kelishi bilan paydo bo‘lgan bolalar quvonchini juda ixcham, nihoyatda nafis tasvirlaganligi bois, u keyinchalik o‘qish kitoblariga qayta-qayta kiritildi.

Bolalar qo‘shiqlari namunalari kitob holida 1932 yildan e’tiboran nashr qilindi. Shu yilda chop etilgan «Ashulalar to‘plami»da «Bozor boraymi qizim», «Boshginam og‘riydi» singari hazil qo‘shiqlar ham chop qilindi.

1934-yilgi to‘plamda esa «Qaychi-qaychi», «Laylak keldi» qo‘shiqlari bosildi.

1935-yilgi «Ashulalar to‘plami»da ham bolalar repertuariga kiritish uchun maxsus bo‘lim ajratilib, 9 ta bolalar qo‘shig‘i e’lon qilindi. Kitobning 94-95-sahifalarida ikkita «Alla» qo‘shig‘i ham bor edi.

1937-yilda «Bolalar qo‘shig‘i» nomi bilan o‘zbek bolalar qo‘shiqlari alohida kitob bo‘lib chiqdi. Unda 18 ta qo‘shiq bosilgan.

1938-yili Y. Romanovskaya va I.Akbarov boshlang‘ich va o‘rta maktab o‘qituvchilari uchun «Nota savodi» metodik qo‘llanmasini chop ettirdilar.

I kitob va 1941-yilda chiqqan ikkinchi kitobi qariyb yigirma yil davomida o‘zbek xalqining og‘zaki badiiy ijodi boyliklarini to‘plash yo‘lida olib borilgan zo‘r harakatga o‘ziga xos yakun yasadi. Ikkala xrestomatiyaning ahamiyati shundaki, ularda birinchi marta o‘zbek xalq qo‘shiqlari o‘zining barcha janr va turlari bilan namoyon bo‘ldi. Bundan tashqari shu yillarda bolalar uchun «30 ashula» (1935), «Bolalar uchun qo‘shiqlar» (1942), «Bolalar qo‘shiqlari» (1948) kabi milliy qo‘shiqlar to‘plamlari nashr etildi.

Folklorshunos olimlar o‘zbek bolalar qo‘shiqlari tasnifiga qo‘l urar ekanlar, birinchi navbatda ikki katta manbaga suyanib ish ko‘rdilar: a) o‘zbek xalqining boy og‘zaki badiiy ijodi materiallari: b) nazariy va metodologik jihatdan SSSR xalqlari folklorshunosligining

CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №7

ilmiy xulosalari. Rus folklorshunosligida keyingi 100-150 yil ichida bolalar qo‘shiq va o‘yinlarini to‘plash, ular haqida umumlashgan xulosalar chiqarishda jiddiy ishlar qilindi. V.Kirevskiy, K.Ushinskiy, N.Bessonov, V.Dal, P.Sheyn, V.Kudryavsev, A.Mojarovskiy, V.Dobrovolskiy, Ye.Pokrovskiy, A.Vetuxov, V.Xaruzina, Ye.Rozinova singari mashhur folklorshunos va etnograflar rus bolalar qo‘shiqlari namunalarini to‘pladilar, nashr qildirdilar, ilmiy va adabiy jamoatchilikning e’tiborini bolalar dunyosiga tortdilar [7].

Bolalar repurtuarlarini boyitish, ularni bir butun holda tahlil qilish va dastlabki tasnifga kirishgan irkutsklik rus olimi Georgiy Vinogradov bo‘ldi. Ikkinchi bir rus etnograf olimi, folklorshunos Olga Ieramovna Kapitsa bolalar qo‘shiqlarining janr va turlarini aniqlashda, xususan, rus bolalar qo‘shiqlari bilan g‘arbiy Yevropa bolalar qo‘shiqlarini qiyosiy o‘rganish sohasida katta ishlarni amalga oshirdi. O.I. Kapitsaning «Bolalar qo‘shiqlari» kitobi qimmatli ilmiy tadqiqotdir. Rus sovet bolalar adabiyotining yirik namoyandasi S.Y. Marshak va K.I. Chukovskiylar ayni vaqtda bolaning ichki dunyosini chuqur bilgan, uning psixologiyasini ilmiy asosda o‘rganish bilan bolalar adabiyotiga katta hissa qo‘shgan shoirlar edilar.

Taniqli folklorshunos V.P. Anikin ko‘plab ilmiy asarlari bilan bir qatorda rus bolalar qo‘shiqlarini janrlari haqida ilmiy tadqiqotlar olib borib, bir qator qo‘llanmalar yaratdi. Rus folklorshunosi, musiqa darsliklari muallifi A.A. Kaev bolalar qo‘shiqlariga katta e’tibor berdi [6]. Nihoyat Sibir rus bolalar qo‘shiqlari mavzuida M.N.Melnikov, tatar xalqining bolalar qo‘shiqlari haqida N.Isanbat, tojik bolalar poeziyasi mavzuida B.Shermuhammedovlar jiddiy ilmiy tadqiqotlarni amalga oshirdilar. Bu tadqiqotlar bolalar qo‘shiqlarini o‘rganishga qo‘shilgan hissadir. 50-yillardan boshlab san’atshunoslik fanlari doktori F.M. Karomatov rahbarligida O‘zbekiston viloyatlari sarhadlariga keng miqyosda musiqa ekspeditsiyalari uyushtirila boshlandi. Hozirgi kunga qadar davom etib kelayotgan ushbu ijodiy jarayonda qimmatli manbalar to‘plangan bo‘lib, ular asosida F.M.Karomatov «O‘zbek dumbira musiqasi», «O‘zbek xalq qo‘shiqlari» va hozirgi ikki kitobdan iborat «O‘zbek xalq musiqa merosi» (1978, 1985) kitoblarini nashr ettirdi.

Tavsiyalar**.** O‘zbek musiqa merosini asrab qolish va boyitishga hissa qo‘shgan san’atkorlardan biri Yunus Rajabiy (1897-1976)dir. Yu.Rajabiyning o‘zbek musiqasining deyarli barcha janrlariga mansub yozuv namunalari ko‘p tomlik «O‘zbek xalq muzika»si (1955, 1957, 1959) da nashr etilgan. Ushbu to‘plamlarda, jumladan, bolalar qo‘shiqlari, xalq aytimlari (qo‘shiq, lapar, yalla, ashula), katta ashulalar, cholg‘u kuylari, Farg‘ona-Toshkent maqom yo‘llari muhtasham Shashmaqom turkumi kabi xalq qo‘shiq va musiqalari munosib o‘rin olgandir. 1966-1975 yillari Shashmaqom majmuasini olti jildda nashr etilishi hamda bu maqomlarni Yunus Rajabiy rahbarligida O‘zbekiston teleradiosi maqomchilar ansambli ijrosida magnit tasmalar va lappaklarga (Gramplastinkalarga) yozib olinishi bu ro‘yxat salmog‘ini yanada oshiradi. Yunus Rajabiy to‘plamlari nisbatan mukammalligi bilan o‘zbek musiqasini amaliy o‘zlashtirish va nazariy o‘rganishda benihoya qimmatli manbadir. Shu o‘rinda Xorazm maqomlarini ham to‘liq turkum (ya’ni ham cholg‘u ham aytim yo‘llari) tarzida Matniyoz Yusupov (1922-1925 y.y.) tomonidan yozib olinishi va 1958 yili «O‘zbek xalq muzikasi» to‘plamining VI jildida chop etilishi e’tiborga molikdir.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №7

Xorazm musiqa an'analarini o'rganishda M.Yusupov nota yozuvlariga olgan mahalliy ashula, lapar, suvora va boshqa aytim hamda cholg'u kuylari muhim ahamiyat kasb etadi. Ushbu mehnat natijalari «O'zbek xalq muzikasi» ko'p tomligining VII (1960) va VIII (1962) jildlarida o'z aksini topgan [7]. Ushbu manbalar musiqa darsliklarini yaratuvchi mualliflar uchun dasturilamal bo'lib xizmat qiladi. Chunki ularda o'quvchilarni ma'naviy-axloqiy shakllantirishga xizmat qiladigan xalq qo'shiqlarining eng sara namunalari kiritilgan. Ularni tanlab darsliklarga kiritish natijasida musiqa darslarining samaradorlik darajasi ortadi. O'quvchilarda milliy ruh, milliy tuyg'uni qaror toptirish imkoniyati vujudga keladi. Ushbu manbalar xalq qo'shiqlarining umriboqiyligini ta'minlash bilan bir qatorda ularni avloddan-avlodga yetkazishning eng qulay vositasi hamdir.

ADABIYOTLAR RO'YXATI | СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ | REFERENCES

1. Inomova M.O. Oilada bolalarni ma'naviy-axloqiy tarbiyalashda milliy qadriyatlardan foydalanishning pedagogik asoslari: Ped.fan.dok. ... diss. -T.: 1998. -317 b.
2. Mamirov Q. Milliy musiqa va uning ma'naviy tarbiyaviy ahamiyati (To'plam. Qadriyatlar va ijtimoiy taraqqiyot.). -T.: O'zbekiston, 1997. -124-b.
3. Mamirov Q. Ohanglarda hayot nafasi. (O'quv qo'llanma) –T.: Nizomiy nomidagi TDPU, 1998.
4. Mamirov Q. Quyosh yurtim. (O'quv qo'llanma) -T.: Nizomiy nomidagi TDPU, 1999.
5. Musiqa ta'limi va ma'naviyat. Maqolalar to'plami. (Tuzuvchi: Mamirov Q.) -T.: Nizomiy nomidagi TDPU, 1998. -50-b.
6. Musiqa ta'limi va tarbiya birligi. №1.(To'plam). Bo'lajak musiqa o'qituvchilarini usta hofizlar an'anasi misolida tarbiyalash. -T.: Nizomiy nomidagi TDPU, 1996. -52-55-b.
7. 6.Hamidov H. Musiqa qo'shiqchilik madaniyatimiz tarixidan -T.: O'qituvchi, 1995. -6-7-, -25-26-b.
8. Rajabov Tuxtasin Ibodovich. Effectiveness of the process of teaching Bukhara children folk songs in music class. https://www.eurchembull.com/issue-content/effectiveness-of-the-process-of-teaching-bukhara-children-folk-songs-in-music-class-7277ECB European Chemical Bulletin.ISSN 2063-5346 Eur. Chem. Bull. 2023, 12 (Special Issue 4), 16389-16397.

MUALLIF HAQIDA MA'LUMOT [ИНФОРМАЦИЯ ОБ АВТОРЕ] [AUTHORS INFO]

✉**Nazarov Farxodjon Allaberdiyevich**, musiqa ta'lim kafedrasi o'qituvchisi, [**Назаров Фарходжон Аллабердиевич,** преподаватель кафедры музыкального образования], [**Farxodjon A. Nazarov**, Nazarov farkhodjon allaberdievich, lecturer at the Department of Music Education]; manzil: O'zbekiston, Surxondaryo viloyati Termiz shahar Ibn Sino ko'chasi 53-uy [адрес: Узбекистан, 117036, Узбекистан, Сурхандарьинская область, город Термез, улица Ибн Сины, дом 53], [address: Uzbekistan, Surkhandarya region, Termez city, 53 Ibn Sina Street]; E-mail: rustamkhurramov@mail.ru

Ilmiy-nazariy va metodik jurnal
Научно-теоретический и методический журнал
Scientific theoretical and methodical journal
INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №7

Original paper

BUXORODA AN'ANAVIY TA'LIM TIZIMI VA TARBIYADA JADID MARIFATPARVARLARINING MANBALARI VA ADABIYOTLARINING TAHLILI

© O.Sh. Axmadov[1]✉

[1]Buxoro davlat pedagogika instituti, Buxoro, O'zbekiston

Annotatsiya

KIRISH: ushbu maqolada Buxoroda XIX asr oxiri-XX asr 30 yillarida ta'lim-tarbiya muammolariga bag'ishlab yaratilgan manbalar va adabiyotlar ilmiy jihatdan tahlil qilingan.

MAQSAD: Buxoroda an'anaviy ta'lim tizimi va tarbiyada jadid marifatparvarlarining manbalari va adabiyotlarining tahlil qish orqali tarixiy tajribadan zamonaviy ta'limda foydalanish.

MATERIALLAR VA METODLAR: tadqiqotda ishlatilgan usullar, nazariy yondashuvlar, o'rganilgan adabiyotlar va boshqa manbalar haqida ma'lumot beriladi. Tahlil qilingan ma'lumotlarning metodologiyasi va ishlatilgan tahliliy usullar tavsifi kiritiladi.

MUHOKAMA VA NATIJALAR: Buxoroda asrlar davomida boshlang'ich ta'lim maschitlar qoshidagi maktablarda berib kelingan. Bunday maktablar tarixi VIII asr boshlariga borib taqaladi. O'rta Osiyoda islom dinining joriy etilishi, maschit hamda madrasalar qurilishi bilan musulmon maktablari vujudga kelgan. "Maktab" so'zi arabcha "kataba" – yozmoq fe'lidan yasalgan bulib, "yozishga o'rgatiladigan joy"[1] deyilsa, ayrim hollarda "maktab" atamasi "mirzalar maktabi" ma'nosini bildirgan. Maktab musulmonlarning masjidlar qoshidagi xat-savod chiqarish va diniy udumlarni o'zlashtirish dargohi bo'lgan. Bunday an'naviy ta'lim tizimi O'rta Osiyo Arab xalifaligi tomonidan istilo kilingandan so'ng zardushtiylarning "dabiriston"lari o'rnida shakllangan.

XULOSA: Buxoro amirligida boshlang'ich ta'lim XIX asr oxiri – XX asr boshlarida zamon talablaridan ortda qolib, islohotlarga muhtoj bo'lib qolgandi. Buxoroning Ahmad Donish, Abdurauf Fitrat, Sadriddin Ayniy, Abduvohid Munzim singari taraqqiyparvar insonlari maktabxonalar faoliyatini tubdan yangilash orqali inqirozli holatdan chiqish mumkinligi to'g'risidagi ilg'or fikrlarini ilgari surdilar. Amir Sayd Olimxonni bu borada buyruq chiqarishga undashdi. Biroq diniy mutassiblar 1911 yilda bunday buyruq chiqarishga yo'l bermay, amirga eski tartiblarni saqlab qolish haqidagi buyruqqa imzo chektirdilar.

Kalit so'zlar: manba, manbashunoslik, ta'lim, tarbiya, uzluksiz ta'lim, tadqiqot, maqola, dastur, tizim, an'anaviy ta'lim, maktab, madrasa.

Iqtibos uchun: Axmadov O.Sh. Buxoroda an'anaviy ta'lim tizimi va tarbiyada jadid marifatparvarlarining manbalari va adabiyotlarining tahlili. // Inter education & global study. 2024. №7. B.401–406.

[1] Долимов У. Эски мактаб // Тафаккур. – Тошкент, 2010. - № 1. –Б. 66-73.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №7

АНАЛИЗ ИСТОЧНИКОВ И ЛИТЕРАТУРЫ ДЖАДИДСКИХ МАРИФАТИСТОВ В ТРАДИЦИОННОЙ СИСТЕМЕ ОБРАЗОВАНИЯ И ВОСПИТАНИЯ В БУХАРЕ

© О.Ш. Ахмадов[1]✉
[1]Бухарский государственный педагогический институт, Бухара, Узбекистан

Аннотация

ВВЕДЕНИЕ: в данной статье научно исследовано на основе источников и литературы по проблемам образования и воспитания в Бухаре в конце XIX и первой четверти XX века.

ЦЕЛЬ: использование исторического опыта в современном образовании посредством анализа источников и литературы сторонников джадидизма в традиционной системе образования и воспитания в Бухаре.

МАТЕРИАЛЫ И МЕТОДЫ: предоставляется информация о методах, теоретических подходах, изучаемой литературе и других источниках, используемых в исследовании. Вводится методология анализируемых данных и описание используемых аналитических методов.

ОБСУЖДЕНИЕ И РЕЗУЛЬТАТЫ: начальное образование в Бухаре на протяжении веков давалось в школах при мачитах. История таких школ восходит к началу VIII века. С введением ислама в Средней Азии, строительством мечетей и медресе возникли мусульманские школы. Слово" школа "образовано от арабского глагола" катаба " – писать, что означает" место, где учат писать", в то время как в некоторых случаях термин" школа "означал" школа мирзалара". Школа была местом выпуска мусульманской грамоты при мечетях и овладения религиозными навыками. Такая традиционная система образования сложилась на месте зороастрийского "дабиристана" после завоевания Средней Азии Арабским халифатом.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ: начальное образование в Бухарском эмирате в конце XIX – начале XX века отставало от требований времени и нуждалось в реформах. Прогрессивные люди Бухары, такие как Ахмед Дониш, Абдурауф Фитрат, Садриддин Айни, абдувахид мунзим, выдвинули прогрессивные идеи о том, что можно выйти из кризисной ситуации путем радикального обновления деятельности школ. Амир Сайд Олимхан был вынужден издать приказ по этому поводу. Однако религиозные фанатики не позволили эмиру издать такой приказ в 1911 году, подписав приказ эмиру о сохранении старых порядков.

Ключевые слова: источник, источниковедение, образование, воспитание, системное образования, исследование, статья, программа, система, традиционное образование, школа, медресе.

Для цитирования: Ахмадов О.Ш. Анализ источников и литературы джадидских марифатистов в традиционной системе образования и воспитания в бухаре. // Inter education & global study. 2024. №7. С. 401–406.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №7

ANALYSIS OF THE SOURCES AND LITERATURE OF THE JADID MARIFATISTS IN THE TRADITIONAL SYSTEM OF EDUCATION AND UPBRINGING IN BUKHARA

© Olimjon Sh. Axmadov[1]✉
[1]Bukhara State Pedagogical Institute, Bukhara, Uzbekistan

Annotation

INTRODUCTION: In the following article the sources and literature related with the education-upbringing in Bukhara in the end of 19th first quarter of the 20th century is scientifically analyzed.

AIM: to use historical experience in modern education through the analysis of sources and literature of supporters of Jadidism in the traditional system of education and upbringing in Bukhara.

Materials and methods: information is provided on methods, theoretical approaches, the literature under study and other sources used in the study. The methodology of the analyzed data and the description of the analytical methods used are introduced.

DISCUSSION AND RESULTS: Primary education in Bukhara has been given in Machite schools for centuries. The history of such schools dates back to the beginning of the VIII century. With the introduction of Islam in Central Asia, the construction of mosques and madrasas, Muslim schools arose. The word ”school” is derived from the Arabic verb “kataba” – to write, which means “a place where one learns to write”, while in some cases the term “school” meant "mirzalar's school". The school was a place for issuing Muslim letters at mosques and mastering religious skills. Such a traditional education system developed on the site of the Zoroastrian “Dabiristan” after the conquest of Central Asia by the Arab Caliphate.

CONCLUSION: primary education in the Bukhara Emirate at the end of the XIX – beginning of the XX century lagged behind the requirements of the time and needed reforms. Progressive people of Bukhara, such as Ahmed Donish, Abdurauf Fitrat, Sadriddin Aini, abduvahid munzim, put forward progressive ideas that it is possible to get out of the crisis situation by radically updating the activities of schools. Amir Sayd Olimkhan was forced to issue an order on this occasion. However, religious fanatics did not allow the emir to issue such an order in 1911, signing an order to the emir to preserve the old order.**Key words**: Source, source studiers, education-upbringing, chain education, study, article, program, system, nontraditional education, school, madrassa.

For citation: Olimjon Sh. Axmadov. (2024) ‘Analysis of the sources and literature of the jadid marifatists in the traditional system of education and upbringing in bukhara’, Inter education & global study, (7), pp. 401–406. (In Uzbek).

O‘rta Osiyoda ana’naviy ta’lim ikki bosqich: quyi-boshlang‘ich maktab, yuqori-madrasa bosqichidan iborat edi. Ushbu tizim maktablar ikkiga bo‘linib, davlat tomonidan

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №7

ta’min etiladigan va xususiy shaxslar mablag‘i hamda vaqf mulklari hisobidan faoliyat yuritadigan maktablarga bo‘lingan.[2] Boshlang‘ich ta’lim muassasalari manbalarda “maktabxonalar” sifatida qayd etilib, ular deyarli barcha yirik qishloqlarda bo‘lgan. Maktablar aksariyat hollarda bir xonadan iborat bo‘lganligi uchun ham ularni “maktabxona” - deb atashgan. Musulmon qoidalaridan kelib chiqqan holda o‘g‘il va qiz bolalar maktab xonalarning aksariyati masjidlar, madrasalar, qorixonalar qoshida yoki xususiy maktabdorlar xonadonlarida, qiz bolalar maktabxonalari otin ayollar uylarida yoki badavlat kishilarning maktab yoshidagi qizlari uchun ularning uylarida tashkil etilgan.

Vakfnomalarda yozilishicha, maktabxonalar xom va pishiq g‘ishtdan bino kilingan. Maktabxona binosi odatda bir xonadan iborat bulib, bolalar buyra yoki gilam (tushakcha, sholcha) ustida o‘tirishgan. Maktabning xonalari kichik, tor bulib, yoruglik tushmaydigan qorong‘i, o‘quvchilar o‘tiradigan joy esa nam va zah bo‘lgan. O‘g‘il bolalar maktabxonalarida maschid imomi, muazzini yoki madrasani tugatgan shaxs muallimlik qilgan.

Buxoro amirligidagi maktabxonalar faoliyatini Abdurauf Fitrat shunday ta’riflaydi: “Maktab shunday joydirki, bir muallimi bor, uni “maktabdor” deydilar, bolalar u yerda yetti yildan to o‘n yilgacha zaruriy xat-savodlarini chiqargunga qadar qoladilar, undan keyin xohishlariga qarab, madrasaga borib, dars o‘qiy boshlaydilar[3].

Sadriddin Ayniyning yozishicha, Buxorodagi maktabxonaning ko‘rinishi kuyidagicha bo‘lgan: “Maktab torgina bir xonadan (xujradan) iborat bulib, uning ikki eshigi bor, buning biri bir tabaqali va eshik kupincha yopik turar edi. Ikkinchi eshigi darcha bo‘lib uch gaz (1 gaz-62-64 sm) bo‘yi va yarim gaz eni bor. Bu darchaning oldida domla (maktabdor)ning o‘tiradigan joyi bor. Darchalarga esa parda qilingan (derazasi qog‘oz bilan qoplangan) va qog‘ozga qor-yomg‘irdan saqlash uchun zig‘ir moyi surtilgan edi. Shuningdek, maktabning derazasidan darsxonaga hech bir yorug‘lik kirmas edi. Hujraning shipi tagidan devorning shipga yakinlashgan joyida ikki tomondan xam bir-biriga ro‘parama-ro‘para qilib ochilgan ikki tuynukcha bo‘lsa xam, bulardan kiradigan yorug‘lik pastga tushmasdan, hujraning devorlarida qolar edi. Bu hujraning kengligi o‘n olti gaz murabba (kvadrat) edi, uning ichida bir-birining ustidan o‘tkazilib to‘rtta sinch tortilgan va bu bilan xujra to‘qqiz bo‘lakka bo‘lingan, go‘yo maktabxonaning ichida to‘kkiz oxur paydo bo‘lgan edi. Eshik oldidagi oxurchada bolalarning kavushlari turardi, darcha oldidagi oxurchada bo‘lsa domla va kolgan yetti oxurchada esa bolalar o‘tirardi”[4]. Sadriddin Ayniy ushbu eski maktablardan birida ta’lim olar ekan, o‘quvchilar muallim taxtachaga yozib bergan saboqlarni sinf xonasini boshlariga ko‘tarib, shovqun solib takrorlashlari kerakligini qayd etadi. S.Ayniy o‘zi o‘qigan maktabda o‘quvchilar yoshi xususiyatlariga qarab ajratilmaganligi, 7 yashar bolalar bilan 12-13 yashar bolalar birga o‘qitilishi haqida ma’lumot bergan. Muallim o‘quvchini savodini chiqarish uchun 6-7 yil o‘qitgan. Eski maktabdagi ta’lim jarayoni haqida

[2] Алимов И. Ўзбекистонда вакф мулкларининг тугатилиши (1917-1929 йиллар). – Тошкент. Фан; 2009. – Б.57.
[3] Абдурауф Фитрат Ҳиндистонда бир фаранги ила Бухороли мударриснинг жадид мактаблари хусусида қилган мунозараси. Танланган асарлар; 1 жилд. Т.: Маънавият; 2000. - Б. 50.
[4] Айний С. Эски мактаб // Асарлар. VIII томлик. – Тошкент. Бадиий адабиёт. 1965. IV жилд. - Б. 139-140.

CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №7

keyinchalik Buxoro matbuotida: “Kichik bir hujra ichida 50-55 bola domlaning gapiga qaraganda bolalarni birtadan yoniga chiqarib olib, usuli qadim bilan o‘qitar ekan. Bunday usul bilan 55 bolaga 55 marta dars berish mumkinmi? - deb so‘ralganida domulla 4-5 nafariga dars beraman-u, qolganiga osmondan farishtalar tushib o‘qitadur, javobini bergan”[5] – degan ma’lumot keltirilgan. Yoxud, Abdurauf Fitrat bu tipdagi maktablarni “maktabi qadim” ularda dars berish usulini esa “tahsili qadim” – deb ataydi. O‘quvchilar muallimdan kaltak va haqoratlar bilan har kuni ikki ta’lim oladilar, saboq o‘zlashtirilishi va tushunarli bo‘lishiga hech kim parvo qilmaydi, kabi fikrlari 1909 yilda yozilgan “Hindistonda bir farangi ila buxoroli mudarrisning jadid maktablari xususida qilgan munozarasi” asarida bayon qilinadi. O‘quvchilar o‘tiradigan xona yarim qorong‘u, zax hamda hayvonlar yashaydigan joylarga o‘xshaydi”[6] – deb yozgandi. Albatta, uning fikrida ancha bo‘rttirishlar sezilsada, aslida XIX asr oxiri – XX asr boshlarida maschitlar qoshidagi maktablarga e’tibor susaygandi.

Shunga qaramay boshlangich maktablar Eski Buxoro shahrida va boshka shaxarlarda, shuningdek, qishloqlarda mavjud bo‘lib, Buxoro shahridagi 22 guzarning har birida maktabxonasi bo‘lgan. Ma’lumki shariat ahkomlariga ko‘ra, ilm o‘rganish uchun murojaat qilgan kishiga rad javobi berish kechirilmas gunoh hisoblangan, o‘kishga kelgan har bir bolaning qaysi ijtimoiy toifadan bo‘lishi va o‘kish uchun qancha haq to‘lay olishidan qat’iy nazar, o‘kituvchilar zimmasiga ularni har qanday e’tirozsiz o‘qitish vazifasi yuklatilgan. Chunki, “har bir musulmonning bilim olishi ham qarz, ham farz” ligi haqidagi hadisi-sharif sunnat hisoblangan.

Maktablar idora qilinishi va ta’minoti jihatdan umumiy va xususiyga bo‘lingan. Ularning asosiy farqi-maktab binosining kim tomonidan qurilishi va ta’minlanishida edi. Xususiy maktablar alohida shaxslar, ya’ni mansabdor, davlatmand kishilar tomonidan qurilgan bo‘lsa, umumiy maktablar jamoatchilik mablag‘lari hisobidan qurilgan. Maktablar sahovatli kishilar tomonidan qilingan xayr-ehsonlar va unda tahsil olayotgan o‘quvchilarning o‘z ota-onalari xisobidan ta’minlangan.

Maktabxonada o‘qishga qabul qilish yoshi Buxoroda 5 yoshdan 12 yoshgacha bo‘lgan davrni tashkil etgan Sadriddin Ayniy o‘zi yashagan yuz xonadonlik qishlog‘ida to‘rt yashardan o‘n ikki yashargacha bo‘lgan bolalar maktabning shogird bo‘lganligi haqida ma’lumot beradi[7]. Abdurauf Fitrat ayrim hollarda kichik bolalar bo‘lmasa, maktablarda 7 yoshdan 12 yoshgacha bo‘lgan o‘quvchilar tahsil olganligi, o‘qish jarayoni 7 yildan 10 yilgacha davom qilganini xabar qiladi. Manbalar ma’lumoticha ana’naviy boshlang‘ich maktablarda o‘quvchi besh yildan kam o‘qimagan. Yoz oylari va ramazon oyida o‘quvchilar ta’tilga chikishgan. Maktabxonada taxsil oladiganlar o‘kishining davomiyligi bir qator omillarga, jumladan domlaning mahorati, o‘kuvchining zexni hamda oiladagi muhitga bog‘lik bo‘lgan. Qiz bolalar uchun o‘kish 7 yoshdan boshlanib, 13 yoshgacha, noodatiy

[5] Фаришталар ўқитар экан // Озод Бухоро; 160-сон, 1924 йил. 3 ноябр.
[6] Абдурауф Фитрат. Танланган асарлар. 5 жилдлик. 1- жилд: Т.: Маънавият; 2000. – Б.84.
[7] Айний. С. Эски мактаб. Асарлар. VIII томлик. Тошкент. Бадиий адабиёт. 1965. IV том.- Б. 140.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №7

xollarda 10-11 yoshgacha davom etgan. Odatda qiz bolalarga uyda ta'lim berish tajribasi keng tarqalgan. Umuman olganda, ayollarning maktabda o'kishi qiyin kechgan, faqat boy xonadonlarning qizlarigina o'kib, savodini chikara olgan, qishloqlarda o'qigan qizlar juda kamchilikni tashkil etgan. Usha davr matbuoti - "Oyina" jurnalida qayd etilishicha, «Muddati taxsil ko'p uzoq bo'lganligi uchun ko'p kishilar bolalarini 8-10 yil maktabga ko'ya olmagan" Aslida maktablarda bolalarning o'kish muddati ularning iqtidori va qobiliyatiga qarab belgilangan, qobiliyatli, tirishqoq o'quvchi maktab kursini 4 yilda, qobiliyatsiz o'quvchi uzog'i bilan 10 yilda tamomlagan[8].

ADABIYOTLAR RO'YXATI | СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ | REFERENCES

1. Shodmonovich A. O. Education in the emirate of bukhara (based on the life and work of the rulers) //Academicia: an international multidisciplinary research journal. – 2020. – T. 10. – №. 12. – S. 1224-1227.
2. Ahmadov O. Buxoro bosmaxona va nashriyotlariga texnika sohasidagi yangiliklarning kirib kelish tarixidan (1920-1924-YILLAR) //SENTR NAUChNЫIX PUBLIKATSIY (buxdu. uz). – 2020. – T. 1. – №. 1.
3. Ahmadov O. Buxoro amirligida yangi usul maktablari faoliyati. yutuqlari va muammolar //sentr nauchnых publikatsiy (buxdu. uz). – 2020. – T. 1. – №. 1.
4. Hayitov, Shodmon Akhmadovich. "THE TURKISTANI MEDIA IN THE TURKISH REPUBLIC (1920-1960)." Scientific reports of Bukhara State University 3.3 (2020): 249-254.
5. Hayitov, Jakhongir Shodmonovich. "Spread of new types of corps in Turkistan continent at the end of the 19th-at the beginning of the 20th centurie." European Science Review 1.11-12 (2018): 24-26.

MUALLIF HAQIDA MA'LUMOT [ИНФОРМАЦИЯ ОБ АВТОРЕ] [AUTHORS INFO]

✉**Axmadov Olimjon Shodmonovich**, maktabgacha va boshlang'ich ta'lim pedagogikasi kafedrasi p.f.f.d.(PhD), dotsent, [**Ахмадов Олимжон Шодмонович,** доцент кафедры педагогики дошкольного и начального образования, к.п.н.,], [**Olimjon Sh. Axmadov**, Department of Pedagogy of Preschool and Primary Education, PhD.,]; manzil: O'zbekiston, Buxoro shahar Piridastgir ko`chasi 2-uy [адрес: Узбекистан, Бухара г. Пиридастгир ул., д. 2], [address: Uzbekistan, Bukhara Pyridastgir str., 2]

[8] Бобожонова Ф. Бухоро амирлигида таълим тизими. XIX аср охири – XX аср бошлари. –Т.: АДЖБ, 2014. - Б.11.

CC BY NC ND

Ilmiy-nazariy va metodik jurnal
Научно-теоретический и методический журнал
Scientific theoretical and methodical journal
INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №7

Original paper

TASVIRIY SANAT TURLARI VA JANRLARI

© Sh.Sh. Ayubova[1]✉

[1]Namangan davlat pedagogika instituti, Namangan, O‘zbekiston

Annotatsiya

KIRISH: bu ishda tasviriy san’at tushunchasiga umumiy ta’rif berilib, u turlarga bo‘linadi va ular atroflicha tushuntiriladi, shuningdek, grafika, illyustratsiya va naqqoshlik san’ati guruhlarga bo‘linadi va ranglarning ahamiyati haqida qisqacha ma’lumot beriladi. unda muhokama qilindi.

MAQSAD: tasviriy san'at turlari va janrlari mavzusida ma'lumot berishning asosiy maqsadi - san'atning turli ko‘rinishlari va mavzularini tushuntirish va ularni farqlashdir. Bu bilimlar san'at asarlarini tushunish, tahlil qilish va ulardan estetik zavq olishga yordam beradi. Bundan tashqari, san'at turli janrlarni o‘rganish orqali rassomlar, uslublar va tarixiy davrlar haqidagi bilimlarni boyitish maqsadida o‘rgatiladi. Bu yo'nalishda ta'lim, madaniyat va ijodkorlikni rivojlantirish asosiy maqsadlardan biri hisoblanadi.

MATERIALLAR VA METODLAR: asarning yaratilishida muhim ahamiyatga ega. Rassom yoki san'atkor o'z ijodini ifodalash uchun turli materiallar va texnikalardan foydalanadi. Quyida tasviriy san'atda qo‘llaniladigan asosiy materiallar va metodlarni keltirib o‘tamiz. Bu materiallar va metodlar orqali rassom o‘z ijodlarini turli shakllarda ifodalash imkoniyatiga ega bo‘ladilar. Har bir texnika va materialning o‘ziga xosligi asarni yanada noyob va unutilmas qiladi.

MUHOKAMA VA NATIJALAR: bo‘limi tasviriy san’at loyihasi yoki tadqiqotida amalga oshirilgan ishlarning yakuniy tahlilini o‘z ichiga oladi. Bu bo‘limda loyihaning asosiy maqsadlari, qo‘llanilgan usullar va erishilgan natijalar haqida batafsil ma’lumot beriladi. Shuningdek, ushbu natijalar qanday ahamiyatga ega ekanligi va ularning san'at va madaniyat sohasiga qanday hissa qo‘shishi haqida ham fikr yuritiladi. Muhokama va natijalar bo‘limi san’at loyihasining muvaffaqiyatini o‘lchash, uning ilmiy va amaliy ahamiyatini belgilash hamda kelajakdagi izlanishlar uchun asos yaratish uchun xizmat qiladi. Bu bo‘lim yakuniy xulosalarni chiqarish va loyiha davomida olingan bilimlarni umumlashtirish imkonini beradi.

XULOSA: xulosa bo‘limi tasviriy san’at loyihasining yakuniy natijalarini qisqacha ifodalaydi va uning umumiy maqsadlariga qanday erishilganligini ko‘rsatadi. Bu bo‘limda loyiha davomida amalga oshirilgan ishlar, erishilgan yutuqlar va ularning ahamiyati haqida qisqa va aniq ma'lumotlar taqdim etiladi.

Kalit so'zlar: Illyustratsiya, Monumental rangtasvir, freska, Natyurmort, mozaika, Peyzaj janri, panno, D. Mur, Molbert grafikasi.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №7

Iqtibos uchun: Ayubova Sh.Sh. Tasviriy sanat turlari va janrlari. // Inter education & global study. 2024. №7. B. 407-413.

ВИДЫ И ЖАНРЫ ИЗОБРАЗИТЕЛЬНОГО ИСКУССТВА

© Ш.Ш. Аюбова[1]✉
[1]Наманганский государственный педагогический институт, Наманган, Узбекистан

Аннотация

ВВЕДЕНИЕ: в данной работе дано общее определение понятия изобразительного искусства, оно разделено на виды, и они подробно объяснены, а также графика, иллюстрация и живопись разделены на группы, а также значение цвета. кратко обсуждается в не

ЦЕЛЬ: основная цель предоставления информации о видах и жанрах изобразительного искусства – объяснить и дифференцировать различные формы и темы искусства. Эти знания помогают понимать, анализировать и наслаждаться эстетическими произведениями искусства. Кроме того, искусство преподается для обогащения знаний о художниках, стилях и исторических периодах посредством изучения разных жанров. Развитие образования, культуры и творчества в этом направлении является одной из главных целей.

МАТЕРИАЛ И МЕТОДЫ: важны при создании работы. Художник или художник использует разнообразные материалы и техники для выражения своего творчества. Ниже представлены основные материалы и методы, используемые в изобразительном искусстве. Благодаря этим материалам и методам художники получат возможность выразить свое творчество в различных формах. Уникальность каждой техники и материала делает работу еще более уникальной и незабываемой.

ОБСУЖДЕНИЕ И РЕЗУЛЬТАТЫ: раздел включает итоговый анализ работы, проделанной в рамках проекта или исследования в области изобразительного искусства. В этом разделе представлена подробная информация об основных целях проекта, использованных методах и достигнутых результатах. Также обсуждается значение этих результатов и их вклад в область искусства и культуры. Раздел «Обсуждение и результаты» служит для измерения успешности арт-проекта, определения его научной и практической значимости и создания основы для будущих исследований. Этот раздел позволяет сделать окончательные выводы и обобщить знания, полученные в ходе проекта.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ: в заключительном разделе подводятся окончательные результаты проекта в области визуальных искусств и показано, как были достигнуты его общие цели. В этом разделе представлена краткая и понятная информация о проделанной в ходе проекта работе, достижениях и их значимости.м.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №7

Ключевые слова: иллюстрация, Монументальная живопись, фреска, Натюрморт, мозаика, Пейзажный жанр, панно, Д. Моор, Станковая графика.

Для цитирования: Аюбова Ш.Ш. Виды и жанры изобразительного искусства. // Inter education & global study. 2024. №7. С. 407-413.

TYPES AND GENRES OF FINE ART

© Shohsanam Sh. Ayubova[1]✉
[1]Namangan State Pedagogical Institute, Namangan, Uzbekistan

Annotation

INTRODUCTION: in this work, a general definition of the concept of visual art is given, it is divided into types, and they are explained in detail, as well as graphics, illustration and painting art are divided into groups, and the importance of colors is briefly discussed in it raised.

AIM: The main purpose of providing information about the types and genres of fine arts is to explain and differentiate the various forms and themes of art. This knowledge helps to understand, analyze and enjoy aesthetic works of art. In addition, art is taught to enrich knowledge about artists, styles and historical periods through the study of different genres. The development of education, culture and creativity in this direction is one of the main goals.

MATERIAL AND METHODS: are important in the creation of a work. An artist or an artist uses a variety of materials and techniques to express his or her creativity. The main materials and methods used in fine arts are presented below. With these materials and methods, artists will be able to express their creativity in various forms. The uniqueness of each technique and material makes the work even more unique and unforgettable.

DISCUSSION AND RESULTS: the section includes the final analysis of the work done within the framework of a project or research in the field of fine arts. This section provides detailed information about the main objectives of the project, the methods used and the results achieved. The significance of these results and their contribution to the field of art and culture are also discussed. The Discussion and Results section serves to measure the success of the art project, determine its scientific and practical significance, and create a basis for future research. This section allows for final conclusions to be drawn and for the knowledge gained during the project to be summarized.

CONCLUSION: The final section summarizes the final results of the visual arts project and shows how its overall objectives were achieved. This section provides a concise and understandable summary of the work done during the project, its achievements, and their significance.m.

Key words: Illustration, Monumental painting, fresco, Still life, mosaic, Landscape genre, panel, D. Moor, Easel graphics.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №7

For citation: Shohsanam Sh. Ayubova. (2024) 'Types and genres of fine art', Inter education & global study, (7), pp. 407-413. (In English).

Fine art is one of the most ancient and widespread types of art. The concept of fine art has a wide meaning. When we say fine art, we mean graphics, painting, and sculptural art. Architecture and works of decorative and practical art are also part of fine art. In reality, they do not describe the existing existence. But these works of art reflect the creator's goals, thoughts, feelings, and wishes. So, a certain amount of the spirit and content of the era is reflected in the creator's worldview. From this point of view, architecture and works of applied art are also considered fine arts. All types of visual arts are very close to each other and have a number of similarities. But at the same time, each of them has its own pictorial styles and techniques. In addition, each of them is divided into a number of types and genres depending on the place of use, the topic it reflects, and the method of development.

Graphics. Graphic art is one of the common types of contemporary art. This type of fine art includes a picture drawn with a simple black pencil, thematic compositions, various pictures made on the inside and outside of the book, illustration, poster, caricature, magazine, label, stamp, ex-libris, etc. The works of graphic art are not very large in size, and in most cases they are made on paper. One of the characteristic aspects of graphics is its serial processing, that is, the event is depicted on several sheets of paper. Such a series of pictures are related to each other and reveal a certain content. Graphic art is a contemporary art. For example, works of art take a long time to create (after all, some works of art took 15-20 years to create), while in graphic art, what happened today is reflected today. can find Color is not used in graphic art, and even if it is used, it does not define its characteristic side. For example, D. Moore's "Have you signed up as a volunteer?", Toidze's "Motherland calls!" The posters show the man's clothes in bright red. In fact, it is difficult to meet such an event in life. The artist made his work more impressive through color. When a person walks past this poster, the red color attracts his attention. As a result, he stops and learns more about the content of the poster. Famous representatives of Russian art Mayakovsky and Cheremnykhs used red color as a symbol of the state, they painted Russian people in red, and the enemies of the government in black and blue, and achieved their ideas quickly and easily understood. Graphic works are divided into signature graphics, book and newspaper-magazine graphics, posters and applied graphic art depending on their function and content. The workshop is told to graphic art graphic works with an independent character, capable of realizing the finished thought in itself, promoting new ideas. One of the forms of easel graphic art works is estamp. In the works of bench graphics, any content, behavior of people, the appearance of nature are illuminated. The type of book and newspaper-magazine graphics will differ from machine graphics and will be directly related to the content of books and magazines, and will serve to more fully reveal their purpose and content. Book and newspaper-magazine graphics include various pictures,

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №7

decorations, letter compositions drawn by the artist on books and newspapers. One of the forms of book and newspaper-magazine graphics are illustrations. An illustration refers to a work of art that depicts an image of a scene depicted in the work. Before starting to illustrate a story or a book, the artist reads it carefully, studies the character of each character described in the text, the characteristics of the place where the event takes place, and only then begins to illustrate it.

The purpose of the illustration is to help the content of the work of art to open up deeper and become more influential. Illustrations will look different. Illustrations can depict a portrait of a person participating in a work of art, as well as significant events. Another of the manifestations of book and newspaper-magazine graphics is caricature, which acquires a critical character and embodies satire and humor in itself.

The cartoonist takes the events and phenomena that exist in life as subjects to his work and achieves the interest and fun of the paintings by exaggerating some of its aspects. Through this, the artist criticizes the shortcomings of life, denounces phenomena, vices and marases that interfere with the development of society, stain the honor of our contemporaries, reveals the existential ignorance, superstition, tequancy, bribery, divination to public property. Another of the types of graphic art is the poster. The plaque is derived from the Latin word for “Proclamation”, “certificate”. One of the extremely common types of graphic art is applied graphics. Labels of different types, decorative images that are processed on the surface of the envelope, greeting cards, telegrams, stamps belong to this type of graphics.

Practical graphics are not just art that is used for decoration, it, like other types of art, actively participates in social life, introduces the public to the news that is happening in society. Promotes government ideas among the people. Graphic art is the most democratic art. In the style of a Goh poster, as an image worked on the surface of a Goh Matchbox, goh, in the style of a photo on the pages of newspapers, penetrates the far edges of the country, spreading enlightenment in those places, introducing people to the news that is happening. That is why graphic art has great ideological and political significance. Fine arts genres are portrait genre. The creation of a specific image in connection with the inner spiritual world of a person is referred to as portrait art. The portrait can also contain a full body of a person, half, or only the image of the face itself. Creating a portrait is a complex process of its own and can be a work of art level, from the anatomical structure of a person to the inner spiritual, spiritual, as well as reflecting all aspects of his appearance. The fact that a portraitist artist is able to feel the different movement inherent in people, especially the image of sameness or false aspect in the image of a person, should have a clear bowl of knowledge.

Still life means “inanimate nature” in French. Various items used in the life of people, often necessary in marriage, are depicted as weapons of Labor, vegetables and fruits, flowers, poultry and small animals, that is, in the art of Still Life, the domestic life of a person is reflected. Still life took shape as an independent genre by the end of the XVI th century. By the XVII th century, Dutch and Dutch were becoming more common in the

CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №7

Fine Arts, and in the XVIII th century, French. It is known that each artist begins to study the secrets of Fine Arts from Still Life Work. A person who carefully studies the works of Still Life sees in them a reflection of the social life of a certain period and gets an idea of the way of life of people who lived during this period.

Still life. However, in order to create a blessing in the Still Life genre, it is also necessary to study, study and research tirelessly. In the flourishing of Fine Arts, Peter Claes, Jean-Baptiste-Simeon Scharden, Franz Snyders, I. Khrutsky, P. Konchalovsky, I. Mashkov, N. Kashina, Rahim Ahmedov, Gofur Abdurahmanov, Akmal Ikromjonov have their seats. The creation of a work in the Still Life genre can also occur as a result of long-lasting observations or suddenly in the artist's mind.

Landscape genre-beautiful mother naturenmg reflects various views with skill reflected in art. In Europe, the landscape flourished in the 16th and 17th centuries. In the Russian realistic art of the second half of XIX asming, manzarzhanri grew incomparably. One of the innovators of this genre is A.K. Savrasov. The depiction of mountain, forest, Sea, city and rural landscape refers to the landscape genre. Skillful masters of the landscape are Claude Loren, LShishkin, L. Levitan, O'. Tansigbayev, N. Karahan, G'.An example of this is the work of abdurahmanov and other famous artists.

Painting. A second type of Fine Art is painting. Various paintings worked on the walls, drawings on polotnos, film and theater decorations belong to this type of art. Color plays an important role in rangitaswir. If in graphic art, color simply serves as an auxiliary function, then painting cannot be imagined without color. Through color, the artist depicts being in visible images, shows the infinity of space, the variety of things in it, materiality, size. The works of painting are again divided into monumental, bench and decorative types according to their function and method of workmanship.

Monumental painting is closely related to architecture, this type of work has an independent content and features important events from the life of society. Due to the fact that such works are usually intended to be seen from afar, an attempt is made to make the images as generalized as possible to the image, to use small details as little as possible-to the image. Colors are also obtained unambiguously conditional, nevertheless it should give a real picture of being. Monumental painting also serves as a decoration for a certain amount in architecture, which is why it is also sometimes referred to as monumental - decorative painting. Monumental painting works are in turn divided into several types, depending on the method of execution. These are: fresco, Mosaic and Panno. The Fresco is usually worked directly onto the wall over the plaster. The Bologna is made of colored stone, glass, stained glass, glazed ceramic fragments. The image or carved patterns worked on the wall are sometimes bordered by frames of different shapes (rectangle, square, Pentagon, etc.) - This is a Panno. Panno is initially installed on a separate surface (in Holst, hook, wood) on special places left on the walls after being processed and finished. But it is also possible to have a content-independent character. In some cases, panno is first treated with oil paint on Holst and then glued to the desired position.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №7

Decorative painting is associated with architecture and applied art, and mainly serves as decoration. Decorative color image also includes embroidery art, theater, film decorations, and partly monumental painting. Decorative painting can be worked directly on the wall, like a monumental painting, in the style of panno, mosaic. Workshop painting is considered one of the leading types of art in contemporary fine art. It is usually worked on fabrics pulled into a special frame. Even because such paintings are worked on a separate machine called a molbert, they are called machine paintings. In addition to the fact that such painting works reflect important events and phenomena happening in society, it has the opportunity to fully show the individual qualities of an individual in intimate experiences, feelings. Also in them, the changes taking place in nature find their bright expression. Bench painting monumental and decorative color is of independent importance, unlike the image, it does not bind to any other art. Workshop painting appeared somewhat late, the period of its development coincides with the Renaissance. It is now one of its common types within Fine Arts.

This type of painting in Uzbekistan appeared mainly from the second half of the XIX century. He currently holds one of the leading positions in Uzbek fine arts.

ADABIYOTLAR RO‘YXATI | СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ | REFERENCES

1. S.F. Abdirasilov. Methodology of teaching Fine Arts. - T.: "Science and technology", 2012. – B. 7-8
2. Zarina, Muhammadiyeva, and Qayumova Sabina. “THE PRACTICAL IMPORTANCE OF TYPES AND GENRES OF FINE ARTS IN HUMAN LIFE."Universum: technicheskie nauki 11-5 (92) (2021): 90-91. "Oriental Art and Culture" Scientific-methodological
3. Rakhmankulov Kh.B. Fine Arts and its essence, species and genres. "Oriental Art and Culture” Scientific-methodological Journal Volume 3 Issue 2 / June 2022. – B.542
4. Hasanov R. Fundamentals of Fine Arts (tutorial). - Tashkent, 2008. – B.9

MUALLIF HAQIDA MA’LUMOT [ИНФОРМАЦИЯ ОБ АВТОРЕ] [AUTHORS INFO]

✉**Ayubova Shohsanam Shukurjon qizi**, tasviriy san’at va muhandislik grafikasi yo‘nalishi 2-bosqich talabasi, [**Аюбова, Шохсанам Шукуржон кизи** студент 2-го курса направления изобразительное искусство и инженерная графика], [**Shohsanam Sh. Ayubova**, 2nd year student of Fine arts and Engineering graphics]; manzil: O‘zbekiston, Namangan sh., Uychi ko'chasi, 316-uy [адрес: Узбекистан, ул. Уйчи, 316, г. Наманган], [address: Uzbekistan, 316, Uychi st., Namangan city]

CC BY NC ND

Ilmiy-nazariy va metodik jurnal
Научно-теоретический и методический журнал
Scientific theoretical and methodical journal
INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №7

Original paper

QO‘SHIQ KUYLASH – YOSHLARDA VATANPARVARLIK TUYG‘ULARINI RIVOJLANTIRISH OMILI SIFATIDA

© S.X. Muzafarova[1]✉

[1]O‘zbekiston davlat san’at va madaniyat institute, Toshkent, O‘zbekiston

Annotatsiya

KIRISH: vatanparvarlik ruhida yaratilgan qo‘shiqlarning mazmun-mohiyatida xalq farovonligi, Vatan ravnaqi, jamiyat taraqqiyoti masalalari ko‘tariladi. Vokal xonandaligi yakka tartibdagi darslarda vatanparvarlik mavzusiga bag‘ishlangan qo‘shiqlarni o‘rganishning metodologik asosini belgilash uchun avvalo, xalq musiqasining shaxs kamolotiga ta’siri qay darajada ekanligini aniqlab olishi lozim. Milliy an’anaviy qo‘shiqlarning inson tarbiyasida tutgan muhim o‘rni, uning ma’naviyatimizdagi ahamiyati xususida tadqiqot ishlari olib borilishi qaysidir ma’noda xalq farovonligini ta’minlaydi. Mazkur maqolada talaba-yoshlarda Vatanga sadoqat, mehr va muhabbat kabi oliy insoniy tuyg‘ularni shakllantirishda qo‘shiq kuylash ko‘nikmalarining roli, vazifasi atroflicha yoritiladi.

MATERIALLAR VA METODLAR: tadqiqot olib borilayotgan fan va texnologiyalarni talabalarda qay darajada o‘zlashtira olish va ularni bu fanni o‘zlashtirishdagi qulayliklar va qiyinchiliklarni o‘rganishdan keyingi ta’sir qilishini tahlil qilish uchun 5 ta ilmiy maqoladan iborat korpus yaratildi. Yig‘ilgan maqolalar 2020-2023-yillar oralig‘ida xalqaro va milliy akademik jurnallarda chop etilgan. Bu maqolalar tahlil qilindi va qiyosiy tahlil olindi.

MAQSAD: xalqimiz, xususan, yosh avlodni musiqa san'ati bilan keng tanishtirish orqali ularda milliy o‘zlikni anglash tuyg‘usi, yuksak badiiy-estetik did va tafakkurni kamol toptirish, musiqa san'atining ko‘p asrlik ijro yo‘llarini puxta o‘zlashtirib, ularni yangicha usullar bilan boyitib, yosh avlod vakillariga o‘rgatib kelayotgan hofizlar, hofizalar, ilmiy-pedagog olimlar va mutaxassislar faoliyatini moddiy va ma'naviy jihatdan qo‘llab-quvvatlash.

MUHOKAMA VA NATIJALAR: O‘zbekistonimiz nomoddiy madaniy meros durdonalariga boy kam sonli davlatlardan. Mustaqillik yillarida ana shu bebaho boylikni asrash, targ‘ib qilish va kelajak avlodlarga yetkazish borasida keng ko‘lamli ishlar amalga oshirilmoqda. Sababi, dunyo miqyosida madaniyatlarning umumlashuvi – olomon madaniyati xavf solib turgan bir paytda har bir xalq urf-odatlari, marosim va udumlari haqida so‘z yuritishi hozirgi kunda dolzarb masala bo‘lib turibdi. Aynan shunday vaziyatda yoshlarning ongida o‘zbek xalqining asrlar mobaynida sayqal topib o‘zgacha ahamiyat kasb etib, qadriyat darajasiga yetgan urf-odatlari, xalq ijodiyoti, musiqa san’ati hamda ular bilan bog‘liq bilim va ko‘nikmalarni shakllantirish asosiy vazifa sifatida qaralmoqda, va

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №7

shuningdek urf-odatlarimizni asrash va avaylashda, uni ommaga keng targ‘ib qilishda qo‘shiq kuylashning vosita sifatidagi o‘rni beqiyos.

XULOSA: Inson ma’naviy kamolotida vatanparvarlik qo‘shiqlarining o‘rni beqiyosdir. Ular inson hayotini mazmunli qiladi, ma’naviy jihatdan boyitadi. Chunki musiqa insonning go‘zallikka bo‘lgan ehtiyojlarini qondirishi barobarida, uning his-tuyg‘ularini uyg‘otadi, ijodiy qobiliyatini rivojlantiradi, ezgulik sari yetaklaydi. Bu bilan insonning ma’naviy o‘sishiga sharoit yaratadi, ijtimoiy va shaxsiy hayotida eng murakkab muammolarni hal etishga yordam beradi, har bir kishi hayotda o‘z o‘rnini topishiga ham ko‘maklashadi. Buning uchun musiqani tushunish, u bilan oshno bo‘lish lozim.

Kalit so’zlar: vatanparvarlik hissi, faxr, muhabbat tuyg‘usi, qo‘shiq kuylash ko‘nikmalarini rivojlantirish, ijro, namuna, ovoz apparati, ijro mahorati.

Iqtibos uchun: Muzafarova S.X. Shiq kuylash – yoshlarda vatanparvarlik tuyg‘ularini rivojlantirish omili sifatida. // Inter education & global study. 2024. №7. B. 414-422.

ПЕНИЕ – КАК ФАКТОР РАЗВИТИЯ ПАТРИОТИЧЕСКИХ ЧУВСТВ У МОЛОДЕЖИ

© С.Х. Музаффарова[1]✉
[1]Государственный институт искусств и культуры Узбекистана, Ташкент, Узбекистан

Аннотация

ВВЕДЕНИЕ: в основе песен, созданных в духе патриотизма, поднимаются вопросы благополучия народа, развития Родины, развития общества. Чтобы определить методическую основу изучения патриотических песен на индивидуальных уроках вокального пения, прежде всего, необходимо определить, в какой степени влияние народной музыки на развитие личности. Проведение исследований о важной роли национальных традиционных песен в воспитании человека и их значении в нашей духовности в определенном смысле обеспечит благополучие народа. В данной статье будут подробно освещены роль и функция певческого мастерства в формировании у студентов и молодежи таких высоких человеческих чувств, как верность, привязанность и любовь к Родине.

МАТЕРИАЛЫ И МЕТОДЫ: с целью анализа того, в какой степени студенты могут освоить изучаемую науку и технологию, а также степень сложности освоения этой науки после обучения, создан корпус из 5 научных статей. Сборник статей 2020-2023 гг., опубликованный в международных и национальных изданиях. Эти статьи были проанализированы и получен сравнительный анализ.

ЦЕЛЬ: развивать у молодого поколения чувство национальной самобытности к музыкальному искусству, высокий художественно-эстетический вкус и мышление, овладевать многовековыми способами исполнения музыкального искусства, музыки, обогащая их новыми методами и поддерживая материально и морально деятельность педагогов, преподавателей, научно-педагогических ученых и специалистов, обучающих подрастающее поколение,

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №7

ОБСУЖДЕНИЕ И РЕЗУЛЬТАТЫ: Узбекистан – одна из немногих стран, богатых нематериальным культурным наследием. В годы независимости проводится большая работа по сохранению, популяризации и передаче этого бесценного богатства будущим поколениям. Причина в том, что в то время, когда генерализация культур в мировом масштабе - массовая культура находится под угрозой - разговор о традициях, обрядах и традициях каждого народа является актуальным вопросом. Именно в такой ситуации в сознании молодежи основной задачей является формирование традиций, народного творчества, музыки и связанных с ними знаний и умений, которые приобрели особое значение в сознании молодежи, а также несравненна роль пения, сохранение наших традиций и распространение их среди общественности.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ: Роль патриотических песен в духовном развитии человека бесподобна, и они духовно обогащают жизнь человека. Потому что музыка удовлетворяет духовную потребность человека, пробуждает его чувства, развивает творческие способности, ведет к добру, создает условия для духовного роста человека, помогает решать самые сложные проблемы в его общественной и личной жизни, помогает каждому найти свое место в жизни. Для этого необходимо понимать музыку, быть с ней знакомой.

Ключевые слова: чувство патриотизма, гордость, чувство любви, развитие певческих способностей, исполнительское мастерство, пример, голосовой аппарат, исполнительское мастерство.

Для цитирования: Музаффарова С.Х. Пение – как фактор развития патриотических чувств у молодежи. // Inter education & global study. 2024. №7. С. 414-422.

SONGS AS A FACTOR OF DEVELOPMENT PATRIOTIC FEELINGS AMONG STUDENTS

© Saodat M. Xaydarovna[1]✉
[1]State Institute of Art and Culture of Uzbekistan, Tashkent, Uzbekistan

Annotation

INTRODUCTION: in the essence of the songs created in the spirit of patriotism, the issues of people's well-being, development of the Motherland, and development of society are raised. In order to determine the methodological basis of studying patriotic songs in individual lessons of vocal singing, first of all, it is necessary to determine to what extent the influence of folk music on personal development. Conducting research on the important role of national traditional songs in human education and its importance in our spirituality will in some sense ensure the well-being of the people. In this article, the role and function of singing skills in the formation of high human feelings such as loyalty, affection and love for the Motherland in students and young people will be covered in detail.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №7

MATERIALS AND METHODS: in order to analyze the extent to which students can master the science and technology they are studying, as well as the influence of the ease and complexity of mastering this science after training, a corpus of 5 scientific articles was created. A collection of articles 2020-2023, published in international and national publications. academic journals between years. These articles were analyzed and a comparative analysis was obtained.

AIM: by widely introducing our people, especially the young generation, to the art of music, to develop in them a sense of national identity, a high artistic-aesthetic taste and thinking, and to thoroughly master the centuries-old ways of performing the art of music, enriching them with new methods and supporting the activities of teachers, teachers, scientific and pedagogical scientists and specialists, who are teaching the younger generation, materially and morally.

DISCUSSION AND RESULTS: Uzbekistan is one of the few countries rich in intangible cultural heritage. In the years of independence, extensive work is being done to preserve, promote and pass on this priceless wealth to future generations. The reason is that at a time when the generalization of cultures on the world scale - crowd culture is in danger - talking about the traditions, rituals and traditions of each nation is an urgent issue. It is in such a situation that in the minds of young people, the main task is to form the traditions, folk art, music, and related knowledge and skills, which have gained special importance and gained special importance in the minds of young people, and also the role of singing as a tool in preserving and protecting our traditions and spreading it to the public is incomparable.

CONCLUSION: The role of patriotic songs in the spiritual development of a person is incomparable. It makes human life meaningful and enriches spiritually. Because music satisfies a person's need for beauty, awakens his feelings, develops his creative abilities, and leads to goodness. This creates conditions for the spiritual growth of a person, helps to solve the most complex problems in his social and personal life, and helps everyone to find his place in life. For this, it is necessary to understand music, to be familiar with it.

Key words: sense of patriotism, pride, sense of love, development of singing skills, performance, example, voice apparatus, performance skills.

For citation: Saodat M. Xaydarovna. (2024) ‘Songs as a factor of development patriotic feelings among students’, Inter education & global study, (7), pp. 414-422. (In Uzbek).

Qo‘shiq – umumbashariy madaniyatga xos, uning mazmun-mohiyatida muayyan xalqning orzu-intilishi, quvonch va armoni o‘z ifodasini topadi. Qo‘shiqning o‘ziga xos xususiyatlaridan biri uning his-tuyg‘uga boyligi, insonga estetik zavq bag‘ishlashidir. Inson hayoti va turmush tarzi, muayyan xalqning didini, xohish istaklari, orzu-umidlarini ifoda etib turgan qo‘shiq yordamida bilish mumkin.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №7

Qo‘shiq o‘rgatishda vatanparvarlik tarbiyasi juda keng qamrovli mavzudir. O‘zingizga xech savol berganmisiz? Inson qachon qo‘shiq aytadi? Qachon xirgoyi qilib yuksak kayfiyat bilan biror bir vazifani bajaradi? Xo‘sh? Qachonki ona-yurt tinch bo‘lsa, osmon musaffo bo‘lib, bog‘u-rog‘lar gullarga burkansa, ota-onalarimiz sog‘-omon bo‘lishsa farzandlarimiz sog‘lom, aqlli, bilimli bo‘lgandagina hayot zavqini, yashash shavqini xis etasiz va bundan huzur olasiz ana o‘shandagina beixtiyor qo‘shiq kuylaysiz, raqsga tushasiz. Vatanning o‘zi qo‘shiq [1]. Biz ta’lim berayotgan talabalarimizga eng avvalo ona-yurtni sevishni, uni ardoqlashni, unga sadoqat bilan, sidqidildan xizmat qilish burch va vazifasi ekanligini tushuntirishimiz kerak.

Shu o‘rinda aslida musiqa nima? U insonlarga nima uchun kerak va musiqa qanday tarbiya vositasi ekanligini to‘g‘ri anglab yetishimiz zarur.

Musiqa ellarni-ellarga, dillarni-dillarga bog‘lovchi, kishi estetik didini tarbiyalovchi hamda madaniy saviyasini oshiruvchi mo‘jizaviy vositadir. Musiqa - yunoncha “myuzis” so‘zidan olingan bo‘lib, muzalar san’ati, ilhom parilari san’ati degan ma’noni anglatadi. Inson hissiy kechinmalari, fikrlari, tasavvur doirasini musiqiy tovush (ton, nag‘ma)lar izchilligi yoki majmui vositasida aks ettiruvchi san'at turidir. Uning mazmuni o‘zgaruvchan ruhiy holatlarni ifodalovchi muayyan musiqiy-badiiy obrazlardan iborat. [2:99] Musiqa bu tarbiyaning eng faol turi hisoblanadi. Bola tug‘ilgandan so‘ng ilk bor ona allasini tinglab orom oladi. Ona allasida Vatanga muhabbat, ona yurtiga sadoqat kabi insoniy tuyg‘ular mujassamdir. Musiqa ta’limi va tarbiyasi talaba-yoshlarni komil inson qilib tarbiyalashda muhim o‘rin tutadi. Shu o‘rinda biz o‘zbek xalqining musiqa madaniyati juda uzoq, boy tarixga ega ekanligini ta’kidlab o‘tishimiz joizdir. Sababi, tarixiy taraqqiyot davomida xalq mumtoz musiqasi, an’anaviy kasbiy musiqa, xalq bastakorlik yo‘llari, shuningdek, folklor-havaskorlik musiqiy merosi singari shaklan va usluban bir-biriga yaqin ijrochilk ko‘rinishlari bir-birini to‘ldirib kelmoqda va ushbu musiqiy merosimiz bugungi kunimizda ham ma’naviy madaniyatimizning bir bo‘lagi sifatida namoyon bo‘lmoqda. Tarixdan ma’lum, ma’naviyatimizning asosiy bo‘gini bo‘lgan musiqiy madaniyatimiz, an’anaviy qo‘shiqlarimiz, maqom ijrolari hamisha xalqimizning kundalik hayotida ma’naviy ozuqa sifatida e’tirof etib kelingan. Xalq og‘ir kunlarida musiqadan najot izlagan, xursandchilik kunlarida ham musiqa ularga hamroh bo‘lgan. Zero, bugungi muborak mustaqillikka erishgan kunimizda, o‘zligimizni anglab borayotgan bir davrda ulkan ma’naviyatimizning bir bo‘lagi bo‘lgan, ota-bobolarimizdan meros bo‘lib kelgan milliy musiqiy madaniyatimizga suyanish, an’anaviy qo‘shiqlarimizga murojaat qilish tabiiy bir holdir. Bularning barchasi barkamol avlod tarbiyasida, yoshlarning ma’naviy dunyoqarashini shakllantirishda muhim ahamiyat kasb etadi. Shuning uchun ham bejiz: agar insonning qulog‘i yengil-yelpi, tumtaroq ohanglarga o‘rganib qolsa, bora-bora uning badiiy didi, musiqa madaniyati pasayib ketishi, uning ma’naviy olamini soxta tushunchalar egallab olishi ham hech gap emas. Oxir-oqibatda bunday odam “Shashmaqom” singari milliy merosimizning noyob durdonalarini ham, Motsart, Betxoven, Bax va Chaykovskiy kabi dunyo tan olgan buyuk kompozitorlarning asarlarini ham qabul qilishi qiyin bo‘ladi. [3:89]

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №7

Musiqa inson ijtimoiy-ruhiy holatiga ta’sir ko‘rsatuvchi va ma’lum darajada uning holatini belgilovchi unsurdir. Musiqa shaxs psixologiyasini turli holatda harakatlantiruvchi birlamchi omildir. Sababi insonning eshitayotgan musiqasi kayfiyatini ko‘tarishi, yaratuvchanlikka, ijodkorlikka undashi, xafa qilishi, tushkunlikka tushirishi mumkin. Aytilgani kabi bular musiqaga bog‘liq. Lekin biz yuqorida keltirib o‘tganlar ko‘p jihatdan qo‘shiqqa xos. Qo‘shiqni esa biz fiziologik jihatdan (ohangni) eshitish, psixologik jihatdan (so‘zlarni) tahlil qilish orqali o‘zimizga qabul qilamiz. Musiqashunoslikda musiqiy idrok tushunchasi bo‘lib, biz qo‘shiq yoki musiqiy asarni musiqiy idrok orqali his qilamiz. Tom ma’noda shu orqali musiqaning ruhiy va jismoniy holatimizga ta’sirini anglaymiz. [4] An’anaviy musiqa va qo‘shiqlarimiz odamlarni hamisha iymonga, mehr-oqibatga, odamiylikka chorlab kelgan. Bugungi kunda ham shu dolzarbligini yo‘qotmagan holda mustaqillikka, mehnatkashlar ongini shakllantirish yo‘lida, barkamol avlod tarbiyasida vosita sifatida asosiy omillardan bo‘lib qolaveradi. Ashula, musiqa, raqs, folklor ijrochiligi san’ati milliy musiqa san’atining xalq hayoti va ijodi bilan chambarchas bog‘liq holda paydo bo‘lgan va rivojlanib kelgan qadimiy san’at turlaridan hisoblanadi. Ayniqsa, xalqimizning an’anaviy ruhdagi qo‘shiqlari o‘lmas meros bo‘lib, barcha davrlardagidek bugun ham “labbay” deb javob bermoqda. Lekin shu bilan bir qatorda faqat tarixga murolaat qilavermay, bugungi kunning ruhiga mos tarzda qo‘shiqlar yaratish esa milliy mafkuramizni rivojlanishida bosh omillardan bo‘lmish musiqiy san’at bilan shug‘ullanayotgan barcha mutaxassis va san’atkorlarga muhim vazifa qilib qo‘yilishi tabiiydir. Mamlakatimiz tamomila yangi jamiyat, yangi turmush va yangi hayotni boshlab yubordi. Odamlarimiz qalbi, tafakkuri va tasavvurida o‘zgarishlar paydo bo‘ldi. Birinchi prezidentimiz Islom Karimov ta’kidlaganlaridek, “Ma’naviyat masalasi millat tarixi, axloqiy va diniy qadriyatlar, madaniy meros, an’ana va rasm-rusumlar, milliy mafkura, vatanparvarlik va insonparvarlik, milliy o‘zlikni anglash singari ko‘p omillarni o‘z ichiga oladi va pirovardida, inson shaxsini belgilashda asosiy mezon vazifasini bajaradi”. [5]

Yuqoridagi fikrlardan ko‘rinib turibdiki, vatanparvarlik tarbiyasini shakllantirish masalasi asosiy falsafiy-ahloqiy, ma’naviy-ma’rifiy burch, vazifa bo‘lib kelgan va shunday bo‘lib qoladi. Zero, tarbiyasiz hech qanday rivojlanish va taraqqiyotni tasavvur qilib bo‘lmaydi. Respublikamizda ta’lim va tarbiya jarayonning uzluksizligini ta’minlash oila, bolalar bog‘chalari, umumiy o‘rta ta’lim maktablari, akademik litseylari, kasb-hunar kollejlari, oliy o‘quv maskanlari, jamoatchilik, malaka oshirish va qayta kasbga tayyorlash tizimlari ish mazmuni va shaklini jamiyat taraqqiyoti talablariga moslashtirish, umuminsoniy va milliy qadriyatlar mohiyatini o‘quv fanlari mazmuniga singdirish orqali yoshlar ongida milliy istiqlol g‘oyasi va ma’naviyat asoslarini shakllantirish, pedagogika, xalq pedagogikasi va psixologiya fanlarining yutuqlarini amaliyotga keng joriy etish, iste’dodli va iqtidorli yoshlarni topish, ularni qo‘llab-quvvatlash hamda qobiliyatlarini rivojlantirish uchun barcha shart-sharoitlarini yaratish, ta’lim-tarbiya jarayoniga yangi pedagogik texnologiyani olib kirish, yosh avlodni hozirgi zamon kasb-hunar sirlari, mehnatga ijobiy munosabat ruhida tarbiyalash hamda bu uzluksiz pedagogik jarayonni tashkil etuvchi kadrlar tayyorlash va boshqa muhim masalalarga e’tibor kuchaytirilmoqda.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №7

Ajdodlarimiz ijodidan estalik bo‘lib qolgan xalq og‘zaki ijodiyoti va qo‘shiqlari shunday ma’naviy bisotimizning bir qismini tashkil etadi. Yosh avlodga milliy ruh bag‘ishlaydigan bu ulkan merosning salmoqli bir bo‘lagini qo‘shiqlar tashkil qiladi. Xalqimizning milliy ruhiyatini o‘ziga singdirgan va yosh avlodning ilmiga milliy an’analari ruhini olib kiradigan bu hofizlar ijro etgan qo‘shiqlarni yoshlar tarbiyasiga tadbiq etish ko‘p jihatdan mukammal o‘rganilgan emas. Bu esa, mazkur sohaning mutaxassisi bo‘lgan o‘qituvchi ustozlarga katta mas’uliyat yuklaydi. Bo‘lajak ustozlar, xususan musiqa yo‘nalishlari bakalavrlari Xalq hofizlari tomonidan ijro etilgan qo‘shiqlarni umumiy o‘rta ta’lim maktablarida o‘tgan yillar davomida mukammal o‘rganib kelmoqdalar. Yangi standartlar asosida tuzilgan o‘quv rejasi, o‘quv dasturi va darsliklarda o‘quvchilarga qo‘shiq o‘rgatishda vatanparvarlik tarbiyasini, ularning ongiga milliy ruhni singdirish uchun zarur bo‘lgan barcha sharoitlar yaratib berilgan.

Talaba-yoshlarda qo‘shiq vositasida vatanparvarlikni oshirish uchun quyidagi usullar va choralarni amalga oshirish mumkin:

1. Milliy qo‘shiqlar tanlovi va ijrosi:
- Milliy va vatanparvarlik ruhidagi qo‘shiqlarni tanlab, talabalarga ularni o‘rgatish;
- OTM va mahalliy darajada qo‘shiq tanlovlari o‘tkazish, o‘quvchilarni ularda qatnashishga rag‘batlantirish.
2. Qo‘shiq orqali tarix va madaniyat o‘rganish:
- Vatanparvarlik qo‘shiqlarini o‘rganish orqali mamlakat tarixi va madaniyatini o‘rganish;
- Tarixiy voqealarga bag‘ishlangan qo‘shiqlarni tahlil qilish va ularning mazmunini tushuntirish.
3. O‘zbek kompozitorlarining ijodini o‘rganish:
- O‘zbek kompozitorlari tomonidan yaratilgan qo‘shiqlarning o‘rganilishi va ijrosi;
- Kompozitorlar hayoti va ijodini o‘quvchilarga tanishtirish.
4. Qo‘shiqlarni ijodiy tarzda yaratish:
- Talabalarni o‘zlari qo‘shiq yozishga rag‘batlantirish, ularning ijodiy qobiliyatlarini rivojlantirish;
- Vatanga muhabbat mavzusida qo‘shiqlar yaratish bo‘yicha master-klasslar tashkil etish.
5. Qo‘shiqlar orqali yurt faxrini targ‘ib qilish:
- Yoshlar ishtirokida vatanparvarlik qo‘shiqlari ijro etiladigan konsertlar, tadbirlar tashkil etish;
- Maxsus tantanali marosimlarda, bayramlarda va yodgorlik kunlarida vatanparvarlik qo‘shiqlarini ijro etish.
6. Media resurslardan foydalanish:
- Vatanparvarlik qo‘shiqlari bilan bog‘liq videokliplar va filmlarni namoyish qilish;
- Radio va televizion dasturlar orqali vatanparvarlik qo‘shiqlarini targ‘ib qilish.

Mazkur chora-tadbirlar o‘quvchi-yoshlarda vatanparvarlik hissini oshirishga yordam beradi va ularning o‘z yurtiga bo‘lgan muhabbatini mustahkamlaydi.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №7

Yoshlarning vatanparvarlik tuyg‘usini rivojlantirishga qaratilgan tizimli yondashuvda harqachon davlat madhiyasini ijro etish muhim ahamiyat kasb etadi.

Davlat madhiyasini anglash orqali vatanparvarlik xissini rivojlantirish uchun quyidagi tadbir va usullardan foydalanish mumkin:

1. Madhiyani to‘g‘ri tushunish va ma’nosini anglash:
- Davlat Madhiyasining matnini o‘quvchilar bilan birgalikda o‘rganish va har bir satrning ma’nosini tushuntirish;
- Madhiyadagi tarixiy, madaniy va milliy qadriyatlarga aloqadorlikni tushuntirish.
2. Tarixiy kontekstni o‘rganish:
- Madhiya yaratilgan davrning tarixiy sharoiti va sabablarini o‘rganish;
- Madhiya yozilish jarayonida qatnashgan shaxslar va ularning rolini tushuntirish.
3. Madhiyani ijro etishning ahamiyati:
- Davlat Madhiyasini bayramlar, rasmiy tadbirlar va maktab marosimlarida tantanali ijro etish;
- Madhiyani ijro etish odobi va qoidalarini o‘rganish va amalga oshirish.
4. Ijtimoiy va madaniy tadbirlar:
- Madhiya va vatanparvarlik qo‘shiqlari ijrosi bo‘yicha maktabda maxsus tadbirlar tashkil etish;
- Madhiya bilan bog‘liq tanlovlar va musobaqalar o‘tkazish.
5. Madhiyaga aloqador multimediya vositalarini foydalanish:
- Davlat Madhiyasi ijro etilgan videolar, tarixiy hujjatli filmlar va boshqa audio-vizual materiallarni namoyish etish;
- Madhiya matni va ijrosiga oid qo‘llanmalar, bukletlar va posterlarni tayyorlash.
6. Davlat Madhiyasini tinglash va tahlil qilish:
- Davlat Madhiyasini muntazam ravishda tinglash va talqin qilish uchun darslar tashkil etish;
- O‘quvchilarni Madhiyaga bo‘lgan shaxsiy munosabatlarini yozib berish yoki talqinini yozma yoki og‘zaki ifoda etishga rag‘batlantirish.
7. Ta’lim dasturlariga integratsiya:
- Vatanparvarlik va davlat ramzlariga oid mavzularni ta’lim dasturlariga kiritish;
- Madhiyani boshqa fanlar, masalan, tarix, adabiyot va musiqa darslariga integratsiya qilish.

Bu chora-tadbirlar orqali talaba-yoshlar davlat madhiyasini chuqurroq tushunib, uning ahamiyatini anglab yetishi mumkin. Natijada ularda vatanparvarlik hissi mustahkamlanadi va o‘z yurtiga bo‘lgan faxr va muhabbat kuchayadi.

Vatanparvarlik tuyg‘usi tabiiy ravishda tug‘ilsa-da, insonning barcha hissiyotlari kabi, u ham tarbiyaga muhtoj bo‘ladi. Bu tuyg‘u avvalo oilada ota-ona, bobo-momolar, aka-opalarning o‘gitlari, ibratli hikoyalari, o‘z yurtiga bo‘lgan mehri va sadoqati, yurtparvarlik fazilatlari orqali parvarish qilinadi. Yana bu tuyg‘u adabiy asarlarda, san’at turlarida, qo‘shiqlarda ham o‘z aksini topadi [6]. Bugungi kunda yoshlarga ko‘proq vatanparvarlik mavzusidagi qo‘shiqlarni o‘rgatishmiz kerakki, bu ularning o‘zlarini takomillashtirishlari,

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №7

ma'naviy o'sishlari, hayot yo'llarini tanlashda mas'uliyatli qarorlar qabul qilishda ko'maklasha olishi kerak. O'zbekiston Respublikasining umumta'lim maktablarida hozirgi zamon musiqa ta'lim-tarbiyasining maqsadi – yosh avlodni milliy musiqa me'rosimizga vorislik qila oladigan hamda umumbashariy musiqa boyligini idrok eta oladigan va qadrlaydigan madaniyatli, ona-vatanni sevuvchi, erkin fikr yurita oladigan, jahon arenalarida o'zining jarangdor ovozi bilan O'zbekistonimiz madxini baralla kuylay oladigan inson darajasida voyaga etkazishdan iboratdir.

ADABIYOTLAR RO'YXATI | СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ | REFERENCES

1. Mirziyoyev Sh. "Erkin va faravon demokratik O'zbekiston davlatini birgalikda barpo etamiz". T.: O'zbekiston, 2017-yil
2. Nodirbek Sayfullayev. Teatr, kino va musiqa san'ati. O'quv qo'llanma // Toshkent. – "LESSON PRESS" MChJ nashriyoti "HAKIMA NASHR GROUP" MChJ bosmaxonasida chop etildi.
3. I.A. Karimov. Yuksak ma'naviyat – yengilmas kuch. // Toshkent. – "Ma'naviyat" nashriyoti, 2008. 108 bet
4. Shahbozxon, Mardiev Abdusamad O'G'Li, and Xolmo'minov Zokir O'g'Li Mo'minmirzo. "JAMIYAT IJTIMOIY HAYOTIDA MUSIQANING TUTGAN O 'RNI." Oriental Art and Culture 3.4 (2022): 568-572.
5. Xayriddinova.Asal.Farhod qizi. Yangi O'zbekiston yoshlarini tarbiyalashda musiqa ta'limining maqsad va vazifalari. Oriental Art and Culture" Scientific Methodical Journal.
6. Abdulla Avloniy. "Turkiy Guliston yoxud ahloq". T., Sharq, 1994-y.
7. Ashiraliyeva, Malikaxon Qaxramon Qizi, and Mo'minmirzo Zokir O'g'Li Xolmo'minov. "YOSHLARNI TARBIYALASHDA MUSIQA TA'LIMINING MAQSAD VA VAZIFALARI." Oriental Art and Culture 3.4 (2022): 374-378.
8. Muzafarova Saodat Xaydarovna. Talaba-yoshlar vatanparvarlik tuyg'ularini rivojlantirishda qo'shiq kuylash ko'nikmalarining roli. NamDU ilmiy axborotnomasi 6 (2024): 312-315

MUALLIF HAQIDA MA'LUMOT [ИНФОРМАЦИЯ ОБ АВТОРЕ] [AUTHORS INFO]

✉**Muzafarova Saodat Xaydarovna**, "Vokal" kafedrasi dotsenti, O'zbekiston Respublikasida xizmat ko'rsatgan madaniyat xodimi, [**Музафарова Саодат Хайдаровна,** доцент кафедры "вокал", заслуженный работник культуры Республики Узбекистан] [**Saodat M. Xaydarovna**, Associate Professor of the Vocal Department, Honored Worker of Culture of the Republic of Uzbekistan]; manzil: O'zbekiston, Toshkent viloyati Qibray tumani Boyjigit 2-berk ko'cha 6-uy.; [адрес: Узбекистан, Ташкентская область, Кибрайский район, Байджигит 2-тупик 6 дом]; [address: Uzbekistan, Tashkent region, Kybrai district, Baydjigit, 2-berk street 6]

Ilmiy-nazariy va metodik jurnal
Научно-теоретический и методический журнал
Scientific theoretical and methodical journal
INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №7

Original paper

O'ZBEKISTONDA JAMIYATNI LIBERALLASHTIRISH VA DEMOKRATLASHTIRISH SHAROITIDA TELEVIDENIYANING ROLINI OSHIRISH

© D.Q. Yusupaliyeva[1]✉

[1]O'zbekiston davlat san'at va madaniyat institute, Toshkent, O'zbekiston

Annotatsiya

KIRISH: ma'lumki, televideniyaning maqsadi – inson dunyoqarashini kengaytirish, dunyoning go'zalligini idrok etishga yordam berish va ma'rifat ulashishdir. Ushbu maqolada, bugungi kunda teledasturlarning ahamiyati hamda uni tashkil qilishdagi muammo va kamchiliklar ilmiy nazariy tahlil qilinib, televideniyaning jamiyat hayotidagi ahamiyati yoritiladi.

MATERIALLAR VA METODLAR: tadqiqot olib borilayotgan fan va texnologiyalarni talabalarda qay darajada o'zlashtira olish va ularni bu fanni o'zlashtirishdagi qulayliklar va qiyinchiliklarni o'rganishdan keyingi ta'sir qilishini tahlil qilish uchun 5 ta ilmiy maqoladan iborat korpus yaratildi. Yig'ilgan maqolalar 2020-2023 yillar oralig'ida xalqaro va milliy akademik jurnallarda chop etilgan. Bu maqolalar tahlil qilindi va qiyosiy tahlil olindi.

MAQSAD: jamiyatda televideniya va uning rolini, ahamiyatini oshirish, rivojlantirish, nazorat qilish hamda yutuqlarini keng ommaga targ'ib qilish.

MUHOKAMA VA NATIJALAR: televideniya paydo bo'lishi bilan ommaviy axborot vositalari tizimida sifat o'zgarishi yuz berdi — insoniyat ijtimoiy hayot voqealarini bevosita ko'rish imkoniyatiga ega bo'ldi, ijtimoiy ong bilan ijtimoiy borliq o'rtasida eng qisqa va qulay yo'l barpo etildi, inson ongiga va his-tuyg'usiga ta'sir etishning ishonchli vositasi vujudga keldi. televideniya garchi so'zni bosma ravishda ko'paytirmasdan ijtimoiy hayotni ovoz va tasvir vositasida aks ettirsada, u matbuotning, ommaviy axborot vositalarining bir turi hisoblanadi va uning strukturasi asosida ish ko'radi.

xulosa: auditoriyani keng qamrab olish hamda uning asosiy axborot kanaliga aylanishi uchun ommaviy axborot vositalari orasida radioda deyarli 40 yil, televideniyaga 13 yil vaqt kerak bo'lgan. Jurnalistika nazariyasining asosiy qonuniyatlari va tizimidan kelib chiqilsa, ma'lum bo'ladiki, hozirgi kunga qadar mutaxassislar tomonidan televidenieningan'anaviy funktsiyalari sifatida axborot tarqatish, madaniy-ma'naviy, integrativ, ijtimoiy-pedagogik, tashkilotchilik, ta'limiy, rekreativ va boshqalar ko'rsatib kelingan. Televideniya orqali uzatiladigan ma'lumotlar OAVning boshqa turlari tomonidan beriladigan axborotlardan audiovizual xususiyatlarni mujassamlashtirgani bilan farqlanadi.

Kalit so'zlar: jamiyat, progressiv o'zgarish, demokratlashtirish jarayoni, liberallashtirish, press-klub, media tadbirlar, tamoyil.

Iqtibos uchun: Yusupaliyeva D.Q. O'zbekistonda jamiyatni liberallashtirish va

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №7

demokratlashtirish sharoitida televideniyaning rolini oshirish. // Inter education & global study. 2024. №7. B.423–435.

ПОВЫШЕНИЕ РОЛИ ТЕЛЕВИДЕНИЯ В ЛИБЕРАЛИЗАЦИИ И ДЕМОКРАТИЗАЦИИ ОБЩЕСТВА В УЗБЕКИСТАНЕ

© Д.К. Юсупалиева[1]✉
[1]Государственный институт искусства и культуры Узбекистана, Ташкент, Узбекистан

Аннотация

ВВЕДЕНИЕ: известно, что цель телевидения – расширить мировоззрение человека, помочь познать красоту мира, поделиться просвещением. В данной статье освещено значение телевизионных программ сегодня, проблемы их организации, материал научно-теоретического анализа, а также значение телевидения в жизни общества.

МАТЕРИАЛЫ И МЕТОДЫ: с целью анализа того, в какой степени студенты могут освоить изучаемую науку и технику, а также влияние легкости и сложности освоения этой науки после обучения, создан корпус из 5 научных статей. Сборник статей 2020-2023 гг., опубликованный в международных и национальных изданиях. академические журналы между годами. Эти статьи были проанализированы и получен сравнительный анализ.

ЦЕЛЬ: увеличивать, развивать, контролировать и продвигать телевидение, его роль и значение для широкой публики.

ОБСУЖДЕНИЕ И РЕЗУЛЬТАТЫ: с появлением телевидения произошел качественный сдвиг в системе средств массовой информации - человечество получило возможность непосредственно видеть события общественной жизни, между общественным сознанием и общественным существованием установился кратчайший и удобный путь, человек стал надежным средством воздействия на его разум и чувства. Хотя телевидение отражает общественную жизнь в форме звука и изображения, не воспроизводя слова в печати, оно является разновидностью прессы и средств массовой информации и работает на основе своей структуры.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ: среди средств массовой информации радио понадобилось почти 40 лет и 13 лет телевидению, чтобы охватить широкую аудиторию и стать основным информационным каналом. Исходя из основных закономерностей и системы теории журналистики, известно, что традиционными функциями телевидения эксперты до сих пор считают информационную, культурно-духовную, интегративную, социально-педагогическую, организационную, образовательную, развлекательную и другие показали. Информация, передаваемая по телевидению, отличается от информации, предоставляемой другими видами средств массовой информации, тем, что она включает в себя аудиовизуальные элементы.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №7

Ключевые слова: общество, прогрессивные изменения, процесс демократизации, либерализация, пресс-клуб, медиа-мероприятия, принцип.

Для цитирования: Юсупалиева Д.К. Повышение роли телевидения в либерализации и демократизации общества в узбекистане. // Inter education & global study. 2024. №7. С. 423–435.

INCREASING THE ROLE OF TELEVISION IN LIBERALIZING AND DEMOCRATING THE SOCIETY IN UZBEKISTAN

© Dilafruz Q. Yusupaliyeva[1]✉
[1]State Institute of Art and Culture of Uzbekistan, Tashkent, Uzbekistan

Annotation

INTRODUCTION: It is known that the purpose of television is to expand the worldview of a person, help to perceive the beauty of the world, and share enlightenment. In this article, the importance of television programs today, the problem of its organization, material scientific theoretical analysis, and the importance of television in the life of the society are highlighted.

MATERIALS AND METHODS: in order to analyze the extent to which students can master the science and technology they are studying, as well as the influence of the ease and complexity of mastering this science after training, a corpus of 5 scientific articles was created. A collection of articles 2020-2023, published in international and national publications. academic journals between years. These articles were analyzed and a comparative analysis was obtained.

AIM: to increase, develop, control and promote television and its role and importance to the general public.

DISCUSSION AND RESULTS: With the advent of television, a qualitative change took place in the mass media system - humanity had the opportunity to directly see the events of social life, the shortest and most convenient path was established between social consciousness and social existence, a person a reliable means of influencing his mind and feelings was created. Although television reflects social life in the form of sound and images without reproducing words in print, it is a type of press and mass media and works on the basis of its structure.

CONCLUSION: Among mass media, it took almost 40 years for radio and 13 years for television to reach a wide audience and become the main information channel. Based on the basic laws and system of the theory of journalism, it is known that until now, the traditional functions of television are considered by experts to be information dissemination, cultural-spiritual, integrative, socio-pedagogical, organizational, educational, recreational and others have shown. Information transmitted through television differs from information provided by other types of mass media in that it incorporates audiovisual features.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №7

Key words: society, progressive change, democratization process, liberalization, press club, media events, principle.

For citation: Dilafruz Q. Yusupaliyeva. (2024) 'Increasing the role of television in liberalizing and democrating the society in Uzbekistan', Inter education & global study, (7), pp. 423–435. (In Uzbek).

Bugungi kunda, axborot tarqatish sohasida jadal progressiv o'zgarishlar yuz berayotgan zamonda televideniyening rolini kuchaytirish fuqarolarning milliy ongini shakllantirish va rivojlantirish jarayonidagi asosiy ustuvor yo'nalishlardan biridir. Chunki murakkab va ziddiyatli demokratlashtirish jarayonini boshdan kechirayotgan O'zbekistondagi zamonaviy sharoitda odamlarning jamiyatda hukmron bo'lgan fikri katta ahamiyatga ega. Jamoatchilik fikri fenomeniga qiziqish bilan bir qatorda, uni yaratish jarayoniga, uni ishlab chiqarishning siyosiy texnologiyasini aniqlashga qiziqish ham kam emas.

Ushbu muammoni o'rganishning dolzarbligi nafaqat jamoatchilik fikrini o'rganish nazariyasi va metodologiyasini rivojlantirish ehtiyojlari, balki uni takror ishlab chiqarishning siyosiy samaradorligini oshirish, zamonaviy jamiyat rivojlanishining ijtimoiy-siyosiy muammolarini hal qilishda uning muhim xususiyatlari to'g'risidagi bilimlardan foydalanishning amaliy ehtiyoji bilan ham bog'liq.

Jamoatchilik fikrini shakllantirish va ifoda etish jarayonida ommaviy axborot vositalari muhim rol o'ynaydi. Ular jamiyatdagi barcha siyosiy voqealarning bevosita ishtirokchilaridir. Ommaviy axborot vositalari odamlar va siyosiy institutlarning siyosiy manfaatlarini ifoda etishga yo'nalgan bo'lib, alohida guruhlar va qatlamlarning xatti-harakatlari va siyosatdagi ishtirokiga ta'sir qiladi. Jamoatchilik fikrini shakllantirish va undan foydalanish jarayonida siklik texnologiyalar alohida rol o'ynaydi. Jamoatchilik fikrini hosil qilishning siyosiy texnologiyasi ijtimoiy texnologiyaning bir turi bo'lib, jamoatchilik fikrini barqarorlashtirish yoki o'zgartirishga (holatini o'zgartirishga) qaratilgan siyosat subektlarining maqsadli amaliy faoliyatini tashkil etish va tartibga solish usulidir. Ommaviy axborot vositalari ushbu ijtimoiy texnologiyada muhim rol o'ynaydi, ular yetakchi siyosat subektlarining o'z vazifalarini amalga oshirishda instrumental rolni bajaradi, ommaviy axborot vositalarining aloqa institutlari sifatidagi ahamiyati tufayli ta'sir qilish vositasi hisoblanadi[1]. Tadqiqotchilarning fikriga ko'ra, ishlab chiqarish nuqtai nazaridan jamoatchilik fikrini shakllantirish jarayonlarini tushunish ishlab chiqarish subyektlari, ishlab chiqarish obyekti (faoliyati), jarayonning omillari, mexanizmlari, shuningdek jarayon natijalari to'g'risida savollar tug'diradi.

Siyosatda jamoatchilik fikrini siklik ishlab chiqarish va undan foydalanish algoritmi, bizning fikrimizcha, sxematik tarzda quyidagicha ifodalanishi mumkin:

[1] Вилков А.А., Некрасов С.Ф., Россошанский А.В. Политическая функциональность современных российских СМИ. Саратов: Издательский центр «Наука», 2011. – С. 93-94.

CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №7

1) muayyan siyosiy vaziyat to‘g‘risida obyekt (har qanday yirik ijtimoiy guruh) tomonidan jamoatchilik fikrini shakllantirish;

2) uni ommaviy axborot vositalarida, ushbu ijtimoiy guruhning rahbarlari bayonotlarida aks ettirish;

3) siyosiy munosabatlar subyektlari tomonidan jamoatchilik fikrini aniqlash;

4) siyosiy munosabatlar subyektlari dasturlari va faoliyatida ushbu jamoatchilik fikriga murojaat qilish;

5) siyosiy munosabatlar subyektlarining ushbu guruhida axborot-kommunikatsiya ta’siri natijasida jamoatchilik fikrini tuzatish[2]. Jamoatchilik fikrini shakllantirishning ushbu siklik algoritmi shartli ravishda ajratilgan, chunki amalda obyektga turli xil ijtimoiy va siyosiy subyektlarning ko‘plab axborot oqimlari, shuningdek guruhning o‘zi ichidagi axborot oqimlari ta’sir qiladi.

Shuningdek, yoshlar orasida jamoatchilik fikrini shakllantirishning siyosiy samaradorligi tahlil qilindi, bu siyosiy institutlarning ommaviy axborot vositalariga qo‘ygan aniq siyosiy maqsadlarini amalga oshirish natijasidir. Bu ommaviy axborot vositalarida mavjud imkoniyatlarni hisobga olgan holda, yoshlar auditoriyasining ommaviy axborot vositalariga bo‘lgan ehtiyojlarini hisobga olish asosida belgilangan maqsadlarga erishish darajasi bilan tavsiflanadi. Samaradorlikni baholash amaliy ahamiyatga ega, chunki u "boshqaruv faoliyatining yo‘nalishlari qanchalik to‘g‘ri tanlanganligini va u qanday natijaga olib kelishini aniqlashga imkon beradi"[3]. Shunday qilib, samaradorlik, bu - ommaviy axborot vositalari tomonidan jamoatchilik fikri va siyosiy xulq-atvorni mustahkamlash yoki o‘zgartirish jarayonida erishilgan natijaning belgilangan maqsadlarga nisbatidir.

Shunga qaramay, ushbu konsepsiyaning nisbiyligini yodda tutish kerak. P.N.Kirichek ta’kidlaganidek, ommaviy axborot vositalari hokimiyatning dastlabki uchta tarmog‘idan farqli o‘laroq: "hech kimga hech narsaga ishora qila olmaydi yoki hech narsa bera olmaydi, undan hech narsani tortib ololmaydi. Ular siyosiy faktlar, voqealar, hodisalar va axloqiy-rag‘batlantiruvchi kayfiyatlarni publitsistik vositalar bilan ma’qullashlari yoki qoralashlari mumkin, bu esa hokimiyat institutlarini oqilona harakatga undaydi. Matbuotning quroli, bu - publitsistik so‘zning obro‘sidir[4].

O‘zbekiston ommaviy axborot vositalarining siyosiy jamoatchilik fikrini shakllantirishdagi ijtimoiy natijadorligini, avvalo, ularning faoliyati aholining ko‘p qismi tomonidan qo‘llab-quvvatlanadigan siyosiy, ijtimoiy-iqtisodiy va axloqiy rivojlanishning umumiy vektori bilan o‘zaro bog‘liq holda o‘rganish maqsadga muvofiqdir. Biroq, muammo shundaki, ushbu strategik vektorni aniqlashning o‘zi turli siyosiy kuchlar va mafkuralarning raqobati sharoitida sodir bo‘ladi.

O‘zbekistonning turli ommaviy axborot vositalari ushbu kurashda faol siyosiy ishtiroki tufayli ommaviy ongga maqsadli ijobiy ta’sir ko‘rsatishning obyektiv vositasini ifodalay

[2] Ўша манба-97-бет.

[3] Масленникова Е. В. Оценка эффективности деятельности органов государственной власти при исполнении государственных функций // Вестник ПАГС, 2009, № 18. – С. 12

[4] Киричѐк П. Н. Публицистика и политика: природа альянса. – Саранск, 1995. – С. 12.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №7

olmaydi. Bundan tashqari, jurnalistlar ko‘pincha aholining ommaviy ongida hukmron bo‘lgan siyosiy qadriyatlardan manipulyatsion ta’sir uchun asos sifatida foydalanadilar, uning maqsadi umuman ijtimoiy taraqqiyot va aholining siyosiy madaniyatini oshirish emas, balki saylovlarda muayyan siyosiy kuchlar va aniq rahbarlarni qo‘llab-quvvatlashdir.

Shuni yodda tutish kerakki, turli xil ommaviy axborot vositalarining faoliyatini belgilashda ularning hokimiyat tuzilmalari va biznes elitalariga bog‘liqligi hal qiluvchi rol o‘ynaydi. Ommaviy axborot vositalarini tijoratlashtirish, ularning faoliyatida reklamaning rolini oshirish shunga olib keladiki, aniq ko‘rsatuvlar va aniq jurnalistlarning reytingi tijorat samaradorligining eng muhim ko‘rsatkichi bo‘lib qoladi. Bunday holda, ijtimoiy samaradorlik ko‘pincha deklaratsiyaga, maksimal foyda olish istagini yashiradigan pardaga aylanadi.

Rossiya televideniyesida G‘arb teleko‘rsatuvlari, seriallarining nusxalari paydo bo‘lishiga har doim ham ma’naviy va axloqiy asoslarga, ayniqsa yoshlarga tahdid soladigan hodisa sifatida qarash shart emas. Ko‘pincha mahalliy televizion mahsulotlar (bu seriallar va ko‘ngilochar dasturlarga ham tegishli) sifati va ekrandagi hayotining davomiyligi jihatidan g‘arbiy asl nusxadan ustundir. Va shunga qaramay, yillar davomida cho‘ziladigan seriallar yoki shunga o‘xshash shoular foyda olishga bo‘lgan aniq munosabati tufayli asta-sekin eskirmoqda. O‘zlaridan ochiqchasiga foydalanishayotganini anglagan holda, ba’zi tomoshabinlar manipulyatorlar ostida bo‘lishni xohlamaydilar va bunday dasturlarga qiziqishni yo‘qotadilar. Ularning boshqa qismi esa bunday dasturlarni yoki seriallarni tomosha qilish ularga hech qanday foyda keltirmasligini anglab etsa ham ularga o‘rganib qoladilar, ular buni rad eta olmaydilar va rad etishni xohlamaydilar. Shu o‘rinda quyidagi muhim fikrlar paydo bo‘ladi:

1. Siyosiy aloqa tizimida televideniyening asosiy afzalligi uning tabiati bo‘lib, u vizual va eshitish mumkin bo‘lgan obrazlarni birlashtirishga, voqealar yoki hodisalarni dinamikada va harakatda ko‘rsatishga imkon beradi. Aynan shu narsa uni bugungi kunda eng samarali va ommaviy ta’sir qilish vositasiga aylantiradi.

2. Tomoshabinlarga ekran orqali ta’sir qilishning o‘ziga xos xususiyatlarini ochib berib, ushbu aloqa kanalining o‘ziga xos xususiyatlaridan kelib chiqib, televizion janrlarning o‘ziga xos ekspressiv va texnik vositalar bilan farqlanishini aniqlash kerak. Televideniyeda asosiy janr sifatida siyosatchilarning chiqishlari va teledebatlar, reklamalar, videokliplar, videofilmlar, reklama shoulari va boshqalar ishlatiladi.

3. Televideniyening siyosatga ta’siri darajasi shunday ta’sirga erishdiki, biz siyosatni mediatizatsiya qilinishi yoki "mediakratiya davri"ning boshlanishi haqida gapirishimiz mumkin.

Yuqoridagilardan kelib chiqqan holda shuni ta’kidlash kerakki, barcha televizion dasturlar mamlakat ichki siyosatining turli sohalarini: iqtisodiy, ijtimoiy, madaniy va boshqalarni yoritish bilan ajralib turadi. Xususan, televideniyeda jamiyat siyosiy tizimini, uning alohida institutlarini, siyosiy munosabatlarni va institutlar o‘rtasidagi munosabatlarni modernizatsiya qilish, takomillashtirishga qaratilgan siyosiy sohadagi ichki siyosat, ushbu

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №7

o‘zaro ta’sirlarni tartibga soluvchi qoidalar, qonunlar normalari va umuman barqaror, samarali siyosatni yaratish masalalariga katta e’tibor qaratilmoqda.

Tahlil davomida quyidagi fikrlar va xulosalar ham paydo bo‘ldi:

birinchidan, ijtimoiy-siyosiy hayotni demokratlashtirish va liberallashtirish jamiyatning ma’naviy va mafkuraviy asoslaridagi o‘zgarishlar bilan uzviy bog‘liqdir. Mustaqillikka erishgach, O‘zbekiston jamiyati yagona davlat mafkurasidan voz kechdi va demokratlashtirishda muhim ahamiyatga ega bo‘lgan milliy mafkuraga asoslana boshladi;

ikkinchidan, televideniye va ommaviy axborot vositalari milliy g‘oyani fuqarolar ongiga tatbiq etishda va yangi g‘oya asosida ongni shakllantirishda muhim kommunikativ vosita sifatida yangi g‘oyalarni o‘zgartirish va qabul qilishda, shuningdek, fuqarolarni ijtimoiy-siyosiy tarbiyalashda va ijtimoiy-madaniy hamda texnik tomonlarni ta’minlashda eng ta’sirchan vositaga aylandi. Bu, ayniqsa, juda qiyin va xavfli sharoitlarda yangi milliy g‘oya asosida bir ijtimoiy tizimdan ikkinchisiga o‘tish davrida aniq ko‘rinib qoldi;

uchinchidan, televideniye muhim ijtimoiy-siyosiy va tarbiyaviy funksiyani bajarib, barqarorlikni ta’minlash, fuqarolarning siyosiy ongi va madaniyatini, demokratiya hamda demokratik rivojlanishni tasdiqlashda zarur axborot makonini va shart-sharoitlarni yaratdi;

to‘rtinchidan, fuqarolar ongidagi demokratik o‘zgarishlar jamiyatni demokratlashtirishda ijobiy natijalar berdi. Teleko‘rsatuvlar mustaqillik dunyoqarashi va ongini tasdiqlash, sodir bo‘layotgan o‘zgarishlarga yangi nigoh bilan qarash hamda ijtimoiy-siyosiy tarbiyaning maqsad va vazifalarini idrok etishga xizmat qildi;

beshinchidan, yangi siyosiy, kommunikativ texnologiyalardan foydalanish demokratik institutlarni, fuqarolarni ijtimoiy-siyosiy tarbiyalashda, liberal g‘oyalarni shakllantirishda muhim rol o‘ynadi. Ijtimoiy-siyosiy beqarorlikning ayrim holatlarining oldi olindi. Televideniye oldida turgan maqsad va vazifalar mustaqillikni saqlash, himoya qilish va mustahkamlash, erkin demokratik jamiyat qurish va liberallashtirishga xizmat qildi.

Shuningdek, demokratlashtirish sharoitida televideniyening fuqarolarning ongiga ommaviy ta’siri mexanizmlari o‘rganildi. Demokratik jarayonning axborot oqimlariga bog‘liqligi muammosi, shuningdek, televideniyening ommaviy ongga yashirin ta’sirini qo‘llash masalasi ko‘plab olimlar va mutaxassislar tomonidan ishlab chiqilgan[5]. Ba’zi tadqiqotchilar so‘z erkinligisiz haqiqiy demokratiya bo‘lishi mumkin emas degan xulosaga kelishdi, ommaviy ongni ommaviy aloqa vositalari orqali manipulyatsiya qilish esa u yoki bu tarzda shaxslarning fikrini bostirish va demokratiya asoslarini buzish bilan bog‘liq.

Bugungi kunda ommaviy ongning ommaviy axborot vositalari ta’siri ostida o‘zgarishini, shu jumladan, uni manipulyatsiya qilish fenomenini hamma biladi. Biroq, ushbu muammoning ijtimoiy-falsafiy jihatlarini o‘rganish va zamonaviy ommaviy axborot vositalarida (xususan, televideniye) manipulyativ ko‘rinishlarni tahlil qilish bo‘yicha maxsus

[5] Засурский И И Искушение свободой Российская журналистика 1990-2004. = М. Изд-во Московского университета, 2004., Богомолов Ю.А. Хроника пикирующего ТВ 2000-2002 гг. – М. МИК, 2004., Борецкии Р. А. В Бермудском треугольнике ТВ. = М. Икар, 1998., Брайант Д. Томпсон С. Основы воздействия СМИ. =М. Издательский дом Вильяме 2004., Паккард В. Тайные манипуляторы. = М. Смысл, 2004., Маклюэн М. Понимание Медиа - Внешние расширения человека / Пер с англ В. Никотаева, = М. -Жуковский КАНОН-пресс-Ц, Кучково поле, 2003., Рюмшина Л.И. Манипулятивные приемы в рекламе. — М-Ростов-на-Дону Март, 2004., Киреев О. Поваренная книга медиа-активиста. = М Ультра Культура, 2006.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №7

tadqiqotlar olib borilmagan. Zamonaviy globallashuv sharoitida ommaviy axborot vositalarining ta'siri ostida ommaviy ongni o'zgartirish jarayoni tezlashmoqda. Shaxslarning ongi turli darajadagi o'zgarishlarga duchor bo'ladi, bu media diksiyasi darajasiga ta'sir qiluvchi ko'plab omillarga bog'liq. Qadriyatlar, munosabatlaridagi o'zgarishlar, voqelikni idrok etishning o'zi tahlil qilinadi, bu turli ma'lumotlarning ta'siri natijasidir. Zamonaviy "ommaviy odam" ongida sodir bo'ladigan eng muhim o'zgarish tasvirlanadi - u yirtilib, parchalanib, mozaikaga aylanib, an'anaviy dunyoqarashning o'rnini egallaydi. Shunday qilib, televideniye "reallikni"ni yaratadi va retsipiyentlarning ongi va ruhiy holatiga ta'sir qilishning kuchli vositasi bo'lib hisoblanadi. Ushbu jarayonning natijasi ommaviy ongning o'zgarishi bo'lib, uning o'ziga xos turlari manipulyatsiya hisoblanadi.

Ommaviy axborot vositalari siyosatchilar, aktyorlar, musiqachilar, rejissorlarning turli xil obrazlarini shakllantiradi. Bunga ko'p jihatdan sahna imidjini yaratish uchun asos bo'lgan televideniye yordam beradi. Obrazni shakllantirar ekan, ommaviy axborot vositalari inson haqidagi g'oyani shakllantiradi, aholining e'tiborini unga jalb qiladi. Jamiyatga, uning holati va rivojlanishiga ta'sir qilish orqali ommaviy axborot vositalari taraqqiyotga hissa qo'shishi yoki uni orqaga tortishi mumkin. Jamoatchilik fikrini shakllantirish, muayyan ijtimoiy munosabatlarni rivojlantirish, e'tiqodlarni shakllantirish orqali ommaviy axborot vositalari odamni muayyan harakatlarga undaydi.

Ommaviy axborot vositalarining ta'siri natijalaridan biri, bu - xulq-atvor bilan bog'liq oqibatlardir: kimdir xuddi shunday harakat qilayotganini ko'rgandan so'ng, odam xuddi shunday harakatlarni amalga oshiradi (masalan, tovar sotib olish, saylovda ovoz berish). Konseptual jihatdan xulq-atvorga ta'sir eng ko'zga ko'ringan ta'sir turi bo'lishi mumkin bo'lsa-da, uning ta'sir ko'lamini o'lchash ko'pincha juda qiyin bo'ladi; undan ham qiyini, aynan shunday xulq-atvor ommaviy axborot vositalarining ta'siri natijasi ekanligini isbotlashdir.

Zamonaviy inson nafaqat axborot muhitiga, balki ko'p jihatdan ommaviy axborot vositalari tomonidan shakllantirilgan hissiy muhitga ham singib ketadi. Tuyg'ular ommaviy axborot vositalarini idrok etishning ajralmas qismidir. Darhaqiqat, televideniye siyosiy reklama uchun asosiy vositadir. Bunday reklamalarning bir nechta turlari mavjud (videolar, videokliplar, videofilmlar; reklama dasturlari va siyosiy shoular, reklama maqsadlariga moslashtirilgan an'anaviy telejanrlar). Mazkur o'rinda siyosatga qiziqishni rag'batlantiradigan, siyosiy institutlarni qonuniylashtirishga, fuqarolarning siyosiy bilimlari darajasini oshirishga va siyosiy madaniyatni rivojlantirishga hissa qo'shadigan teledebatlarning rolini ta'kidlab o'tishsh kerak.

Televideniye sohasidagi mafkuraviy plyuralizm masalalari fuqarolik jamiyatini liberallashtirish va rivojlantirishning asosiy prinsipi sifatida ko'rib chiqildi va tahlil qilindi. Ma'lumki, televizion ko'rsatuv sohasini isloh qilish bo'yicha ustuvor vazifalarni hal etishda televideniye faoliyatini tartibga solishning meyoriy-huquqiy asoslarini yanada takomillashtirish, uning moddiy-texnik bazasini mustahkamlash, televideniye xodimlari o'rtasida ijodiy sog'lom raqobatni rivojlantirish, televideniye xodimlarini davlat tomonidan qo'llab-quvvatlash mexanizmlari (soliqlar, boshqa majburiy to'lovlar va tariflar bo'yicha

CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №7

imtiyozlar, davlat subsidiyalari, grantlar va ijtimoiy buyurtmalar, shuningdek tahririyat xodimlarini ijtimoiy qo‘llab-quvvatlash) alohida ahamiyat kasb etadi.

Televideniye faoliyatini liberallashtirishda 2019-yil sentabr oyida O‘zbekiston Respublikasi Oliy Majlisi huzurida Axborot sohasi va ommaviy kommunikatsiyalarni rivojlantirish masalalari bo‘yicha jamoatchilik Kengashi tashkil etilishi muhim ahamiyat kasb etdi, uning asosiy vazifalari davlat va ommaviy axborot vositalari va fuqarolik jamiyati institutlari vakillarining "ochiq kommunikatsiyalarni rivojlantirishga qaratilgan sa’y-harakatlarni birlashtirish bo‘yicha zamonaviy, demokratik va transperent platforma" sifatida samarali muloqotini ta’minlaydigan axborot makonini yaratishdan iborat".

2017-yil aprel oyida nodavlat notijorat tashkiloti sifatida ro‘yxatdan o‘tgan Xalqaro press-klubning (XPK) tashkil etilishi O‘zbekistonda ijtimoiy-iqtisodiy va ijtimoiy-siyosiy vazifalarni amalga oshirishga qaratilgan. XPKning ta’sischilari sifatida Milliy teleradiokompaniya, O‘zbekiston Milliy axborot agentligi, “Jahon” va “Uzbekistan Today” axborot agentliklari, UzReport va Zo‘r TV telekanallari, “Xalq so‘zi”, “Narodnoye slovo” gazetalari va “Sharq biznes xabarnomasi”, shuningdek, Daryo, “Gazeta.uz”[6] internet nashrlari chiqishdi.

Xalqaro press-klub interaktiv maydon bo‘lib, unda mazmunli tahliliy mazmun yaratilgan, davlat va xalq vakillari o‘rtasida muloqot bo‘lib o‘tadigan, respublikada ro‘y berayotgan voqea va islohotlar tezkorlik bilan muhokama qilinadi. Xalqaro press-klub sessiyalarida davlat vakillari o‘z faoliyati natijalari to‘g‘risida nafaqat hisobot berib, xabardor qilishlari, balki jamoatchilik vakillari, jurnalistlarning savol va takliflarini tinglashlari ham ochiqlik tamoyilini hayotga tatbiq etishga, davlat hokimiyati, nazorat va muvozanat tizimi, shuningdek, mamlakatimizda amalga oshirilayotgan ijtimoiy-iqtisodiy islohotlar ustidan jamoatchilik nazoratini kuchaytirishga xizmat qiladi. Xalqaro press-klub saytida vazirlik va idoralar rahbarlari, ekspertlar ishtirokida Xalq qabulxonalari faoliyati yakunlari, O‘zbekistonning tashqi siyosati, inson huquqlarini himoya qilish masalalari, 2017–2021-yillarda O‘zbekiston Respublikasini rivojlantirishning beshta ustuvor yo‘nalishi bo‘yicha Harakatlar strategiyasining amalga oshirilishi, 2022–2026-yillarda Yangi O‘zbekistonni rivojlantirish strategiyasi va boshqa mavzularga bag‘ishlangan uchrashuvlar va suhbatlar o‘tkazish rejalashtirilgan. Press-klubda O‘zbekistonga kelayotgan delegatsiyalar va yirik xalqaro tashkilotlar rahbarlari bilan ham ommaviy axborot vositalari vakillari bilan uchrashuvlar o‘tkazilmoqda.

Xalqaro press-klubning birinchi yig‘ilishi “Xalq bilan muloqot yili”ning asosiy media tadbirlaridan biriga aylandi va u darhol tegishli media-kontent yaratish, rasmiylar va ommaviy axborot vositalari o‘rtasidagi ochiq muloqot uchun interfaol maydonga aylandi. Bu - O‘zbekistonni rivojlantirish bo‘yicha Harakatlar strategiyasining amalga oshirilishining ifodasidir. Bu zamonaviy tarixda misli ko‘rilmagan hodisa - bu birinchi marta mas’uliyatli diplomatlar mahalliy va xalqaro ommaviy axborot vositalariga ochiq bo‘ldi. Shunday ekan, V. Cherchillning: "Diplomat - bu hech narsa demaslik uchun ikki marta o‘ylab ko‘radigan

[6] https://www.gazeta.uz/ru/2017/04/07/pressclub/

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №7

odam " degan mashhur iqtibosi bu o‘rinda to‘g‘ri kelmaydi. Shunday qilib, Xalqaro press-klub davlat vakillari va xalq o‘rtasidagi ochiq, tanqidiy, qulay muloqot bo‘lib, unda mamlakat ichki va tashqi siyosatining dolzarb masalalari muhokama qilinadigan, jamiyat manfaatlariga hamohang va ularni amalga oshirishning obyektiv shartlariga mos keladigan, jumladan, ta’lim, sog‘liqni saqlash, harbiy, tabiiy resurslar, ijtimoiy ta’minot, shaxsiy huquq va erkinliklar, va boshqalar. Televideniyening saylovoldi voqealarini taqdim etishdagi muhim yo‘nalishlari: yangiliklar relizlari, siyosiy reklama, nomzodlarning saylovoldi debatlarini yoritish. Ayni paytda O‘zbekiston Milliy teleradiokompaniyasi Prezident, parlament saylovlari, shuningdek, mahalliy kengashlar saylovini boshidan oxirigacha faol yoritib bormoqda. Jonli efirda munozalar o‘tkazilmoqda.

Umuman olganda, saylovoldi tashviqotlarida televideniyening roli beqiyosdir. Agar bir necha yil avval mablag‘larning katta qismi bosma tashviqot materiallarini ishlab chiqishga sarflangan bo‘lsa, hozirda ularning asosiy qismi televideniye yordamida saylovoldi tashviqotini o‘tkazishga sarflanmoqda.

ADABIYOTLAR RO‘YXATI | СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ | REFERENCES

1. Вилков А.А., Некрасов С.Ф., Россошанский А.В. Политическая функциональность современных российских СМИ. Саратов: Издательский центр «Наука», 2011. – С. 93-94.
2. Уша манба-97 бет
3. Масленникова Е. В. Оценка эффективности деятельности органов государственной власти при исполнении государственных функций // Вестник ПАГС, 2009, № 18. – С. 12
4. Киричѐк П. Н. Публицистика и политика: природа альянса. – Саранск,1995.– С.12.
5. Засурский И И Искушение свободой Российская журналистика 1990-2004. = М. Изд-во Московского университета, 2004., Богомолов Ю.А. Хроника пикирующего ТВ 2000-2002 гг. – М. МИК, 2004., Борецкии Р. А. В Бермудском треугольнике ТВ. = М. Икар, 1998., Брайант Д. Томпсон С. Основы воздействия СМИ. =М. Издательский дом Вильяме 2004., Паккард В. Тайные манипуляторы. = М. Смысл, 2004., Маклюэн М. Понимание Медиа - Внешние расширения человека / Пер с англ В. Никотаева, = М. -Жуковский КАНОН-пресс-Ц, Кучково поле, 2003., Рюмшина Л.И. Манипулятивные
6. https://www.gazeta.uz/ru/2017/04/07/pressclub/

MUALLIF HAQIDA MA'LUMOT [ИНФОРМАЦИЯ ОБ АВТОРЕ] [AUTHORS INFO]

✉**Yusupaliyeva Dilafruz Qahramonovna**, O‘zbekiston davlat san’at va madaniyat instituti dotsenti, siyosiy fanlar doktori, [**Юсупалийева Дилафруз Кахрамоновна,** доцент Государственного института искусства и культуры Узбекистана, доктор политических наук], [**Dilafruz Q. Yusupaliyeva**, Associate Professor of the State Institute of Art and Culture of Uzbekistan, Doctor of Political Sciences]; manzil: O‘zbekiston, Toshkent shahar Mirzo Ulug‘bek tumani Qorasuv 4, 3b, 6-xonadon; [адрес: Узбекистан, Ташкент, Мирзо Улугбекский район, Карасув, 4, 3б, дом 6]; [address: Uzbekistan, Tashkent city, Mirza Ulugbek district, Karasuv, 4,3b, building 6.]

Ilmiy-nazariy va metodik jurnal
Научно-теоретический и методический журнал
Scientific theoretical and methodical journal
INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №7

Original paper

TASVIRIY SAN'ATDA MANZARA CHIZMASINING NAZARIY ASOSLARI

© M.Y. Rahimova[1]✉

[1]Namangan davlat universiteti, Namangan, O‘zbekiston

Annotatsiya

KIRISH: tasviriy san'at insoniyat tarixida katta ahamiyatga ega. Insoniyat shunday yaratilganki, uning hayotida tasviriy san'atning ilk belgilari paydo bo'ladi. Tasviriy san’at rassomdan katta bilim va mahorat talab qiladi. Mavzu materiali asosida tasviriy san’at darslarining samaradorligini yanada oshirish uchun etyud ko‘rsatiladi. Shuningdek, ilmiy-tadqiqot ishlarimiz talabalar uchun yordamchi manba bo‘lib xizmat qiladi, darslarni mustaqil o‘zlashtirishlariga yordam beradi.

MAQSAD: tasviriy san’atda manzara chizmasining nazariy asoslarini o‘rganish orqali tabiiy muhitni estetik va realistik tarzda tasvirlashda qo‘llaniladigan prinsiplarga aniqlik kiritish. Bu jarayonda quyidagi maqsadlar ko‘zda tutiladi: 1.Perspektiva va Kompozitsiya: Manzarada to‘g‘ri perspektiva va kompozitsiya qo‘llanilishi orqali chuqurlik, hajm va dinamikani samarali tasvirlash. 2.Rang va Yorug‘lik: Ranglar va yorug‘lik yordamida manzaraning vizual ta’sirini oshirish va atmosfera yaratish. Bu maqsadlar san’atkorlarga tabiiy manzaralarni aniq va jozibador tarzda tasvirlashda yordam beradi, shuningdek, san’at asarining estetik va emotsional ta’sirini oshiradi.

MATERIALLAR VA METODLAR: bo‘limi manzara chizmasining nazariy asoslarini o‘rganish va amaliy mashg‘ulotlarni o‘tish uchun kerakli vositalar va usullarni belgilashda yordam beradi. Kompozitsiya va perspektiva chiziqli perspektiva: Manzaraning uch o‘lchamli ko‘rinishini ikki o‘lchamli yuzada tasvirlash uchun chiziqli perspektiva texnikalarini qo‘llash. Bir nuqtali, ikki nuqtali va uch nuqtali perspektiva variantlarini o‘rganish. Atmosferik perspektiva: masofadagi ob’ektlarni yengilroq va kamroq aniq tasvirlash orqali chuqurlikni yaratish. Ranglar va tonlarni qanday qilib atmosferik ta’sirni yaratishda qo‘llash.

MUHOKAMA VA NATIJALAR: bo‘limi tasviriy san’atda manzara chizmasining nazariy asoslarini o‘rganish jarayonida erishilgan natijalarni va olingan ma’lumotlarni tahlil qilishga bag‘ishlanadi. Ushbu bo‘limda metodlar va amaliy mashg‘ulotlardan olingan natijalar muhokama qilinadi va bu natijalar asosida xulosalar chiqariladi. Muhokama va natijalar bo‘limi orqali manzara chizmasining nazariy asoslarini o‘rganish va amaliy qo‘llash jarayonida erishilgan natijalar tahlil qilinadi. Ushbu natijalar san’atkorlarga manzara chizmalarining nazariy va amaliy jihatlarini yaxshilash imkoniyatini beradi va san’at asarlarini yanada mukammalroq yaratishga yordam beradi.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №7

XULOSA: tasviriy san’atda manzara chizmasining nazariy asoslarini o‘rganish va amaliy metodlarni qo‘llash san’atkorlarga tabiiy muhitni realistik va estetik tarzda tasvirlashda yordam beradi. Perspektiva, kompozitsiya, rang, yorug‘lik, tekstura va struktura kabi nazariy tamoyillar manzara chizmalarining sifatini oshirishga xizmat qiladi. Innovatsion va ijodiy yondashuvlar, shuningdek, guruh munozaralari yordamida san’atkorlar o‘zlarining ijodiy salohiyatlarini yanada rivojlantirishlari mumkin.

Kalit so'zlar: tasviriy san'at, rang uyg'unligi, rangtasvir, landshaft uslubi, syujet-mavzuli rangtasvir, real yoki xayoliy, tabiat manzarasi, inson qiyofasi, milliy va uslubiy xususiyatlar

Iqtibos uchun: Rahimova M.Y. Tasviriy san'atda manzara chizmasining nazariy asoslari. // Inter education & global study. 2024. №7. B.436–444.

ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ ПЕЙЗАЖНОГО РИСУНКА В ИЗОБРАЗИТЕЛЬНОМ ИСКУССТВЕ

© М.Я.Рахимова[1]✉
[1] Наманганский государственный университет, Наманган, Узбекистан

Аннотация

ВВЕДЕНИЕ: изобразительное искусство имеет огромное значение в истории человечества. Человечество было создано таким образом, что в его жизни появились первые признаки изобразительного искусства. Изобразительное искусство требует от художника больших знаний и мастерства. На основе предметного материала будет показан этюд для дальнейшего повышения эффективности уроков изобразительного искусства. Также наша научно-исследовательская работа служит вспомогательным ресурсом для студентов, помогает им усваивать уроки самостоятельно.

ЦЕЛЬ: уточнить принципы эстетического и реалистического изображения окружающей природной среды путем изучения теоретических основ пейзажного рисунка в изобразительном искусстве. В этом процессе преследуются следующие цели: 1. Перспектива и композиция: эффективно изобразить глубину, объем и динамику пейзажа посредством использования правильной перспективы и композиции. 2. Цвет и свет. Использование цветов и света для усиления визуального воздействия сцены и создания атмосферы. Эти цели помогают художникам точно и привлекательно изображать природные сцены, а также усиливать эстетическое и эмоциональное воздействие произведений искусства.

МАТЕРИАЛЫ И МЕТОДЫ: раздел помогает определить необходимые средства и методы для изучения теоретических основ пейзажного рисунка и проведения практических занятий. Композиция и перспектива. Линейная перспектива: использование методов линейной перспективы для изображения трехмерного вида ландшафта на двухмерной поверхности. Изучите варианты перспективы с одной, двумя и тремя точками. Атмосферная перспектива: создание

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №7

глубины за счет того, что удаленные объекты кажутся более светлыми и менее резкими. Как использовать цвета и тона для создания атмосферного эффекта.

ОБСУЖДЕНИЕ И РЕЗУЛЬТАТЫ: раздел посвящен анализу результатов и данных, полученных в ходе изучения теоретических основ пейзажного рисунка в изобразительном искусстве. В этом разделе обсуждаются методы и результаты, полученные в результате практических занятий, и на основе этих результатов делаются выводы. Посредством раздела «Обсуждение и результаты» анализируются результаты, достигнутые в ходе изучения и практического применения теоретических основ пейзажного рисунка. Эти результаты дают художникам возможность совершенствовать теоретические и практические аспекты пейзажного рисунка и помогают создавать более совершенные произведения искусства.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ: изучение теоретических основ пейзажного рисунка в изобразительном искусстве и применение практических методов поможет художникам реалистично и эстетично изображать природную среду. Теоретические принципы, такие как перспектива, композиция, цвет, свет, текстура и структура, служат для улучшения качества пейзажных рисунков. Благодаря инновационным и творческим подходам, а также групповым дискуссиям художники могут и дальше развивать свой творческий потенциал.

Ключевые слова: изобразительное искусство, цветовая гармония, живопись, пейзажный стиль, сюжетно-тематическая картина, реальный или воображаемый, природный пейзаж, человеческая фигура, национально-стилевые особенности.

Для цитирования: Рахимова М.Я. Теоретические основы пейзажного рисунка в изобразительном искусстве. // Inter education & global study. 2024. №7. С. 436–444.

THEORETICAL FUNDAMENTALS OF LANDSCAPE DRAWING IN FINE ARTS

© Rahimova Y. Madina[1]✉
[1]Namangan State University, Namangan, Uzbekistan

Annotation

INTRODUCTION: fine art has a great significance in the history of mankind. Mankind was created in such a way that the first signs of fine art appeared in its life. Fine art requires great knowledge and skill from the artist. Based on the subject material, a sketch will be shown to further improve the effectiveness of fine art lessons. Also, our research work serves as an auxiliary resource for students, helping them to learn the lessons on their own.

AIM: to clarify the principles of aesthetic and realistic depiction of the natural environment by studying the theoretical foundations of landscape drawing in fine art. The following objectives are pursued in this process: 1. Perspective and Composition: To

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №7

effectively depict the depth, volume and dynamics of the landscape through the use of proper perspective and composition. 2. Color and Light. The use of colors and light to enhance the visual impact of the scene and create an atmosphere. These objectives help artists accurately and attractively depict natural scenes, and enhance the aesthetic and emotional impact of works of art.

MATERIALS AND METHODS: this section helps to identify the necessary tools and methods for studying the theoretical foundations of landscape drawing and conducting practical classes. Composition and perspective. Linear perspective: Using linear perspective methods to depict a three-dimensional view of the landscape on a two-dimensional surface. Explore variations of one-, two-, and three-point perspective. Atmospheric perspective: Creating depth by making distant objects appear lighter and less sharp. How to use colors and tones to create an atmospheric effect.

DISCUSSION AND RESULTS: this section is devoted to the analysis of the results and data obtained during the study of the theoretical foundations of landscape drawing in fine art. This section discusses the methods and results obtained as a result of practical classes and draws conclusions based on these results. The Discussion and Results section analyzes the results achieved during the study and practical application of the theoretical foundations of landscape drawing. These results enable artists to improve the theoretical and practical aspects of landscape drawing and help create more perfect works of art.

CONCLUSION: studying the theoretical foundations of landscape drawing in fine art and applying practical methods will help artists to depict the natural environment realistically and aesthetically. Theoretical principles such as perspective, composition, color, light, texture and structure serve to improve the quality of landscape drawings. Through innovative and creative approaches, as well as group discussions, artists can further develop their creative potential.

Key words: fine art, color harmony, painting, landscape style, plot-theme painting, real or imaginary, natural scenery, human image, national and stylistic features

For citation: Rahimova Y. Madina (2024) 'Theoretical fundamentals of landscape drawing in fine arts, inter education & global study, (7), pp. 436–444. (In English).

As in all types of art, visual art (painting, pencil drawing, sculpture) is expressed in various genres. The division into genres is more clearly visible in the picture. Dividing works of fine art into genres is usually based on what is depicted in the picture. Accordingly, painting works can be divided into genres such as landscape (depicting nature), still life (depicting objects), portrait (depicting a person), plot-theme painting (depicting life events). Landscape is a French word that means nature. In fine art, a work (landscape) dedicated to reflecting the real or imaginary appearances of nature is called a landscape. A landscape can also be created in pencil drawing or sculpture. However,

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №7

the possibilities of the landscape genre are fully expressed in the art of painting. The emergence of the landscape genre goes back a long way. The wide distribution of landscape images can be seen in the examples of objects found in archaeological excavations in the territory of the ancient Eastern states and on the islands of Crete. The depiction of natural scenes appeared in Chinese art in the 6th century. In European art, the landscape genre has developed as an independent genre since the 17th century. It was especially widespread in Dutch painting. It should be noted that until the 17th century, views of nature served only as a background for thematic photos or portraits. Although the landscape genre was formed as an independent genre, sometimes you can find a human image in it. However, in the composition of the landscape, the image of a person, as well as small event scenes, do not play a decisive role, but serve to fill the landscape and make the image vivid. This situation can be observed in A. Plastov's "First snow" and O. Tansikboev's Issykkol evening paintings. The works of fine art, including the works created in the genre of landscape, reflect the artist's impressions of existence, ideological and emotional attitude to the event. The socio-historical, national and methodological characteristics of the artist's worldview and perception of nature are expressed in the depiction of natural scenes. Accordingly, in the works of famous artists, one can find interpretations of landscape motifs, such as Shishkin's magnificent painting of Dawn in the Pine Forest), lyrical (A. Savrasov's painting Black crows flew), or socio-philosophical (I. Levitan's paintings Mangu sleeping). The landscape genre has its internal division and genre views, which can be rural landscape, urban landscape, industrial landscape and landscape-marina views. The painting is based on the laws of the color structure of the haqqani form. Studying painting is a way of looking for the proportions, structural construction, size, spatial structure of the colored form on the plane. Based on this, every artist should be able to perfectly describe the structural structure, spatial arrangement, proportion, and size of objects and objects based on the laws of perspective. In a painting, the harmonious combination of color and tone in a single whole is a real painting. The painting must be perfect, otherwise different paints simply do not represent the structure and size of the object. Even colorful brushstrokes on fabric, which represent subtle changes in color depending on the perspective of the air, cannot by themselves show spatial breadth. shows. If the landscape is depicted without following the rules of perspective, the role of color representing the width is insignificant. Painting and pencil drawing are 100% dependent on each other. The role of pencil drawing in the attractive output of a painting is incomparable, but a skilled artist can depict the work with paints without using a pencil. In the process of research, the artist feels that the painting is directly related to the pencil drawing. That is, the spatial location of objects, the accuracy of proportions, the correctness of colors, and the completion of the work as a whole depend on the artist in many ways. If we can conclude from the information presented above, mastering the technique of landscape painting requires a lot of diligence and hard work from a young artist. A large distance separating natural landscapes from the observer, the variety and abundance of light and shadow

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №7

reflexes, the rapid change of light shadows, the change of weather and seasons all complicate the work of an artist who wants to create a landscape. Therefore, it is impossible for young landscape artists to create works that capture the viewer's heart without learning the theoretical foundations of the landscape genre. The theoretical foundations of the landscape genre of fine art were explained in the course work. The information presented in this coursework can be a useful resource for young landscape painters.

After we prepared a sketch of the composition "Landscape" and determined its composition, we started the process of printing the sketch on canvas. Fabric-canvas is the most convenient traditional material for painting. When applying the image to the canvas, it is necessary to prime the canvas first. Priming must meet several requirements: that is, it must close the holes of the fabric, not crack, have flexibility, cover the surface with the same thickness, not affect the color of the paint, and be preserved in case of decay. It is important for every artist to understand priming, its component, and be able to use it in practice. There are several methods of fabric priming. When using carpenter's glue, the glue should be soaked in cold water for several hours. Then it is put into a smaller pot with water glue soaked in it, and this pot is put into a bigger water pot and boiled on fire. in this case, the water in a large pot boils, the pot with glue heats up without touching the fire, and the glue melts. in the process of melting, it should be mixed with wood chips. Melted glue is cooled in a container. With the help of a spatula, it can be applied to the surface of the fabric in the thickness of the cream. Applying with a spatula, it is necessary to make sure that the glue adheres to a thin thickness on all levels when closing the holes of the fabric. This process can also be done using a stiff woolen cloth or shoe brush. After the glue application process is completed, it is dried under natural conditions. After the surface of the fabric is dry, the small digital bird is smoothed by rubbing with paper. Then the second glue application process is performed as before. In the next process, white zinc powder is mixed with the glue and an emulsion is formed and painted.

"On the theme of the landscape, we drew a sketch of the composition on fabric and began to work with watercolors on it. Our main intention was to describe the beauty of spring. For this, we used the specific properties of colors. Color is the main means of expressing a painting. In accordance with the artist's ideological intention and mood during the painting process, the colors brighten, the light and air lead in the landscape, and through this, the artist's mental state can be indicated in the process of painting. The same recommendations were followed in the landscape. This description of the spring season is a rather complicated process. Because psychics admit that the spring season always gives a person the mood of renewal. Sunlight illuminates the depicted objects. This causes the image to become brighter. When talking about color, you should not forget that shadows are also colored. We have worked on the assumption that a color can be seen in the landscape due to light and shadow and can reflect accordingly. The color strokes given in the painting of the landscape play an important role in the

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №7

realization of the artist's intention. In the process of working, the relationship of colors was described as seen in nature. Observing the changes in the effect of light and shadow of landscape objects in different plans and comparing them gave good results in determining the interrelationship of colors with the help of completed sketches. At the same time, the color of the landscape was always taken into account. Its color has become bright. Color is one of the most important aspects that an artist should pay attention to in the process of painting a landscape. Color is one of the tools that ensure the emotional expressiveness of an artistic image in a landscape. Depending on the harmony of colors, it can be warm or cold, light or dark, as well as express calmness or anxiety. In our landscape, the color should be warm and at the same time give a calm mood. In painting, it is known that warm colors give enthusiasm, and cold colors give calmness. Therefore, we used contrast laws. Contrast means opposite. About contrast, Russian artist and scientist N. Volkov says that in general, contrast, contrasting colors in the work is the main style of painters. need Accordingly, the color of the contrast in the landscape was subordinated. During the work of the landscape, we managed to realize our idea of the spring season with the help of colors, to show our feelings about the spring season, its beauty and uniqueness, and we tried to have a harmony and unity of common colors and colors in our landscape. If the overall tone and harmony of colors in the landscape, the lack of unity, creates several different color-color situations. Such a work cannot express the beauty of nature, nor can it affect the emotions of the audience.

In conclusion, it should be noted that. For a young artist, observing life, making daily pencil drawings and sketches on the subject is a good thing if he starts doing exercises. The works of the landscape genre, while giving pleasure to a person, awaken the most valuable feeling, such as love for the Motherland. It provides spiritual food for a person, inspires him, brings happiness and joy to life. A composition is a creative, artistic will of the author, a product. Fine art is based on nationalism, and at the same time promotes universal ideals such as goodness, nobility, friendship, solidarity, and spiritual maturity. It is wrong to consider all works that come to our country from abroad as art. In today's globalization process, in the era of rapid information, teaching young people to distinguish white from black, good from bad is one of our main tasks. Therefore, young art teachers should prepare themselves for comprehensive activities from the time they are studying at a higher educational institution.

ADABIYOTLAR RO‘YXATI | СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ | REFERENCES

1. Baymetov, B. B., & Sharipjonov, M. S. O. (2020). Development Of Students' Descriptive Competencies In Pencil Drawing Practice. *The American Journal of Social Science and Education Innovations*, *2*(08), 261-267.
2. Baymetov, B., & Sharipjonov, M. (2021). OLIY PEDAGOGIK TA'LIMDA TALABALARGA INSON QIYOFASINI AMALIY TASVIRLASH JARAYONIDA IJODIY

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №7

KOMPYETYENSIYALARINI RIVOJLANTIRISH. *Academic Research in Educational Sciences*, *2*(3), 1066-1070.
3. Байметов, Б., & Шарипжонов, М. (2020). ОЛИЙ ПЕДАГОГИК ТАЪЛИМДА ТАЛАБАЛАР ИЖОДИЙ ҚОБИЛИЯТЛАРНИ ШАКЛЛАНТИРИШДА ИНДИВИДУАЛ ТАЪЛИМ БЕРИШ МЕТОДИКАСИ (ҚАЛАМТАСВИР МИСОЛИДА). *Academic research in educational sciences*, (4), 357-363.
4. Sharipjonov, M. S. O. G. L. (2021). OLIY PYEDAGOGIK TA'LIMDA TALABALARGA MUAMMOLI MASHG'ULOTLARNI TASHKIL ETISH TEXNOLOGIYALARI. *Science and Education*, *2*(2), 435-443.
5. Шарипжонов, М. Ш. (2020). Бўлажак тасвирий санъат ўқитувчисининг касбий маҳоратларини такомиллаштиришда амалий машғулотларни ташкил этиш методикаси. *Молодой ученый*, (43), 351-353.
6. Шарипжонов, М., & Икромова, М. Д. (2018). TASVIRIY SAN'ATDA ANIMALIZM JANRI. *Научное знание современности*, (5), 94-96.
7. Rahimova Madina Yashnarjon qizi.(2023).RANGTASVIRDA RANGLAR ORQALI BORLIQ YOKI HAYOLIY DUNYONI YUQORI DARAJADA IDROK ETISH.INTERNATIONAL SCIENTIFIC ONLINE CONFERENCE.(170-174).
8. Rahimova Madina Yashnarjon qizi.(2023).QADIMGI DAVR RASMLARI.THE THEORY RECENT SCIENTIFIC RESEARCH IN THE FIELD OF PEDAGOGY.International scientific-online conference.(92-96).
9. Rahimova Madina Yashnarjon qizi.(2023).XITOY TASVIRIY SAN'ATI RANG TASVIRINING O'ZIGA XOS USLUBI."PROBLEMS AND PROSPECTS FOR THE IMPLEMENTATION OF INTERDISCIPLINARY RESEARCH".
10. Rahimova Madina Yashnarjon qizi. "Rangtasvirda akvarel bilan ishlashdagi qiyinchiliklarni keng yoritib berish."
11. Namangan davlat universiteti ilmiy axborotnomasi 5 son. (2023)
12. .Rahimova Madina Yashnarjon qizi . "Tasviriy san'at tarixida qadimgi davr rasmlarini o'rni va tasviriy san'atini kelib chiqishini o'rganish''. NamDU – Iqtidorli talabalar ilmiy axborotnomasi (2023).№2-son
13. M.Sharipjonov. Rahimova Madina Yashnarjon qizi "Practicing future teachers on fine art teaching methodology work activity" development. Journal of Innovation, Creativity and Art Vol. 3, No. 02, 2024 ISSN: 2181-4287
14. M.Sharipjonov. Rahimova Madina Yashnarjon qizi ".Copying watercolor works in the artist-pedagogical training system". Journal of Innovation in Volume: 2 Issue: 2 Year: 2024 Educational and Social Research ISSN: 2992-894X | http://journals.proindex.uz
15. M.Sharipjonov. Madina Yashnarjon qizi." Practicing future teachers on fine art teaching methodology work activity development" Journal of Innovation, Creativity and Art Vol. 3, No. 02, 2024 ISSN: 2181-4287

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №7

16. Madina Yashnarjon qizi .”Studying the place of ancient painting in the history of fine art and the origin of fine art” Web of Scientist: International Scientific Research Journal (WoS) April 2023. In Volume 4, Issue 4
17. Madina Yashnarjon qizi .”Talabalar ta'lim faoliyatini kengaytirishda tasviriy san'at o'qitish metodikasi xonasining ahamiyati” “Yangi O‘zbekistonda kasb-hunar ta’limi: yoshlarni to’g’ri kasb tanlashga yo’naltirish, ta’lim tizimini rivojlantirish, ilm-fan va sifatli ta’lim” xalqaro ilmiy-amaliy konferensiya. O’zbekiston 2024
18. Madina Yashnarjon qizi .”Me'moriy obidalar mavzusidagi ishlangan asarlarda milliy muhitning ahamiyati”. "MODERN SCIENTIFIC RESEARCH: TOPICAL ISSUES, ACHIEVEMENTS AND INNOVATIONS". Vol. 14 No. 1 (2023)
19. Madina Yashnarjon qizi.”The role of fine art in thedevelopment of human artistic culture and spirituality” Web of teachers: Inderscience research. Volume 2, Issue 03, March 2024 ISSN (E): 2938-379X

MUALLIF HAQIDA MA’LUMOT [ИНФОРМАЦИЯ ОБ АВТОРЕ] [AUTHORS INFO]

✉**Rahimova Madina Yashnarjon Qizi**, Namangan davlat universiteti Pedagogika fakulteti Tasviriy va amaliy san’at fakulteti 3-bosqich talabasi, [**Рахимова Мадина Яшнарджон кизи,** студентка 3 курса Наманганского государственного университета, педагогического факультета, Кафедра изобразительного и прикладного искусства], [**Madina Y. Rakhimova,** 3rd year student of Namangan State University, Faculty of Pedagogical Sciences, Department of Fine and Applied Arts]; manzil: O‘zbekiston, Namangan sh., [адрес: Узбекистан, г. Наманган], [address: Uzbekistan, Namangan city]; rahimovam613@gmail.com

Ilmiy-nazariy va metodik jurnal
Научно-теоретический и методический журнал
Scientific theoretical and methodical journal
INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №7

Original paper

HIND MUMTOZ MUSIQASI HAMDA MILLIY RAQSLARINING O‘ZARO UYG‘UNLIGI VA MURAKKABLIGI

© E. Qudratullayeva[1]✉

[1]O‘zbekiston davlat san'at va madaniyat instituti Farg‘ona mintaqaviy filiali, Farg‘ona, O‘zbekiston

Annotatsiya

KIRISH: kirish qismida, pedagogning diagnostik faoliyatining ahamiyati va bu sohada ilmiy tadqiqotlarning hozirgi holati ta’kidlanadi. Shuningdek, tadqiqotning dolzarbligi va uning nazariy asoslari taqdim etiladi.

MAQSAD: maqolaning asosiy maqsadi samarali pedagogik diagnostik modelni ishlab chiqish va uning ta’lim jarayonidagi ahamiyatini aniqlashdir.

MATERIALLAR VA METODLAR: tadqiqotda qo‘llanilgan usullar, shu jumladan so‘rovnomalar, kuzatuvlar, va boshqa o‘lchov usullari haqida ma’lumot beriladi. Modelni ishlab chiqishda foydalanilgan nazariy yondashuvlar va amaliy qo‘llanmalar tavsiflanadi.

MUHOKAMA VA NATIJALAR: model sinovdan o‘tkazilgan sinflar va pedagoglar orqali olingan natijalar muhokama qilinadi. modelning ta’lim sifatiga qanday ta’sir qilishi va uni qo‘llash samaradorligi tahlil etiladi.

XULOSA: maqola yakunida, ishlab chiqilgan diagnostik modelning pedagogik faoliyatni yaxshilashdagi ahamiyati va kelajakdagi qo‘llanilishi uchun yo‘naltirilgan tavsiyalar beriladi.

Kalit so‘zlar: Pedagogik diagnostika, ta’lim sifati, o‘qituvchi faoliyati, diagnostik model, ta’lim baholash, pedagogik samaradorlik.

Iqtibos uchun Qudratullayeva E. Hind mumtoz musiqasi hamda milliy raqslarining o‘zaro uyg‘unligi va murakkabligi // Inter education & global study. 2024. №7. B.445-450.

ГАРМОНИЯ И СЛОЖНОСТЬ ИНДИЙСКОЙ КЛАССИЧЕСКОЙ МУЗЫКИ И НАЦИОНАЛЬНЫХ ТАНЦЕВ

© Э.Қудратиллаева[1]✉

[1]Ферганский областной филиал Государственного института искусства и культуры Узбекистана, Фергана, Узбекистан

Аннотация

ВВЕДЕНИЕ: во введении подчеркивается значение диагностической деятельности педагога и современное состояние научных исследований в этой

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №7

области. Также представлена актуальность исследования и его теоретические основы.

ЦЕЛЬ: основной целью статьи является разработка эффективной педагогической диагностической модели и определение ее значимости в образовательном процессе.

МАТЕРИАЛЫ И МЕТОДЫ: описаны методы, использованные в исследовании, включая анкеты, наблюдения и другие методы измерения. Описаны теоретические подходы и практические приложения, использованные при разработке модели.

ОБСУЖДЕНИЕ И РЕЗУЛЬТАТЫ: обсуждаются результаты, полученные в классах и у педагогов, где тестировалась модель. Анализируется, как модель влияет на качество образования и эффективность ее применения.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ: в конце статьи дано значение разработанной диагностической модели в совершенствовании педагогической деятельности и рекомендации для дальнейшего использования.

Ключевые слова: педагогический диагноз, качество образования, деятельность учителя, диагностическая модель, педагогическая оценка, педагогическая эффективность.

Для цитирования: Қудратиллаева Э.Гармония и сложность индийской классической музыки и национальных танцев // Inter education & global study. 2024. №7. С. 445-450.

HARMONY AND COMPLEXITY OF INDIAN CLASSICAL MUSIC AND NATIONAL DANCES

© Ehtiromxon Qudratullayeva [1]✉
[1] Fergana Regional Branch of the State Institute of Art and Culture of Uzbekistan, Fergana, Uzbekistan

Annotation

INTRODUCTION: in the introduction, the importance of the diagnostic activity of the pedagogue and the current state of scientific research in this field are emphasized. The relevance of the research and its theoretical foundations are also presented.

AIM: the main purpose of the article is to develop an effective pedagogical diagnostic model and determine its importance in the educational process.

MATERIALS AND METHODS: methods used in the study, including questionnaires, observations, and other measurement methods, are described. The theoretical approaches and practical applications used in the development of the model are described.

DISCUSSION AND RESULTS: the results obtained from the classrooms and pedagogues where the model was tested are discussed. How the model affects the quality of education and the effectiveness of its application are analyzed.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №7

CONCLUSION: at the end of the article, the importance of the developed diagnostic model in improving pedagogical activity and recommendations for future use are given.

Key words: Pedagogical diagnosis, quality of education, teacher's activity, diagnostic model, educational evaluation, pedagogical efficiency.

For citation Ehtiromxon Qudratullayeva. (2024) 'Harmony and complexity of Indian classical music and national dancesl', Inter education & global study, (7), pp. 445-450. (In Uzbek).

Hind klassik musiqasi va milliy raqslari Hindistonning boy madaniy merosining qadimiy va chuqur ifodasidir. Ma'naviy, falsafiy va tarixiy an'analarda chuqur ildiz otgan bu san'at turlari asrlar davomida rivojlanib, hind jamiyatining rang-barangligi va teranligini aks ettiruvchi murakkab badiiy ifoda tizimlarini shakllantirgan. Dunyo bo'ylab boshqa ko'plab musiqa va raqs an'analaridan farqli o'laroq, hind klassik musiqasi va raqsi nafaqat o'yin-kulgi shakllari, balki chuqur hissiy va intellektual ishtirokni uyg'otadigan meditatsion amaliyotlar, ruhiy sayohatlar va hikoya qilish usullari sifatida xizmat qiladi.

Hindistondagi musiqa odatda ikkita asosiy oqimga - Hindustani (Shimoliy Hindiston) va Karnatik (Janubiy Hindiston) ga bo'lingan - * ragas * deb nomlanuvchi murakkab melodik ramkalar va * talas * deb nomlangan ritmik tsikllarga tayanadi. Bu tuzilmalar sobit emas, balki musiqachiga turli kayfiyat va his-tuyg'ularni o'rganishga imkon beruvchi improvizatsiya uchun qo'llanma bo'lib xizmat qiladi. Xuddi shunday, Bharatanatyam, Kathak, Odissi va Kathakali kabi hind klassik raqs shakllari murakkab ritmlar, qo'l imo-ishoralari (*mudras*) va yuz ifodalaridan (*abhinaya*) hikoya qilish va o'ziga xos hissiy holatlarni yoki *rasalarni* qo'llaydi.

Hind klassik musiqasi va raqsi o'rtasidagi aloqa simbiotikdir. Musiqa raqqosaning harakatlari va his-tuyg'ularini boshqaradigan tovushli landshaftni taqdim etsa-da, raqs musiqaga vizual va jismoniy o'lchov qo'shadi, ko'pincha hind mifologiyasi, folklor yoki falsafadan hikoyalarni aytib beradi. Musiqa va raqs o'rtasidagi bu murakkab o'zaro ta'sir estetik jihatdan yoqimli va ma'naviy boyituvchi ko'p hissiy tajriba yaratadi.

Ushbu maqola hind klassik musiqasi va milliy raqslariga xos bo'lgan uyg'unlik va murakkablikni o'rganadi, ularni boshqaradigan texnik asoslarni va ularga ma'no beruvchi falsafiy asoslarni tahlil qiladi. Ritm, ohang, improvizatsiya va ifodaning murakkab qatlamlarini tushunish orqali biz Hindistonda ham, undan tashqarida ham tomoshabinlarni o'ziga jalb qilishda davom etayotgan ushbu san'at turlarining birlashgan, ammo murakkab tabiatini qadrlashimiz mumkin.

Hind klassik musiqasi va raqsidagi uyg'unlik: hind klassik musiqasi kontekstida uyg'unlik solist, hamrohlik qiluvchilar va tomoshabinlar o'rtasida mavjud bo'lgan melodik va ritmik o'zaro ta'sirlarni anglatadi. G'arbiy klassik musiqadan farqli o'laroq, uyg'unlik ko'pincha bir vaqtning o'zida akkordlarni o'z ichiga oladi, hind klassik musiqasi improvizatsiya elementlari bilan boshqariladigan raga ichidagi melodik progressiyaga

CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №7

qaratilgan. Ritmik tsikllar yoki tala, ijodiy ifodalashga imkon beradigan tuzilishni ta'minlaydi.

Bharatanatyam, Kathak, Odissi va Kathakali kabi hind milliy raqslari spektaklning hikoyaviy va hissiy chuqurligini oshirish uchun musiqani o'z ichiga oladi. Raqqosa ko'pincha belgilangan talaga ergashadi, oyoq harakati, qo'l imo-ishoralari (mudralar) va yuz ifodalari (abhinaya) orqali musiqiy ritmni aks ettiradi. Raqqosa va unga hamroh bo'lgan musiqa o'rtasidagi uyg'unlik muhim ahamiyatga ega, chunki ikkalasi ham ritm va hissiyot nuqtai nazaridan sinxronlashtirilishi kerak. Ushbu sinxronizatsiya musiqaning tuzilishini, xususan, tala va raganing hissiy mohiyatini chuqur tushunishni talab qiladi.

Hind klassik musiqasining murakkabligi: Hind klassik musiqasining murakkabligi uning murakkab tuzilishidadir. Improvizatsiya uchun melodik asos bo'lgan raga o'ziga xos his-tuyg'ularni (rasas) uyg'otadigan o'ziga xos notalar va iboralardan iborat. Ijrochi ijodiy imkoniyatlarni o'rganib, o'z xarakterini saqlab, raga chegaralarida improvizatsiya qiladi. Har bir raga kunning ma'lum vaqtlari yoki fasllari bilan bog'liq bo'lib, uning murakkabligini yanada oshiradi.

Tala, ritmik ramka, murakkablikning yana bir qatlamini qo'shadi. G'arb musiqasining vaqt belgilaridan farqli o'laroq, hind talaslari oddiy zarbalardan tortib assimetrik birliklarning murakkab kombinatsiyalariga qadar keng doiradagi naqshlarga ega bo'lishi mumkin. Hind klassik musiqasida Teental (16 zarba) va Japtaal (10 zarba) kabi talaslar keng tarqalgan, Adi Tala (8 zarba) va Rupaka Tala (6 zarba) esa karnatik musiqada ustunlik qiladi. Murakkablik musiqachilar matematik improvizatsiyalarni qo'shganda kuchayadi, masalan, tihai (ritmik naqshning takrorlanishi), bu tala siklining birinchi zarbasi bilan yakunlanadi va kuchli effekt yaratadi.

Hind milliy raqslaridagi murakkablik: hind milliy raqslari musiqa, ritm, ifoda va hikoyani birlashtiradigan bir xil darajada murakkab. Bharatanatyam, Kathak va Odissi kabi klassik raqs shakllarida har bir harakat ma'lum bir ritmga mos keladi va har bir imo-ishora o'ziga xos ma'noni bildiradi. Murakkab qo‘l imo-ishoralari (mudralar), yuz ifodalari (abhinaya) va tana duruşlaridan (karanas) foydalanish keng qamrovli tayyorgarlikni va hikoya tuzilishini chuqur tushunishni talab qiladi.

Misol uchun, Bharatanatyam raqqosalari ko'pincha Karnatik musiqasini ijro etadilar, bu erda ular o'z harakatlarini ohang va ritm bilan sinxronlashtirishlari kerak, bu esa his-tuyg'ularni yoki asarning hikoya chizig'ini ifodalaydi. Shimoliy Hindistonning klassik raqs shakli bo'lgan Kathakda raqqosalar ko'pincha hind klassik musiqasi tempiga mos keladigan tatkar deb nomlanuvchi ritmik oyoq harakatlari bilan shug'ullanishadi.

Murakkablik, shuningdek, raqqosaning harakat orqali bir nechta ma'no qatlamlarini etkazish qobiliyatidadir. Bitta imo-ishora kontekstga qarab turli xil his-tuyg'ularni yoki harakatlarni ifodalashi mumkin, bu ham ijrochidan, ham tomoshabindan madaniy simvolizm va hikoya konventsiyalari bilan chuqur tanish bo'lishni talab qiladi.

Musiqa va raqsning o‘zaro bog‘liqligi: hind klassik san’atida musiqa va raqs uzviy bog‘liqdir. Tarixiy jihatdan, ikkala san'at turi ham ma'badga sig'inish kontekstida paydo bo'lgan, bu erda musiqa va raqs xudolarga nazr sifatida qaralgan. Ushbu ma'naviy asos

CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №7

spektaklning meditatsion va transsendental xususiyatiga urg'u beradi, bu erda musiqachi ham, raqqosa ham tomoshabin ongini yuksaltirishni maqsad qiladi.

Musiqa va raqs o'rtasidagi o'zaro ta'sir dinamik dialogni yaratadi. Spektakllarda raqqosa ko'pincha musiqaning hissiy va ruhiy mazmunini harakat orqali izohlaydi, musiqachi esa raqqosaning talqini asosida improvizatsiyani o'zgartirishi mumkin. Ushbu sinergiya har safar o'ziga xos, takrorlanmaydigan ijroni yaratadi, bu san'at turlarining organik va stixiyali tabiatini namoyish etadi.

Falsafiy asoslar: Hind klassik musiqasi va raqsining falsafiy asoslari san'atdagi estetika, hissiyot va ma'naviyat tamoyillarini aks ettiruvchi Natya Shastra va Sangita Ratnakara kabi qadimiy matnlardan kelib chiqadi. Bu matnlarga koʻra, musiqa va raqs tomoshabinlarda quvonchdan (hasya) qaygʻu (karuna) va sadoqat (bhakti)gacha boʻlgan oʻziga xos emotsional holatlarni (rasa) uygʻotishga xizmat qiladi. Yakuniy maqsad nafaqat o'yin-kulgi, balki ijrochi va tomoshabinni yuqori ong holatiga ko'tarishdir.

Hind klassik musiqasi va raqsi ham sadhana (ruhiy amaliyot) tushunchasini o'zida mujassam etgan. Ushbu san'at turlarini egallash intizom, fidoyilik va ilohiy bilan chuqur aloqani talab qiladigan umrbod intilish sifatida qaraladi. Shu ma’noda musiqa ham, raqs ham oʻzining estetik fazilatlaridan ustun boʻlib, oʻz-oʻzini anglash va ma’naviy rohatlanish yoʻliga aylanadi.

Hind klassik musiqasi va milliy raqslarining uygʻunligi va murakkabligi bu shakllarning nafaqat badiiy yorqinligini, balki ularning chuqur falsafiy va ma’naviy ildizlarini ham oʻzida aks ettiradi. Hindistonda musiqa ham, raqs ham o'yin-kulgi usullaridan ko'ra ko'proq; ular intellektual, hissiy va ruhiy ifoda sintezini ifodalaydi. Musiqadagi *ragas* va *talas* ning murakkab tuzilmalari ritmik oyoq harakati, ifodali imo-ishoralar va raqsning hikoyaviy elementlari bilan uygʻunlashib, ijrochini ham, tomoshabinni ham yuksak ong darajasiga koʻtaradigan dinamik oʻzaro ta’sir yaratadi.

Hind klassik musiqasi va raqsi o'rtasidagi chuqur munosabatlar ularning bir-birini to'ldiruvchi tabiatini ta'kidlaydi, bu erda musiqa hissiy ohang va ritmni o'rnatadi, raqs esa harakat orqali hikoyalar va his-tuyg'ularni jonlantiradi. Ko'p asrlik an'analar va *Natya Shastra* kabi matnlarga asoslangan ushbu o'zaro bog'liqlik Hindistonning san'atga nisbatan o'ziga xos yondashuvini ko'rsatadi - bu oddiy texnik mukammallikdan ko'ra ma'naviy va hissiy rezonansni birinchi o'ringa qo'yadi.

Zamonaviy davrda, jahon madaniy tendentsiyalarining ta'siri kuchayib borayotganiga qaramay, hind klassik musiqasi va milliy raqslari zamonaviy sezgirliklarga moslashgan holda o'zlarining murakkabligi va ahamiyatini saqlab, rivojlanishda davom etmoqda. Ularning doimiy jozibasi umuminsoniy his-tuyg'ularni madaniy jihatdan o'ziga xos shakllar orqali etkazish qobiliyatidadir, bu ularni abadiy va dolzarb qiladi.

Ushbu san'at shakllarining chuqurligi va o'zaro bog'liqligini tushunish nafaqat hind madaniyati haqida tushuncha beradi, balki san'atning o'zini o'zgartiruvchi kuchini eslatadi. Hind mumtoz musiqasi va raqsidagi tovush va harakat oʻrtasidagi uygʻunlik ijodkorlik ifodasi birligidan dalolat beradi, u qalbga tegish uchun vaqt va makondan ham oshib ketadi.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №7

ADABIYOTLAR RO‘YXATI | СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ | REFERENCES

1. Raghavan, V. (1978). Sanskrit Drama and Dance in Classical India. Motilal Banarsidass.
2. Bhattacharyya, S. (2005). The Art of Indian Classical Dance. Abhinav Publications.
3. Rowell, L. (1992). Music and Musical Thought in Early India. University of Chicago Press.
4. Kothari, S. (2007). Bharatanatyam: Indian Classical Dance Art. Marg Publications.
5. Sanyal, R. (2016). Indian Classical Music and Dance: The History, Philosophy and Aesthetics. DK Printworld.

MUALLIF HAQIDA MA’LUMOT [ИНФОРМАЦИЯ ОБ АВТОРЕ] [AUTHORS INFO]

✉**Ehtiromxon Qudratullayeva,** talaba, [**Эхтиромхон Қудратуллаева,** студент], [**Ehtiromxon Qudratullayeva,** student] manzil: O‘zbekiston Respublikasi, Farg‘ona viloyati, Qo‘qon shahri, Movarounnahr ko‘chasi, 3A-uy [адрес: Республика Узбекистан, Ферганская область, город Коканд, улица Мовароуннахр дом 3А], [address: Republic of Uzbekistan, Fergana region, Kokand city, Movarounnahr street, house 3A]

Ilmiy-nazariy va metodik jurnal
Научно-теоретический и методический журнал
Scientific theoretical and methodical journal
INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №7

Original paper

CHOLG'U IJROCHILIGIDA TALABALARNING INDIVIDUALLIK XUSUSIYATLARI BILAN ISHLASHISH PRAGMATIKASI

© S.X. Madiyev[1]✉

[1]O'zbekiston davlat san'at va madaniyat instituti huzuridagi pedagog kadrlarni qayta tayyorlash va ularning malakasini oshirish tarmoq markazi, Toshkent, O'zbekiston

Annotatsiya

KIRISH: mazkur maqolada cholg'u ijrochiligida pedagogdan o'qitish jarayonida talabaning individuallik xususiyatlariga ahamiyat qaratishning kerakligi haqida so'z yuritiladi. Shu bilan birga, har bir talaba bir individdir.(**Individ** (lot. individuum „bo'linmas") — shaxs degan ma'noni ifodalaydi. Individuallik triadasi sotsiologiya, ijtimoiy falsafa va falsafa tomonidan inson mavjudligining turli tomonlarini tasvirlash va aks ettirish uchun ishlatiladi.) Bunda pedagog dars jarayonida faqat kasbiy nazariya emas, talabalar bilan ishlashish pragmatikasi ko'nikmasini ham egallashi zarur.

MATERIALLAR VA METODLAR: tadqiqot olib borilayotgan fan va texnologiyalarni talabalarda qay darajada o'zlashtira olish va ularni bu fanni o'zlashtirishdagi qulayliklar va qiyinchiliklarni o'rganishdan keyingi ta'sir qilishini tahlil qilish uchun 5 ta ilmiy maqoladan iborat korpus yaratildi. Yig'ilgan maqolalar 2020-2024 yillar oralig'ida xalqaro va milliy akademik jurnallarda chop etilgan. Bu maqolalar tahlil qilindi va qiyosiy tahlil olindi.

MAQSAD: talabalarni cholg'u ijrochiligi san'ati bilan keng tanishtirish orqali ularda pedagogik salohiyatni, yuksak badiiy-estetik did va tafakkurni kamol toptirish, shuningdek, pedagoglarda talabalar bilan ishlashish pragmatikasi ko'nikmasini ham rivojlantirib borish.

MUHOKAMA VA NATIJALAR: musiqa sohasi va aynan cholg'u ijrochiligi bu bugungi kunda dolzarb masalalardan hisoblanadi. Musiqa ta'limi o'zining bir qator xususiyatlari bilan boshqa fanlardan ajralib turadi. Chunonchi, unda bir necha kasbiy faoliyatlar (musiqa san'ati bo'yicha) malakasi, ko'nikma hamda bilimlar majmui uyg'unlashgan bo'lishi talab etiladi. Oddiy san'at yo'nalishi bo'yicha qaraladigan bo'lsa ham har qanday cholg'uchi – san'atkor maktabda musiqa darslarini olib borolmaydi. Musiqadan yangi dastur va davlat ta'lim standartlari talablari darajasda darslarni olib borish uchun o'qituvchi avvalo, pedagogika, pisixologiya, bolalar yosh fiziologiyasi, etika va estetika nazariyasi, musiqa nazariyasi (musiqaning elementar nazaryasi, musiqa asarlari tahlili, garmoniya, solfedjiyo, musiqa o'qitish metodikasi) musiqaning amaliy sohalari (vokal kuylash, dirijorlik, chol g'u asboblarida ijro etish), o'z o'rnida rejissiorlik, aktiyorlik, raqs san'atidan zaruriy bilim, malakaga ega bo'lishi kerak.

XULOSA: mamlakatda talaba-yoshlarni musiqa ijro san'atiga jalb qilishning pedagogik mexanizmlarini ishlab chiqish, musiqiy madaniyat ta'limini ilg'or, zamonaviy

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №7

pedagogik texnologiyalar asosida modernizastiyalash, musiqa o'qituvchilarining sozandalik-ijrochilik tayyorgarligini didaktik ta'minlash, musiqali folklor jamoalarining tarbiyaviy xususiyatlariga qaratilgan ishlar olib borilmoqda. Sababi, musiqiy ta'lim-tarbiya shaxsni ma'naviy kamolotining ta'minlovchi omillardan biri bo'lib, har bir inson tuyg'ulariga ta'sir etish bilan uni ma'naviy-axloqiy jihatdan tarbiyalaydi. Shunga ko'ra, hozirgi zamon musiqa pedagogikasi ta'lim-tarbiya samaradorligini oshirishga yo'naltirilgan ishlarni amalga oshirishni o'z oldiga maqsad qilib qo'ygan.

Kalit so'zlar: cholg'u ijrochiligi, individuallik, pedagogik mahorat, talaba, individual ta'lim.

Iqtibos uchun: Madiyev S.X. Cholg'u ijrochiligida talabalarning individuallik xususiyatlari bilan ishlashish pragmatikasi. // Inter education & global study. 2024. №7. B.451-458.

ПРАГМАТИКА РАБОТЫ С ИНДИВИДУАЛЬНЫМИ ОСОБЕННОСТЯМИ СТУДЕНТОВ В ИНСТРУМЕНТАЛЬНОЙ РАБОТЕ

© С.Х. Мадиев[1]✉
[1]Сетевой центр переподготовки и повышения квалификации педагогических кадров при Государственном институте искусств и культуры Узбекистана, Ташкент, Узбекистан

Аннотация

ВВЕДЕНИЕ: в данной статье говорится о необходимости обращать внимание на индивидуальные особенности ученика в процессе обучения педагога музыкальному исполнительству. При этом каждый ученик индивидуален. (Индивидуум (лат. individuum «неделимый») означает индивидуум. Триада индивидуальности используется социологией, социальной философией и философией для описания и отражения различных сторон человеческого существования.) В этом случае педагог должен овладеть не только профессиональной теорией, но и прагматические навыки работы с учащимися в ходе урока.

МАТЕРИАЛЫ И МЕТОДЫ: с целью анализа того, в какой степени студенты могут освоить изучаемую науку и технику, а также влияние легкости и сложности освоения этой науки после обучения, создан корпус из 5 научных статей.Сборник статей 2020-2024 гг., опубликованный в международных и национальных изданиях. академические журналы между годами. Эти статьи были проанализированы и получен сравнительный анализ.

ЦЕЛЬ: путем приобщения учащихся к искусству игры на музыкальном инструменте, развития их педагогического потенциала, высокого художественно-эстетического вкуса и мышления, а также развития прагматических навыков работы со студентами в педагогическом коллективе.

ОБСУЖДЕНИЕ И РЕЗУЛЬТАТЫ: Область музыки и исполнения на музыкальных инструментах сегодня является одной из самых актуальных проблем.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №7

Музыкальное образование отличается от других предметов рядом своих особенностей. Например, требуется сочетание квалификации, навыков и знаний нескольких профессиональных видов деятельности (музыкальное искусство). Даже если рассматривать это в сторону обычного искусства, не каждый музыкант-художник может проводить уроки музыки в школе. Чтобы проводить уроки музыки на уровне требований новой программы и государственных стандартов образования, учителю необходимо прежде всего изучить педагогику, психологию, физиологию ребенка и юношества, теорию этики и эстетики, теорию музыки (элементарную теорию музыки). , анализ музыкальных произведений, гармония, сольфеджио, музыкальное образование (методика преподавания) должны обладать необходимыми знаниями и навыками в практических областях музыки (вокальное пение, дирижирование, игра на старинных инструментах), режиссуры, актерского мастерства, танцевального искусства.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ: Она направлена на разработку педагогических механизмов привлечения студентов и молодежи к музыкально-исполнительскому искусству в стране, модернизацию музыкально-культурного образования на основе передовых, современных педагогических технологий, дидактическое обеспечение музыкально-исполнительской подготовки учителей музыки, образовательные характеристики. музыкальных фольклорных ансамблей. работа ведется. Причина в том, что музыкальное образование является одним из факторов, обеспечивающих духовную зрелость человека и, воздействуя на чувства каждого человека, воспитывает его духовно и нравственно. Соответственно, современная музыкальная педагогика направлена на повышение эффективности образования.

Ключевые слова: музыкальное исполнительство, индивидуальность, педагогическое мастерство, студент, индивидуальное обучение.

Для цитирования: Мадиев С.Х. Прагматика работы с индивидуальными особенностями студентов в инструментальной работе. // Inter education & global study. 2024. №7. С. 451-458.

PRAGMATICS OF WORKING WITH STUDENTS' INDIVIDUAL CHARACTERISTICS IN INSTRUMENT PERFORMANCE

© Sobir X. Madiyev[1]✉
[1]Namangan State Pedagogical Institute, Namangan, Uzbekistan

Annotation

INTRODUCTION: this article talks about the need to pay attention to the individual characteristics of the student in the process of teaching the pedagogue in musical performance. At the same time, each student is an individual. (Individuum (lat. individuum "indivisible") means individual. The triad of individuality is used by sociology, social philosophy and philosophy to describe and reflect different aspects of human existence)

CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №7

In this case, the pedagogue should acquire not only the professional theory, but also the pragmatic skills of working with students during the course of the lesson.

MATERIALS AND METHODS: in order to analyze the extent to which students can master the science and technology they are studying, as well as the influence of the ease and complexity of mastering this science after training, a corpus of 5 scientific articles was created. A collection of articles 2020-2024, published in international and national publications. academic journals between years. These articles were analyzed and a comparative analysis was obtained.

AIM: by introducing students to the art of playing a musical instrument, developing their pedagogical potential, high artistic-aesthetic taste and thinking, as well as developing the pragmatic skills of working with students in pedagogues.

DISCUSSION AND RESULTS: the field of music and the performance of musical instruments is one of the most pressing issues today. Music education is distinguished from other subjects by a number of its features. For example, it requires a combination of qualifications, skills and knowledge of several professional activities (musical arts). Even if it is considered in the direction of ordinary art, not every musician-artist can conduct music lessons in school. In order to conduct lessons in music at the level of the requirements of the new program and state education standards, the teacher must first of all learn pedagogy, psychology, child and youth physiology, ethics and aesthetics theory, music theory (elementary theory of music, analysis of musical works, harmony, solfeggio, music education (teaching methodology) should have the necessary knowledge and skills in the practical fields of music (vocal singing, conducting, playing on old instruments), directing, acting, dance art.

CONCLUSION: it is aimed at developing pedagogical mechanisms of attracting students and young people to the art of music performance in the country, modernizing musical culture education on the basis of advanced, modern pedagogical technologies, didactic provision of musical and performing training of music teachers, educational characteristics of musical folklore ensembles. work is underway. The reason is that musical education is one of the factors that ensure the spiritual maturity of a person, and by affecting the feelings of every person, it educates him spiritually and morally. Accordingly, modern music pedagogy aims to improve the effectiveness of education.

Key words: musical performance, individuality, pedagogical skill, student, individual education

For citation: Sobir X. Madiyev. (2024) ‘Pragmatics of working with students' individual characteristics in instrument performance’, Inter education & global study, (7), pp. 451-458. (In Uzbek).

O‘rta asr musiqa ijrochiligi madaniyatining o‘ziga xos xususiyatlaridan biri shunda ediki, cholg‘uchilar nafaqat bir necha turdagi musiqa asboblarini chala olgan, balki o‘zlari ham musiqa bastalaganlar. Cholg‘uchilar o‘z davrining yetuk musiqachilari va shoirlari ham bo‘lishgan. O‘rta asr sharoitida musiqiy ixtisoslashuv maxsus musiqiy ustaxonalarning

CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №7

paydo bo‘lishiga olib keldi. Bu yerda ustoz-shogird an’analari qaror topdi va rivojlandi[1:581]. Buning natijasida professional cholg‘u ijrochilari yetishib chiqdi va o‘z oldiga ijod maktablarining paydo bo‘lishiga sabab bo‘ldi.

Milliy cholg‘ularimiz hozirgi davrgacha amaliyotda o‘z o‘rnini egallaganligi va ijrochilik amaliyotida yuqori darajaga ko‘tarilib borayotganligi, umumbashariyat madaniyatida alohida nufuzga ega ekanligi ham bundan dalolat beradi[2:198].

Musiqiy ifoda vositalari qatoridan joy egallaydigan musiqiy cholg‘ular haqida nazariy va amaliy bilimlar ijodkor uchun juda muhim ahamiyatga ega. Yaxshi bastakor bo‘lish uchun inson yoshlik chog‘larida albatta biror-bir musiqiy sozni chalgan va uni mukammal o‘zlashtirgan bo‘lishi haqida ko‘p bora fikr yuritganmiz. Zero, torli-kamonli cholg‘ulardan birini puxta egallagan ijodkor torli-kamonli cholg‘ular guruhiga kiruvchi boshqa cholg‘ularni ham to‘g‘ri anglaydi.

Yog‘och damli yoki mis damli cholg‘ulardan birini puxta egallagan ijrochi damli cholg‘ular guruhini yaxshi tushunadigan bo‘ladi[3:65].

O‘zbek milliy sozlarimiz o‘zining qadimiy, boy tarixiga ega. Bu cholg‘ular asrlar davomida shakllandi, rivojlandi. Cholg‘ular taraqqiyotida usta sozgarlar, mohir sozandalarning ulkan hissalari bor. Usta sozgar mashaqqatli, zargarona mehnati bilan sehrli ohang taratuvchi cholg‘u yaratadi. Har bir sozni bunyod etilishi uchun oylab, hatto yillab vaqt sarflanadi. Sozanda esa o‘zining mohirona ijro ijrosi bilan shu cholg‘uni “gapirtiradi”, unga go‘yo til ato etadi. Shu bilan birga, usta sozgar bilan hamkorlikda ishlab, sozni yanada takomiliga yetkazishda o‘z hissasini qo‘shadi. O‘zbek milliy musiqa ijrochiligining o‘ziga xos xususiyatlaridan biri – undagi mavjud usullardir[4:3]. Har bir o‘z ijrochilik pragmatikasi bilan ajiralib turadi. Ularni yoshlarga o‘rgatish esa, hammasidan ahamiyatli jarayondir.

Cholg‘u ijrochiligida talabalarning individuallik xusuiyatlaridan kelib chiqqan holda o‘rgatilmasa natija berishi ham samara ham ko‘ngildagidek bo‘lmasligi mumkin. Cholg‘u ijro qilishning mas’uliyati g‘oyatda yuqori. Sababi o‘lmas retro san’at asarlarimiz, yaxshi ijro qilingan ko‘ylar sabab yuzaga kelgan. O‘zi individuallik muayyan hodisa va narsa, shaxs va jonivorning o‘zigagina xos, betakror, xususiy belgilaridir. Shu bilan birga, inson ruhiyatining o‘ziga xosligi, betakrorligi hisoblanadi.

Individual ta’lim – o‘qituvchining o‘quvchiga yakka tartibda pedagogik ta’sirini amalga oshiruvchi o‘quv mashg‘ulotlari shakllaridan biri, o‘qituvchining o‘quvchi bilan sinf jamoasidan tashqarida olib boriladigan alohida faoliyati. Individual o‘qitish – o‘quvchi shaxsiga alohida yondoshgan holda ta’lim-tarbiya berish[5:28]. Musiqachi shaxsining serqirraligi haqida nemis dirijyori Bruno Valter shunday degan: “Faqat sozanda – bu har doim yarim sozanda”. Musiqachining mehnatsevarligi haqida P.I.Chaykovskiy: “Eng keragi, avvalo, mehnat, mehnat va yana mehnat... Men har kuni ertalab ijodga o‘tirib, to biror narsa chiqmaguncha ishlayveraman”, degan edi. Mashhur pianinochi va pedagog M.Klementi sakkiz, ba’zan o‘n ikki va hatto o‘n to‘rt soatlab mehnat qilgan[6:14]. Bu bejiz yemas, cholg‘u ijrochiligida talabalarning individuallik xusuiyatlari har xildir.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №7

Talabaning individuallik xususiyatini yaxshi o‘rgangan pedagog ishlashish pragmatikasini dars jarayonida mukammallashtirib boraveradi.

Individual ishlashning pedagogik va psixologik ahamiyati shundan iboratki, bu jarayonda past o‘zlashtiruvchi o‘quvchilar bilan alohida shug‘ullanish ularning eng avvalo bilim darajasini, erkin fikrlash va uni bayon eta olishini rivojlantiradi. Faol o‘quvchilar bilan individual ishlash esa ulardagi mavjud iqtidorni yanada rivojlantirish va o‘sha yo‘nalishda yaxshi natija ko‘rsatishda katta ahamiyat kasb etadi. A. S. Graniskaya metodikasining o‘ziga xosligi uning darsni muayyan g‘ayriodatiy qurilma asosida tashkil etishidir:

• Birinchi qism – barchani o‘qitish;

• Ikkinchi qism – ikki parallel jarayon oluvchilarning mustaqil ishlari va o‘qituvchining ayrim o‘quvchilar bilan individual ishlashi, ya’ni umumlashtirilgan sxemalardan foydalanish, almashinib turuvchi juft o‘qituvchi bo‘lib ishlash, moslashuvchan ko‘p qirrali vazifalar va boshqalar.

V.D.Shadrikov gipotezasiga ko‘ra agar talabaga murakkablashib boruvchi vazifalarning tafsiloti berilsa, unga o‘rganish jarayonini motivatsiyalash taklif etilsa, lekin talabaga shu bugun uning uchun mumkin va qulay ishlash imkoniyati qoldirilsa, o‘quvchilar qobiliyati samarali rivojlanadi deb hisoblanadi.

“Iste’dod egalari kamyob bo‘lishadi, alohida-alohida olganda tanho, takrorlanmas deyish mumkin. Demak, iste’dod egasi noyob hodisa ekan, ularni avaylash va qadrlash zarur”[7:53]. – degan fikrlar bejizga aytilmagan.

Talaba o‘z o‘qituvchisining ko‘rsatma va fikrlariga ko‘rko‘rona ergashib bo‘ysunishi emas, balki biror masala yuzasidan o‘zining shaxsiy munosabatini ijro orqali bildira olishi kerak. O‘qituvchi rahbarligida o‘tiladigan darsning ahamiyati katta, lekin bu ish o‘quvchining mustaqil ishlari muhimligini inkor etmaydi, O‘quvchining mustaqil mashg‘ulotiga sarf bo‘layotgan vaqtini bekor o‘tkazmasligini o‘rganib borish kerak. Buning uchun o‘quvchiga mustaqil mashg‘ulotni qanday tashkil qilish, nimalarga ko‘proq e’tibor berish kerakligini tushuntirish lozim.

Vaqtdan ratsional va umumli foydalanish mustaqil ishlash asosi prinsiplaridan biri bo‘lishi zarur. Asosiy prinsiplaridan yana biri mashg‘ulotning muntazamligidir. Ijroni o‘rgatishning dastlabki davridan boshlab o‘quvchida muntazam mustaqil ishlashni ko‘nikmasini hosil qilish zarur. Odatda, muntazamlikka erishish qiyin bo‘lsa ham, bunday mashg‘ulotlar asta-sekin odat tusiga ko‘rib borishi maqsadga muvofiqdir[8:3].

Iqtidorli talabaning ba’zi bir salbiy xususiyatlari va ularning o‘rganish qobiliyatlari shundaki, ular osonlikcha izdan chiqarib yuboriladi yoki mavzudan tashqarida bo‘ladi – ular dars paytida osongina zerikib qolishlari mumkin, bu esa ularni boshqa talabalarga to‘sqinlik qilishi va ular bundan bosh tortishlari mumkin. Zerikishlariga yo‘l qo‘ymaslik uchun ularni band qilib qo‘yish kerak. Shunda ularni o‘qitish ancha ravonroq ketadi[9:302].

Musiqa ijrochiligidan ta’lim berish o‘qituvchidan turli bilim, ko‘nikma va qobiliyat talab etadigan ishdir. O‘qituvchi uchun faqat sozanda bo‘lishning o‘zi etarli bo‘lmay, undan pedagogik fikrlash, o‘quvchining ichki dunyosiga ko‘ra bilish, uning individual xususiyatlarini hisobga olish kabi sifatlarga ega bo‘lish ham talab etiladi. Cholg‘u

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №7

ijrochiligidan ta’lim beradigan o‘qituvchi umumiy pedagogika va psixologiya sohalaridan ham xabardor bo‘lishi kerak.

O‘qituvchi xarakteridagi individual hususiyatlar tarbiya ishida katta ahamiyatga ega. O‘qituvchilardan irodali bo‘lish, maqsadga to‘g‘ri intilish, talabchanlik bilan har bir ishni o‘z vaqtida oxiriga etkaza olish, qiyinchilaklarni engishda mardlik ko‘rsata olish kabilar talab etiladi. Har bir o‘quvchining tarbiyasi o‘ziga xos murakkab jarayon bo‘lib, biri ikkinchisdan farq qiladi. O‘quvchi mahoratining muhim taraflaridan biri har bir o‘quvchidagi yaxshi xususiyatni vaqtida topib, o‘nga e’tibor berishdir. O‘quvchi o‘quvchining diqqat-e’tiborini qadrlashi, uning shaxsga hurmat bilan qarash kerak[10:73].

Cholg‘u ijrochiligi fanlari o‘z murakkabligi bilan ajiralib turadi. Ijodiy fan nazariy bilan birga pragmatik tajribalarni ham talab qiladi. Pedagog talabalarning individuallik xusuiyatlarini dars jarayonida kuzatib, o‘rganib, tahlil qilib boradi. Cholg‘u ijrochiligida individuallikni shakllantirish zaruriy omilga aylanib bormoqda. Individual ishlashish pragmatikasining katta ijobiy tomoni – o‘zlashtira olmaydigan darslarini o‘zlashtirishda yaxshi samara beradi. individuallik xusuiyatlari bilan ishlashish pragmatikasi – pedagogning dars tamoyiliga aylanishi kerak. Bugungi kunda biz pedagoglarning oldida katta mas’uliyatli vazifalar mujassam.

Prezidentimiz Sh.Mirziyoyev: Bugungi shiddatli zamon oldimizga qanday murakkab vazifalarni qo‘yayotganini barchamiz ko‘rib, bilib turibmiz. Ularni hal etish va ezgu maqsadlarimizga yetish, dunyo miqyosida raqobatbardosh bo‘lish uchun xalqimizni, avvalambor, yoshlarimizni ilm-fan, ma’rifat va ma’naviyat, taraqqiyot yutuqlari bilan qurollantirishimiz kerak. Bugungi kunda oliy ta’lim tizimini yangi sifat bosqichiga ko‘tarish, sohadagi mavjud muammolarni bartaraf etish, oliygohlarimizni ta’lim va ilm-fanning yirik markazlariga aylantirish bo‘yicha boshlagan katta ishlarimizni jadal davom ettirishimiz lozim[11:1] – degan edi.

Haqiqatan, barcha javhalarda amalga oshirilayotgan islohotlar ta’lim tizimida ham o‘z aksini topmoqda. Cholg‘u ijrochiligida pedagog pragmatik tajribalarni oshirish orqali talabalarning ijobiy-ijodiy xususiyatlarni maksimal darajada rivojlantirib boradi. Talabaning rivojlanishi – uning darsga tayyorligi, bilim qobiliyatlari darajasi, kuzatish, e’tibor, xotira, nutq, fikrlash jarayonlari, cholg‘uga qiziqishlarning yo‘naltirish bilan xarakterlanadi.

Cholg‘u ijrochiligida talabalarning individuallik xusuiyatlari bilan ishlashish pragmatikasining ortishi orqali talaba qaysi jarnga, qaysi cholg‘u asbobiga, qaysi san’atkorning ijro yo‘llariga ko‘proq qiziqishi borligini tahlil qilib boramiz. Individuallik xusuiyatlari bilan ishlashish pragmatikasi talabaning mashg‘ulotlarga munosabati, ularning yutuq va kamchiliklari, qiyinchiliklarni yengish qobiliyatiga ta’sir qiluvchi salbiy muammolarni bartaraf etib borishga zamin yaratadi.

ADABIYOTLAR RO‘YXATI | СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ | REFERENCES

1. Есанов М. Ўзбек халқ чолғуларида ижрочилик тарихи. Жур. //Oriental Art and Culture №3/ 1. – Фарғона. ЎзДСМИҚФ

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №7

2. Абруева М. Ўзбек миллий чолғуларининг тарихи ва уларни реконструкция қилиш хусусида// жур. Analytical Journal of Education and Development. №02/1. – Тошкент, 2022
3. Абдуллаева О.Ў. Чолғушунослик. ЎзДК. – Тошкент.: 2017. – 75 б.
4. Д.Исломов. Махсус чолғу. – Тошкент: ЎзДСМИ, 2019. – 166 б.
5. Джураев Р.Х., Толипов Ў.Қ., Сафарова Р.Ғ., Тўрақулов Х.О., Иноятова М.Э., Диванова М.С. Педагогик атамалар луғати. – Тошкент, электрон манба. 2008. – 132.
6. Қодиров Р.Ғ. Мусиқа психологияси. – Тошкент.: Мусиқа, 2005. – 80 бет.
7. Ҳайдаров А. Ижодий фаолиятни режалаштириш ва бошқариш– Тошкент. “Камалак” 2019. 192 б.
8. Раҳимов Ш.Н., Юсупов Ш.С. Чолғу ижрочилиги. Мусиқа. – Тошкент., 2011. – 88 б.
9. Xodjaeva D. Iqtidorli talabalarning individual-tipologik xususiyatlari. Таълим ва инновацион тадқиқотлар (2022 йил № 9). – Buxora. http://interscience.uz
10. Раҳимов Ш.Н., Юсупов Ш.С. Чолғу ижрочилиги. Мусиқа. – Тошкент., 2011. – 88 б.
11. Мирзиёев Ш. “Ўзбекистон ўқитувчи ва мурабийларига”// газ. Ўзбекистон адабиёти ва санъати. – Тошкент, “Шарқ”. 2021 йил, 1 октябрь. №40. (4647)

MUALLIF HAQIDA MA’LUMOT [ИНФОРМАЦИЯ ОБ АВТОРЕ] [AUTHORS INFO]

✉**Madiyev Sobir Xayitqulovich**, O’zbekiston davlat san’at va madaniyat instituti huzuridagi pedagog kadrlarni qayta tayyorlash va ularning malakasini oshirish tarmoq markazi direktori, [**Мадиев Собир Хаиткулович**, директор сетевого центра переподготовки и повышения квалификации педагогических кадров при Узбекском государственном институте искусств и культуры] [**Sobir X. Madiyev**, Director of the Network Center for Retraining and Advanced Training of Pedagogical Personnel at the State Institute of Arts and Culture of Uzbekistan]; manzil: O’zbekiston, Toshkent shahri Olmozor tumani Qoraqamish 2/4 20.16.; [адрес: Узбекистан, г.Ташкент, Олмозорский район, Каракамыш 2/4 20.16]; [address: Uzbekistan, Tashkent city, Olmozor district, Karakamish, 2/4 20.16]

Ilmiy-nazariy va metodik jurnal
Научно-теоретический и методический журнал
Scientific theoretical and methodical journal
INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №7

Original paper

O‘ZBEK TEATRINING RIVOJLANISHIDA IJTIMOIY-MADANIY JARAYONLARNING O‘RNI

© K.X. Umarov [1]✉

[1]O‘zbekiston davlat san’at va madaniyat instituti, Toshkent, O‘zbekiston

Annotatsiya

KIRISH: Teatr ijtimoiy minbar sifatida ko‘pchilikning dunyoqarashini aks ettirib, jamiyatdagi o‘zgarishlar, mafkuraviy jarayonlarga munosabat bildirishi va shu orqali ijtimoiy fikrning shakllanishiga xizmat qilishi mumkin. Ushbu maqolada o‘zbek teatrining rivojlanishida ijtimoiy-madaniy jarayonlarning o‘rni va ta’siri xususida tahliliy fikr yuritilgan

MAQSAD: O'zbek teatrining rivojlanishida ijtimoiy-madaniy jarayonlarning o'rnini aniqlash va tushuntirishda quyidagi maqsadlarni belgilash mumkin:

1. Tarixiy rivojlanish bosqichlarini o‘rganish*:* O'zbek teatrining ijtimoiy-madaniy jarayonlar ta'sirida qanday rivojlanib kelganini o'rganish. Bu orqali teatrning turli davrlardagi holati va o'zgarishlarini aniqlash.

2. Madaniy merosni aniqlash va saqlash*:* O'zbek teatrining asoslarini tashkil etuvchi xalq an'analari, urf-odatlari va madaniy merosini tadqiq qilish, ularni saqlab qolish va kelgusi avlodlarga yetkazish.

MATERIALLAR VA METODLAR: O‘zbek teatrining rivojlanishida ijtimoiy-madaniy jarayonlarning o‘rnini o‘rganish uchun foydalaniladigan materiallar va metodlar quyidagicha bo‘lishi mumkin.

Arxiv hujjatlari*:* O‘zbek teatrining rivojlanish tarixi bilan bog‘liq arxiv hujjatlari, davrning rasmiy hujjatlari, teatrlar tashkil etilganligi va faoliyatiga oid ma'lumotlar.

Adabiyotlar*:* Teatr tarixi va madaniy rivojlanish haqida yozilgan kitoblar, maqolalar, dissertatsiyalar va boshqa ilmiy asarlar. Bu materiallar teatrning turli davrlardagi rivojlanish jarayonlarini o‘rganishga yordam beradi.

MUHOKAMA VA NATIJALAR: Tarixiy tahlillar shuni ko‘rsatadiki, o‘zbek xalqining boy madaniy merosi, jumladan, xalq og‘zaki ijodi, an’anaviy qo‘g‘irchoq teatri (baxshi va dostonchilik san’ati), hamda marosimlar teatr san’atining shakllanishi va rivojlanishiga katta ta’sir ko‘rsatgan. Bu jarayonlar teatrning milliy o‘ziga xosligini belgilab bergan. XIX asr oxiri va XX asr boshlarida O‘zbekistonda paydo bo‘lgan ma’rifatchilik harakati teatrni rivojlantirishga katta turtki bo‘ldi. Ma’rifatchilar teatrni xalqni o‘qitish, madaniyat va san’atni rivojlantirish vositasi sifatida ko‘rganlari tufayli, bu davrda bir qator teatrlar va drama to‘garaklari tashkil etilgan. Bu jarayon teatr san’ati uchun yangi ufqlar ochgan. Mustaqillik va globalizatsiya ta’sirida teatr san’ati yangi yo‘nalishlar va uslublarni qabul qilmoqda. Bu

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №7

teatrning xalqaro miqyosda rivojlanishiga yordam berib, o‘zbek teatrini jahon sahnasiga olib chiqmoqda.

XULOSA: o‘zbek teatrining milliy xususiyatlari va uning rivojlanishi asosan xalqning boy madaniy merosi, an’analari va og‘zaki ijodiga tayangan. Bu meros teatrning zamonaviy sahnada ham o‘z ahamiyatini saqlab qolishiga imkon yaratgan. O‘zbek teatri ijtimoiy-madaniy jarayonlarning turli bosqichlarida rivojlanib, milliy va xalqaro sahnada o‘ziga xos o‘rin egalladi. Tarixiy, madaniy va ijtimoiy o‘zgarishlar teatr san’atining boyligi va xilma-xilligini shakllantirdi. Bugungi kunda o‘zbek teatri nafaqat milliy an’analarga tayanmoqda, balki zamonaviy san’atda ham o‘z o‘rnini topib, global maydonda muvaffaqiyat qozonmoqda.

Kalit so'zlar: Teatr san’ati, taraqqiyot, madaniyat, ijtimoiy, madaniy, renessans, spektakl, jadid.

Iqtibos uchun: Umarov K. O‘zbek teatrining rivojlanishida ijtimoiy-madaniy jarayonlarning o‘rni.. // Inter education & global study. 2024. №7. B.459–467.

РОЛЬ СОЦИАЛЬНО-КУЛЬТУРНЫХ ПРОЦЕССОВ В РАЗВИТИИ УЗБЕКСКОГО ТЕАТРА

© К. Х. Умаров[1]✉
[1]Государственный институт искусств и культуры Узбекистана, Ташкент, Узбекистан

Аннотация

ВВЕДЕНИЕ: как социальная площадка театр может отражать мировоззрение большинства, реагировать на изменения в обществе, идеологические процессы и тем самым служить формированию общественного мнения. В данной статье рассматривается роль и влияние социокультурных процессов на развитие узбекского театра.

ЦЕЛЬ: для определения и объяснения роли социокультурных процессов в развитии узбекского театра можно определить следующие задачи:

1. Изучить этапы исторического развития: изучить, как развивался узбекский театр под влиянием социокультурных процессов. Благодаря этому определить состояние и изменения театра в разные периоды.

2. Выявление и сохранение культурного наследия: исследование народных традиций, обычаев и культурного наследия, составляющих основу узбекского театра, их сохранение и передача будущим поколениям.

МАТЕРИАЛЫ И МЕТОДЫ: материалами и методами исследования роли социокультурных процессов в развитии узбекского театра могут быть следующие материалы:

Архивные документы: архивные документы, связанные с историей развития узбекского театра, официальные документы того периода, сведения о создании и деятельности театров.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №7

Литература: книги, статьи, диссертации и другие научные труды, написанные по истории театра и развития культуры. Эти материалы помогают изучить процессы развития театра в разные периоды.

ОБСУЖДЕНИЕ И РЕЗУЛЬТАТЫ: исторический анализ показывает, что большое влияние на формирование и развитие ати оказало богатое культурное наследие узбекского народа, включающее народное искусство, традиционный кукольный театр (бахши и эпическое искусство), ритуальное театральное искусство. Эти процессы определили национальную идентичность театра. Большой толчок развитию театра дало просветительское движение, возникшее в Узбекистане в конце 19 — начале 20 веков. В этот период был создан ряд театров и драматических кружков в связи с тем, что просветители видели в театре средство просвещения народа, развития культуры и искусства. Этот процесс открыл новые горизонты театральному искусству. Под влиянием независимости и глобализации театральное искусство осваивает новые направления и стили. Это помогает театру развиваться на международном уровне и выводит узбекский театр на мировую арену.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ: национальные особенности узбекского театра и его развитие во многом базируются на богатом культурном наследии, традициях и устном творчестве народа. Это наследие позволило театру сохранить свое значение даже на современной сцене. Узбекский театр развивался на различных этапах социокультурных процессов и занимал уникальное место на национальной и международной арене. Исторические, культурные и социальные изменения сформировали богатство и разнообразие театрального искусства. Сегодня узбекский театр опирается не только на национальные традиции, но и находит свое место в современном искусстве, имеет успех на мировой арене.

Ключевые слова: театральное искусство, развитие, культура, социальное, культурное, ренессанс, перформанс, модерн.

Для цитирования: Умаров К. Х. Роль социально-культурных процессов в развитии узбекского театра. // Inter education & global study. 2024. №7. С. 459–467.

THE ROLE OF SOCIO-CULTURAL PROCESSES IN THE DEVELOPMENT OF UZBEK THEATER

© Umarov X. Kamoliddin [1]✉
[1] Uzbekistan State Institute of Art and Culture, Toshkent, Uzbekistan

Annotation

INTRODUCTION: as a social platform, theater can reflect the worldview of the majority, respond to changes in society, ideological processes, and thereby serve to shape public opinion. This article examines the role and influence of sociocultural processes on the development of the uzbek theater.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №7

AIM: to determine and explain the role of socio-cultural processes in the development of the Uzbek theater, the following tasks can be defined: 1. To study the stages of historical development: to study how the Uzbek theater developed under the influence of socio-cultural processes. Thanks to this, to determine the state and changes of the theater in different periods. 2. Identification and preservation of cultural heritage: study of folk traditions, customs and cultural heritage that form the basis of the Uzbek theater, their preservation and transmission to future generations.

MATERIALS AND METHODS: the following materials can be used as materials and methods for studying the role of socio-cultural processes in the development of the Uzbek theater: Archival documents: archival documents related to the history of the development of the Uzbek theater, official documents of that period, information about the creation and activities of theaters.

Literature: books, articles, dissertations and other scientific works written on the history of the theater and the development of culture. These materials help to study the processes of theater development in different periods.

DISCUSSION AND RESULTS: historical analysis shows that the rich cultural heritage of the Uzbek people, including folk art, traditional puppet theater (bakhshi and epic art), and ritual theater art had a great influence on the formation and development of ati. These processes determined the national identity of the theater. A great impetus to the development of the theater was given by the educational movement that arose in Uzbekistan in the late 19th and early 20th centuries. During this period, a number of theaters and drama clubs were created due to the fact that educators saw the theater as a means of educating the people, developing culture and art. This process opened new horizons for theatrical art. Under the influence of independence and globalization, theatrical art is mastering new directions and styles. This helps the theater to develop at the international level and brings the Uzbek theater to the world arena.

CONCLUSION: the national characteristics of the Uzbek theater and its development are largely based on the rich cultural heritage, traditions and oral creativity of the people. This heritage has allowed the theatre to retain its significance even on the modern stage. The Uzbek theatre has developed at various stages of socio-cultural processes and occupied a unique place in the national and international arena. Historical, cultural and social changes have formed the richness and diversity of theatrical art. Today, the Uzbek theatre relies not only on national traditions, but also finds its place in contemporary art and is successful in the world arena.

Key words: Theatrical art, development, culture, social, cultural, renaissance, performance, modern.

For citation: Kamoliddin X. Umarov. (2024) 'The role of socio-cultural processes in the development of uzbek theater', Inter education & global study, (7), pp. 459–467. (In Uzbek).

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №7

Inson va jamiyat hayotida, xalqning ma' naviy dunyosini, ongu tafakkurini yuksaltirishda teatr san' atining o' rni va ahamiyati beqiyosdir.

O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyev

Mamlakatimizda madaniy-ma’rifiy hayotimizning barcha jabhalari qatori madaniyat va san’at rivojiga ham alohida ahamiyat qaratilayotgani, ushbu sohalarda amalga oshirilayotgan islohotlar xalqimiz ma’naviyati, badiiy tafakkurini yuksaltirishga xizmat qilayotgani sir emas. Zero, jamiyat orasida ezgu g‘oyalar, milliy va umuminsoniy qadriyatlarni targ‘ib qilish, millat, ayniqsa, yosh avlod tarbiyasi, ularning chinakam shaxs sifatida kamol topishida bu ikki vosita muhim o‘rin tutadi.

San’at turlari orasida teatr o‘zining jonli tabiati, ta’sirchanligi, inson ruhiyati, shuuriga bevosita ta’sir ko‘rsatishi, muayyan voqea-hodisani tomoshabin ko‘z o‘ngida aniq-yorqin gavdalantirishi va boshqa xususiyatlari bilan ajralib turadi. “Sahna bilan tomoshabinlar zali o‘rtasida samimiy bog‘lanish, muloqot hosil bo‘lib, ham sahna ijodkorlarini, ham tomoshabinlarni ma’nan boyitadi, ruhini sozlaydi, ko‘nglini ko‘taradi. Ya’ni ikki tomonlama ta’sirlanish hosil bo‘ladi”[1;22]. Shuningdek, teatr ijtimoiy minbar sifatida ko‘pchilikning dunyoqarashini aks ettirib, jamiyatdagi o‘zgarishlar, mafkuraviy jarayonlarga munosabat bildirishi va shu orqali ijtimoiy fikrning shakllanishiga xizmat qilishi mumkin.

Teatr – ijodiy hodisa bo‘lishdan tashqari, jamiyatdagi g‘oyaviy-mafkuraviy, ijtimoiy-madaniy jarayonlarga ta’sir ko‘rsatuvchi san’at turi hisoblanadi. Bugungi globallashuv zamonida har bir millatning o‘ziga xosligi va etnik qadriyatlarini saqlab qolish, ijtimoiy hayotda yuz berayotgan voqealarni aks ettirish, xalqning ma’naviy-ma’rifiy immunitetini oshirish, yoshlarni milliy va umuminsoniy g‘oyalarga sadoqat ruhida tarbiyalashda teatr san’ati muhim o‘rin tutadi. Shu bois bugun san’atshunoslik, teatrshunoslik, madaniyatshunoslik, falsafa, sotsiologiya va boshqa gumanitar fanlar kesimida teatrni ijtimoiy institut sifatida tadqiq etish, uning ijtimoiy-madaniy jarayonlar bilan uzviy jihatlarini o‘rganishga alohida e’tibor qaratilmoqda.

Teatrshunos E.O‘rinovning “Bugungi o‘zbek teatri” nomli risolasida ham mavzuga doir qator maqolalarni uchratish mumkin. Muallif uzoq yillar Madaniyat vazirligi va uning tizimidagi tashkilotlarda samarali mehnat qilgani, madaniyat boshqaruvida ko‘p yillik tajribaga ega bo‘lgani bois ijtimoiy-madaniy jarayonlarda teatr san’atining tutgan o‘rnini amaliy va nazariy jihatdan puxta o‘rgangan. Xususan, kitobdan targ‘ibiy-ma’rifiy xarakterga ega bo‘lgan bir qator maqolalar o‘rin olgan bo‘lib, ularda istiqlol davri milliy teatrimizda yuz bergan badiiy-g‘oyaviy o‘zgarishlar: dramaturgiya, rejissura va aktyorlik san’atidagi tendensiyalar, repertuar muammosi, turli festival va anjumanlarlarning madaniy aloqalarni mustahkamlashdagi o‘rni tahlil qilinadi. Jumladan, muallif festivallarning ijtimoiy-madaniy ahamiyati haqida shunday yozadi: “Mustaqillik yillarida O‘zbekistonda tez-tez teatr san’ati xalqaro festivallari o‘tkazila boshlanganligi san’atkorlarimiz uchun yaxshi tajriba almashish, o‘zaro ijodiy, do‘stlik aloqalarini mustahkamlash omili bo‘lsa, tomoshabinlar uchun boshqa xalqlar san’ati bilan va shu orqali ularning hayoti, o‘ziga xos urf-odatlari, an’analari bilan

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №7

tanishish imkoniyatidir”[1]. Darhaqiqat, mamlakatimizda o‘tkazilgan turli mahalliy va xalqaro teatr festivallari millatlar o‘rtasida do‘stlik-birodarlik, baynalminal g‘oyalarni targ‘ib qilishga xizmat qildi va bu hodisalarni ham ijtimoiy-madaniy jarayonlarning sahna san’atiga ta’siri sifatida baholash mumkin. Birgina “Navro‘z” festivalini oladigan bo‘lsak, dastlab 1989-yil Markaziy Osiyo mamlakatlarining Teatr arboblari uyushmasi tomonidan ta’sis etilgan mazkur loyihani qamrovi yildan-yilga kengayib bordi va 1993-yilga kelib, ishtirokchi davlatlarning soni 23 taga yetdi. Yoki 1993-yil YUNESKO bilan hamkorlikda Toshkentda o‘tkazilgan birinchi “Teatr: Sharq va G‘arb” xalqaro festivalida dunyoning 18 davlatidan teatr jamoalari ishtirok etdi.

Shu vaqtgacha dunyoning ko‘plab mamlakatlari, xususan, MDH davlatlarida teatrni ijtimoiy-madaniy hodisa sifatida o‘rganish, uni sotsiologik fanlar tizimida tadqiq etish bo‘yicha qator izlanishlar olib borilgan (Паламарчук С.В. Театр и процесс социализация молодежи, диссертация на соискание ученой степени кандидата искусствоведения, Москва: 1985; М.Н.Ереско, О.А.Коркина. Рол новых театралных практик в социокультурных преобразованиях России. Тамбов: Грамота, 2015. № 1 (51): в 2-х ч. Ч. ИИ. С. 63-66; О.Е.Коханай. Социокультурные функции детского и молодежного театра, диссертация на соискание ученой степени доктор культурологии, Москва: 2009; К.О.Чепеленко. Социокультурные особенности аудитории современного провинциального театра, диссертация на соискание учёной степени кандидата социологических наук, Саратов: 2008; И.Б.Нестерова. Педагогические условия формирования социокультурных ориентатций детей средствами музикального театра-студии, диссертация на соискание ученой степени кандидата педагогических наук, Москва: 2000.). Mazkur tadqiqotlarda teatr jamiyatda sotsial mexanizmni shakllantiruvchi, insonlarning ruhiy-ma’naviy olami, tafakkur tarzini o‘zgartiruvchi, yuksak axloqiy-g‘oyaviy qarashlarni ilgari suruvchi fenomen kesimida tahlil qilinadi. Yuqorida iqtibos keltirilgan tadqiqot muallifi T.O.Adrianova sahna san’atining inson ma’naviy kamolotidagi o‘rni haqida boshqa bir maqolasida shunday yozadi: “Mittigina bolakay hayotining dastlabki yillari teatrning sirli olami bilan yuzlashadi. Bu dargohda u ertak qahramonlarini taniydi, ezgulik va yovuzlikning mohiyatini anglaydi, chor-atrofini qurshab turgan insonlar, jonzotlar bilan qanday muomala-munosabat qilish lozimligini tushunadi. Teatr dunyoni idrok etish va u bilan hamohang yashash imkonini beradi. Jajji tomoshabin ertak qahramonlaridan biriga o‘xshashga, uning jasorat, aql, epchillik, saxovat, sabr va sadoqat singari eng yaxshi fazilatlarini o‘zlashtirishga intiladi. Balog‘atga yetgan, navqiron tomoshabin esa teatrga kelgach, hissiyotlarni teranroq tuyish va muhabbatni his qilish baxtiga muyassar bo‘ladi. Shuningdek, xorij dramaturgiyasi asosida sahnalashtirilgan asar tufayli bir mamlakatning ijtimoiy tajribalarini boshqa xalqlar bilan almashish imkoniyati tug‘iladi”[2].

Ijtimoiy-madaniy jarayonlarning teatr san’atiga ta’siri teatrshunoslar tomonidan bilvosita o‘rganilgan ilmiy tadqiqotlar ham mavjud. O‘zbek teatri tarixi, an’anaviy teatr, jadid

[1] O‘rinov E. Bugungi o‘zbek teatri. – Toshkent, 2014 – B.15.
[2] Т.О.Адрианова. Социальные функции театра. – Вестник Челябинского государственного университета. 2012. №35 (289).

CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №7

dramaturgiyasi, yevropa tipidagi teatrning vujudga kelishi, XX asr teatri va dramaturgiyasi, mustaqillik davri sahna san'atiga bag'ishlangan tadqiqotlarda ijtimoiy-madaniy muhit, voqea-hodisalarning teatrga ta'siri xususida tahlil va mushohadalar uchraydi. Zero, aslida har qanday davrning adabiyot-u san'atini o'sha davr ijtimoiy-siyosiy tuzumi, g'oyaviy-mafkuraviy mezonlaridan ayro tasavvur qilish mumkin emas. Binobarin, o'zbek teatri taraqqiyotining turli bosqichlarida ijtimoiy-madaniy jarayonlar ta'siri ko'zga tashlanishi tabiiy hol.

Akademik M.Rahmonovning II jildlik "O'zbek teatri. Qadimiy zamonlardan XVIII asrga qadar" hamda "O'zbek teatri tarixi. XVIII asrdan XX asr avvaligacha" nomli fundamental tadqiqotlarida milliy teatrimizning uzoq asrlarga borib taqaluvchi tarixiy yo'li va evolyutsion rivojida ijtimoiy jarayonlar muhim rol o'ynagani asoslab berilgan. Masalan, olimning ellinizm davrida O'rta Osiyoga Yunon teatrining kirib kelishi bilan bog'liq ilmiy xulosalari alohida ahamiyatga ega[3]. Yunonlar O'rta Osiyoni istilo qilgach, yunon va mahalliy xalqlar madaniyati bir-biriga qorishib ketgani, natijada, "Sharq Ellinizmi" deb nomlanuvchi aralash madaniyat vujudga kelgani ma'lum. M.Rahmonov yozganidek, "Xalqaro aloqa va savdo-sotiqning kuchayishi orqasida O'rta Osiyoga Yunon va boshqa Ellin davlatlarning madaniyati oqimi yana kuchaydi, bular hammasi mahalliy xalq madaniyati bilan chetdan kelayotgan madaniyat o'rtasidagi o'zaro ta'sir jarayonini borgan sari kuchaytirib yubordi"[4]. Ikki xalq madaniyatining o'zaro assimilyatsiya bo'lishi haqida mulohaza yuritarkan olim qadimgi o'zbek teatrida ko'p qo'llanilgan "masxara" atamasining etimologiyasiga e'tibor qaratadi va ushbu tushunchani yunonlarning quyi tabaqa teatri – "O Maskaras" va "mim" teatrlari bilan bog'liq ekanini asoslaydi[5]. Demak, tilimizga singib ketgan shu birgina atamaning genezisi yunon madaniyatiga borib taqalar ekan, bu xalqlar o'rtasidagi ijtimoiy-madaniy aloqalar nihoyatda chuqurligi, millatlarni bog'lovchi mushtarak ildizlar ancha mustahkam bo'lganidan dalolat beradi.

Shuningdek, olim qadimda O'rta Osiyo va Sharqiy Osiyo mamlakatlari o'rtasida ham madaniy aloqalar rivojlangani xususida yozadi[6]. Ayniqsa, Yaponiya va Xitoy bilan iqtisodiy va madaniy munosabatlar chuqur tarixga egaligi, bu xalqlarning madaniyati va san'ati bir-biriga ta'sir ko'rsatganini qayd etadi. Xitoydagi tasviriy san'at yodgorliklari, Yaponiyaning qadimgi shaharlaridagi muzey va ibodatxonalardan o'rta osiyolik aktyorlar, sozanda va raqqoslarning figuralari, niqoblari topilgani bu fikrni tasdiqlaydi. Bundan xulosa shuki, mamlakatimiz hududida teatr san'atining ilk kurtaklarini vujudga kelishi, rivojlanishida turli xalqlarning madaniyati, qadriyatlari, ijtimoiy jarayonlari muhim rol o'ynagan.

XX asrning boshiga kelib jadid ma'rifatparvarlarining say-harakati bilan Turkistonda yevropa tipidagi professional teatrning vujudga kelishi shubhasiz, davrning ijtimoiy-mafkuraviy ehtiyoji mahsuli edi. Zotan, jadid ziyolilari millatni uyg'otish, Turkistonni dunyoning mutaraqqiy etgan mamlakatlari safiga olib chiqish uchun astoydil harakat qilib,

[3] Qarang: Rahmonov M.O'zbek teatri. Qadimiy zamonlardan XVIII asrga qadar. – Toshkent: Fan, 1975.– B.73-118.
[4] Shu manba, B.80.
[5] Qarang: Shu manba, B.81-86.
[6] Qarang: Shu manba, B.152-187.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №7

bu yo‘lda matbuot, maorif hamda teatrdan foydalandilar. San’atning jonli turi hisoblangan teatr xalqning ruhiyati, ongu shuuriga kuchli ta’sir ko‘rsatishi va yakdil g‘oya atrofida birlashtirishi lozim edi. Jadidlar davri teatri va dramaturgiyasini tadqiq etgan M.Rahmonov, SH.Rizayev, N.Karimov[7] singari olimlarning ilmiy asarlarida XX asr boshida Turkistondagi ijtimoiy-siyosiy jarayonlar, jadidlarning ma’rifiy harakati va g‘oyaviy qarashlari bevosita professional teatrning tug‘ilishiga zamin hozirlagani ta’kidlanadi. Bu davrni maxsus o‘rgangan SH.Rizayev Turkistonga yevropa tipidagi dramaturgiya va teatrning kirib kelishi, tarixiy-ijtimoiy sharoit va jadid dramaturgiyasining shakllanishi xususida to‘xtalar ekan, shunday yozadi: “O‘zbek jadid dramaturgiyasi hamda teatrining shakllanishi, avvalo, ijtimoiy hayot taqozosi va ehtiyoji tufayli sodir bo‘ldi. Tarixiy jarayon va Rossiyaning mustamlakachilik siyosati mamlakatdagi musulmon o‘lkalarning, jumladan, Turkistonning tom ma’nodagi milliy uyg‘onishi uchun vaziyat yetilganligini namoyon qilmoqda edi”[8]. Darhaqiqat, teatr ijtimoiy hayotni aks ettiruvchi, jamiyatdagi ko‘plab muammolarga yechim izlovchi san’at turi sifatida jadid ma’rifatparvarlari uchun zarur ma’naviy qurol vazifasini bajardi va Turkistonda milliy uyg‘onish ruhini kuchaytirishga, xalqning milliy o‘zligini anglashiga xizmat qildi.

Shuningdek, T.Tursunov, M.To‘laxo‘jayeva, S.Qodirova, T.Islomov, D.Rahmatullayeva, H.Ikromov, O.Rizayev, O.Tojiboyeva[9] singari teatrshunoslarning tadqiqotlarida ham ijtimoiy-madaniy jarayonlarning teatrga ta’siri, davr va teatr munosabatlari muayyan kontekstlarda o‘rganilgan.

T.Tursunovning “Oktabr inqilobi va o‘zbek teatri”[10] nomli monografiyasida 1917-yilda yuz bergan Oktabr inqilobi, bolsheviklarning hukumat tepasiga kelishi va ushbu siyosiy jarayonning madaniy muhit, xususan, teatr san’atiga ko‘rsatgan ta’siri tahlil qilinadi. Muallif oktabr inqilobiga qadar o‘zbek xalqi professional teatrga ega bo‘lmagani, Turkistonning Rossiyaga qo‘shib olinishi natijasida bu mamlakatda ham yevropa tipidagi teatr yaratishga qiziqish paydo bo‘lganini ta’kidlaydi[11]. Shuningdek, asr boshida Turkistonga tez-tez tashrif buyurgan ozarbayjon va tatar teatr truppalari ham bu jarayonda muhim o‘rin tutganini eslash lozim. Biroq T.Tursunov yozganidek, “Xalqi asosan qishloq xo‘jaligi bilan band bo‘lgan o‘lka ijtimoiy-iqtisodiy jihatdan ancha orqada qolgan edi. Aholi kichik ishlab chiqarish bilan cheklangan, Markaziy Rossiya aholisiga qaraganda birmuncha ihotalangan tarzda hayot kechirardi. Turkistonda teatr asoschilari bilan xalq o‘rtasida amalda hech qanday munosabat yo‘qligini izohlovchi sabablardan biri ham shu edi”[12]. Inqilob esa teatr

[7] Rahmonov M. O‘zbek teatri tarixi. XVIII asrdan XX asr avvaligacha – Toshkent: Fan, 1968. – 430 b; Rizayev SH. Jadid dramasi. – Toshkent: Sharq, 1997. – 320 b; Karimov N. Jadid teatri. – Toshkent: “Toshkent islom universiteti” nashriyot-matbaa birlashmasi, 2016. – 260 b;

[8] Rizayev SH. Jadid dramasi. – Toshkent: Sharq, 1997. – B.35.

[9] Tursunov T.Формирование социалистического реализма в узбекской драматургии. – Ташкент: изд. АН УзССР, 1963. – 163 с; Октябрьская революция и узбекский театр. – Tashkent: Fan, 1983. – 192 s; Tulyaxodjayeva M., Yuldashev T. Узбекская драматургия на сцене театра. – Tashkent: Fan, 1990. – 136 s; Туляхождаева М. Режиссура узбекского драматического театра (тенденции развития и современные проблеми). – Ташкент: Изд. литературы и искусства имени Г.Гуляма 1995. – 84 с; Qodirova S.Komediya san’ati tarixi. – Toshkent: “San’at” jurnali nashriyoti, 2008. – 212 b; Islomov T. Tarix va sahna. – Toshkent: G‘afur G‘ulom nomidagi adabiyot va san’at nashriyoti, 1998. –136 b; Rahmatullayeva D. Tarix va teatr. – T.: G‘.G‘ulom nomidagi nashriyot-matbaa ijodiy uyi, 2022 y. – 364 b; Ikromov H. Davr va teatr. – Toshkent: O‘zbekiston milliy ensiklopediyasi, 2009. – 165 b; Tojiboyeva O.Epos va teatr. 1-kitob. – Toshkent: “San’at” jurnali nashriyoti, 2015.–240 b; 2-kitob. – Toshkent: “San’at” jurnali nashriyoti, 2016.–208 b;

[10] Турсунов Т.Октябрьская революция и узбекский театр. – Ташкент: Изд. “Фан”, 1983.– 192 с;

[11] Shu manba, B.5.

[12] Shu manba, B.5.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №7

san'ati rivojiga ijobiy ta'sir ko'rsatdi, hukumat tomonidan sohani qo'llab-quvvatlash uchun qator say-harakatlar amalga oshirildi, badiiy jarayonlarda ham o'zgarishlar ko'zga tashlandi. Jumladan, iste'dodli yoshlar bilan ishlovchi mustaqil teatr uyushmasi tashkil etiladi, mamlakatning yirik madaniy markazlarida yangi teatr truppalari tuziladi. Farg'onada Hamza Hakimzoda Niyoziy, Toshkentda Mannon Uyg'urning truppalari yorqin ijodiy faoliyati bilan ajralib chiqadi.

Xulosa qilib aytganda, har bir davrdagi ijtimoiy-madaniy jarayonlar o'zbek teatrining rivojlanishida ta'sir ko'rsatdi. Buning natijasida spektakllar yaratildi va sahna yuzini ko'rdi. Aynan bugungi kun o'zbek teatrida sahnalashtirilgan, sahnalashtirilayotgan spektakllar ham g'oyaviy-badiiy jihatdan teran, shaklan va mazmunan yaxlit bo'lishi barobarida sahna qonuniyatlari asosida yaratilishi, tarbiyaviy harakterga ega bo'lishi, eng asosiysi tomoshabinning estetik didini oshirishi, ma'naviy ozuqa berishi va zavq ulashishga xizmat qilishi zarur.

ADABIYOTLAR RO'YXATI | СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ | REFERENCES

1. O'rinov E. Bugungi o'zbek teatri. – Toshkent, 2014 – B.15.
2. T.O.Адрианова. Социальные функции театра. – Вестник Челябинского государственного университета. 2012. №35 (289).
3. Rahmonov M.O'zbek teatri. Qadimiy zamonlardan XVIII asrga qadar. – Toshkent: Fan, 1975.– B.73-118.
4. Rahmonov M.O'zbek teatri tarixi. XVIII asrdan XX asr avvaligacha – Toshkent: Fan, 1968. – 430 b;
5. Rizayev SH. Jadid dramasi. – Toshkent: Sharq, 1997. – 320 b;
6. Karimov N. Jadid teatri. – Toshkent: "Toshkent islom universiteti" nashriyot-matbaa birlashmasi, 2016. – 260 b;
7. Istiqlol va milliy teatr (to'plam) – Toshkent: Yangi asr avlodi, 2002.
8. Tursunov T.Формирование социалистического реализма в узбекской драматургии. – Ташкент: изд. АН УзССР, 1963. – 163 с;
9. Октябрьская революция и узбекский театр. – Tashkent: Fan, 1983. – 192 с;
10. Туляхождаева М. Режиссура узбекского драматического театра (тенденции развития и современные проблеми). – Ташкент: Изд. литературы и искусства имени Г.Гуляма 1995. – 84 с;

MUALLIF HAQIDA MA'LUMOT [ИНФОРМАЦИЯ ОБ АВТОРЕ] [AUTHORS INFO]

✉**Umarov Kamoliddin**, O'zbekiston davlat san'at va madaniyat instituti tayanch doktoranti, [**Умаров Камолиддин,** аспирант Государственного института искусства и культуры Узбекистана], [**Umarov Kamoliddin,** postgraduate student of the State Institute of Art and Culture of Uzbekistan]; manzil: O'zbekiston, Toshkent sh., [адрес: Узбекистан, г. Ташкент], [address: Uzbekistan, Tashkent city].

Ilmiy-nazariy va metodik jurnal
Научно-теоретический и методический журнал
Scientific theoretical and methodical journal
INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №7

Original paper

O'ZBEKISTONDA IJTIMOIY-MADANIY FAOLIYATNING TASHKILIY-HUQUQIY ASOSLARI

© B.B. Inatullaev[1]✉

[1]Namangan davlat universiteti, Namangan, O'zbekiston

Annotatsiya

KIRISH: bugungi jamiyatda ijtimoiy me'yorlarni o'zlashtirishning turli usullarini, jamiyat a'zolari o'rtasidagi aloqa va o'zaro ijtimoiy munosabatlarining yangi shakllarini amaliyotga joriy etishni talab etadi.Mazkur maqolada jamiyatning ma'naviy yangilanishi va ijtimoiylashuvning an'anaviylik va zamonaviylik asosidagi uslubiyoti ijtimoiy-madaniy faoliyatning huquqiy asoslari tahlil etilmoqda.

MAQSAD: O'zbekiston Respublikasida ijtimoiy-madaniy faoliyatning huquqiy asoslari mazmun-mohiyatini tahlil qilish.

MATERIALLAR VA METODLAR: maqolada ijtimoiy-madaniy faoliyatning muhim komponentlari va ularni shakllantirishga muhim shart-sharoit yaratuvchi qonun-hujjatlari mazmun-mohiyati o'rganilib, hozirgi zamon talablariga va istiqboldagi tendensiyalarga javob berishiga e'tibor qaratilgan.Maqolada ijtimoiy-madaniy faoliyatning huquqiy asoslarini yoritishda sintez, analiz, kontent tahlil, kompleks yondashuv, tizimli yondashuv,, mantiqiylik kabi usul va tamoyillardan foydalanilgan, shuningdek mahalliy va xorijiy manbalarning tahliliga asoslangan.

MUHOKAMA VA NATIJALAR: ijtimoiy-madaniy faoliyat – jamiyat qonuniyatlari va qadriyatlarini madaniy o'zlashtirish asosida jamiyat a'zolarining ma'naviy ehtiyojlarini qondirish, ong-tafakkur islohotlarini kechishiga yo'naltirilgan uzluksiz tizim sifatida o'zining muayyan me'yorlari, institutsional tuzilmalariga egadir. Bu institusional tuzilmalar huquqiy demokratik davlat hisoblangan O'zbekistonda qonun va qonunosti hujjatlar asosida o'z faoliyatini tashkil etishi lozim.

Xulosa: ijtimoiy madaniy faoliyatni tashkil etish jamiyat a'zolarini jamiyatdagi ijtimoiy me'yorlarni o'zlashtirishiga yordam beradi, maqolada tahlil etilgan huquqiy manbalar ijtimoiy-madaniy faoliyat subyektlari harakatlarini huquqiy jihatdan kafolatlaydi.

Kalit so'zlar: ijtimoiy-madaniy faoliyat, shaxs, jamiyat, ta'lim tizimi, madaniyat, qonun, qaror, maktabdan tashqari ta'lim, madaniy ehtiyoj, san'at, ijtimoiy pedagogika

Iqtibos uchun: Inatullaev B.B. O'zbekistonda ijtimoiy-madaniy faoliyatning tashkiliy-huquqiy asoslari. // Inter education & global study. 2024. №7. B.468–475.

ОРГАНИЗАЦИОННО-ПРАВОВЫЕ ОСНОВЫ СОЦИАЛЬНО-КУЛЬТУРНАЯ ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ В УЗБЕКИСТАНЕ

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №7

© Б.Б. Инатуллаев [1]✉
[1]Наманганский государственный университет, Наманган, Узбекистан

Аннотация

ВВЕДЕНИЕ: в современном обществе необходимо внедрять в практику различные методы освоения социальных норм, новых форм общения и взаимных социальных отношений между членами общества.В данной статье анализируются нравственное обновление общества и методология социализации, основанная на традиционализме и современности, правовые основы социокультурной деятельности.

ЦЕЛЬ: проанализировать содержание и сущность правовой основы социально-культурной деятельности в Республике Узбекистан.

МАТЕРИАЛЫ И МЕТОДЫ: В статье рассматривается содержание важных компонентов социокультурной деятельности и нормативно-правовых актов, создающих важные условия для их формирования, обращая внимание на то, что они отвечают требованиям современности и тенденциям будущего.В статье для выяснения правовых основ социокультурной деятельности на основе анализа отечественных и зарубежных источников использованы такие методы и принципы, как синтез, анализ, контент-анализ, комплексный подход, системный подход, логичность.

ОБСУЖДЕНИЕ И РЕЗУЛЬТАТЫ: социально-культурная деятельность имеет свои специфические нормы и институциональные структуры как непрерывная система, направленная на удовлетворение духовных потребностей членов общества и претерпевающая психические преобразования на основе культурного присвоения законов и ценностей общества. Эти институциональные структуры должны организовать свою деятельность на основе законов и нормативных документов Узбекистана, который считается правовым демократическим государством.

ВЫВОД: организация социальной и культурной деятельности помогает членам общества усваивать социальные нормы в обществе, анализируемые в статье правовые источники юридически гарантируют действия субъектов социальной и культурной деятельности.

Ключевые слова: социально-культурная деятельность, человек, общество, система образования, культура, право, решение, внешкольное образование, культурная потребность, искусство, социальная педагогика.

Для цитирования: Инатуллаев Б.Б. Организационно-правовые основы социально-культурная деятельность в узбекистане. // Inter education & global study. 2024. №7. С. 468–475.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №7

ORGANIZATIONAL AND LEGAL BASIS OF SOCIO-CULTURAL ACTIVITY IN UZBEKISTAN

© Baxromjon B. Inatullayev [1]✉
[1]Namangan State University, Namangan, Uzbekistan

Annotation

INTRODUCTION: in today's society, it is necessary to put into practice different methods of mastering social norms, new forms of communication and mutual social relations between members of society. This article analyzes the moral renewal of the society and the methodology of socialization based on traditionalism and modernity, the legal basis of socio-cultural activity.

AIM: to analyze the content and essence of the legal basis of socio-cultural activity in the Republic of Uzbekistan.

MATERIALS AND METHODS: the article examines the content of important components of socio-cultural activities and the laws and regulations that create important conditions for their formation, paying attention to the fact that they meet the requirements of the present time and future trends. In the article, methods and principles such as synthesis, analysis, content analysis, comprehensive approach, systematic approach, logicality were used to clarify the legal basis of socio-cultural activity, and based on the analysis of local and foreign sources.

DISCUSSION AND RESULTS: socio-cultural activity has its own specific norms and institutional structures as a continuous system aimed at meeting the spiritual needs of society members and undergoing mental reforms based on the cultural appropriation of society's laws and values. . These institutional structures should organize their activities on the basis of laws and statutory documents in Uzbekistan, which is considered a legal democratic state.

CONCLUSION: the organization of social and cultural activities helps the members of the society to master the social norms in the society, the legal sources analyzed in the article legally guarantee the actions of the subjects of social and cultural activities.

key words: socio-cultural activity, person, society, educational system, culture, law, decision, extracurricular education, cultural need, art, social pedagogy

For citation: Baxromjon B. Inatullayev. (2024) 'Organizational and legal basis of socio-cultural activity in uzbekistan', Inter education & global study, (7), pp. 468–475. (In Uzbek).

O'zbekiston Respublikasida bugungi keng ko'lamli islohotlar tub negizini jamiyat a'zolarining tafakkur o'zgarishlari tashkil etib, bu bevosita xalqning boy madaniy merosi asosida zamonaviy ilm-fan vositasida yuksalib bormoqda. Mustaqillik tufayli o`zbek xalqining ko`p asrlik boy tarixiy, ilmiy, madaniy va ma`naviy merosini o`rganish, undan xalqning bebaho mulki sifatida foydalanishga keng yo`l ochildi. Ma`naviy boyliklar,

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №7

qadriyatlar, davlat, millat, shaxsning bebaho xazinasi va taraqqiyot manbai hisoblanadi. Hayotning o‘zi va xalqning talablari bizning oldimizga amaliy yechimini topish lozim bo‘lgan yangi va yanada murakkab vazifalarni qo‘ymoqda.[1] Bu vazifalarni to‘la zamon talablari darajasida ado etishda esa ijtimoiy-madaniy faoliyat zarur bo‘ladi.

Ijtimoiy-madaniy faoliyat – jamiyat qonuniyatlari va qadriyatlarini madaniy o‘zlashtirish asosida jamiyat a'zolarining ma’naviy ehtiyojlarini qondirish, ong-tafakkur islohotlarini kechishiga yo‘naltirilgan uzluksiz tizim sifatida o’zining muayyan me’yorlari, institutsional tuzilmalariga egadir. Bu tizim jamiyatda olib borilayotgan madaniy-ma'rifiy ishlarni qamrab oladi, shuningdek, ilm-fanning turdosh boshqa sohalari, xususan, ijtimoiy pedagogikaning integrativ jihatlarini o‘z ichiga oladi. Ijtimoiy pedagogika bu– pedagogikaning shaxs tarbiyasi va shakllanishiga ta'sirini tadqiq qiluvchi, shaxs tarbiyasini optimallashtirishga qaratilgan chora-tadbirlar tizimini ijtimoiy muhitning muayyan shart-sharoitlaridan kelib chiqib ishlab chiqish yo‘llarini tadqiq qiluvchi sohasidir.[2.]

Nemis pedagog olimi Ye. Mollenxauerning ta'rifiga ko‘ra ijtimoiy pedagogika bu – yoshlarga ijtimoiy tizimga tez moslashishga, xulq-atvor normalaridan og‘ishga qarshi turishlarini ilmiy ta'minlashga yordam beruvchi fandir.[3.] Yuqoridagilardan ijtimoiy pedagog faoliyatining mazmuni, ya'ni ijtimoiy pedagog bu – bolalar, ota-onalar, o‘smirlar, yoshlar, yoshi kattalar bilan ta'lim, muassasalar, turar joylarda ijtimoiy-tarbiyaviy ish olib boruvchi mutaxassisdir.[4.]

Mazkur ta'riflar O‘zbekiston Respublikasida jamiyat hayotining ma'naviy yangilanishini asosi bo‘lgan ma'naviy-ma'rifiy ishlarning zarurati va shu soha xodimlarining kompetensiyalarini o‘zaro uyg‘un bo‘lishi lozimligini ta'qazo etadi.

Ma'naviyat haqida har qancha da'vatlar, muhim nazariy fikrlar bildirilmasin, agar ularni jamiyat ongiga singdirish uchun doimiy ish olib bormasak, bu boradagi faoliyatimizni har tomonlama puxta o‘ylangan tizimli ravishda tashkil etmasak, tabiiyki, biz ko‘zlangan maqsadga erisholmaymiz, ya'ni, inson qalbiga yo‘l topolmaymiz. Shuning uchun ham biz bugungi kunda ta'lim-tarbiya sohasidan boshlab, matbuot, televidenie, internet va boshqa ommaviy axborot vositalari, teatr, kino, adabiyot, musiqa, rassomlik va haykaltaroshlik san'atigacha, bir so‘z bilan aytganda, insonning qalbi va tafakkuriga bevosita ta'sir o‘tkazadigan barcha sohalardagi faoliyatimizni xalqning ma'naviy ehtiyojlari, zamon talablari asosida yanada kuchaytirishimiz, yangi bosqichga ko‘tarishimiz zarur.[5.]

O‘zbekiston Respublikasida ma'naviy-ma'rifiy faoliyatda yoshlar, xususan, talaba yoshlar tarbiyasi masalasi o‘ta muhim ahamiyat kasb etadi. Zero, «Ma'naviy tiklanish - fikrlash tarzini mustaqillik ruhi belgilaydigan yangi avlodga mansub ijodiy ziyolilarning paydo bo‘lishi, demakdir. Bizning tushunishimizcha, qotib qolgan eski aqidalardan voz kechish -o‘z tarixiy yo‘nalishimizdan voz kechish, degani emas. Bu biryoqlama va tor fikrlashdan voz kechish demakdir».[6.]

Bundan oliy ta'lim tizimida nafaqat ma'naviy-ma'rifiy ishlarni yuqori darajada tashkil etish, balki oliy ta'lim tizimida jamiyatni ma'naviy yangilashga qodir mutaxassis kadrlarni tayyorlash vazifa kelib chiqadi.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №7

Bu o‘z o‘zidan ijtimoiy-madaniy faoliyatda fan, ta'lim va ishlab chiqarish integratsiyasini tashkiliy-huquqiy asoslarini yaratilganligiga bog‘liq bo‘ladi.

O‘zbekiton Respublikasida ijtimoiy-madaniy faoliyatni tashkiliy-huquqiy asoslarini shartli ravishda ikki guruhga ajratish mumkin bo‘ladi. Ijtimoiy-madaniy faoliyat ta'limini tashkil etishdagi ta'lim tizimidagi islohotlar birinchi guruhni tashkil etsa, ikkinchi guruh asoslar ijtimoiy-madaniy faoliyatning namoyon bo‘lish sohalaridagi tashkiliy-huquqiy asoslarni qamrab oladi.

O‘zbekiston Respublikasida ta'lim tizimida olib borilayotgan madaniy faoliyatni ta'lim to‘g‘risidagi qonun asosida ham tashkil etilishi mumkin.

Ta'lim to‘g‘risidagi qonunga ta'lim sohasidagi davlat siyosatining asosiy prinsiplari sifatida bilimli bo‘lishni va iste'dodni rag‘batlantirish, ta'lim tizimida davlat va jamoat boshqaruvini uyg‘unlashtirish masalasi kiritilgan. Shuningdek, ta'lim to‘g‘risidagi qonunning 14-moddasida maktabdan tashqari ta'lim turi kiritilib, bolalarning ehtiyojlarini qanoatlantirish, bo‘sh vaqti va dam olishini tashkil etish uchun davlat organlari, nodavlat notijorat tashkilotlari, shuningdek tijorat tashkilotlari madaniy-estetik, ilmiy, texnikaviy, sport yo‘nalishidagi maktabdan tashqari ta’lim tashkilotlarini tashkil etishi mumkinligi, maktabdan tashqari ta’lim bolalarga uzluksiz ta’lim berishning tarkibiy qismi sifatida ularning iste’dodi va qobiliyatini rivojlantirishga, ma’naviy ehtiyojlarini qanoatlantirishga qaratilganligi, maktabdan tashqari ta’lim tashkilotlari jumlasiga bolalar, o‘smirlar ijodiyoti saroylari, uylari, klublari va markazlari, “Barkamol avlod” bolalar maktablari, bolalar-o‘smirlar sport maktablari, bolalar musiqa va san’at maktablari, studiyalar, axborot-kutubxona hamda sog‘lomlashtirish muassasalari kirishi belgilab qo‘yilgan.[7.]

O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019 yil 30 sentabrdagi “Xalq ta'limi tizimidagi maktabdan tashqari ta'lim samaradorligini tubdan oshirish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi PQ-4467-son qarori bilan xalq ta'limi tizimidagi maktabdan tashqari ta'lim samaradorligini yanada oshirish, o‘quvchi yoshlarda yuksak ma'naviy fazilatlarni kamol toptirish, ularning bo‘sh vaqtlarini mazmunli tashkil etish, kasb-hunarga yo‘naltirish orqali mustaqil hayotga tayyorlash, intellektual barkamol avlodni tarbiyalash maqsadida, shuningdek, O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2018 yil 5 sentabrdagi «Xalq ta'limi tizimiga boshqaruvning yangi tamoyillarini joriy etish chora-tadbirlari to‘g‘risida»gi PQ-3931-son qaroriga muvofiq O‘zbekiston Respublikasi Xalq ta'limi vazirligi, Moliya vazirligi, Turizmni rivojlantirish davlat qo‘mitasi, Qoraqalpog‘iston Respublikasi Vazirlar Kengashi, viloyatlar va Toshkent shahar hokimliklarining O‘zbekiston Respublikasi Xalq ta'limi vazirligi tasarrufidagi texnik ijodiyot, badiiy ijodiyot, o‘lkashunoslik va ekologiya bo‘yicha «Barkamol avlod» respublika bolalar markazlari negizida Respublika «Barkamol avlod» bolalar maktabini, «Barkamol avlod» tuman (shahar) bolalar markazlari, Qoraqalpog‘iston Respublikasi, viloyatlar va Toshkent shahar «Barkamol avlod» bolalar markazlari negizida «Barkamol avlod» bolalar maktablarini, Qoraqalpog‘iston Respublikasi Xalq ta'limi vazirligi va viloyatlar xalq ta'limi boshqarmalari huzuridagi axborot-resurs markazlari negizida «Bolalar kutubxonalari»ni, 2020-2023 yillarda Buxoro, Qashqadaryo, Namangan, Samarqand, Xorazm viloyatlari va Toshkent shahrida tizimli ravishda bolalar turizmini

CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №7

rivojlantirish maqsadida «Barkamol avlod» bolalar maktablari huzurida 100-200 o‘rinli «Bolalar sayyohlik bazalari»ni tashkil etish belgilab qo‘yildi.[8.]

Bu o‘z o‘zidan ta'limiy jarayon ishtirokchilarining darsdan tashqari faoliyatini muvofiqlashtiruvchi tizimga ehtiyoj mavjudligini va bu o‘z o‘zidan ijtimoiy-madaniy faoliyatda namoyon bo‘lishini ko‘rsatadi. Bu faaoliyatni amalga oshirish uchun esa jamiyatda ijtimoiy-madaniy faoliyatga doir fundamental bilimga ega, yuksak ma'naviy fazilatlarga ega oliy ma'lumotli kadrlarga ehtiyoj mavjud bo‘ladi. Bu oliy ta'lim tizimida uzluksiz ma'naviy tarbiya ishini olib boruvchi kadrni tayyorlash vazifasini qo‘yadi. Bu sohada olib borilgan integratsion faoliyat esa natijasida yanada takomillashadi.

O’zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyevning 2017 yil 28 iyuldagi «Ma'naviy-ma'rifiy ishlar samaradorligini oshirish va sohani rivojlantirishni yangi bosqichga ko‘tarish to‘g‘risida»gi qarorining qabul qilinishi, O‘zbekiston respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2019 yil 31 dekabrda “Uzluksiz ma'naviy tarbiya konsepsiyasini tasdiqlash to‘g‘risida”gi qarori bilan jamiyatnig ma'naviy yangilanishida ijtimoiy-madaniy faoliyatning o‘rni yorqinroq namoyon bo‘la boshladi.

Ma'naviy-ma'rifiy ishlarning ta'sirchanligini oshirish, ma'naviyat sohasidagi ichki va tashqi tahdid hamda xavf-xatarlarga qarshi samarali kurashish, jamiyatda mafkuraviy immunitetni mustahkamlash, davlat va jamoat tashkilotlarining bu boradagi faoliyatiga yaqindan ko‘maklashish maqsadida O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019 yil 3 maydagi “Ma'naviy-ma'rifiy ishlar samaradorligini oshirish bo‘yicha qo‘shimcha chora-tadbirlar to‘g‘risida”gi PQ-4307-son qarori[9.]qabul qilindi. Unga ko‘ra Respublika Ma'naviyat va ma'rifat kengashining tarkibi, ishchi organi va faoliyatining asosiy yo‘nalishlari belgilab berildi.

O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2018 yil 14 avgustdagi “Yoshlarni ma'naviy-axloqiy va jismoniy barkamol etib tarbiyalash, ularga ta'lim-tarbiya berish tizimini sifat jihatidan yangi bosqichga ko‘tarish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi PQ-3907-son qarori[10.] bilan ta'lim tizimida ijtimoiy-madaniy faoliyatni rag‘batlantirish mexanizmlari amaliyotga qo‘llanila boshladi. Yoshlarni ma'naviy-axloqiy va jismoniy barkamol etib tarbiyalash, ularga ta'lim-tarbiya berish tizimini sifat jihatidan yangi bosqichga ko‘tarish bo‘yicha 6 ta yo‘nalishdan iborat kompleks chora-tadbirlar dasturi ishlab chiqildi va tasdiqlandi.

O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2018 yil 28 noyabrdagi “O‘zbekiston Respublikasida milliy madaniyatni yanada rivojlantirish konsepsiyasini tasdiqlash to‘g‘risida” gi PQ-4038-sonli qarori[11.] bilan madaniyat tizimida ijtimioy-madaniy faoliyat imkoniyatlaridan to‘laqonli foydalanish, aholining turmush madaniyatini yuksalishiga salmoqli ta'sir etish mexanizmlari ishlab chiqildi. Shuningdek, madaniy xizmat ko‘rsatishning yangi tuzilmasi madaniyat markazlari tashkil etildi. Shuningdek, O‘zbekiston Respublikasida madaniyat sohasini isloh qilish, ijtimoiy-madaniy faoliyatni rivojlantirish, xususan madaniyat sohasida innovatsiyalarni ishlab chiqish bilan bog‘liq bir qator qaror, farmonlar qabul qilindi. Jumladan, O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017 yil 31 maydagi "Madaniyat va san'at sohasini yanada rivojlantirish va takomillashtirishga doir chora-tadbirlar to‘g‘risida"gi qarori, 2017 yil 16 oktyabrdagi “O‘zbekiston Respublikasi

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №7

madaniyat vazirligi huzurida madaniyat va san'atni rivojlantirish jamg‘armasini tashkil etish to‘g‘risida”gi PQ-3325-sonli qarori, 2018 yil 1 avgustdagi “Madaniyat va san'at sohasida davlat-xususiy sheriklikni rivojlantirish uchun shart-sharoitlar yaratish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi PQ-3892-son qarori, 2018 yil 27 avgustdagi “O‘zbekiston Respublikasida madaniyat va san'at sohasini innovatsion rivojlantirish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi qarori, 2020 yil 26 maydagi “O‘zbekiston Respublikasi Madaniyat vazirligi faoliyatini takomillashtirish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi qarori, O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2010 yil 7 oktyabrdagi “2010-2020 yillarda nomoddiy madaniy meros ob'ektlarini muhofaza qilish, asrash, targ‘ib qilish va ulardan foydalanish davlat dasturini tasdiqlash to‘g‘risida”gi 222-son qarori, 2017 yil 11 dekabrdagi 2017 - 2027 yillarda davlat muzeylari faoliyatini takomillashtirish va moddiy-texnik bazasini mustahkamlash bo‘yicha komleks chora-tadbirlar dasturini tasdiqlash to‘g‘risida”gi975-son qarori, 2018 yil 19 iyundagi “Davlat madaniyat muassasalari va davlat arxivlari xodimlari mehnatiga haq to‘lash va ularni moddiy rag‘batlantirishning takomillashtirilgan tizimini tasdiqlash haqida”gi 458-son qarori, 2019 yil 9 yanvardagi “ixtisoslashtirilgan san'at va madaniyat maktablari hamda maktab-internatlarning faoliyatini tashkil etish to‘g‘risida”gi 9-sonli qarori, 2019 yil 20 martdagi «Madaniyat va san'at fidokori» ko‘krak nishonini ta'sis etish to‘g‘risida”gi 236-son qarori, 2019 yil 30 martdagi “madaniyat markazlari faoliyatiga oid normativ-huquqiy hujjatlarni tasdiqlash to‘g‘risida”gi 264-son qarorini, O‘zbekiston Respublikasida ilk bor 2021 yil 21 yanvarda “Madaniy faoliyat va madaniyat tashkilotlari to‘g‘risida”gi qonunning [12.] qabul qilinishi ijtimoiy-madaniy faoliyatni imkoniyatlarini yanada kengaytiradi.

Yuqorida tahlil qilib o‘tilgan barcha qonun, qaror, farmonlar O‘zbekiston Respublikasida ijtimoiy-madaniy faoliyatning zaruratini ko’rsatish bilan bir qatorda uni rivojlantirish uchun zarur shart-sharoit yaratishda huquqiy asos vazifasini o‘taydi. Shuningdek, mazkur huquqiy manbalarning to‘la xalq manfaatlari yo‘lida ijro etilishi xalqchil madaniy siyosatni ifodalaydi.

ADABIYOTLAR RO‘YXATI | СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ | REFERENCES

1. Karimov I. Xavfsizlik va barqaror taraqqiyot yo‘lida. –T.: O‘zbekiston, 1998. –B-73.
2. Коджаспирова Г.М., Коджаспиров А.Ю. Словарь по педагогике. – Москва: ИКЦ МарТ; Росьов н/Д: Издательский центр “МарТ”, 2005. – 448 с
3. http://elibrary.bsu.az/books_163/N_66.pdf
4. Мустаева Ф.А. Основы социальной педагогики: Учебник для студентов высших педагогических учебных заведений – 2-е изд., перереб. и доп. – М.: Академический проект, 2001 – 416 с
5. Мирзиёев Ш. Танқидий таҳлил, қатъий тартиб-интизом ва шахсий жавобгарлик – ҳар бир раҳбар фаолиятининг кундалик қоидаси бўлиши керак. –Тошкент: Ўзбекистон, 2017. –Б.8.
6. Каримов И.А. Юксак маънавият -енгилмас куч.-Тошкент: Маънавият, 2008. –Б. 129.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №7

7. O‘zbekiston Respublikasining “Ta'lim to‘g‘risida”gi Qonuni, 23.09.2020 yildagi O‘RQ-637-son.//lex.uz
8. Ўзбекистон Республикаси Президентининг «Халқ таълими тизимига бошқарувнинг янги тамойилларини жорий этиш чора-тадбирлари тўғрисида»ги ПҚ-3931-сон қарори.//Қонун ҳужжатлари маълумотлари миллий базаси, 01.10.2019 й., 07/19/4467/3825-сон, 04.10.2019 й., 06/19/5846/3866-сон
9. Ўзбекистон Республикаси Президентининг “Маънавий-маърифий ишлар самарадорлигини ошириш бўйича қўшимча чора-тадбирлар тўғрисида” ги ПҚ-4307-сон қарори.// Қонун ҳужжатлари маълумотлари миллий базаси, 04.05.2019 й., 07/19/4307/3079-сон
10. Ўзбекистон Республикаси Президентининг “Ёшларни маънавий-ахлоқий ва жисмоний баркамол этиб тарбиялаш, уларга таълим-тарбия бериш тизимини сифат жиҳатидан янги босқичга кўтариш чора-тадбирлари тўғрисида”ги ПҚ-3907-сон қарори.//Қонун ҳужжатлари маълумотлари миллий базаси, 15.08.2018 й., 07/18/3907/1706-сон
11. Ўзбекистон Республикаси Президентининг2018 йил 28 ноябрдаги “Ўзбекистон Республикасида миллий маданиятни янада ривожлантириш концепциясини тасдиқлаш тўғрисида” ги ПҚ-4038-сонли қарори.// Қонун ҳужжатлари маълумотлари миллий базаси, 30.11.2018 й., 07/18/4038/2243-сон
12. O‘zbekiston Respublikasining “Madaniy faoliyat va madaniyat tashkilotlari to‘g‘risida”gi qonuni. 2021 yil 21 yanvar// lex.uz

MUALLIF HAQIDA MA’LUMOT [ИНФОРМАЦИЯ ОБ АВТОРЕ] [AUTHORS INFO]

✉**Inatullayev Baxromjon Boqijonovich**, musiqa ta’limi va madaniyatshunoslik kafedrasi dotsenti, [**Инатуллаева Бахромжана бокижанович,** доцента кафедры музыкального образования и культурологии], [**Baxromjon B. Inatullayev**, Inatullaev bahromzhan bogizhanovich, Associate Professor of the Department of Music Education and Cultural Studies]; manzil: O‘zbekiston, Namangan sh., [адрес: Узбекистан, г. Наманган], [address: Uzbekistan, Namangan city] atribut_@mail.ru.

Ilmiy-nazariy va metodik jurnal
Научно-теоретический и методический журнал
Scientific theoretical and methodical journal
INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №7

Original paper

MADANIYATSHUNOSLIK FANI TARAQQIYOTI, MUAMMO VA YECHIMLAR

© Shukurov Alisher[1]✉

[1]Madaniyatshunoslik va nomoddiy madaniy meros ilmiy tadqiqot instituti, Toshkent, O‘zbekiston

Annotatsiya

KIRISH: kirish qismida, madaniyatshunoslik fanining tarixi va uning bugungi kundagi ahamiyati ta’kidlanadi. shuningdek, sohaning dolzarb muammolari va tadqiqotning nazariy asoslari taqdim etiladi.

MAQSAD: maqolaning asosiy maqsadi madaniyatshunoslik fani taraqqiyotini tahlil qilish, sohadagi asosiy muammolarni aniqlash va ularning yechimlarini taklif etishdir.

MATERIALLAR VA METODLAR: tadqiqotda ishlatilgan usullar, nazariy yondashuvlar, o‘rganilgan adabiyotlar va boshqa manbalar haqida ma’lumot beriladi. Tahlil qilingan ma’lumotlarning metodologiyasi va ishlatilgan tahliliy usullar tavsifi kiritiladi.

MUHOKAMA VA NATIJALAR: madaniyatshunoslikdagi asosiy muammolar va ularning kelajakdagi taraqqiyotga ta’siri muhokama qilinadi. Shuningdek, muammolarni hal qilish bo‘yicha taklif etilgan yechimlar tahlil qilinadi.

XULOSA: maqola yakunida, madaniyatshunoslik fani taraqqiyotining asosiy yo‘nalishlari va sohadagi dolzarb muammolarning yechimlari haqida xulosalar keltiriladi.

Kalit so‘zlar: madaniyatshunoslik, fan taraqqiyoti, sohani rivojlantirish, muammolar, yechimlar, nazariy tahlil.

Iqtibos uchun: Shukurov A. Madaniyatshunoslik fani taraqqiyoti, muammo va yechimlar // Inter education & global study. 2024. №7. B. 476–483.

РАЗВИТИЕ КУЛЬТУРОЛОГИИ, ПРОБЛЕМЫ И РЕШЕНИЯ

© А.Шукуров[1]✉

[1]Культурология и нематериальная культура научно-исследовательский институт наследия, Ташкент, Узбекистан

Аннотация

ВВЕДЕНИЕ: во введении подчеркивается история науки культурологии и ее значение в наши дни. а также представлены актуальные проблемы отрасли и теоретические основы исследования.

ЦЕЛЬ: основная цель статьи – проанализировать развитие науки культурологии, выявить основные проблемы в области и предложить пути их решения.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №7

МАТЕРИАЛЫ И МЕТОДЫ: представлена информация о методах, теоретических подходах, обзорной литературе и других источниках, использованных в исследовании. Включена методология анализируемых данных и описание использованных аналитических методов.

ОБСУЖДЕНИЕ И РЕЗУЛЬТАТЫ: обсуждаются основные проблемы культурологии и их значение для будущего развития. Также анализируются предлагаемые варианты решения проблем.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ: в конце статьи сделаны выводы об основных направлениях развития науки культурологии и решениях актуальных проблем в этой области.

Ключевые слова: культурология, развитие науки, развитие отрасли, проблемы, решения, теоретический анализ.

Для цитирования: Шукуров А. Развитие культурологии, проблемы и решения. // Inter education & global study. 2024. №7. С. 476–483.

DEVELOPMENT OF CULTURAL STUDIES, PROBLEMS AND SOLUTIONS

© Alisher Shukurov [1]✉
[1]Cultural studies and intangible cultural heritage scientific research institute, Tashkent, Uzbekistan

Annotation

Abstract

INTRODUCTION: in the introduction, the history of the science of cultural studies and its importance today are emphasized. as well as current problems of the field and theoretical foundations of the research are presented.

AIM: the main purpose of the article is to analyze the development of the science of cultural studies, identify the main problems in the field and propose their solutions.

MATERIALS AND METHODS: information is provided about the methods, theoretical approaches, literature reviewed and other sources used in the research. The methodology of the analyzed data and the description of the used analytical methods are included.

DISCUSSION AND RESULTS: the main problems in cultural studies and their implications for future development are discussed. Also, proposed solutions for solving problems are analyzed.

CONCLUSION: at the end of the article, conclusions are made about the main directions of the development of the science of cultural studies and solutions to current problems in the field.

Key words: cultural studies, development of science, development of the field, problems, solutions, theoretical analysis.

For citation Shukurov Alisher Development of cultural studies, problems and solutions., Inter education & global study, (7), pp. 476–483. (In Uzbek).

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №7

Insoniyat taraqqiyotida muhim omillardan biri bu uning dunyo qarashi, ma'naviy salohiyati, odob-ahloqi bilan belgilansa, shularni mujassamlashtirib shakllantiradigan vosita bu madaniyatdir. Milliy madaniyatimizni rivojlantirish, turli yod g'oyalardan asrash, sof holda uning mazmun mohiyatini yoshlarga yetkazish orqali ularning tarbiyasiga ta'sir ko'rsatish bugungi kunning dolzarb masalalaridandir.

Bu ulkan vazifalarni amalga oshirishda madaniyatshunoslik fanining o'rni beqiyos bo'lib ushbu fanning maqsadi va vazifalarini yoshlarga o'rgatish, ularning qalbida vatanparvarlik hissini uyg'otish ahamiyatga molikdir. Biroq bugungi kunda yoshlarga ushbu fanni o'qitish borasida yechimini kutayotgan bir qancha masalalar mavjud.

Ushbu muammolarni hal qilish borasida asosliy taklif va tavsiyalar ishlab chiqilib maqolaga kiritilgan. Taklif va tavsiyalar amalga oshirilsa erishiladigan yutuqlar to'g'risida ilmiy tahlil va farazlar asoslab berilgan.

Maqolada kiritilgan muammolar bir necha yillar davomida o'z yechimini topmay, madaniyatshunoslik mutahasisligi bo'yicha tayyorlanayotgan kadrlarning yuragidagi og'riqliy nuqtalar hisoblanib, o'z sohasida faoliyat olib borishda qiynalayotgan yoxud undan voz kechishga majbur bo'lgan mutahasislar dardi hisoblanadi.

Shu narsani alohida qayd etish lozimki, bugun madaniyat va san'atning ijtimoiy funksiyalari jamiyatda yuz berayotgan barcha jarayonlar bilan uyg'unlikda o'zgarib, takomillashib bormoqda. Avvallari mazkur sohadan ko'proq aholi bo'sh vaqtini samarali tashkil etish maqsadida foydalanilgan bo'lsa, endi asosiy e'tibor madaniyat sohasining odamlarni tarbiyalash, mamlakat va jamiyat oldida kundalang bo'lib turgan muammolarni hal etishdagi faoliyatiga qaratilmoqda.

Shu ma'noda, bugun madaniyatning alohida ilm-fan sohasi sifatidagi o'rnini belgilash masalasi ham olimlar oldida muhim muammolardan biri bo'lib turibdi. Boshqacha aytganda, bugungi o'zgarayotgan zamonda madaniyat va san'atning inson va jamiyat oldidagi muhim vazifalarini hamda ularning yechimlarini aniqlash muammolardan biriga aylanmoqda. Ushbu fikrlar professor Abduhalil Mavrulov hamda san'atshunos Munisa Mavrulovalarning madaniyat nazariyasi o'quv qo'llanmasining 4-5-betlarida qayt etilgan. Madaniyatning axborot funksiyasi insoniyat tarixida juda katta vazifani bajaradi. U insoniyat tomonidan ming yillar davomida to'plangan ijtimoiy tajribani, tarixiy merosni ajdodlardan avlodlarga yetkazilishini ta'minlab beradigan muhim omil va vosita hisoblanadi. Faqat madaniyatgina odamlar tomonidan yaratilgan ma'naviy boyliklarni saqlashi, o'zlashtirishi, kelajak avlodga yetkazishi, tarqatishi mumkin degan mulohazalar "O'ZBEKISTONDA NOMODDIY MADANIY MEROS MUHOFAZASI VA TARG'IBOTI" mavzusidagi Respublika ilmiy-amaliy konferensiya materiallari 6-betida A.Abduxalil Mavrulovning "Madaniyat va jamiyat taraqqiyotidagi ayrim fikrlar" maqolasidan olingan.

Buyuk mutafakkir va alloma bobolarimizning ma'rifatli jamiyat to'g'risidagi g'oyalari, orzu-umid va armonlari, o'ylaymanki, ko'pchiligimizga yaxshi tanish. Shu o'rinda birgina Abu Nasr Farobiyning "Fozil odamlar shahri" asarini eslash kifoya deya takidlanadi.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №7

O’zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyevning “Yangi O’zbekiston Taraqqiyot strategiyasi” 275-betida.

Dunyoning globallashuvi sharoitida insoniyat hayotining muhim, ajralmas qismi bo‘lgan madaniyat sohasining ijtimoiy o‘rni tobora kuchayib boraveradi. Shu nuqtai nazardan ham bugun Yangi O‘zbekistonda madaniyat va san’at sohasida amalga oshirilayotgan jiddiy islohatlardan ko‘zlangan maqsad ushbu sohada tayyorlanayotgan kadrlarning milliy madaniyatimiz tushunchasi, umuman madaniyat tushunchasining mohiyatini chuqur anglashlari, uning nazariy hamda amaliy jihatlarini, funksiyalarini, tarmoqlarini o‘zlashtirib yurtimiz ravnaqiga hamda o‘sib kelayotgan barkamol avlodga ibrat bo‘lish va tadbiq etishlari nazarda tutilgan. Har bir davlat o‘z milliy madaniyatini saqlab qolish va targ‘ib etishga doimiy tarzda intilishi boisi shundaki: madaniyat inson faoliyatini tartibga soluvchi, uni ezgu maqsadlar sari yo‘naltiruvchi, uning hayot yo‘lidagi maqsad va vazifalariga ma’no va mazmun beruvchi fenomen xodisadir. Ushbu betakror ijtimoiy-ma’naviy xodisa inson hayoti va faoliyatining barcha jabhalarini qamrab oladi va har birimizning hayot yo‘limizda o‘zligimizni namoyon etishimizga yordam beradi. Uning vazifalari haqida tushuncha berib ilmiy tahlil qilamiz.

1. Tevarak-atrofga moslashuvchanlik funksiyasi. Ushbu funksiya madaniyatning barcha funksiyalari orasida eng qadimiysi hisoblanadi. U bir paytning o‘zida ham insonga, ham hayvonat olamiga tegishli, deyish mumkin. Ayni paytda ta’kidlash lozimki, inson hayvonat dunyosiga qaraganda ancha avval tabiatning turli qiyinchiliklari, tabiiy ofatlardan saqlanish yo‘liga o‘tgan.

2. Madaniyatning bilish yoki gnoseologik funksiyasi. Bilish ma’naviy-ruhiy hodisa, insonning olamni anglash qobiliyati, saralangan, tartibga solingan, muayyan usul yordamida olingan, ma’lum mezonlarga muvofiq tartibga solingan, ijtimoiy ahamiyatga ega bo‘lgan, odamlar va butun jamiyat tomonidan aynan bilim sifatida tan olingan axborot.

3. Madaniyatning axborot funksiyasi. Ushbu funksiya axborotlarni o‘zlashtirish, yig‘ish va tarqatishdan iborat vazifalarni bajaradi. Axborotni yig‘ish va saqlash vositasi tabiiy xotira yoki xabarlarni narsalarga yozish (qo‘lyozmalar, kartinalar, plastinkalar, kitoblar, kinotasmalar, ohanrabo yoki raqamli yozuvlar va boshqa shakllarda) sifatida ro‘y beradi. Har qanday holatda ham axborotlarni tashkil qilish, uning qadri va mazmuni bo‘yicha tartibga solishning ma’lum usuli va belgilar tizimi zarur.

4. Madaniyatning kommunikativ funksiyasi. Kommunikativ so‘zi lotinchada muloqatga kirishish, aloqa bog‘lash kabi mazmunga ega. Mazkur funksiya vaqt va makon doirasida insonlar o‘rtasidagi aloqalarni amalga oshirishga xizmat qiladi. Madaniyat aslida insonlar o‘rtasidagi muloqotning muhim shakli hamdir.

5. Madaniyatning aksiologik (qadriyatlar) funksiyasi. Qadriyatlar insoniyat tomonidan yaratilgan moddiy va ma’naviy qimmatlarning yig‘indisidan iborat, deb talqin qilinadi. Baholash qadriyat nuqtai nazaridan voqelikni tahlil qilish faoliyatining tabiiy va zarur shartidir. Madaniyat nimada namoyon bo‘lishidan qat’iy nazar muayyan qadriyat o‘lchoviga ega bo‘ladi.

CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №7

6. Madaniyatning ijtimoiylashuv funksiyasi. Ushbu funksiya jamiyat hayoti uchun uning haqiqiy a'zosi sifatida zarur hisoblangan ma'lum miqdordagi shartlarni o'zlashtirishga yordam beradi. Bu funksiya idrok, tafakkur, nutq, so'zlarning qo'llanilishi, ohangi, imo-ishora, tipik hodisalarga munosabat tarzi, shuningdek, talab va qadriyat yo'nalishlari tizimini shakllantirish kabi andozaviy usullarning mustahkamlanishi bilan bog'liq.

7. Madaniyatning tarbiyalovchilik funksiyasi. Madaniyat funksiyalari tizimida uning tarbiyalovchilik funksiyasi alohida o'rin egallaydi. Darhaqiqat, bugungi O'zbekiston jamiyatida sog'lom fikr, sog'lom kuch ustuvor bo'lishi uchun ma'naviyatni yanada yuksaltirish, yoshlarni turli zararli ta'sirlardan asrash, ularni har tomonlama yetuk insonlar qilib tarbiyalash eng dolzarb masalalardan biriga aylanib bormoqda.

Bu borada Respublikamizning birinchi Prezidenti I.Karimov tomonidan 2008-yil 28-aprel PQ-845-son buyrug'i asosida O'zbekiston davlat san'at institutining Nukus filiali hamda 2012-yil 4-iyun PQ-1771-sonli qarori asosida O'zbekiston davlat san'at va madaniyat institutlari tashkil etildi.

Prezidentimiz Shavkat Mirziyoyevning 2017-yil 16-avgust PQ-3218-sonli qarori asosida O'zbekiston davlat san'at va madaniyat institutining Farg'ona mintaqaviy filiali tashkil etilishi va 2018-yil 28-noyabrdagi PQ-4038-sonli O'zbekiston Respublikasida milliy madaniyatni yanada rivojlantirish konsepsiyasini tasdiqlanganligi fikrimizga dalil bo'la oladi. Bugungi kunda yuqorida chiqarilgan qarorlarga binoan tashkil etilgan madaniyat va san'at oliy o'quv yurtlarida madaniyat muassasalarini boshqarish, teatr va kino aktyorlarini tayyorlash, kutubxonalar uchun mutahasislar tayyorlash bilan birgalikda san'atshunos va madaniyatshunoslik mutahasisligi bo'yicha kadrlarni ham tayyorlanmoqda. Jumladan O'zbekiston davlat san'at va madaniyat institutining magistratura va doktarantura bo'limlarida madaniyatshunoslik mutahasisligi bo'yicha tahsil olayotgan talabalarga madaniyat nazariyasi va tarixi kafedrasi professor o'qituvchilari tomonidan saboq berib kelinmoda.

Yuqorida e'tirof etib o'tilgan madaniyat va san'atni rivojlantirish borasidagi olib borilgan samaraliy ishlarga qaramasdan bu borada ba'zi muammo va kamchiliklarni bartaraf etish bugungi kunning dolzarb masalalari bo'lib kelmoqda. San'at va madaniyat oliy o'quv yurtlarini madaniyatshunoslik bo'yicha tamomlayotgan kadrlar jamiyatda o'z o'rnini topib yurtimiz ravnaqi hamda o'z oila azolari uchun mutahasisligiga oid faoliyat bilan shug'ullanib manfaatdorlikka ega bo'la olmayotganligi, sodda qilib aytganda o'z sohasi bo'yicha ishga joylasha olmayotganligi ko'z yumib bo'lmaydigan haqiqatdir. Ular o'z sohalari bo'yicha ishlash maqsadida madaniyat yo'nalishidagi barcha muassalarga murajaat qilgan holda o'zlariga mos ish topa olmaganliklari uchun ba'zi kadrlar o'z faoliyatini boshqa sohalarda davom ettirishga, imkoniyatlari borlari esa ikkinchi mutahasislik bo'yicha boshqa oliy o'quv yurtlarida o'qishga majbur bo'lmoqdalar.

Buning boisi Respublikamizdagi sanoqliy davlat oliy o'quv yurtlaridagina madaniyatshunoslik fani qo'shimcha fan sifatida o'quv dasturiga kiritilib hamda juda juda kam soat ajratilgan. Aytish joizki san'at va madaniyatning tayanch nuqtasi bo'lmish

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №7

O‘zbekiston davlat san’at va madaniyat institutining bakalavr bosqichida tahsil olayotgan talabalar uchun madaniyatshunoslik fani deyarliy o‘qitilmaydi. Uning o‘rniga madaniyat tarixi fani o‘qitilsada bu fanga ham yetarliy soat ajratilmagan. Holbukiy madaniyatshunoslik fani madaniyat vazirligi tizimidagi barcha oliy va o‘rta mahsus ta’lim muassalarida o‘qitilishi zarur. Biz bu holatni tahlil qilish jarayonida aytib o‘tishimiz lozimki madaniyat tarixi fani madaniyatshunoslik tizimidagi fan hisoblansada biroq aynan madaniyatshunoslik fanining mazmun mohiyatini aniqlab bera olmaydi. Shu o‘rinda madaniyatshunoslik fani hamda uning vazifalari haqida to‘xtalib o‘tsak.

Madaniyatshunos so‘zi "madaniyat" va "shunos" (bilimdon, olim) so‘zlaridan kelib chiqqan bo‘lib, madaniyatshunos — bu madaniyatni o‘rganuvchi, tahlil qiluvchi va uning turli jihatlarini tadqiq qiluvchi mutaxassisni anglatadi. Madaniyatshunoslar jamiyatning madaniy hayoti, qadriyatlari, an'analari, san'ati, falsafasi, dini va boshqa madaniy elementlarini ilmiy jihatdan o‘rganadilar va tahlil qiladilar.

Madaniyatshunoslik fani doirasida madaniyatshunoslar turli xalqlar va davrlar madaniyatini solishtirib, ularning umumiy va o‘ziga xos xususiyatlarini aniqlashga harakat qiladilar. Bu soha ijtimoiy fanlar, san'atshunoslik, falsafa, antropologiya va tarix bilan yaqin bog‘liq.

Madaniyatshunoslik quyidagi vazifalarni bajaradi:

- Madaniy jarayonlarni tahlil qilish: Madaniyatning rivojlanish qonuniyatlarini, uning jamiyatdagi rolini va ta’sirini tahlil qiladi.

- Madaniyatlararo muloqotni o‘rganish: Turli madaniyatlar o‘rtasidagi munosabatlar va ularning bir-biriga ta’sirini o‘rganadi.

- Madaniy merosni saqlash va o‘rganish: O‘tgan davrlardagi madaniy yodgorliklar, san’at asarlari va boshqa madaniy merosni saqlash, tadqiq qilish va ularni keyingi avlodlarga yetkazish yo‘llarini qidiradi.

Madaniyatshunoslik fanining maqsadi madaniyatni keng qamrovli va tizimli o‘rganish orqali jamiyat va insoniyatning madaniy rivojlanishiga hissa qo‘shishdir.

Shu o‘rinda biz yuqoridagi muammolarni bartaraf etish bo‘yicha o‘z fikr mulohazalarimizni bildirishni maqsadga muofiq deb topdik. Fanning maqsad va vazifalari hamda jamiyatdagi rolini tahlil qiladigan bo‘lsak har bir madaniyat va san’at muassasida madaniyatshunoslik fanining asosiy fan sifatida o‘qitilishini taqazo etadi. Madaniyatshunos o‘z vazifasini bajarishi uchun jamiyatning madaniy qatlamini ya’ni milliy madaniyatni saqlab qolishga o‘z hissasini qo‘shishi uchun yetuk kadr sifatida shakllanishi uning ta’limning eng quyi nuqtasidan yuqorisigacha madaniyatshunoslik fanini o‘qib o‘rganishni talab etiladi. Vaholanki Respublikamizdagi barch iqtisoslashtirilgan san’at va madaniyat maktablarida madaniyatshunoslik fani o‘qitilmaydi. San’at va madaniyat institutlari tomonidan tayyorlab chiqarilayotgan madaniyatshunos mutaxasis kadrlarga talabni ko‘paytirish orqali ish o‘rinlarini shakllantirish borasida quyidagi tavsiya va takliflarimizni beramiz:

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №7

- respublikamizda faoliyat olib borayotgan barcha madaniyat va san'at muassasalarining eng quyi pog'onasi hisoblanmish musiqa va san'at maktablarida san'at tarixi fani soatlarini ko'paytirish hamda ushbu fandan o'quvchilarga saboq berish uchun madaniyatshunoslarni taklif qilish
- barcha madaniyat va san'atga iqtisoslashtirilgan maktablarga madaniyatshunoslik fanini birinchi fan sifatida kamida bir yil o'qitish va shu sohodagi barcha oliy o'quv yurtlarida jumladan O'zbekiston davlat konservatoriyasi, O'zbekiston davlat Xoriagrafiya akademiyasi, Kamolliddin Behzod nomidagi rassomchilik va dizayn institutlarida ham madaniyatshunoslik fanini asosiy fan sifatida o'qitilishi maqsadga muofiqdir

Xulosa qilib aytganda bugungi globallashuv jarayonida madaniyatning funksialari ham o'zgarib bormoqda. Madaniyat etikasi ya'ni madaniy ahloqshunoslik insonlarning o'z milliy madaniyatiga sodiqligini asrab qolish uchun ularning xulqini tarbiyasini vatanparvarlik milliy g'urur ezgu g'oyalarni qalbiga sindirgan holda tarbiyalash madaniyatning bugungi kundagi muhim vazifalaridandir. Yurtimiz madaniyat va san'atini yanada rivojlantirish borasida olib borilayotgan ishlarning davomiyligini ta'minlashga erishish uchun madaniyat va san'at sohasidagi barcha hodimlarni jamiyatda ibrat sifatida ko'rsatishning asosiy omili bu madaniyatshunoslik fanini chuqur o'zlashtirilish va o'qitilishi bilan belgilanadi. Zero o'z milliy madaniyatini saqlab qolgan va uning bardavomligini ta'minlagan davlat hech qachon inqirozga yuz tutmaydi.

Yuqoridagi tavsiyalarni amalga oshirish natijasida Respublikamiz miqyosida milliy madaniyatimizni rivojlantirish borasida quyidagi yutuqlarga erishiladi:

1. Madaniyat va san'at borasida tayyorlanayotgan kadrlarning madaniyat nazariyasi va amaliyoti bo'yicha chuqur bilimga ega bo'lishiga erishiladi
2. Pedagogik faoliyat bilan shug'ullanuvchi kadrlar kelajakda o'z shogirtlarini o'z sohasining chuqur bilimdoni bo'lishlariga erishiladi
3. Bugungi kunda ba'zi oliy o'quv yurtlaridan tashqari umuman madaniyat va san'at sohasidagi iqtisoslashtirilgan maktablarda madaniyatshunoslik fani bo'lmagani bois tayyorlanayotgan kadrlar madaniyatning asl mohiyatini anglamagan holda ta'lim olmoqdalar, agar bu fanning asosiy fan sifatida o'qitilishi yo'lga qo'yilsa o'quvchilarning qiziqishi ortadi
4. Ular o'z sohalari bo'yicha faoliyat olib borishlari uchun eng muhim jihatlardan biri ish o'rinlari yaratiladi

ADABIYOTLAR RO'YXATI | СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ | REFERENCES

1. "O'ZBEKISTONDA NOMODDIY MADANIY MEROS MUHOFAZASI VA TARG'IBOTI"
2. mavzusidagi Respublika ilmiy-amaliy konferensiya materiallari to'plami TOSHKENT – 2024

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №7

3. A.Mavrulov, M.Mavrulova. Madaniyat nazariyasi. O‘quv qo‘llanma. – Toshkent, “Donishmand ziyosi”, 54b, 2023.
4. Shavkat Mirziyoyev. Yangi O‘zbekiston taraqqiyot strategiyasi. – Toshkent. “O‘zbekiston”, 2022.
5. Beruniy. Tanlangan asarlar. 1-jild. – Toshkent. “Fan”, 1963.
6. В.Межуев. Культура: теории и проблемы. – М.: “Университетская книга”, 1965.
7. Г.Драч, О.Штомпель, Л.Штомпель. и др. Культурология – М.: “Питер”, 2010.
8. E.Gulmetov, T.Qobiljonova, Sh.Ernazarov, A.Mavrulov. Madaniyatshunoslik. – Toshkent. 2000.

MUALLIF HAQIDA MA’LUMOT [ИНФОРМАЦИЯ ОБ АВТОРЕ] [AUTHORS INFO]

✉**Shukurov Alisher**, ilmiy hodimi, [**Шукуров Алишер** исследователь], [**Shukurov Alisher**, researcher]; manzil: O‘zbekiston, Toshkent,Shayxontohur t, Xadra MFY, Navoiy kuchasi, 30-uy [адрес: Узбекистан, Ташкент, Шайхонтохур, МФМ Хадра, улица Навои, 30], [address: Uzbekistan, Tashkent, Shaikhontohur, Khadra MFY, Navoi street, 30]

Ilmiy-nazariy va metodik jurnal
Научно-теоретический и методический журнал
Scientific theoretical and methodical journal
INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №7

Original paper

РОЛЬ ПСИХОЛИНГВИСТИЧЕСКИХ ФАКТОРОВ В ФОРМИРОВАНИИ ИНТЕЛЛЕКТУАЛЬНЫХ КАЧЕСТВ ПОДРОСТКОВ

© У.Н. Назирова[1]✉

[1]Каршинский государственный университет, Карши, Узбекистан

Аннотация

ВВЕДЕНИЕ: в современном обществе подростковый возраст рассматривается как критически важный период для формирования интеллектуальных и личностных качеств. Психолингвистика, изучающая взаимодействие языка и психических процессов, играет ключевую роль в этом процессе.

В данной статье освещается роль психолингвистических факторов в формировании интеллектуальных качеств подростков.

ЦЕЛЬ: выявить значение психолингвистических факторов в формировании интеллектуальных качеств подростков.

МАТЕРИАЛЫ И МЕТОДЫ: психолингвистика изучает, как язык влияет на мышление и восприятие мира. В данной статье анализируются теории, концепции Льва Выготского и Жана Пиаже в анализе роли языка в познавательном развитии. Также были рассмотрены три основных аспекта: словарный запас, грамматическая структура и метаязыковые навыки.

В статье роль психолингвистических факторов в формировании интеллектуальных качеств подростков использованы такие методы и принципы, как сравнительный анализ, синтез, анализ, беседа, анкетный комплексный и системный подход, основанный на анализе отечественных и зарубежных источников.

ОБСУЖДЕНИЕ И РЕЗУЛЬТАТЫ: связь языка и мышления-одна из основных тем психолингвистики и когнитивной психологии. В данной исследовательской работе обсуждались основные психолингвистические факторы, влияющие на развитие интеллекта у подростков, в том числе влияние языка и общения как инструментов когнитивного развития на социальные навыки и формирование мышления.

Язык играет фундаментальную роль в когнитивном развитии человека. Такие ученые, как Выготский, Пиаже, которые глубоко проанализировали исследование, также считали, что язык является результатом когнитивного развития, а не средством мышления. Было выделено несколько ключевых аспектов, демонстрирующих это развитие: такие функции, как организация мышления, общение и социальное взаимодействие, а также когнитивный самоконтроль.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №7

ЗАКЛЮЧЕНИЕ: психолингвистические факторы оказывают значительное влияние на формирование интеллектуальных качеств подростков. Язык не только служит средством общения, но и является основным инструментом для развития мышления и когнитивных способностей.

Ключевые слова: психолингвистика, подростки, интеллектуальные качества, язык, мышление, когнитивное развитие, теория и концепции, социальное влияние.

Для цитирования: Назирова У.Н. Роль психолингвистических факторов в формировании интеллектуальных качеств подростков. // Inter education & global study. 2024. №7. В.484–490.

O'SMIRLARNING INTELLEKTUAL FAZILATLARINI SHAKLLANTIRISHDA PSIXOLINGVISTIK OMILLARNING ROLI

© U.N. Nazirova[1]✉
[1]Qarshi davlat universiteti, Qarshi, O‘zbekiston

Annotatsiya

KIRISH: zamonaviy jamiyatda o'spirinlik intellektual va shaxsiy fazilatlarni shakllantirish uchun muhim davr sifatida qaraladi. Til va aqliy jarayonlarning o'zaro ta'sirini o'rganadigan psixolingvistika bu jarayonda asosiy rol o'ynaydi.

Mazkur maqolada o'smirlarning intellektual fazilatlarini shakllantirishda psixolingvistik omillarning roli yoritib berilgan.

MAQSAD: o'smirlarning intellektual fazilatlarini shakllantirishda psixolingvistik omillarning ahamiyatini ochib berish.

MATERIALLAR VA METODLAR: psixolingvistika tilning fikrlash va dunyoni idrok etishga qanday ta'sir qilishini o'rganadi. Ushbu maqolada kognitiv rivojlanishdagi tilning rolini tahlil qilishda Lev Vygotskiy va Jan Piagetning nazariyalari, konsepsiyalari tahlil qilingan. Shuningdek, uchta asosiy jihatlar: so'z boyligi, grammatik tuzilish va meta-til qobiliyatlari ko'rib chiqilgan.

Maqolada o'smirlarning intellektual fazilatlarini shakllantirishda psixolingvistik omillarning roli mahalliy va xorijiy manbalarning tahliliga asoslangan holda qiyosiy tahlil, sintez, analiz, suhbat, so'rovnoma, kompleks va tizimli yondashuv kabi usul va tamoyillardan foydalanilgan.

MUHOKAMA VA NATIJALAR: til va fikrlash aloqasi psixolingvistika va kognitiv psixologiyaning asosiy mavzularidan biridir. Ushbu tadqiqot ishida o'spirinlarda aqlning rivojlanishiga ta'sir qiluvchi asosiy psixolingvistik omillar, shu jumladan kognitiv rivojlanish vositasi sifatida til va muloqotning ijtimoiy ko'nikmalarga ta'siri va fikrlashni shakllantirish masalalari muhokama qilingan.

Til insonning kognitiv rivojlanishida asosiy rol o'ynaydi. Tadqiqotni chuqur tahlil etgan Vigotskiy, Piaje kabi olimlar ham til fikrlash vositasi emas, balki kognitiv rivojlanish natijasi deb hisoblagan. Ushbu rivojlanishni ko'rsatadigan bir nechta asosiy jihatlar: fikrlashni

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №7

tashkil qilish, muloqot va ijtimoiy o'zaro ta'sir, kognitiv o'zini o'zi boshqarish kabi funksiyalarni ta'kidlab o'tgan.

Xulosa: psixolingvistik omillar o'smirlarning intellektual fazilatlarini shakllantirishga sezilarli ta'sir ko'rsatadi. Til nafaqat aloqa vositasi bo'lib xizmat qiladi, balki fikrlash va kognitiv qobiliyatlarni rivojlantirishning asosiy vositasidir.

Kalit so‘zlar: psixolingvistika, o'smirlar, intellektual fazilatlar, til, fikr, kognitiv rivojlanish, nazariya va konsepsiyalar, ijtimoiy ta’sir.

Iqtibos uchun: Nazirova U.N. O'smirlarning intellektual fazilatlarini shakllantirishda psixolingvistik omillarning roli. // Inter education & global study. 2024. №7. C. 484–490.

THE ROLE OF PSYCHOLINGUISTIC FACTORS IN THE FORMATION OF INTELLECTUAL QUALITIES OF ADOLESCENTS

© Ulguza N. Nazirova[1]✉
[1]Karshi State University, Karshi, Uzbekistan

Annotation

INTRODUCTION: in modern society, adolescence is considered as a critically important period for the formation of intellectual and personal qualities. Psycholinguistics, which studies the interaction of language and mental processes, plays a key role in this process. This article highlights the role of psycholinguistic factors in the formation of intellectual qualities of adolescents.

AIM: to identify the importance of psycholinguistic factors in the formation of intellectual qualities of adolescents.

MATERIALS AND METHODS: psycholinguistics studies how language affects thinking and perception of the world. This article analyzes the theories and concepts of Lev Vygotsky and Jean Piaget in the analysis of the role of language in cognitive development. Three main aspects were also considered: vocabulary, grammatical structure and metalanguage skills.

In the article the role of psycholinguistic factors in the formation of intellectual qualities of adolescents, such methods and principles as comparative analysis, synthesis, analysis, conversation, questionnaire complex and systematic approach based on the analysis of domestic and foreign sources are used.

DISCUSSION AND RESULTS: the connection of language and thinking is one of the main topics of psycholinguistics and cognitive psychology. In this research paper, the main psycholinguistic factors influencing the development of intelligence in adolescents were discussed, including the influence of language and communication as tools of cognitive development on social skills and the formation of thinking.

Language plays a fundamental role in human cognitive development. Scientists such as Vygotsky and Piaget, who analyzed the study in depth, also believed that language is

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №7

the result of cognitive development, and not a means of thinking. Several key aspects have been identified that demonstrate this development: functions such as the organization of thinking, communication and social interaction, as well as cognitive self-control.

CONCLUSION: psycholinguistic factors have a significant impact on the formation of intellectual qualities of adolescents. Language not only serves as a means of communication, but is also the main tool for the development of thinking and cognitive abilities.

Key words: psycholinguistics, adolescents, intellectual qualities, language, thinking, cognitive development, theory and concepts, social influence.

For citation: Ulguza N. Nazirova. (2024) 'The role of psycholinguistic factors in the formation of intellectual qualities of adolescents', Inter education & global study, (7), pp. 484–490. (In Russ).

Психолингвистика — это междисциплинарная область, изучающая взаимосвязь языка и психологии. В контексте формирования интеллектуальных качеств подростков психолингвистические факторы играют ключевую роль. В данной статье мы рассмотрим, как язык влияет на когнитивное развитие и какие психолингвистические аспекты способствуют формированию интеллекта в подростковом возрасте.

Психолингвистика изучает, как язык влияет на мышление и восприятие мира. Интеллектуальные качества включают в себя способности к анализу, синтезу, логическому мышлению и решению проблем. Вот несколько основных концепций в психолингвистике:

1. Процесс восприятия языка: изучает, как люди понимают и интерпретируют речь и текст. Включает исследования о том, как мы распознаем слова, строим предложения и понимаем смысл.

2. Процесс производства языка: исследует, как люди формируют и произносят свои мысли на языке. Включает этапы от идеи до артикуляции.

3. Языковая память: рассматривает, как информация о языке хранится и извлекается из памяти. Это включает как краткосрочную, так и долговременную память.

4. Языковое развитие: изучает, как дети учат язык, начиная с раннего возраста. Включает теории о том, как они осваивают грамматику, лексику и фонетику.

5. Социолингвистика: исследует, как социальные факторы влияют на использование языка и его восприятие. Это включает диалекты, акценты и изменение языка в зависимости от контекста.

6. Нейролингвистика: изучает связь между языком и мозговой деятельностью. Исследует, как различные области мозга участвуют в производстве и восприятии языка.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №7

7. Когнитивная психология: рассматривает, как когнитивные процессы влияют на язык. Включает исследования о том, как язык влияет на мышление и восприятие мира.

8. Грамматическая теория: изучает, как грамматические структуры формируются и воспринимаются. Включает различные подходы к грамматике, такие как генеративная грамматика и функциональная грамматика.

Эти концепции помогают понять сложные механизмы, которые стоят за использованием языка в человеческой коммуникации.

Связь языка и мышления.

Согласно теории Льва Виготского, язык является инструментом мышления. Он не только отражает когнитивные процессы, но и способствует их развитию[1]. Жан Пиаже подчеркивает, что язык помогает структурировать мысли, что особенно важно в подростковом возрасте, когда происходит активное развитие абстрактного мышления [2].

Следует сказать, что связь языка и мышления-одна из основных тем психолингвистики и когнитивной психологии [3]. Рассмотрим теории Льва Виготского и Жана Пиаже, а также роль языка в когнитивном развитии. Лев Виготский подчеркивал важность социального контекста в развитии мышления. Он предложил концепцию социального конструктивизма, согласно которой:

1. Язык как инструмент мышления: Виготский считал, что язык является основным инструментом, который позволяет детям организовывать свои мысли и взаимодействовать с окружающим миром. Он выделял два уровня языка: внешний (социальный) и внутренний (психический).

2. Зона ближайшего развития (ЗБР): это концепция, согласно которой обучение происходит наиболее эффективно в зоне, где ребенок может выполнять задачи с помощью более опытного человека (например, взрослого или сверстника). Язык играет ключевую роль в этом процессе, так как через него происходит передача знаний и навыков.

3. Внутренний диалог: Виготский утверждал, что внутренний диалог (монолог) является важным этапом в процессе мышления. Дети сначала используют язык для общения с другими, а затем начинают использовать его для саморегуляции и планирования своих действий.

Жан Пиаже предложил теорию когнитивного развития, в которой язык рассматривается как результат когнитивных процессов:

1. Этапы развития: Пиаже выделял четыре стадии когнитивного развития (сенсорно-моторная, предоперационная, конкретные операции и формальные операции). На каждом этапе развивается способность к абстрактному мышлению, которая, в свою очередь, влияет на языковые навыки.

2. Язык как отражение мышления: в отличие от Виготского, Пиаже считал, что язык — это не инструмент для мышления, а результат когнитивного развития. Он

CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №7

полагал, что дети сначала формируют свои концепции и идеи, а затем находят для них языковое выражение.

Роль языка в когнитивном развитии.

Язык играет ключевую роль в когнитивном развитии человека [4]. Вот несколько основных аспектов, иллюстрирующих эту связь:

1. Организация мышления: Язык помогает структурировать мысли, формировать категории и устанавливать связи между понятиями. Это способствует более глубокому пониманию окружающего мира.

2. Общение и социальное взаимодействие: Язык является средством общения, которое позволяет детям обмениваться идеями, получать обратную связь и учиться у других.

3. Когнитивная саморегуляция: через внутренний диалог дети могут планировать свои действия, решать проблемы и контролировать свое поведение.

Психолингвистика исследует взаимосвязь между языком и когнитивными процессами, и несколько факторов могут существенно влиять на интеллект [5]. Рассмотрим три ключевых аспекта: лексический запас, грамматическая структура и метаязыковые навыки.

1. Лексический запас и его влияние на мышление

- Обширный лексический запас: Большой запас слов позволяет более точно и разнообразно выражать мысли. Это способствует развитию абстрактного мышления и улучшает способность к анализу и синтезу информации.

- Связь с когнитивными способностями: Исследования показывают, что уровень лексического запаса коррелирует с общими когнитивными способностями. Люди с богатым словарным запасом обычно лучше справляются с задачами, требующими критического мышления и решения проблем [6].

- Языковая гибкость: Разнообразие в использовании языка позволяет легче адаптироваться к новым ситуациям и находить нестандартные решения, что является важным компонентом интеллектуальной деятельности.

2. Грамматическая структура и когнитивные процессы

- Структурирование мысли: Грамматические конструкции помогают организовать и структурировать мысли. Например, использование сложных предложений позволяет передавать более сложные идеи и отношения между ними.

- Моделирование реальности: Грамматика влияет на то, как мы воспринимаем и интерпретируем мир. Разные языки имеют различные грамматические структуры, что может влиять на когнитивные процессы (например, восприятие времени, пространства и причинности).

- Когнитивные схемы: Грамматические правила помогают формировать когнитивные схемы, которые упрощают обработку информации и позволяют делать выводы на основе имеющихся знаний.

Роль метаязыковых навыков:

CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №7

- Осознание языка: Метаязыковые навыки — это способность осознавать и анализировать язык как систему. Это включает в себя понимание того, как устроены слова, предложения и тексты.

- Развитие критического мышления: Метаязыковые навыки способствуют развитию критического мышления, так как позволяют анализировать и оценивать информацию, а также строить логические аргументы [7].

- Способность к саморегуляции: Осознание языковых процессов помогает лучше контролировать свои мысли и действия, что важно для решения задач и достижения целей.

Таким образом, психолингвистические факторы оказывают существенное влияние на формирование интеллектуальных качеств подростков. При этом язык служит не только средством общения, но и основным средством развития мышления и познавательных способностей. Понимание этой связи может помочь родителям и педагогам создавать более эффективные условия для интеллектуального роста молодежи.

ADABIYOTLAR RO‘YXATI | СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ | REFERENCES

1. Виготский, Л. С. (1982). *Мышление и речь*. Москва: Педагогика. –С.47.
2. Пиаже, Ж. (1970). *Психология интеллекта*. Москва: Просвещение. –С.59.
3. Бандура, А. (1977). *Социальное обучение и моделирование поведения*. Москва: Прогресс. – С. 72.
4. Кулько, Н. А., & Сидорова, Е. В. (2015). *Психолингвистика: теория и практика*. Санкт-Петербург: РГПУ им. А.И. Герцена. –С. 86.
5. Зимняя, И. А. (2001). *Когнитивная психология: основные понятия и проблемы*. — М.: Академический проект. –С. 54.
6. Флоренская, Т. А. (2010). *Социальный интеллект: от теории к практике*. — СПб.: Питер. –С. 98.
7. Кравцова, Е. В. (2018). *Психолингвистика и её применение в образовании*. — М.: Просвещение. –С. 113.
8. Склярова, Н. В. (2017). *Язык и когниция: психолингвистический подход*. — М.: Наука. –С.26.

MUALLIF HAQIDA MA’LUMOT [ИНФОРМАЦИЯ ОБ АВТОРЕ] [AUTHORS INFO]

✉**Назирова Улгуза Насриддиновна,** соискатель [**Nazirova Ulguza Nasriddinovna,** mustaqil tadqiqotchi], [**Ulguza N. Nazirova**, researcher]; manzil: O‘zbekiston, 180119, qarshi shahri, Ko'chabog'ko'chasi, 17-uy [адрес: Узбекистан, 1801-19, город Карши, поселение, приход 17], [address: Uzbekistan, , 180119, Qarshi, Kuchabog17] u_nazirova@gmail.com

Ilmiy-nazariy va metodik jurnal
Научно-теоретический и методический журнал
Scientific theoretical and methodical journal
INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №7

Original paper

MILLIY TARBIYA SHAKLLANTIRISHGA QARATILGAN TARG'IBOT ISHLAR SAMARADOROLIGINI OSHIRUVCHI TA'SIRCHAN PSIXOLOGIK TEXNOLOGIYALAR

© X.X. Jabborov[1]✉

[1]Toshkent davlat sharqshunoslik universiteti, Toshkent, O'zbekiston

Annotatsiya

KIRISH: Mazkur maqolada milliy tarbiya shakllantirishga qaratilgan ma'naviy-ma'rifiy ishlar samaradoroligini oshiruvchi ta'sirchan psixologik texnologiyalar ya'ni targibotda tadbir ishtirokchilarni yosh, jins, hudud, individual psixologik xususiyatlari, ma'lumot darajalari ham inobatga olinishi kabi ijtimoiy-psixologik omillar ilmiy asoslangan.

MAQSAD: ma'rifat targ'ibotchilari milliy tarbiya shakllantirishga qaratilgan targ'ibot tadbirlarini samaradorligini oshirishda psixologik texnologiyalarni bilish va ularni qo'llashi mazkur ishlarning samaradorligi oshirishga xizmat qiladi.

MATERIALLAR VA METODLAR: tadqiqot jarayonida suhbat, ijtimoiy-psixologik so'rovnoma, kuzatish kabi metodlaridan foydalanildi va olingan natijalarning statistik ishonchlilik darajasi faktorli tahlil orqali tasdiqlandi.

MUHOKAMA VA NATIJALAR: Yoshlar orasida milliy tarbiya shaklllantirishga qaratilgan ma'naviy targ'ibotlarning psixologik omillarini inobatga olish, har bir o'tkazayotgan tadbirlari va uning samaradorligi natijasida aholining keng qatlami dunyoqarashida ijobiy o'zgarishlar yuz berib, davlatimiz kelajagiga bo'lgan ishonchi ortishi lozim. Masala bo'yicha nazariy o'rganishlar targ'ibotchi har bir tadbirida targ'ibot materiallarini ishtirokchilar ongiga singdirishda alabatta psixotexnologiyalardan foydalanishi tadbir samaradorligi va natijadorligini oshirishdagi asosiy mexanizm bo'lib xizmat qiladi. Masala bo'yicha nazariy o'rganishlarimiz targ'ibotchi tadbir ishtirokchilarining dunyoqarashi, e'tiqodi va biror masala yuzasidan ularning ustanovka hamda tasavvurlarini o'zgartirish uchun psixologiya ilmidan xabardor bo'lishi lozimligini ko'rsatmoqda.

XULOSA: Masala bo'yicha tazariy va empirik natijalar asosida targ'ibot ishlarida tadbir ishtirokchilarni psixologik xususiyatlari va ta'sir ko'rsatish texnologiyalarisiz targ'ibotni samaradorigiga erishish mushkul ekanligi aniqlandi, shuning uchun ham bizningcha targ'ibot ishlarida psixologik ta'sir texnologiyalarni zamonoviy metodlarini o'rganish va uni milliy xususiyatlarimizga modifikasiyalashimiz va amaliyotga tatbiq etishimiz maqsadga muvofiq.

Kalit so'zlar: xulq-atvor, tarbiya, millmy tarbiya, targ'ibot. Ma'naviyat, ma'rifat, profilkatika, psixologik texnologiya

Iqtibos uchun: Jabborov X.X. Milliy tarbiya shakllantirishga qaratilgan targ'ibot ishlar samaradoroligini oshiruvchi ta'sirchan psixologik texnologiyalar. // Inter education & global study. 2024. №7. B. 491–498.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №7

ЭФФЕКТИВНЫЕ ПСИХОЛОГИЧЕСКИЕ ТЕХНОЛОГИИ, ПОВЫШАЮЩИЕ ЭФФЕКТИВНОСТЬ ПРОПАГАНДОВСКОЙ РАБОТЫ ПО ФОРМИРОВАНИЮ НАЦИОНАЛЬНОГО ВОСПИТАНИЯ

© Х.Х. Джаббаров[1]✉
[1]Ташкентский государственный университет востоковедения, Ташкент, Узбекистан

ВВЕДЕНИЕ: в данной статье рассмотрены эффективные психологические технологии, повышающие эффективность духовно-просветительской работы, направленные на формирование национального воспитания, то есть такие социально-психологические факторы, как учет возраста, пола, региона, индивидуально-психологических особенностей, уровня образования. участников мероприятия в акции представлены на основе.

ЦЕЛЬ: знание пропагандистами-просветителями психологических технологий и их применение в повышении эффективности пропагандистской деятельности, направленной на формирование национального образования, послужит повышению эффективности этих работ.

МАТЕРИАЛЫ И МЕТОДЫ: в процессе исследования использовались такие методы, как интервью, социально-психологическое анкетирование, наблюдение, а уровень статистической достоверности полученных результатов подтверждался факторным анализом.

ОБСУЖДЕНИЕ И РЕЗУЛЬТАТЫ: необходимо учитывать психологические факторы духовных кампаний, направленных на формирование национального воспитания среди молодежи, и в результате каждого из мероприятий и его эффективности должны произойти положительные изменения в мировоззрении широкого слоя населения, и их уверенность в будущем нашей страны должна возрасти. Использование психотехнологий является основным механизмом повышения эффективности и результативности мероприятия. Наши теоретические исследования по данному вопросу показывают, что промоутер должен быть в курсе науки психологии, чтобы изменить мировоззрение, убеждения и предположения участников мероприятия.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ: на основе теоретических и эмпирических результатов по данному вопросу определено, что без психологических особенностей участников мероприятия и технологий воздействия в пропагандистской работе трудно добиться эффективности. Желательно изучить и модифицировать их с учетом наших национальных особенностей. и применить это на практике.

Ключевые слова: поведение, образование, милевое образование, пропаганда, духовность, просвещение, профилактика, психологические технологии

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №7

Для цитирования: Джаббаров Х.Х. Эффективные психологические технологии, повышающие эффективность пропагандовской работы по формированию национального воспитания. // Inter education & global study. 2024. №7. С. 491–498.

EFFECTIVE PSYCHOLOGICAL TECHNOLOGIES INCREASING THE EFFICIENCY OF PROPAGANDA WORKS FOR THE FORMATION OF NATIONAL EDUCATION

© Hazrat H. Jabbarov[1]✉
[1]Tashkent State University of Oriental Studies, Tashkent, Uzbekistan

Annotation

INTRODUCTION: In this article, effective psychological technologies that increase the effectiveness of spiritual and educational work aimed at the formation of national education, that is, socio-psychological factors such as taking into account the age, gender, region, individual psychological characteristics, and education levels of the event participants in the promotion, are presented based on.

TARGET: Enlightenment propagandists' knowledge of psychological technologies and their application in increasing the effectiveness of propaganda activities aimed at the formation of national education will serve to increase the effectiveness of these works.

MATERIALS AND METHODS: During the research, such methods as interviews, socio-psychological questionnaires, observation were used, and the level of statistical reliability of the results obtained was confirmed by factor analysis.

DISCUSSION AND RESULTS: It is necessary to take into account the psychological factors of spiritual campaigns aimed at forming national education among young people, and as a result of each of the events and its effectiveness, positive changes in the worldview of a wide layer of the population should occur, and their confidence in the future of our country should increase. The use of psychotechnologies is the main mechanism for increasing the effectiveness and efficiency of the event. Our theoretical research on this issue shows that the promoter must be aware of the science of psychology in order to change the worldview, beliefs and assumptions of the participants of the event.

CONCLUSION: Based on theoretical and empirical results on this issue, it has been determined that without psychological characteristics of the participants of the event and technologies of influence in propaganda work, it is difficult to achieve effectiveness. It is desirable to study and modify them taking into account our national characteristics. and apply this in practice.

Key words: behavior, education, mile education, propaganda, spirituality, enlightenment, prevention, psychological technologies

For citation: Hazrat H. Jabbarov. (2024) 'Effective psychological technologies increasing the efficiency of propaganda works for the formation of national education', Inter education & global study, (7), pp. 491–498. (In Uzbek).

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №7

Bugungi yangi davr, globallashuv davri, ta’lim samaradorligini oshirishda inson omili, inson kapitali va inson resurslarini tadqiq qilishda, har tomonlama yondashuvlar mavjud. Biz mazkur masalada ta’limni rivojlantirishda ijobiy inson resurslaridan biri hisoblangan tarbiya masalasini ko‘rib chiqmoqchimiz. Mazkur resurs barcha millatlarni kelajagi va taraqqiyoti uchun eng dolzarb inson resurslaridan biri hisoblanadi[4].

O‘zbekistonda milliy tarbiyaning konseptual asoslarini ishlab chiqishdagi zaruratni bugungi kundagi glabalashuvning tarbiya jarayoniga ta’sir masalasi tezlashtirdi nazarimizda.

Targ‘ibotchining har bir o‘tkazayotgan tadbirlari va uning samaradorligi natijasida aholining keng qatlami dunyoqarashida ijobiy o‘zgarishlar yuz berib, davlatimiz kelajagiga bo‘lgan ishonchi ortishi lozim[1].

Targ‘ibotchi har bir tadbirida targ‘ibot materiallarini ishtirokchilar ongiga singdirishda alabatta psixotexnologiyalardan foydalanishi tadbir samaradorligi va natijadorligini oshirishdagi asosiy mexanizm bo‘lib xizmat qiladi[2].

Targ‘ibotchi tadbir ishtirokchilarining dunyoqarashi, e'tiqodi va biror masala yuzasidan ularning ustanovka hamda tasavvurlarini o‘zgartirish uchun psixologiya ilmidan xabardor bo‘lishi lozim[3].

✓ Psixologiya inson psixikasini aniqlash, shakllantirish, yangi sharoitga ko‘chirish, takomillashtirish, rivojlanish dinamikasini ta'minlash, yangi sifat bosqichiga o‘tishini qayd qilish imkoniyatiga ega o‘ta amaliy, tatbiqiy fandir.

✓ “Psixologiya” (yunoncha psyche) so‘zini o‘zbek tiliga tarjima qilsak, u «jon», «ruh» haqidagi «fan, ta'limot» degan ma'noni anglatadi. Biroq hozirgi davrda «jon» tushunchasi o‘rniga «psixika» degan tushuncha qo‘llanilmoqda.

✓ Psixikaning tarkibiy qismlari faoliyat, xulq, muomala yaqqol namoyon bo‘lish xususiyatiga ega bo‘lsa, bilish jarayonlari, psixik holatlar, ichki kechimalar, ijodiy rejalar, ilmiy farazlar miyada mujassamlashgani uchun ular ko‘zga ko‘rinmaydi.

✓ Har bir targ‘ibotchi o‘z tadbiri orqali ishtirokchilarda muayyan maqsadli o‘zgarishni sodir qilishi uchun psixologik hodisalarga murojaat qilishi lozim!

✓ Odatda, psixik hodisalar deganda, ichki sub'ektiv tajriba faktlarning (voqelikning) namoyon bo‘lishi tushuniladi, boshqacha so‘z bilan aytganda, psixika hayotning sezgi, idrok, xotira, tafakkur, xayol kabi har biri alohida olingan yaqqol shakllaridan iboratdir.

✓ Ichki sub'ektiv tajribaning o‘zi nimani anglatadi? Insondagi quvonch yoki zerikish tuyg‘ulari, uning nimalarnidir esga tushirishi, biron-bir xohish yoki intilish kechinmalari, xotirjamlik yoki hayajonlanish, hadiksirash hislarining barchasi shaxsning ichki dunyosi tarkibiy qismlaridir, ya'ni bularning hammasi sub'ektiv psixik hodisalar sanaladi.

✓ Sub'ektiv hodisalarning asosiy xususiyati - ularning bevosita sub'ektga taalluqligidir.

✓ Agar inson idrok qilsa, sezsa, fikrlasa, eslasa, xohish bildirsa, albatta, ana shu hodisalarni bir davrning o‘zida tushunib (kuzatib) ham turadi. Inson intilsa, ikkilansa, bir qarorga kelsa, biz ular barchasining sodir bo‘layotganligini anglab turamiz ham. Shuning

CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №7

uchun psixik hodisalar bizning ruhiyatimizda sodir bo‘lishidan tashqari, ular bevosita ko‘z o‘ngimizda namoyon bo‘lib turadi.

Targ‘ibotchi tadbir mavzusi orqali ishtirokchi shaxsidagi qaysidir sifat, xususiyat yoki fazilatni o‘zgartirishni maqsad qilgan ekan, u avvalo, shaxsning psixologik strukturasini bilishi lozim bo‘ladi!

Shaxning psixologik strukturasi:

Psixologik bilish jarayonlari (diqqat, sezgi, idrok, xotira, tafakkur va xayol); psixikaning shakllari (faoliyat, xulq, muomala); psixikaning holatlari (kayfiyat, parishonxayollik kabilar); psixologik hodisalar; psixikaning xislatlari, fazilatlari, sifatlari, xossalari; psixikaning qonuniyatlari; psixikaning mexanizmlari; psixik sharoit, muhit, vaziyat; psixologik o‘zaro sababiy bog‘lanishlar;

Targ‘ibotchi o‘z tadbirlarida profilaktika mavzulari orqali ishtirokchining ongiga ta'sir o‘tkaza olishi lozim!

Ong psixikani yaxlit tarzda ifodalovchi yuksak shakli hisoblanib, insonning yakka va hamkorlik faoliyatining (muloqot nutq, til vositasida, ijtimoiy-tarixiy taraqqiyotning mahsuli sifatida yuzaga kelgandir. U ijtimoiy mahsul bo‘lishidan tashqari, unga muayyan munosabat bildirish maqsadni ko‘zlash, o‘zlikni anglash kabilarni namoyon etish imkoniyatiga egadir.

Odatda, inson ongi uni qurshab turgan tevarak-atrof haqidagi bilimlar majmuasidan iborat bo‘lib, uning tuzilishi tarkibiga shunday bilish jarayonlari kiradiki, qaysiki ularning bevosita yordami bilan shaxs o‘z axborotlari ko‘lamini uzluksiz ravishda boyitib boradi. Insondagi bilimlar sezgi, idrok, xotira, tafakkur, xayol singari bilish jarayonlari asta-sekin ular anglashinish darajasiga ko‘tariladi, keyinchalik esa muayyan turkumlarning tarkibiga kiradi.

✓ Ong tarkibiga muayyan darajadagi, ma'lum tizimga xos emosional (hissiy) munosabatlar qamrab olinganligini aks ettiradi. Shaxs ongiga muqarrar ravishda turli-tuman his-tuyg‘ular (har xil darajali, ijobiy, salbiy, barqaror, statik, dinamik), kechinmalar, stress, affekt holatlar to‘g‘risidagi axborotlar oqimi kirib kela boshlaydi.

✓ Shaxsning boshqa kishilarga, tabiatga, jamiyatga, ashyolarga nisbatan munosabatlari mavjud mezonlarga asoslansa, muayyan qoidalarga bevosita amal qilinsa, har bir narsaga oqilona, odilona va omilkorlik bilan yondashilsa, ongning nazorat funksiyasi hukm surayotganligidan dalolat beradi.

✓ Ong psixologik tavsifining yana bittasi - bu unda sub'ekt bilan ob'ekt o‘rtasidagi aniq farqlanishda o‘z ifodasini topadi, ya'ni shaxs «Men» degan tushunchasi bilan «Men» emas atamasi tarkibiga nimalar tegishli, aloqador ekanligini aniq biladi.

✓ Ong shaxsning maqsadini ko‘zlovchi faoliyatni ta'minlashga oid ta'rifni ifodalagan bo‘lib, uning yana bir funksiyasi mazkur maqsadni yaratishga yo‘naltirilganligi bilan boshqalardan farq qiladi. Ushbu jarayonda shaxs faoliyatining turli xususiyatli motivlari yuzaga keladi, ular inson tomonidan chamalab chiqiladi, buning natijasida motivlar kurashi namoyon bo‘ladi, bu o‘rinda ustuvorlikka erishish yetakchilikni ta'minlaydi, irodaviy zo‘r berish oqibatida muayyan qonun qabul qilinadi, harakatlarni bajarishning izchilligi qay

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №7

yo‘sinda amalga oshirilishi hisobga olinadi, maqsadni qaror toptirishga to‘siq vazifasini o‘tovchi fikriy g‘ovlar (to‘siqlar) bartaraf etiladi va unga mutanosib o‘zgarishlar kiritiladi, samaradorlikni oshirish uchun ba'zi bir tuzatishlar amalga oshiriladi.

✓ Shaxsdagi mo‘‘tadillik, ruhiy sog‘lomlik ongning boshqaruv imkoniyati mavjudligini bildirib kelib, ayrim hollarda hissiyotga berilishi esa uning o‘z funksiyasini bajarishdan chetlashganligini namoyish qiladi. Turli xususiyatli munosabatlar ong nazoratida amalga oshirilsa, shaxs xulq-atvorida, faoliyatida va muomala jarayonida, hech qanday nuqsonlar, chetga og‘ishlar sodir bo‘lmaydi. Shu narsani ta'kidlab o‘tish o‘rinliki, patologik holatlarni tahlil qilish, ong mohiyatining genezisini atroflicha anglab olishga xizmat qilishi mumkin. Shu boisdan ongning zaiflashuvi shaxsning his-tuyg‘ulari va munosabatlarini o‘zgartiradi: simpatiya antipatiya bilan, quvonch qayg‘u bilan, optimizm pessimizm bilan vaqti-vaqti bilan o‘rin almashib turishi kuzatiladi.

✓ Ongning yuqorida ta'kidlab o‘tilgan barcha funksiyalarini namoyon bo‘lishining muqarrar sharti til va nutq hisoblanadi.

✓ Kishilik jamiyatida mehnat faoliyatining takomillashuvi, shaxslararo munosabatning yangi shakllari paydo bo‘lishi, til va nutqni vujudga keltiradi, ularning barchasini maqsadga muvofiq amalga oshirishni ta'minlovchi ong jadal sur'atlar bilan rivojlangan.

✓ Ong faqat faoliyat, xulq-atvor, muomala, his-tuyg‘ular regulyatori emas, balki yakkahol shaxsning ijtimoiy-psixologik xususiyatlarini to‘g‘ri amalga oshishining asosiy manbai rolini bajaradi.

✓ Shunday qilib, insonning ongi ijtimoiy-tarixiy taraqqiyot mahsuli bo‘lish bilan birga, u mehnat faoliyatida, ijtimoiy tajribani o‘zlashtirishda, hamkorlikdagi o‘zaro ta'sirda, tabiatga, jamiyatga nisbatan munosabatlar mohiyatida vujudga kelgan. Buning mahsulasi, shakli sifatida individual, guruhiy, etnik (milliy), ijtimoiy ong namoyon bo‘lgan va ularning barchasi taraqqiyot tufayli o‘zining yangi bosqichlariga o‘sib o‘tgan hamda keyinchalik fan, texnika yaralishiga puxta zamin hozirlagan.

✓ Shunday qilib, ontogenezda ongning paydo bo‘lishi («Men» davrining boshlanishi), uning taraqqiyoti, tarkibiy qismlari, unda ijtimoiy muhitning, zarur shart-sharoitlarning roli, biologik va ijtimoiy shartlanganlikning ta'siri, tarbiyaning ustuvorligi to‘g‘risidagi ilmiy tadqiqot ishlari mazkur muammoning psixologik tavsifini ishlab chiqishga muhim negiz yaratdi.

Ongning tarkibi: obrazni his qilish imkoniyati;borliqdagi narsalarning qadr-qiymati; atrof - muhit ob'ektlarining ma'no kasb etishi.

Ongning funksiyalari: aks ettiruvchanligi; ijodiylikni vujudga keltiruvchanligi; baholovchanligi; boshqaruvchanligi; refleksivligi; ma'naviyligi.

O‘zini o‘zi anglashning omillari: oilaviy muhit ta'siri; milliy muhit va milliy til vositalari; ma'rifiy, ma'naviy, madaniy qurshov; maxsus hayotiy vaziyatlar va favqulodda hodisalar.

Ongninig turlari: individual; guruhiy; jamoaviy; etnik; milliy; ijtimoiy.

CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №7

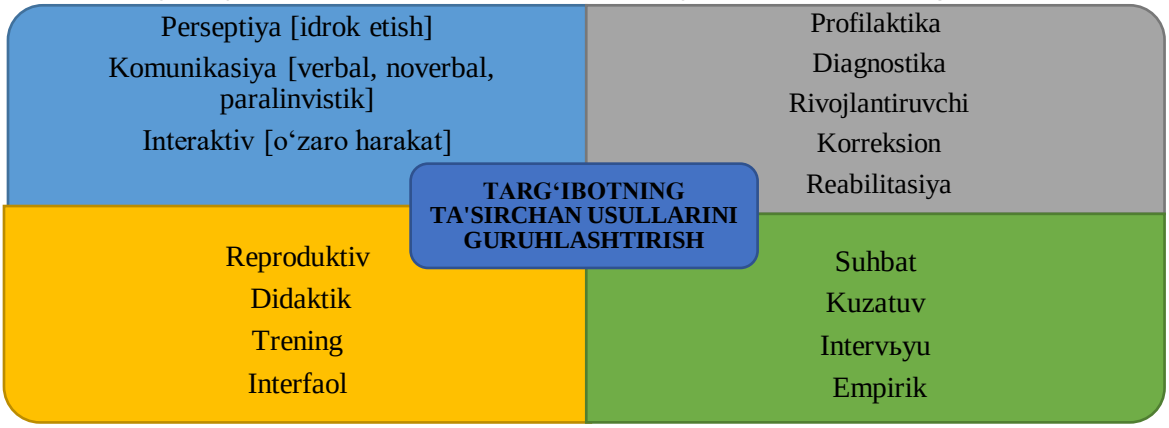
Ongning xislatlari: Borliq ob'ektlari va jamiyat sub'ektlari bilan munosabat o‘rnatish; biosfera va neosfera hodisalarini anglash (tushunish, bilish); tabiiy va ijtimoiy holatlar hamda hodisalarga hamdardlik (empatiyaning namoyon bo‘lishi).

Ongning xususiyatlari: reaktivligi; sezgirligi; refleksivligi; taraqqiyotning ixtiyorsizligi (spontanligi); polifonikligi; dialogizmga moyilligi.

Targ‘ibotchi targ‘ibot materiallarini ishtirokchilar ongiga singdirishda ularning bilish jarayonlari ko‘lamini, irodaviy – emosional holatlari va individual psixologik xususiyatlarini inobatga olishi maqsadga muvofiq!

Targ‘ibot tadbirlarida interaktiv metodikalarni ishlatish qonuniyatlari: Targ‘ibotchi tadbirlarni tashkil qilishda interaktiv metodikalardan foydalanishi tadbir samaradorligi va natijadorligini oshiruvchi omil bo‘lib xizmat qiladi!

Metod iborasi (yunoncha-methodas-tadqiqot yoki bilish yo‘li, nazariya, targ‘ibot ma'nosini anglatib) voqelikni bilish, o‘zlashtirish, o‘zgartirish usullari majmuasidir.

Targ‘ibot metodlari: Ma'ruza; suhbat; intervьyu; hikoya; tushuntirish; namoyish; kuzatish; trening; illyustrasiya; videousul; munozara; neyrolingvistika.

Targ‘ibotning interaktiv metodlari: Kitob bilan ishlash; “insertь”; “zig-zag”; “mashqlar”; “damino”; “charxpalak”; “o‘rgimchak to‘ri”; “3\3, (4\4, 5\5”; “eksprom”; “monitoring”; “limon”; “beshinchisi (oltinchisi, yettinchisi) ortiqcha”; “qora quti”; “ven diagrammasi”; qizil va yashil kartochkalar bilan ishlash; tajriba vositasida o‘qitish sikli; “veer” (elpig‘ich); “keys”; “aqliy hujum”; “baliq skeleti”.

Targ‘ibotning didaktik metodlari: Suhbat; bahs; “breynstorming”; “pinbord”; kichik guruhlarda ishlash; “klaster”; “sinkveyn” (axborotni yig‘ish); videotopishmoq; “zanjir”; “yumaloqlangan qor” o‘yini; “ishbilarmon” o‘yin; rolli o‘yin; “zakovatli zukko”; “anolog”.

Targ‘ibotning korreksion metodlari: G‘oyaviy vaziyat; mafkuraviy vaziyat; muammoli ma'ruza; muammoli vaziyat; aniq vaziyatni tahlil qilish ma'ruzalari; FSMU; 6|6\6; yo‘naltiruvchi matn; loyiha; metaplan; individual; qarorlar shajarasi; hukumlar ierarxiyasi; korreksion psixotreninglar.

Tadbir samaradorligini oshirishda didaktikaning o‘rni va ahamiyati: Tadbir jarayoni – Targ‘ibotchining va u o‘tkazayotgan tadbir ishtirokchilarining bilim, ko‘nikma hamda malakalar sistemalarini ongli ravishda va puxta o‘zlashtirishga qaratilgan izchil harakatlari majmuidan iborat.

CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №7

Tadbir jarayonining asosiy komponentlari:

✓ Tadbir ishtirokchisi – targ‘ibot tadbirlarida bilim, ko‘nikma va malakalarni o‘zlashtiruvchi.

✓ Tadbir predmeti – targ‘ibot tadbirlari materialining mazmuni yoki ko‘nikma va malakalarni o‘zlashtirishga qaratilgan faoliyat usullari mazmuni.

✓ Tadbir texnologiyasi – targ‘ibot tadbirlarida masala yuzasidan materialni taqdim etish metodi, texnologiyasi.

✓ Targ‘ibotchi – targ‘ibot tadbirlari materiali va faoliyat usulining o‘zlashtirilishini ta'minlovchi.

✓ Targ‘ibotchi va tadbir ishtirokchisi orasidagi munosabat.

✓ Targ‘ibot prinsiplari: ishontirish; tezkorlik; preventiv targ‘ibot; parallel targ‘ibot; voqea-hodisadan keyingi targ‘ibot; dolzarb yangiliklardan foydalanish; tushunarlilik; aholini to‘la qamrab olish.

Targ‘ibotchining didaktik ta'sir vositalari: an'anaviy va noan'anaviy ta'sir vositalarining qo‘llanilishi; verbal (nutqli), noverbal (nutqsiz) va paralingvistik (nutq etikasi) ta'sir; hissiy (perseptiv, interaktiv, identivli, refleksli) ta'sir vositalari.

Xulosa o‘rnida aytish mumukinki, targ‘ibot ishlarida tadbir ishtirokchilarni psixologik xususiyatlari va ta'sir ko‘rsatish texnologiyalarisiz targ‘ibotni samaradorigiga erishish mushkul, shuning uchun targ‘ibot ishlarida psixologik ta'sir texnologiyalarni zamonoviy metodlarini o‘rganish va uni milliy xususiyatlarimizga modifikasiyalashimiz va amaliyotga tatbiq etishimiz maqsadga muvofiq.

ADABIYOTLAR RO‘YXATI | СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ | REFERENCES

1. Quronov M. Ma'rifat texnologiyasi. – T.: “Ma'naviyat”, 2019.
2. Quronov M., Jabborov X. Yoshlarda barqaror mafkuraviy immunitet shakllantirishning pedagogik-psixologik treninglari. T.:-2019. B.48.
3. X.Jabborov “Targ‘ibot tadbirlarining ilmiy-amaliy ta'sirchanligini oshirish mexanizmlari” nomli qo‘llanma. Hilol media” nashriyoti, T.: 2019 y. B.59.
4. 4.M. Quronov. Milliy tarbiya. Monografiya. T.: 2004. B.210

MUALLIF HAQIDA MA’LUMOT [ИНФОРМАЦИЯ ОБ АВТОРЕ] [AUTHORS INFO]

✉**Jabborov Xazrat Xusenovich**, psixologiya fanlari doktori (DSc) [**Жабборов Хазрат Хусенович**, доктор психологических наук (DSC)], [**Xazrat X. Jabborov**, Doctor of Psychological Sciences (DSC)]; manzil: O‘zbekiston, 00060, Toshkent shahri, Amir Temur ko‘chasi 20 [адрес: Узбекистан, 00060, г. Ташкент, ул. Амира Темура 20], [address: Uzbekistan, 20 Amir Temur str., Tashkent, 00060]; E-mail: xxjabborov@mail.ru ORCID 0000-0002-0722-8265

Ilmiy-nazariy va metodik jurnal
Научно-теоретический и методический журнал
Scientific theoretical and methodical journal
INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №7

Original paper

MAKTABGACHA YOSHDAGI BOLALAR IJTIMOIY MOSLASHUVINI YENGILLASHTIRISH YO‘LLARI

© M. Norbosheva[1]✉
[1]Termiz iqtisodiyot va servis universiteti, Termiz, O‘zbekiston

Annotatsiya

KIRISH: Ijtimoiy moslashuv bolaning tengdoshlar guruhiga (ijtimoiy guruhga) kirishi, jamiyatda mavjud bo‘lgan me‘yorlar, xulq-atvor qoidalarini qabul qilish, yashash sharoitlariga moslashish, bunda o‘zini anglash va rolli xatti-harakatlar, o‘z-o‘zini boshqarish qobiliyati, o‘z-o‘ziga xizmat ko‘rsatish, boshqalar bilan adekvat munosabatlar shakllanadi.

MAQSAD: maktabgacha yoshdagi bolalar ijtimoiy moslashuvini yengillashtirish yo‘llari samaradorligini oshirishda psixologik texnologiyalarni bilish va ularning samaradorligi oshirishdan iborat.

MATERIALLAR VA METODLAR: tadqiqot jarayonida suhbat, ijtimoiy-psixologik so'rovnoma, kuzatish kabi metodlaridan foydalanildi.

MUHOKAMA VA NATIJALAR: maktabgacha ta‘lim tashkilotiga qiyin moslashishi bilan bolaning boshlang‘ich maktab sharoitlariga yaxshi moslasha olmasligi isbotlangan. Ota-onalar va tarbiyachilar orasidagi hamkorlik aloqalari juda muhimdir. Ota-onalar tarbiyachiga bolaning rivojlanish xususiyatlari, yomon odatlari, uyqusi, ishtahasi, sevimli ovqati, sevimli o‘yinchoqlari va boshqalar haqida aytib berishlari kerak.

XULOSA: bola tengdoshlari uni o‘z doirasidan “itarib yuborganda” passiv ravishda bo‘ysunadi yoki g‘azablangan holda tengdoshlaridan qasos olish istagi bilan chiqib ketadi. Muloqot ko‘nikmalarining yetishmasligi bolaning boshqa bolalar bilan muloqot qilishiga juda muhim to‘siqdir.

Kalit so'zlar: Ijtimoiy moslashuvchanlik, o‘z-o‘zini boshqarish, xulq-atvor, tarbiya, millmy tarbiya, targ‘ibot, ma'rifat, profilkatika, psixologik texnologiya.

Iqtibos uchun: Norbosheva M. Maktabgacha yoshdagi bolalar ijtimoiy moslashuvini yengillashtirish yo‘llari. // Inter education & global study. 2024. №7. B.499–503.

ПУТИ ОБЛЕГЧЕНИЯ СОЦИАЛЬНОЙ АДАПТАЦИИ ДОШКОЛЬНИКОВ

© М. Норбошева[1]✉
[1]Термезский университет экономики и сервиса, Термез, Узбекистан

Аннотация

ВВЕДЕНИЕ: социальная адаптация-это вхождение ребенка в группу сверстников (социальную группу), принятие норм, правил поведения, существующих в обществе, адаптация к условиям жизни, при которой формируется самосознание

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №7

и ролевое поведение, способность к самоконтролю, самообслуживанию, адекватным отношениям с окружающими.

ЦЕЛЬ: заключается в повышении знаний о психологических технологиях и их эффективности в повышении эффективности путей облегчения социальной адаптации дошкольников.

МАТЕРИАЛЫ И МЕТОДЫ: в процессе исследования использовались такие методы, как беседа, социально-психологический опрос, наблюдение.

ОБСУЖДЕНИЕ И РЕЗУЛЬТАТЫ: доказана неспособность ребенка хорошо адаптироваться к условиям начальной школы с трудной адаптацией к дошкольной организации. Отношения сотрудничества между родителями и опекунами очень важны. Родители должны рассказать воспитателю об особенностях развития ребенка, вредных привычках, сне, аппетите, любимой пище, любимых игрушках и многом другом.

ЗАКДЮЧЕНИЕ: ребенок пассивно подчиняется, когда сверстники “выталкивают” его из своего круга, или в гневе уходит с желанием отомстить сверстникам. Недостаток коммуникативных навыков-очень важное препятствие на пути ребенка к общению с другими детьми.

Ключевые слова: социальная гибкость, самоконтроль, поведение, воспитание, миллениальное воспитание, пропаганда, просвещение, профилактика, психологические технологии.

Для цитирования: Норбошева М. Пути облегчения социальной адаптации дошкольников. // Inter education & global study. 2024. №7. С. 499–503.

WAYS TO FACILITATE THE SOCIAL ADAPTATION OF PRESCHOOLERS

© Maqsuda Norbosheva[1]✉
[1]Termez University of Economics and Service, Termez, Uzbekistan

Annotation

INTRODUCTION: social adaptation is the child's entry into a peer group (social group), acceptance of norms and rules of behavior existing in society, adaptation to living conditions in which self-awareness and role behavior are formed, the ability to self-control, self-service, adequate relationships with others.

AIM: to increase knowledge about psychological technologies and their effectiveness in improving the effectiveness of ways to facilitate the social adaptation of preschoolers.

MATERIALS AND METHODS: in the course of the research, such methods as conversation, socio-psychological survey, and observation were used.

DISCUSSION AND RESULTS: the inability of a child to adapt well to the conditions of primary school with difficult adaptation to preschool organization has been proven. The cooperative relationship between parents and guardians is very important. Parents should

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №7

tell the educator about the peculiarities of the child's development, bad habits, sleep, appetite, favorite food, favorite toys and much more.

CONCLUSION: the child passively obeys when peers “push” him out of his circle, or leaves in anger with a desire to take revenge on peers. Lack of communication skills is a very important obstacle on a child's way to communicate with other children.

Key words: social flexibility, self-control, behavior, upbringing, millennial education, propaganda, education, prevention, psychological technologies.

For citation: Maqsuda Norbosheva. (2024) ‘Ways to facilitate the social adaptation of preschoolers’, Inter education & global study, (7), pp. 499–503. (In Uzbek).

Ijtimoiy moslashuv “sotsiallashuv” tushunchasining kengroq va mazmunli shakllanishi shartidir. Ijtimoiylashtirish – bolaning ijtimoiy tajribani o‘zlashtirish jarayoni va natijasidir. Aynan ijtimoiylashuv tufayli bola tarbiyali, bilimli, madaniyatli shaxsga aylanadi. Maktabgacha yoshdagi bolalar ijtimoiylashuvining natijasi bolaning maktabga tayyorligi hisoblanadi. Ijtimoiy moslashish muammosi butun o‘quv yili davomida dolzarb hisoblanadi. Masalan, avgust-sentabr oylarida bolalar ota-onalari va boshqa oila a‘zolari bilan o‘tkazgan yozgi ta‘tildan keyin katta yoshdagi guruhga o‘tadi yoki maktabgacha ta‘lim tashkilotiga kelishadi. Yosh guruhlarda yuqori kasallanish ustunlik qiladi va shuning uchun ba‘zi bolalar uchun ko‘pincha yangi sharoitlarga moslashish qiyin - sotsializatsiya jarayoni cheksiz vaqtga cho‘ziladi.

Bolalar maktabgacha ta‘lim tashkilotiga borishning boshlanishi boladan yangi ijtimoiy muhitga moslashishni, kattalar va tengdoshlar bilan aloqalarni o‘rnatishni, xatti-harakatlarning moslashuvchanligini va moslashuvchan mexanizmlarini rivojlantirishni talab qiladi. Kundalik tartib, talablar va majburiyatlar bola uchun kutilmagan holga aylanadi va shu bilan birga uni stressli holatga keltiradi. Ba‘zi bolalar uchun qiyin shart – bu guruh xonasining katta maydoni, jihozlari va odatdagi uy sharoitidan sezilarli darajada farq qiladi. Bunday holda, bolani xavfsizlik tuyg‘usidan mahrum qilmaslik uchun uni kattalarga yaqinroq, cheklanganroq joyga qo‘yish yaxshiroqdir. Bu, shuningdek, pedagogni moslashish davrida bolalarni kattalar bilan hissiy aloqada bo‘lgan o‘ta keskin ehtiyojini qondirishga majbur qiladi. Maktabgacha yoshdagi bolalarni ijtimoiy moslashtirishga qaratilgan dastlabki tayyorgarlikning yetishmasligi nevrologik reaksiyalarga olib kelishi mumkin: emotsional holatning buzilishi; uyqu va ishtahaning yomonlashishi; maktabgacha ta‘lim tashkiloti qo‘rquvini rivojlanlantirish; kasallikning kuchayishi.

Bolaning ijtimoiy-psixologik moslashuvi turli yo‘llar bilan sodir bo‘ladi va bevosita bolaning yoshiga, sog‘lig‘ining holatiga, yuqori asabiy faoliyat turiga, oiladagi tarbiya uslubiga va uning a‘zolari o‘rtasidagi munosabatlarga, o‘yin ko‘nikmalarining rivojlanish darajasiga bog‘liq. Ko‘p jihatdan, maktabgacha yoshdagi bolalarning ijtimoiy moslashuvi ota-onalarning bolani bo‘lajak o‘zgarishlarga qanday axloqiy va jismoniy tayyorlanganiga, shuningdek, bolaning individual tipologik xususiyatlariga bog‘liq xolerik va sangvinik odamlar flegmatik melanxoliklarga qaraganda tezroq moslashadi.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №7

Bolalarning ijtimoiy moslashuvini yengillashtirish uchun ota-onalar farzandlariga yoshligidan tengdoshlar va kattalar bilan muloqot qilish san‘atini o‘rgatishlari, to‘g‘ri kun tartibiga rioya qilishlari kerak. Bolaning eng kichik yoshidanoq uning mustaqilligini rag‘batlantirish kerak, shundagina u sog‘lom va komil shaxs bo‘lib o‘sadi. Bola moslashganligining dastlabki alomatlari: tinch uyqu; oshqa bolalar bilan muloqotga tayyorlik; pedagogning har qanday taklifiga adekvat javob berish; normal hissiy holat. Oson moslashish bilan barcha ko‘rsatkichlar qoida tariqasida 3-4 haftagacha normallashadi. O‘rtacha moslashish darajasi 5-6 haftagacha. Jiddiy moslashuv bilan 2-6 oygacha.

Shuni esda tutish kerakki, bolaning noto‘g‘ri moslashish ehtimoli odatda shifokor tomonidan “xavf omillari” deb ataladigan anamnezda bir qator salbiy rivojlanish omillari bo‘lganda keskin ortadi. Qiyin moslashuvga ega bo‘lgan bolaga ota-ona va tarbiyachilardan tashqari, faqat pediatr yoki tor mutaxassis yordam beradi.

Jiddiy dezadaptatsiya uchun qutb turi – bu bolaning oson moslashuvi turi, bola yangi muhitga moslashganda, odatda bir necha hafta, ko‘pincha yarim oy vaqt ketadi. Bunday bola bilan deyarli hech qanday muammo yo‘q va uning xatti-harakatlarida ko‘rinadigan o‘zgarishlar odatda qisqa muddatli va ahamiyatsiz bo‘lib, bola kasal bo‘lib qolmaydi.

Moslashuvning ikkita qutbli turiga qo‘shimcha ravishda, odatda bola moslashuvining “shimoliy” va “janubiy” qutblarini bog‘laydigan istmusga o‘xshash oraliq versiya ham mavjud. Bunday hollarda, biz bolaning tanasida turli xil adaptiv o‘zgarishlar davrining o‘rtacha zo‘ravonligi haqida gapiramiz. Ushbu turdagi moslashuv bilan bola o‘rtacha bir oydan ko‘proq vaqt davomida, ba‘zan esa moslashish paytida yangi tashkil etilgan jamoaga moslashadi. Bundan tashqari qoida tariqasida kasallik hech qanday asoratsiz davom etadi, bu moslashishning ushbu turi va noqulay variant o‘rtasidagi farqning asosiy belgisi bo‘lib xizmat qilishi mumkin. Ushbu turdagi moslashuv bilan bolaning kasallanishi shifokor tomonidan kamroq kuzatilishi mumkin. U bolaga tuzatish choralarini qanchalik tez buyursa, bola kasal bo‘lib qolish ehtimoli shunchalik kam bo‘ladi, ya‘ni uning moslashuvi ijobiy tomonga yaqinlashadi. Bu o‘z navbatida bolaning maktab ostonasidan o‘tganida, kelajakda moslashishiga yordam beradi.

Bolaning ijtimoiy moslashuvi, ziddiyatlarning sabablari uning psixikasi va shaxsiyatining quyidagi xususiyatlariga bog‘liq bo‘lishi mumkin (bundan tashqari, ijtimoiy moslashuv uchun kamida bitta holat yetarli, lekin ko‘pincha sabablar murakkab bo‘ladi): muloqot qilish qobiliyatining yetishmasligi; muloqot sharoitida o‘zini adekvat baholamaslik; boshqalarga nisbatan yuqori talablar (ayniqsa, agar bola intellektual rivojlangan bo‘lsa va aqliy rivojlanish darajasi o‘rtacha guruh darajasidan yuqori bo‘lsa); hissiy muvozanatning buzilishi; muloqotga xalaqit beradigan xulq-atvor, masalan suhbatdoshni kamsitish, o‘z ustunligini ko‘rsatishga tayyorlik. Bu muloqotni o‘ziga xos raqobatga aylantiradi; tashvish va muloqotdan qo‘rqish; yopilish.

ADABIYOTLAR RO‘YXATI | СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ | REFERENCES

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №7

1. Yulbarsova X.A. Integrativ yondashuv asosida bo‘lajak o‘qituvchilaning kommunikativ kompetentliligini shakllantirish texnologiyasi: pedagogika fanlari bo‘yicha falsafa doktori (PhD)., diss... avtoref.- Namangan, 2019. - 48 b.
2. Mavlonova R.A., Rahmonqulova N.H. Boshlang‘ich ta’limning integratsiyalashgan pedagogikasi. O‘quv qo‘llanma. - Toshkent: “Ilm Ziyo”, 2009. -192 b.
3. Norbutayev Kh.B. Natural intersubjects formation of ecological thinking in school pupils. Asian Journal of Multidimensional Research (AJMR)

MUALLIF HAQIDA MA’LUMOT [ИНФОРМАЦИЯ ОБ АВТОРЕ] [AUTHORS INFO]

✉**Maqsuda Norbosheva**, dots. ps.f.f.d. (PhD), [**Максуда Норбошева** канд. психол. наук, (PhD)], [**Maqsuda Norbosheva**, Cand. psychological sciences]; manzil: Termiz shahar, Mehrobod MFY, Islom Karimov ko‘chasi, 136\30uy [адрес: Узбекистан, город Термез, махалля Мехробод, улица Ислама Каримова, дом 136\30], [address: Uzbekistan, Termez, Islam Karimov street 136\30]; E-mail: maqsuda_pedagog@mail.ru

Ilmiy-nazariy va metodik jurnal
Научно-теоретический и методический журнал
Scientific theoretical and methodical journal
INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №7

Original paper

PROFESSIONAL SPORT YUTUQLARI VA PSIXOLOGIK SALOMATLIKNING O‘ZARO ALOQADORLIGI

© A.Sh. Abdullayev[1]✉
[1] Profi universiteti, Toshkent, O‘zbekiston

Annotatsiya

KIRISH: kirish qismida, professional sportdagi yutuqlarning ahamiyati va psixologik salomatlikning sportchilarning faoliyati uchun zarurligi ta’kidlanadi. tadqiqotning dolzarbligi va nazariy asoslari taqdim etiladi.

MAQSAD: maqolaning asosiy maqsadi professional sport yutuqlari va psixologik salomatlik o‘rtasidagi aloqalarni aniqlash va bu aloqalarning sportchilar faoliyatiga qanday ta’sir qilishini tushunishdir.

MATERIALLAR VA METODLAR: tadqiqotda qo‘llanilgan metodlar, psixologik testlar, sportchilar bilan olib borilgan intervyular va sport yutuqlarini kuzatish natijalari haqida ma’lumot beriladi. tadqiqot metodologiyasi va qo‘llanilgan statistik tahlil usullari tavsifi kiritiladi.

MUHOKAMA VA NATIJALAR: psixologik salomatlikning professional sport yutuqlariga ta’siri muhokama qilinadi. sportchilarning ruhiy holatining ularning mashg‘ulotlar va musobaqalar natijalariga qanday ta’sir qilishi tahlil qilinadi.

XULOSA: maqola yakunida, professional sport yutuqlari va psixologik salomatlikning o‘zaro ta’siri haqida xulosalar keltiriladi, shuningdek, sport psixologiyasi sohasidagi kelajakdagi tadqiqotlar uchun tavsiyalar beriladi.

Kalit so‘zlar: professional sport, psixologik salomatlik, sport yutuqlari, sport psixologiyasi, ruhiy holat, sportchilar faoliyati.

Iqtibos uchun: Abdullayev A.Sh. Professional sport yutuqlari va psixologik salomatlikning o‘zaro aloqadorligi. // Inter education & global study. 2024. №7. B.504–509.

СВЯЗЬ МЕЖДУ ПРОФЕССИОНАЛЬНЫМИ СПОРТИВНЫМИ ДОСТИЖЕНИЯМИ И ПСИХОЛОГИЧЕСКИМ ЗДОРОВЬЕМ

© А.Ш. Абдуллаев[1]✉
[1]Университет Профи, Ташкент, Узбекистан

Аннотация

ВВЕДЕНИЕ: во введении подчеркивается важность достижений в профессиональном спорте и важность психологического здоровья для

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №7

результативности спортсменов. представлены актуальность и теоретические основы исследования.

ЦЕЛЬ: основная цель статьи – определить взаимосвязь между профессиональными спортивными достижениями и психологическим здоровьем и понять, как эти взаимосвязи влияют на работоспособность спортсменов.

МАТЕРИАЛЫ И МЕТОДЫ: приведены методы, использованные в исследовании, психологические тесты, интервью со спортсменами и результаты мониторинга спортивных достижений. включено описание методологии исследования и использованных методов статистического анализа.

ОБСУЖДЕНИЕ И РЕЗУЛЬТАТЫ: обсуждается влияние психологического здоровья на профессиональные спортивные результаты. анализируется, как психическое состояние спортсменов влияет на результаты их тренировок и соревнований.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ: в статье приводятся выводы о взаимосвязи профессиональных спортивных результатов и психологического здоровья, а также рекомендации для будущих исследований в области спортивной психологии.

Ключевые слова: профессиональный спорт, психологическое здоровье, спортивные достижения, спортивная психология, психическое состояние, деятельность спортсменов.

Для цитирования: Абдуллаев А.Ш. Связь между профессиональными спортивными достижениями и психологическим здоровьем // Inter education & global study. 2024. №7. С. 504–509.

THE INTERACTION OF PROFESSIONAL SPORTS AND PSYCHOLOGICAL HEALTH

© Akobir Sh. Abdullayev[1]✉
Profi universiteti, Toshkent, O‘zbekiston

Annotation

INTRODUCTION: the introduction highlights the importance of achievement in professional sports and the importance of psychological health to the performance of athletes. relevance and theoretical foundations of the research are presented.

AIM: the main purpose of the article is to determine the relationship between professional sports achievements and psychological health and to understand how these relationships affect the performance of athletes.

MATERIALS AND METHODS: the methods used in the research, psychological tests, interviews with athletes and the results of monitoring sports achievements are given. description of research methodology and used statistical analysis methods is included.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №7

DISCUSSION AND RESULTS: the influence of psychological health on professional sports performance is discussed. how the mental state of athletes affects the results of their training and competitions is analyzed.

CONCLUSION: the article concludes with conclusions about the interaction between professional sports performance and psychological health, as well as recommendations for future research in the field of sports psychology.

Key words: professional sports, psychological health, sports achievements, sports psychology, mental state, athletes' activities.

For citation: Akobir Sh. Abdullayev. (2024) 'The interaction of professional sports and psychological health.', Inter education & global study, (7), pp. 504–509. (In Uzbek).

Psixologik salomatlik insonning umumiy farovonligining muhim jihati bo‘lib, bu nafaqat aqliy va hissiy holatni, balki jismoniy salomatlikni ham o‘z ichiga oladi. Psixologik sog‘lom inson o‘z hissiyotlarini boshqarish, stress va muammolarga bardosh berish, o‘z-o‘zini anglash va boshqalar bilan sog‘lom munosabatlar o‘rnatish qobiliyatiga ega bo‘ladi.

Har qanday sportchining bosh maqsadi g‘alaba sanaladi, lekin sportchining hayotida shunday vaziyatlar uchrashi ham mumkinki boshqalar ustidan g‘alaba qozonaverish, lekin faqat o‘ziga yengilish. So‘ngi 15-20 yil oliy darajadagi professional sportchilar orasida psixologik salomatlikdagi muammolardan ochiqlangan shikoyatlar oldingiga qaraganda sezilarli ko‘paygan. COVID-19 pandemiyasidan keyin, butun dunyo og‘ir stresslarni boshidan kechirgach tashkil etilgan Pekin olimpiadasida esa sportchilarda psixologik muammolar, sportchilarning psixik salomatlikdan shikoyatlari cho‘qqiga chiqdi desa mubolag‘a bo‘lmaydi. Maykl Felps, Naomi Osaka, Simona Bayles va boshqa ko‘plab ular kabi olimpiada fenomenlari depressiya va havotir sababli og‘ir ruhiy kechinmalarni boshdan o‘tkazgani[1], psixologlar bilan ishlash orqali o‘zlarini tiklab ololgani haqida juda ko‘plab ma’lumotlar internet olamida tarqaldi.

Alohida ta’kidlash kerakki, jahon va olimpiada darajasidagi sportchilar inson atalmush mavjudodning jismoniy imkoniyatlari chegaralarini buzib yuqori imkoniyat darajalarini namoyish etadilar. Bunday natijalar ortida esa katta mashaqqatlar, uzoq muddatli tanaga va asab tizimiga nisbatan ixtiyoriy bosimlar, ya’ni stresslar, yotadi. Misol uchun suzuvchilar kuniga 7-8 soatlab hayotini suvda o‘tkazadi, huddi shunday shaxmatchilar 10 soatlar qimir etmay shaxmat taxtasi yonida kun o‘tkazishi, o‘quv-yig‘in vaqtlari musobaqalarga ulanib ketgan vaqtda sportchilar 6 oydan, yillargacha normal hayot tazinini his etmasdan, oila, shaxsiy va insoniy munosabatlardan yiroq bo‘lib sport qobig‘ida yashaydilar. Tabiiyki yuqoridagi sanalgan holatlar sportchilarning psixologik holatida salbiy ta’sir etishi mumkinligini inobatga olish kerak.

Metodlar sifatida mazkur maqolani yozishda asosan kontent analiz, normativ huquqiy hujjatlarni o‘rganish hamda mavzuga oid adabiyotlarni tahlil qilindi. Psixologik salomatlik muammolar borligini tan olish, bu haqida ayta olish zaiflik emas, bu zaruratdir. To‘g‘ri, psixologik muammolarga qaramay sportchi g‘alaba qozonishda davom etishi

CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №7

mumkin, lekin kichik muammo og‘ir psixologik buzilishga o‘tib ketadigan bo‘lsa, olingan oltin medallar, katta miqdordagi rag‘batlar tatimaydi. Satish Malik, Gomati Devi (2023) tomonidan sport va psixologik salomatlik mavzusidagi keng ko‘lamli tadqiqotlariga ko‘ra sportchilarning psixologik salomatligi optimalligi, oliy sport yutuqlariga erishishda ahamiyatli[2] ekanligi isbotlangan.

2012 yilgi London olimpiadasidan keyin mashhur suzuvchi, 23 karra olimpiada chempioni Maykl Felps psixologik salomatligida muammo sababli o‘z joniga qasd qilmoqchi bo‘lgan[3], asosiy muammo esa o‘ziga xos faqat olimpiya darajasidagi sportchilarda uchraydigan psixologik sindrom “Olimpiadadan keyingi sindrom (post Olympic syndrome)” sababdir. O‘ylab qaraganda bunday TOP darajadagi sportchiga nima yetishmasligi mumkin deb o‘ylashimiz tabiiy, lekin psixologik muammolar “odam tanlamaydi”.

Masalaga doir tadqiqotlar (R.Pursel, K.Gvayzer, Sm.Rays 2019)[4] ga ko‘ra, oliy darajadagi sportchilarning 35% qariyb har uchinchi sportchi depressiya, kuchli havotir, emotsional toliqish kabi holatlarga chalinishadi. Ayol sportchilar esa erkaklarga qaraganda 56% ko‘proq psixologik buzilishlarga duch kelishar ekan. Bu esa o‘z navbatida ayollardagi havotir va emotsiyalarga beriluvchanlik bilan izohlanishi mumkin. Yuqoridagilardan kelib chiqib, psixologik salomatlik kamida sportchining inson sifatidagi hayotiga va sport faoliyati davomiyligiga transformatsion ta’sirga ega ekan deb ayta olamiz.

Bir qator izlanishlarga (G.Burns, D.Jasinskiy, Sc.Dan, D.Fletcher 2012) ko‘ra[5], sportchilardagi psixologik salomatlikdagi muammolar va psixik buzilishlarning quyidagi omillari ajratib ko‘rsatiladi: shaxsiy identifikatsiya bilan bog‘liq muammolar – bunda sportchi o‘zining hayotiy rollarini aniq anglamasligi yoki umuman o‘zini anlay olmaslik bilan bog‘liq fikriy tushunmovchiliklar; mag‘lubiyatlar sabab o‘ziga bo‘lgan ishonchning yo‘qolishi, o‘z navbatida g‘alabalar sabab maqsadsizlik holatining yuzaga kelishi oqibatidagi psixologik inqirozli vaziyatlar; uzoq davom etgan charchoq sababli chuqur emotsional toliqish, tiklanish manbaalari va usullari yo‘qligi, psixologik resurslarning tugashi; sportdan keying hayot haqidagi aniq tasavvurlarning yo‘qligi; olingan jarohatlar va olinishi ehtimol bo‘lgan jarohatlardan havotir; yaqinlar yoki omma tomonidan berilgan yoki berilishi ehtimol bo‘lgan tanqidlardan yuzaga keluvchi havotir; psixologik zaiflikni his etish, lekin tan olmaslik, yordam so‘ray olmaslik, nevrozlar, apatiyalar, depressiya.

Sportchi ham avvalo inson ekanligini unutmagan holda, uning psixologik salomatligi quyidagi uchta komponentga bo‘gliq tarzda u yoki bu tomonga o‘zgarishi mumkin deb o‘ylaymiz: ijtimoiy-psixologik omillar; tibbiy-bilogik omillar; psixofiziologik omillar.

Xulosa qilib aytadigan bo‘lsak, sportchilar uchun psixologik salomatlik masalasi umumiy salomatlikdan past bo‘lmagan darajadagi muhim professional zaruratdir. Agar uni mustahkamlash uchun harakatlar, usullar, shaxsiy qoida va tamoyillarga ega bo‘lmas ekan, sportchi o‘ziga xos “havf” ostida qoladi. Oqibatda esa sportchining natijalari

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №7

pasayishi, umumiy natijalardagi barqarorlik buzilishi, sport karyerasiniga putur yetishi ehtimoldan holi emas.

Jahon sog‘liqni saqlash tashkiloti (WHO) ma’lumotlariga ko‘ra, dunyo bo‘ylab har beshinchi odam hayotining ma'lum bir davrida psixologik salomatlik bilan bog‘liq muammolarni boshdan kechiradi. Har yili 1 milliardga yaqin inson ruhiy kasallikdan aziyat chekadi, shu jumladan depressiya, xavotirlik buzilishlari, bipolyar buzilish va boshqalar. Bu o‘z navbatida sportchilar, muntazam ravishda kuchli bosim, musobaqalarga oid stresslar, travmalar, mag‘lubiyatlarga bog‘liq tushkunliklarni boshidan kechiruvchi soha egalari uchun psixologik salomatlikni aktual masala ekanligini ko‘rsatadi.

Oliy darajadagi sportchilar ko‘pincha katta stress va bosim ostida ishlashadi. Stressni boshqarish sport yutuqlariga erishish uchun juda muhim. Psixologik jihatdan barqaror sportchilar stressga yaxshi moslashadi va bu ularning sportdagi yutuqlariga ijobiy ta’sir ko‘rsatadi. Psixologik salomatlik va oliy sport yutuqlari o‘rtasida mustahkam bog'liqlik mavjud. Barqaror ruhiy holat, stress va asabiylikni boshqarish qobiliyati, yuqori motivatsiya, diqqatni jamlash va o‘z-o‘zini boshqarish kabi jihatlar sportchilarni katta yutuqlarga erishishda muhim omillardan biri bo‘lib xizmat qiladi.

Xulosa sifatida aytish mumkinki, kamida o‘zining psixologik muammolari haqida ochiq ayta oladigan yaqinlari bilan yoki imkoniyat darajasida shaxsiy sport psixologi, psixoterapevti bilan gohida bu masalani muhokama qilib turishi maqsadga muvofiq. Bundan tashqari sportchilar ham faol dam olishni, faoliyatni almashlashni, sportdan boshqa sohalarga oida qiziqish hamda hobbilarga ega bo‘lib, ularga ham vaqt sarflashni odat tuziga aylantirishi tavsiya etiladi. Shuningdek, sportchilar murakkab psixologik vaziyatlarda o‘zini qanday tutishi kerakligi yuzasidan samarali usul va psixologik qoidalarni o‘zlari uchun belgilab borishlari, o‘zining psixologik holati va salomatligiga oid ma’lumot hamda bilimlardan xabardor bo‘lishi juda ko‘plab potensial psixologik muammolarni oldini oladi.

ADABIYOTLAR RO‘YXATI | СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ | REFERENCES

1. https://warwickboar.shorthandstories.com/how-the-post-olympic-blues-affects-the-mental-health-of-top-athletes/index.html#:~:text=Consisting%20of%20dark%20feelings%20of,sometimes%20days%20%2D%20after%20the%20games.
2. https://www.researchgate.net/publication/372762280_Sports_Performance_and_Mental_health_of_Athletes
3. Champion swimmer Michael Phelps spoke at the Hindustan Times Leadership Summit 2019. He was in conversation with sports writer and journalist Ayaz Memon. https://www.youtube.com/watch?v=C3_7L2r1Sog
4. Purcell R, Gwyther K, Rice SM. Mental health in elite athletes: Increased awareness requires an early intervention framework to respond to athlete needs. Sports medicine-open. 2019 Dec 1;5(1):46.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №7

5. Burns GN, Jasinski D, Dunn SC, Fletcher D. Athlete identity and athlete satisfaction: The nonconformity of exclusivity. Personal Individ Differ. 2012 Feb 1;52(3):280–4.

MUALLIF HAQIDA MA'LUMOT [ИНФОРМАЦИЯ ОБ АВТОРЕ] [AUTHORS INFO]

✉**Abdullayev Akobir Shokir o'g'li, o'qituvchi, Абдуллаев Акабир ўғли, учитель, Akabir Sh. Abdullaev, teacher,**]; manzil: Tashkent, Bektemir T., Hussein Maineria K., 117 [адрес: Ташкент, Бектемир Т., Хусейн Мейнерия К., 117], [adress: Tashkent, Bektemir T., Hussein Maineria K., 117]

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №7

Original paper

TA'LIM TIZIMIDA IMIJ FENOMENINING IJTIMOIY-PSIXOLOGIK JIHATDAN TADQIQ ETILISHI

© I.A. Teshaboyev[1]✉
[1]Nizomiy nomidagi Toshkent davlat pedagogika universiteti, Toshkent, O'zbekiston

Annotatsiya

KIRISH: ta'lim tizimida imijning ahamiyati va uning o'rganilishining dolzarbligi haqida ma'lumot beriladi. Imijning ijtimoiy-psixologik aspektlari va ta'lim muhitiga ta'siri haqida tushuncha beriladi.

MAQSAD: maqolaning asosiy maqsadi ta'lim tizimida imij fenomenini ijtimoiy-psixologik jihatdan tahlil qilish va uning ta'lim sifati hamda muassasa ichidagi munosabatlarga qanday ta'sir qilishini aniqlashdir.

MATERIALLAR VA METODLAR: tadqiqot metodologiyasi, ishlatilgan psixologik testlar, so'rovnomalar, statistik usullar va boshqa tahliliy yondashuvlar haqida ma'lumot beriladi. Shuningdek, tadqiqotning ishtirokchilari va ularga qo'llanilgan metodlar haqida tavsif beriladi.

MUHOKAMA VA NATIJALAR: tadqiqot natijalari asosida imijning o'qituvchi va o'quvchilar o'rtasidagi munosabatlarga, shuningdek, umumiy ta'lim muhitiga qanday ta'siri borligi muhokama qilinadi.

XULOSA: maqola yakunida, imij fenomenining ta'lim tizimida qanday qilib muhim rol o'ynashi va kelajakdagi tadqiqotlar uchun yo'naltirilgan tavsiyalar beriladi.

Kalit so'zlar: Imij, ijtimoiy-psixologik tadqiqot, ta'lim tizimi, o'qituvchi-talaba munosabatlari, ta'lim sifati, ta'lim muhiti.

Iqtibos uchun: Teshaboyev I.A. Ta'lim tizimida imij fenomenining ijtimoiy-psixologik jihatdan tadqiq etilishi // Inter education & global study. 2024. №7. B. 510–522.

СОЦИАЛЬНО-ПСИХОЛОГИЧЕСКОЕ ИССЛЕДОВАНИЕ ФЕНОМЕНА ИМИДЖА В СИСТЕМЕ ОБРАЗОВАНИЯ

© И.А.Тешабаев [1]✉
[1]Ташкентский государственный педагогический университет имени Низоми, Ташкент, Узбекистан

Аннотация

ВВЕДЕНИЕ: представлена информация о значении имиджа в системе образования и актуальности его изучения. Дается понимание социально-психологических аспектов образа и его влияния на образовательную среду.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №7

ЦЕЛЬ: основная цель статьи - проанализировать феномен имиджа в системе образования с социально-психологической точки зрения и определить, как он влияет на качество образования и отношения внутри учреждения.

МАТЕРИАЛЫ И МЕТОДЫ: информация о методологии исследования, использованных психологических тестах, анкетах, статистических методах и других аналитических подходах. также описаны участники исследования и использованные для них методы.

ОБСУЖДЕНИЕ И РЕЗУЛЬТАТЫ: на основе результатов исследования обсуждается влияние имиджа на взаимоотношения преподавателей и учащихся, а также на общую образовательную среду.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ: в конце статьи показано, какую важную роль играет феномен имиджа в системе образования, и даны адресные рекомендации для дальнейших исследований.

Ключевые слова: имидж, социально-психологические исследования, образовательная система, отношения учитель-ученик, качество образования, образовательная среда.

Для цитирования: Тешабаев И.А.Социально-психологическое исследование феномена имиджа в системе образования. // Inter education & global study. 2024. №7. С. 510–522.

SOCIAL-PSYCHOLOGICAL RESEARCH OF THE IMAGE PHENOMENON IN THE EDUCATIONAL SYSTEM

© Inomjon A. Teshaboyev[1]✉
[1]Nizomi Tashkent State Pedagogical University, Tashkent, Uzbekistan

Annotation

INTRODUCTION: information is provided about the importance of image in the educational system and the relevance of its study. An understanding of the socio-psychological aspects of the image and its impact on the educational environment is given**.**

AIM: the main purpose of the article is to analyze the image phenomenon in the educational system from a socio-psychological point of view and to determine how it affects the quality of education and relations within the institution.

MATERIALS AND METHODS: information about research methodology, used psychological tests, questionnaires, statistical methods and other analytical approaches. Also, the participants of the study and the methods used for them are described.

DISCUSSION AND RESULTS: based on the results of the study, the impact of image on the relationship between teachers and students, as well as the general educational environment, is discussed.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №7

CONCLUSION: at the end of the article, how the phenomenon of image plays an important role in the educational system and directed recommendations for future research are given.

Key words: Image, socio-psychological research, educational system, teacher-student relationship, quality of education, educational environment.

For citation Inomjon.A. Teshaboyev (2024) 'Social-psychological research of the image phenomenon in the educational system', Inter education & global study, (7), pp. 510–522. (In Uzbek).

Imij zamonaviy jamiyatda katta ahamiyat kasb etgan murakkab ijtimoiy-psixologik tushuncha hisoblanadi. U nafaqat shaxsning idrok jarayoniga, balki uning jamiyatdagi statusi va unga nisbatan yaratilgan «obraz»ga ham bevosita ta'sir ko'rsatadi. Bu tushunchaning tahlili fanlararo yondashuvni talab etadi. Shu bilan birga, raqamli texnologiyalar va ijtimoiy tarmoqlar rivojlangan hozirgi davrda, shaxsiy va korporativ imijning shakllanishi va boshqarilishi yanada dolzarb bo'lib bormoqda. Shu sababli, ushbu maqola imijning ijtimoiy-psixologik xususiyatlarini, uning shakllanishi va jamiyatdagi roli kabi masalalarni muhokama qilishga qaratilgan.

Imij fenomeni va uning ijtimoiy-psixologik jihatlarini chuqurroq tushunishni ta'minlashdir. Maqola fanlararo yondashuv asosida imijning shaxsiy va ijtimoiy hayotdagi ahamiyati, uning jamiyatda qanday shakllanishi va qabul qilinishiga ta'sir qiluvchi omillarni tahlil qiladi. Shuningdek, maqolada maktab psixologi, pedagoglar va ta'lim muassasalari imijining o'rni va roli o'rganilib, bu tushunchaning zamonaviy jamiyatdagi dolzarbligini ochib berish maqsad qilib qo'yilgan.

Imij fenomeni tadqiqi fanlararo tadqiq qilinadigan muammolar turkumiga kiradi, jumladan, psixologik, ijtimoiy, falsafiy, etik, pedagogik, iqtisodiy va marketing fanlarida o'rganiladi. Bu izlanishlar imijning shaxsning psixik holati va o'z-o'zini idrok etishidan tortib, jamiyatdagi o'rni va ahloqiy me'yorlarga ta'sirigacha bo'lgan turli jihatlarini qamrab oladi. Shuningdek, ular imijning o'quv va tarbiyaviy jarayonlardagi roli, tovar va xizmatlarning bozordagi muvaffaqiyatiga ta'sirini ham o'rganadi. Bu muammolarning yechimi kompleks yondashuvni talab qiladi va turli ilmiy sohalarda tadqiq etilishi mumkin.

"Imij" so'zi fransuz tilidan olingan bo'lib, u "obraz", "tasvir" ma'nolarini anglatuvchi "image" so'zidan kelib chiqqan. Bu so'z o'z navbatida lotincha "imago" so'zidan olingan bo'lib, u ham "tasvir", "qiyofa" yoki "obraz" ma'nolarini anglatadi[15].

Fransuz tilidan "image" so'zi ingliz tiliga kirib kelgan va keyinchalik boshqa tillarga ham o'tgan. Hozirgi kunda "imij" tushunchasi jamiyatda shaxslar, tashkilotlar yoki mahsulotlarning tashqi ko'rinishi, ular haqidagi umumiy tasavvur va ularni boshqalarga qanday namoyon qilishni anglatadi. Shu sababli, bu so'z turli sohalarda, jumladan, psixologiya, marketing, media va siyosatshunoslikda keng qo'llaniladi.

U.Lippman "imij" tushunchasini birinchi bo'lib fanga kiritgan amerikalik sotsiolog va siyosatshunos sifatida tanilgan. U o'zining 1922-yilda chop etilgan "Jamoatchilik fikri"

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №7

(Public Opinion) asarida ushbu tushunchani ommaning turli voqealar, shaxslar yoki jamiyatlar haqidagi tasavvurlari sifatida ta'riflagan. U.Lippmanning fikriga ko'ra, odamlar dunyo haqidagi tasavvurlarini to'g'ridan-to'g'ri voqealar yoki shaxslar bilan to'qnashganlariga asoslangan holda emas, balki onglarida yaratilgan "obrazlar" orqali shakllantiradilar. Bu "obrazlar" odamlarning dunyo haqidagi bilimlari va tushunchalarini bevosita shakllantiradi[1].

U.Lippmanning tadqiqotlari shuni ko'rsatganki, odamlar o'zlarining shaxsiy tajribalariga asoslanmagan holda ma'lumot olishlari, shu orqali yaratilgan "obrazlar" orqali dunyo haqidagi tushunchalarini shakllantiradilar. Masalan, ular media vositalar orqali kelgan ma'lumotlarga asoslanib, biror shaxs yoki voqea haqida "obraz" yaratishadi va bu ularning fe'l-atvori va qarorlariga ta'sir qiladi. Bunday "obrazlar" faqat axborot manbalariga asoslanibgina yaratilganligi sababli, ular har doim ham haqiqatga to'g'ri kelmasligi mumkin. Shu sababli, U.Lippman ommaviy axborot vositalarining jamiyatdagi roli va ularning odamlar fikriga ta'sirini o'rganib, "imij" tushunchasining muhimligini ta'kidlagan[2].

Imij tushuncha sifatida ijtimoiy fanlarda va jamoatchilik fikrini o'rganishda muhim o'rin tutadi. Chunki u jamiyatdagi shaxslar va voqealar haqidagi umumiy fikrlar va ularning shaxsiy tajribalari o'rtasidagi tafovutlarni tushunishga yordam beradi. Lippmanning bu nazariyasi shuni ko'rsatganki, dunyo haqidagi ko'pchilikning tasavvurlari ko'pincha haqiqiy tajribalarga emas, balki ularga yetkazilgan axborotga asoslangan "obrazlar"ga tayanadi. Bu esa jamoatchilik fikrining shakllanishi va ijtimoiy munosabatlarning rivojlanishiga katta ta'sir qiladi.

Jahon psixologiyasida imij muammosini tadqiq qilgan bir qator mutaxassislar mavjud. Jumladan, G.Stoun (Gregory P. Stone) imij va shaxsiy qiyofa konsepsiyasini ilgari suradi. "The concept of image and personal front" iborasi kontekstda shaxsning jamoatchilik oldida o'zini namoyon qilishdagi tashqi ko'rinishi va xulq-atvorini tushunishga ishora qiladi. Bu konsepsiyada "image" shaxsning boshqalar tomonidan qanday qabul qilinishini ifodalasa, "personal front" shaxsning o'zini namoyon qilish uchun qo'llaydigan maxsus vositalarini, ya'ni kiyinish uslubi, xulq-atvori, nutqi, va boshqalarni o'z ichiga oladi[3]. Uning tadqiqotlari ijtimoiy o'zaro ta'sir jarayonidagi imijning ahamiyatini ko'rsatadi.

E.Goffman (Erving Goffman) "Presentation of Self in Everyday Life" (Kundalik hayotda o'zlikni namoyon qilish) asarida shaxslar o'zlarining ijtimoiy rollarini qanday bajaradiganliklarini va ularning imiji qanday shakllanadiganligini tahlil qiladi[4].

Amerikalik kognitiv psixolog va xotira bo'yicha mutaxassis E.Loftus (Elizabeth Loftus)ning yodda qoldirish va yolg'on xotiralar bo'yicha tadqiqotlari imij va tasavvurlar qanday yaratiladi va ular haqiqiy xotiralarga qanday ta'sir qiladi degan savollarga javob beradi[5].

Amerikalik ijtimoiy psixolog F.Zimbardo (Philip Zimbardo), o'zining mashhur "Stanford eksperimenti" orqali, ijtimoiy rollarning inson xulq-atvori va shaxsiy imijiga

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №7

ta’sirini o‘rganib, bu yo‘nalishdagi tadqiqotlarga katta hissa qo‘shgan. Uning tadqiqotlari shaxslar ijtimoiy rollarga qanday tez moslashishini va bu rollar orqali o‘zlarining shaxsiy va jamoat imijlarini qanday o‘zgartirishlarini ko‘rsatib berdi. F.Zimbardo shuningdek, kuch va avtoritetning tasviri jamoatchilik fikri va shaxsning imijiga qanday ta’sir qilishini tadqiq qildi. Uning ishlari ijtimoiy psixologiyada shaxsning ijtimoiy rollari va ularning shaxsiy imijga ta’sirini tushunishda muhim ahamiyatga ega bo‘ldi[6;7].

Shuningdek, kelib chiqishi venger bo‘lgan amerikalik psixolog M.Chiksentmixayi (Mihaly Csikszentmihalyi) o‘zining “Flow” nazariyasi orqali odamlar o‘zlari qabul qilgan ish faoliyatida qanday qilib o‘zini to‘liq tushuntirish va shaxsiy imijni shakllantirishni tadqiq qiladi. “Flow” nazariyasining shaxs kasbiy va shaxsiy imijini shakllantirishda ahamiyati katta. “Flow” holatida bo‘lgan shaxs o‘z faoliyatida yuqori darajada samarali va ijodkor bo‘lib, bu uning professional imijiga ijobiy ta’sir ko‘rsatadi. Hissiy barqarorlik va ishdan chuqur qoniqish, insonning boshqalar tomonidan ishonchli va yoqimli shaxs sifatida qabul qilinishiga yordam beradi. Shuningdek, “Flow” holatidagi muvaffaqiyat va innovatsiyalar shaxsning ijtimoiy imijini mustahkamlaydi, chunki ijodiy va samarali insonlar jamiyatda yuqori baholanadi.

Rossiya miqyosida imijni o‘rganish tarixiga nazar tashlaydigan bo‘lsak, bu epoxani bir necha bosqichlarga bo‘linishi mumkin. Quyida shu tarixning asosiy bosqichlari va rivojlanish yo‘nalishlari keltirilgan:

1. Sovet davri (1920-1980-yillar)**:** Bu davrda imij tushunchasi rasmiy ilmiy termin sifatida qo‘llanilmagan. Biroq, ijtimoiy va siyosiy jarayonlarda shaxslar va tashkilotlarning obrazi, ya’ni imijiga e’tibor qaratish muhim hisoblangan. Jumladan, targ‘ibot va tashviqot vositalari orqali yetakchi shaxslar, siyosatchilar va sovet arboblarining ijobiy obrazini yaratish va jamiyat oldidagi tasvirini saqlash uchun katta kuch sarflangan. Masalan, V.Lenin, I.Stalin, L.Brejnev va boshqa siyosiy yetakchilarning tasvirlari ommaviy axborot vositalari va san’at vositalari orqali jamoatchilikka yetkazilgan. Bu obrazlar orqali Sovet Ittifoqi rahbarlari o‘zlarini xalq uchun fidoiy yetakchilar sifatida namoyon qilganlar.

2. Qayta qurish davri (1980-yillar oxiri - 1990-yillar boshi): 1980-yillarning oxirida Rossiyaning ijtimoiy va siyosiy hayotda katta o‘zgarishlar ro‘y berdi. Shu davrda ommaviy axborot vositalari erkinlikka ega bo‘lgani sababli, shaxslar va tashkilotlar haqidagi tasvir va imijni yaratish muhim bo‘lib qoldi. Imij tushunchasi kengroq qo‘llanila boshladi va siyosatchilar o‘zlarining ijtimoiy ko‘rinishlarini yaratish va saqlash uchun piar va tashviqot vositalaridan foydalanishdi.

3. Postsovet davri (1990-yillar - bugungi kun)**:** 1990-yillardan keyin Rossiyada imijni o‘rganish va amaliy sohalarga tatbiq etish ancha rivojlandi. Bu davrda marketing, piar va reklama sohalari rivojlanib, ularda imijni yaratish va boshqarish asosiy o‘rin tutdi. Imijologiya ilmiy yo‘nalish sifatida shakllana boshladi. Imijologiya nafaqat siyosiy jarayonlarda, balki biznes, madaniyat, ta’lim va sport sohalarida ham muhim ahamiyat kasb etdi. 1990-yillarda Rossiyada imijologiya, ya’ni imijni o‘rganish bo‘yicha alohida ilmiy yo‘nalish paydo bo‘ldi. Ye.B.Perelыgina, Ye.A.Petrova kabi olimlar bu sohada o‘z

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №7

tadqiqotlarini boshlab, turli sohalardagi shaxslar va tashkilotlarning imijini yaratish va saqlash usullari haqida ilmiy ishlar yozishdi. Imijologiya bu davrda asosan siyosiy piar va biznes sohalarida qo‘llanildi, lekin vaqt o‘tishi bilan u kengayib, ijtimoiy psixologiya, kommunikatsiyalar va boshqa sohalarda ham o‘rganila boshlandi. Ijtimoiy tarmoqlar va raqamli kommunikatsiyalar rivojlangani sababli, shaxsiy va korporativ imijlarni yaratish va saqlash jarayonlari yanada murakkablashdi va muhim ahamiyat kasb etdi. Rossiyada imijologiya bo‘yicha turli xil kurslar va ilmiy tadqiqotlar paydo bo‘ldi, va bu yo‘nalishdagi tadqiqotlar hozirda ham davom etmoqda.

Rossiyada imijni ijtimoiy-psixologik fenomen sifatida tadqiq qilishga katta hissa qo‘shgan bir qator olimlar mavjud. Jumladan, Ye.B.Perelыgina imijologiya sohasida eng mashhur rus olimlaridan biri hisoblanadi. Uning tadqiqotlari asosan shaxsiy va korporativ imijlarning shakllanishi, ularning ijtimoiy va psixologik omillarga ta’sirini o‘rganishga qaratilgan. Ye.B.Perelыgina jamoatchilik fikri va imijning boshqalar tomonidan qanday qabul qilinishini tadqiq qilishda muhim rol o‘ynagan[8].

Yana bir rus olimasi Ye.A.Petrova o‘z tadqiqotlarida shaxsiy va jamoat imijining shakllanishiga bag‘ishlangan. Uning ishlari ijtimoiy targ‘ibot, piar va kommunikatsiya sohalaridagi imijlarning psixologik va ijtimoiy jihatlarini o‘rganishga qaratilgan. Ye.A.Petrova o‘z asarlarida imijning jamiyatdagi roli va uning turli ijtimoiy kontekstlarda qanday shakllanishini tadqiq qilgan[9].

O.V.Krыshtanovskaya, asosan, siyosiy piar va siyosatchilarning imijiga bag‘ishlangan tadqiqotlari bilan tanilgan. Uning ishlari siyosiy yetakchilarning imijini yaratish va saqlash jarayonlarini, shuningdek, jamoatchilik fikriga ta’sirini o‘rganishga qaratilgan[10].

Psixolog Yu.N.Yemelyanov ijtimoiy-psixologik treninglar va ijtimoiy kommunikatsiyalar orqali shaxsiy imijni shakllantirishni tadqiq qilgan. Uning ishlari ijtimoiy o‘zaro ta’sir jarayonlarida imijning ahamiyati va uni shakllantirish usullariga bag‘ishlangan[11].

Rossiya ta’lim sohasida katta ta’sirga ega bo‘lgan psixolog va olim V.P.Zinchenkoning ishlari kognitiv psixologiya va ijtimoiy tasavvurlar, shuningdek, shaxsning o‘zini qanday qabul qilishi va buning natijasida shakllanadigan imijni o‘rganishga qaratilgan[12].

Ijtimoiy psixologiya, sotsiologiya va jinsiy ta’lim sohalarida katta hissa qo‘shgan olim I.S.Konning ishlari esa jamiyatdagi shaxslar va guruhlar haqidagi tasavvurlar, stereotiplar va ularning imijini shakllantirish mexanizmlariga bag‘ishlangan[13].

Yuqoridagi olimlar o‘z tadqiqotlari orqali Rossiyada imijologiyaning rivojiga katta hissa qo‘shganlar. Ular imijni ijtimoiy-psixologik fenomen sifatida o‘rganishga asos solib, uning jamiyatdagi roli, shaxslar va guruhlar o‘rtasidagi o‘zaro ta’sir jarayonlaridagi ahamiyatini chuqur tadqiq qilganlar.

Imij tushunchasining fenomenologiyasi bu tushunchani tadqiq etishda inson tajribasi va uning ongida qanday shakllanishiga urg‘u beradigan yondashuvni ifodalaydi.

CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №7

Fenomenologiya ko‘pincha subyektning dunyodagi tajribasini tahlil qilishga qaratilgan va shu bois, imij tushunchasini o‘rganishda ham bu yondashuv juda muhim.

Fenomenologiya XX asrda rivojlangan falsafiy va psixologik yo‘nalish bo‘lib, uning asoschilaridan biri E.Gusserl (Edmund Husserl) hisoblanadi. Fenomenologiya inson tajribasi va ongdagi tasavvurlar qanday shakllanishini o‘rganadi. U insonning subyektiv tajribasiga va uning voqelikni qanday qabul qilishiga urg‘u beradi. Imijni fenomenologik nuqtayi nazardan o‘rganish, uning inson ongida qanday shakllanishi va qanday qilib inson tajribasining bir qismiga aylanishini tushunishga qaratilgan.

Imij fenomenologiyasi insonlar va jamiyatdagi obyektlar, shaxslar yoki voqealar haqidagi subyektiv tasavvurlarni qanday yaratadi va ularni qanday qabul qilinishini o‘rganadi. Masalan, bir shaxsning imiji uning tashqi ko‘rinishi, xulq-atvori va ovozi orqali shakllanadi. Bu tasavvurlar subyektiv bo‘lib, insonlarning o‘z ongida paydo bo‘ladi va har bir inson uni o‘zicha qabul qiladi. Imij bu yerda “fenomen” sifatida qaraladi, ya’ni u inson tajribasida subyekt tomonidan idrok etiladigan bir tasvir yoki voqelikdir.

Fenomenologiyaga ko‘ra, imij nafaqat shaxsning ichki tajribasida, balki ijtimoiy voqelikda ham mavjud. Bu nuqtayi nazardan, imij jamiyatning bir qismi bo‘lib, u ijtimoiy aloqalar orqali shakllanadi va insonlarning o‘zaro ta’sir jarayonida yaratilgan tasvirlar orqali yashaydi. Imij ijtimoiy fenomen sifatida subyektlar o‘rtasidagi o‘zaro ta’sir va muomala natijasida paydo bo‘ladi.

Fenomenologiya imijni yaratish va qabul qilish jarayoniga urg‘u beradi. Imij insonning tajribasi va o‘zini anglash jarayoni orqali shakllanadi. Masalan, bir shaxs o‘z imijini yaratish uchun tashqi ko‘rinishini, kiyinish uslubini va xulq-atvorini o‘ylaydi, ular orqali u boshqalar oldida qanday ko‘rinishini ta’minlaydi. Shu bilan birga, boshqalar bu tasvirni o‘zicha qabul qiladi va bu tasvir ularning ongidagi imij sifatida saqlanadi.

Fenomenologiyada identifikatsiya, ya’ni shaxsning o‘zini boshqalarga nisbatan qanday ko‘rishi va o‘zini qanday namoyon qilishi muhim o‘rin tutadi. Imij fenomenologiyasi identifikatsiya jarayonini tushunishga yordam beradi, chunki u insonning o‘zini va boshqalarni qanday qabul qilishiga, o‘zini jamiyatda qanday ko‘rishiga bog‘liq. Imij shaxsning o‘zi va uning atrofidagi odamlar o‘rtasidagi o‘zaro munosabatlar orqali shakllanadi.

Fenomenologiyaga ko‘ra, imij – bu subyektiv tasvir bo‘lib, u inson tajribasida yashaydi va ijtimoiy voqelikda mavjud bo‘ladi. Imijning fenomenologik tadqiqi uning insonlar va jamiyat o‘rtasidagi o‘zaro munosabatlardagi rolini chuqurroq tushunishga imkon beradi.

Imij muammosini o‘rganish hozirgi vaqtda juda keng va turli xil yo‘nalishlarda olib borilmoqda. Imijni tadqiq qilishning hozirgi holati haqidagi asosiy jihatlar quyida keltirilgan:

1. Ijtimoiy va siyosiy imij: Ijtimoiy psixologiya va siyosatshunoslik sohalarida ommaviy axborot vositalari, ijtimoiy tarmoqlar va siyosiy harakatlar orqali yaratilgan imijlarning ta’siri o‘rganilmoqda. Ushbu tadqiqotlar jamiyatdagi shaxslar va guruhlar

CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №7

haqidagi umumiy tasavvurlar, stereotiplar va ularning jamoatchilik fikriga ta’sirini o‘rganishga qaratilgan.

2. Korporativ imij: Iqtisodiyot va biznes sohasida kompaniyalar va brendlar imiji bo‘yicha izlanishlar olib borilmoqda. Korporativ imijning iste’molchilarning qarorlariga ta’siri, mijozlar bilan aloqalar va bozordagi raqobatbardoshlikni ta’minlashdagi ahamiyati o‘rganilmoqda.

3. Shaxsiy imij va media: Ijtimoiy tarmoqlar va media vositalarining rivojlanishi bilan shaxsiy imijni yaratish va boshqarish masalasi yanada dolzarb bo‘ldi. Shaxslar o‘zlarining ijtimoiy tarmoqlardagi profillari orqali o‘zlarining shaxsiy imijlarini shakllantirishga harakat qilmoqda, bu esa shaxsiy va kasbiy muvaffaqiyatga bevosita ta’sir qiladi.

4. Imij va ruhiy salomatlik: Psixologiya fanida shaxsiy imij va uning insonning ruhiy sog‘ligiga ta’siri bo‘yicha tadqiqotlar olib borilmoqda. Bu yo‘nalishda odamlarning o‘zlariga nisbatan tasavvurlari, o‘zini hurmat qilish va tashqi ko‘rinishning psixologik holatga ta’siri o‘rganilmoqda.

5. Imij va pedagogik faoliyat: Ta’lim va tarbiya sohasida o‘qituvchilar, o‘quvchilar, talabalar va akademik tashkilotlarning imiji bo‘yicha tadqiqotlar rivojlanmoqda. O‘quvchi va talabalarning o‘zini namoyon qilishlari, pedagoglarning professional imiji va uning o‘quv jarayoniga ta’siri tadqiq etilmoqda.

Hozirgi vaqtda imijni tadqiq qilish turli fan sohalarida muhim ahamiyatga ega bo‘lib, bu sohadagi tadqiqotlar jamiyatning turli jabhalarida turli xil ijtimoiy jarayonlarni tushunishga yordam bermoqda. Shuningdek, medianing rivojlanishi va jamiyatdagi o‘zgarishlar bilan bog‘liq holda, bu sohadagi izlanishlar davom etmoqda va yanada dolzarb mavzularni qamrab olmoqda.

Imij ijtimoiy-psixologik kategoriya sifatida juda keng qamrovli va murakkab tushuncha bo‘lib, u jamiyatdagi insonlarning bir-birlariga va tashkilotlarga nisbatan qabul qilishi, ularning xulq-atvori va ijtimoiy aloqalariga sezilarli darajada ta’sir ko‘rsatadi. Bu tushuncha turli ijtimoiy-psixologik jarayonlarni va mexanizmlarni qamrab oladi. Quyida imijni ijtimoiy-psixologik kategoriya sifatida kengroq ochib beramiz:

1. Tasvir va persepsiya: Imij asosan tashqi ko‘rinish va tasvirdan iborat bo‘lib, insonlar yoki tashkilotlarning qanday qabul qilinishiga ta’sir qiladi. Tashqi ko‘rinish, xulq-atvor, nutq va boshqa omillar imijni shakllantiradi. Shu orqali odamlar va tashkilotlar o‘zlari haqidagi umumiy tasavvurni yaratadilar va bu tasavvur boshqalar tomonidan qanday qabul qilinishini aniqlaydi. Masalan, kimdir o‘zini o‘z ishida mas’uliyatli va ishonchli mutaxassis sifatida ko‘rsatishga harakat qiladi va uning bu imiji atrofdagilar tomonidan shu tarzda qabul qilinadi.

2. Ijtimoiy qarorlar va xulq-atvor: Imij insonlarning xulq-atvori va qarorlariga ta’sir qiladi. Muvaffaqiyatli yoki ijobiy imijga ega insonlar ko‘pincha boshqalar tomonidan yaxshi qabul qilinadi va ishonchli shaxslar sifatida qaraladi. Bu esa ularning ishdagi muvaffaqiyatiga, shaxsiy munosabatlariga va jamiyatdagi o‘rniga ta’sir ko‘rsatadi.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №7

3. Ijtimoiy rollar va niqob (persona): Ijtimoiy-psixologik nuqtayi nazardan imij odamlar tomonidan ijtimoiy rollarning ijrosi uchun yaratiladigan maska yoki niqob sifatida qaraladi. Insonlar turli ijtimoiy vaziyatlarda o‘ziga xos imijlarni yaratadilar va bu imijlar ularning atrofdagilar tomonidan qanday qabul qilinishiga bog‘liq bo‘ladi. Bu tushuncha E.Goffmanning ijtimoiy o‘zaro ta’sir nazariyasi bilan bog‘liq bo‘lib, u insonlarning turli ijtimoiy rollar ijrosida o‘zlarining «niqoblar»ini qanday qo‘llaydiganliklarini tushuntiradi.

4. Stereotiplar va signallar: Imij ko‘pincha stereotiplar orqali shakllanadi va ushbu stereotiplar insonlar va tashkilotlar haqidagi umumiy fikrni yaratadi. Misol uchun, ma’lum bir kasbga yoki millatga nisbatan shunday stereotiplar bo‘lishi mumkinki, bu stereotiplar ushbu guruhlarga kiruvchi insonlarning imijini shakllantiradi. Bu stereotiplar ijtimoiy-psixologik signallar sifatida xizmat qiladi va insonlar ular orqali boshqalarni baholaydilar va o‘zlarining munosabatlarini belgilaydilar.

5. Shaxs va jamiyat o‘rtasidagi muvozanat: Imij insonning shaxsiy identifikatsiyasi va jamiyatdagi o‘rni o‘rtasidagi muvozanatni belgilaydi. Insonlar o‘zlarining ichki dunyosi va jamiyatdagi ijtimoiy kutuvlar orasida muvozanat saqlashga harakat qiladilar. Shu orqali ular o‘zlarining imijlarini yaratadilar va boshqalar tomonidan qabul qilinishini ta’minlaydilar. Bu jarayonda insonning o‘zini idrok etishi va jamiyatning unga nisbatan kutuvlari muhim ahamiyatga ega.

Gap shundaki, imij ijtimoiy-psixologik kategoriya sifatida insonlar va jamiyat o‘rtasidagi o‘zaro munosabatlarni belgilaydi. U odamlarning boshqalar oldidagi tasviri, ijtimoiy rollarini ijro etishi va ularning qarorlari, xulq-atvoriga ta’sir qiladi. Imij insonlar tomonidan o‘zlarini namoyon qilish vositasi sifatida jamiyatda muhim ahamiyatga ega. Bu tushuncha zamonaviy jamiyatdagi ijtimoiy jarayonlarni tushunishda muhim vosita bo‘lib xizmat qiladi.

Imij muammosini ijtimoiy-psixologik tahlil qilishda dunyo fanidagi zamonaviy tendensiyalar va yondashuvlarni hisobga olish juda muhimdir. Bu yondashuvlar imijning murakkab va ko‘pqirrali fenomen ekanligini, uning insonning shaxsiy, ijtimoiy va kasbiy hayotidagi rolini chuqurroq tushunishga yordam beradi. Quyida bu tendensiyalar va ularning ijtimoiy-psixologik tahlili keltirilgan:

- zamonaviy jamiyatdagi asosiy tendensiyalardan biri bu raqamli texnologiyalar va ijtimoiy tarmoqlar orqali imij yaratish va uni boshqarish jarayonining kuchayishi. Ijtimoiy tarmoqlar (Facebook, Instagram, LinkedIn va boshqalar) insonlar va tashkilotlar uchun o‘zlarining shaxsiy va korporativ imijlarini namoyon qilishning asosiy platformasiga aylandi. Ijtimoiy tarmoqlar insonlarning o‘zini qanday namoyon qilishlarini, o‘zlarining imijlarini boshqarishini va boshqalarning ular haqidagi tasavvurlarini shakllantirishini jadallashtirmoqda. Raqamli platformalardagi o‘z-o‘zini taqdim etish (self-presentation) jarayoni ijtimoiy-psixologik tahlilning markaziy mavzusiga aylandi. Ijtimoiy tarmoqlarda insonlar o‘zlarining imijlarini juda ehtiyotkorlik bilan yaratadilar va bu ularning shaxsiy identifikatsiyasiga, ruhiy holatiga va jamoatchilik fikriga kuchli ta’sir ko‘rsatadi. Bu jarayonda ijtimoiy psixologlar «filtrli reallik» (filtered reality) va «o‘zini idealizatsiya qilish»

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №7

(self-idealization) fenomenlarini tadqiq qiladilar, chunki insonlar ko‘pincha ijtimoiy tarmoqlarda o‘zlarining ideallashgan versiyasini yaratadilar.

- biznes va marketing sohasidagi asosiy tendensiyalardan biri bu korporativ imij va brend menejmentidir. Korporatsiyalar o‘z mahsulotlari va xizmatlarining imijini yaratish va saqlash uchun katta mablag‘ va resurslarni sarflaydilar. Imij bu yerda iste’molchilarning qaror qabul qilish jarayoniga ta’sir etuvchi asosiy omil sifatida qaraladi. Ijtimoiy-psixologik nuqtayi nazardan, korporativ imij iste’molchilarning tuyg‘ulari, qadriyatlari va ijtimoiy guruhlarga mansubligiga tayanadi. Psixologlar va marketologlar iste’molchilarning ma’lum bir brend yoki mahsulotni qanday qabul qilishini, ularning emotsional munosabatiga va xarid qilish qarorlariga qanday ta’sir qilishini o‘rganadilar. Brendlar o‘zlarining ijtimoiy mas’uliyatini kuchaytirib, jamoatchilik oldida ijobiy imij yaratishga harakat qilmoqdalar, bu esa iste’molchilarning ishonchini oshiradi.
- globalizatsiya jarayoni dunyoda transmilliy kompaniyalar va shaxslar imijining muhimligini oshirdi. Xalqaro miqyosda ishlaydigan kompaniyalar va siyosiy yetakchilar o‘zlarining global imijini yaratish va saqlashga alohida e’tibor qaratishlari kerak. Bu, ayniqsa, xalqaro siyosat va biznes sohalarida muhim ahamiyatga ega. Ijtimoiy-psixologik nuqtayi nazardan, globalizatsiya imijning ko‘pqirrali va kontekstga bog‘liq tushuncha ekanligini ko‘rsatadi. Insonlar va kompaniyalar turli madaniyatlar, qadriyatlar va ijtimoiy normalar orasida harakat qilishlari kerak, bu esa ularning imijini yaratish va saqlash jarayonini yanada murakkablashtiradi.
- ijtimoiy mas’uliyat va ekologik mas’uliyat jamiyatdagi eng muhim tendensiyalardan biriga aylandi. Kompaniyalar va tashkilotlar o‘zlarining ijtimoiy va ekologik mas’uliyatini kuchaytirish orqali ijobiy imij yaratishga intiladilar. Ijtimoiy mas’uliyatli imij kompaniyalar va shaxslarning jamoatchilik oldidagi ishonchini mustahkamlaydi va ularning ijtimoiy qabul qilinishini yaxshilaydi. Imijning ekologik jihatlarini o‘rganishda psixologlar iste’molchilarning ekologik sezgirlik va javobgarlik darajasiga urg‘u beradilar. Bu esa jamoatchilik fikriga ta’sir qilib, kompaniyalarning muvaffaqiyatiga xizmat qiladi.
- shaxsiy imijni boshqarishning ruhiy salomatlikka ta’siri haqidagi tadqiqotlar zamonaviy psixologiyada muhim o‘rin tutmoqda. Insonlar o‘zlarining shaxsiy imijlarini saqlab qolish va jamiyatdagi o‘rnini mustahkamlash uchun ko‘p kuch sarflaydilar, bu esa ularning ruhiy salomatligiga ta’sir qilishi mumkin. Psixologlar shaxsiy imijni yaratish va saqlash jarayonining ruhiy salomatlikka ta’sirini o‘rganishda katta ahamiyat berishadi. Ijtimoiy tarmoqlarda o‘zini taqdim etishning ortishi, o‘z-o‘zini ideallashtirish va ijtimoiy tengdoshlar bilan taqqoslash ko‘pincha ruhiy salomatlik muammolariga olib kelishi mumkin. Psixologlar va terapevtlar bu jarayonlarni to‘g‘ri boshqarish orqali shaxsiy imij va ruhiy salomatlik o‘rtasidagi muvozanatni saqlash bo‘yicha tavsiyalar berishadi.

Imij muammosi ijtimoiy-psixologik tahlil uchun murakkab va muhim mavzu hisoblanadi. Zamonaviy dunyoda raqamli texnologiyalar, globalizatsiya va ijtimoiy mas’uliyatning rivojlanishi bilan birgalikda imij yaratish va uni boshqarishning yangi usullari paydo bo‘lmoqda. Bu jarayonlar insonlar va tashkilotlarning jamiyatdagi o‘rni,

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №7

ularning ruhiy salomatligi va jamoatchilik fikriga ta’sir qiladi. Imijni ijtimoiy-psixologik fenomen sifatida tadqiq qilish kelajakdagi ijtimoiy jarayonlarni va insonlarning o‘zaro ta’sirini yaxshiroq tushunishga yordam beradi.

Tadqiqotimizda xususan, maktab psixologi imijining ijtimoiy-psixologik xususiyatlarini o‘rganish maqsad qilib belgilangan. Ta’lim tizimida imij muammosi, shu jumladan maktab psixologlari imijini Rossiyalik tadqiqotchilar Yu.V. Sayenko, T.V.Byundyugova va O.O.Yeliseevaning izlanishlari orqali yoritishga harakat qilamiz.

Ushbu Rossiyalik tadqiqotchilar maktab psixologiyasi, ta’lim va maktab psixologining ijtimoiy rolini o‘rganish bo‘yicha izlanishlar olib borganlar. Ularning ishlari asosan maktab psixologining kasbiy imijini shakllantirish, uning tuzilishi va mazmuniga bag‘ishlangan. Bu olimlar maktab psixologlarining o‘quvchilar, ota-onalar va o‘qituvchilar bilan munosabatlaridagi samaradorlikka ta’sir etuvchi omillarni o‘rganib, ularning ijtimoiy imiji qanday shakllanishi kerakligi haqida tadqiqotlar o‘tkazganlar.

Yu.V.Sayenko, T.V.Byundyugova va O.O.Yeliseeva kabi olimlar tomonidan maktab ta’limi, pedagoglar va psixologlar imiji bo‘yicha olib borilgan tadqiqotlar maktab psixologi imijini tahlil qilish uchun muhim asos bo‘lib xizmat qiladi[14;15]. Quyida mazkur olimlarning ishlari asosida maktab psixologi imijini maktab ta’limi va pedagoglar imiji bilan solishtirgan holda tahlil qilamiz.

Maktab psixologining imiji asosan o‘quvchilar, ota-onalar va o‘qituvchilar bilan aloqadagi hissiy barqarorlik, yordam berishga tayyorlik va ishonchlilikka asoslanadi. Psixologning imiji samarali aloqa, o‘quvchilarni tushunish, ularga yordam berish qobiliyati va ularning ruhiy holatini yaxshilashga qaratilgan faoliyat orqali shakllanadi. Yu.V.Sayenko va uning hamkasblari o‘z tadqiqotlarida maktab psixologlarining ijtimoiy roli va ularning jamoatchilik oldidagi nufuzini mustahkamlash zarurligini ta’kidlaydilar.

Pedagoglar, shu jumladan o‘qituvchilarning imiji, ko‘proq ularning bilimlari, darslarni tashkil qilish qobiliyati, va ta’lim jarayonidagi samaradorlikka asoslangan. Pedagoglar imiji, shuningdek, ularning talabalar bilan muloqoti, didaktik qobiliyatlari va kasbiy malakalari bilan bog‘liq. T.V.Byundyugova va O.O.Yeliseeva o‘z tadqiqotlarida pedagoglarning ijobiy imiji ularning o‘quv jarayonidagi nufuzini va talabalar bilan ishlashdagi muvaffaqiyatini oshirishda qanchalik muhim ekanini ko‘rsatib berganlar.

Maktab imiji ta’lim muassasasining jamiyat oldidagi umumiy nufuzi, o‘quvchilarning akademik yutuqlari va maktabning jamoatchilik bilan aloqalariga asoslanadi. Maktab imiji maktabning resurslari, o‘qituvchilarning malakasi va maktab ma’muriyatining tashkilotchilik qobiliyatlari bilan ham bog‘liq. Yu.V.Sayenko va uning hamkasblari ta’lim muassasasining ijobiy imiji o‘quvchilar va ularning ota-onalari orasida ishonchni mustahkamlashda muhim ahamiyatga ega ekanligini ta’kidlaydilar.

Maktab psixologi imiji o‘z xususiyatlari bilan pedagoglar va ta’lim muassasasi imijidan farq qiladi. Agar pedagoglar asosan bilim berish va ta’lim jarayonini tashkil qilish bilan bog‘liq bo‘lsa, maktab psixologining asosiy roli o‘quvchilarning psixik holatini yaxshilash va ularga yordam berishdir. Shunday qilib, maktab psixologi ko‘proq hissiy

CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №7

barqarorlik va ishonchlilik kabi xususiyatlarga e'tibor qaratishi kerak, bu esa uning jamoatchilik oldidagi imijini shakllantiradi.

Yu.V.Sayenko, T.V.Byundyugova va O.O.Yeliseevalarning tadqiqotlari maktab psixologi, pedagoglar va ta'lim muassasalari imijini chuqurroq tushunishga yordam beradi. Maktab psixologining imiji o'quvchilarning psixik holati va ularga yordam berishdagi samaradorlik bilan bog'liq bo'lsa, pedagoglar va ta'lim muassasalari imiji ko'proq bilim berish jarayoni va akademik yutuqlar bilan bog'liqdir.

Imij shaxs va tashkilotlarning jamiyatdagi o'rni va ularga nisbatan yaratilgan umumiy tasavvurni shakllantirishda muhim rol o'ynaydi. Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, shaxsiy va korporativ imij nafaqat jamiyatdagi ijtimoiy o'zaro ta'sirlarga, balki shaxsning psixik holati va o'zini idrok etishiga ham ta'sir ko'rsatadi. Maktab psixologi, pedagoglar va ta'lim muassasalari imiji ham tahlil qilindi, bu soha ularning professional faoliyati samaradorligiga bevosita ta'sir ko'rsatishi aniq. Zamonaviy jamiyatda raqamli texnologiyalar va ijtimoiy tarmoqlar rivojlangani sababli, imijni boshqarishning ahamiyati ortib bormoqda.

Tadqiqot natijalari yuzasidan quyidagi takliflarni ilgari surishimiz mumkin:

1. Maktab psixologlari uchun doimiy professional rivojlanish kurslarini tashkil etish;
2. Imijni shakllantirishda ijtimoiy tarmoqlardan samarali foydalanish;
3. Ta'lim muassasalarida kommunikatsiya strategiyalarini rivojlantirish;
4. Imijning psixologik salomatlikka ta'sirini o'rganish;
5. Korporativ imijni kuchaytirish bo'yicha tadbirlarni tashkil etish;
6. Maktab psixologlari bilan ota-onalar o'rtasida hamkorlikni kuchaytirish;
7. Imij va media o'rtasidagi aloqalarni chuqurroq o'rganish.

ADABIYOTLAR RO'YXATI | СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ | REFERENCES

1. Lippmann W. Public opinion. – Routledge, 2017.
2. Arnold-Forster T. Walter Lippmann and Public Opinion //American Journalism. – 2023. – Т. 40. – №. 1. – S. 51-79.
3. Stone G. P. Appearance and the self //Human behavior and social processes. – Routledge, 2013. – S. 86-118.
4. Goffman E. The presentation of self in everyday life //Social theory re-wired. – Routledge, 2023. – S. 450-459.
5. Laney C., Loftus E. F. False memory //The Cambridge handbook of forensic psychology. – 2010. – S. 187-194.
6. Джорж З. Ф. Стенфордский тюремный эксперимент: что это было, как это началос и что из этого вышло //Развитие личности. – 2016. – №. 3. – С. 212-228.
7. Зимбардо Ф. И., Ляйппе М. А. Социалное влияние. – 2011.
8. Петрова Е. А. Имидж и его изучение в современной науке //Экономика и предпринимателство. – 2007. – №. 1. – С. 31-43.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №7

9. Крыштановская О. В. Анатомия российской элиты. – Захаров, 2005.
10. Емелянов Ю. Н., Жуков Ю. М. Социально-психологический тренинг: проблемы и перспективы //Вопр. психологии. – 1983. – №. 6. – С. 139-140.
11. Зинченко В. П. Миры сознания и структура сознания //Вопросы психологии. – 1991. – Т. 2. – С. 15-36.
12. Кон И. С. Социология личности. – Рипол Классик, 2014.
13. Саенко Ю. В., Бюндюгова Т. В. Формирование имиджа психолога на основе мифов, связанных с его профессией //Известия высших учебных заведений. Северо-Кавказский регион. Общэственные науки. – 2006. – №. С1. – С. 112-123.
14. Елисеэва О. О. Образ психолога в современной России //Вестник Православного Свято-Тихоновского гуманитарного университета. Церийа 4: Педагогика. Психология. – 2011. – №. 21. – С. 103-113.
15. www.oed.com/view/Entry/91825

MUALLIF HAQIDA MA'LUMOT [ИНФОРМАЦИЯ ОБ АВТОРЕ] [AUTHORS INFO]

✉**Teshaboyev Inomjon Adxamjonovich,** tayanch doktoranti, [**Тешабоев Иномжон Адхамжонович** докторант], [**Teshaboyev Inomjon Adkhamjonovich**, doctoral student]; manzil: O'zbekiston, Toshkent, Bunyodkor shoh ko'chasi, 27-uy [адрес: Узбекистан, ул. Бунёдкор шоҳ, 27,Ташкент], [address: Uzbekistan, 27, Bunyodkor shoh st.,Tashkent]

Ilmiy-nazariy va metodik jurnal
Научно-теоретический и методический журнал
Scientific theoretical and methodical journal
INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №5

Original paper

YOSHLARDA HARBIY VATANPARVARLIK RUHINI SHAKLLANTIRISHDA PSIXOLOGIK OMILLAR AHAMIYATI

© Sh.F.Mustafayeva[1]✉
[1]Farg'ona Temurbeklar maktabi harbiy akademik litsey, Farg'ona, O'zbekiston

Annotatsiya

Kirish: kirish qismida, harbiy vatanparvarlikning mohiyati va uning yoshlarning shaxsiy va ijtimoiy rivojlanishidagi roli ta'kidlanadi. Shuningdek, mavzuning dolzarbligi va psixologik omillarning nazariy asoslari taqdim etiladi.

MAQSAD: maqolaning asosiy maqsadi yoshlarda harbiy vatanparvarlik ruhini shakllantirishda psixologik omillar ta'sirini tahlil qilish va ushbu omillarni oshirishning potentsial usullarini aniqlashdir.

MATERIALLAR VA METODLAR: tadqiqotda ishlatilgan usullar, psixologik testlar, so'rovnomalar va muloqotlar haqida ma'lumot beriladi. tadqiqot jarayoni va ishtirokchilar tavsifi kiritiladi.

MUHOKAMA VA NATIJALAR: tadqiqot natijalari asosida, yoshlarning harbiy vatanparvarlik ruhini qanday qilib yaxshiroq shakllantirish mumkinligi va psixologik omillarning bu jarayondagi roli muhokama qilinadi.

XULOSA: maqola yakunida, psixologik omillarning yoshlarda harbiy vatanparvarlik ruhini shakllantirishdagi ahamiyati haqida xulosalar keltiriladi va kelajakdagi tadqiqotlar uchun tavsiyalar beriladi.

Kalit so'zlar: harbiy vatanparvarlik, psixologik omillar, yoshlar, shaxsiy rivojlanish, ijtimoiy rivojlanish, milliy g'urur.

Iqtibos uchun: Mustafayeva Sh.F. Yoshlarda harbiy vatanparvarlik ruhini shakllantirishda psixologik omillar ahamiyati. // Inter education & global study. 2024. №7. B. 523–529.

ЗНАЧЕНИЕ ПСИХОЛОГИЧЕСКИХ ФАКТОРОВ В ФОРМИРОВАНИИ ВОЕННО-ПАТРИОТИЧЕСКОГО ДУХА У МОЛОДЕЖИ

© Ш.Ф Мустафаева[1]✉
[1]Ферганский военный академический лицей, Фергана, Узбекистан

Аннотация

ВВЕДЕНИЕ: во введении подчеркивается сущность военного патриотизма и его роль в личностном и социальном развитии молодежи. Также представлена актуальность темы и теоретическая основа психологических факторов.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №5

ЦЕЛЬ: основная цель статьи - проанализировать влияние психологических факторов на формирование военного патриотизма у молодежи и выявить потенциальные пути повышения этих факторов.

МАТЕРИАЛЫ И МЕТОДЫ: приведена информация о методах, психологических тестах, анкетах и интервью, использованных в исследовании. Будет включено описание исследовательского процесса и участников.

ОБСУЖДЕНИЕ И РЕЗУЛЬТАТЫ: на основе результатов исследования обсуждаются способы лучшего формирования военного патриотизма молодежи и роль психологических факторов в этом процессе.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ: в конце статьи сделаны выводы о значении психологических факторов в формировании военного патриотизма у молодежи и даны рекомендации для дальнейших исследований.

Ключевые слова: военный патриотизм, психологические факторы, молодежь, личностное развитие, социальное развитие, национальная гордость.

Для цитирования: Мустафаева Ш.Ф. Значение психологических факторов в формировании военного патриотизма у молодежи.. // Inter education & global study. 2024. №7. С. 523–529.

IMPORTANCE OF PSYCHOLOGICAL FACTORS IN THE FORMATION OF MILITARY PATRIOTISM IN YOUTH

© Shirinoy F. Mustafayeva[1]✉
[1]Fergana Military Academic Lyceum, Fergana, Uzbekistan

Annotation

INTRODUCTION: in the introduction, the essence of military patriotism and its role in the personal and social development of young people is emphasized. Also, the relevance of the topic and the theoretical basis of psychological factors are presented.

AIM: the main purpose of the article is to analyze the influence of psychological factors on the formation of military patriotism in young people and to identify potential ways to increase these factors.

MATERIALS AND METHODS: information about the methods, psychological tests, questionnaires and interviews used in the research is provided. a description of the research process and participants will be included.

DISCUSSION AND RESULTS: based on the results of the research, how to better form the military patriotism of young people and the role of psychological factors in this process are discussed.

CONCLUSION: At the end of the article, conclusions are drawn about the importance of psychological factors in the formation of military patriotism in young people, and recommendations for future research are given.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №5

Key words: Military patriotism, psychological factors, youth, personal development, social development, national pride.

For citation Shirinoy F. Mustafayeva 'Importance of psychological factors in the formation of military patriotism in youth', Inter education & global study, (7), pp. 523–529. (In Uzbek).

Hozirgi kunda ko'plab tadqiqotchilar ta'kidlaganidek, vatanparvarlik tarbiyasi ta'lim tashkilotlari tarbiyaviy ishining ustuvor yo'nalishlaridan biriga aylanib bormoqda. Vatanparvarlik tuyg`usi axloqiy tuyg`ular guruhiga kiradi. Axloqiy tuyg'ular insonning boshqa odamlarga, Vatanga, oilaga, o'ziga bo'lgan munosabatini ifodalaydi. Tuyg'u "insonning voqelik ob'ektlari va hodisalariga hissiy munosabatining eng yuqori shakli bo'lib, nisbiy barqarorlik, umumiylik, uning shaxsiy rivojlanishida shakllangan ehtiyojlar va qadriyatlarga muvofiqligi bilan tavsiflanadi"[2]. Tuyg'ular doimiy motivatsion ahamiyatga ega bo'lgan va faoliyatning umumiy yo'nalishi uchun javobgar bo'lgan hodisalarga qaratilgan. M. Mo'minov [3] tuyg'ularning psixologik tuzilishiga his-tuyg'ular va tushunchalar kiradi, deb qayd etadi. Demak, yoshlarda harbiy vatanparvarlik ruhini shakllantirish uchun ona Vatan tushunchasi yaqin bo'lishi kerak, masalan, sog'inch hissi. Tuyg'ularning kontseptual komponenti ularning tarkibidagi his-tuyg'ularni xatti-harakatlarda namoyon bo'ladigan munosabatlarga aylantiradi psixologik omillar aspektida. Vatanparvarlik tuyg'usining tuzilishida axloqiy tuyg'ularning eng muhimi sifatida uchta tarkibiy qismni ajratib ko'rsatish mumkin.

Vatanparvarlik - bu yoshlarda dunyoga bo'lgan qadriyatli munosabatining zaruriy tarkibiy qismi bo'lib, u Vatanning shaxsiy ma'nosini belgilaydi. M. Sharipov [5] ta'kidlaganidek: "Yoshlarda harbiy vatanparvarlik ruhini shakllantirish deganda voqelik ob'ektlari va hodisalarining ikki shaklda namoyon bo'ladigan sub'ektiv ahamiyati" deb hisoblaydi va quyidagi psixologik omillar ta'sirini keltirib o'tadi: ushbu ob'ektlar va hodisalarning idrok va g'oyalari tasvirlarini hissiy rang berishda; sub'ektning o'z hayotidagi roli va o'rnini tushunishda - muayyan ehtiyojlarni qondirish, motivlar va qadriyatlarni amalga oshirishda. Ma'nolar yoshlar ongining tarkibiy elementlari bo'lib, uning tarafkashligini va atrofdagi dunyo ob'ektlari va hodisalarining ijtimoiy rivojlangan ma'nolarining individual o'zgarishini yaratadi.

CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №5

Mustaqillikdan so’ng o’zbek jamiyatidagi salbiy hodisalar, yoshlarning yoshiga bog'liq maksimalizmi tufayli ko'pincha keskin norozilik reaktsiyasini keltirib chiqaradi. Hatto yoshlardagi vatanparvarlik tuyg'usining aniq ifodalangan hissiy tarkibiy qismi ham ko'pincha aniq ish va harakatlarda amalga oshirilmaydi. Shunday qilib, saylov uchastkalarida saylovchilarning ishtirok etishi uchun chegarani olib tashlash va “barcha nomzodlarga qarshi” ruknini olib tashlash, yoshlar va boshqa yoshdagi saylovchilar fikriga koʻra saylovoldi tashviqoti natijalarini oldindan belgilash, qachon: asosiy nomzod bilan bir qatorda siyosiy jihatdan zaif nomzodlarning koʻrsatilishi koʻpincha yoshlarning ovoz bermasligiga olib keladi. Ko'pgina yoshlar davlat manfaatlarini himoya qilishni istamasligini e'lon qiladi, ularning fikricha, bu fuqarolarning xavfsizlik, uy-joy, bandlik va qoniqarli iqtisodiy turmush darajasi kabi asosiy ehtiyojlarini qondirishni ta'minlay olmaydi [1]. Yoshlarning katta qismi harbiy xizmatni kechiktirish yoki umuman harbiy xizmatdan qochish uchun oliy o'quv yurtlariga o'qishga kiradi. Ko'pincha yoshlarni ishga joylashtirishda yuzaga keladigan protektsionizm, ishga joylashish jarayonida haqiqiy qobiliyat raqobatining yo'qligi, potentsial ish beruvchilardan yoshlar yetarli bo'lmagan kasb bo'yicha ish tajribasini talab qilish, ish haqining pastligi ishsizlikka olib keladi, shu tariqa yoshlarning salmoqli qismini o'z mutaxassisligi bo'yicha ishlashga majbur qilish va hokazolar. Vatanga, uning tabiatiga, tarixiga, madaniyatiga mehr-muhabbat haqida gapiradigan boʻlsak, yoshlar koʻp hollarda bu tuygʻuni haqiqiy ijtimoiy faoliyatda anglay olmaydilar shu tariqa yoshlarda harbiy vatanparvarlik ruhini shakllantirishda psixologik omillar ahamiyati kattadir.

Tadqiqotchilar qayt etishlaricha psixologik omillar yana biri bu – "to'rtinchi hokimiyat" ya’ni ommaviy axborot vositalari ta'sirining zamonaviy sharoitida yoshlarning ommaviy ongini g'arbiylashtirish tendentsiyasini qayd etdilar. Mahalliy ommaviy axborot vositalarining vatanparvarlik pozitsiyasi g'arb erkinlik va demokratiya modeliga ko'ra tendentsiya bilan tushuniladigan "insonparvarlik qadriyatlarini" mustahkamlash nuqtai nazaridan "yangicha fikrlash"ga qaratilgan. Bu o’zbek jamiyatining parchalanishiga hissa qo'shadi, yoshlarda mahalliy narsalarga nisbatan nafratni uyg'otadi va vatanparvarlik tuyg'usini rivojlantirishni qiyinlashtiradi[4].

M. Sharipov [5] O’zbekiston jamiyatida, xususan, yoshlarda namoyon boʻladigan iqtisodiy ongning psixologik deformatsiyalarini tahlil qiladi: moliyaviy oʻyinlarga, tasodifga, moliyaviy omad va bir zumda boyitishga gipertrofiyalangan ishonch; haddan tashqari iste'molchi faolligi va moliyaviy o'zini o'zi boshqarishning pasayishi. Yoshlik argotida bu deformatsiyalar pulning, ayniqsa o’zbek so’mining kamsituvchi belgilanishida aks etadi: *o'lja, qog’oz, mani, lava* va boshqalar.

Yoshlarda harbiy atanparvarlik tuyg'usining hissiy tarkibiy qismiga kelsak, ayniqsa o'g'il bolalar qizlarga qaraganda ko'proq mamlakatning dolzarb muammolariga nisbatan salbiy his-tuyg'ularni bildirib kelmoqda, ular ko'proq mo’tadil his-tuyg'ular, rad etish, nafrat va tashqi kuzatuvchi pozitsiyasini aspektida o’z dunyoqarashini namoyon etmoqda, misol tariqasida shuni keltirish mumkinki, zamonaviy jamiyatda o’g’il bolalalar qizlardek o’zini

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №5

tutishi (kiyinib yurishi,pardoz bo'yoqlarini ishlatishi va oylaliklar esa oilada farzand parvarishlab o'tirishni ustun korishmoqda); va aksincha ko'plab yosh qizlar harbiy atanparvarlik tuyg'usi yuqori darajada shakillanib bormoqda (jamiyatimizda bo'layotgan o'zgarishlar ya'ni harbiy qismlarda, harbiy o'qub bilim yurtlarida bunga misol bo'la oladi). Biroq, bu haqiqatni O'zbekistondagi mavjud iqtisodiy va siyosiy vaziyatga g'amxo'rlik (salbiy bo'lsa ham) munosabati va yuzaga kelgan muammolarni hal qilishda ojizlik hissi bilan izohlash mumkin. Ehtimol, yoshi kattalarda bu pozitsiyasi befarqlik bilan emas, balki majburiydir va yoshlarda bu ko'pincha erkin tanlov natijasidir.

Yoshlarda, ko‘pchilikning fikriga ko‘ra, qullik psixologiyasi, dangasalik, ichkilikbozlik, passivlik va qaramlik, o‘zini tuta olmaslik, bir tekis hazil, beparvolik, xulq-atvori yomonligi bilan ajralib turadigan tipik 90-yillardagi o‘zbek obrazi asosan salbiy shakllangan. Ushbu g'oya vatanparvarlik tuyg'usini rivojlantirishning kognitiv jihatiga sezilarli ta'sir ko'rsatadi psixologik omillar aspektida, uning shakllanishiga qarshi turadi. O'zbeklarning tabiiy kimgadir qaramligi, passivligi va o'zining mafkurasiga ega emasligi haqidagi g'oyalarni tanqidsiz qabul qilish va mifologiklashtirish, yoshlarning fuqarolik va kasbiy ongini shakllantirish uchun muhimdir va tuzatishni talab qiladi [3]. Hissiy jihatdan ko'pchilik yoshlar mamlakatning dolzarb muammolariga faol qiziqish pozitsiyasini egallaydi, ijobiy istiqbollarga ishonadi va jamiyatga foyda keltirishni xohlaydi. Biroq, bu munosabat xulq-atvor nuqtai nazaridan to'liq amalga oshirilmagan, bundan tashqari, yoshlarning katta qismi (uchdan bir qismidan ko'prog'i, bu tanqidiy massani tashkil etadi) mamlakatda sodir bo'layotgan voqealarga salbiy hissiy munosabatda bo'lib, nafrat, rad etish yoki boshdan kechiradi; apatiya, ajralish, befarqlik, tashqi kuzatuvchi pozitsiyasini egallashadi.

Yoshlarda vatanparvarlik tuyg'usi namoyon bo'lishining xulq-atvor komponentini tahlil qilganda, ular G'arb modasi va ta'siriga (G'arb filmlari, musiqasi, oshxonasi, dam olishni tashkil etish usullari) yashashni tanlash, ta'lim, chet elda davolanish va hokazo afzal ko'rishdi. Ko‘pchilik yigitlar harbiy xizmatdan qochishga, jamiyat manfaati uchun kamroq mehnat qilishga, ko‘proq dam olishga intiladi. Shuningdek, ko‘plab yoshlar o‘z ona yurtining tabiati va madaniy yodgorliklari, tarixiy maskanlariga qiziqishsizlik, hudud muammolarini hal etishda yetarlicha qayg‘urmaslik, uni obodonlashtirishda shaxsan ishtirok etish yoki yashash joyida ishlashni istamasliklarini ko‘rsatib kelishmoqda. Oilaga kichik Vatan sifatida munosabat ham so'ralgan yoshlarning yarmidan ko'pida shakllanmagan, bu munosabat kam darajada g'amxo'rlik, ehtiyotkor munosabat, yordam berishga intilish va ko'proq iste'molchi munosabati, unga yo'naltirilganligi bilan tavsiflanadi; dam olish va shaxsiy muammolarni hal qilish asosida. O‘z intilish va xohish-istaklarida, ijtimoiy hayotda, butun Vatanga, ona zaminga, oilaga, yoshlarga har doim ham vijdon, yuksak ma'naviyat tamoyillari, vatanparvarlik qadriyatlarini chinakam anglab yetib boravermaydi [4]. Suningdek, o'quv yurtida harbiy vatanparvarlik ruhida tarbiyalashning ko'pgina shakl va uslublardan keng foydalaniladi:

1. O'zbekiston xalqi jangovar va mehnat shon-shuxrati joylari bo'ylab poxodlar;
2. Harbiy vatanparvarlik mavzusida nazariy konferentsiyalar o'tkazish;

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №5

3. Urush va mehnat faxriylari bilan kechalar va uchrashuvlar o'tkazish;

4. Harbiy vatanparvarlik mavzusidagi ma'ruza, axborot, suhbatlar tashkil etish.

Bundan tashqari o'quvchilarni harbiy vatanparvarlik ruhida tarbiyalashda badiiy adabiyot, kino, teatr, tasviriy san'at rollarini ko'rib chiqdik. Deyarli hamma o'quv yurtlarida jangovar va mehnat shon-shuhrati muzeylari tashkil etilgan, bu erlarda urush faxriylari, jangovar va ijtimoiy-siyosiy tayyorgarlik a'lochilari bo'lgan jangchilari bilan o'quvchilar uchrashuvlari o'tkazilib turibdi.

O'quv muassasalarimiz muzeylari o'z yunalishlari buyicha tarixiy, xotira, o'lkashunoslik, san'at, tabiiy-tarixiy bo'lishi va turli yo'nalishda ish olib boruvchi bo'lishi mumkin. O'zbekiston jangovar va mehnat shon-shuhrati muzeylari keng tarqaldi.

Muzeylar qanday qilib paydo bo'ladi? Odatda izquvarlar otryadi faoliyati yoki solnoma yozish bo'yicha sermaxsul yaxshi tashkil etilgan ishlar natijasida yuzaga keladi. Bu holda muzey tashkil etish, klassik usulda olib boriladi: qidiruvlar mavzusi, qidiruv eksponatlar saqlash va namoyish etish uchun muzey tashkil etish. Muzey tashkilotchilari materiallarni saqlash, joylashtirish masalalarini xal etishlari kerak. O'quv yurti direktori bilan xona va jihozlar ajratish haqida kelishib olishlari lozim [2].

Ushbu maqoladagi tadqiqot natijalaridan maktab va oliy o‘quv yurtlarining yoshlarni vatanparvarlik ruhida tarbiyalashdagi vazifalari va ish yo‘llarini belgilashda foydalanish mumkin. Ta’lim muassasalarining vatanparvarlik tarbiyasi sohasidagi faoliyatini takomillashtirish bo‘yicha maktab o‘qituvchilari va murabbiylariga, oliy o‘quv yurtlaridagi o‘quv guruhlari kuratorlariga psixologik omillar e’tiborga olgan holda quyidagi amaliy tavsiyalar berilishi mumkin:

- vatanparvarlik muammolari, uning yoshlar o‘rtasida namoyon bo‘lish mezonlari va ko‘rsatkichlari, G‘arb madaniyati qadriyatlariga munosabat va ularning O’zbekistonda kengayishi, ommaviy axborot vositalari orqali olingan ma’lumotlar yuzasidan yoshlar bilan suhbat va bahslar o‘tkazish maqsadga muvofiq;

- Yoshlarda harbiy vatanparvarlik tuyg‘usini affektivshakllantirish, shuningdek vatanparvarlik, kontr-vatanparvarlik, psevdovatanparvarlik kabi hodisalarni bir-biridan farqlash muhimligini tushuntirish;

- Yoshlarda bilan harbiy vatanparvarlik ruhini shakllantirishda psixologik omillar ahamiyati haqida muhokama qilishda ba'zi mulohazalarni, mamlakat muammolariga hissiy munosabatning tarkibiy qismlarini, ularning yoshlarning harakatlarida namoyon bo'lishini qayt etib, birgalikda ko'rib chiqish va tahlil qilish kerak;

- Yoshlarning harbiy vatanparvarlik va fuqarolik pozitsiyasini shakllantirishga I. P. Skvortsov va S. A. Glotovlarga ko'ra, xulq-atvor motivlarida namoyon bo'ladigan axloqiy ong darajasini psixologik omillar aspektida tahlil qilish yordam berishi mumkin.

ADABIYOTLAR RO‘YXATI | СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ | REFERENCES

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №5

1. Каримова Т. (2024). Факторы, влияющие на формирование патриотизма молодежи: социологический и эмпирический анализ. Вестник Московского государственного лингвистического университета. Общественные науки, №3, 87-91.
2. Mirzaxmedov Sh. M. (2022). Talabalarni harbiy-vatanparvarlik ruhida tarbiyalashning ustuvor shakllari. Central Asian Academic Journal of Scientific Research, 2 (6), 467-477.
3. Mo‘minov M. (2022). Yoshlarni vatanparvarlik ruhida tarbiyalash masalalari. Oriental Art and Culture, 3 (2), 734-740.
4. Скворцов И. П., & Глотов С. А. (2023). Формирование патриотизма у молодёжи в современных социокультурных условиях: теоретические и практические аспекты. Московский педагогический журнал, (2), 6-20.
5. Sharipov M. (2024). Yoshlarni harbiy vatanparvarlik ruhida tarbiylashda sinfdan toshqari ishlar. Ilmiy taraqqiyot, №2, 169-179.

MUALLIF HAQIDA MA’LUMOT [ИНФОРМАЦИЯ ОБ АВТОРЕ] [AUTHORS INFO]

✉ **Mustafaeva Shirinoy Farxodjonovna** psixolog, PhD, [**Мустафаева Ширином Фарходжоновна** психолог], [**Mustafaeva Shirinoy Farkhodjonovna**, psychologist; manzil: O‘zbekiston, Farg’ona viloyati, Guliston ko'chasi, 7-uy [адрес: Узбекистан, ул. Гулистан, 7, Джиззах], [address: Uzbekistan, 7, Gulistan st., Jizzakh]

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №4 (7)

Muassis: Buxoro davlat pedagogika instituti

Jurnal O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Administratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan 2023-yil 08 avgust №-111889-sonli guvohnoma bilan ro‘yxatga olingan.

Jurnal O‘zbekiston Respublikasi OAK Rayosatining 2024 yil 31 yanvardagi 350-son qaroriga asosan pedagogika, san’atshunoslik, psixologiya, fanlari bo‘yicha falsafa doktori (PhD) va fan doktori (DSc) ilmiy darajasiga talabgorlarning dissertatsiya ishlari yuzasidan “Dissertatsiyalar asosiy ilmiy natijalarini chop etish tavsiya etilgan ilmiy nashrlar ro‘yxati” ga kiritilgan https://oak.uz/pages/4802

Jurnal 2023 yilda tashkil etilgan bo‘lib bir yilda 8 marta o‘zbek, rus va ingliz tillarida nashr etiladi. Pedagogika, psixolgiya, san’atshunoslik fanlari bo‘yicha falsafa doktori (PhD) va fan doktori (DSc) ilmiy darajasiga talabgorlarning dissertatsiya ishlari yuzasidan ilmiy jamoatchilikni ilm-fan natijalari bilan tanishtirish; ilm-fan rivojlantirishning dolzarb masalalariga tadqiqotlarining ustuvor yo‘nalishlari doirasida olib borilgan ilmiy ishlarning asosiy natijalari to‘g‘risida ma’lumot berish; yangi istiqbolli loyihalar va texnologiyalarni joriy etish; ta’lim va tarbiya bilan bog‘liq nazariy va amaliy ishlar; fan va ta’limning innovatsion rivojlanishi; fundamental va amaliy tadqiqotlarni qo‘llab-quvvatlash uchun qulay axborot muhitini yaratishning asosiy ilmiy natijalarini o‘z ichiga oladi. Shuningdek, zamonaviy ta’limning muammo va paradigmalarini o‘rganish, rivojlantirish va amaliyotga tadbiq etish bo‘yicha nazariy tavsiyalar berishdan iborat. Nashr qilingan materiallardan O‘zbekiston Respublikasi hamda xorijning yetakchi olimlari, tadqiqotchi izlanuvchilar foydalanishi ko‘zda tutilgan.

Jurnalning kalit so‘zlari:

Oliy pedagogik ta’lim nazariyasi va amaliyoti; umumiy va maxsus pedagogika, psixologiya va san’atshunoslik; pedagogika va innovatsiya, integratsiya; O‘zbekiston va xorijiy mamlakatlarning ta’lim tizimi; ta’lim jarayoni; ko‘p madaniyatli va mintaqaviy ta’lim; III Renessans, XXI asrdagi ta’lim; ta’lim va tarbiya sohasidagi milliy hamda umuminsoniy qadriyatlar; ta’lim sifatini monitoring qilish; ta’lim dasturlari; oliy, umumiy o‘rta va professional ta’limining davlat ta’lim standartlari; o‘qituvchilarni tayyorlash tizimidagi ta’lim texnologiyalari.

Guvohnoma raqami №-111889
Mas’ul kotib: Mamurova D.I.

CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №4 (7)

Учредитель: Бухарский государственный педагогический институт

Журнал зарегистрирован Агентством информации и массовых коммуникаций при Администрации Президента Республики Узбекистан свидетельством №111889 от 08 августа 2023 года.

Журнал включен в список национальных изданий, рекомендованных для публикации основных научных результатов диссертаций кандидатов на соискание ученой степени доктора философии (PhD), доктора наук (DSc). Согласно решению Президиума ВАК РУз от 31 января 2024 г. №350. По направлении педагогики, искусствоведение и психологии https://oak.uz/pages/4802

Журнал был основан в 2023 году и выпускается в год 8 раз на узбекском, русском и английском языках. Он предназначен для ознакомления научного сообщества с результатами научных исследований соискателей ученых степеней доктора философии (PhD) и доктора наук (DSc) в областях педагогики, психологии и искусствоведения. Журнал информирует о ключевых научных достижениях, проводимых в рамках приоритетных направлений исследований, касающихся актуальных вопросов развития науки. Также в нем рассматриваются новые перспективные проекты, технологии и идеи, связанные с образованием, воспитанием, инновациями, а также созданием благоприятной информационной среды для поддержки фундаментальных и прикладных исследований. Журнал также предлагает теоретические рекомендации по изучению, разработке и внедрению современных подходов к образованию. Материалы, опубликованные в журнале, предназначены для ведущих ученых и исследователей из Республики Узбекистан и других стран, и направлены на стимулирование дальнейших исследований, развитие науки и образования.

Ключевые слова журнала:

Теория и практика высшего педагогического образования; общая и специальная педагогика, психология и искусствоведение; педагогика и инновации, интеграция; система образования Узбекистана и зарубежных стран; образовательный процесс; мультикультурное и региональное образование; образование эпохи Возрождения, XXI веке; национальные и общечеловеческие ценности и ценности в сфере образования и воспитания; мониторинг качества образования; образовательные программы; государственные образовательные стандарты высшего, среднего и профессионального образования; образовательные технологии в системе подготовки педагогических кадров.

Идентификационный номер №-111889
Ответственный редактор: Мамурова Д.И.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №4 (7)

Founder: Bukhara State Pedagogical Institute

The journal is registered by the Agency of Information and Mass Communications under the Administration of the President of the Republic of Uzbekistan with certificate No. 111889 dated August 8, 2023.

The journal is included in the list of national publications recommended for publishing the main scientific results of dissertations of candidates for the degree of Doctor of Philosophy (PhD), Doctor of Science (DSc). According to the decision of the Presidium of the Supreme (Higher) Attestation Commission of the Republic of Uzbekistan dated January 31, 2024 No. 350. In the direction of pedagogy, art science and psychology https://oak.uz/pages/4802

The journal was founded in 2023 and is published 8 times a yeain Uzbek, Russian and English. It is intended to familiarize the scientific community with the results of scientific research of applicants for the degrees of Doctor of Philosophy (PhD) and Doctor of Sciences (DSc) in the fields of pedagogy, psychology and art history. The journal informs about key scientific achievements carried out within the framework of priority research areas related to topical issues of science development. It also examines new promising projects, technologies and ideas related to education, upbringing, innovation, as well as the creation of a favorable information environment to support fundamental and applied research. The journal also offers theoretical recommendations on the study, development and implementation of modern approaches to education. The materials published in the journal are intended for leading scientists and researchers from the Republic of Uzbekistan and other countries, and are aimed at stimulating further research, the development of science and education.

Key words of the journal:

Theory and practice of higher pedagogical education; general and special pedagogy, psychology and art criticism; pedagogy and innovation, integration; education system of Uzbekistan and foreign countries; educational process; multicultural and regional education; Renaissance education, XXI century; national and universal values and values in the field of education and upbringing; monitoring the quality of education; educational programs; state educational standards of higher, secondary and vocational education; educational technologies in the system of teacher training.

Identification number№-111889
Managing editor: Mamurova D.I.

2992-9024

BY NC ND